

కందుకూరి వీరేశలింగ కవికృత గ్రంథములు.

అయిదవ సంపుటము-స్త్రీలుపయోగించు కథలు.

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీ సమాజము

రాజమహేంద్రవరము

1950

[వెల 6-0-0

పరిచయము

శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముగారి స్వీయచరిత్రకుఁ బీఠిక వ్రాయుచుఁ గీ॥ శే॥ శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారిట్లు వక్కాణించియున్నారు. "మహావీరుఁడు, కార్యశూరుఁడు, ఆస్తికమతావలంబకుఁడు, సంఘసంస్కర్త, వచనరచనాపితామహుఁడు, శతాధికగ్రంథకర్త, మహోదాత, మహాకవియైన వీరేశలింగమహామహుని చరిత్రము నాంధ్రదేశమున జనించిన ప్రతిపురుషుఁడు, ప్రతిస్త్రీయుఁ జదివి యందుఁగల వందలకొలఁది నీతిపాఠముల నేర్చుకొని ధన్యులగుదురుగాక" యని.

మనకు వచనవాఙ్మయము విరివిగా శ్రీ వీరేశలింగముగారితోడనే యారంభించిన దనవచ్చును. దక్షిణాంధ్రమున నుద్భవించిన కళులై వీరరాజు భారతము, వేంకటేశ్వర వచనాలు, చిన్నయసూరిగారి నీతిచంద్రిక—ఇట్టి వంటకుఁ బూర్వమున్నను వచనరచనను కేవలము సాహిత్యసేవకొఱకేగాక, సంఘసంస్కారోద్యమమునకు, స్త్రీజనోద్ధరణకుఁ బ్రజాసామాన్యమునకు బాహాటముగా వినియోగించి వీరేశలింగముగారు "వచనరచనా పితామహులై" వఱలినారు.

మనచుట్టునుమూఁగియున్న అజ్ఞానాంధకారము పటాపంచలవుటకు నెంతగా వచనము తోడ్పడుననుటకు శిల్పపారమ్యము నొందిన శ్రీ పంతులుగారి గ్రంథములే ప్రమాణములు. యతిప్రాసాది బాధలెన్నియున్నను బద్యరచన గద్యరచనకంటె సులభమగుట విజ్ఞులెఱిఁగిన విషయమే.

వీరేశలింగయుగముదాఁక స్త్రీస్వాతంత్ర్యము నభఃకుసుమమైయుండినది. స్త్రీవిద్యకిచ్చగించువారు నాఁటివఱకు సామాన్యహిందూకుటుంబములలో దాదాపు లేరనియే చెప్పవచ్చును. "నస్త్రీ స్వాతంత్ర్య

మర్హాతి'' అన్నదే పురుషులు తమజీవితాధారసూత్రములలోఁ బ్రధానముగా భావించి నాఁడు ప్రవర్తించెడివారు. పత్రికలద్వారా పురుషులకు విజ్ఞానము గఱపియు, స్త్రీలకుఁ బ్రత్యేకపాఠశాలలనేర్పఱచియు, సభావేదికలపైనుండి యుపన్యాసము లొసఁగియు సంఘసంస్కర్తలు శ్రీ వీరేశలింగముగారు చూపినమార్గమున మహిళాభ్యుదయమునకుఁ దోడ్పడిరి.

ఇది శ్రీపంతులుగారి సంపుటములలో నైదవది. ఇందు స్త్రీల కుపయోగించు పందొమ్మిదికథలు సంకలితములు. ఈ పందొమ్మిది కథలలోఁ 'గురంగేశ్వర వర్తకచరిత్రము' 'గయ్యాళిని సాదుచేయుట' ఇత్యాదులు షేక్స్పియరు మొదలగు నాంగ్లమహాకవుల కృతులకుఁ దెలుఁగుసేఁతలు. మఱికొన్ని మన పౌరాణిక సతీమతల్లుల పవిత్ర గాథలు. మఱికొన్ని స్వీయములు. ఇందన్నిటను శ్రీ పంతులుగారి ప్రతిభతోఁబాటు, భారతీయ సంస్కృతి, ఔచిత్యము, ఔదార్యము సువ్యక్తములయి యలరారుచున్నవి. కేవలము స్త్రీలకొఱకే ఆదినుద్దేశింపఁబడినను, నిజమునకు శ్రీ చిలకమర్తివారన్నట్లు లివి ప్రతిపురుషుఁడు, ప్రతిస్త్రీ మరలమరలఁ బఠింపవలసినవే.

వాఙ్మయమున శాశ్వతస్థానము నిప్పటికే చూఱగొన్న యీ సంపుటమును బునర్ముద్రణము గావించిన హితకారిణీ సమాజము వారు కృతకృత్యులనుట నిర్వివాదము.

ప్రభుత్వకళాశాల }
రాజమహేంద్రవరము. }

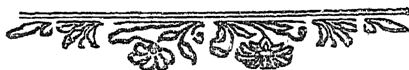
గ. శ్రీ. స. ఆచార్య
1—11—1950

Late Rao Bahadur Kandukuri Veeresalingam Pantulu

సత్యవతీచరిత్రము

మొదటిప్రకరణము

మార్గశిరమాస మారంభ మయినందున శీతకాలపుశెలవులు జ్ఞప్తికివచ్చి సత్యవతి నారాయణమూర్తి రాకకై యెదురుచూచుచు దిన మొకయేడుగాఁ గడుపుచుండెను. ఓ నారీమణులారా! మీ కీవాక్యము చెవి సోఁకినతోడనే సత్యవతి యెవరో నారాయణమూర్తి యామె కే మగునో తెలిసికొనవలె నని యభిలాష కలుగవచ్చును. మీకు వారికథను చెప్పెదనుగాని యీకథ యం దేమో చిత్రవిచిత్రము లుండునని మాత్రము భ్రమపడ బోకుఁడు. మనపురాణముల యందువలె పదితలలు గలవారును, వేయిచేతు లున్నవారును, సముద్రమునంతను పానముచేయ గలవారును, భూమి చాపచుట్టువారును, ఇం దెవ్వరును రారు. అట్టి యద్భుతములు పుట్టెడి కాలమును పుట్టిన వన్నను నమ్మెడుకాలమును బహుసంవత్సరములక్రిందటనే దాటి పోయినవి. మన శృంగారప్రబంధములయందువలె దీని యందు దీర్ఘసమాసములతోడను గూఢపదములతోను వనవిహారము, జలక్రీడ, వధూవరులయన్యోన్యవరణము, మొదలైనవర్ణనలు సహిత మెక్కడను కనఁబడవు. స్త్రీలు స్వతంత్రించి చెలికత్తెలతో కలిసి వనవిహారము చేసెడువార్త లిప్పుడు కలలోనివార్త లయినవి; జలక్రీడలు పుస్తకములలో మాత్రమున్నవి; యావజ్జీవమును సుఖదుఃఖములకు పాలికాపులయి యుండవలసినకన్యావరులయిష్టము ననుసరించి వివాహములు జరిగెడి యుత్తమకాలము ము[illegible]గంటి తమవినోదార్థముగా తలిదండ్రులు

నోరెఱుఁగనిశిశువులను పల్లకీలలో పెట్టి యూరేగించి యెల్లకాలమును వారిని బద్ధులను గావించెడు బాల్యవివాహములను చేసెడు కాల మిప్పుడు సంప్రాప్త మగుచున్నది. కాబట్టి యీకాలపుదేశచరిత్రమునందు తేట తెలుఁగుమాటలతో మా రీకాలమున సర్వసాధారణముగా కుటుంబములయందు చూచుచుండునట్టియు అనుభవించుచుండునట్టియు సామాన్యవిషయములే కనఁబడునుగాని ఇంద్రజాలములు లేవియు కనఁబడవు. విరుద్ధము లైనకల్పనాకథలను వినఁగోరిన మీచెవులకీసత్యచరిత్రము రుచించునేని, దీనినిచదివి యానందించుటకు దీనియందు వర్ణింపఁబడిన యోగ్యులప్రవర్తన ననుసరించుటకు మీకు కావలసినంత స్వాతంత్ర్యముకలదు.

సత్యవతి నారాయణమూర్తి భార్య; ముంగొండాగ్రహారమున వసించు లక్ష్మీనారాయణగారి రెండవకోడలు. ముంగొండాగ్రహారము కోనసీమయందు అమలాపురమునకు సమీపముననున్నది. లక్ష్మీనారాయణగారు పరమసాధువులు. ఆగ్రామములో నాయన యున్నజాడయే తెలియదు; పలువు రాయనపేరుసహితము నెఱుఁగరు. కాని గ్రామమునం దాయనభార్యపే రెఱుఁగనివారుమాత్ర మెవ్వరును లేరు. ఆమె నూతికి వచ్చుచున్నదనఁగానే నీళ్ళుతోడుకొనెడు గ్రామస్త్రీలందఱును మీఁద నీళ్ళుపడిన యశోదమ్మగారు జగడమాడునని వేగముగ వెనుకకు తీసికొని దూరముగా తొలఁగి నిలుచుచుందురు; మడిబట్టకయి చెఱువునకు వెళ్ళునప్పుడు మార్గమునందుచూచి పిల్ల లీఁతలాట చాలించి భయముతో గట్టుచే పరుగులెత్తుదురు. గ్రామములో పిల్లలెవ్వరైన అల్లరిజేసెడుపక్షమున యశోదమ్మగారి కొప్పగించెదమని తల్లులు వారిని బెదరింపుచుందురు; ఆమె ప్రసిద్ధిచేత గ్రామవాసు లనేకు లాయనను యశోదమ్మమగఁ డందురుగాని యెవ్వరును పేరుపెట్టి పిలువరు.

అలక్ష్మీనారాయణగారికి నలుగురు కొమాళ్ళు. వారిలో పెద్దతని పేరు వేంకటేశ్వరులు; రెండవకొమారుని పేరు నారాయణమూర్తి అని మీ రివఱకే యెఱుఁగుదురు. మూడవకొడుకు రామస్వామి; చిన్నవానికి సుబ్రహ్మణ్యమని పేరు. వీరు నలుపురుపుత్త్రులునుగాక యిద్దఱు కొమార్తెలున్నారు వారిలో పెద్దామె సావిత్రి; చిన్నది సీత.

వేంకటేశ్వరుల కిప్పు డిరువదియేడు సంవత్సరముల వయస్సున్నది. అతఁడు దేశాచారమునుబట్టి చిన్నతనములో కాళిదాసత్రయమును చదువుకొనెనుగాని కావ్యపాఠమునం దతనికి శ్రద్ధలేకపోవుటచేతను చదువుకొనుటకంటె గురువునకు నుపచారము చేయుటయందే విశేషకాలము పోవుటచేతను సంస్కృత మతనికి పట్టువడలేదు గాని కొంచెము లెక్కలు వేయుటయును చక్కఁగా వ్రాయుటకును మాత్ర మతఁడు నేర్చుకొనెను. అతఁ డిప్పుడు కరణమువద్ద గుమాస్తాగానుండి నెలకు పదిరూపాయలసొమ్ము తెచ్చుకొనుచున్నాఁడు. అతఁడు మతముచేత స్మార్తుఁ డయినను వైష్ణవులసహవాసముచేత విష్ణుభక్తి ముదిరి మెడనిండ తులసిపూసలు తావళములు వేసికొని పెద్దనామములు ధరించి హరిభక్తుఁ డనిపించుకొను చుండెను. అతనిభార్య సుందరమ్మ; ఆమెయు చదువెఱుఁగనిది. కాఁబట్టి కొన్నిసమయములలో పోట్లాడుచున్నను భార్యాభర్త లిరువురును మనసు కలిసి యొక్కమాటగా నుందురు. ఆదంపతులకు రామానుజమ్మయని రెండేండ్లు దాటిన చిన్న కొమార్తె గలదు.

నారాయణమూర్తికిప్పు డిరువదవయేడు వచ్చినది. అతఁడు మిక్కిలి బుద్ధిసూక్ష్మతగలవాఁడు. అతనికి చదువునందు మిక్కిలి యాసక్తి. అతఁడు బహుగుణవంతు డని అతని నెఱిఁగినవా రందఱు నాడుకొందురు. ఆగ్రామకరణముతమ్ముఁడు రాజమహేంద్రవరమున

నింగ్లీషు చదువుకొని యుద్యోగము చేయుట చూచి యింగ్లీషువిద్య నేర్చుకొనుటయందు మిక్కిలి యభిలాష కలవాఁడై తలిదండ్రులతో చెప్పక అమలాపురమునకు వెళ్ళి యింగిలీషు పాఠశాలలో ప్రవేశించి వారములు చేసికొని కష్టపడి చదువుకొనుచు ధనికుల బాలుర కింటి వద్ద రాత్రులు పాఠములుచెప్పి సంపాదించిన సొమ్ముతో పుస్తకములు బట్టలు మొదలైనవి కొనుచు కొన్నిసంవత్సరములలో ప్రవేశపరీక్ష మొదటి తరగతిలో మెప్పువడసి నెలకు పదిరూపాయలు విద్యార్థివేతన మును పొంది రాజమహేంద్రవరమున ప్రథమశాస్త్రపరీక్ష తరగతిలో నందరిలోను చురుకయినవాఁడుగా నున్నందునను, ఆతరగతిలోనే సహపాఠిగా నుండి చదువుకొనుచున్న మాధవయ్య ప్రోత్సాహము చేతను, మండలన్యాయసభలో ప్రధానవిలేఖకుఁడుగా నున్నరాఘ వయ్యగారు పండ్రెండుసంవత్సరముల ప్రాయము గల తనకుమార్తె నాతనికిచ్చి వివాహముచేసెను. మాధవయ్య రాఘవయ్యగారి కొమా రుఁడే. వివాహ మయిన రెండుమూఁడు మాసములకే రాఘవయ్యగారు డిస్ట్రిక్టు మునసఫుగా నియమింపఁబడి పెద్దాపురమునకు వెళ్ళిపోయిరి. అప్పుడు పెద్దతమ్ముఁ డయిన రామస్వామిగూడా వచ్చి పాఠశాలయందు ప్రవేశించినందున పదిరూపాయలును చాలక కొంతఋణము చేసినను తల్లిదండ్రు లేమియు పంపలేకపోయిరి. వారు వేంకటేశ్వరుల వివాహము నందు బ్రాహ్మణసంతర్పణ చేయుటకును సంభావన యిచ్చుటకును తాకట్టు పెట్టినమాన్యముమీఁది యప్పు నేటికిని తీరక వడ్డి పెరుగు చున్నందున వారికి జీవనము జరుగుటయే దుర్ఘటముగా నుండెను. ఈసంగతిని మామగారు విని చేసినయప్పును తీర్చివేసి నెలకు నాలుగు రూపాయలచొప్పున అల్లునకు పంపుచుండెను. ఇప్పుడునారాయణమూర్తి ప్రథమశాస్త్రపరీక్షయందు కృతార్థుఁడయి బీ-యే తరగతిలో చదువు

కొనుచున్నాఁడు. ఎఫ్-ఏ పరీక్ష యిచ్చినప్పటినుండియు అతనికి విద్యార్థి వేతనము నెల కిరువదిరూపాయల చొప్పున నిచ్చుచున్నది. సత్యవతి సంవత్సరము క్రిందట వ్యక్తురాలైనందున భార్యాభర్తల నొకటిచేసి రాఘవయ్యగారు కొమార్తెను సాగనంపి అత్తవారియింటికి పంపివేసిరి. ఇప్పుడు శీతాకాలపుసెలవులు సమీపించుచున్నందున సెలవుదినములలో ఇంటికి వచ్చెద నని నారాయణమూర్తి తండ్రిపేర నుత్తరము వ్రాసెను. అందుచేతనే సత్యవతి యతనిరాకకయి ప్రతిదినమును ఎదురుచూచుచున్నది. కాంతామణులారా! మీ రీచరిత్రమును చదివినకొలఁదిని మీకు సత్యవతియొక్క సుగుణసంపద బోధపడి యామె యం దనురాగము హెచ్చుటయే కాక కుటుంబములోని యెల్లవారి యొక్కయు స్వభావలక్షణాదులుకూడ తేటపడి యెవరి నేప్రకారముగా చూడవలెనో మీరే యాలోచించుకొనఁగలరు.

రెండవ ప్రకరణము

పగలు రెండుగంటలవేళ రాజమహేంద్రవరమునుండి బయలుదేఱినపడవలో శిరస్తాదారుగా రెక్కినందున బొబ్బరులంకకు రెండు కోసుల దూరములోనుండు చిన్నగ్రామమునకు సమీపమున దీపాలవేళ పడవ కట్టిపెట్టించి భోజనములనిమిత్తము వా రాగ్రామమునకు వెళ్ళిరి. వారు సుఖముగా కరణములోపల పిండివంటలతో విం దారగించి తాంబూలము వేసికొని సంగీతమువిని మెల్లగాపడవ చేరునప్పటికి రాత్రి పదిగడియలప్రొద్దుపోయినది. ఈలోపల పడవలోనివారందఱును పసిపిల్లలతోకూడ ఆకలిచేత మలమలమాడుచు రేపు రెండుజాములకయినను మెతుకులు దొరకునో దొరకవోయని తొందరపడుచు హరినామస్మరణ

చేసికొనుచుండిరి. వారనుకొన్నప్రకారమే పడవ మరునాఁడు అమలాపురము చేరునప్పటికి మధ్యాహ్నము రెండుజాములు దాటిపోయినది. అప్పుడు పడవదిగి నారాయణమూర్తి పూటకూటింటను భోజనముచేసి చల్లపాటువేళ బయలుదేఱి సాయంకాలము స్వగ్రామముచేరెను. ఇల్లు చేరునప్పటికి గృహకృత్యములసంగతి మాటాడుకొనుచు వాకిటనే కూర్చుండియున్న తల్లిదండ్రులు కొమారుని జూచి సంతోషించి, అతఁడు తమకు సాష్టాంగనమస్కారముచేయఁగా దీవించి లేవఁదీసి కౌఁగిలించుకొని కుశలప్రశ్నచేసిరి. ఇంతలో లోపలనుండి తమ్ములుకూడవచ్చి అన్నగారిని కౌఁగిలించుకొనిరి. అన్నగారు మాత్రము రాలేదు. అతఁడు నెలసరి లెక్కలలో తప్పులున్నవని తహశ్శీలుదారుగారు హుకుము వ్రాసినందున అమలాపురము వెళ్ళి రెండుదినములనుండి అక్కడనే యుండెను. తాలూకా గుమాస్తాలచేతులలో వెండినాణెములరూపమయిన దివ్యౌషధము పడినపక్షమున దానిప్రభావముచేత లెక్కలయందలి తప్పులన్నియు ఒప్పులగుననియు, ఆదివ్యౌషధము చేతికి తగులనిపక్షమున తిన్నగానున్న లెక్కలుసహితము తప్పులకుప్ప లగుననియు, అనుభవశాలులు చెప్పుదురుగాని దానినిజము నాకు తెలియదు. నారాయణమూర్తి కొంతసేపు సుఖసంభాషణచేసి వీధిలోనికి వెళ్ళి గ్రామములోని తన మిత్రుల నందఱిని చూచివచ్చి రాత్రి భోజనముచేసి పడకగది చేరి భార్యరాకకయి యెదురుచూచుచుండెను. సత్యవతి తన సంతోషమును పయికి కనఁబఱుపకపోయినను ముఖవికాసమువలనను, ఉత్సాహసూచకము లయినమఱికొన్ని యితరచేష్టలవలనను, ఆమెభావమును కనిపెట్టి అత్తగారు కొఱకొఱలాడుచు తాను మేలుకొనియుండఁగా కోడలు గదిలోని కేప్రకారముగా వెళ్ళునో చూతమని యేకులబుట్ట ముందువేసికొని వత్తులు చేయుటకై దీపముముందర కూరుచుండెను.

లోపల నారాయణమూర్తి భార్యనిమిత్తమయి ఆత్రముపడుచు కొంచె మడుగులచప్పుడయినప్పుడెల్లను తలయెత్తి గుమ్మమువంక చూచుచు, ఎవ్వరును లోపలికి రాకున్న నిరాశచెంది మరల శిరస్సు దిండుమీఁద వాల్చి పుస్తకమువిప్పి చదువఁబోవుచు, చదువుటకుఁ దోఁచకున్న మంచము దిగి భార్యను పిలుచుకొనివత్తమని తలుపుదాఁకవచ్చి సిగ్గుపడి మరలవెనుకకుఁబోవుచు, చిత్తముఱ్ఱూతలూఁగ మంచముమీఁద పొరలుచుండెను. మనసు కలిసినభార్య చిరకాల మెడఁబాసి యున్నతరువాత నూతన సమాగమదినమున ప్రియునిమన స్సట్లుండుట యాశ్చర్యకరము కాదు.

ఈవల సత్యవతియు మగనినిచూచి యొక్కమాఱు కుశలప్రశ్న చేసి రావలెనని యెంతయభిలాషపడుచున్నను చావడిలో అత్తగారు కూరుచున్నందున వెళ్ళవల్లకాక ఆమె యెప్పుడు వెళ్ళిపరుండునా యని కోటివేల్పులకు మ్రొక్కుచు, ఒక్కొక్కపనిచేసివచ్చి యామె వెళ్ళినదేమో యని తొంగితొంగిచూచుచు, ఇంటిపనియంతయుఁజేసి తోడికోడలిగదిలో నెంతసే పున్నను అత్తగా రాదినము లేచిపోయి పరుండఁజాడగానక, తుట్టతుదకు ప్రియవల్లభుని చూడవలెననెడి యభిలాష సిగ్గును మనసునుండి పాఱఁద్రోలఁగా సాహసముచేసి మంచినీళ్ళచెంబు చేతఁబట్టుకొని కాళ్ళుచప్పుడు కానీక భయపడుచు మెల్లగా గోడయోరగనుండి నడిచి పడకగది ప్రవేశించెను. అది యోరకంటచూచి తలపంకించి చివాలున లేచిపోయి అత్తగారు తనగదిచేరి తలుపువేసికొనెను. సత్యవతి గదిప్రవేశించి యెడమచేతితో పుడకపుచ్చుకొని దీపమెగసద్రోయుచు ప్రేమ యుట్టిపడ భర్తవంకచూడఁగానే నారాయణమూర్తియును దయారసము వెదచల్లుచూపులతో భార్యమొగమువంక చూచి చిఱునవ్వునవ్వెను. ఆసమయమున వధూవరులకు మనస్సులందుఁగలిగిన పరమాహ్లాదమును వారిమనస్సులను చొచ్చి చూడవలసినదేకాని చెప్పుటకు శక్యముగాదు.

నారాయణమూర్తి చేయిపట్టుకొని భార్యను తనపక్కను కూరుచుండబెట్టుకొని—“యెంతసేపు కనిపెట్టుకొనివున్నా లోపలికిరాలేదు. నేను వచ్చినా నన్నమాట మరిచిపోయినావా?”

సత్య—అత్తగారు వాకిట్లో వుండగా యెట్లారాను?

నారా—యేమివస్తే? అవిడ నమిలి మింగుతుందా?

సత్య—మీరు బొత్తిగా చిక్కిపోయినారు ఈవేళ మార్గంలో బహు ఆయాసపడ్డారు కాబోలును.

నారా—రాత్రిళ్ళు పొద్దుబోయినదాకా చదువుకుంటూ వుండడంచేత కొంచెం చిక్కినాను. అంతేకాకుండా పూటకూటియింట్లో నాకు భోజనం సుష్టుగా లేదు. నీవుకూడా చిక్కినావేమి?

సత్య—నేను మానాన్నగారింట్లో బలిసిపోతున్నానా యేమి? యెప్పుడూ వకలాగే వున్నాను. నేను యెదిగి కాపురానికి వచ్చినతరువాతకూడా మీరు పరదేశంలో [illegible] యెందుకూ పనికిరాకుండా వుండిస్తే లేనిదానిలో సగమై నేను అయిపోయినాను.

నారా—ఇదిగో ఇక్కడను వచ్చినానుగదా! ఈనెలరోజులలోనూ యెలాబలిసిపిస్తావో చూస్తాను.

సత్య—మీరు వచ్చేటప్పుడు మాఅన్నయ్యను చూచినారా? యింటివద్ద మావాళ్ళంతా బాగా వున్నారేమో!

నారా—నేను రేపు బయలుదేరుతాననగా మీఅన్నయ్య నాకు కనపడ్డాడు. అతను చదువు మానివేసి పనిలో ప్రవేశించినాడు. మీవాళ్ళంతా బాగావున్నట్టు మొన్ననే వుత్తరం వచ్చినదట.

సత్య—మానాన్నయ్య పదిహేనురోజులయింది నాకు పది రూపాయలు పంపించినాడు. అప్పటినుంచీ నాకు వాళ్ళవర్తమానమే తెలియదు.

నారా—వదిన యెక్కడా జాడ లేదు. నేనువస్తే కనపడకుండా వుండేదికాదు. ఆవీధికి పుట్టింటికి వెళ్ళిందామేమిటి?

సత్య—లేదు. యిట్లోనేవున్నది. పొద్దున్న అత్తగారు యెందుకో కోపపడి, కొంచెం తిట్టినారు. అందుమీద కోపం వచ్చి పొద్దున్నించీ అన్నం తినకుండా గదిలో ముసుగుపెట్టుకొని కింద పడుకుంది. నేను యెన్నివిధాల బతిమాలుకొన్నా అన్నానికి లేచిందికాదు. నేను యిదివరదాకా ఆగదిలోనే కూర్చున్నాను. మీరు వచ్చి పిలిస్తే వస్తుందేమో వక్కపర్యాయం లేచి రండి.

నారా—అసలు ఈవాళ ఖజ్జా యెందుకువచ్చింది? అమ్మాయి రామానుజమ్మకూడా జాడ లేదేమిటి?

సత్య—అది యేడిచియేడిచి మీరువచ్చేముందర నేనిద్రపోయింది. దానిమూలంగానే—ఈవాళ యెవరో మనయింటికి చంటిపిల్లవాణ్ని యెత్తుకువచ్చినారట. యేదో మాటామాటావచ్చి "మీకందరికీ పనస పండువలె కొడుకులు పుడుతారు మా నిర్భాగ్యాలు యెందుకూపనికి రాని ఆడముండను కన్నది. ఆడచెత్తయెందుకు? నాకొడుకు చేసుకొన్న పాలుద్ధంకొద్దీ యిటువంటి పెళ్ళాము దొరికింది" అని అత్తగారేమో అన్నారట. అందుమీద అక్కయ్యకు పుడుకుమోత్తసం వచ్చి "ఆడది పుడితే నేను యేంచేస్తాను? కావలిస్తే మీకొడుకు లోపంగాని నాలోపం యేమీ లేదు" అనేటప్పటికి యిద్దరూ అంటుకుని ఖజ్జా ఆడినారు. పెద్దది అంటే యేమిటి వూరుకోమంటే నా మాట విన్నదికాదు అత్తగారు నన్ను యెన్నిమాట లంటారుకారు? అన్నమాటకల్లా నేను యెదురుచెప్పి తగవు లాడుతానా?

నారా—వారుయిద్దరూ యిద్దరే. ఒకరిదగ్గిరా శాంతము లేదు. మనలో ఆడవాళ్ళువట్టిమూర్ఖులు; యేమీ లేనిపోనిదానికి నిష్కారణంగా

మయినపక్షమున ఇటువంటి అకార్యము చేసినందుకు నిలువున కాటి కమ్మ చీరినట్లు చీఱుదు రనిస్త్రీ యొక తెయు, నూతులవద్దను స్నానముల రేవులలోను జేరి ముసలిముండలు నానావిధముల చేతులు సాచి దీర్ఘ ములుతీయుచు దోషము లెన్నసాగిరి. అంతటి యపచారము చేసినం దుకయి ఇంటివద్ద అత్తగారుపెట్టు చివాట్లకును తిట్లకును పరిమితియే లేదు. ఆహా ! ఏమి యీకాలమహిమ ! ఇప్పుడు భార్య మగనితో మాటాడుట అంకయినది ! అటువంటి పల్లెలయందు పడుచుభార్యలు అంకుచేసియయినను పలువురిలో నిర్భయముగా తలయెత్తుకొని తిరుగ వచ్చునుగాని పట్టపగలు మగనితో మాటాడి తోడివారిలో తల వంపులు లేకుండ తిరుగుట శక్యముకాదు.

సత్యవతియం దాయూరువారు పట్టుకొన్న రెండవతప్పు చదువు. ఆమె తల్లిదండ్రులు తాము విద్యాలాభ మెఱిఁగినవారుగనుక బాలికా పాఠశాలకు పంపియు తీఱికయైనప్పు డెల్లను తా మింటివద్ద పాఠములు చెప్పియు సత్యవతికి తెలుఁగునం దభిరుచి కలుగఁజేసి చక్కఁగా చదు వుటకును వ్రాయుటకును, చదివినదానిని అర్థము చేసికొనుటకును నేర్పుటయే కాక సమయముచూచి కథలమూలమునను లోకవార్తల మూలమునను మంచినీతులను మనస్సునకు నాటునట్లుగా బోధించి సత్యము, శాంతత, మొదలయిన సమస్తసద్గుణములను గలిగి యుక్త ప్రవర్తనను గలదానినిగా దిద్దిరి. ఇప్పు డల్పవిద్యావంతులును విద్యా విహీనులును సాధారణముగా వివాహ మయినతోడనే తమభార్యలను పాఠశాల మాన్పవలయునని కోరి మామగారితో జగడమాడునట్లు నారాయణమూర్తి జగడ మాడక తనభార్యను చదివించుట కయి మామగారిని బావగారిని మఱింత ప్రోత్సాహపఱిచి యెవ్వరును చూడకుండ తానుకూడ పుస్తకములు తెచ్చియిచ్చి వివాహ మయి

నప్పటినుండియు రహస్యముగా చదువు చెప్పుచు వచ్చెను; అందుచే సత్యవతి విద్యయందును బుద్ధియందును తన యీడువారిలో అసమానురాలయి కొంచెము చదువఁగలిగిన యీకాలపు పడుచులవలె 'తారాశశాంకము' మొదలయిన దుష్టప్రబంధములను చదువక, అట్టి శృంగారకావ్యముల పేరయినను విననొల్లక, తనకు తీఱికయైనప్పుడెల్ల పతివ్రతల చరిత్రములను నీతులను సద్వర్తనమును బోధించు పుస్తకములను చదువుచుండును. అందుచేత పొరుగువారి కండతీకిని పరుల మీఁదిదోషము లెంచు వ్యర్థప్రసంగములలో తమతో చేరదని యొక కోపము, గవ్వలు గచ్చకాయలును మాని చదువుకొనుచుండు నని యొక కోపము. సత్యవతిమీఁద రెండుకోపము లుండెను. అత్తగా రేలాగునసైనను కోడలిచదువు మాన్పింప వలెనని నిశ్చయించుకొని "ఆడది చదివి చెడె మగవాఁడు చదవక చెడె" నన్న సామెతె నుదాహరించి చెప్పియు, స్త్రీలు చదివి సభలకెక్కి యుద్యోగములను జేయఁబోవుదురా ? చదువుమానుమని బోధించియు, మనయింట నెన్నఁడును లేనిది లక్ష్మీనారాయణగారి కోడలు పుస్తకములు చదువుచున్న దని బంధువులలో అప్రతిష్ఠవచ్చి తనకు తలవంపులుగా నున్నదని దూషించియు, "చదువునేర్చిన ఆడదానితోను వంటనేర్చిన మగవానితోను ఎవ్వరును వేగలే" రని తిట్టియు, పుస్తకములు దొరికినప్పుడు చింపి వేసియు, నయమున భయమున తిట్టియు కొట్టియు తనశక్తినంతను వినియోగించెను గాని, సత్యవతి యెన్నిపాట్లుపెట్టినను పడి మాఱుమాట చెప్పక మధ్యాహ్న మత్తగారు పరున్నప్పుడు తనగదిలో తలుపు వేసికొని కూర్చుండియు రాత్రి భోజనము లయి నిద్రింపఁబోవునప్పుడును తెల్లవారుజామునను తన పడకగదిలో దీపము పెట్టుకొని కూర్చుండియు రహస్యముగా తన చదువును వృద్ధిపరచుకొనుచునే

నాలవ ప్రకరణము

కొన్నిదినము లైనతరువాత ఒకనాటి రాత్రి రెండుమూడు గడియలప్రొద్దు పోయి సుందరమ్మకు నొప్పు లారంభ మైనవి. అప్పుడు వేంకటేశ్వర్లులును నారాయణమూర్తియు తప్ప ఇంట పురుషు లెవ్వరును లేరు. తక్కినవా రందఱును పొలమునకును రచ్చసావడికిని వెళ్ళి అప్పటి కిల్లు చేర లేదు. ఊరిబయుల గ్రామదేవతగుడి సమీపమున నొకరావిచెట్టును వేపచెట్టును మొదళ్ళొకటిగా చేరి పయికి బ్రహ్మాండముగా వ్యాపించి యున్నవి. చిన్నమొక్కలుగా నున్నప్పుడు తెచ్చి నాటి కరణముతాత ఆ రెండుచెట్లకును పెండ్లి చేసెనఁట. ఆచెట్లచుట్టును గుండ్రని విశాలమైన మట్టియరుగు కలదు. దానినే జనులు "రచ్చసావిడి" అని పిలుతురు ప్రతిదినమును సాయంకాలమునందు గ్రామకరణమును మునసబును ఆయరుగుమీఁద చేరి జనులతో ఇష్టాగోష్ఠి చెప్పి ప్రొద్దుపుచ్చు చుందురు. ప్రాతఃకాలమునందు గ్రామకరణము మొదలైనవారు దానిమీఁదనే దంతధావనము చేసికొనుచు ఫిర్యాదులు మొదలయినవానిని విను చుందురు. దానికి సమీపమున బొందకొయ్య యొకటి యున్నది. దానికి కొంచెము దూరములో పశువులబందె దొడ్డి యెదురుగా కనఁబడుచుండును. పొలములలో పని లేనివారు సాధారణముగా సాయంకాలమునం దాయరుగుమీఁదకూర్చుండి లోకవార్తలను కాఁస్థితిని పంటలవిధమును చెప్పుకొనుచు ప్రొద్దుపోయినతరువాత ఇంటికి పోవుచుందురు.

నారాయణమూర్తి తన ప్రయాణముసంగతి అన్నగారితో మాటాడుచుండఁగా లోపలినుండి యశోదమ్మ "మంత్రసాని" "మంత్రసాని" అని కేకలువేయుచు వచ్చి కొడుకులను చూచి పరుగెత్తుకొని

వెళ్ళి నాగమ్మను తీసికొనిరం డని చెప్పి మరల లోపలికి పోయెను. ఆచుట్టుపట్ల నాలుగయిదు గ్రామములకెల్లను నాగమ్మ యొక్కతెయె మంత్రసాని. అది శూద్రజాతి స్త్రీ; దాని కిప్పుడు రమారమి డేబది సంవత్సరము లుండవచ్చును. అది చిన్నతనములో నెవ్వరినో తీసికొని లేచివచ్చిన దని చెప్పుదురు. దానికి బిడ్డపాప లెవ్వరును లేరు. అది ముంగొండాగ్రహారమున కరకోసెడుదూరములో నున్న చిన్నపల్లె యందు గుడిసె వేసికొని కాపుర మున్నది. దానికి ప్రసవ వైద్యము గాని సుఖప్రసవమునకు చేయవలసిన సదుపాయములుగాని యేమియు తెలియకపోయినను కొన్నివేళ్ళను మంత్రతీర్థమును నొప్పులుపడువారి కిచ్చి మంత్రసానితనమున గట్టి దని ప్రసిద్ధి కెక్కినది. దానియింటికి కారాత్రి అన్నదమ్ములిద్దఱును బయలుదేఱి వెళ్ళి సంగతిని చెప్పి వేగిరము రమ్మని పిలిచిరి. వా రెంత తొందరపడుచున్నను అప్పుడే ముట్టించినచుట్ట యగునఱకును నడవలో కుంపటివద్దనుండి లేచినదే కాదు. తరువాత మెల్లగా లేచి నులకమంచమును గోడకు లేవనెత్తి కుంపటి గదిలో పెట్టి కొన్నివేళ్ళను బట్టచెంగున మూటకట్టుకొని, ముతకబట్ట నొకదానిని పైకప్పుకొని, లోపలితలుపు వేసి వీధితలుపు బయట గొళ్ళెము పెట్టుచుండఁగా గుడ్లగూబ యొకటి కూసెను. ఆకూతే విని యపశకున మైనదని నాగమ్మ మరల తలుపుతీసి లోపలికి పోయెను. వేంకటేశ్వరుల కప్పుడు గుడ్లగూబమీఁద పట్టరానికోపము వచ్చి దానిని తిట్టసాగెను. నారాయణమూర్తి జనులమూఢత్వమును శకునములయందలి పిచ్చినమ్మకమును తలఁచుకొని వారిస్థితి యెన్నఁడు బాగుపడునా యని యాలోచించుచుండెను. అన్నదమ్ముల శరీరము లిక్కడ నున్నను ధ్యాన మంతయు ఇంటిమీఁదనే యున్నందున వా రెన్నిసారులు తొందరపెట్టినను మంత్రసాని గడియసేపటి వఱకును

తన బహుమానమును పట్టుకొనిపోయెను. ఇక్కడ మంత్రసానియు బొడ్డుకోసినప్పుడు రూపాయయు, పిల్లవానిని చేటలో పరుండఁబెట్టి నప్పుడు రెండుకుంచముల బియ్యమును, వరుసనీళ్ళకు డబ్బులును బియ్యమును, గ్రహించుచు మామూళ్ళ పేరు చెప్పి యేడెనిమిదిరూపా యలను లాగెను. మూడుదినములవఱకును తల్లియు పిల్లయు సుఖము గానే యున్నట్టు కనఁబడిరి. పురిటిగది సత్యవతి పరుండుగదికి చేరి యున్న మిద్దెయిల్లు; దానికి చావడిలోని కొకద్వారమును వొడ్డిలోని కొకద్వారమును గలవుగాని దొడ్డితలుపు పెప్పుడును మూసి యుండును. ఇప్పుడు వాకిటిలోనికున్న తలుపులనుసహితము మత్తగారు పరాకు లేక సదా మూసి యుంచును. ఆగది అందుచేత పట్టపగలుసహితము చీకటి కోణముగా నుండెను. అందుమీఁద వెల్లుల్లిపాయలకంపును కుంపటి పొగయు చేరి గాలినంతను పాడుచేసినందున కొంచెముసేపు లోపలికి వెళ్ళువారికిసహిత మక్కడ నిలుచుట యెంతో యాయాసముగా నుండెను. చావడిగుమ్మముపద్ద పాతచెప్పొకటియు కలబందమట్ట యొకటియు భూతులసిచెట్టొకటియు మీఁద దూలమునకు వ్రేలాడ కట్టఁబడెను. ఆపురిటికంపు తొగ్రవపట్టుకొని పోవువారికే సహింప రాకుండఁగా సదా యింట నుండువారి సౌఖ్య మింక చెప్పనక్కరలేదు. బాలింతరాలు దాహముచేత నాలుక యెండిపోవుచున్న దని కేకలు వేసినను, ఆకలిచేత ప్రాణము పోవుచున్న దని యేడ్చినను, నాలవ దినమువఱకును దాని పేరు తలపెట్టఁగూడ దని అత్తగారు కోపపడెను. మూడవదినమున సుందరమ్మకు కొంచెము కన్నులుతిరుగుట కడుపులో వికారముగా నుండుట మొదలయిన కొన్ని దుర్లక్షణములు కనఁబడి నవిగాని అసంగతిని చెప్పినచో లంకణము లెక్కువ కట్టుదురని భయ పడి యెవ్వరితోను చెప్పక దాచి రహస్యముగా నొకసత్యవతితో

మాత్రము చెప్పెను. సత్యవతి కారణమును తెలిసికొని, అత్తగారు భోజనమునకు వెళ్ళినప్పు డెవ్వరికిని తెలియకుండ తనగదిలోనుండి వచ్చి దొడ్డితలుపు తీసి కుంపటి నావలకు తీసికొనిపోయి గదిలోపలికి మంచిగాలి వచ్చునట్లు చేసి రహస్యముగా త్రాగుటకు మంచితీర్థమును తెచ్చియిచ్చెను. అందువలన బాలింతరాలి దేహము కొంత స్వస్థపడెను. అన్నపానములు లేకపోయినను లోపలికి కావలసినంత యింగువయు, కాయమునుమాత్రము పెట్టుచుండిరి. నాలవదినము పథ్యము పెట్టిన తరువాత నారాయణమూర్తి బయలుదేరి రాజమహేంద్రవరమునకు చదువునిమిత్తము వెళ్ళిపోయెను. పథ్యము పెట్టినతరువాత తన దేహస్థితిని బాలింతరా లత్తగారితో చెప్పఁగా ఆమె తొందరపడి గ్రామములో వైద్యము చేసెడు పూజారి శరభయ్యను తీసికొనిరాఁగా, ఆతఁడు పురిటింటిలోనికి వెళ్ళి బాలింతరాలిచేయి చూచుట కంగీకరింపక మంత్రసానిచేతనే చేయి చూపించి తన కౌషధయోగము లేవియు తెలియకపోయినను సూతికాభరణము, వాతవిధ్వంసి, వాతరాక్షసము మొదలయినపేరులు చెప్పి యేవో లోపలి కిచ్చెను. ఆవైద్యుఁ డిచ్చినమందులకంటె సత్యవతి చేయుచువచ్చినయుపచారమే బాలింతరాలి దేహమును స్వస్థపరిచెను. అత్తగారు మధ్యాహ్నము భోజనమునకు వెళ్ళి పరుండి చల్లపాటువేళ పురిటిగదిలో ప్రవేశించు వేళవఱకును సత్యవతి రహస్యముగా దొడ్డితలుపు తీసియుంచి శుద్ధవాయువు లోపల ప్రవేశించునట్లు చేసి యేమియు నెఱుఁగనట్లు అత్తగారు వచ్చునప్పటికి మరల తలుపువేసి యెప్పటియట్ల యుంచుచుండును.

తలుపులు బొత్తిగా వేసియున్న మూఁడుదినములలోనే దుర్గంధముచేత గదిలో పేడపురుగులవంటి రెక్కలపురుగులు పుట్టఁగా

చూచినవారు ఎన్నెమ్మలని వానిని వెదకి చంపుచు వచ్చిరి. అయిదవ దినమున శిశువు పాలుత్రాగుట మానివేసినందున మఱునాడు ప్రాతఃకాలమున యశోదమ్మ పోలేరమ్మగుడివద్ద నున్నమాలవాని వద్దకు సోదెకు వెళ్ళఁగా వేంకటేశ్వరులు బయలుఁబడి యదియంతయు తన మహాత్మ్యమే యని చెప్పెను. అందుమీఁద వేంకటేశ్వరులకు రూపాయ ముడుపుకట్టి తిరుపతికొండమీఁద పుట్టువెండ్రుకలుతీయింతు మని మ్రొక్కుకొనిరి. ఆఱవనాటిరాత్రి శిశువు కాలముచేసెను. అందఱును శిశువు సందుగొట్టిపోయెనని నిశ్చయించిరి. తల్లి మూత్రము పురుటిదినములలో తలుపుదీయుటచేత ఎన్నెమ్మ లోపలప్రవేశించి పిల్లవానిని నెత్తిఅడఁచెనని లోపల దుఃఖించెను. గాని తెలిసినచో సత్యవతిని తిట్టి కొట్టుదు రని చిరకాలమువఱకును పయికిచెప్పలేదు. తల్లి పదునొకండవదినమున శుద్ధస్నానము చేసి సుఖముగా నుండెను.

అయిదవ ప్రకరణము.

చైత్రశుద్ధసప్తమినాఁడు యశోదమ్మ సవతిఅన్నగారి మనుమనికి పుట్టువెండ్రుకలు తీయించుటకు నిశ్చయించినందున వెనుకటిదినము రాత్రి వచ్చి వారు స్త్రీలను పురుషులను భోజనమునకు పిలిచిపోయిరి. ఆ సవతియన్న తన ద్వితీయభార్య కొక కొమారుఁడు పుట్టినతరువాత కాలముచేసెను. ఆయన్నకుమారునిపేరు శ్రీరాములు. అతనికొడుకునకే యీదినమున కేశఖండనముచేయ నిర్ణయింపఁబడినది. తెల్లవాఱిన తరువాత కోడండ్రను వెంటబెట్టుకొని అన్నగారియింటికి వెళ్ళుటకై యశోదమ్మ ప్రయాణమయి తల దువ్వుకొనుచున్న పెద్దకోడలిని వేగిరము రమ్మని తొందరపెటి పిలుపుమీఁద పిలుపుగా నాలుగుసారులు పిలిచెను.

సుంద—నేనేమి లోపల ఆడుకుంటూ వున్నా ననుకొన్నారా యేమిటి అలాపిలుస్తారు ? యెఱ్ఱచీర పెట్టెలో పెట్టి తాళం వేసుకొని వీధులో నిలుచుని పిలిస్తే యీముతకచీరెతో నేను యేలాగువస్తాను ?

యశో—నేను యిప్పుడు మళ్ళీ లోపలికి రాలేను. నీ అందానికి యెఱ్ఱచీరె లేకపోతే లోపంరాదు. ఆముతకచీరెతో రావచ్చును.

సుంద—నేను మంచిబట్ట కట్టుకుంటే వోర్వలేరేమి? బంధువుల యింటికి భోజనానికి వెళుతూ తగుదునని నేను యీ మేలికమ్మిచీరెతో రానా ?

యశో—వోసి నీనోట్లో పుండుపుట్ట ! నీవు బట్ట కట్టుకుంటే నేను వోర్వలేనటే ? యీకట్టుకున్న బట్టమాత్రం మేము యివ్వకపోతే నీఅబ్బ ముల్లె పెట్టి కొనుక్కున్నావటే ? కుక్కనుతీసుకువచ్చి అందలంలో పెశితే తలుపులన్నీ తెగకొటికిందని, కులంతక్కువవాళ్ళను తెచ్చి యింట్లో పెట్టుకుంటే మీబుద్ధులు మీరు పోనిచ్చుకుంటారా యేమిటి?

సుంద—కావలిస్తే నన్ను అన్యాయంగా ఆడిపోసుకున్న వాళ్ళ నోట్లో పుండుపుడుతుంది. నేను కులంతక్కువదాన్ని అయిందీ నీవు కులం తక్కువదాన వయిందీ నీమాటలవల్లనే తెలుస్తూవున్నది.

సత్య—అక్కా ! పెద్దది అత్తగారు యేమైనా అంటే మనకు పడడం విధాయకం. పెద్దవాళ్ళు యెప్పుడూ చెడ్డవాళ్ళు కారు. నామాట విని నీవు వూరుకో. నీకు కావలిస్తే నా బనారసుచీరె యిస్తాను కట్టుకుందువుగాని రా.

సుంద—కావలిస్తే నీవుమాటలుపడు; నేను వకనాటికిమాటలు పడను.

సత్య—ఆమాటలు నామీద పడి కొట్టవు. ఆమాటలన్నీ నన్నే అన్నదనుకుని లేచిరా.

యశో — వోసి నీ కేమి అంతకాలం వచ్చిందంటే ఆలా పొంగి బోర్ల పడుతూవున్నావు! వోసి నీనాలుకపుచ్చిపోనూ! నన్ను కులం తక్కువదాన్నంటావూ! నీ మొగుడు యింటికిరానీ యీరోజుననిన్ను యేమిచేయిస్తానో!

సుంద — వస్తే యేమిచేస్తారు? నేను తెచ్చిన అప్రతిష్ఠకు నన్ను చంపుతారా యేమిటి? పోనీ చంపితే చూతాము, వక్కసారి చంపి వేస్తే యీకోడ టిక్రమయినా విరగడయి పోతుంది.

సత్య — అక్కా! నిన్ను గడ్డంపట్టి బతిమాలుకుంటాను నామనవి విని లోపలికి నడువు.

అని సత్యవతి బలవంతముగా సుందరమ్మను రెండుచేతులతోను గెంటుకొనిపోయి లోపల కూరుచుండబెట్టి, ఏమో అనబోవు చుండగా శాంతించుమని తోటికోడలిని బతిమాలుకొనుచుండెను.

యశో — యీచిన్నదానికికూడా అంతకంతకు చేటుకాలం మహోపస్తూవున్నది. తనఅక్కగారిని నేనేమో కానిమాటలాడినట్టున్న, తాను మంచిమాటలాడి వోదార్చినట్టున్న, మధ్య అడ్డంవచ్చి దాన్ని లోపలికి లాక్కుపోయింది. అదుపూ ఆజ్ఞాలేక బొత్తుగా హద్దుమీరి పోతూవున్నది. అస్తమానమూ చదువంటూపెట్టి తాను చెడడమే కాకుండా కుఱ్ఱదాన్ని సీతనుకూడా చదువుచెప్పి పాడుచేస్తూవున్నది. అదికూడా వదినగారిలోచేరి నామాటవినకుండా చదువు మానమంటే మానకుండావున్నది. నారెండోకొడుకయినా మంచిసంబంధం వస్తుందేమో అంటే, వాడిచదువు చట్టుబండలుగాను వాడి యింగ్లీషు చదువుమూలంగా యీలాగంటి దిక్కుమాలిన సమ్మంధం వచ్చింది. తండ్రిభాగ్యంచూచుకుని తనపాటివారు భూలోకంలో లేరని కిందా మీదాకూడా వుండకుండావున్నది. వట్టినాలిముచ్చు; యెన్నన్నా

కిందిచూపులుచూస్తూ ముద్దులొలుకు మాట్లాడదు; అది చేసేచేష్టలు యెవరికీకనపడవు. యేమయినాఅంటే నలుగురికీ నానోరుమాత్రం బయలుపడుతుంది. వాళ్లనోళ్లలో పురుగులుపడ! అది ముద్దరాలనీ నేను వూరికే దాన్ని కోసివెడతాననీ అమ్మలక్కలుసన్ను ఆడిపోసుకుంటారు.

అని యశోదమ్మ రెండవకోడలిని, పెద్దకోడలినికూడా వీధి గుమ్మములో కూరుచుండి నోరునొప్పిపెట్టి అలసటవచ్చువరకును తిట్టెను. ఈలోపల సావిత్రమ్మకూడా నీళ్ళబిందె యెత్తుకొని వీధిలో నుండివచ్చి, కోడండ్రు తన్ను కులహీనురాలన్నారని తల్లిచెప్పగా విని నోరికివచ్చిన ట్లెల్లను సుందరమ్మను సత్యవతిని వారి తలిదండ్రులను విసుగువచ్చినదాక తిట్టెను. మధ్యమధ్య సుందరమ్మకూడ అందుకొని తిట్టబోయెను గాని సత్యవతి బతిమాలుకొని నివారించెను. ఇటువంటి అత్తలును ఆడుబిడ్డలును లోకములో పలువుర కుండియుండవచ్చును. అటువంటివారితో ఈగ్రంథము చదువతటస్థించినవా రెవ్వరును కలహము పెట్టుకొని తిట్టుకు మాఱుతిట్టు తిట్టక సత్యవతియొక్క శాంతత నవలంబించి కలహము చంపివేయుటకు ప్రయత్నింతురని కోరుచున్నాను. ఈప్రకారము వర్షముకురిసి చల్లారినట్లు నిశ్శబ్దముగానుండి అత్తగారును కోడలును మూతి ముడుచుకొని చెఱియొకచోటను కూరుచుండియుండఁగా వీధిలో జీడిమామిడిపండ్లకేక విని రామానుజమ్మ పండ్లుకొనిపెట్టుమని ముత్తవతల్లిబట్ట పట్టుకొని లాగెను.

యశో—అడ్డమయినవాళ్ళూ నన్నుపట్టుకుని పీక్కుతింటారు. యేమయినా కావలిస్తే మీ అమ్మనూ బాబునూ పట్టుకుని యేడవరాదా ?

అని కసరుకొని యశోదమ్మ మనుమరాలిని తోసివేసినది. రామానుజమ్మ "పళ్ళుకొనిపెట్టు" అని యేడ్చుచు తల్లిదగ్గరకు పోఁగా

తల్లి నాలుగుతిట్టి వీపుమీద రెండు దడవులు అడచినది. దానిమీద ఆపిల్ల మరింతయేడ్చుచు; ఆయేడుపులోకూడ "అమ్మా పళ్ళే" అని కేకలువేయుచునే యుండెను. సాధారణముగా మనదేశపుస్త్రీలు తమ కితరులమీద కోపము వచ్చినప్పుడు నిష్కారణముగా తమనోరెటుంగ గని బిడ్డలను కొట్టి తిట్టుచుందురు. ఇదిచదువువారట్టి యవివేకకార్యము నెన్నడును జేయకుందురుగాక! అప్పుడు సత్యవతి తన పెట్టెతీసి రెండు డబ్బులు చేతబెట్టుకొని పిల్లను చంకవేసికొనివచ్చి పండ్లుకొని పెట్టి యోదార్చెను. అత్తగా రదిచూచి కొఱకొఱలాడుచు కోడలిమీద మెటికలువిఱిచి "భాగ్యవంతుల కూతుళ్ళు కోడళ్ళవడంకంటె పరువుగల వాళ్ళకు అనర్థంలేదు. యేదికావలిస్తే అదెల్లాకొనిపెట్టి పిల్లలకు మంకుతనం నేర్పుతారు" అని తనలో తాను సణుగుకొనుచుండెను. ఇంతలో (శ్రీ)రాములు గారియింట పనిచేయు దాసివచ్చి "అమ్మగారు మిమ్మలినీ కోడళ్ళనీ వేగిరం రమ్మన్నారు" అని పిలిచెను. అప్పుడు 'నేరురా' నని సుందరమ్మయు, 'నీవు రాకపోతే నేనూ పో' నని యశోదమ్మయు, పట్టుపట్టి కదలకకూరుచుండిరి. సత్యవతి వారినిద్దఱిని బతిమాలుకొని వారెన్నిమాఱులు త్రోసివేసినను ఎన్నిసారులు కసరుకొన్నను సహించి బలవంతముగా లేవదీసి ప్రయాణముచేసి, తనకు పుట్టినింటి వారిచ్చిన విలువబట్టలెన్నియున్నను వానిని కట్టుకొనక సాధారణమైన తెల్లచీరెను కట్టుకొని రామానుజమ్మను చంకనెత్తుకొని తనమంచి చీరెను సీతకుకట్టబెట్టి తననగలు పెట్టి ముందునడిపించుకొని, అత్తగారివెంట బయలుదేరెను. యశోదమ్మ వెళ్ళునప్పుడు 'సావిత్రీ! యిల్లు భద్రము' అని పెద్దకొమార్తెతో చెప్పి యొప్పగించి ముందునడవసాగెను.

సావిత్రి కప్పు డిరువదినాలుగు సంవత్సరముల వయస్సున్నది. వేరకులేశ్వరుల పెండ్లినిమిత్తము సొమ్ము కావలసినప్పు డయిదు

వందలరూపాయలను పుచ్చుకొని తల్లిదండ్రులామెను డెబ్బదిసంవత్సర ముల ప్రాయముగల మూడవపెండ్లివరున కిచ్చి వివాహము చేసిరి. అతఁడు వివాహమైన రెండవయేటనే కాలధర్మము నొందెను. అప్పుల వారు పెండ్లికి చేసిన ఋణములక్రింద వ్యాజ్యములు వేసి మాన్యముల పెనిమిటితో తనకును అత్తగారికిని అయిన జగడములు చెప్పి, ఆ నెండులోనయినపడి చచ్చెదనని యేడువ మొదలుపెట్టెను. వేంకటేశ్వరు డు యేమైన నియ్యవలసినదని యత్తవారి నెన్నిసారు లడిగినను వారు లక్ష్యము చేయనందున బీదతనముచేత కొమార్తెను భరించుట కష్టముగాతోచి లక్ష్మీనారాయణగారు తనకొమార్తె సవతికొమారుని మీద భరణమునిమిత్తమయి అమలాపురము డిస్ట్రిక్టుమునసబుకోర్టులో వ్యాజ్యము తెచ్చెను. అందు మీద నతఁడు తన తండ్రిసొత్తు తనకు చెందలేదనియు, తనసవతితల్లి వ్యభిచారిణియనియు, వాదించి భరణము నెగఁబెట్టవలెనని సకలవిధముల పాట్లు పడెనుగాని పిత్రార్జితమయిన పెంకుటిల్లున్న దని ఋజువుపడినందున మునసబుగారు సంవత్సరము నకు పండ్రెండు రూపాయలచొప్పున భరణము నిచ్చుటకు తీర్పుచెప్పిరి. మనోవృత్తిని మాన్పించుకొనుటకయి పన్నినకుతంత్రమేకాని నిజ ముగా సావిత్రి యెంతమాత్రమును వ్యభిచారిణి కాదుసుండీ. ఆమె కొంతగయ్యాళి యయినను, మూఢభక్తికలదై రెండవపూట భోజన మైనను చేయక తఱుచుగా వ్రతములు పట్టి యుపవాసములు చేయుచు బహునిష్ఠ కలదయి యింటిపని యంతయు చేయుచుండును.

అత్తయు కోడండ్రును శ్రీరాములుగారియింటికి వెళ్ళునప్పటికి శ్రీరాములుగారిభార్య వాకిట నుండెను. అందుచేత పిండివంటచేయువా రెవ్వరును లేక అత్తగారు మడికట్టుకొని వంటచేయుచు యశోదమ్మను రహస్యముగా లోపలికిపిలిచి యేమిబుద్ధి అని యాలోచన యడిగెను.

యశో—వదినా! నా పెద్దకోడలు వోపలేనిది; మూడు నెలల కిందనే నీళ్ళాడి బిడ్డ వచ్చి యేడుస్తూవున్నది; అదియేమీ చెయ్యలేదు గదా! రెండవకోడలు మహారాణిగారు; ఆమె భాగ్యవంతుల ఆడ బడుచు; ఆవిడకు దంణం [illegible] వచ్చినప్పుడు నిష్కారణముగా తమ నోరు [illegible] గని బిడ్డలను కొట్టి తిట్టుచుందురు. ఇది చదువు వారట్టి యవివేక కార్యము [illegible]

అని యశోదమ్మ కొన్ని మిషలు చెప్పి తప్పించుకొనెను. వంట యెంతవఱకయినదో చూడవలెనని లోపలికి వెళ్ళిన సత్యవతి లోపలియిబ్బంది చూచి తాను మడికట్టుకొనివచ్చి యెవ్వరును తన్నడుగకయే తోడుపడి పిండివంటచేసి వడ్డనలో కూడ సాయముచేసెను. అప్పుడామె గర్వరాహిత్యమున కొక్కయత్తగారుతప్ప తక్కినవా రందఱును సంతోషించిరి. సత్యవతివలెనే స్త్రీలందఱును తాము గొప్పవారమని గర్వపడక పనిపాటులు చేసి యితరులకు చేతనైన విధమున సాయముచేయవలెను. ఒడలు వంచి పనిచేసినయెడల గౌరవ లోపము వచ్చుటకుమాఱుగా అందఱును గర్వములేనిదనియును యోగ్యురాలనియును చెప్పుకొనుటవలన మఱింతగౌరవమును ప్రీతి పాత్రతయు వచ్చుటయే కాక దేహారోగ్యమును సౌఖ్యమును కూడ కలుగును. సత్యవతి చేసిన యీస్వల్పసాహాయ్యమువలన ఇంటివారొక్కరు సంతోషించుటయే కాక యీమె సౌజన్యమును వారు చుట్టుపట్ల వారితో ప్రశంసించుటచేత గ్రామములో ఆమె కపరిమితమైన కీర్తి వచ్చినది. ఆదినము భోజనము లయినతరువాత యశోదమ్మ తనకోడండ్రితోఁగూడ సాయంకాల మింటికి వచ్చినది.

ఆఱవ ప్రకరణము

నాటిరాత్రి యింటికివచ్చిన తరువాత సుందరమ్మ పడకగదిలో పెనిమిటితో తనకును అత్తగారికిని అయిన జగడమును చెప్పి, తానెందులోనయినపడి చచ్చెదనని యేడువ మొదలుపెట్టెను. వేంకటేశ్వరులును భార్యమాటలునమ్మి మనము వేఱుందమనిచెప్పి భార్యనోదార్చి మఱునాటినుండియు తల్లితో తిన్నగా మాటాడక కొఱకొఱలాడుచు; ఒకనాఁడు భార్యయు తల్లియు మరల పోట్లాడినప్పుడు భార్యను వెనుకవేసికొనివచ్చి తల్లిని కానిమాట లాడెను. అందుమీఁద యశోదమ్మ కోపగించుకొని యెందఱెన్నివిధముల బతిమాలుకొన్నను అన్నము తినక లేచిపోయి పొరుగింట కూరుచుండెను. అప్పుడు సావిత్రియు సత్యవతియు వెళ్ళి యశోదమ్మను బహువిధముల బతిమాలుకొని, కొంతవఱకు కోపము శాంతిపఱచి యెంతోకష్టముమీఁద దీపాలవేళ బలవంతముగా ఇంటికి తీసికొనివచ్చి విస్తరిముందు కూరుచుండఁ బెట్టిరి. కాని యాదిన మామె యన్నము తిన్నగా తినక రెండుముద్దలు నోటపెట్టుకొని విస్తరి విడిచిపెట్టి లేచిపోయెను. ఆదినము మొదలుకొని యశోదమ్మకును పెద్దకోడలికిని మాటలే లేవు. అయినను వారప్పుడప్పుడు పిల్లిమీఁద పెట్టియు ఎలుకమీఁద పెట్టియు ఒండొరులను తిట్టుకొనుచు, ఒకానొకప్పుడు నిష్కారణముగా నేదోవంక కల్పించుకొని దొమ్ములాడి నోటపట్టరాని దుర్భాషలాడి తాను తప్పెఱుఁగక నీమగఁడును బిడ్డలును చావవలెనని యశోదమ్మయు నీమగఁడును బిడ్డలును చావవలెనని సుందరమ్మయు శపించుకొని పురుషు లింటికి వచ్చునప్పటికి పెద్దపెట్టున నేడ్చుచు గృహ మొక మహారణ్యముగా నుండునట్లు

చేయుచుండిరి. పూర్వము మగఁడు కొంచెము తల్లిపక్షమున నున్న
ప్పుడు సుందరమ్మ తిట్టుకు మాఱుతిట్టుతిట్టి ప్రత్యక్షముగా అత్తగారి
నెదిరించుటకు కొంచెము సంశయించుచు వచ్చినను, ఇప్పుడు మగఁడు
తనపక్షమయినందున పూర్వపు సంశయమును విడిచి యశోదమ్మ యొక
తిట్టుతిట్టిం తాను పదితిట్లు తిట్టుచు నాగసిని కొట్టి మొగసాల కెక్కి
దన్నట్లు మగఁడింటికి వచ్చునప్పటికి లేనిపోనివిఁది కల్పించుకొని మూల
ముసుఁగు పెట్టుకొని పరుండి యేడ్చుచుండును. అతఁడును భార్యను
వెనుకవేసికొని వచ్చి తల్లితోడనే జగడమాడుచుండును. అప్పుడప్పు
డీజగడములలో తల్లిపక్షమున సావిత్రికూడ చేరుచుండును. అందుచేత
కొన్నరాత్రులయం దరుగుపొరుగులవారికి నిద్రయే యుండదు
లక్ష్మీనారాయణగా రెవ్వరిని శాంతిపఱుచుటకును శక్తులు కా
యెవ్వరిజోలియు తలపెట్టక మెతుకులు నోట వేసుకొన్నవారు వాత సాధ
మాయనంతవఱ కింటివద్ద నుండక యీ కలహములు చెవిని బడకుండ
నట్లుగా నెవ్వరియింటనైనను కూరుచుండుదురు. రామస్వామి యిప్పు
డమలాపురములో ఉపాధ్యాయునితో పోట్లాడి రాజమహేంద్రవరమ
నకు లేచిపోయి అక్కడనున్న చిన్నపాఠశాలలలో నొకదానిలో తగ
పోయినను నాలవ తరగతిలో చేరి, అన్నగారియొద్దనే యుండెన
ఆకాలములో రాజమహేంద్రవరమున చిన్నపాఠశాలలలో పోటీలుగ
నున్నందున, పిల్లలు తాము చేర్చుకొను తరగతికి తగుదురా తగర
యన్న విచారము చేయక యెవ్వ రేతరగతిలో చేరుదుమని వచ్చి
వారి నాతరగతిలో చేర్చుకొనుచుండిరి. ఈవిధముగా నింట ప్రతిది
మును కలహముగా నున్నందున లేచిపోయి సుబ్రహ్మణ్యము అమల
పురములో క్రైస్తవపాఠశాలలో ప్రవేశించి వారము తీర్చుచుకొ

అత్తగారిని కాళ్ళుపట్టుకొని ప్రార్థించియు, అక్కగారిని గడ్డముపట్టుకొని బతిమాలియు, వారన్న కానిమాటల కన్నిటికి తలయొగ్గి యోర్చుకొని యేవిధముననైన కలహములు చంపివేసి యిద్దఱిని సమాధానపఱుపవలెనని పాటుపడెను. గాని మూర్ఖురాండ్రయిన వారియెడల ఆమె మంచిమాట లెంతమాత్రమును పనికివచ్చినవి కావు. మూర్ఖులను బ్రహ్మ దిగివచ్చి బోధించినను సంతోషపెట్టలేడన్నమాట అందఱును ఎఱిగియున్నదే కదా? అట్లు సత్యవతి వేడుకొన్న కొలఁదిని సుందరమ్మకు మత్సర మెక్కువయి తుద కామెతో మాటాడుటయే మానివేసెను. ఆమె యత్తగారి కోపమును చల్లార్చుటకయి మంచిమాటలు చెప్పినప్పు డెల్లను మండెడు పెనముమీఁద నీళ్ళుపోసినట్లు మఱింత మండిపడి యశోదమ్మ పెద్దకోడలిమీఁది కోపమునుగూడ సత్యవతిమీఁదనే కనఁబఱుచుచు అయినదానికిని కానిదానికిని కూడ నిర్హేతుకముగా తిట్టుచు సకలబాధలను పెట్టుచుండెను. సత్యవతి యెవ్వ రెన్నిపాట్లు పెట్టినను సహించి, తానెవ్వరికిని మంచిది కాక పోయినను తన ప్రయత్నమును మానక వారి నేలాగు నయిన పొందుపఱుపవలయు నని మనసులో భగవంతుని ధ్యానించుచుండును. ఈవిధముగా నున్నప్పుడు కలిసి యుండుటకు సరిపడక వేంకటేశ్వరులును భాగ్యయు వేఱుండి ప్రత్యేకముగా వంటచేసికొనుట కారంభించిరి. ఇట్లు గృహచ్ఛిద్రములు దినదినక్రమమున వృద్ధియగుచు వచ్చినను మగని మనస్సునకు విచారము కలుగు నని యెంచి ప్రతివారమును తాను నారాయణమూర్తిపేర వ్రాయుజాబులలో సత్యవతి యీసంగతి యెంతమాత్రమును ఉదాహరించినదికాదు.

అక్కడ నారాయణమూర్తియొక్క తెలివియు, బుద్ధియు, విద్యయందలి సక్తియు, చూచి నాలవతరగతిలో చదువుకొనుచున్న

యాతని తమ్ముఁడును అట్టివాఁడే యగు నని నమ్మి రాఘవయ్యగారి దూరబంధుఁడైన గోపాలయ్యగారు తనకొమార్తె యయినమహాలక్ష్మిని రామస్వామి కియ్యవలెనని యుద్దేశించి నారాయణమూర్తితో చెప్పఁగా అతఁడు తండ్రిపేర వ్రాసెను. గోపాలయ్యగారికి మండల న్యాయసభలో నెలకు పదియేనురూపాయలజీతము గల పని యున్నది. మహాలక్ష్మి కిప్పుడు పండ్రెండవసంవత్సరము వచ్చినది. ఆచిన్నది శ్రీమహారాజుగారి బాలికాపాఠశాలయందు పయితరగతిలో చదువుకొనుచు విద్యాబుద్ధులయందు తోడిబాలికలను మించి ప్రతిసంవత్సరమును మంచిబహుమానములను పొందుచు వచ్చెను. రాజకీయపాఠశాలలో అయిదవతరగతియందు చదువుకొనుచున్న కృష్ణమూర్తి యను పదునాలుసంవత్సరముల యీడుగల చిన్నవాఁడు నిత్యమును నారాయణమూర్తివద్ద పాఠములు చెప్పించుకొను చుండెను. అతఁడు తనతరగతిలోని వారిలో మిక్కిలి తెలివిగలవాఁడు. అతనికి తల్లిమాత్ర మున్నది. అతనికి మాన్యము లేవియు లేకపోయినను తల్లి తనసగల నమ్మి వడ్డికి వేసిన రెండుమూడువందల రూపాయలతోను కొమారునికి విద్య చెప్పించు చుండెను. ఆచిన్నవానికి సీత నియ్యవలెనని నారాయణమూర్తికి తాత్పర్యముండి తండ్రిపేర వ్రాయఁగా, అతఁ డందున కంగీకరించి ప్రత్యుత్తరము వ్రాసెను. ఈ సంగతి యాచిన్నవానితల్లికి తెలుపఁగా, ఆమె యపరిమిత సంతోషభరితురా లయ్యెను. ఈవిధముగా రెండుసంబంధములు నింత యనుకూలము లయినవి దొరికినందున వైశాఖమాసములో వివాహములు చేయుటకు నిశ్చయింపఁబడెను. వ్యయములోవ్యయము 'కూడివచ్చు నని' అక్కడ లక్ష్మినారాయణగారు తనభార్య తమ్మునికొమార్తెను సూరమ్మను సుబ్రహ్మణ్యమునకు చేసికొనుట కొప్పుకొని యీమూఁడు పెండ్లిండ్లును ఏక కాలమునందే

చేయుటకు నిశ్చయము చేసికొని పొలముమీఁద నాలుగువందలరూపా యలు బదులు చేసి పొలమును ముప్పదిసంవత్సరముల కొక కాపు వానికి వ్రాసియిచ్చెను. ఈసూరమ్మతండ్రి యెనిమిదిసంవత్సరముల క్రిం దనే కాలము చేసినందున తల్లి సవతిబావగారితో పోట్లాడి పుట్టినింటికి లేచిపోయి వ్యాజ్యమువేసి భరణము పుచ్చుకొనుచున్నది. సూరమ్మ కిప్పుడు పదవసంవత్సరము వచ్చినది. పల్లెలలో పెరిగినది గనుక చదు వన్నమాట యెఱుఁగదు. ఈపిల్లను తనకొడుకునకు చేసికొనుటకు లక్ష్మీనారాయణగారి కెంతమాత్రమును ఇష్టము లేకపోయినను ఆపిల్లను తప్ప మఱియొకపిల్లను చేయవల్లపడ దని పట్టుపట్టిన భార్య పోరు పడలేక వివాహములో వివాహము చేసినచో సొమ్ము కలిసి వచ్చు ననుకోరిక చేత తుద కెట్లెట్లొ యంగీకరించెను.

నారాయణమూర్తి వేసవికాలపు సెలవులలో ఇంటికి వచ్చునప్ప టికి పెండ్లిపనులుచేయఁబడు చున్నవి. వైశాఖశుద్ధ దశమినాఁడు సుము హూర్తము నిశ్చయింపఁబడి యావఱకే బాంధవులకు శుభలేఖలు వ్రాయఁబడినవి. అయినను గృహమున నొకరికొకరికి పడకపోవుటచేత ఎవ్వరు తిన్నగా శ్రద్ధవహించి పనిచేయక తమకెంటనట్లు తటస్థముగా నూరకుండుచు వచ్చిరి. ఒక్కసత్యవతియు కొంతవఱకు సావిత్రియు పనిపాటులలో మిక్కిలిశ్రద్ధగా తిరుగు చుండిరి. నారాయణమూర్తి తల్లివలన ఇంటిస్థితియంతయు విని ఖేదపడి, అన్నతో మాటాడి యంద ఱిని కలుపవలె నని చూచెనుగాని యందువలనను కార్యము లేక పోయెను. వేంకటేశ్వరులు తానొక్కఁడే గడించి తెచ్చుకొనుప్రయో జకుండ ననియు, పెండ్లికార్యమునిమిత్త మన్నమాన్యములనుకూడ తాకట్టు పెట్టుటవలన పయిగా వచ్చుమార్గము లేక ముందు కుటుంబ భార మంతయు తనమీఁదనే పడు ననియు తలఁచి తానెలాగున

నయిన విడిపోయి వేఱుండవలె నని మనస్సులో నిశ్చయించుకొన్నందున సంగతి అతఁడా హేతువును చెప్పకపోయినను స్త్రీల కలహములు మొదలయిన కారణములు చెప్పి యిఁక కూడియుండుట పొసఁగనేర దని స్పష్టముగా చెప్పెను. అంతట వివాహములు వచ్చినందున లోపల నున్న ద్వేషమును మ్రింగి నలుగురును ఏమనుకొందురో యని యందఱును పయికి కలిసి యుండిరి. వివాహములు యథావిధిగానే జరగినవి కాని యందులో నెక్కుడు చెప్పఁదగినంతవిశేషము లేవియు కనఁబడలేదు. పెండ్లివా రంతగా అలుగకపోయినను, పెండ్లివారివెంట క్రొత్తబట్టలనిమిత్తము వచ్చిన దూరపుచుట్ట మొకఁడు ముందుగా తనకు పీట వేసినారు కారనియు తనకు విశేషగౌరవము చేసినారు కారనియు అలిగి యొకదినము భోజనమునకు లేవక పెండ్లివారినందఱిని మూఁడు జాములవరకును మాడ్చుటమాత్రము కొంతవిశేషము. ఆదినమున నారాయణమూర్తి సాహసము చేసి పెండ్లివారందఱికిని బోధచేసి యాతనిని విడిచిపెట్టియే భోజనము చేయునట్లు చేయకపోయినయెడల మఱికొన్నివిశేషములు పుట్టునుగాని అట్లు చేయుటవలన మఱునాటి నుండి యాచుట్టమే ముందుగా భోజనమునకు వచ్చికూర్చుండుటచే ఏవిశేషములకును అవకాశము లేకపోయినది. పురుషులలో నారాయణమూర్తియు స్త్రీలలో సత్యవతియు చేసినయాదరణము వలన అన్ని లోపములును నివారణమై యెల్లవారును సంతోషించిరి. సుందరమ్మ భోజనముల వేళకుమాత్రము వచ్చి యివి లేవని యవి లేవని లోపము లెంచుచు వచ్చినపేరంటాండ్రు నాదరించువారు లేరని వారిమీఁదను వీరిమీఁదను కోపపడునేకాని యొక్కపని నైనను చేసినపాపమున పోయినదికాదు. సత్యవతి యొక్కతెయు వంటలో సావిత్రికి సాయము చేయుటయేగాక పేరంటాండ్రకు పసుపు రాచి తాంబూలము లిచ్చి

యాదరించుటలో యశోదమ్మకు తోడుపడి యేలోపమును లేకుండ వేయికన్ను లున్నదానివలె ప్రవర్తించెను. అందుచేత సాధారణముగా పెండ్లిండ్లలో పోగొట్టెడిరీతిగా మూడువివాహము లొక్కసారిగా జరిగినను, ఇంటఁగలవస్తు వొక్కటియైనను పోలేదు. భాగ్యవంతుల యాఁడుబడుచైనను సత్యవతి యాప్రకారముగా పనిచేయుట చూచి యాగ్రామములో పడుచులు పలువురు పనివచ్చినప్పుడు దాసివలె పని చేయవలయు ననియు, అనుభవించునప్పుడు రాణివలె ననుభవింప వలయు ననియు, నేర్చుకొని యాప్రకారముగా నడవనారంభించిరి. నోటితో నూఱునీతులను చెప్పుటకన్న చేతితో నొక్కకార్యము చేసి చూపినయెడల, అది యెంతో ప్రయోజనకరముగా నుండి పలువురను మంచిమార్గమున నడిపించును.

ఏ డ వ ప్ర క ర ణ ము

ఈప్రకారముగా వివాహములయి బంధువులను సాగనంపక మునుపే యొకదినమున యశోదమ్మకును పెద్దకోడలికిని పెద్దపోట్లాటజరిగినది. ఒకనాఁడు సుందరమ్మకూఁతురు రామానుజమ్మ చేతిలో జేమపండును పెట్టుకొని యాడుకొను చుండఁగా, చిన్నపెండ్లికూఁతురు సూరమ్మవచ్చి మంచిమాటలు చెప్పి పిల్లదానిచేతిలోనిపండు పుచ్చుకొని సగము తాను తిని తక్కిన సగమును మరల చేతిలో పెట్టెను. అది యేలాగు ననో సుందరమ్మకంటఁబడి చిన్నతోడికోడలిమీఁద కోపపడి తిట్టెను. ఆకేకలు విని యశోదమ్మ లోపలినుండి వచ్చి చిన్నకోడలిమీఁది పక్షముచేత తానందుకొని యిల్లెగిరిపోయినట్లుగా జగడ మాడెను. వారిరువురును మాటలలో ఒకరి కొకరు తీసిపోవువారు కారుగనుక

చిత్రవిచిత్రముగా వన్నెలును చిన్నెలును కల్పించి తిట్టినతిట్టు తిట్టకుండ భాషలోనున్న కానిమాటల నన్నిటిని ఉపయోగింప సాగిరి. లక్ష్మీనారాయణగా రది విని సహించి యూరకుండ లేక భార్యను కూకలువేసి జగడము మానుమని తిట్టిరి. కోపావేశముచేత దేహము తెలియక యశోదమ్మ "లోకువయినదాన్ని నన్ను తిట్టకపోతే మీ కోడలిని తిట్టడానికి నోరు పడిపోయిందా ?" అని మగని నెదిరించెను. ఎంత శాంతాత్ముల కయినను ప్రాణము విసిగినప్పుడు కోపము రాక మానదు గనుక, లక్ష్మీనారాయణగా రప్పుడు కోప మాపుకోలేక భార్యను మూలనున్న కఱ్ఱతో నొకదెబ్బ వేసిరి. అందుమీఁద నాబిడ గోలుగోలున నేడ్చుచు పెద్దపెట్టున శోకమున కారంభించెను. ఇంతవఱకును గదిలో మంచముమీఁద పరుండి వేడుకచూచుచున్న వేంకటేశ్వరులు లోపలినుండి లేచివచ్చి తల్లిమీఁది కోపమున భార్యను చితుకఁగొట్టెను. అప్పుడు సుందరమ్మ యింట పీనుఁగు వెడలినట్లు తల విరియఁబోసికొని క్రిందపడి దొర్లుచు ఊరును వాడయు వినఁబడునట్లుగా పెద్దపెట్టున రోదనము చేయ మొదలు పెట్టెను. సాధారణముగా మూర్ఖురాండ్రకు తమ కార్యమును సాధించుకొనుటకు యేడుపే ముఖ్య సాధనమయి యేనిమిషమున కావలసిన ఆనిమిషమున సిద్ధముగా నుండును. స్త్రీలను విద్యావతులఁగా జేసి యైకమత్యమువలనిలాభము తెలిసికొనునట్లు చేసినంగాని వారు వివేకము గలవారై పోరులేక కూడియుండి 'యొకయింట నూఱుజు ట్లిముడునుగాని రెండుకొప్పు లిముడ' వన్న సామెత అసత్యము చేయఁజాలరు.

తరువాత పెండ్లికి వచ్చినచుట్టము లందఱును తమతమ గ్రామములకు వెళ్ళిపోయిరి. యశోదమ్మకు మిక్కిలి ప్రేమ యగుటచేత మఱఁదలిని మేనకోడ లైన సూరమ్మను తనయొద్దనే మఱికొన్ని

దినము లుంచుకొనెను. సూరమ్మ చిన్నప్పటి నుండియు నల్లరిగా తిరిగినది గనుక, ఏదో దుడుకుచేష్టలు చేయుచు నెల్లవారితోను జగడ మాడి యత్తగారితో నందఱిమీఁదను చాడీలు చెప్పుచుండును. ఆమాటలు నమ్మి యశోదమ్మ జగడమునకు వచ్చి యెల్లవారిని తిట్టు చుండును. ఒక్క సత్యవతి తప్ప తక్కినవా రందఱును మరల జగడ మాడు చుండుటచేత, ఇంట నిత్యమును ఏదో యొకవిధమున వివాదము సంభవించుచునే యుండును. అందులో ముఖ్యముగా యశోదమ్మకును సుందరమ్మకును జరిగెడు పోట్లాట చూచినవారి కీళ్ళు విడిచిపెట్టి యెప్పుడు లేచిపోయి సుఖింతుమా యనుబుద్ధి పుట్టకపోదు. సత్యవతి కోపపడకపోయినను సూరమ్మను దగ్గఱకుపిలిచి మంచిమాటలతో బుద్ధిచెప్పుచు వచ్చుటచేత కుక్కకు నేయి పడన ట్లాహితవచనము లాచిన్నదానికి పడక మనసులో కోపము పెట్టుకొని సూరమ్మ ప్రతి దినమును అత్తగారితో సత్యవతిమీఁద నేరములు చెప్పుచుండును. ఆమాటలు పట్టుకొని యశోదమ్మ నిష్కారణముగా నిత్యమును తిట్టి కొట్టి సత్యవతిని కోసిపెట్టుచు వచ్చినను మాట కెదురుమాట లేకపో వుటవలన పయి కేమియు కానరా కుండెను. మాధురాం డ్రగుటచేత మన స్త్రీలు సాధారణముగా నెదురుతిరిగి వారిజోలికి పోక తమకు లోఁబడి లోకువగా కనఁబడు వారిమీఁదనే యందఱిమీఁది కోపమును గనఁబఱుతురుగనుక అత్తగారివలన సత్యవతికి కలుగుబాధ యింతింత యని చెప్ప నలవికాదు. అట్లున్నను సత్యవతి చాటునైనను అత్త గారు మంచిదికాదని చెప్పుటకాని మనసులో నయినను కోపము పెట్టు కొనుట కాని యెంతమాత్రమును లేదు. తల్లికి సుందరమ్మతోడిపోరు చూచి కొంతకాల మిద్దఱిని దూరముగా నుంచుట యుక్తమని తలఁచి భార్యతల్లిని తనతోఁగూడ రాజమహేంద్రవరము తీసికొనిపోవలె నని

నారాయణమూర్తి యాలోచించుచు చుండఁగా, ఇంతలో లక్ష్మీనారాయణగారు రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళివచ్చెద నని చెప్పి యెవ్వరికిని తెలియకుండ కొంతసొమ్ముతో కాశీయాత్రకు ప్రయాణ మయి విశాఖపట్టణము చేరి యుత్తరము వ్రాసిరి ఆయుత్తరము వచ్చినతోడనే యింట నందఱును కొంత విచారించి యేలాగునైన నాతని మరల నింటికి రప్పింపవలె నని చూచిరిగాని యింక దారిలో నాతనిని పట్టుకొనుట దుర్ఘట మనియెంచి యాప్రయత్నమును మానుకొనిరి.

తరువాత నారాయణమూర్తితల్లి మొదలయినవారితో రాజమహేంద్రవరమునకు వెళ్ళుటకు ప్రయాణసులగుచువచ్చెనుగాని యున్న యూరి నొకపట్టున వదలలేక మంగళవార మని యొకనాఁడును, శుక్రవారమని యొకనాఁడును, అష్టమి నవము లని కొన్నిదినములును వర్జ్య మని యొకసారియు తిథివారనక్షత్రములు మంచివి కావని కొన్నిదినములును యశోదమ్మ జరపినమీఁదట తుదకు త్రయోదశినాఁడు ప్రయాణము నిశ్చయించుకొని యుండఁగా, ఇంతలో నేకాదశినాఁడామెకు జిగటివిరేచనము లారంభమయి విశేషజ్వరముకూడ నగపడెను. మొదట రెండుమూడుదినములు కూరగాయవైద్యము చేసిరి. కాని దానితో రోగము నుళ్ళక మఱింత ప్రబల మయినందున మందిచ్చుటకయి పూజారి శరభయ్యను తీసికొనివచ్చిరి. అతఁడు చేయి చూచి యీరోగము మహాకారకముమీఁద పుట్టిన దని చెప్పి మూఁడు దినములలో విరేచనములు టక్కున కట్టించెద నని పదిరూపాయలొప్పించుకొని యేవేవోమందులు వేయ మొదలుపెట్టెను. వ్యాధి యంతకంతకు ప్రబలుచునే యున్నను వైద్యుఁడు వచ్చి ప్రతిదినమును చేయి చూచుచు విరేచనములు తగ్గకపోయినను ఒకదినముకంటె నొకదినము చేతిలోగుణ మగపడుచున్నదనియు, క్రమక్రమముగా

కుదురవలెనుగాని విరేచనము లొక్కసారి కట్టుట మంచిది కాదనియు అందుచేతనే తాను నిమిషములో విరేచనములు కట్టింపగలిగియు దానినిమిత్తము యింతగా పనిచేయుక మూలమును కనుఁగొని మహాకారకపువిషయములో విస్తారముగా పనిచేయుచున్నాననియు, చెప్పి ఆవుమజ్జిగతో అన్నము పెట్టించుచుండెను అందుచేత నామె యింతకంతకు బలహీనురాలయి లేవలేక మంచము పట్టెను. కొన్ని దినములకు మెల్లగా మీఁగాళ్ళమీఁద ఉబ్బారంభము క్రమక్రమముగా పయికి ప్రాకసాగెను. అది చూచి నారాయణమూర్తి మొదలయినవా రామె జీవించుటయే దుష్కరమని తలఁచికొనిరి. తనచేతిమీఁదుగా నెందఱినో కడతేర్చి యున్నవాఁడుగనుక వైద్యుఁడాసంగతి నావఱకే కనిపెట్టి ప్రాణము పోయినమీఁదట తనసొమ్ము రాదని యెఱిఁగి యేదో మిషపెట్టి ముందుగానే సొమ్ము లాగవలెనని నిశ్చయించుకొని యీపూట చింతామణి వేయక పోయినయెడల కార్యము లేదనియు తాను చెప్పినట్లు పథ్యము నడపక పాడుచేసినారనియు, ఆయౌషధము తనయొద్ద లేదు గనుక వేరే యొకనమ్మక మయినస్థలములో కొని తీసికొని వచ్చుటకు పదిరూపాయలు నిమిషములమీఁద కావలయుననియు చెప్పెను. వేంకటేశ్వరులు తనపెట్టెలో ముప్పదిరూపాయలున్నను ఏమియు లేనివానివలె నటించెను. నారాయణమూర్తి నిజముగానే తనయొద్ద నేమియు లేక యేమి చేయుటకును తోఁచక విచారించు చుండెను. సత్యవతి ఆసంగతి యెఱిఁగి భర్తను చేసైగచేసి గదిలోనికి పిలిచి తనమెడలోని కాసులు నాలుగు తీసి చేతిలో పెట్టి యవి అమ్మి వైద్యున కిచ్చి మంచిమందు వేయింపవలసిన దని యాత్రముతో చెప్పెను. పుట్టినింటివారు పెట్టిన భార్యసొత్తు నమ్ముటకు మనసు కొల్పక యతఁడు సంశయింపసాగెను.

సత్య—మీ రెంతమాత్రమున్ను సందేహపడవద్దు. నాప్రార్థన విని యీకాసులను యెవరికైనా అమ్మివేసి వేగిరము మందు వేయించండి. బ్రతికివుంటే నగలు యెప్పటికయినా వస్తవిగాని పోయిన ప్రాణము మళ్ళీ రాదు.

నారా—నిష్కారణంగా నీనగ పోవడమేకాని నాతల్లి దక్కేజాడ కనపడడంలేదు. నేను నీకేసొమ్ము పెట్టకపోవడం సరిగదా నీకు పుట్టింటివారు పెట్టినసొమ్ముకూడా తీసుకోవడానికి నాకు చేతులు రావడంలేదు.

సత్య—నేనే మీసొమ్మునై యుండగా దీనిని తీసుకోవడానికి మీరెందుకుసంశయిస్తారు? మీరు బాగావుంటే నాకు నగలు లేకపోయినా విచారంలేదు. ప్రాణంవున్నంతమట్టుకు మనము చెయ్యదగిన ప్రయత్నము మనము చెయ్యాలెను. మీరు వృధాగా కాలం పోగొడుతూ వున్నారు. ఇక నామాట కడ్డం చెప్పక వేగిరం తీసుకుని వెళ్ళండి.

అని బలవంత పెట్టఁగా, అతఁడు మఱియొకమార్గము కనఁబడనందున విధిలేక విచారముతో నాలుఁగుకాసులు తీసికొనిపోయి విక్రయించి పదిరూపాయలను వైద్యునిచేతిలో పోసెను. అత్తగారికి రోగము వచ్చినది మొదలుకొని సత్యవతియే యామెను కనిపెట్టుకొని యుండి సమస్తోపచారములను చేయుచుండెను. అందులోను ముఖ్యముగా నామె మంచ మెక్కినది మొదలుకొని రాత్రియు పగలును మంచము విడువక, మంచినీళ్ళిచ్చుచు, కాళ్ళను చేతులను పట్టుచు, తాపముపోవునట్లు విసరుచు, వైద్యుఁడు చెప్పినప్రకారము కడుపు మొదలయినవి కాచి కావలసినపట్లు వేయుచు, మందులు నూరుచు, మలమూత్రములు మంచములోనే యైనను రోఁతపడక విసుఁగుకొనక తీసి బట్టలుమార్చి బట్టలువేయుచు కావలసినప్పుడు లేవఁదీసి పరుండఁ

బెట్టుచు, కడుపునపుట్టిన బిడ్డకంటె నెక్కువగా పనులు చేయుచుండెను. సాపత్రి పథ్యపానములు చూచుచు ఇంటనున్నవారి కందఱి కిని వంట పెట్టు లయినతరువాత కొంతసేపు తల్లివద్ద కూరుచుండి వ్యసనపడుచుండెను. సీతయొక్కతయే సత్యవతియందు మిక్కిలి ప్రేమకలది గనుక చిన్నతన మగుటచేత తల్లి దేహస్థితి తిన్నగా తెలియకపోయినను మందులు నూఱుట మొదలయిన పనులలో వదినెగారికి తోడుపడుచుండెను. సుందరమ్మ యెవ్వరైనను వచ్చినప్పుడు బుడిబుడియేడ్పు లేడ్చుచు వచ్చినను అత్తగారి కొక్కపనియైనను చేసి నదికాదు. యశోదమ్మ కంతకంతకు దినములు దగ్గఱపడుచుండెను. చివర కందఱును ఆమె బ్రతుకునన్న యాశ వదలుకొనిరి. అందఱును తొందరపడి వైద్యుని నిమిత్తమై పరుగులెత్తుచున్నప్పుడు శరభయ్య మొగము చాటువేసెను. అప్పు డొక వైద్యుఁడు వచ్చి తనకు రెండు రూపాయ లిచ్చినయెడల రెండుగడియలలో రోగము మళ్ళించెద నని చెప్పఁగా, కన్నుల వెంబడిని నీరుకార విసనకఱ్ఱ చేతఁబట్టుకొని విసరుచున్న సత్యవతి తన చెంగుననున్న రూపాయలు విప్పి చేతిలో పెట్టి మందు వేయించెను. అటుతరువాత ఏమందు వేసిన బ్రతుకునో యను నాసచేత నతఁడు వైద్యుఁ డౌనా కాఁడాయని విచారింపక యెవ్వరేది యిచ్చినను దానినెల్ల మ్రింగఁ గలిగినంతవఱకు నోటిలో పోసిరి. ఆమె యించుమించుగా నెలదినములు మంచముమీఁద నున్నను ప్రాణము పోవు వఱకును తెలివిగలిగియే యున్నది. ఆమె వెనుక సత్యవతి నెంతబాధపెట్టినను, ఆపత్కాలమందు తనకుచేసిన యుపకారము చూచి మిక్కిలి సంతోషించి కోడలిని దగ్గఱగా పిలిచి కౌఁగలించుకొని కన్నుల నీరు పెట్టుకొని "నీవు మాయింటికి కేవలమూ మహాలక్ష్మివి. నేను నీవిషయములో చేసిన తప్పులు క్షమించి మఱచిపో

వలెను. నేను యింకొకజన్మమందు నీకడుపునపుట్టి నీరుణము తీర్చుకోవలెనని దేవుణ్ణి ప్రార్థిస్తాను” అని చెప్పి మొగమునకు చేతులడ్డము పెట్టుకొనెను. సత్యవతియు నోదో చెప్పవచ్చి దుఃఖముచేత నోరుతడఁబడక కన్నులనీరు కార్చుచు నూరకుండెను. ఇంతలో యశోదమ్మ కవసానదశ వచ్చినందున మంచముమీఁదనుండి క్రిందికి దింపుటకయి వేంకటేశ్వరులను పిలువఁగా నతఁడావఱకే నక్షత్రము మంచిదానో కాదో, తల్లిని వీధిలో పెట్టవలెనో లేదో తెలిసికొనివచ్చుటకై సిద్ధాంతి యింటికి పోయియున్నందున కనఁబడనే లేదు. అప్పుడు నారాయణమూర్తి మొదలయినవారు క్రిందచాపమీఁద ఆమెను పరుండఁబెట్టిరి. ప్రాణము పోయినతరువాత చుట్టుపట్లవారు చూడవచ్చినప్పుడు సుందరమ్మ యేడిచినంత బిగ్గరగా కేకలు వేసి యేడ్చినవారు మఱి యెవ్వరును కనఁబడలేదు. ప్రాణము పోయినతరువాత వేంకటేశ్వరులువచ్చి యేల వీధిలో పెట్టలేదని తమ్ములమీఁద కోపపడ మొదలుపెట్టెను. గృహయజమానురాలు పోయినప్పు డిల్లేప్రకారముగా నుంచునో యందఱికును తెలిసియుండునుగనుక వారియేడుపులును పెడబొబ్బలును వర్ణింపవలసినపని లేదు. అది పట్టణము కాకపోవుటచేత మోచులకు డబ్బియ్యవలసిన యక్కఱ లేకయే బంధువులు నలుగురువచ్చి సహాయపడి శవమును తీసికొనిపోయి దహనాదికృత్యములు జరిగించిరి. తరువాత పదిదినములు జరగవలసినకర్మలు యథావిధిగా జరిగినవి. ఉత్తరక్రియల నిమిత్తమయి వ్యయపడిన సొమ్ములో విస్తారభాగము సత్యవతి కాసుల నమ్మిన సొమ్మేయైనను వేంకటేశ్వరులుకూడ కొన్నిరూపాయలు కర్చుపెట్టవలసివచ్చెను. అందుచేత తాను ఋణముల పాలగుచున్నాననియు అందఱిని కూరుచుండఁబెట్టి మేపలేననియు, వేంకటేశ్వరులు విసుగుకొనుచు పదిదినములలోనే తక్కినవారు వేరుండవలయునని యభి

ప్రియము కనఁబఱిచెను. అందుచేత నారాయణమూర్తి సావిత్రిని చెల్లెలిని తమ్ముల నిద్దఱిని భార్యను తీసికొని రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళుటకు నిశ్చయించుకొనుచుండెను. తల్లినగలు న్యాయముచేత కొమార్తెకు రావలసినను తగవులుపడక వదినెగారియొక్కయు అన్న గారియొక్కయు ఇష్టప్రకారముగా వారికే యిచ్చివేసి, పాత్రసామగ్రి వారు కోరినంత వారికివదలివేసి తక్కినవారి నందఱిని తనవెంటఁ దీసికొని నారాయణమూర్తి రాజమహేంద్రవరము ప్రవేశించెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

నారాయణమూర్తి కుటుంబసహితముగా రాజమహేంద్రవరము ప్రవేశించిన తరువాత కొన్నిమాసములు సుఖముగానుండెను. ముంగొండాగ్రహారమున నారాయణమూర్తితో నున్న కాలముననే సత్యవతికి గర్భము నిలిచినందున నీళ్ళాడుటకై పుట్టినింటివా రామెను పెద్దాపురమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి. పెద్దాపురములో రాఘవయ్యగారి యిల్లు మాఘ్షూ లునిచిన "పీర్లపంజా" కు సమీపముగా నుండెను. సత్యవతి తానా (పంజా) కథను విన్నప్పుడు ముప్పది మూడుకోట్ల దేవతలును స్థలదేవతలును గ్రామదేవతలు గృహదేవతలును చాలక హిందువులకు తురక దేవతలుకూడ కావలసివచ్చినారాయని యాశ్చర్య పడసాగెను. సత్యవతితల్లి యైన శ్యామలాంబయు చిన్నప్పటినుండియు పట్టణవాసమున మెలఁగినదగుటచేతను చదువుకొన్నదగుటచేతను సాధారణముగా తనయీడు స్త్రీల కుండు వెఱ్ఱియాచారమును మూఢత్వమును లేనిదై లేనిపోని యుపవాసములుచేసి దేహము చెడఁగొట్టుకోక యిల్లు మచ్చిగానుండుటయందును వేళపట్టున భోజనము లమర్చుట

యందును మిక్కిలి శ్రద్ధవహించుచుండును. అందుచేత రాత్రియుఁ బగలును నిత్యము నొక్కవేళకు భోజనములగుచుండుటయు ధనవంతులకు సాధారణముగా నుండు రోగములును రొచ్చులును లేక యింట నెల్ల వారును మంచి యారోగ్యదశ గలిగియుండుటయు చూచి, ఆయూరివా రందఱును మిక్కిలి వింతపడుచుందురు. ఆమెయోగ్యతకు తగినట్టుగానే కోడలుకూడా మిక్కిలి గుణవంతురాలును విద్యావంతురాలు నయియుండెను. ఆచిన్నదాని పేరు జానకమ్మ. ఆమె యంతగా రూపవతి కాకపోయినను గుణవతి యగుటచేత భర్తకా చిన్నదానియందుఁగల ప్రేమ మింతంతయని చెప్పనలవి కాదు. ఆదంపతుల పరస్పరానురాగము చూచువారెల్లను భార్యాభర్తలేక దేహ మన్నమాట వీరియెడ సార్థక మయ్యెనని మెచ్చుకొనుచుందురు. లోకములో మూఢులనేకులు తమ భార్య లెంత సుగుణసంపదగలవారయినను పయితోలు తమకన్నుల కింపుగా లేదని యాముద్దరాండ్రను విడిచి నరకకూపమునకు ప్రథమ సోపానములుగానుండి యౌవనమదాంధుల కన్నులను భ్రమింపఁజేసి తేనెమాట లనుపాశములచే వారి నాకర్షించి గోతిలోఁ పడద్రోయు నవతరించి వ్యభిచారమే కులవృత్తిగాఁ గలయపమృత్యుదేవతల వలలలోఁ దగులుకొని యిల్లును శరీరమును గుల్లచేసికొని నిందలపాలగుదురు. అట్టి బుద్ధిహీను లీదంపతులచరిత్రమును వినియు కనియు బుద్ధి తెచ్చుకోవచ్చును. అత్తగారికి జానకమ్మయన్న రెండవప్రాణము; ప్రతివిషయమునందును వారిద్దఱిదియు నొక్కమాట. లోకములోని మూఢవనితలయందువలె అత్తగారును కోడలును తారసించునప్పుడు పిల్లియు నెలుకయు తారసించినట్లుండక లక్ష్మియు సరస్వతియు కలసి నట్లింటిలో హృదయరంజకముగా నుండెను. ఆయింట కోడఱికమన్నమాట కర్ణకఠోరముగా నుండక చెవులకమృతతుల్యముగా నుండెను. సత్యవతియు

జానకమ్మయు దేహములు వేఱైనను ప్రాణమొక్కటియే యన్నట్టు కలసిమెలసి యుందురు. వా రిరువురకును గల చెలికారమువలనిసుఖ మనుభవించి తీరవలసినదేగాని చెప్పతీరదు. "పిండిబొమ్మనుజేసి పీట మీఁదపెట్టిన, ఆడుబిడ్డతనమున కల్లలనాడిన" దన్నసామెత యేయుగములోనిదోయని వీరయింటనుండువారికెల్లను తోఁచును. ఏ యీడు వారి కాయీడువారును, ఏగుణమువారి కాగుణమువారును సరిపడుదు రన్నమాట వీరిని జూచినచో సిద్ధాంత మగును. ఇద్దఱును సమాన గుణవతులేయని చెప్పవచ్చినను విద్యాబుద్ధులయందు జానకమ్మ సత్యవతినిజూచి నేర్చుకోవలసినయంశము లనేకము లున్నవి. సత్యవతి పుట్టినింట నున్నంతకాలములో నడతవిషయమునను జానకమ్మ యెన్నో సంగతులను నేర్చుకొని యెంతో వృద్ధిపొందెను. చదువెఱుఁగనిస్త్రీలు చేసినట్టుగా వా రెప్పుడును పరులదోషములను చెప్పుకొనుచు కాలము గడపరు. పనిపాటులయినతరువాత తీఱికకలిగినప్పు డేదో పుణ్యాంగనా చరిత్రమును చదువుచునో లోకోపకారవిషయమున ప్రసంగించు చునో ప్రొద్దుపుచ్చుచుందురు. అత్తలును కోడండ్రును, భార్యలును, భర్తలును, ఈప్రకారముగా కుటుంబములో అన్యోన్యమైత్రి కలిగి యున్నచో, ఆగృహమే భూలోకస్వర్గమని చెప్పవచ్చును; వారియింట రాఘవయ్యగారి ముత్తవతల్లి మాత్ర మీసమాజములో కలియని దొక్కతెయున్నది. ఆమె కిప్పుడు డాదాపుగా డెబ్బదిసంవత్సరములు ఉన్నవి. రాఘవయ్యగారి తాతగా రామెను ముసలితనములో వివాహము చేసికొని యామెవలన సంతానము కలుగకమునుపే లోకాంతరము చేరెను. ఆమెపేరు పార్వతమ్మ. ప్రొద్దు జరగనప్పుడు జానకమ్మయు సత్యవతియు "అవ్వా!" అనిపిలిచి పూర్వకాలకథల నడుగుచు

వేడుకగా ప్రొద్దు పుచ్చుచుండును. ఆమె కీకాలపువారి నడతలును వస్తువులును క్రొత్తగా నుండును.

ఈప్రకారముగా నుండఁగా నొకనాఁడు చంద్రగ్రహణము పట్టెను. పార్వతమ్మ పట్టుస్నానము చేసివచ్చి తడిబట్ట విడిచి పొడిబట్ట కట్టుకొని తడిబట్టను యెండలో నారవేయుటకయి దొడ్డిలోనికి వచ్చునప్పటికి సత్యవతియు జానకియు చంద్రుని వ్రేళ్లతో చూపుచు గ్రహణము విషయమై యేదో మాటాడుకొనుచుండిరి. అదిచూచి పార్వతమ్మ ముక్కుమీఁద వ్రేలు వేసికొని దిగులుపడి మాటలేక నిలుచుండెను.

సత్య—అవ్వా! యేమి యీలాగు కెల్లపోయి నిలుచున్నావు?

పార్వ—ఏమి అవ్వ? కొంపముంచివేసినావు. మాకాలంలో యెన్నడూ గ్రహణంవచ్చిందంటే కడుపుతోవున్నవాళ్ళు గదిలోపడుండి కడుపు పుచ్చుకువచ్చినా మోక్షం అయ్యేదాకా గడపదాఁటి యివతలకు వచ్చి యెరుగరు. యిదియేమివిరుద్ధమే? యిదియేమివిరుద్ధమే?

సత్య—(నవ్వుచు) అవ్వా! నష్టమేమి?

పార్వ—ముసలిదాన్ని; నామాటలు నీకు చీమ కుట్టినట్టయినా వుండ లేదు యెదురు కెదురు నామాట వేళాకోళంగా వుండి నవ్వుతూ వున్నావు. రేపు పుట్టే పిల్లవాడికి ముక్కుకాలో వంకరవచ్చినప్పుడు పెద్దదానిమాట విననైనుకొనుగదా అని అప్పుడు విచారిస్తావు.

సత్య—అవ్వా! యెవళ్ళకయినా గ్రహణం మొరికిరావడం నీవు చూశావా?

పార్వ—నా అన్నగారికుమారుడు నామేనల్లుడికి ముక్కుకాడ వేలెడు మొఱ్ఱివచ్చింది. మావదినెగారు గ్రహణంపట్టినప్పుడు యివతలకు రాకపోయినా మంచముమీఁద పడుకొని కదిలిందట! అందుమూలంగా

ఆమెుకి వచ్చింది. గ్రహాణం పట్టినంతసేపూ కడుపుతో వున్న వాళ్ళు కాలూచెయ్యీ అయినా కదపకూడదు. యేదికదిపితే దానికల్లా మొరికివస్తుంది. ఏమేపత్యా! యిందాకకదలవు? నామాట వట్టిబూటకం కింద కట్టివేసినావా యేమిటి?

సత్య—అవ్వా! అలాఅనుకోకు ఈనాటికే చంద్రుణ్ని చూచి నాను గనుక ఇఖమళ్ళీచూడడంచేత వచ్చేది యేమిలేదని అట్టే నిలుచున్నాను. నీఆజ్ఞ అయితే చూడడం మానివేస్తాను.

పార్వ—నీవు నదురూబెదురూ లేకుండా మాట్లాడుతూవున్నావు. పిల్లవాడు యేమైపోతాడో అన్నభయం నీకు యిప్పటికీ పుట్టలేదు నీకు తెలిసిన మెట్టవేదాంతాలు నాకు తెలియవు. ఈకాలంలోం యింతలేసి వాళ్ళకూ పెద్దవాళ్ళమాట అంటే లక్ష్యాలేదు.

సత్య—అవ్వా! కోపపడకు యిదుగోవస్తూవున్నాను నిద్దర పట్టకుండావున్నది. మీకాలపుకబుర్లు యింకా యేమయినా చెపుతూ నీవు మొగుడితో కాశీయాత్ర వెళ్ళినావుగదా దోవలో యేమేమి చూచినావు?

పార్వ—ఆకాలపు కబుర్లుచెపితే మీకు యిప్పుడు నవ్వులాటగా వుంటుంది. పూర్వం కాశీవెళ్ళినవాడూ కాటికివెళ్ళినవాడూ వకటే అని చెప్పేవారు. అప్పుడు మళ్ళీవచ్చిందాకా యింట్లో యెవ్వరికీ బ్రతికివున్నారన్న ఆశ లేదు. ఇప్పుడు రెణ్నెల్లలోనే దుడుగూదుడుగూ కాశీవెళ్ళినామని యిట్టేవస్తారు నిజంగా వెళుతారో లేదో తెలియదు.

సత్య—అవ్వా! నీవు కాశీ యెందుకు వెళ్ళినావూ?

పార్వ—నా చిన్నతనంలో నన్ను సవితిపట్టుకుని యెన్ని వైద్యాలు చేయించినా యెన్ని దివ్యస్థలాలకు వెళ్ళినా యెన్నితీర్థాలలోస్నానాలు

చేసినా వదిలిందికాదు. సోదికి వెళ్ళినప్పుడు కాశీకివెళితే వదులుతానని చెపితే మావారు నన్ను తీసుకొని వెళ్ళినారు.

సత్య—అవ్వా! దోవలో జగన్నాథం చూచినావా?

పార్వ—అయ్యో! జగన్నాథమే చూడకపోతే యింకాయేమి వున్నది? స్వామివారిప్రసాదం యింకా నావద్ద కొంచెమువున్నది. రేపు మడికట్టుకొన్నప్పుడు జగన్నాథంబుట్టలోనుంచి తీసి నీకుకొంచెం పెడతాను. అక్కడ ప్రసాదం యిచ్చేవాళ్ళు జగన్నాథపు మంగలవాళ్ళు. మనం దాన్ని కళ్ళ నద్దుకొని తినక మంగలవాడిప్రసాదం వద్దంటే తక్షణం కళ్ళుపోతవి.

సత్య—అవ్వా! జగన్నాథస్వామికి కాళ్ళుచేతులూ లేవంటారు నిజమేనా?

పార్వ—దానికి కారణం చెపుతాను విను. అతనిపేరుజ్ఞాపకం లేదు యెవరోకాని గొప్పరాజు వుండేవాడు. ఆరాజు కోట్లకొద్దిసొమ్ము ఖర్చుచేసి గొప్ప దేవుడుగుడి కట్టించి దానిలో వుంచడానికి తగిన దేవుణ్ని చేయించవలెనని కాశీపనివాళ్ళను పిలిపించి దివ్యసుందర విగ్రహం గలదేవుణ్ని చేసుకురమ్మని చెప్పినాడు.

సత్య—ఆలాగు యెవరైనాచేసి తీసుకువచ్చినారా?

పార్వ—లేదు. విగ్రహం బాగానుండకపోతే బుర్ర తీసివేయిస్తానని రాజు భయపెట్టడంచేత పనివాళ్ళు యెవళ్ళూ వచ్చినారుకారు. యిలా కొంతకాలం జరిగినతరువాత వకనాడు వకముసలివాడు వులీ సుత్తీ పుచ్చుకొనివచ్చి నీవు కోరేనవిగ్రహాన్ని చేస్తానని రాజుతో చెప్పినాడు. విగ్రహం బాగావుండకపోతే తలతీసివేయిస్తానని రాజు చెప్పినా జడియక అందుకే వప్పుకొని వక్కటి మాత్రం కోరినాడు.

సత్య—యేమికోరినాడు?

పార్వ—నేను విగ్రహం చేస్తూవున్నంతకాలము యెవరూలోపలికి రాకూడదు. అలావస్తే చెడిపోతుందని రాజుతో చెప్పి వప్పించిగుళ్లో ప్రవేశించి లోపల తలుపు గడియ వేసుకొన్నాడు. రాత్రీపగలూరాకూడ వక్కమోస్తరుగా గుళ్లో టకుక్కుటకుక్కు సుత్తిదెబ్బలు వినబడుతూ వుండేవి. ఈప్రకారముగా మూడు నెల లయినతరువాత రాజు యిఖ చపలత్వం పట్టలేక గుడిగోడలు పగలుకొడుతూ వున్నాడేమో అనుకుని తలుపుదగ్గరకు వెళ్ళి కేకలు వేసినాడు. ఎంతకేకలు వేసిన పలుకక పోవడమే కాకుండా గుడిఅంతా సుత్తిదెబ్బలు మరింత బిగ్గరగా వినబడడం మొదలు పెట్టేటప్పటికి రాజు జడిసి గునపాలు తెప్పించి తలుపులు బద్దలు కొట్టించి లోపల ప్రవేశించిచూడగా మొండికాళ్లూ మొండిచేతులూ వున్న వక అందవికార మయిన బొమ్మ లోపల వున్నది.

సత్యా—రాజు చూచి యేమి చేసినాడు?

పార్వ—యిటువంటి విగ్రహం చేసినా వేమని రాజు అడిగేటప్పటికి ఆముసలివాడు మీాదు కడతేరా చెయ్యనిచ్చినాడు కాదు. మీాదు తొందర పడకపోతే యిదే దివ్యసుందరవిగ్రహం అవు నని చెప్పినాడు. అందుమీాద రాజునకు కోపంవచ్చి శిరచ్ఛేదం చేయిస్తానని బయలుదేరేటప్పటికి "ఇదే జగన్నాథస్వామి అయి అందరూ కొలుస్తారు" అని పలుకి యెగసి వాళ్ళలోనుంచి దూరి మాయమయి పోయినాడు.

సత్యా—మనిషి వాళ్ళనడుమనుంచి యేలాదూరినాడు?

పార్వ—అతడు సామాన్యం మనిషి అనుకున్నావా యేమి? పరమేశ్వరుడే ముసలివాడై వచ్చి అప్రకారం చేసినాడు. అందుచేతనే జగన్నాథంలో దేవుడికి అంతమహాత్మ్యం వచ్చింది. అస్వామివారి

రఘంకించదు పడి చస్తే యెంతో పుణ్యం వస్తుందట. దిక్కుమాలిన కుంపినీవాళ్ళు యిప్పుడు యెవళ్ళనూ చావనియ్యరు. కుంపినీసర్కారువారికి చేత యిప్పుడంతా మాలకాలం వచ్చింది. వాళ్ళు యిప్పుడో వర్ణసంకరం చేస్తారు.

సత్య—అవ్వా! నిష్కారణంగా సర్కారువారిని యెందుకు తిడతావు? వారు మనకు యేమి అపకారం చేసినారు? యిప్పుడు మగాడు రోడ్లు వేయించి కాలువలు తవ్వించి దేశం యెలాబాగుచేసినారో?

పార్వ—యేం చేసినారులే. కులం పాడుచేసినారువాళ్ళ యిన్ని యెందుకు? సాగుమానాలు బొత్తిగా మాన్పించినారు గదా!

సత్య—నీ చిన్నప్పుడైనా సాగుమానం చేస్తూవుండగా చూచినావా?

పార్వ—ఒక్కటేమాత్రం చూచినాను. నా చిన్నప్పుడు ఒకని డెబ్బయేళ్ళకిందట యెక్కడ లేకపోయినా మావాడు పోయేటప్పటికే యీ దిక్కుమాలిన కుంపినీవాళ్ళు సాగుమానం మానిపించివేసినారు. ఆయేడే మానిపించివేసినారని అందరూ విరివిగా చెప్పుకొనేవారు.

సత్య—నీవు చూచింది మాకు చెపుతావూ?

పార్వ—మా బంధువుల్లో ఒకడు డెబ్బయేండ్లాయన వచ్చిపోయినాడు. ఆయన మూడో పెళ్ళి పెళ్ళాము యింకా పెద్దమనిషి కాలేదు. యేడేళ్ళు వుండవో కాబోలును! మొగుడు చస్తే చిన్నగా యేడుపే యెరగకపోయింది. ఆ చిన్నదాని తండ్రి మహా తెలిసినవాడు. నిత్యకర్మలూ అన్నీ అయి అపరాహ్ణం తిరిగితేనే కాని భోజనము చేసే వాడుకాడు. మొగుడు పోయినప్పుడు పిల్లది వీధిలో ఆడుకుంటూ వుండగా తండ్రి యెత్తుకొని లోపలికి తీసుకువచ్చి సాగుమానం చేస్తే యెల్లకాలము స్వర్గములో మొగుడితో సుఖపడటమే కాకుండా

ముసడివంకవారినీ తండ్రివంకవారినీకూడా తరిమివేస్తానని చెప్పే టప్పటికి సాసుమాన మంటే యేమిటో తెలియక మంచిదని వప్పు కున్నది. వెంటనే ఆచిన్నదానివంటినిండా నగలు పెట్టించి అలంక రించి మంచిచీర కట్టించి కొత్త పెళ్ళికూతురులాగు చేసి బాజాభజం త్రీలతో వూరేగిస్తూ శవంతోకూడా దూరంగా గోదావరివడ్డుకు తీసుకు వెళ్ళినారు. అది చూడడానికి వూళ్ళోవున్న వేలకొద్ది వెళ్ళినారు. పసుపూ కుంకమూ తెచ్చుకోవడానికి వూళ్ళోవున్నపునిస్త్రీ లంతా వెళ్ళినారు. మొట్టమొదట ముసడితల చిన్నదాని తలమీంద పెట్టి బ్రాహ్మణులు మంత్రాలు చెపుతూ యేమేమో కర్మలు చేయించి తరువాత చిన్నదాని నగలన్నీ తీయించి తండ్రి బ్రాహ్మలకు పంచి పెట్టినారు.

సత్య—ముత్తైదలకు పసుపూ కుంకమూ యెప్పుడుపంచిపెట్టినారు?

పార్వ—చాలాకాలం అయింది, మరిచిపోయినాను అదివరకే కాబోలును పిల్లదానిచేత అందరికీ పసుపూ కుంకమూ యిప్పించినారు. యెల్లకాలమూ అయిదోతనం వస్తుందని అప్పుడు పసుపూ కుంకమూ నేనూ పుచ్చుకున్నాను. పిల్లదాన్ని కాష్టంమీంద ముసడిపక్కను పరుండబెట్టి బ్రాహ్మలు వూరికే మంత్రాలు చెపుతూ వుండగా వాయి ద్యాలు చెవులు తడికలుకట్టేటట్టు వాయిస్తూవుండగా నాలుగు పక్కలనూ తండ్రే కాబోలును నిప్పు ముట్టించేటప్పటికి—నేను చెప్ప లేను. కళ్ళకు కట్టినట్టు వుండి నాకు వళ్ళు వణుకెత్తుతూ వున్నది.

సత్య—వినేవాళ్ళకు మాకే యిప్పుడు కళ్ళవెంబణ్ని నీళ్లువస్తూ వుండగా దగ్గిర వుండి చూచినదానికి నీకప్పు డెంతవిచారం వేసిందో! యిలాగంటి క్రూరకృత్యం మానిపించినందుకు దొరలను నీవు తిడుతూ వున్నావే.

పార్వ—మనం అలాగనుకూడదు. శాస్త్రంలో చెప్పిన దాన్ని దూషిస్తే కళ్ళు పోతవి. మనకు యెంత కష్టంగా కనపడ్డా శాస్త్రం చెప్పినదాన్ని చేస్తే బహుపుణ్యం వస్తుంది. ఆ కాలంలో ఎప్పుడో ఒక్కనాడో లక్షకు ఒక్కత్తె ఏ గొప్ప పతివ్రతో సహగమనం చేసేది కాని అందరూ చేసేవారు కారు. చితానికి నిప్పు ముట్టించేటప్పటికి నాకు వళ్ళంతా చెమటపోసి దానిదగ్గర నిలువలేక వెనక్కి వచ్చి స్పృహ లేకుండా పడిపోయినాను. నా కంటె కొంచెం పెద్ద చిన్నది కెవ్వున కేక వేసి వులిక్కిపడి లేచి గొల్లుమని ఏడవను దిగబడ కింది. అప్పుడు తండ్రి దానిక్కొట్టి గ్రహముశాంతి చేయించాలని శాస్త్రంలో చెప్పిన ప్రాయశ్చిత్తాలన్నీ చేయించి మళ్ళీ ఇంట్లో పెట్టుకొన్నాడు. నేను అది చూడలేక యింటికి పరుగెత్తివచ్చినాను. నాకు ఆ రాత్రి జ్వరం వచ్చి పదిరోజులదాకా నిద్దర్లో కూడా వులిక్కి వులిక్కిపడుతూ వుండేదాన్ని. అది బాగా జ్ఞాపకం. ఇప్పటికీ అది గనుక తలచుకుంటే భయంవేసి వళ్ళు జలదరిస్తుంది. అంతా అయినవాళ్ళు కాల్చడం చూసిన తరువాత వాళ్ళు లేచిరాకుండా కర్రలు వెయ్యటంగాని గట్టిగా నొక్కిపెట్టి ఏడుపు వినపడకుండా భాజాలు వాయిస్తూ మరీ పెద్ద మంత్రాలు ఘోషిస్తూ నిమిషంలో దహనం చేసివేసినారట! ఆచిన్నది తరువాత పేరంటాలుగా మా యింటి దగ్గరనే నలుగురింట్లో వెలిసిం దట. మా కాలంలో అటువంటి పతివ్రతలు వుండేవారు. ఈ కాలపు వాళ్ళు మగడువస్తే లేవనే లేవరు. మా నాడు పట్టపగలు మొగుడితో మాట్లాడితే అత్తగార్లు చంపివేసేవారు. ఈకాలపువాళ్ళు అత్తా మామా వుండగానే మొగుడితో గుసగుసలాడుతారు. కాలమంతా చెడిపోయింది.

సత్య—అవ్వా! చాలా పొద్దుపోయింది. యింటికి వెళ్ళిపోతాను.

అని యారాత్రి యందఱు వెళ్ళి పరుండి సుఖముగా నిద్రపోయిరి. సత్యవతి గ్రహణము చూచినసంగతి మఱునాటి కూరంతటను వ్యాపించి ముక్కులమీఁద వ్రేళ్ళు వేసికొని యెల్లవారునుఆశ్చర్యపడుచు సత్యవతికి పుట్టు బిడ్డ కేమివంక యుండునో చూడవలెనని యందఱును కొండంతయాశ పెట్టుకొని యుండిరి.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

సత్యవతి ప్రసవ మగువఱకును చెప్పవలసినవిశేషము లేవియు లేవు. మాఘబహుళత్రయోదశినాఁడు సూర్యోదయ మయినరెండుగడియలకు సత్యవతి సుఖముగా పురుషశిశువును ప్రసవ మయినది. ఆమె తల్లిదండ్రులు పూర్వాచారమునే నమ్ముకొని యుండుసత్యకాలపువారు కారు గనుక కొమార్తెను లంకణములు కట్టక యలసటపడి యున్న ప్రాణ మగుటచేత బొత్తిగా నిస్సత్వము కలుగకుండుట కయి బిడ్డను కన్నదినము మొదలుకొని చులకనగా నఱగెడు జావ మొదలయిన పదార్థములను పెట్టుచు వచ్చిరి. పూర్వము సుందరమ్మ గదిముందర నున్నట్లుగా ఇప్పు డీపురిటియింటిముందు పాతచెప్పులు మొదలయిన వేమియు కట్టఁబడి యుండలేదు. గదిలో వాయువును పాడుచేసెడు కుంపటిపొగలుగాని, ఉల్లిపాయలు మొదలయినవాని కంపుగాని, ఏదియు లేదు. మంచిగాలి వచ్చుట కయి తలుపు కొంచె మోరవాకిలిగా తెఱవఁబడి యుండెను. అందుచేత తల్లియు బిడ్డయు గూడ మిక్కిలి యారోగ్యము కలిగియుండిరి. ఊరివారు గుంపులుగావచ్చి బిడ్డకెక్కడ మొఱకియున్నదో విచారించి యేవంకరయులేదని మంత్రసాని చెప్పినను మరి యెవ్వరు చెప్పినను నమ్మక తప్పక యేదో వంక

యుండునని పోవుచు వచ్చిరి. అహా! జనులమూఢత్వ మిప్పటికి నిట్లున్నదిగదా?

ఇక్కడ రాజమహేంద్రవరములో నారాయణమూర్తియు భార్య పుట్టినింటికి వెళ్ళినతరువాత రాత్రియు పగలును కష్టపడి చదివి పరీక్షనిమిత్తమయి పుష్యమాసమున చెన్నపురికి వెళ్ళఁబోవునప్పుడు ముందుగా పెద్దాపురమునకు వెళ్ళి భార్యనుచూచి అక్కడ రెండు దినము లుండి తరువాత కాకినాడకు పోయి అక్కడనె సముద్రపు పొగయోడ నెక్కెను. అతఁడు చెన్నపట్టణములో నున్నపదినేను దినములును దేహ మక్కడనే యున్నను ప్రాణము లన్నియు భార్య మీఁదనే యున్నందున, అక్కడి వినోదములను చూచుట కయి నిలిచిన తనతోడివారిని విడిచి పరీక్షయయిన తరువాత వచ్చిన మొదటి పొగయోడమీఁదనే మరల బయలుదేరి వచ్చి పెద్దాపురములో నుండఁగానే రాజమహేంద్రవరములోనిపాఠశాలానిర్వాహకు లొకరాతనికి నలువదిరూపాయలు జీతముగల ప్రధానోపాధ్యాయత్వము నిచ్చెదము రమ్మని జాబు వ్రాసిరి. ఆవఱకే ప్రయాణ వ్యయముల నిమిత్తము కొంతఋణము చేసియుండుటచేతను ముందు సొమ్ము కావలసినకార్యములు చేయవలసిన వనేకము లుండుటచేతను పని మించిపోయినతరువాత మరల దొరకుట కష్టము గనుకను భార్య యాలోచనప్రకారముగా నారాయణమూర్తి రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చి పని కొప్పుకొనెను. ఇట్లుండఁగా చెన్నపట్టణమునుండి బియే పరీక్షలో తేఱినట్టు తంతీవార్త వచ్చినసంతోషదినముననే పుత్రజనన మయినశుభవార్తకూడ వచ్చి సంతోషము నినుమడించెను. ఇరువదియొకటవదినమున నామకరణమహోత్సవము నిశ్చయ మయినందున నాలుగుదినములు సెలవు పుచ్చుకొని తమ్ములతోను మఱి

చంద్రతోను తోడఁబుట్టిన పడుచులతోను పెద్దాపురమునకు పోయి మరల వచ్చెను. చిన్నవానికి లక్ష్మీనారాయణరా వని తాతగారిపేరు పెట్టిరి. కొన్నిమాసములక్రిందట నాగులచవితికి పుట్టలో పాలుపోసి కొనుటకై తల్లితోకూడ వెళ్ళినప్పుడు రామానుజమ్మ పాము కఱచి పోయినవర్తమానము తెలిసియు నారాయణమూర్తియు భార్యయు వచ్చి చూచిపోయినారుకా రన్నకోపముచేతను కొమార్తె పోయిన దుఃఖముచేతను నారాయణమూర్తి స్వయముగావచ్చి పిలిచినాఁడు కాఁడన్న పట్టుదలచేతను శుభలేఖవ్రాసి పెద్దతమ్ముని రామస్వామిని పంపినను నామకరణమహోత్సవమునకు వేంకటేశ్వరులును సుందర మ్మయు మాత్రము వచ్చినారుకారు. అన్నగారును వదినెగారును రాకపోయినా రని నారాయణమూర్తియు భార్యయు మనసులో చాల ఖేదపడిరి.

ఈలోకములో నెవ్వరును ఎల్లకాలమును సుఖముగానుండరు. మధ్యమధ్య నేదోవిధ మయినవిచారము కలుగుచుండును. ఇట్లుంద ఱును సుఖముగానుండి సంతోష మనుభవించుచుండఁగా నొకనాఁడు కృష్ణమూర్తి నరసాపురములో తనమేనమామకు జబ్బుగా నున్నదని విని చూచివచ్చుటకై మధ్యాహ్నము మూఁడుగంటలవేళ పడవనెక్కి గోదావరిలో సగముదూరము పోయినతరువాత కొంచెము గాలివచ్చి తెఱచాపకుకట్టిన ప్రాతతాళ్లు తెగుటచేతను పడవవాండ్ర తెలివి తక్కువచేతను పడవ యొకమూల కొరుగగా లోపలిమనుష్యులందఱు నొక్కసారిగా నొక్కప్రక్కకు వచ్చినందున పడవ మునిగిపోయినది. అప్పుడీఁతరాకయు నదిలోనుండి పయికివచ్చుటకు వీలుపడకయు మృతి నొందినవారిలో కృష్ణమూర్తి యొకఁడు. పడవమునిఁగిపోయిన పిడుగు వంటి దుర్వార్త రాత్రి యేడుగంటలకు రాజమహేంద్రవరమునకు

తెలియఁగా, అప్పుడు నారాయణమూర్తి మొదలగువారు చిన్న పడవలు వేసికొని యాస్థలమునకు పోయి చూచి జరిగిన వైపరీత్యమునకు పరిమితదుఃఖమును పొందిరి. సీతకు వివాహమయి సంవత్సరమయినను కాకపోయినను, ఇంతలోనే వైధవ్యయోగము సంభవించినది? అహహ! విధికృతము నేమనవచ్చును! అనేకులు సత్యవతి పిల్లవాని కాఱవ నెల వచ్చువఱకును పుట్టినింటనే యుండవలెనని యనుకొనిన సమయములు మఱదలి కల్యాణసంపద వచ్చిన దన్నదుఃఖవార్త విన్నతరువాత నిమిషమయిన నచ్చట నుండక కాలినడకను బిడ్డను తీసికొని యేడవ నెలనే పడవనెక్కి యన్నగారితో మఱునాఁటికి రాజమహేంద్రవరము వచ్చిచేరెను. అప్పుడింటి నెక్కడ చూచినను రోదనధ్వనులతో నిండిపోయి చూచువారికి సహింపము గుండెలు పగిలిపోవున ట్లుండెను. సత్యవతికి మఱదలిమీఁది ప్రేమ యపారమయి యుండుట గనుక, ఆమెదుఃఖము మొదలే పట్టరానిదిగా నుండెను; ఆమెయే సీతకు మొదటినుండియు చదువుచెప్పి కన్నకూఁతురునలె చూచుకొనుచుండెడిది; సీతయును వదినగారియందు దాసీవంటి ప్రేమకలది. తన తల్లికడుపున పుట్టినవారందఱిలోను సీతయే మిక్కిలి చిన్నదగుటను బట్టి గారాబముతో పెరిగిన దగుటచేతను సీతవివాహమునకు తానే కారకుఁడగుటచేతను నారాయణమూర్తియు సీతకు తటస్థించిన దుర్దశకు సహింపరాని ఖేదము నొందెను. లోపల నెంతదుఃఖపడినను, అతఁడెప్పుడును పైకిమాత్రము తక్కినవారివలె పెద్దపెట్టున నేడువలేదు. తోడఁబుట్టిన దాని కిటువంటి గొప్పయాపద సంభవించిన దన్నమాట విన్నను వేంకటేశ్వరు లొక్కసారియైనను వచ్చిచూడక తనపనులఁ జేయుచుఁ బోయినప్పుడు వచ్చి చూచినాఁడుకాఁ డన్నకోపముచేత రాతిగుండె చేసికొని యూరకుండి ఆపత్సమయములో నోదార్చవలసినదానికి మాఱుగా అటువంటి

సంబంధము చేసినందున కలుగు నారాయణమూర్తిని దూషించుచు చేసినదాని ననుభవించవలసినదని జాబు వ్రాసెను. ఆజాబులోనిమాట రాత్రనికి శూలములవలె నాటుకొనెను. అంతయున్న మెత్తినను సుందరమ్మ మగనికంటె నెక్కువబాలిసంపద కలదుకాని దయి కార్పణ్యమును సాధించుట కిది సమయము చేసికొని తాను పుట్టెడుదుఃఖములో మున్నప్పుడు తన్నువచ్చి చూడకపోయినతరువాత తానుమాత్ర మేల చూడవలె నని వారినుండుట వీనిముందఱ ననసాగెను. విద్యామహిమ మెఱుంగక పూర్వకాలపురీతిని మూర్ఖత్వమున పెరిగినవాడు కోపమే ప్రధానము చేసికొని పగసాధించుటకే యత్నమును జూచుచుందురు.

పదవ ప్రకరణము

ఎంతటిదుఃఖ మయినను చిరకాల మొక్కరీతిగా నుండదు. దినములు గడచినకొలందిని దుఃఖ మంతకంతకు తగ్గిపోయి కడపట కనంబడనే కనంబడకపోవచ్చును. వచ్చినయాపదకు తాళలేక నేఁటి దినము ప్రాణపరిత్యాగము చేసికొందు మన్నవారసమాత్రము నెల దినములలో దుఃఖము సంతేను మఱచిపోయి దైవకటాక్షముచేత నేమియు నాపదలానివారివలెనే సలుసరిలోను సుఖముగా తిరుగ మొదలుపెట్టుదురు. సర్వదయాపరుం డైనయీశ్వరుండు తనవిచిత్ర సృష్టియందలి జీవులకు దుఃఖము శీఘ్రకాలములోనే కృశించి రూపు మాయుటకును సుఖము కాలక్రమమున పెరిగి దృఢపడుటకును తగిన సాధనకలాపమును జేసియున్నాడు. సీతకు సంభవించిన విపత్తును తలంచుకొని నారాయణమూర్తియు సత్యవతియు పొందిన ఖేదమును ఆగర్భదశయందు చూచినవా రెవ్వరును వారి వీననెమొగమునుజూచి

నలుగురిలోను తలయెత్తుకొని తిరుగుటకు వనకాలేదు. అయినను వారు సహింతము నది దినక్రమమున కొంత ధైర్యము నవలంబించి, ఆకాలమున రాజమహేంద్రవరమున జరుగుచున్న కొన్ని ప్రయత్నములను తెలిసికొని సంప్రాప్తమగునట్టి యాపదను పోగొట్టవచ్చునుగదా యని విచారించి కొంచెముగ నె కుదిరి యుండిరి.

ఈలోపల రామస్వామి మూలమున వారికి కొంత మనోవ్యాకులత కలుగుచుండెను. అతఁడు తగినంతగ బిల్లో చేసిన గుని పాఠములను చదువనేర్పుటకేకయు చిన్నప్పటినుండియు భయభక్తులు గలిగి యొకచోట కాలు కుదరి కట్టుకొని చదువుట నలవాటుపడినవాఁడు కాకయు విద్యయందు శ్రద్ధలేకయు నిన్నఁగా పాఠశాలకు పోక మనసు వచ్చిననాఁడు వెళ్ళినట్టును మనసు రానినాఁడు నిల్చినట్టును కాలము వ్యర్థముగా గడుపుచుండెను. అన్నగారదినదినము నిన్నఁగా బడికిపోవనియు పాఠములు చదువుమనియు ముందలి బుద్ధులెల్లను రామస్వామి కోపగించుకొని యొకనాఁడు తెంపుపూనుటకు భోజనము చేయక ముసుఁగు పెట్టుకొని మూల పరుండుచుండును. అట్టి సమయములందు సావిత్రి కలిపించుకొని వచ్చి భార్యాభర్తలిద్దఱును జేరి పెంకి పెట్టవలసి వచ్చినదని తమ్ముని బాధించుచున్నారనియు వాఁడేలాగునన్నను లేచిపోవలెనని బెదరఁగొట్టుచున్నారనియు జగడమాడి యింట నెవ్వరో చావ సిద్ధముగా నున్నట్టుగా నేడ్చుచుండును. నిజముచేత నారాయణమూర్తియే యప్పుడప్పుడు చదువుకొమ్మని తమ్ముని కేకలు వేయుచుండును గాని సత్యవతి యెప్పుడును మఱిదిని పల్లెత్తు మాట నోట రానియ్యలేదు; 'నాయనా' 'అమ్మా' అని పిలుచుచు నెమ్మదిగా నున్నప్పుడు మంచిమాటలతో బుద్ధులుచెప్పి చదువుకొమ్మని బతిమాలుకొనుచు వచ్చుటయేకాక, అన్నగారు శిక్షించినప్పు

డలిగి భోజనమునకు లేవక పరుండినప్పు డెల్లను తా ననేకవిధముల రామస్వామిని బుజ్జగించి వేడుకొని భోజనమునకు లేవతీసికొని వచ్చుచుండును. ఇట్లున్నను సత్యవతి మఱఁదులను మఱఁదలిని తిన్నఁగా చూడదనియు తన మగఁడు గడించి పెట్టుచున్నాఁ డని గర్వపడుచున్నదనియు ఏవో వంకలుపెట్టి సావిత్రి సత్యవతిని కానిమాటలాడుచు, ఆఁడుబిడ్డతనము నంతకంత కెక్కువ చేయుచుండెను. ఇంట విద్యాగంధ మెఱుఁగని మూర్ఖురా లొకతె యున్నపక్షమున, తా నెప్పుడును నెమ్మది కలిగియుండక లేనిపోని విచారములను తెచ్చిపెట్టుకొని తన యధికారము నందఱిమీఁదను జూపఁబోయి మంచివారికి నిష్కారణముగా మనస్తాపమును కలిగించుచు బాలుర మొదలయిన వారి విద్యాబుద్ధులకు భంగము చేయుచు కుటుంబమున కంతకును మితిమీఱిన యాయాసమును నష్టమును కలుగఁజేయుచుండును. సావిత్రి తన మూఢత్వముచేత మఱఁదలిమీఁద నధికారము చూపి తిట్టికొట్టుటకు తనకు పరమస్వాతంత్ర్యము కల దనియు, ఆఁడుబిడ్డతన మెంతయధికముగాఁ జూపిన తన కంత ప్రతిష్ఠ యనియు భావించుకొని దైనదానికి కానిదానికి కోపపడుచు సత్యవతి నెంతసాధించుచు వచ్చినను, ఆమెమాత్ర మెన్నఁడును వదినెగారిమాట కెదురాడక యామె మనసు నొవ్వకుండునట్లు ప్రవర్తించుచు, ఆవల పసిబిడ్డను సవరించుకొన వలసినదయినను తీఱికచేసికొని వదినెగారికికూడ నుపచారములు చేయుచుండెను. సాధారణముగా మనలో మూర్ఖురాండ్ర కెదుటివారు తమ కెంత లోఁబడియుందురో వారిమీఁద నంతయెక్కువ అధికారమును జూపి కేకలువేసి తిరుగఁబడువారిజోలికిపోక లోకువయినవారినే బాధించుచుండుట స్వభావము గనుక సావిత్రి మఱఁదలి నడతవిషయమయి తప్పుపట్టుట కవకాశము దొరకకపోయినను తిన్నగా ఆచార

వ్యవహారములు లేవనియు భాగ్యవంతుల బిడ్డనని గర్వమనియు సిగ్గులేక పదిమందినిపోగుచేసి చదువు చెప్పుచున్నాననియు గొణఁగుచుండెను. సత్యవతి వదినెగారు తన్నెన్నిమాటలన్నను సహించుచుండెను గాని యెప్పుడు మనసులోనైనను కోపము పెట్టుకొనక తలలో నాలుకవలె మెలఁగుచు సీతదుఃఖము పోఁగొట్టుటయే తనపనిగా నెంచుకొని చిన్నవదినెగారి సుఖమునకయి తన యావచ్ఛక్తిని వినియోగించుచు తనకు కొంచె మవకాశ మందినప్పుడెల్లను సీతకు చదువుచెప్పుచు తాను పనిచేయు చున్నప్పుడు సహితము మఱఁదలిని దగ్గఱనుంచుకొని సీతకథలు మొదలయినవి చెప్పి కొంతకాలములోనే దుఃఖమును మఱచిపోవునట్లు చేసెను.

ఇది యిట్లుండఁగా రామస్వామి యింటివారు తన్నుఁ జదువుకొమ్మని బడికిపొమ్మని పోరుచుండుటవలన వేళకు భోజనము మాత్రము చేసితలకట్టుకొని పుస్తకములు చేతఁబట్టుకొని యాట్టము వచ్చినదిన మున పాఠశాలకుపోవుచు రానిదినమున నెక్కడికోపోయి యాటలాడుచు కాలమింటికిచేరుచు దినములుగడుపుచుండెను. పూర్వకాలము లందువలె పాఠ శాలలలో పిల్లలాడిన యాటగాను పాడినది పాటగాను ఉండెనే గాని యదుపాజ్ఞలు లేవు; ఏపిల్లవానిని కొట్టకలువేసిన వాఁడు లేచిపోయి మఱియొకపాఠశాల చేరునోయని భయపడుచు పిల్లలు బడికివచ్చినను రాకపోయినను పాఠములు చదివినను చదువకపోయినను నెవ్వరియు చూడన ట్లూరకుండుచు బాలురచిత్తవృత్తిప్రకారమే యుపాధ్యా యులు మెలఁగుచుందురు. అత్తకాలము కొన్నాళ్లును కోడలికాలము కొన్నాళ్లును నన్నట్లు పాఠశాలలలో నిప్పు డుపాధ్యాయుల కాలము పోయి బాలురకాలమువచ్చి యుపాధ్యాయులకు బాలురు భయపడ వలసినదానికి మాఱుగా బాలురకే యుపాధ్యాయులు జడియుచు

వచ్చిరి. అందుచేత చదువునందు శ్రద్ధగలబుద్ధిమంతులు కొందఱుతప్ప తక్కినవారు యథేచ్ఛముగా నొకపాఠశాలను విడిచి యొకపాఠశాలకు పోయి సంవత్సరములో పట్టణములో నున్నపాఠశాల లన్నియు తిరిగి యెక్కడను నాలుగుమాసములు కలుకుదిరి చదువక యెందుకును పనికిరాక పలుగాకు లయి చెడుచుండిరి. తల్లిదండ్రులు సహితము యెక్కడ తగినయుపాధ్యాయు లున్నారో యెక్కడ విద్య చక్కగా వచ్చునో యన్నవిచారణము చేయుటకు సమర్థులుగాక పిల్లల కెక్కడకు పోవ నిష్ట ముండునో యెక్కడ జీతములు తక్కువగా నుండునో యాపాఠశాలకు వారిమనసు వచ్చినట్లు పోవనిచ్చుచుండిరి. ఈప్రకారముగా తిరిగి చదువక చెడినవారిలో మనరామస్వామి యొకఁడు. తమ తెలివికి తగినతరగతిలో చేరి తిన్నగా చదివి వృద్ధి కాఁదగినవారు పెద్దతరగతిలో చేరి కడపట నెందుకుఁ బనికిరాక చెడిపోయిన మన రామస్వామివంటివా రీనడుమ లెక్కకెక్కువగుచు వచ్చిరి. అన్నగారిచేత మూఁడురూపాయలు దండుగపెట్టించి మధ్యతరగతిపరీక్షకు వెళ్ళి ప్రశ్నలకాగితములకెల్లను సరియైనయుత్తరములు వ్రాసినట్లు దంభములు పలికినను పరీక్షలో తేరినవారిపేరులు వచ్చినప్పుడు రామస్వామిపే రందు లేదు. తనకాగితములను దిద్దినపరీక్షకులు తిన్నగా చూడక యన్యాయము చేసిరని యతఁడెందఱిముందఱ చెప్పినను రాజకీయపాఠశాలలో నయిదవతరగతియందు చేరఁగలుగుట కావాద మొంతమాత్రమును సాయము చేసినది కాదు. అతఁడు వెనుకచదివిన తరగతిలోనే మరల చదువుదునా యనుదురభిమానము గలవాఁడయి యేపాఠశాలలోను చేరక కొన్నిదినములు గడపి తరువాత తానేదో పాఠశాలలో చేరుటకుఁ గొంచెము ప్రయత్నించెదనుగాని, అన్నగారు తా నుపాధ్యాయుఁడుగానున్న పాఠశాలలోనే చేరుమని నిర్బంధపెట్టుట

వలన మొదటిప్రయత్నములుమాని యుద్యోగముచేసి సంపాదించి కుప్పలు వేసెదనని బైలుదేరి శిరస్తాదారుగారి ననుసరింప మొదలు పెట్టెను. ఆయన లంచము లుద్యోగధర్మమనియు వ్యభిచారముపురుష ధర్మమనియు, తలంచు సిద్ధాంతములోచేరిన పూర్వకాలపువాఁడుగనుక ఇప్పటిచదువును ఇప్పటివారి నడతలను ఆక్షేపించుచు తనవద్దకు వచ్చు వారి నడత యెట్లున్నను వారు విభూతిపెట్టుకొన్నారో లేదో చూచు టయందును మీసములు పెంచుకొన్నారో లేదో కనిపెట్టుటయందును బిళ్ళగోచులు పెట్టుకొన్నారో లేదో విచారించుటయందును శ్రద్ధ వహించుచుండును. మనరామస్వామి యిప్పు డాయన యనుగ్రహ సంపాదనమునకు తిరుగుచున్నవాఁడు గనుక, భక్తి లేకపోయినను పయికి కావలసినన్ని బాహ్యవేషములు వేసి వానితోనే పుణ్యమును పురుషార్థము నున్నదని యెంచి స్త్రీలు విద్యచదువఁగూడ దనియు పురుషు లింగ్లీషు చదువఁగూడదనియు వాదింప నారంభించెను. అటు తరువాత స్నానముచేసి జుట్టు చివర ముడివైచి దేవతార్చనలు చేసి రామాయణ పారాయణచేసి పగలెల్లను భక్తాగ్రేసరులుగా నుండి రాత్రివేళ భోగకాంతలయిండ్లు చేరుపెద్దమనుష్యులను జూచి, ఆపెద్ద మనుష్యులవలె తానును ప్రవర్తింపవలెనని యెంచి రామస్వామియు రాత్రులు సంచారమున కారంభించెను. ఇది యంతయు చూడ నారా యణమూర్తియు సత్యవతియు రహస్యముగా నాలోచించి యాతనిని దుర్మార్గమునుండి మరలించుటకయి యుపాయము లనేకములు విచా రించి, మహాలక్ష్మి మూఁడుమాసముల క్రిందటనే వ్యక్తురాలయినందున గర్భాదానము చేయుటకు నిశ్చయించి పురోహితుఁడు పెట్టిన మంచి మూహూర్తమునం దతనికి పునస్సంధానము జరిగించిరి. ఆమఱునాఁడు మొదలుకొని యతఁడు భార్యను చదువవలదని యాజ్ఞాపించి పుస్త

కము చేతముట్టినదన్న యనుమానము కలిగినను శిక్షించుచు లేని పోని వంకలు కల్పించి చీటికిమాటికి నిష్కారణముగాకొట్టుచు ఆచిన్న దానికి మాత్రమేకాక యన్నగారికిని వదినెగారికిని కూడ మనోవ్యథ కలిగించు చుండెను. ఇఁక సమయము దొరకినదని సంతోషించిసావిత్రి పయికి బైలుదేఱి తనయాఁడుబిడ్డతనమంతయు నిర్దోషురాలైన యా యబలమీఁదనే కనఁబఱుచుచు తాను స్వతంత్రించి కొట్టితిట్టి బాధించుటయేకాక మగఁడింటికి వచ్చునప్పటికి లేనిపోనివి కల్పించి కొండెములుచెప్పి యతనిచేత గొడ్డును బాదినట్లు బాదించుచుండెను. అది చూచి నారాయణమూర్తి సహింపలేక కొన్నిదినము లప్పగారి నేమియు ననలేక యూరకుండియు పెట్టెడుబాధ చూచి యొకదినము కోపముపట్టలేక యామెను మెల్లగా చాటునకు పిలిచిచీవాట్లుపెట్టెను. అప్పుడామె పెద్దనోరు చేసికొని జగడమాడి బోరుబోరున నేడ్చుచు, ఎందఱెన్నివిధముల బతిమాలుకొన్నను భోజనముచేయక తన్ను తమ్ముఁడు వెడలఁగొట్టినాఁడని యల్లరిచేయుచు, అమలాపురపుపడవ యెక్కి సావిత్రి రెండుజాములవేళ అన్నగారివద్దకు లేచిపోయెను. ఇంట పనిచేయువా రెవ్వరును లేక వేంకటేశ్వరుఁడు రెండుమూఁడుసారు లీవఱకే చెల్లెలిని తనయొద్దకు రమ్మని వర్తమానములు పంపెను. ఇక్కడ నెంతసౌఖ్యము కలిగియున్నను సావిత్రి ప్రేమయంతయు అన్నగారిమీఁదను వదినెగారిమీఁదనే యుండి వారియొద్దనే యుండవలెనని యాలోచించుచుండెను. మూర్ఖులకు మూర్ఖులతోఁ గలిసినట్లు మంచివారితో నెప్పుడును కలియదు. కప్పకు బురదనీళ్ళింపయినట్లు పన్నీ రింపగునా?

పదునొకండవ ప్రకరణము

ఉపాధ్యాయుడుగా నున్న కాలములో సహితము నారాయణమూర్తి యేమియు చదువక యూరక కాలముపుచ్చలేదు. ఉదయకాలమునందును రాత్రులును చదివి యాసంవత్సరమే యతడు మండల న్యాయసభయందలి ప్లీడరుపరీక్షకు వెళ్ళెను. అప్పుడప్పుడు నారమ్మ మూలమునను రామస్వామిమూలమునను వచ్చు గృహచ్ఛిద్రముల చేతను కృష్ణమూర్తి పోయిన విచారముచేతను చదువు తిన్నగా జరుగనందున పరీక్షలో తప్పిపోదునని యతడు భయపడుచు వచ్చెనుగాని తుద కేలాగుననో దానికి రావలసిన సంఖ్య వచ్చి పరీక్షయందు కృతార్థుడయ్యెను. ఇప్పుడున్న జీతము పోగొట్టుకొని న్యాయవాదియుద్యోగములో ప్రవేశించినచో వచ్చుబడియుండునో యుండదోయని సంశయించి నెలదినములాలోచించి తుద కొకనిశ్చయము చేసికొని యెట్లో కష్టపడి యొక నెల జీతముమాత్రము చేతిలో నిలువయుంచుకొని స్కూలుమేష్టరుపనిలో ప్రవేశించిన పదునాలుగుమాసములకు డిస్ట్రిక్టు కోర్టులో పట్టాపుచ్చుకొనెను. పట్టాపుచ్చుకొన్న మొదటినెలలోనే యతనికి ముప్పదిరూపాయలు దొరకెను. రెండవనెలలో రాబడి దానికి రెట్టింపయ్యెను. మూడవమాసమున నూఱురూపాయలవఱకును దొరకినవి. ఈప్రకారముగా మాసక్రమముగ ఆదాయము హెచ్చి సంవత్సరము లోపలనె నెలకు రెండువందల రూపాయలవఱకును దొరకనారంభించెను. తమ సామర్థ్యమును విచారింపక కొందఱు పనిలో ప్రవేశింపకముందు తాము సంపాదింపగలమో లేమోయని యధైర్యపడుదురుగాని నిజముగా పనిలో ప్రవేశించినతరువాత విశేషశక్తిమంతులు కాకపోయినను న్యాయముగాను పూనికతోను పనిచేసిన

రెండుల తామనుకొన్నదానికంటె నధికముగానే సంపాదించుటకు శక్తు లగుదురు. ఇప్పుడు మన నారాయణమూర్తి గట్టిప్లీడ రని ప్రసిద్ధి పొందెను; అతఁడు తనవద్దకు వచ్చినకక్షిదారులతో నెమ్మదిగా మాటాడి పల్లెలనుండి వచ్చినవారు కొంద ఱెంతవిసుగు పుట్టించినను కోపపడక శాంతత నవలంబించి యడిగినదానికెల్లను సమాధానము చెప్పి తెలిసికొనవలసిన సంగతులనన్నిటిని తెలిసికొని వారిని పంపివేయు చుండెను; మొట్టమొదటనే ఫీజు ఖండితముగా నిర్ణయించుకొని ముందుగా కొంతపుచ్చుకొనునేకాని పూర్వకాలపుప్లీడరులవలెతక్కువ ఫీజు మాటాడుకొని యక్రమముగా స్టాంపుల పేరు చెప్పియు, ఇతరుల కియ్యవలసిన మామూళ్ళపేరు చెప్పియు చిల్లరవ్యయమైన నధికముగా పుచ్చుకొనఁడు; ఎన్నఁడును సాక్షులకు తప్పుసంగతులను బోధించుట గాని దొంగపత్రములను బ్రోత్సాహపఱచుటగాని దురాలోచన చెప్పుట గాని వచ్చెడివి లక్షరూపాయలు పోయినను చేయఁడు; అందుచేత జమీందారులును కలహములను పెంచుచు నూరారుఁ దిరిగి వ్యాజ్య ములు తెచ్చెడి రోజెట్లును ఈయనయొద్దకు రారు; అయినను వ్యవహా రముతో సంబంధించిన కాగితములను దానికనుకూలములయిన చట్టము లను దిట్టముగా నింటివద్ద చదువుకొని వెళ్ళి న్యాయసభకు వెళ్ళినతరు వాత న్యాయాధిపతి యిష్టమునుబట్టి మోమోటపడి యూరకుండక తనపక్షమునకున్న సాధనములను కనఁబఱచి చక్కఁగా వాదించుట వలన మంచివా రనేకు లీతనివద్దకే వచ్చుచుండిరి. ఈప్రకారముగా మంచిపేరు సంపాదించి స్థిరపడిన తరువాత నతఁ డొకమంచియిల్లు పదిరూపాయల కద్దెకు పుచ్చుకొని దానికి తగినట్టుగా బల్లలు కుర్చీలు మొదలగువానిని సంపాదించెను; ఇంట వంటచేయుట కొకబ్రాహ్మ ణుని పనిచేయుట కొక బాపనక్కను కుదిరిచెను; వ్యవహారపుపని

చూచుటకొరకు గుమాస్తాను రాత్రులు దీపములు వెలిగించుట మొద
లయిన పనులు చేయుటకొరకు చాకలివానిని ఏర్పఱిచెను; తాను
సాయంకాలమునందు ప్రతిదినమును సంగీతము నేర్చుకొనుటకు జీత
మిచ్చి యొకపాటకుని నేర్పఱచుకొనుటయే కాక సీతకును సత్యవతి
కిని విద్యనేర్పుటకును ప్రవీణురాలయిన యొక బ్రాహ్మణస్త్రీని నియమిం
చెను. ఈప్రకారముగా సకలసుఖములను కలిగియున్న కాలములో
సహితము సత్యవతి పనిపాటలు చేయక కాలము వ్యర్థముగాఁ గడుపు
నదికాదు; ఇంటివెచ్చములను పశువులసంరక్షణమును తానే స్వయ
ముగా విచారించుచు, కాసయినను వ్యర్థముగా వ్యయ మగుట
కోర్వక, సేవకులజీతబత్తెములు తనచేతిమీఁదగానే యిచ్చుచుం
డును; చల్లపూటవేళ పూలచెట్లలో త్రవ్వియు నీళ్లుపోసియు చెమ్మట
పట్టునట్లు పనిచేయుచుండును; తీఱికయున్న కాలములో నిరుగు
పొరుగుల స్త్రీలకు విద్యచెప్పియు, బుద్ధిచెప్పియు, కావలసిన యితర
సాహాయ్యముచేసియు సాధ్యమయినంత మేలుచేయుచుండును. అందు
చేత చుట్టుపట్ల కుటుంబములలో నెల్లను వింతయయినమార్పు గలిగి
యెన్నో కలహము లడఁగి సుఖము హెచ్చసాగెను. చూచితిరా
యొక్క యుత్తమాంగనవలన నెందఱి కెన్నివిధముల లాభము కలుగు
చున్నదో! దీనిని జదువ తటస్థించిన మీరందఱును సత్యవతి వలె
ప్రవర్తించుటకు ప్రయత్నపడుఁడు. ఆవీధియందుండు స్త్రీల కందఱి
కిని సత్యవతి యన్న ప్రాణముగా నుండును గనుక, ఎవ్వరేమంచి
వస్తువు దొరికినను సత్యవతికి తెచ్చి యిచ్చుచుందురు. ఎవ్వరేక్రొత్త
నగ చేయించుకొన్నను సత్యవతికి ముందుగా చూపుచుందురు; వారి
కేకష్టము వచ్చినను పరుగెత్తుకొని వచ్చి యామెతో చెప్పుచుందురు;
పిల్లలకు కొంచెము జబ్బుగా నున్నచో ఆమె నాలోచన యడిగి పోవు

చుందురు. మగండ్రుకాని, అత్తకాని, వదినెకాని కొట్టినను తిట్టినను వచ్చి ఆమెతో చెప్పుకొని యేడ్చినప్పు డామె వారిని మంచిమాటలతో నోదార్చి బుద్ధిచెప్పి సంతోషపెట్టి మరల పంపివేయుచుండును; ఇరుగుపొరుగువారు జగడమాడి తనతో చెప్పుకొన వచ్చినప్పు డెవ్వరికి చెప్పవలసినట్లు వారికిచెప్పి సమాధానపఱిచి వారిని నవ్వుమొగములతో పంపివేయుచుండును. ఎవ్వరైన దుర్మార్గమున ప్రవేశించిన యెడల సాధ్యమైనంతవఱకు ప్రయత్నము చేసి నయమున భయమున వారికి బుద్ధిచెప్పి వారిని మంచిత్రోవకు తెచ్చుచుండును; ఎంతబీదవారికైనను రోగములుకాని యితరకష్టములుగాని వచ్చినప్పుడు వారి యిండ్లకు తాను పోయి యాదరించి పథ్యపానములు విచారించి వారి బిడ్డలను తనయింటికి తీసికొనివచ్చి బుజ్జగించి తిండిపెట్టించుచుండును. ఈప్రకారముగా సుఖముగా నున్నకాలములోనే మరల సత్యవతికి గర్భము నిలిచెను. అయినను సుఖమెల్లకాలము నొకరీతిగా సాగదు. సుఖములో కష్టమును కష్టములో సుఖమును నడుమ నడుమ వచ్చుచునే యుండును. గుండెలలో నొప్పివచ్చి యొకనాఁటిరాత్రి యకస్మాత్తుగా సత్యవతితండ్రి రాఘవయ్యగారు స్వర్గస్థు లయిరి. దుఃఖవార్తలను పెంచిచెప్పుట వినువారికిని వ్రాయువారికినికూడ కష్టముగా నుండును గనుక, ఆకుటుంబమునకుఁ గలిగిన విచారమును వారువారూహించుకొనుటకే విడిచిపెట్టెదను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము

సత్యవతి తండ్రిమరణవార్తను విన్నప్పుడు సామాన్యస్త్రీలవలె రొమ్ము బాదుకొనియు తల విరియఁబోసికొనియు పెద్దపెట్టున నేడువ లేదు. కాని దుఃఖమును లోపలనే మ్రింగి విన్నచోటనే చతికిలఁబడి

గోడ నానుకొని మాటలేక కన్నులనీరు కార్చుచు కూరుచుండెను. ఆమె కేకలుపెట్టి యేడువలేదని యామెకు దుఃఖము తక్కువయని యెవ్వరును తలంపకూడదు. దహించుకొనియుండి యామెమనసును లోనిపరితాపమును హృదయము చొచ్చి చూడవలసినదే కాని మఱి యొకవిధముగా గ్రహించుటకు శక్యముకాదు. నారాయణమూర్తియు మామగారినిమిత్తము మనసులో మిక్కిలి ఖేదపడెను. గాని పయికి మాత్రము గంభీరముగానే కనబడెను.

సత్యవతి లోపల తన కెంతదుఃఖమున్నను పయికి కనబడ నియ్యక పెనిమిటికిని బిడ్డకును సవ్వమొగము చూపుచు సుఖముగా నుండెను. కాని మనోవ్యాధిమాత్రము లోలోపల తన పనిచేయక మానినదికాదు. గర్భవతి యయి యుండుటవలన ఆమె దేహము కృశించినసంగతి నెవ్వరును కనిపెట్టినారుకారు. ఇప్పుడు పిల్లవానికి రెండవయేడు గనుక మెల్ల మెల్లగానడచుచు పరుగెత్తబోయి పడుచు లేచుచు కొంచెము తప్పుమాటలాడుచు ముద్దుల మాటకట్టుచుండెను. పిల్లవాని ముద్దుమురిపెములను జూచుచున్న సంతోషముచేత సత్యవతి యూపరికారముగా నిలువబడెనే కాని లేనియెడల వెంటనే మంచమెక్కియుండును. ఆమెకు నెలలు నిండినతరువాత నొకదిన మున సుఖప్రసవమై యీసారి చిన్నకొమార్తెను గనెను. ఈసారి జాతివైద్యము తెలిసిన సమర్థురాలయిన మంత్రసాని దాపుననే యుండెను. ప్రసవగృహము విశాలమయినదిగాను శుద్ధవాయువు ప్రవేశించు మార్గములు గలదిగాను ఉండెను. శరీరారోగ్యమునకు భంగము కలిగించు కుంపటిపొగలు మొదలైన వేమియులేవు. ఈప్రకారముగా పై సౌఖ్యము లెన్నియున్నను లోపల నెమ్మది లేకపోవుట వలన నీళ్ళాడిననాల్గవదినముననే జ్వరమును తలనొప్పియువచ్చి సత్య

వతి కంతకంతకు జబ్బు చేయనారంభించెను. నారాయణమూర్తి యెంతసొమ్ము వ్యయపోయి ఘనవైద్యులచేత మందులు వేయించినను దేహము స్వస్థపడక దినదినక్రమమున శరీరమునిండను నొప్పులుపుట్టి మఱుపుచెఱుపులుపుట్టి రాత్రులు తప్పుమాటలు కూడ రాసాగెను. ఆమె కొన్నిసమయములయందు దేహస్మృతి లేక యీ లోకమునే మఱచియుండును. ఈ ప్రకారముగా కొన్నిదినము లున్నతరువాత వైద్యులుసహిత మామె జీవించు నన్నయాశను వదలి దైవముమీఁద భారమువేసి మందులను మాత్రము వేయించి పోషణనిమిత్తము లోపలకు జావనుమాత్రము గంట కొకపర్యాయ మిప్పించుచుండిరి. మొట్టమొదట వమనముల మూలమున జావసహితము లోపల నిముడకపోయినను క్రమముగా జావ కొంచె మిమిడి కొంత సుగుణ మగపడెను. ఆ కాలములో సీతయు సుబ్రహ్మణ్యమును వదినెగారి మంచమువద్దనే సదా కనిపెట్టుకొనియుండి యామెకుపచారము చేయుచుండిరి. రామస్వామి యుదయకాలమునం దొకసారి గదిలోకి వచ్చి చూచి బుడిబుడిరాగములు తీసి పోవుచువచ్చినను మయిల పడుదు నన్నభయముచేత భోజన మయినతరువాత తానుగదిత్రొక్కఁగూడక భార్యనుసహితము పోనీక నిర్బంధ పెట్టుచుండును. మహాలక్ష్మి నిజముగా సత్యవతిని కన్నతల్లివలెఁ జూచుకొని ప్రేమింపుచుండును గనుక తాను లోపలికి పోకుండ నిలుచుటకు మన సొప్పక మగనికి వెఱచి యాతఁ డింట నున్నంతవఱ కూరకున్నను మగఁడు గడప దాఁటినతోడనే యప్పగారిగదిలోనికి వెళ్ళి మొగమునకు కొంగడ్డము పెట్టుకొని యేడ్చుచు దిగులుపడి నిలుచుండును. ఇఁక నారాయణమూర్తి తనపనిమానుకొని రాత్రియును పగలును భార్యమంచము వద్దనే యుండి నిద్రహారములు మాని రాత్రి రెండుజాములవేళ

నైనను వైద్యునికొరకు పరుగెత్తుచు వైద్యుఁడేపథ్యపువస్తువుకావలె నన్న దానినిమిత్తమప్పుడే పోయి తెచ్చుచుండును. ఇప్పుడు సత్యవతి యొద్ద కావలి యుండుటకుఁగాని పథ్యపానము లమర్చుటకుఁగాని వైద్యునియొద్ద మందుమాకులు తెచ్చుటకుఁగాని పరిచారకులకు కలవు లేదు. ఆమె నెఱిఁగియున్నంతవఱకు పట్టణములో నామెమీఁద ప్రేమ లేనివా రెవ్వరును లేరు గనుక ఎంతో మంది రేయింబగళ్లు గుంపులు గుంపులుగా వచ్చి సత్యవతిస్థితి చూచి కంట తడిపెట్టుచు, ఆమెకు కావలసినదానిని తెచ్చుటకయి సిద్ధముగ నుందురు. సత్యవతి తెలివి గలిగి యున్నసమయములలో గ్రుడ్లనీరు గ్రుక్కుకొనుచు నిలుచున్న పెనిమిటివంకఁ జూచి విచారము మాని సభకు పోయి పనిచూచుకో వలసిన దనియు, తనకు వచ్చినప్రాణభయ మేదియు లేదనియు, సీతను జూచి భోజనమునకు వెళ్ళవలసిన దనియు, సుబ్రహ్మణ్యమును జూచి పరుండవలసిన దనియు, మహాలక్ష్మిని చూచి యేడువవల దనియు, పరిచారకులను జూచి యేడుపుమాని వెళ్ళి పనిపాటులు చూచుకో వలసిన దనియు, ఇరుగుపొరుగులవారలఁ జూచి నానిమిత్తము మీకింద ఱకును శ్రమ కలిగినదికదా యనియు, కొన్నిసమయములయందు సంజ్ఞలతోను కొన్నివేళల హీనస్వరముతోను చెప్పుచుండును. ఆమె నోటినుండి యామాటలు వచ్చునప్పు డెల్లవారిగుండెలును పగిలిదుఃఖ ము లోపలినుండి పొరలిపొరలి రాఁగా కష్టముమీఁద నిలువుకొని నడవకాళ్ళాడక కదలిపోవ బుద్ధిపుట్టక చిత్రపుప్రతిమలవలె నిలువఁబడి కన్నులనీరు విడుచుచుందురు. కొన్నిదినము లీప్రకారముగా నున్న తరువాత దైవానుగ్రహమువలన రోగము మరలుముఖమునకురాఁగా, అందఱికిని కొంతయాశ పుట్టి ముఖములు తెలివొంద నారంభించెను. గాని యామె నట్టింట కాలుపెట్టి మెల్లగా తిరుగఁగలుగునప్పటికి

మూఁడుమాసములు పయిగా నయినది. ఈకాలములో చంటిపిల్లను పోతపాలుపోసి పెంచుటయు, ఎడబిడ్డను తల్లికొంత కేడువకుండ నమున యించి బెంగపెట్టుకొనకుండఁ జేయుటయు, తల్లి వ్యాధినిమిత్తమయి పడినకష్టముకంటెను హెచ్చయ్యెను. అంతకాలమును వైద్యుఁడామెకు నీళ్ళు పోయనియ్యలేదు. ఈమూఁడుమాసములలోను నారాయణమూర్తి యొక్కసారియైనను సభకుపోయి పని చూడనందున కక్షిదారులు మఱియొక న్యాయవాదియొద్దకు పోవలసినవా రయిరి. అన్నగారితోఁగూడ సుబ్రహ్మణ్యము చదువు మానుకొని యింటనే యుండి తనతోఁ గలిసి చదువుకొను సోమసుందరమును తానును సత్యవతి కుపచారములు చేయుచుండిరి. సత్యవతికి స్నానమయిన తరువాత నారాయణమూర్తివైద్యునికితానార్జించినదానిలో నిలువయున్న రెండువందలరూపాయల నిచ్చి యాతనిఋణమును తా నెన్నటికిని తీర్చుకోలే నని పెక్కువందనములు చేసెను. అంతరోగమువచ్చి నిమ్మళించినతరువాత నుత్సవముచేసి నామకరణము చేయ బుద్ధిపుట్టక యూరకే పిల్లదానిని ముత్తవతల్లి పేరిట శ్యామలాంబ యని పిలువసాగిరి. సత్యవతికి దేహము స్వస్థపడినందునకయి పట్టణములోనివా రందఱును తమయింట నెవ్వరికో ప్రాణాపాయమువచ్చి బ్రతికినట్లుగా సంతోషించిరి. భూమిమీఁద జన్మమెత్తినతరువాత పురుషు లయినను స్త్రీలయినను సకలజనులచేత నీరీతినిగదా మంచివా రనిపించుకో వలెను.

పదుమూడవ ప్రకరణము

సత్యవతి కంతకంతకు దేహమున రక్తముపట్టి బలము రాసాగెను గాని నారాయణమూర్తి మాత్రము భార్య జబ్బుగా నున్న దినములలో రాత్రులు నిద్రలేకపోవుటవలనను వేళపట్టున భోజనము లేకపోవుటవలనను ముఖ్యముగా మనసులోని చింతలవలనను దేహమంతకంతకు శుష్కించి పాలిపోయి తిన్నయన్న మఱుగక కాళ్ళనొప్పులును గుండెలలో బరువును గలిగి నీరసింపసాగెను. సత్యవతికి రోగ మెక్కడ తిరుగఁబెట్టునో యనుభీతిచేత నతఁడు తనదేహస్థితిని భార్యతోఁ జెప్పక దాఁచెనుగాని చెప్పకపోయినమాత్రమున రోగ మడఁగి యుండునది కాదు గనుక సత్యవతి యది గ్రహించి మగనిబలహీనతను చిక్కిపోవుటను కనిపెట్టి లోపల దుఃఖపడి శీఘ్రముగా వైద్యుని పిలిపించి యౌషధము పుచ్చుకొండని నిత్యమును తొందరపెట్టసాగెను. అతఁడు పది దినము లాస్థితిలోనే సభకు వెళ్ళి పని చూచుచుండుటకు ప్రయత్నించెనుగాని, ఆయాస మెక్కువయై యక్కడ కూరుచుండ లేక యొకదినమింటికివచ్చి నాటినుండియు మరల వీధిమొగము చూచుటకైనను శక్తుఁడు కాకపోయెను. అతనివ్యాధి దినములలో కుదురునది కాదనియు వైద్యము మొదలైనవానికయి విశేషధనము కావలెననియు సత్యవతి మొదటనే కనిపెట్టి యేలాగుననైనను ఇంటివ్యయము తగ్గింపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. ఔషధమునిమిత్తమయి తక్షణము ముప్పది రూపాయలు కావలసివచ్చెను. నారాయణమూర్తి పెట్టెలో నాలుగు రూపాయలకంటె నెక్కువలేవు. ఈవఱకు సంపాదించినదానిలో నిలువ చేసిన దంతయు సత్యవతిరోగముక్రిందనే కర్చుపడిపోయినది. వడ్డీ యిచ్చి ఋణముచేయుట సత్యవతి కెంతమాత్రమును ఇష్టము లేదు.

అందుచేత సత్యవతి తనపుట్టినింటివారు పెట్టిననగ యొకటి యేబది రూపాయలకు విక్రయించి మందులనిమిత్తము వైద్యుని కిచ్చెను. ఆరూపాయ లెక్కడ తెచ్చితివని నారాయణమూర్తి భార్య నడిగెను గాని యామె చెప్పక యిటువంటివిషయములలో మీరిప్పుడు మీ మనస్సు నాయాసపెట్టవల దనియు మీదేహము స్వస్థపడిన తరువాత అన్నియు సావకాశముగా చెప్పెద ననియుమాత్రము చెప్పెను. అటు తరువాత నొకనాడు సత్యవతి భర్తతో నాలోచించి సాధకబాధక ముల నాతనికి బోధపఱచి, ఆతనిసమ్మతిని కర్తవ్యమును నిశ్చయించి, ఒకనాడు బ్రాహ్మణుని బాపనక్కను మెల్లగాపిలిచి తమస్థితిని వారికి తెలిపి కొంతకాలము మఱియొకచోట పని చూచుకొండని వారితో చెప్పెను. వారామెమాటలు విన్నతోడనే లోపలినుండి దుఃఖము పొరలిపొరలి వచ్చి కన్నీరు వఱదలుగట్ట నేడ్చుచు బాబయ్యగా రీవ్యాధి కుదురువఱకును తాము జీత మక్కఱలేకయే పనిచేసెద మనియు కావలసియున్నయెడల తమవద్ద నున్నరూపాయలనుకూడ నిచ్చెద మనియు వారు బహువిధముల వేడుకొనిరి. కాని సత్యవతి వారిని మంచిమాటలతో నూరార్చి కన్నులనీరు కార్చుచు ఎంతో కష్టముమీఁద వారిని సమాధానపఱిచి కొంతకాలము మఱియొక చోట నుండుటకు వారిని ఒప్పించెను. తా మెక్కడ నున్నను వచ్చి నిత్యమును దంపతుల కుపచారముచేసి పోవుచుండుటకుమాత్రము సెలవిమ్మని యామెను వేడుకొని, ఆమెచేత నావరమును పొంది మనసు కొంతసమాధానపఱచుకొని, పసిబిడ్డలు తల్లిదండ్రులను విడుచు నప్పుడు దుఃఖించునట్లు దుఃఖించుచు తవలకు పోయిరి. అటు తరువాత సత్యవతి యొకరితరువాత నొకరినిగా పరిచారకులనందఱిని తప్పించెను. కాని వారందఱు నామెయందు మాతృస్నేహము గలవారయి ప్రతి

దినమును రెండుమూడుసారులు వచ్చి కొంతసేపు కూరుచుండి తాము చేయవలసినపని యేమయిన నున్నదాయని యడిగి పోవుచుందురు. అటుతరువాత స్థలము మార్పవలయు నని నిశ్చయించి సత్యవతి యా వీధిచివరనే చిన్నదైనను మంచిగాలివచ్చుట కనుకూలముగా నున్న మఱియొకయింటిని రెండురూపాయల కద్దెకు పుచ్చుకొని యక్కడకు కుటుంబసహితముగా వెళ్లి ప్రవేశించెను. ఆక్రొత్తయింటిలో ఇప్పు డున్న బల్లలు కుర్చీలు మొదలైన వాని నుంచుకొనుటకు చోటులేదు. గనుక ముఖ్యముగా కావలసినవాని నుంచుకొని తక్కినవాని నన్నిటిని రమారమి నూరురూపాయల కమ్మివేసిరి.

ఈసమయములోనే సూరమ్మ రజస్వల యయ్యెను. సత్యవతి యేమియు లోపము లేకుండ జరపవలసిన లాంఛనములు జరిగించినను సూరమ్మతల్లి తనకోమార్తె కన్నియు లోపములు జరుగుచున్న వనియు ముద్దులును ముచ్చటలును వేడుకలను తిన్నగా జరగలే దనియు అల్లరి చేయనారంభించెను. మూఢురాండ్రు తమ వేడుకలను కార్యములనే చూచుకొందురు గాని యెదుటివారి యానుకూల్యమును సాధక బాధకములను లేశ మయినను విచారింపరు. అటువంటి విచారసమయములోనే యాదంపతులు తమ కష్టముల నొకమూల పెట్టి సూరమ్మయొక్క తల్లి నిర్బంధముచేతను సాధింపుచేతను సుబ్రహ్మణ్యముయొక్క గర్భాధానముసహితము చేయవలసిన వారయిరి. ఎంతచేసినను కృతజ్ఞతలేక, అప్పటిస్థితిని విచారింపక, ఆగయ్యాళి రెండుపిండివంటలు చేయలే దనియు తనకోమార్తెకు పెట్టిన మధుర చీర మంచిది కాదనియు కొంగున రెండురూపాయలే కట్టినా రనియు అశ్లీకరమయిన మాటలు నని యావధూవరుల మనసునకు ఖేదము

కలిగింపసాగెను. ఓమూఢత్వమా! ఆహా! నీపరిభావ మెంతయుని ర్వాచ్యమైనది! నీవున్నచోట వివేకాదులుతలచూపనైనను లేవుగదా!

ఇప్పుడు ఘనవైద్యుఁ డౌషధ మిచ్చుచున్నను, నారాయణ మూర్తికేమియు నిమ్మళముగా లేదు. విరేచనములుకూడ నారంభ మయి, అన్నహితము లేక యాకలి మందగించెను. వైద్యుఁ డొక జబ్బున కౌషధమిచ్చిన మఱియొకజబ్బు పరిబలుచుండెను. ఇటువంటి సమయములో సత్యవతి మనస్సుయొక్కస్థితిని వర్ణించుట కెవ్వరికిని శక్యముకాదు. నిప్పులలోవేసి పొరలించినను, ఆమెమనసున కంతపరి తాపము కలుగదు. అంతదుఃఖ మున్నను అదియంతయు లోపల దిగమింగ్రి పయికిధైర్యమవలంబించి సంతోషముగా నున్నట్టే భర్తకు కనఁబడు చుండును. అయినను క్రొత్తగా రక్తముపట్టుచున్న యామె దేహము మరల క్రమక్రమముగా శుష్కించి మగఁ డధైర్యపడకుం డుటకై పయికి లేనినవ్వు తెచ్చిపెట్టుకొనుచున్నను ముఖమునందు విచారలక్షణములు స్పష్టముగా కనఁబడసాగెను. ఆమె మొగమును చూచినప్పుడు భర్త కెంతచింత కలిగినను రెండవవయిపునకు తిరిగి కంట తడిపెట్టునేకాని యామెచూచునట్లుగా నెప్పుడును దుఃఖపడఁడు. ఒకానొకసమయమునందు సత్యవతికి దుఃఖముపట్టశక్యముకానియెడల; ఆమెయేదోపని కల్పించుకొని దొడ్డిలోనికి దూరముగా వెళ్ళి యెవ్వ రును చూడకుండ నింతసేపు దుఃఖపడి కన్నులనీరు తుడుచుకొని భర్తృసేవ చేయుట కయి మరల వచ్చుచుండును. ఈసమయములో సుబ్రహ్మణ్యా మేమో యన్నాఁడని కోపగించుకొని సూరమ్మతల్లి యెవ్వరితోను చెప్పకుండ కొమార్తె నిక్కడ దగవిడిచి తన పుట్టి నింటికి లేచిపోయెను. అందుచేత సూరమ్మ యుదయాస్తమానములు తల్లికొఱకు శోకములు పెట్టుట కారంభించి రోగికినిదరకూడ లేకుండ

జేయును. సత్యవతి పిల్లలను సవరించుకొనుటకు తీరిక తా నెప్పుడును పెనిమిటివద్దనుండి యుపచారము చేయవలసి వచ్చుచుండుటచేతను మగనిబాధవలన మహాలక్ష్మి దానిచేయుటకును వల్లకాకపోవుట చేతను, మగఁ డింట లేనప్పు డయిన పనిచేయుటకై సాహసించి వచ్చి నను వేవిళ్ళమూలమున శక్తురాలు కాకపోవుటచేతను, గయ్యాళిదైన సూరమ్మయుండియు లేనిదానితోనే సమానమగుటచేతను ఇంటిపని యంతయు సీతమీఁదనే పడెను. ప్రాణసమానురాలయిన ముద్దుమఱఁదలాప్రకారముగా కష్టపడుట సత్యవతికేమాత్రమును ఇష్టము లేకపోయినను చేయునదిలేక మఱఁదలికొఱకనుచు లోపల కొంతవ్యసనపడుచు పథ్యపానములు చేయుటలో తాను చేయుచున్నప్పు డెల్లను సీతకు కొంత తోడుపడుచుండెను. సుబ్రహ్మణ్యము కావలసి నప్పు డెల్లను వైద్యునింటికి వెళ్ళి మందులు తెచ్చియిచ్చుచు, పథ్య మునకు కావలసినపాలు మొదలైనవి తెచ్చియిచ్చును, బాహ్యాదులకు వెళ్ళవలసివచ్చినప్పు డన్నగారిని లేవఁదీసి పరుండఁబెట్టుచు, కష్టపడు చుండెను. ఈకష్టకాలమునందాతనిసహపాఠియగు సోమసుందరముకూడ ఆపద్బంధువై సుబ్రహ్మణ్యముతో సమానముగా కష్టపడి సాయము చేయు చుండెను. ఆవఱకుబంధుత్వమును తెలుపుకొని విందులు కుడిచిపోవుచుం డెడిబంధువు లొక్కరును కష్టకాలములో మొగము కనఁబఱచలేదు. పరమమిత్రులుగా నగపడిన ధనికులును తా మేమయిన బదు లియ్య వలసివచ్చునేమో యని యింటికి వచ్చుటయే మానివేసినారు. ఒకటి తరువాత నొకటిగా సత్యవతినగ లన్నియు వర్తకుల పాలయినవి. ఇంట నన్నగారంత జబ్బుస్థితిలో నున్నను చీమకుట్టినట్టయిన నుండక యివి లేవనియు అవి లేవనియు వంకలుపెట్టి యేలాగుననో భోజనము చేసి తెచ్చెడిది చిల్లిగవ్వ లేకపోయినను వేళకు వెళ్ళకపోయిన వాఁడల

శిరస్తాదారుగారు కోపపడుదు రని భార్యమీఁద నాలుగు కేకలువేసి రామస్వామి యిల్లుపట్టక నిర్విచారముగా తనస్నేహితులతోకూడ తిరుగుచుండెను. తమ్మునికి మిక్కిలి జబ్బుచేసిన దని విని సావిత్రి యిప్పుడు మరల వచ్చినది. అందుచేత సీత కిప్పుడు కొంతవిశ్రాంతి కలిగి వదినెగారితోకూడ అన్నగారివద్ద కనిపెట్టుకొని యుండుట కవకాశము కలిగినది, ఇప్పుడు చేతనున్న డబ్బంతయు వ్యయపడినందునను, అమ్ముటకు సత్యవతిశరీరమున నేమియు లేకపోయినందునను, ఇంటికి కావలసినంతమంది యున్నను గడించి తెచ్చుప్రయోజకు లొక్కరును లేనందునను, ముందెట్లు జరుగునో తోఁచక సత్యవతి సీతతోను సుబ్రహ్మణ్యముతోను రహస్యముగా చెప్పి వ్యసనపడెను. సుబ్రహ్మణ్య మాదినముననే వెళ్ళి తానుదినమునకొక గంటచొప్పున రాత్రులింటివద్ద ఒక్కధనికునికొమారునకు విద్యచెప్పునట్లును వారు నెలకు నాలుగురూపాయ లిచ్చునట్లును నిర్ణయించుకొనెను. సీతకూడ తాను కొంతవఱకు చదువెక్కిన దగుటచేతను, కుట్టుపనియందు కొంతప్రవీణత కలది యగుటచేతను అప్పుడు రాజకీయపాఠశాలలోని విద్యార్థులు క్రొత్తగా ఇన్నీసుపేటలోపెట్టిన బాలికాపాఠశాలయందుపాధ్యాయినిగా ప్రవేశింప నిశ్చయించుకొని, అన్నగారికిని వదినెగారికిని తనయభిప్రాయము చెప్పి వారియనుమతి పొంది, తెలియని వారు తన్నొకవేళ పరిహసించి దూషించినను వారిమాటలు సాటి చేయరా దని మనసు దృఢపఱుచుకొని దరఖాస్తు వ్రాసి పాఠశాలా కార్యనిర్వాహకుల కిమ్మని సుబ్రహ్మణ్యముచేతి కిచ్చెను. ఇంతలో నారాయణమూర్తిగారికి దేహారోగ్యముతప్పియున్నదన్నవర్తమానము విని చూడవచ్చిన కక్షిదారుఁడొకఁడు వారిస్థితిని జూచి మిక్కిలివ్యసనపడి వేదో వ్యాజ్యములో తాను బాకీపడియున్నఫీజు నూఱురూపాయ

లను సత్యవతిచేతి కిచ్చెను. మంచివారికెప్పుడును దైవమేదోయొకరీతిని సాహాయ్యముచేయుచుండును. ఈయాపత్సమయమం దందఱును కృతఘ్నులుగానేయున్నారని దీనింజదువువాడు భావింపవలదు. వంట బ్రాహ్మణులు మొదలయిన సేవకులు వచ్చి యేపని చెప్పినను చేయుటకు సిద్ధముగానుండి తనయజమానుని నిమిత్తమయి కంటతడిపెట్టని దినము లేదు. ఇరుగుపొరుగువారును వారివలన ఉపకారముపొందిన యితరులును కృతజ్ఞతగలవారై యనుదినమును విరామము లేకుండ వచ్చి చూచిపోవుచునేయున్నారు. కొంతకాలము వైద్యులు సహిత మతఁడు జీవించునోలేదోయన్న సంశయము కలిగియుండెను. అయినను సత్యవతిమొదలయినవారుపడినప్రయాసము వ్యర్థముగాపోలేదు. ఆఱు మాసములకు రోగము మళ్ళిన చిహ్నములు కనఁబడనారంభించెను. వాడి చిన్నవోయియున్న సత్యవతిముఖమునం దిప్పుడు కొంచెము తెలివి కనఁబడనారంభించెను. నారాయణమూర్తి మంచముదిగి మెల్లగా తిరుగ నారంభించునప్పటి కెనిమిదిమాసములయినది. తరువాత ఒకటి రెండుమాసములలో నతఁడు మరల సభకు వెళ్ళి పనిచూడ శక్తుఁడైనందున కక్షిదారులెప్పటివలె రానారంభించిరి. సంవత్సరమగునప్పటికి చేతిలో కొంచెము డబ్బుచేరినందున నారాయణమూర్తి మరల మును పటియింట ప్రవేశించెను. కొమారుఁడును కొమార్తెయుకూడ సుఖముగా పెరుగుచుండిరి.

పదునాల్గవ ప్రకరణము

చూచువారికందఱికిని పయికి నారాయణమూర్తియు భార్య మొదలగువారును మిక్కిలి సుఖపడుచున్నట్టుగానే కనఁబడుచున్నను, పైవారనుకొన్నంత సుఖముమాత్రము వారికిలేదు. ఒకవేళ దంపతులు

తమలో తా మెంతయైకమత్యము గలిగి ఎంత నెమ్మదితో సంసారచక్ర మును నడిపించువారయ్యును మనలోని యవిభక్తకుటుంబస్థితివలన పెక్కుబాధలును మనస్తాపములును కలిగి తఱుచుగా వారిసుఖము నకు భంగముకలుగుచుండును. ఇంటనున్నవారు తమజీవనార్థమయి తామిమేయు పాటుపడక కుటుంబములో కొంచెము ప్రయోజకుం డయి గడించి తెచ్చుచున్నవాఁడొకఁ డున్న వానినే యన్నిటికిని నమ్ముకొనియుండి పనిపాటులు లేక యూరక తిని కూరుచుండుటచేత ప్రొద్దు జరగక ప్రతిస్వల్పవిషయములోను నిష్కారణముగా కలహము లాడుచు, సంపాదించి తెచ్చి కుటుంబసంరక్షణము చేయువానికష్టము లను లేశమైనను విచారింపక తమ కిదిచాలదని అది చాలదని రవ్వ పెట్టుచు గృహయజమానున కేదోయొకవిధమైనశ్రమను కలుగఁజేయు చుందురు ఇంట సోమరులుగానుండి తినువారిసంఖ్య యెంతయెక్కువైన జగడము లంతయెక్కు వగుచుండును. భగవంతుఁడు తమకుదయచేసిన కరచరణాద్యవయవము లన్నియు తిన్నగా నుండి తాము దృఢకాయు లయియుండియు వాని నుపయోగించుకొనకపోయినందుకు సిగ్గుపడ వలసినదానికి మాఱుగా త మ్మితరులు పోషించుట విధి యనుకొని గర్వపడుచు నానావిధముల గడించి తెచ్చిపెట్టువారి మనస్సులకు బాధ కలిగించుచుందురు. ఇందుచేత హిందూకుటుంబములో సాధారణ ముగా తెచ్చిపెట్టువారికిఁగాని తెచ్చినదాని ననుభవించువారికిఁగాని తృప్తియు సంతోషమును కలుగక, ఒకరిమీఁద నొకరి మనస్సులో అసూయయు ద్వేషమును గలిగియుండును. ఈకారణముచేత నేయత్యం తైకమత్యమును దృఢానురాగమును ఉండవలసినయొక్క కడుపున పుట్టినవారిలో సహితము సోదరవాత్సల్య మంతగాలేక ద్వేషమే యధికముగా నుండి లోకములో అన్నదమ్ములశత్రుత్వమన్నసామెత

పుట్టవలసినంతగతి సంభవించినది. కాఁబట్టి మనవారందఱు ఒక్క చోటఁ గలిసియుండక యెంతదూరముగా నున్న అంత యనురాగమును ప్రేమయుఁ గలవారయి యుందురని నామనస్సునకు తోఁచుచున్నది.

రామస్వామి బాగుగోరి నారాయణమూర్తి యతనిని చాటునకు పిలిచి యెన్నిసారులు బుద్ధిచెప్ప యత్నించినను రామస్వామిమనస్సులో నేదో దురభిప్రాయము పెట్టుకొని యుద్దేశము లెంచి చెప్పిన దానికెల్లను విపరీతార్థములు కల్పించి తన్నును భార్యను పోషింపవలసి వచ్చినదని కానిమాటలాడి యన్నగారు తమ్మెలాగుననైన వెడలఁగొట్ట చూచుచున్నాఁడని యెఱిఁగినవారితో నెల్లను చెప్పనారంభించెను. అందుచేత నారాయణమూర్తి తమ్మునితో నేమియు చెప్పుట మాని వేసి, అతఁడేదారిపోయినను చూడనట్టూరకుండవలసినవాఁ డాయెను. అందువలనను అతనిదుర్ణయ మడఁగక మఱింత మితిమీఱిపోయి, దుష్టుల సహవాసము మరిగి యథేచ్ఛముగా తిరుగుచు రాత్రులు దీపములు పెట్టుకొని సహితము జూదములాడి యోడినసొమ్ము నిమిత్తమయి భార్యను బెదరించి నగయేదైన దీసికొనిపోయి పాడుచేయుచు, ఒకానొకప్పు డింట చేతికందినవస్తు వేదియైన ఎత్తుకొనిపోయి జూదగాండ్రకిచ్చుచు, తానోడిపోయిన దినమున చిరచిరలాడుచు తిన్నగా నన్నము తినక యలిగి లేచిపోయి భార్యను కొట్టి తిట్టుచు, అన్నగారి పేరుచెప్పి యంగళ్ళలో వస్తువులు తెచ్చి తానుపయోగించుకొనుచు, తుంటరులను వెంటవేసికొని రాత్రులవేళ తిరిగి తమవిరోధులతో పోట్లాడి మాట తెచ్చుచు, పలువిధముల అన్నగారికి మనస్తాపము తెచ్చుచుండెను. అతఁ డప్పుడప్పుడు సీమసారాయములను త్రాగుచుండునని చెప్పుదురుగాని యంతఁ డెప్పుడును తప్పత్రాగి దేహముమఱచి

పడిపోయినట్లు కనఁబడదు. అయినను ముండల మరిగి జూదములాడ నలవాటుపడినవారికి పానముంకుట యంత వింతకాదు. ఈనడతనుకని పెట్టి మహాలక్ష్మి మనసులో ఖేదపడి మగనితో అనేకవిధముల నయమున చనువున హితముచెప్పి చూచెనుగానియాహితోపదేశమువలన కార్యము లేకపోవుటయే కాక మీఁదిమిక్కిలి యతఁ డామెనుకొట్టుటయు తిట్టుటయుకూడ సంభవించుచువచ్చెను. మగనివిషయ మైన యీబెంగచేత నేయామె దేహములో నెంతోజబ్బుచేసి ప్రసవమైనప్పుడు బ్రతుకదన్నంతదుస్థితికివచ్చెను. జీవిత సంశయము కలిగియున్న యా దినములలో ఒకసారి మహాలక్ష్మి యొంటిగా తనమంచమువద్ద కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచు నిలుచున్న తనమగనిని చేరఁబిలిచి మీఁదమెల్లగా చేయివైచి హీనస్వరముతో తనవ్యాధి కాతనినడతవలనఁ గలిగిన మనోవ్యథయే కారణమనిచెప్పి, తాను పోయినతరువాతనైనను ప్రవర్తనము తిన్నపఱచుకొని యన్నగారును వదినెగారునుచెప్పి నట్లు విని వచ్చెడుభార్యను సుఖపెట్టి మీరు సుఖపడెదమని చేతిలో చేయివేసిన యెడల నిర్విచారముగా ప్రాణములు విడిచెద నని గడియకొకమాట చొప్పున చెప్పి కన్నులుమూసికొనెను. అతనికామాటలు శూలముల వలె నాటినందున తనవెనుకటి నడతవిషయమై నిజమయిన పశ్చాత్తాపము గలిగి యిఁకముం దెప్పుడును మునుపటి దుస్సహవాసమున జొరఁగక బుద్ధికలిగి యోగ్యముగా ప్రవర్తింపవలయు నని నిశ్చయము చేసికొని భార్యకు తనమీఁదఁగల ప్రేమకును తనబాగువిషయమై యామె మనసులోని చింతకును దుఃఖము పట్టలేక పెద్దపెట్టున నేడిచి భార్యచేయి పట్టుకొని భగవదనుగ్రహమువలన నీవు బ్రతికి నేనుసుఖపడవలసిన భాగ్యము తటస్థించిన పక్షమున నాముందు నడత యెట్లుండునో నీవే చూచెద వని చెప్పి యాపైని నోటమాట రాక కన్నీరు

కాలువలు కట్టించుచు నూరకుండెను. ఆమాటలవలన మహాలక్ష్మి కెంతో ధైర్యము కలిగి నాటినుండి యామె దేహస్థితి యద్భుతముగా మారి దినదినక్రమమున దేహము స్వస్థపడి మంచముమీఁదికాలు క్రింద మోపఁగలిగి నెలదినములలో ఇంటి పనియంత శక్తురా లయ్యెను. ఆమెకు పుట్టిన స్త్రీశిశువును సుఖముగా పెరుగుచుండెను. తోడికోడలి వ్యాధిదినములలో సత్యవతి పడిన ప్రయాసమును పరితాపమును చేసిన యుపచారమును నాచితీఁజవలసిన దేకాని చెప్పనేరదు. స్వప్రయోజనపరత్వ మన్నమాట నేలోకమునను లేక తనధనమును దేహమును పరులనిమిత్తమే ధారపోసెడి యిటువంటి సాధ్వీమణులుండబట్టియే దుఃఖబహుళమైన యీలోకమునందు బహుగృహములు భూతలస్వర్గము లగుచున్నవి. భార్యమాటవలన రామస్వామి నడతయు ఆకస్మికముగా మంత్రించినట్లు మారిపోయెను. అతఁడు నాఁడు మొదలుకొని మరల నెప్పుడును రాత్రు లిల్లు బయలుదేఱి వీధిలో కాలు పెట్టలేదు; జూద మాడలేదు. పూర్వపు విటులతో సహవాసము చేయలేదు; మఱి యేదుష్కార్యమును చేయలేదు. పూర్వమిత్రు లనేకపర్యాయము లాతని నిమిత్తమై యింటికివచ్చి పిలిచియు పరిహాసము చేసియు రోషము పుట్టించియు దుర్మార్గమునకు మరల దింపఁజూచిరి కాని వారి ప్రయత్నములు కొనసాగనందున, అతఁ డిక చెడిపోఁడని విడిచిపెట్టి యాతనిమైత్రిని వారు మానుకొనిరి. మును పన్నగారిమాట యన్న తిరస్కారబుద్ధితోఁ జూచెడు రామస్వామి యిప్పుడన్నగారికిని వదినెగారికిని పరమభృత్యుఁడయి వారి యాజ్ఞ కడుగుదాటక మెలఁగఁజొచ్చెను. ఇప్పు డతనికి తాఁ నేలాగుననైన విద్యాభ్యాసము చేసి పరీక్ష లిచ్చి గొప్పతనము పొందవలెనన్న చింత తప్ప వేఱుచింత లేదు. అందుచేత నతఁ డిప్పుడు రాత్రియు

పగలును పుస్తకములు చేతఁ బుచ్చుకొని చదువుచు తనకుఁ దెలియని దాని నన్నగారి యొద్దను యితరులయొద్దను నేర్చుకొనుచు విద్యా కాలక్షేపము చేయుచున్నాఁడు.

నారాయణమూర్తికిని సత్యవతికిని మనస్సులకు నొప్పి కలిగించి వ్యాకులత పుట్టించెడు రెండవకారణము సూరమ్మనడత. సూరమ్మయు తల్లియు చిన్ననాటినుండియు పల్లెలయందు పెరిగినవా రగుటచేతను, చదువుకొన్న నాగరికులతో నెన్నఁడును మెలఁగి యుండక పోవుటవలన వారియాచార వ్యవహారములు మిక్కిలి భిన్నము లగుటచేతను, వారికి సత్యవతి మొదలయిన యింట నున్నవారి ప్రవర్తన మెవ్వరిదియు సరి పడక యుండెను. సూరమ్మ ప్రతిదినమును ఏదో యొకనోము చొప్పున లోకములో లేనినోము లన్నియు పట్టవలెనని కోరు చుండును. సుబ్రహ్మణ్యము నోములయం దిష్టము లేనివాఁడై సాధ్య మయినంత వఱకు మాన్పింపఁ బ్రయత్నింపు చుండును. సూరమ్మ పేడ శుచి యని భావించి కంపుకొట్టునట్టుగా ఎల్లయెడలను ముద్దలుముద్దలు పడునట్టు మోటిమాటికిని పేడనీళ్ళు చల్లు చుండును; సుబ్రహ్మణ్యము పేడ యశుచియని యెంచి దానిని చూచినప్పు డసహ్యపడుచు వచ్చుటయే కాక పేడనీళ్ళుపడి పాదరక్షలును బల్లలును కొన్నిసమయములయందు బట్టలును పాడగుచున్న వని విసుగుకొనుచుండును. సూరమ్మయెవ్వరో దగ్గరకు వచ్చి రనియు, ఏదో యొకగుడ్డ కాలికి తగిలిన ట్లనుమానముగా నున్న దనియు చెప్పరానివానిమాట వినఁబడిన దనియు పేరులుచెప్పి మయిలపడితి నని దినమున కయిదారుస్నానములు చేసి తడిబట్టలు కట్టుకొని తలనొప్పిచేతను పడిసెముచేతను మూలుగుచుండును; సుబ్రహ్మణ్య మది యంతయు వెఱ్ఱియని చెప్పి మానిపింపఁ జూచు చుండును. సూరమ్మ రోగము వచ్చినప్పుడు మందులు వేసికొనక

వ్యాధిని పెంచుచు సోదెనిమిత్తమును శకునములనిమిత్తమును వేరు వెల్లంకులనిమిత్తమును ప్రయత్నించి సొమ్ము వ్యర్థముగా వ్యయపఱుపఁ జూచుచుండును. సుబ్రహ్మణ్యము వ్యాధి కౌషధముతప్ప వేఱుమందు లేదనియు దానికి దేవతలును దయ్యములును కారణములు కావనియు బోధించి ఆపిచ్చిపనుల నివారింపఁ జూచు చుండును. సూరమ్మ శని వారములనియు ఆదివారము లనియు మంగళవారము లనియు శుక్ర వారము లనియు ఏకాదసు లనియు అమావాస్యలనియు శివరాత్రు లనియు కృష్ణాష్టము లనియు గ్రహణము లనియు పర్వములనియు తెలు చుగా ఒక్కప్రొద్దులును జాగరములును ఫలహారములును నిరాహార ములును చేసి దేహము చెడఁగొట్టుకొను చుండును; సుబ్రహ్మణ్య మివి యన్నియు ఛాందసము లని కోపపడి యత్తగారియొక్కయు భార్య యొక్కయు ఆగ్రహమునకు పాత్రుఁ డగుచుండును. సూరమ్మ తాను ధనికురాలివలె కనఁబడ నెంచి తనస్థితికి తగనిబట్టలును నగలును తెమ్మని బాధించుచు, దంభము నిమిత్తమయి లేనిపోనిబొంకులు పలుకుచు, దొంగతనముగా ఇంటనున్నవస్తువులు తీసి బ్రాహ్మణులు మొదలయిన వారికిచ్చుచు, స్వల్పవిషయములలో ఇరుగుపొరుగులవారితో కలహ ములాడుచు, ఊరక కూరుచున్న కాలములో పరులమీఁదిదోషముల నెన్నుచు, ఉండును; సుబ్రహ్మణ్య మివి యన్నియు కానిపనులని నొక్కిచెప్పి నీతులు చెప్పి భార్యచెవులకు నొప్పి కలిగించు చుండును. ఈవిధముగా ఆదంపతు లనేకవిషయములయందు భిన్నాభిప్రాయము గలవారుగా నుండుటచేతను, ఈకలహములలో సత్యవతి మొదలయిన వారు సుబ్రహ్మణ్యముపక్షమే యవలంబించినట్లు కనఁబడుటచేతను సూరమ్మకును తల్లికిని వారందఱియందును ద్వేషముపుట్టి తల్లిబిడ్డలు పిల్లిమీఁద పెట్టియు ఎలుకమీఁద పెట్టియు నారాయణమూర్తిని సత్య

వశేని వారిబిడ్డలను నోట పట్టరానితిట్లుతిట్టియు పొరుగువారితో వారి మీఁద నేరములుచెప్పి తమ కన్నమును బెట్టియు నియ్యక బాధించు చున్నారని బోరుబోరునఁనేర్చి యేడ్చిపెట్టియు, ఆదంపతులకు మనో వేదనను కలిగించుచుండిరి. చూచితిరిగదా మూర్ఖులవలన ఎంతమంచి వారికిని లోకములో నెటువంటి యాయాసమును మనోవ్యథయును సంభవింపుచుండునో! ఈకలహములచేత సూరమ్మయు తల్లియు చేరి కట్టుకట్టి తలనొప్పి యున్నప్పుడు లేనప్పుడునుకూడ మొగమునకు పట్టు వేసికొని యిచ్చినమందులు వేసికొనక తమ్ము చూచువారు లే రని పెద్దపెట్టున నేడ్చుచు పొరుగువారలనెల్ల ఆకర్షింపుచుందురు. మఱికొన్ని సమయములయందు సూరమ్మ దయ్యము పట్టిన ట్లభిన యించి పెద్దకేకలు వేసి యల్లరిచేసి రాత్రివేళ అందఱి నూరిమీఁద పరుగులెత్తించుచు దేహము తెలియనట్టు నటించి నోరికసి దీఱ తన కోపమున్నవారినందఱినితిట్టుచు, దయ్యముపేరుపెట్టి బట్టను కాల్చియు గాజుగిన్నెలు మొదలయినవి పగులఁగొట్టియు, విశేషనష్టమునుగలుఁగ జేయుచుండును. అందుచేత చదువేమియు జరగక సుబ్రహ్మణ్యము తన కటువంటిగయ్యాళి భార్య యయినందుకును తనమూలమున నిష్కారణముగా అన్నగారికిని వదినెగారికిని కూడ శ్రమ కలుగు చున్నందునకును మిక్కిలి ఖేదపడి ప్రాణమువిసిగినప్పుడు కొన్నివేళల యందిల్లువిడిచి దేశాంతరము లేచిపోవుటకును కొన్నిసమయముల యం దాత్మహత్య చేసికొనుటకును ప్రయత్నించుచు వచ్చెను గాని నేఁటివఱ కటువంటి వైపరీత్య మేదియు పుట్టలేదు. ముందేమి జరగఁ బోవునో ఈశ్వరునకు తెలియవలెను గాని మన కేమియు తెలియును.

సత్యవతికిని భర్తకును గలమూఁడవచింతసీతకుతటస్థించిన దుర వస్థవిషయమైనది. వా రామె దుర్గతిని మాన్పి యేలాగుననైన పున

ర్వివాహము చేసి మరల సుఖస్థితికిఁ దీసికొనిరావలెనని వారి మనస్సులలో దృఢముగా నిశ్చయము చేసికొని యుండిరిగాని చిరకాలము నుండి ఆచారము లేకపోవుటవలన జనులలోఁగల ద్వేషమునుక్రొత్తగా వివాహము చేసికొన్నవారి విషయమై శంకరాచార్యులవారు బహిష్కార పత్రికలనుబంపి పెట్టినబాధను తలఁచుకొని తమ యభిప్రాయమును కొంద ఱాప్తులతోతప్ప ఇతరులతో నెవ్వరితోను చెప్పలేదు. వారికి సోమసుందరమునకు సీతనిచ్చి వివాహము చేయవలెనని యున్నది. సోమసుందరమును సీతయుఁగూడ పరస్పరానురాగము గలవారయి యొండొరులను వివాహ మాడవలయు ననిరో కోరి యున్నారు. కాని యీవివాహ మగునో కాదో మాత్రి మిప్పుడు నిశ్చయముగా చెప్ప వలనుపడదు. ఇటువంటి విషయములలో సరిగా కార్య మయినవఱకును రూఢిగావివాహ మగునని యెవ్వరును నమ్మఁగూడదు. వివాహము లయినయెడల మీకందఱికిని తెలియకమానదు గనుక దీనిం జదువువా రందఱును కార్యము నిమిత్త మెదురు చూచు చుండవచ్చును.

తక్కిన విషయములలో నారాయణమూర్తియు సత్యవతియు మిక్కిలి సుఖు లయి యున్నారు. ఆదంపతులలోఁగల యనుకూలదాంపత్యము మఱి యెక్కడను కనఁబడదు. అన్నవస్త్రాదులకును దానధర్మములకును లోపము లేకుండ కావలసినధనము దొరకుచున్నది; కొడుకును కూఁతురును చక్కఁగా పెరుగుచు కన్నుల పండువు చేయుచున్నారు. లోకములో సుఖమున కింతకంటె నధిక మేమి కావలెను ?

పదునేనవ ప్రకరణము

ఓకాంతామతల్లులారా! సత్యవతియొక్కయు ఆమె భర్త యొక్కయు కుటుంబముయొక్కయు స్థితిగతులను నేఁటివఱకును నాకు తెలిసినంతవఱకును మీకు తెలిపియున్నాను. కొంతకాలముక్రిందట ఇంట నెవ్వరితోను జెప్పక కాశికాపురమునకు లేచిపోయిన లక్ష్మీ నారాయణప్పగా రిప్పుడే యాత్రచేసికొని కాశికావడితో వచ్చి కొడుకు కలత్రోను కోడండ్రతోను కాశికాపుర మరక్రోసెడు వెడల్పున క్రోసెడునర పొడుగున గంగానదియొక్క యుత్తరతీరమందున్నదని యు, ఇప్పుడున్న విశ్వేశ్వరుని యాలయమునకన్నను పురాతనమయి మహాత్మ్యము కలిగియుండిన శివాలయమునుపడఁగొట్టించియౌరంగజే బను మహమ్మదీయుఁడు కట్టించిన మసీదును చూచితిననియు, గంగా నది పొడుగునను శిలామయము లగుఘట్టములు కట్టఁబడుటయేకాక బ్రాహ్మణులు జపము చేసికొనుటకు నీటిపయిని కొయ్యలతో కట్టఁ బడిన యున్నతాసనము లున్న వనియు, ఆపట్టణమును పంచక్రోశ మధ్యమున చుట్టు నున్నప్రదేశమును మిక్కిలి పవిత్ర మయిన వనియు, అక్కడ నాలుగైదు లక్షలజను లున్నారనియు, చెప్పు చున్న వార్తావిశేషములు తప్ప మీకు చెప్పవలసిన సంగతు లేవియు నాకుఁ గనఁబడుచుండలేదు. దీనిలో ముందేమి విచిత్రకథ వచ్చునో యనునభిలాషచేత నైన మీలో పలువురు సావధానముగా దీనిని జదివి యుందురు. పురాణేతిహాసాదులయందువలె హృదయాహ్లా దకరము లయినవిషయములు మీకు దీనియందు కనఁబడి యుండవు. లోకచరిత్రములయందు కథలయందలి వినోద మెప్పుడును కలుగదు. కాని సత్యప్రియు లయినవారికి చరిత్రములయందలిసత్యమే సంతోష

జనకముగా నుండి సుఖసాధన మగును. సమర్థు లయినవారు వ్రాయక పోవుటచేత సత్యముసహితము కొన్నిసమయములయందు మనోహరముగా నుండక పోవచ్చును. చెప్పవలసినవానిని కొన్నిటిని చెప్పక పోవుటచేతఁగాని చెప్పఁగూడనివానిని కొన్నిటిని చెప్పుటచేతఁగాని చెప్పినవానిని మృదుమధురశైలిని వ్రాయలేకపోవుటచేతఁగాని యిది మీకు మనోహరముగా కనఁబడక పోయినయెడల నాలోపమును మన్నించి, పతివ్రతాశిరోమణి యైనసత్యవతియం దుండవలసినగౌరవముచేతనైనను దీనిని మీరు పలుమారు చదివి యామెవలె ప్రవర్తించుటకు ప్రయత్నింపవలెను. ఈచరిత్రమును చదువుటవలన మీలో నొక్కరు బాగుపడినను నాప్రయాసమునకెల్లను అదియే ప్రతిఫలమని సంతోషించెదను. దీనియందు పురాణములయందలి చిత్రకథ లేవియు లేకపోయినను నీతిబోధయందుమాత్ర మిది యేపురాణమునకును తీసిపోవునది కాదని నమ్మెదను. దీనిఁజదివినవారికందఱికిని నెక్కుడువిషయములు మనస్సున నాటుచుండును కాని వానిలో స్పష్టముగాకనఁబడునవి వేంకటేశ్వరులయొక్కయు సుందరమ్మయొక్కయు స్థితినిబట్టివిచారింపఁగా దంపతులిరువురును చదువెఱుఁగనిమూఢులయి యున్నపక్షమున వారిలోనప్పుడప్పుడు నిష్కారణముగా కలహములు పొసఁగుటచేత సంపూర్ణసుఖము కలుగకపోయినను పరస్పరము నొకరీతిగాఁగలసి వారొకవిధముగా సుఖజీవనమే చేయుచుందురని తెలుచున్నది; నారాయణమూర్తియొక్కయు సత్యవతియొక్కయు స్థితినిబట్టి విచారింపఁగా దంపతులిద్దఱును చదివినవారయి యుక్తాయుక్తవివేకముగలవారయి యున్నయెడల వివేకహీనులైన బంధువులు మొదలయినవారివలన నిర్హేతుకముగా మనస్తాపము కలిగినప్పుడుతప్ప సాధారణముగా గృహము భూతలస్వర్గమువలెనుండి వారికిసంపూర్ణసుఖముగలిగి వారికి

మాత్రమేకాక లోకమునకంతకును మేలుకలుగునని స్పష్టమగుచున్నది. రామస్వామియొక్కయు మహాలక్ష్మియొక్కయుస్థితినిబట్టి విచారింపఁగా భర్త చదువెఱుఁగని మూఢుఁడయి భార్యవిద్యావతియు గుణవతియు నయి యున్నయెడల భర్తవలన పెక్కుకడగండ్లు సంభవించుచువచ్చి నను మార్దవముగల స్త్రీస్వభావమునుబట్టి యుక్తసమయమున చేసిన హితోపదేశముచేత పురుషునకొకానొకప్పుడు బుద్ధివచ్చి సంసారము బాగుపడునని తెలియవచ్చుచున్నది ; సుబ్రహ్మణ్యముయొక్కయు సూరమ్మయొక్కయు స్థితినిబట్టి విచారింపఁగా భర్తవిద్యాధికుఁడయిన యోగ్యుఁడుగానుండి భార్య చదువెఱుఁగని గయ్యాళియగుటసంభవిం చినయెడల స్వప్నావస్థయందును సుఖముకలుగక గృహము మహా రణ్యమువలెనుండి దంపతులకుమాత్రమేకాక యిరుగుపొరుగులవారికి సహిత మాయాసము కలుగుచుండునని తేటపడుచున్నది. కాఁబట్టి దీనిం జదివి తమబిడ్డలకు వివాహముచేయఁ దటస్థించువారు వారిభావి సుఖమును చక్కఁగా విచారించి ధనమే ప్రధానముగా చూడక విద్య యందును బుద్ధియందును వయసునందును ఎవరికిఁదగినవారిని వారికి వివాహముచేసి సాధ్యమయినంతవఱకు ననుకూలదాంపత్యము కలుగు నట్లు చూతురని కోరుచు దీనిని ముగించుచున్నాను.

సంపూర్ణము.

చంద్రమతీచరిత్రము

చంద్రమతీ చరిత్రము.

మొదటి ప్రకరణము

చేది దేశమునకు పూర్వకాలమునందు ప్రతిష్ఠాన మనుపట్టణము రాజధానిగా నుండెను. దానిని ఉశీనరు డనురాజు పాలించు చుండెను. అతనికి సునంద యనుభార్యయందు చిరకాలమున కొక్క కుమార్తె పుట్టెను. ఆశిశువునకు వారు చంద్రమతి యని నామకరణము చేసిరి. లేకలేక కలిగిన సంతాన మగుటచేతను, లోకైకసుందరి యగుటచేతను, తల్లిదండ్రు లాముద్దులకూఁతును భూమిమీఁది కాలు నేల మోపనీయక యెంతో గారాబముతోఁ బెంచుచుండిరి. ఇట్లు దినదినప్రవర్ధమానమయి, ఆచిన్నది మెల్లమెల్లఁగా తప్పటడుగులు పెట్టుచు తమముందట నడయాడు చుండుటను కన్నులపండువుగాఁ జూచి జననీజనకులు పరమానందభరితు లగుచుండిరి; ఆబాలిక తడఁబడుచు పలికెడు వచ్చియురాని మాటలే తల్లిదండ్రుల చెవులకు శ్రావ్యమయిన సంగీతనాదమునకన్నను మధురముగా వినఁబడుచుండెను. ఆచిన్నదానిని జూచిన కన్నులతో రంభను మించిన సుందరులఁ జూచినను, ఆబాలికసౌందర్యము ముందట వారి చక్కఁదన మని చెప్పుట కెట్టివారికిని మన సొప్పదు. సునంద తాను విద్యావంతురాలు గనుక, విద్యవలని ప్రయోజనముల నెఱిఁగిన దయి కొమార్తెకు కొంచెము గ్రహణశక్తి కలిగినది మొదలుకొని చిన్న చిన్న నీతిపద్యముల నేర్ప మొదలు పెట్టెను; ఇఁక గుణము లన్నవో ఉగ్గుపాలతోనే నూఱి పోయనారంభించెను. అందుచేతఁ జంద్రమతి

ఆఱుసంవత్సరముల ప్రాయము వచ్చునప్పటికే సాధారణముగా తన యీడుబాలికలకంటె వివేకవతియు గుణవతియు ఆయెను; మృదుత్వముతప్పినమాట నెప్పుడును పెదవిదాటి రానీయదు; తల్లిదండ్రులు ప్రేమతో నిచ్చినదానినే పుచ్చుకొని సంతోషించును గాని, లేనివస్తువులు తెమ్మని యెప్పుడును పోరుపెట్టదు; తనతోడ నాడుబాలికల నెప్పుడు పల్లెత్తుమాట యనక, తాఁ దెచ్చుకొన్న ఫలములు మొదలగునవి వారికి పెట్టక ముందు తాను భుజింపక ఒక్క తల్లికడుపునఁ బుట్టిన బిడ్డలవలె వారిని జూచుచుండును. ఎప్పు డయిన తప్పిదారి తా నొక తప్పిదమును జేసినపక్షమున, మాఱుమాటాడక యొప్పుకొని క్షమార్పణను జేయునే కాని తనతప్పును మఱుఁగుపఱుచుటకయి లేనిపోనివి కల్పించి బొంకుట కెన్నఁడును బ్రయత్నింపదు.

ఉశీనరమహారా జొకనాఁడు విద్వాంసు లనేకులు చుట్టును జేరి యుండఁగా సభలోఁ గూరుచుండి విద్యావ్యాసంగము చేయుచున్న సమయమందు, పండితమండలాగ్రగణ్యుఁడైన విద్యాసముద్రుఁడను బ్రాహ్మణుఁడు రాజానుమతంబున విద్యావిషయమై యీక్రిందిరీతి నొకయుపన్యాసము చేసెను—

"లోకములో స్థూలదేహమును పెంచుట కాహార మేప్రకారముగా నావశ్యకమో, ఆప్రకారముగానే జ్ఞానదేహమును వృద్ధిపఱుచుటకు విద్య యను నాహార మత్యంతావశ్యకము. విద్యవలన వినయవివేకాదులు కలుగును; అందువలన సమస్తసద్గుణములును పుట్టును. సాధారణముగా చదువుకొన్నవారు తమవిద్యకుఁ దగినబుద్ధియు సత్ప్రవర్తనయు గలవారై యేదోయొకవిధమున గౌరవముతో జీవనము చేయుచుండుటయు, చదువుకొనివారు బుద్ధిబల మంతగా లేక మంచినడవడిక తెలియక కట్టెలుకొట్టి యమ్ముకొనుట మొదలఖున

పనులయందు నీచముగా జీవనము చేయుచుండుటయు, సమస్తదేశములందును మనము చూచుచున్నాము. దొంగతనము, హత్య, మొదలగు గొప్ప నేరములు చేయువారు తఱచుగా చదు వెఱుఁగని హీనజాతులవారె యగుటయు ననుభవముచేత నెల్లవారికి దెలిసియే యున్నది. సభలకెక్కి యుద్యోగములు చేయఁబోరు గనుక, స్త్రీలకు విద్య యనావశ్యక మనియు, అనర్థదాయక మనియు, కొందఱందురు గాని యది వివేకులు మెచ్చఁదగిన మాటకాదు. విద్యను జ్ఞానాభివృద్ధికొఱకభ్యసింపవలసినదే కాని యుద్యోగములు చేయుట నిమిత్తము కాదు. ఫలమునిమిత్తము నాటిన పనసాదివృక్షములు నీడనిచ్చుట మొదలగు తక్కిన పనుల కుపయోగించులాగుననే, తెలివికొఱకేర్పడినచదువు సహిత మితరకార్యములకుకూడ నుపయోగపడవచ్చును. పశువుకంటె మనుష్యుఁ డధికుఁడగుటకు జ్ఞానాధిక్యమే కారణ మగుటచేతను, జ్ఞానాభివృద్ధికి విద్యయే సాధన మగుటచేతను, మనపూర్వులు విద్యావిహీనుని ద్విపాదపశువుగా గణించుట యక్రమముకాదు. మానుషధర్మమును విడిచి పశుప్రాయులుగా నుండఁ గోరిక గలవారుతప్ప మఱియెవ్వరును జ్ఞానైక సాధన మయిన విద్య యనావశ్యకమని తలఁచువా రుండరు. పయికి వేఱుగా కనఁబడినను భార్యాది భర్తది యేకదేహమే యని యెల్ల దేశములవారును జెప్పుచున్నారు. అట్లయినచో, భర్త విద్యగలిగి వెలయవలె ననియు భార్య యవిద్యగలిగి మెలఁగవలెననియుఁ బలుకుట,అర్ధశరీరము మనుష్యుఁడుగాను తక్కిన యర్ధశరీరమును మృగముగాను ఉండవలయు ననుటయే. బుద్ధిమంతుఁ డెవ్వఁడుగాని విద్యాగంధమేనిలేని పశుతుల్యునితో నిమిషకాల మయినను సహవాసము చేయనొల్లఁడు; అట్టి సంగతిలో స్త్రీలను జదివింపక పశువులతో సహవాసము చేయునట్లు

సదా యవిద్యావతులతోడనే సహవాసము చేయవలయు నని యుప
దేశించువాఁ డెంతటి బుద్ధిమంతుఁ డగునో నేను జెప్పనక్కఱ
యుండదు. విద్యలేనివారికిని విద్యగలవారికిని తెలుచుగా చీఁకటికిని
వెలుతురునకును నున్నంత భేదముండును. ఐకమత్యము గలిగి యిరు
వురకును శుభావహ మగునట్లుగుట్టుగాసంసార భారము నీడ్చుకొని రావ
లసిన భార్యాభర్తలలో విద్యావ్యాసము వలన నొకరిత్రోవ యొక
రిది గాక యొక రేటికిని మఱియొకరు కాటికిని దీయువా రైరేని,
లోకవృత్తమున వారెట్లు తిన్నఁగా బ్రవర్తింపఁ గలుగుదురు? స్త్రీ
పురుషులు కొన్నివిషయములయందు భేదపడి యున్నను, జ్ఞానము,
బుద్ధి, మొదలగునవి యిద్దఱకును సామాన్యము లయియే యున్నవి.
కాఁబట్టి జ్ఞానాభివృద్ధికి హేతుభూత మయిన విద్య పురుషుల కెట్లో
స్త్రీలకు నట్లే పరమప్రయోజన కరముగా నుండుననుటకుసందేహము
లేదు. జ్ఞాననేత్రమునకుఁ దోడుపాటుగానుండు విద్యవలనఁ బురుషు
లకు మేలును స్త్రీలకుఁ గీడును గలుగునని వాదించుట, బాహ్యనేత్ర
మునకుఁ దోడుపాటుగానున్న వెలుతురు పురుషులకు ప్రయోజనకర
మును స్త్రీల కనర్థప్రదమును నని వాదించుట వంటిదేగాని వేఱు
గాదు. సస్యములకుఁ బెట్టిన జలము కలుపునకుసహితము ముపయోగ
పడునట్లు, సన్మార్గప్రవర్తనమున కయి వినియోగపడవలసిన విద్యయు
నొకానొకప్పుడు స్త్రీపురుషుల దుర్మార్గప్రవర్తనమునకు సహితము
తోడుపడ వచ్చును. కలుపు పెరుగు నని నీరు పెట్టక పయిరు నెండఁ
గట్టి చంపుట పాలముకాపున కెట్లు ధర్మముకాదో, అదేప్రకారము
గా నెప్పుడో దుష్కార్యముల కుపయోగపడవచ్చునని జ్ఞానమూల
మయిన విద్యను తమబిడ్డలకు నేర్పింపక మానుటయుఁ దల్లిదండ్రులకు
ధర్మము కానేరదు. కలుపును మిగులఁ బెరుఁగనిచ్చిన వైరుని కే భంగ

మువచ్చి ఫలము లభింపనేర దని యెఱింగి పొలముకాపు యుక్తకాల ములోఁ గలుపుతీయుచు సస్యములను గాపాడవలయునట్లే, జననీజనకులును దాము చెప్పించువిద్య చెడుపనుల కుపయోగ పడకుండునట్లు శిక్షించుచు బిడ్డలను మెలఁకువ గలిగి సంరక్షించుచుఁ దత్ఫల మనుభవింపఁ బ్రయత్నింపవలయును. లేఁతలో వంచనిచెట్టు ముదిరినతరువాత వంగ దనుసామెత జ్ఞప్తియందుంచుకొని, ఒకనిమనసును దుర్గుణములనుండి మళ్ళించి సన్మార్గమునకుఁ ద్రిప్పుటకును బాల్యదశయే యుత్తమ మయిన దని యెఱింగి యట్లు చేయ యత్నింపవలయును. చిన్నతనములోఁ బట్టుపడినదుర్గుణమునుగాని సుగుణమునుగాని, పెద్ద పెరిఁగిన తరువాత మార్చుకొనుట దుర్ఘటము. కాఁబట్టి బాలురనుగాని బాలికలనుగాని పసితనములోనే యుక్తప్రవర్తనము గలవారినిగా దిద్దుటకు శక్తివంచన లేక పాటుపడుట తల్లిదండ్రులకు విధిగా నున్నది. అందులోను బాలురకన్న బాలికలవిషయములో నెక్కువ శ్రద్ధపుచ్చుకోవలెను. మగబిడ్డ లెప్పుడును తల్లిదండ్రులయింటనే యుండఁదగినవారు. ఆడుబిడ్డ లన్ననో యెప్పుడయిన వేఱొకరియిల్లు చేరవలసినవారేగాని యెల్లకాలము పుట్టినింటనే యుండఁదగినవారు కారు. కాఁబట్టి పెంచినవారి కపఖ్యాతి రాకుండుట కయి వారి నత్తవారి యిండ్లకుబంపు కాలము రాకమునుపే పుత్రికలనుత్తమగుణములు గలవారినిగాను తెలివిగలవారినిగాను జేసి మఱి పంపవలయును. ముందుగా సుగుణములను బోధించి జ్ఞానవంతురాండ్రనుగాఁ జేయక సంసారసాగరము నీదుట కయి తమపుత్రికలనుపురుషుల గృహములకు బంపు తల్లిదండ్రులు, ఈఁత నేరనివారిని సముద్రమునం ద్రోచి వారు కొట్టుకొనుచుండఁగాఁ గన్నులు పెట్టుకొని చూచుచు వెనుక పశ్చాత్తప్తు లయ్యును నేమియు జేయనేరక నింద పొందువారివలెనె తాము బిమ్మటనపకీర్తిపాలయి పశ్చాత్తాపపడవలసినవారగుదురు".

రెండవ ప్రకరణము

విద్యాసముద్రుఁడు పయి యుపన్యాసమును జేయనారంభించిన కొంతసేపటికి, చంద్రమతి యచ్చటికి వచ్చి తండ్రితొడమీఁద గూరుచుండి యుపన్యాసము సాంత మగువఱకును చెవియొగ్గి తదేకధ్యానముతో వినుచుండెను. అది యంతయు గనిపెట్టి యుపన్యాసము ముగియఁగానే రాజు కొమార్తెను ముద్దుపెట్టుకొని శరీరముమీఁదఁ జేయి వైచి నిమురుచు "అమ్మాయీ! నీవేమో తెలిసినదానివలెనేయింత సేపును మఱువంకచూడక వారు చెప్పెడిదానినంతను మహాశ్రద్ధతో వినుచుంటివి. అందులో నీకేమయినఁ దెలిసినదా?" అని యడిగెను.

చంద్ర—నేను విన్నదానివల్ల బాలికలకుఁగూడ విద్యనేర్పించుట యుపయోగకర మని వా రుపదేశించినట్లు నాకర్థమైనది. వారి ప్రసంగము యొక్క ముఖ్యతాత్పర్య మంతే కాదా ?

ఉశీ—అవును; వారిప్పుడు ముచ్చటించినది దానివిషయమే. నీవు ఱెప్పవేయక కడవఱకును జాగ్రత్తతో వినుచుండుట చూచినప్పుడే, నీవు దానియర్థమును గ్రహించి చదువుకోవలెనని యభిలాష పడుచుంటివని నామనస్సునకుఁ దోఁచి యెంతో సంతోషమయినది. నీవు చదు వెప్పుడు మొదలుపెట్టి మీతల్లికిని నాకును ప్రమోదము గలిగింతువో !

చంద్ర—వారిప్రసంగము విన్నమీఁదట మీరు నన్నెప్పుడు చదువవేసెద రని యడుగ బుద్ధిపుట్టఁగా, ఆప్రశ్న నానాలుకచివరకు వచ్చినది. ఇంతలో మీరే ముందుగా నన్ను పలుకరించి నామనసులోనున్నదానినె యడిగితిరి. మీరు నన్నెంత వేగిరము చదువవేసెదరో యంతసంతోషముతో చదువుకొనుటకు నేను సిద్ధముగా నున్న

దానను. మాయమ్మగారే లీవఱకే నా కక్షరములను వర్ణక్రమమును గొంతవఱకు నేర్పియున్నారు.

అని చంద్రమతి యిచ్చిన ప్రత్యుత్తరమునకు రాజపరిమితానందము నొంది, వెంటనే విద్యాసముద్రునకు దన కొమార్తెను జూపి మీ శిష్యురాలిని దీని నెట్లు విద్యాబుద్ధులు నేర్పి మంచిమార్గమునకు దిద్దెదరో మీదే భార మనిచెప్పి యప్పగించి, రాజాయనను ధనవస్తువాహనాదులచే సత్కరించి పంపెను. విద్యాసముద్రుఁడును మంచి ముహూర్త మొకటి విచారించి యాదినమునఁ జంద్రమతికి విద్యగఱపుట కారంభించి, రెండు సంవత్సరములలోపలనే వ్రాఁతపుస్తకము చూచి చక్కఁగాఁ జదువుటకును, చెప్పినదానిని తప్పులులేకుండ వ్రాయుటకును, ఇతరులసాయ మక్కర లేకుండ సులభ మయినపద్యము లర్థము చేసికొనుటకును, సాధారణశైలిని జాబులు వ్రాయుటకును, శక్తురాలిని జేసెను. బొత్తిగా పిల్లల నాటపాటలకుఁ బోనీయక నిర్బంధపెట్టి చదివించినచోఁ జదివినచదువు మనసునఁ బట్టక యందు వలనలాభము కలుగనేరదనియు, ప్రతిదినమును కొంతసే పాటలాడుట కూడా దేహారోగ్యమున కావశ్యకమనియు తెలిసినవాఁడు గనుక, అతఁడా చిన్నదాని కెప్పుడును శ్రమయని తోఁచకుండునట్లుగా మంచి మాటలతో ప్రోత్సాహపఱచి యుపాయముగా చదివించుచు కొంతసే పాటలాడ సెలవిచ్చి యాయాటలతోఁగూడ నేదో యుపయుక్తమైన యొక క్రొత్త విషయమును నేర్పుచుండును; పిల్లలకు బొమ్మలను జూచుటయందెంతయు నిష్ట ముండునని యెఱిఁగి, అప్పుడప్పు డా చిన్న దానిని తీసికొని పోయి గోడలకుఁదగిలించియున్న చిత్రపటములను రాతిస్తంభములు మొదలగు వానిమీఁద మలఁచఁబడియున్న విగ్రహములను జూపి వానివిషయ మయిన వినోదకరములగు కథలనుఁ జెప్పుచు

గొన్నినీతులను బోధించుచుండును. ఆచిన్నది గ్రహింపనేరని విషయ మెన్నడును అతఁ డామెకు చెప్పలేదు; చెప్పినదానియర్థము తెలియ కుండ గుడ్డిపాఠముగా నొకపద్యమును గాని పాటనుగాని యామెచేఁ జదివింపలేదు; చదివించిన వ్యాకరణాది లక్షణములతోఁగూడ భాషాభి వృద్ధికై లక్ష్యములను సహితము నేర్పి చదివినదంతయుఁ బ్రయోజన కరమగునట్లు చేసెను. బుద్ధివికాసమును విభాగజ్ఞానమును గలుగునని సాధారణముగా గృహకృత్యములను నిర్వహించుటకుఁ గావలసియున్న దానికంటెఁ గొంచె మధికముగానే గణితశాస్త్రమునందు జ్ఞానము గలిగించెను. ముందు సంసారభారము మీఁదపడి పెక్కుకష్టములు వచ్చి చుట్టుకొని దేహయాత్రి దుస్సహముగాఁ దోఁచునప్పుడు మన సున కుల్లాసమును విశ్రాంతియుఁ గలుగుటకయి గానవిద్యాభ్యాసము చేయించి భక్తిరసమొలికెడు గీతములను పాటలను బహురాగములతో గర్ణరసాయనముగా పాడుటకు నేర్పెను. లోకములో బాలురుగాని బాలికలుగాని తాము నేర్చుకొన్నదానిని నితరులకు బోధింప వేడుక గల స్వభావము గలవారుగా నుందురుగనుక, చంద్రమతియుఁ దాను గురువు నన్నుకొని తోడిబాలికలను గాని వారు లేనప్పుడు చందనపు బొమ్మలు మొదలయిన వానిని గాని శిష్యులనుగాను శిష్యురాండ్రను గాను నేర్పఱుచుకొని తాను గురువువద్దఁ జదివినదెల్ల వానికిబోధించి యాడుకొనుచు మఱింతజ్ఞానాభివృద్ధిచేసెను. పెద్దలును తెలిసినవారును యేప్రకారముగాఁ బ్రవర్తింతురో, చిన్నలును తెలియనివారునుఆప్రకా రముగానే నడుచుచుండుట లోకస్వభావము గనుక, ఇంట జననీజనకుల యొక్కయు బయట విద్యాగురునియొక్కయు సత్ప్రవర్తనమునుబట్టి చంద్రమతికిఁ బట్టుపడిన సుగుణసంపద యింతంతయని చెప్పవల్లకాదు. నోటితోఁ జెప్పెడుపాడిమాటలకన్నఁ జేతులతోఁ జేసిచూపెడు కార్య

ములే మిగులబలమైనవిగాను మనసునకుఁ జక్కఁగా నాటునవిగాను ఉండుట సహజము గనుక, గురువు బోధించిన యుపదేశములకన్నను ఆయన సాధువర్తన మామెను విశేషనీతిమంతురాలిని జేసెను.

ఆయన యిహలోకానుకూలములైన సంగతులను చంద్రమతికి విస్తారముగా బోధించుచు వచ్చినను, పరలోకసాధన మగు భగవద్విషయకజ్ఞానమును బొత్తిగాఁ గలిగింపక యుపేక్ష చేసి యూరకుండలేదు. ఒకనాఁడు చంద్రమతి యొకచిత్రపటమును జేతఁబట్టుకొని కూరుచుండి గురువు వచ్చినప్పటికి, దాని సొగసునకుఁ దలయూఁచి యద్భుతపడి చూచుచుండెను.

గురు—అమ్మాయీ! నేనువచ్చుటనహితము కనిపెట్టక నీవా పటమువంక నెంతో శ్రద్ధతోఁ జూచుచున్నావు. అందు నీమనస్సు నాకర్షించునంత విచిత్ర మేమున్నది?

చంద్ర—ఈపటములోని సరస్వతీవిగ్రహము చూచుటకు ముచ్చటగానే యున్నదిగాని, ఆమె చేతిలోని తామరపుష్పమును జూచినమీఁదట నామనసు మఱియొకచోటికిఁబోవక యెంతసేపుచూచినను తనివితీరకున్నది.

గురు—నీ వీవఱకెప్పుడును జూచియెఱుఁగని యాదివ్యసుందర విగ్రహమునకంటె నిత్యమును నీచేతులలో నలుగుచుండు తామర పూవు నీకింతవింతగాఁ గనఁబడుటకుఁ గారణమేమి?

చంద్ర—ఇది పలకమీఁద వ్రాయఁబడిన దయినను, నిజమయిన తామరపూవును మఱపించుచున్నది. ఇదిగో నాకాడకొనుటకై యింతకుముందు కొలనిలోనుండి దాసి కోసి తెచ్చియిచ్చిన యీతామరపూవువలెనే, అచ్చముగా దీని రేకులును మిద్దెయును కేసరములును గనఁబడుచున్నవి. ఇంత చమత్కారముగా వ్రాసిన చిత్రకారుని నేర్పును నే నెట్లు మెచ్చుకొనకుందును?

గురు—దీనియందు నీకింతమక్కువపుట్టుటకిది నిజమైనతామర పుష్పమువలె నుండుటయె కారణమని నీవిప్పుడు జెప్పుచున్నావుగదా, ఒకవస్తువును సరిగాపోలియున్న దను హేతువుచేతనే యిదియింతగా మెచ్చుకోఁదగియున్నప్పుడు, మొదటివస్తువునుజూచి మెచ్చుకొనకుండుటయు దానిని జేసినదివ్యచిత్రకారునిశక్తి కద్భుతపడకుండుటయు నెంతయు వింతగానున్నది.

చంద్ర—నేనిప్పుడు కొప్పులోముడుచుకొన్న యీ తామర పువ్వుకూడ నొకరిచేతఁ జేయఁబడినదా?

గురు—ఈపటములోని పువ్వు నెవరిచేతనైన వేయఁబడినదా? లేక తనంతనే కలిగినదా?

చంద్ర—దీనిని వేసినవారెవ్వరో నే నెఱుఁగకపోయినను, ఇది యొకరిచేత వ్రాయఁబడినదని మాత్రము నాకు దెలియును; ఎవ్వరును వ్రాసియుండనియెడల, ఈపువ్వు మీాపటముమీాఁద లేకపోయియె యుండును.

గురు—నీవిచ్చిన ప్రత్యుత్తరము మిక్కిలి చక్కఁగానున్నది. ఒకరుచేసినంగాని యొకవస్తువుండదని నీకుఁ దెలిసినట్టు నీమాటలవల్ల స్పష్టమగుచున్నది. ఆహేతువుచేతనే యీకమలము నొకరు చేసియుండనియెడల; ఇదియు లేకపోయియే యుండును.

చంద్ర—అట్లయినచో దీనిని జేసినవా రెవ్వరో నాకుఁ జూపెదరా?

గురు—ఆమహానుభావుఁడు మనకన్నుల కగపడువాఁడుకాఁడు. అట్లు కనఁబడకపోయినను, ఆయన యిప్పుడిక్కడనుండి మనమనుకొనుచున్న మాటలను వినుచునేయున్నాఁడు. ఆయనలేనిస్థల మెక్కడనులేదు. ఆయనచేసిన వస్తువులన్నియు సర్వోత్తమములుగానున్నవి;

అతఁడే సర్వేశ్వరుఁడు. మనము చేసినవస్తు వెంతమంచివిగానున్నను ఆయన చేసినవస్తువులను కోటితమాంశ మయినను బోలఁజాలవు. ఈపటముమీఁద వ్రాయఁబడిన యీపద్మ మెంతమనోహరముగా నున్నను ఈశ్వరనిర్మితమయిన యీపద్మముతో నెంతమాత్రము సమానముకానేరదు. వర్ణమునను రూపమునను గొంతవఱకు సరిపోలినను బోలవచ్చునుగాని, దానియందుఁగల చలువయు, మార్దవమును పరిమళమును, మకరందమును, దీనికెక్కడనుండివచ్చును? దీనిని మనమూరక చూచి సంతోషింపవలయునేకాని, దానివలె నిది కొప్పులో ధరించుకొనుటకుఁగాని యౌషధముక్రింద నుపయోగించుకొనుటకుఁగాని యెట్లు పనికివచ్చును? ఈప్రకారముగా మనకు మహోపయుక్తములగునట్లు సమస్తపదార్థములను సృజించినసర్వేశ్వరుని విచిత్రసృష్టి కద్భుతపడుచు మన మాతనియెడల భక్తియును కృతజ్ఞతయును గలవారమయి యుండవలెను.

చంద్ర—మీరు సెలవిచ్చిన సర్వేశ్వరుఁ డను దివ్యచిత్రకారుఁడు చేసిన పదార్థములు మఱియేమున్నవి?

గురు—ఆయన చేయనిపదార్థ మొకటియులేదు. నీవు భూమిమీఁదఁ జూచినను, ఆకాశమువంకఁ జూచినను, మఱియెక్కడఁజూచినను, ఆయనచేసిన యనంతములయిన సుందరపదార్థములు కన్నులపండువు చేయుచుండును. మన కగపడుసర్వమును సృజించినవాఁ డతఁడే.

చంద్ర—మీరు చెప్పినది చూడఁగా మన కగపడెడియీవృక్షజాలమును, నదీపర్వతాదులను, సూర్యచంద్రాదులనుకూడ ఆయనే సృజించినట్లు కనఁబడుచున్నది.

గురు—ఒక్కసూర్యచంద్రాది జడపదార్థములను మాత్రమే కాక పశుపక్ష్యాది సమస్తజీవరాసులను, నిన్నును, నన్నును, సమస్త

మానవకోటిని సృజించి కాపాడుచున్నవాఁడా మహాప్రభుండే. చరాచరము లయినసర్వపదార్థములు నాతనిచే సృజింపఁబడినవే. ఇవిగాక మనకన్నుల కగపడనివస్తువులు సహిత మసంఖ్యాకములుగా నతనిచేతఁ జేయఁబడియున్నవి.

చంద్ర—అంతటి యద్భుతశక్తియుక్తుఁడైనసర్వేశ్వరునిమహత్త్వాదులను సంపూర్ణముగా విన వేడుకయగుచున్నది. నాకు వివరించి చెప్పుఁడు.

గురు—ఆయన దివ్యగుణములలో సహస్రాంశమైనను నేను వర్ణించుటకుశక్తుఁడనుగాను. ఇప్పటికింతయు చాలును. నీకు జ్ఞానాభివృద్ధికలిగినకొలఁదిని, ఆయనగుణములను దెలిసికొని నీవే యానందింపఁగలవు.

మూఁడవ ప్రకరణము

మఱియొకనాఁడు చంద్రమతి గురువువద్ద చదువుకొనుచున్న సమయములో, అక్కడకొక యింద్రజాలవిద్య తెలిసినవాఁడువచ్చిసంచిని తెఱచి కూరుచుండి తనవిద్యను జూడవలయునని కోరెను. వానిని జూచి చదువుకొనుచున్న బాలికలందఱును చదువుమీఁద దృష్టివిడచి వానివంకనే చూడసాగిరి. విద్యాసముద్రుఁడు వారియభిప్రాయము గ్రహించి మఱియొకపనిమీఁద ధ్యానముపాఱినప్పుడు చదివించుట వలనఁ బ్రయోజనములేదని యెఱిఁగినవాఁడుగనుక, వెంటనే చదువు కట్టిపెట్టించి పిల్లల నందఱిని దనముందుఁ జేర్చుకొని, ఆయైంద్రజాలకునిఁ గొన్నివినోదములను గనఁబఱుపుమనియడిగి, వాఁడు తాను నేర్చిన

విద్యలలోఁ గొన్నిటిని జూపినతరువాత వానికి తగినబహుమానము చేసి, వానినిసంతోషపెట్టి పంపివేసెను. అప్పు డాబాలికలందఱును వాఁడుచేసిన యద్భుతముల నొండొరులతోఁ జెప్పుకొనుచు నాశ్చర్య పడఁజొచ్చిరి. వారిలోఁ జంద్రమతి మామిడిటెంక నందఱును చూచు చుండఁగా భూమిలోపాఁతి నిమిషములో మొక్కమొలిపించి కాయలు కాపించుటయు, ఒక్కకాసును సంచిలో వేసి పెక్కుకాసులను జేసి చూపుటయు, వాఁడు చూపిన విచిత్రములలో నెల్ల మెచ్చుకోఁదగి యున్నవని గురునితోఁ బ్రశంసించెను. అతఁ డది సందుచేసికొని దాని మూలమునఁ జంద్రమతికిఁ గొన్నియుపయుక్తవిషయములనేర్పఁదలఁచి, ఈప్రకారముగా ప్రసంగమునకుఁ దిగెను.

గురు—నేను వెనుక నీతోఁజెప్పిన సృష్టికర్తకొక్కనికిఁదక్క మఱియెవ్వనికినిక్రొత్తగా నొకదానినిసృష్టించుశక్తియుండదు. ఇప్పుడు వచ్చిన యైంద్రజాలికుఁడు చేసినదంతయు మోసమేగాని మఱియొకటి కాదు. పొడుగయిన నాలుగుకాళ్ళుగల వెదురుపేళ్ళబుట్టను బయిని బెట్టి బట్టకప్పి చాటున దానిలోపల చేయనీయక, ఆబుట్టనుతీసివేసి బహిరంగముగా మామిడిటెంకను పాతిపెట్టి చెట్లుచేయుమన్నచో వాఁడు చేయనేలేకపోవును. వాఁ డావఱకే చిగుళ్ళతోను, పూవుల తోను, కాయలతోను, ఉన్న వేఱువేఱుకొమ్మలను రహస్యముగాఁ దెచ్చి జాగ్రత్తచేసికొని పదలముగా బుట్టలో దాచియున్నవాఁడు గావున, నడుమనడుమ గుడ్డతెరను వేయుచువచ్చి మనము చూచుచుం డఁగా భూమిలోనాఁటిన టెంకనుదీసివేసి బుట్టలో దాచుకొన్నవాని లోఁ బ్రథమమున చిగురుకొమ్మను, తరువాత పూలకొమ్మను, అటు పిమ్మట కాయలకొమ్మను, క్రమముగా నడుగుతట్టున నున్న రంధ్ర ముగుండ బుట్టలోనుండి తీసి భూమిలో పాతిపెట్టి తెరతీసి చూపుచు

వచ్చెను. కోళ్ళచుట్టును గలగుడ్డతెరను మూసి వాఁడు మధ్యమధ్య లోపల చేయిపెట్టి చేయుచువచ్చిన పనియంతయు నిదియే. వాఁడు కాసులుచేసి చూపుటయు యిటువంటి మోసపుకృత్యమే. వాఁడు హస్తలాఘవముచేత మన కగపడకుండఁ గొన్నికాసుల చేతిలో దాచుకొని వానిలో నొకదానినిమాత్రమే మొదట మనకుఁ గనఁ బఱచితక్కినవన్నియు అయొక్కదానితోనే తాను చేసినట్టుకనఁబడ మన లను భ్రమింపఁజేసినాఁడు. వాఁడెక్కడఁజూపినను, తనయొద్దనున్న పది కాసులనే చూపఁగలఁడు గాని యంతకంటె నెక్కువగాఁ గనఁబఱుపఁ జాలఁడు. వానికే కాసులను జేయుశక్తి యుండెనేని, ఈవిధముగా వాఁ డింటింటికింబోయి యాచించి జీవింపవలసినయక్కఱలేకుండ, తన యింటికిబంగారుగోడలు పెట్టుకొని మనవంటివారికిఁగూడ వలసినంత ధనమియ్య సమర్థుఁడయి యుండును. పట్టపగలు మనయందఱ కన్నులను గప్పి భ్రమింపఁజేసిన వానినేర్పునకు మెచ్చుకొనవలసినదే గాని, మనము నిత్యమును జూచెడి యీశ్వరుని పరమాద్భుత మహిమలముందఱ నివి పర్వతములో పరమాణువులో నైనను బోల్పఁదగి యుండవు. మనకుఁ గన్నులుండియుఁ బరమేశ్వరుని విచిత్రములను జూచి యానందింపఁజాలకున్నాము. తుచ్ఛములైన యిట్టిమోసపు పనులను జూచి మెచ్చుకొనుచున్నామేగాని, యీశ్వరుఁ డను నైంద్ర జాలికుఁడు చేయునిజమైన యద్భుతచర్యలకు వింతపడకున్నాము. మనమిప్పు డద్భుతము లని తలఁచిన వీని నేభగవంతుఁడు ప్రతిదినమును నీచేతను, నాచేతను, ప్రపంచమునందఱచేతను చేయించుచున్నాఁడు. నాలుగునెలలక్రిందట నీగదిముందఱ నీచేతులతో పాతిన నీరుగోరింటచె ట్టిప్పుడే నిత్యమును పూలుపూచి కాయలు కాచుచుండలేదా ? భగ వంతుఁ డీయింద్రజాలమును నీచేతను చేయించియున్నాఁడే. దీని

కేలయద్భుత పడకున్నావు? మంటిలోఁబెట్టిన పెసరగింజంత నల్లని విత్తువలన, పచ్చని సుందరమైన యాకులును, మృదువైన కొమ్మలును చిత్రవర్ణములుగల పూలును, పెక్కుచెట్లుపుట్టుట కాధారమైన విత్తనములుగల కాయలును, గలుగుచుండుట వింతకాదా? ఇంతకంటె వింత మరేమున్నది? కొన్నిసంవత్సరములక్రిందట మాతోఁటలో నా చేతితో నేనేయొకమామిడిటెంకను నాఁటినాఁడను; ఇప్పు డది గొప్ప వృక్షమై ప్రతిసంవత్సరమును మితిలేనిఫలముల నిచ్చుచున్నది. సర్వేశ్వరుఁ డను నైంద్రజాలికుఁడు తానుముట్టుకొనైన ముట్టుకొనక నాచేత నే యీయద్భుతమును జేయించినందున కెంతని మెచ్చుకోవచ్చును ? ప్రపంచములో నందఱును పొలములో కొన్నివడ్లగింజలను పాతి, కొన్నిమాసములలో కోటిగుణితముగా ఫలముల నొందుచున్నారు. మన కెక్కడఁజూచినను కన్నుల పండువుగా కనఁబడు వృక్షములు, సస్యములు మొదలైనవి యన్నియు, ఈప్రకారముగానే యత్యద్భుత జనకములుగా నున్నవి. ఇప్పుడు మనవద్ద సొమ్ముపుచ్చుకొని వెళ్ళిన యైంద్రజాలికునివలె ధనలాభ మపేక్షించి చేయక, భగవంతుఁ డను నైంద్రజాలికుఁడు తానుజేసిన వస్తువుల నన్నిటిని స్వేచ్ఛముగా ననుభవింపుఁడని మనకిచ్చివేయుచున్నాఁడు. అట్టివానియెడ మన మెంత కృతజ్ఞతయు భక్తియుఁ గలిగియుండవలసినది!

చంద్ర—తమరు భగవంతుని దివ్యమహిమలను విప్పి చెప్పిన కొలఁదిని నామనసున కద్భుత మధికమయి సంతోషమును పట్టఁజాలకున్నాను. నేను ప్రతిదినమును నిద్రలేచినది మొదలుకొని పరుండఁబోవువఱకును భగవంతునిసృష్టినే చూచుచున్నను గుడ్డిదానివలె దానియందలి విచిత్రములను గనిపెట్టఁ జాలకున్నాను; మీవాక్యామృతపానమువలన, పరమేశ్వరుని దివ్యగుణాదులను దెలిసికొని

యానందింపవలె ననుకోరిక యంతకంతకు పెరుగుచున్నది. నాయం దనుగ్రహించి, నాకోరిక సఫలముచేసి నన్ను ధన్యురాలిని జేయుఁడు.

గురు—ఆయన గుణములను పూర్ణముగాఁ దెలిసికొనుటకు మనుష్యమాత్రున కెవ్వనికిని శక్యముకాదు. మహానుభావులైనవారికిఁ గొందఱికిఁ గొంచెమధికముగాఁ దెలిసియుండును. నీవు నన్ను మిక్కిలి ప్రార్థించుచున్నావుగనుక, నాకు తెలిసినంతలో నీవు గ్రహింపఁగల రీతిని కొంతవఱకుఁ జెప్పెదను. ఆయనదివ్యగుణములలో మనము తెలిసి కోఁగలస్వల్పభాగమువలననే మనకుఁగలిగెడియానంద మపరిమితమయి నదిగా నుండును. భూమినిమాత్రము గాక సూర్యచంద్రాది గోళ కోటుల నసంఖ్యములుగా నిర్మించిన మహాపురుషునకు శరీరమే యుం డినయెడల, ఆరూపము బ్రహ్మాండమైనదిగా నుండి మన కగపడు చునే యుండవలెను. అట్లగపడుచుండలేదు గనుక, ఆతఁడు రూపము లేనివాఁడని యూహింపవలయును. అణువు మొదలుకొని బ్రహ్మాం డమువఱకు నుండు సమస్తపదార్థములును, అనంతము లగు సూర్యచంద్రాది గోళకోటులును పరస్పరసంబంధమును గలిగి యుం డుటచేతను, ప్రతివస్తువు నేదో యొక ప్రయోజనము నుద్దేశించియే యాలోచనతోఁ జేయఁబడినట్లు కనఁబడుచుండుటచేతను, సమస్త సృష్టిని జేసినవాఁడొక్కఁడేయనియు నతఁ డాత్మస్వరూపుఁ డనియు స్పష్ట మగుచున్నది. రూపములేని వస్తు వెప్పుడును నశింపదు గనుక, అతఁడు నాశనరహితుఁడు; అందుచేతనే శాశ్వతముగా నుండువాఁడు. సృష్టియొక్క ధర్మములు సృష్టికర్తకుఁ దెలియకపోవు గనుక ఆయన సర్వజ్ఞుఁడనియు, సర్వత్ర యొకఁడుండి నడిపించుచున్నట్లే సృష్టియం తయుఁ గ్రమముగాఁ బ్రవర్తించుచున్నది గనుక అతఁడు సర్వవ్యాపి

యనియు, సృష్టినిజూడ ఆతని శక్తి కసాధ్యమయినది యన్నట్టు కనఁబడదు గనుక అతఁడు సర్వశక్తుఁ డనియు, సులభముగానే తెలిసికొన వచ్చును. సృష్టిలోని యేవస్తువును జూచినను సృష్టికర్తయొక్క బుద్ధియును తెలివియు ప్రకాశించుచున్నందున, అతఁ డపరిమిత బుద్ధిమంతుఁ డనియు జ్ఞానస్వరూపుఁ డనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. సృష్టిలో సమస్తజీవరాసులును స్వభావముచేత సౌఖ్యమునే యనుభవించుచుండుటచేతను, ఎన్నఁడైనను దుఃఖము వచ్చినయెడల అది మనలోపమువలననో యితరదోషమువలననో కలుగుచుండుటచేతను, దేవుఁడు జీవకారుణ్యము గలవాఁ డనియు దయాస్వరూపుఁ డనియుఁ దేటపడుచున్నది. స్వభావముచేత నొకజంతువునకు సుఖమును మఱియొకజంతువునకు దుఃఖమును కలుగఁజేయుట లేదు గనుక, భగవంతుఁడు పక్షపాతము లేనివాఁ డనియు న్యాయస్వరూపుఁ డనియు విశదమగుచున్నది. లోకములో నెవ్వరైన దుష్కార్యములు చేయుటకు భయమో, శక్తిహీనతయో, భ్రమప్రమాదాదులో కారణములుగా నుండును. భగవంతునియం దట్టిలోపము లేవియు లేవుగనుక, అతనియందు హేయగుణము లేవియు నుండవు; అందుచేత నతఁడు పరిశుద్ధుఁ డనియు సమస్తకల్యాణగుణ పరిపూర్ణుఁ డనియు కరతలామలకముగా తేటపడుచున్నది. మనయొక్క సమస్తావయవములును, వాని వ్యాపారములును, మనచుట్టునునుండు సమస్తవస్తువులును,మనసౌఖ్యముకొఱకే తోడుపడుచున్నవి. ఈశ్వరుఁడు మనకిట్టి మేళ్ళను గలుగఁజేయుటకు మనమీఁద నాతనికిఁ గలప్రేమ తప్ప మఱియొక హేతువు గానరాదు. మనమీఁది నిర్హేతుకజాయమానకటాక్షముచేతనే మనకిట్టి మహోపకారమును జేయుచున్న పరమేశ్వరుని మనమెల్లప్పుడును నిర్మలహృదయములతో నారాధించుచుండ వలయును.

చంద్ర—సమస్తజీవరాసులును స్వభావముచేత సౌఖ్యమునే పొందుచున్నవని మీరిప్పుడు సెలవిచ్చి యున్నారు. స్వభావముచేతనే కొందఱు రోగపడి దుఃఖములను మాత్రము పొందుచుండలేదా?

గురు—రోగములు సహితము స్వభావికముగా వచ్చునవి కావు. మనము తినెడియాహారపదార్థములు మంచివి కాకపోవుటవలననో, మురికికాల్వలు మొదలగువాని దుర్గంధమువలన గాలి చెడుటవలననో, ఇటువంటి మఱికొన్ని యితరకారణములవలననో, సాధారణముగా వ్యాధులు సంప్రాప్తము లగును. అవి యెప్పుడును స్వదోషముచేతనో యన్యుల దోషముచేతనో మనల నాశ్రయించును. ఈవిషయమయి ముందు ముందు నీకు కొంత వివరించి చెప్పెదను.

చంద్ర—తమ యనుగ్రహమువలన భగవంతుని దివ్యచరిత్రమును కొంతవఱకు తెలిసికొని, నామనస్సున కింకను తృప్తి కలుగకున్నది. ఆయనయెడల మనము వర్తింపవలసిన క్రమముకూడ బోధించి నన్ను కృతార్థురాలినిఁ జేయుఁడు.

గురు—ఇప్పుడు నేను చెప్పిన వన్నియు మనసునఁ బట్టించుకొన్నచో, ఈదినమున కింతయే చాలును. మఱియొకసారి నీవడిగిన దానిని జెప్పఁ బ్రయత్నించెదను.

నాల్గవ ప్రకరణము

తరువాత నొకనాఁడు చంద్రమతి పాఠశాలకు కాలస్యముగా వచ్చి, పుస్తకములను చేతఁబట్టుకొని చదువుతోఁచక ఖిన్నురాలై క్రిందుమీఁదు చూచుచు కూరుచుండెను. అదిచూచి విద్యాసముద్రుఁడు పిల్లలకు మనస్థిమితలేనప్పుడు చదివించుట నిష్ప్రయోజనమని యెఱిఁగిన

వాఁడు గనుక చదువుమని నిర్బంధపఱుపక, ఆమెయొక్క విచారకారణము దెలిసినవాఁ డయ్యును అది యామెచేతనే చెప్పించి సందర్భానుకూలముగా నూతనవిషయములు కొన్ని బోధింపనెంచి యీప్రకారముగా ప్రసంగమున కారంభించెను.

గురు—చంద్రమతీ! నీ వెల్లప్పుడును వేళతప్పక బడికివచ్చెడుదానవు, ఎంతపని యున్నను నీ వీవఱ కెన్నఁడును కాలము మించి వచ్చి యెఱుఁగవు; అట్టి నీ వీ దినమున నాలస్యముగా వచ్చుటకు గారణ మేమి?

చంద్ర—నన్ను చిన్నప్పటినుండియు మొన్నమొన్నటిదాఁక ఎత్తుకొని యాడించుచు వచ్చిన వృద్ధురా లయిన యొకపరిచారిక రాత్రి పాముకఱచి యకస్మాత్తుగా చనిపోయినది. అది మాతల్లి నత్తవారింటికిఁ బంపినప్పుడు పుట్టినింటివారు కూఁతున కరణముగా నిచ్చి వెంటఁబంపినదాసి యఁట. అది నన్ను తనపంచప్రాణములలో నొక ప్రాణమునుగాఁ జూచుకొను చుండెను. అంత ప్రేమగల సేవకురాలు పోయిన దన్నవిచారముచేత క్రమముయిన వేళకు రాలేక పోయితిని. ఈతప్పిదమును క్షమింపుఁడు. ఇప్పటికిని నామనస్సంతయు దానిమీఁదనే యున్నది.

గురు—నీ విప్పుడు చేసినదానిలో తప్పిద మేదియు లేదు; నమ్మకముగా పనిచేసినదానియందు నీ కింత కనికరము కలుగుట చూచి నాకెంతో సంతోష మగుచున్నది. అది రాత్రి పోయిన దని కదా నీ విప్పుడు చెప్పితివి? ఇంతకుమునుపు మీనాయనగారి దర్శనము చేసివచ్చుచు దారిలో పసువులపాకపంచను నేను దానిని చూచితిని. నేను నిమిషముక్రిందట చూచివచ్చినది పూర్వము నిత్యమును నీతో వచ్చెడునప్పుడు చూచెడు ముఖమును కన్నులును తక్కిన సమస్తావ

యవములునుగల దేహమే యనుటకు సందేహము లేదు. నీ వది పోయినదని యెట్లు చెప్పఁగలవు?

చంద్ర—ఇప్పుడు దానిబొందిమాత్రమె యీలోకములో నున్నది; ఆ దేహమును ఇఁక కొంతసేపటికి మట్టిలో గలిసిపోవును. దానిలోనుండి జీవాత్మ లేచిపోయినది.

గురు—ఈసంగతి నీకు తెలియునో లేదో తెలియుటకయియే యీప్రశ్న వేసినాను. మన దేహముకంటె జీవాత్మ వేఱనియు, దేహమేనిమిషముననో నశించిపోవునదియనియు నీకు తెలిసినందున కెంతయు సంతసించుచున్నాను. శరీరముతో నాశనము నొందక తరువాత మనయాత్మ పరలోకమునకుఁ బోవునని నీకే తెలిసినది గనుక, ఈసంగతిని స్థాపించుటకయి శ్రమపుచ్చుకొని నిదర్శనములు చూపవలసిన యక్కఱ యేమియు లేకపోయినది. సర్వచరాచరకర్తయైన పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే శాశ్వతుఁడని యీవఱకే చెప్పియున్నానుగదా! ఈరెండుసంగతులు దెలిసినతరువాత నీకు బోధింపవలసిన విషయములనేకములున్నవి. మన మీలోకములో పూర్ణముగా నూఱుసంవత్సరములు బ్రతికినను, అదియంతయుమిక్కిలి స్వల్పకాలమే; మనము పరలోకములో నుండవలసిన కాలమో పరిమితిలేనిది. మనమును ఉన్నట్టేయుండి యెప్పుడో యీలోకమును వదలి పరలోకమును జేరవలసినవారమే. పరలోకమున నిత్యసుఖము ననుభవించుటకు ధర్మ మొక్కటితప్ప సాధనాంతరము లేదు. మనము శాశ్వతమయిన పరలోకసుఖము నపేక్షింతుమేని, ఈలోకమునందలి తుచ్ఛములయిన నిమిషసౌఖ్యముల కాశపడక యెన్నికష్టముల కయిన నోర్చి ధర్మమార్గమునందు నడవవలయును.

చంద్ర——మనకు శాశ్వతసుఖము లభించుటకయి తోడుపడు ధర్మములేవో, వాని ననుష్ఠింపవలసినక్రమ మెట్టిదో, నాయం దను గ్రహించి వివరముగాఁ జెప్పుఁడు.

గురు——మన మీప్రకారముగా నడుచుకోవలె నని ధర్మస్వ రూపుఁ డయినలోకరక్షకుఁ డుద్దేశించినయాజ్ఞలే ధర్మములు. అట్టి ధర్మముల ననుసరించుటవలన సుఖమును, మీఱుటవలన దుఃఖ మును గలుగుచుండును. మన మనుసరింపవలసినధర్మము లన్నియును నాలుగువిధము లయిన వని చెప్పవచ్చును. మొదటివి సృష్టికర్త యైన పరమేశ్వరునివిషయమున నడుచుకోవలసినవి; రెండవవి మన దేహరక్షణాదుల నిమిత్తము స్వవిషయమున నడుచుకోవలసినవి; మూడవవి భగవత్కుటుంబములోఁ జేరి మనకు సోదరసమములుగా నుండు మానవకోటివిషయమున నడుచుకోవలసినవి; నాలవవి జీవ దయాపరుఁ డయినయీశ్వరునిచేతఁ జేయఁబడిన యితర జంతువుల విషయమున నడుచుకోవలసినవి.

చంద్ర——ముందుగా నాకు భగవంతునియెడలఁ బ్రవర్తింప వలసినవిధమును జెప్పి, తరువాత వరుసగా తక్కినధర్మములను బోధింపుఁడు.

గురు——పరమదయాపరుఁ డగు నీశ్వరుఁడు తనకుటుంబ మైన మానవసముదాయము నివసించుటకయి భూమి యనుదివ్యగృహ మును నిర్మించి సుఖజీవనమునకయి కావలసిన సమస్తపదార్థముల నందుంచి యున్నాఁడు. కొట్లలో దాఁచుకొనుచున్న వానిని తీసి కొనుచున్నట్టే, సస్యములనుండియు ఫలవృక్షములనుండియు భోజన పదార్థములను పొందుచున్నాము: సూర్యబింబము చమురు పోయు నక్కఱలేకయే వెలిఁగెడి పెద్దజ్యోతిగా నున్నది: నదులు మొదలగు

నవి నీరునిలువచేసికొను గొప్పబిందెలవలె నున్నవి. మనచుట్టునుండు సమస్తజంతువులును, వృక్షలతాదులును లోహములునుసర్వవిధముల నుపయోగపడుచున్నవి. వాయువు చెమ్మట పోవ విసరు పరిచారకునివలె స్పర్శసుఖమును గలిగించుచున్నది; మధురరుతములు చేయు కోయిల మొదలగుపక్షులు సంగీతపాఠకులవలె చెవులు పండువచేయు చున్నవి. ఇవియన్నియు భగవదనుగ్రహమువలననే మనకుఁ లభించినవి. కాఁబట్టి యింతటిమహోపకారమును జేసిన మహానుభావుని యెడల మనమెంత కృతజ్ఞత గలవారమయి యాతనిని స్మరించుచుండవలయును. సద్గుణములు కలవానిని ప్రేమించుటయు దుర్గుణములు గలవానిని ద్వేషించుటయు లోకములో నెల్లవారికిని సహజగుణము. సమస్తసద్గుణములకు నిలయుఁడగుటయే కాక మనలను నిత్యమును బుత్రవాత్సల్యముతోఁ గాపాడు కరుణాకరుని మనము ప్రేమింపవలయునని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱయే లేదు. మనజననమునకుఁ గారణభూతు లయినతల్లిదండ్రులయొక్కయు, మనలను పరిపాలించుచు న్యాయము తీర్చు రాజుయొక్కయు, ఆజ్ఞకు లోఁబడి నడుచుకోవలయునని నీ వెఱుఁగుదువు గదా? అట్టిస్థితిలో మనయందఱిజన్మములకు నాదికారణుఁడయి, మనపుణ్యాపాపముల నెఱిఁగి న్యాయముతీర్చి సుఖమొసఁగి రక్షించుమోక్షదాతకు మనము పరమవిధేయులమయి నడుచుకోవలయునని వేఱె చెప్పవలయునా? మనమెప్పుడును తప్పు లేకుండనడుచుకోలేముగనుక మనయపరాధములను క్షమించుటకును, మనకుఁగావలసినవానిని ప్రసాదించుటకును, మనయాపదలను విచారించుటకును, సర్వశక్తుఁడయినయీశ్వరుని గౌరవపూర్వకముగాను నిశ్చలభక్తితోను నిత్యమును వేఁడుకొను చుండవలయును. ఇవియే భగవంతుని యెడల మనమునడుచుకోవలసిన ముఖ్యధర్మములు.

చంద్ర—ఈరీతిగాఁ దనయెడల మనము నడుచుకోనియెడల భగవంతుఁడు మనలను శిక్షించునుగదా?

గురు—భగవంతుఁ డాత్మస్తుతికి సంతోషించువాఁడునుగాఁడు దూషణమునకు కోపించువాఁడునుగాఁడు. కాఁబట్టియిందువిషయమున మనము ప్రత్యేకముగా శిక్షను పొందకపోయినను, మనకింతటి యుపకారములను చేసినప్రేమానిధియెడలనే కృతఘ్నులమయి విధాయక కృత్యములను విడిచి యుపకారస్మృతిలేని కఠినులమగుదుమేని సామాన్య మానవులవిషయమున బొత్తిగానే దుష్ప్రవర్తనము గలవారమయి పాడగుదుము. కాఁబట్టి యందువలన దండనను పొందుదుము.

చంద్ర—దుర్మార్గచరులుగాక యుక్తముగా ప్రవర్తించు వారికి భగవద్ధ్యానాదులవలనఁ బ్రయోజనములేదా?

గురు—కావలసినంత ప్రయోజనమున్నది. ఈశ్వరధ్యానము వలన మనమనస్సుల కానందము కలుగుటయేకాక, సత్కార్యాచరణమునందు ప్రోత్సాహమును, దుష్కార్యములయందు విరక్తియుఁ గలుగును; అందువలన సర్వశ్రేయములును మనకు కరతలామలకములగును. కాఁబట్టి మనము నిత్యమును త్రికాలములయందును భక్తితో నీశ్వరారాధనము చేయుచుండవలెను.

చంద్ర—మీహితబోధవలన నాయజ్ఞానాంధకారము కొంత తొలఁగి ముక్తిమార్గమును కొంచెము చూడఁగాంచితిని. తమయుపదేశానుసారముగా నిఁక నిత్యమును త్రికరణశుద్ధిగా నీశ్వరు నుపాసించు చుండెదను.

అయిదవ ప్రకరణము

మఱునాఁడు చంద్రమతి పాఠమునప్పగించుచున్న కాలములో నడుమ నడుమ నెడమచేతిని గోఁకుకొనుచు వ్రేళ్ళను నలుపుకొనుచు వచ్చెను. అది కనిపెట్టి విద్యాసముద్రుఁడు పాఠమయినదాఁక నూరకుండి తరువాత నీప్రకారముగా సంభాషణ కారంభించెను:—

గురు.—అమ్మాయీ! ఈదినమున నీ వేమోకాని పలుమాఱు చేతులు నలుపుకొనుచు వచ్చితివి. అట్లు చేయుటకుఁ గారణమేమి?

చంద్ర—ఎందుచేతనోకాని నావ్రేళ్ళసందున చిన్న చిన్న గజ్జి పొక్కులు లేవనారంభించి చేయి దురదగా నున్నందున గోఁకుకొంటిని. అందులోను నడిమివ్రేలి కణుపుమీఁద వేసిన యీచిన్న పొక్కు నన్ను మిక్కిలి బాధపెట్టుచున్నది.

గురు—మనకు విధాయకములయియున్న ధర్మములను మీఱితివి గాన, నీకీవిధముగా శిక్షకలుగుచున్నది. నీవు చేతులను తిన్నగా కడుగుకొనక యశుచిగా నుండినందున, నీచేతులమీఁద నిప్పుడు గజ్జి లేచుచున్నది. భగవంతుని యాజ్ఞరూపములైన ధర్మములలో దేనిని మీఱినను, దానికి ఫలముగా తగినశిక్ష కలుగక మానదు.

చంద్ర—చదువునందలి యాసక్తిచేత, ఈమధ్య కొన్నిదినములనుండి నా దేహసౌఖ్యమును గూర్చి నేనంతగా శ్రద్ధపుచ్చుకొనుట మానివేసినాను. చేతులను శుభ్రముగా కడుగుకొనకపోవుటకూడ నొకధర్మాతిక్రమణమే యగునా?

గురు—మనము శుచిగానుండవలయుటయు నిస్సందేహముగా మన కొకవిధాయకకృత్యమే. ఇది నేను నిన్న రెండవ దని చెప్పిన

స్వవిషయ మయినధర్మములలోఁ జేరును. చదువునందు శ్రద్ధ యుంచుట ముఖ్యమే గాని, అందునిమిత్తమయి దేహారోగ్యమును చెడఁగొట్టుకోరాదు.

చంద్ర—అట్లయినచో, స్వవిషయమునఁ బ్రవర్తింపవలసిన ధర్మము లేవో, వాని నతిక్రమించుటవలన నేమినష్టములు కలుగునో కొంచెము వివరించి చెప్పుఁడు.

గురు—శరీరసంరక్షణార్థము మన మాచరింపవలసిన కృత్యము లన్నియు స్వవిషయ మయినధర్మములే. వానిని మీఱి నడుచుట వలనఁ బలువిధములయిన వ్యాధులు సంభవించి బహుబాధలు కలుగును, దేహ మారోగ్యదశయం దున్నంతవఱకే మన మేధర్మకార్యము నయినను జేయుటకు శక్తుల మగుదుము. దానికిఁ గొంచెము విఘాతము తటస్థించెడు పక్షమున, సమస్తధర్మములును మాలపడును. కాఁబట్టి యన్నిటికంటెను మనసౌఖ్యమును ముఖ్యముగాఁ జూచుకొని దేహము కాపాడుకొనుచు రావలెను. దేహారోగ్యమునకు శుద్ధ వాయువును, నిర్మలోదకమును యుక్తాహారమును, శుభ్రవస్త్ర ధారణమును, నిత్యస్నానమును, సుఖనిద్రయు ముఖ్యముగా గావలసియుండును.

చంద్ర—మన శరీరారోగ్యము నిమిత్తమయి వాయువుకూడ నంత యావశ్యకముగా కావలసియే యున్నదా?

గురు—మన మాహారము లేక కొన్నిదినము లయినను జీవింపఁ గలుగుదుము గాని, వాయువులేక నిమిష మయినను బ్రతుక జాలము. మన మాఘ్రాణించువాయువులో నొకభాగము ప్రాణ వాయువు చేరియుండును. మన ముచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములను జేయుట వలన ప్రాణవాయువు లోపలికి పోయి రక్తమును శుద్ధపఱుపఁగా, లోపలినుండి చెడుగాలి పయికి వచ్చును. అట్టిగాలి విషస్వభావము

కలది కాఁబట్టి జీవజంతువులు శ్వాసము విడిచిన గాలినే యెవ్వ రయినఁ బ్రత్యేకముగా పీల్చినయెడల కొన్నినిమిషములలోపలనె వారు మరణము నొందుదురు. కాఁబట్టి ప్రతిమనుష్యుఁడును వాసము చేయు గృహములలోనికి పరుండు గదులలోనికిని తగినంత మంచి గాలి వచ్చు వీ లేర్పఱుకోవలయును. క్రొత్తగాలి చక్కఁగా వచ్చుటకు మార్గములేని యొకగదిలో పలువురు పరుండినయెడల, కొంతసేపటిలోనే ప్రాణవాయు వంతయు క్షీణించి పిదప చెడుగాలినే పీల్చుచు వచ్చుటవలన పెక్కువ్యాధులు కలుగుటయే కాక యొకా నొక సమయమందు మరణము సహితము సంభవింపవచ్చును. సాధా రణముగా మూఢు లయినమనవారు పురుటిండ్లలోనికి మంచిగాలి రానీయక తలుపులు మూసిపెట్టుటవలననే తఱుచుగా బాలింత రాండ్రును శిశువులును పురిటిదినములలోపలనె మరణము నొందు చున్నారు.

చంద్ర—మంచిగాలి లేకపోవుటచేతనే కాఁబోలును, ఎక్కడి కైన నెగిరిపోవునను భయముచేత మొన్న నేనిక్కడకు బయలుదేఱఁ బోవునప్పుడు పెట్టెలలోఁబెట్టి మూఁతవేసివచ్చిన హంసపావురము వరల నేనింటికి వెళ్ళినతరువాత మూఁత తీసి చూచునప్పటికి చచ్చి యున్నది. నాకప్పుడు కారణ మేమో తెలిసినదికాదు. అంతేకాక నేను మొన్నటినమ బోగుడుమూఁత లాడునప్పుడు బొత్తిగాక్రొత్త గాలి వచ్చుటకవకాశము లేని మా నేలకొట్టులోనికి వెళ్ళి గడియసే పుండి యీవలకు వచ్చునప్పటికి దేహ మంతయుఁ జెమ్మటపోసి యూపిరిసలుపక పోయినందునకును ఇదియె కారణమై యుండును.

గురు—అవును. శుద్ధవాయువు లేకపోవుట వలన జీవజంతు వుల ఆరోగ్యమునకు హానికలుగుటయేకాక, నిప్పుసహితము మండదు.

చంద్ర——నాలుగుమాసములు క్రిందట నొకనాఁడు మా దేవతార్చన పెట్టెలో వెలుఁగుచున్నదీప మట్టెయుంచి తలుపు తాళము వేసితిమి. ఇంతలో నందులో నున్న గంధపుగిన్నె కావలసివచ్చి తలుపుతీసి చూచునప్పటికి ప్రమిదనిండ చమురును వత్తియు నున్నను దీప మాఱిపోవుట చూచి నే నప్పు డెంతో యద్భుతపడితిని. ఇప్పు డందునకుఁ గారణము తెలిసి నామనస్సునకు సంతోష మయినది. మన మూపిరి విడుచుటవలనఁ దక్క మఱిదేనివలననయినను గాలి చెడిపోయి విషస్వభావముగలది యగునా?

గురు——మురికికాల్వనుండి బయలుదేఱు దుర్గంధమును, చచ్చిన జంతువులకళేబరములు కుళ్ళునప్పుడు గలుగుదుర్వాసనయు, పశువులను గట్టినస్థలములయందుఁ బుట్టురొచ్చుకంపును, మొక్కలు మొదలయినవియు పేడకుప్పలును మురుగుటవలనఁ గలుగు చెడువాసనయు, గాలిని విషయుక్తముగాఁ జేసి మన దేహారోగ్యమునకు భంగమును గలిగించును. నిప్పు మండుటవలనను, వాసస్థలమును తేమగా నుంచుటవలనను, ఇండ్లచేరువను మలమూత్రవిసర్జనము చేయుటవలనను, పొగ మొదలగువానివలనను, గాలి చెడిపోయి బహువిధము లయిన వ్యాధులను బుట్టించును గనుక, వాస గృహముల సమీపమున నిట్టివేమియు లేకుండ జాగ్రత్తపుచ్చుకొనుచు నివాసస్థలము నెప్పుడును శుచిగా నుంచవలయును.

చంద్ర——ఇన్నివిధములుగా నిత్యమును గాలి చెడిపోయి హానికర మయిన దగుచుండఁగా భగవంతుఁ డీబాధను నివారించు సాధనములను వేనినిఁ గల్పించియుండలేదా?

గురు——మనము శ్వాసము విడిచెడు చెడుగాలిని వృక్షాదులు గ్రహించి మన కావశ్యక మయిన ప్రాణవాయువును పగటిపూట

కలది కాఁబట్టి జీవజంతువులు శ్వాసము విడిచిన గాలినే యెవ్వ రయినఁ బ్రత్యేకముగా పీల్చినయెడల కొన్నినిమిషములలోపలనె వారు మరణము నొందుదురు. కాఁబట్టి ప్రతిమనుష్యుఁడును వాసము చేయు గృహములలోనికి పరుండు గదులలోనికిని తగినంత మంచి గాలి వచ్చు వీ లేర్పఱుకోవలయును. క్రొత్తగాలి చక్కఁగా వచ్చుటకు మార్గములేని యొకగదిలో పలువురు పరుండినయెడల, కొంతసేపటిలోనే ప్రాణవాయు వంతయు క్షీణించి పిదప చెడుగాలినే పీల్చుచు వచ్చుటవలన పెక్కువ్యాధులు కలుగుటయే కాక యొకా నొక సమయమందు మరణము సహితము సంభవింపవచ్చును. సాధా రణముగా మూఢు లయినమనవారు పురుటిండ్లలోనికి మంచిగాలి రానీయక తలుపులు మూసిపెట్టుటవలననే తఱుచుగా బాలింత రాండ్రును శిశువులును పురిటిదినములలోపలనె మరణము నొందు చున్నారు.

చంద్ర—మంచిగాలి లేకపోవుటచేతనే కాఁబోలును, ఎక్కడి కైన నెగిరిపోవునను భయముచేత మొన్న నేనిక్కడకు బయలుదేఱఁ బోవునప్పుడు పెట్టెలలోఁబెట్టి మూఁతవేసివచ్చిన హంసపావురము వరల నేనింటికి వెళ్ళినతరువాత మూఁత తీసి చూచునప్పటికి చచ్చి యున్నది. నాకప్పుడు కారణ మేమో తెలిసినదికాదు. అంతేకాక నేను మొన్ననీనడుమ డాఁగుడుమూఁత లాడునప్పుడు బొత్తిగాక్రొత్త గాలి వచ్చుటకవకాశము లేని మా నేలకొట్టులోనికి వెళ్ళి గడియసే పుండి యీవలకు వచ్చునప్పటికి దేహ మంతయుఁ జెమ్మటపోసి యూపిరిసలుపక పోయినందునకును ఇదియ కారణమై యుండును.

గురు—అవును. శుద్ధవాయువు లేకపోవుట వలన జీవజంతు వుల ఆరోగ్యమునకు హానికలుగుటయేకాక, నిప్పసహితము మండదు.

చంద్ర—నాలుగుమాసములు క్రిందట నొకనాఁడు మా దేవతార్చన పెట్టెలో వెలుఁగుచున్న దీప మట్టెయుంచి తలుపు తాళము వేసితిమి. ఇంతలో నందులో నున్న గంధపుగిన్నె కావలసివచ్చి తలుపుతీసి చూచునప్పటికి ప్రమిదనిండ చమురును వత్తియు నున్నను దీప మాఱిపోవుట చూచి నే నప్పు డెంతో యద్భుతపడితిని. ఇప్పు డందునకుఁ గారణము తెలిసి నామనస్సునకు సంతోష మయినది. మన మూపిరి విడుచుటవలనఁ దక్క మఱిదేనివలననయినను గాలి చెడిపోయి విషస్వభావముగలది యగునా?

గురు—ముఱికికాల్వనుండి బయలుదేఱు దుర్గంధమును, చచ్చిన జంతువులకళేబరములు కుళ్ళినప్పుడు గలుగుదుర్వాసనయు, పశువులను గట్టినస్థలము లయందుఁ బుట్టురొచ్చుకంపును, మొక్కలు మొదలయినవియు పేడకుప్పలును ముఱుగుటవలనఁ గలుగు చెడు వాసనయు, గాలిని విషయుక్తముగాఁ జేసి మన దేహారోగ్యమునకు భంగమును గలిగించును. నిప్పు మండుటవలనను, వాసస్థలమును తేమగా నుంచుటవలనను, ఇండ్లచేరువను మలమూత్రవిసర్జనము చేయుటవలనను, పొగ మొదలగువానివలనను, గాలి చెడిపోయి బహువిధము లయిన వ్యాధులను బుట్టించును గనుక, వాస గృహముల సమీపమున నిట్టివేమియు లేకుండ జాగ్రత్తపుచ్చుకొనుచు నివాసస్థలము నెప్పుడును శుచిగా నుంచవలయును.

చంద్ర—ఇన్నివిధములుగా నిత్యమును గాలి చెడిపోయి హానికర మయిన దగుచుండఁగా భగవంతుఁ డీబాధను నివారించు సాధనములను వేనినిఁ గల్పించియుండలేదా?

గురు—మనము శ్వాసము విడిచెడు చెడుగాలిని వృక్షాదులు గ్రహించి మన కావశ్యక మయిన ప్రాణవాయువును పగటిపూట

విడుచుచుండును. ఈ ప్రకారముగా వృక్షాదులు శుద్ధపఱుచుచుండుట వలనను, గాలియొక్క వ్యాపనమువలనను, ఓరుగాలిచే దూరముగా దొలఁగుచుండుట వలనను, విషవాయువువలన మనకుఁ గలిగెడుహాని తగ్గిపోవుచుండును. ఊపిరివిడుచుట మొదలయిన యనివార్య కార్యమువల్ల తప్ప వేఱువిధముగ మనము గాలిని పాడుచేయకుండెడు పక్షమున, మన యారోగ్యదశకు భగవంతుఁడు కల్పించినసాధనములే చాలియుండును గాని పయినిజెప్పిన లోపములను బట్టి మనమునుశ్రద్ధ పుచ్చుకోవలసి వచ్చినది.

చంద్ర—మనము శ్రద్ధపుచ్చుకొని చేయవలసిన పను లేవి?

గురు—మనము గృహాదులను సదా శుచిగా నుంచి, గాలియొక్క దుర్గంధము మొదలగునవి తొలఁగునట్లుగా గోడల కప్పడప్పుడు సున్నపుపూఁత వేయుచు, శుద్ధవాయువు ధారాళముగా లోపల ప్రవేశించుట కనుకూలముగా గోడల మీఁదుగా గవాక్షములనెత్తించి, పొగ మొదలగునవి పోవుటకుఁ దగినమార్గము లేర్పఱచి మన దేహసంరక్షణార్థ మయి తగినంతశ్రద్ధ పుచ్చుకోవలెను.

చంద్ర—ఇఁక జలము నుపయోగింపవలసినరీతినిగూర్చి కొంత చెప్పుఁడు.

గురు—దేహారోగ్యమే కావలసియున్నయెడల, ఆఘ్రాణించుటకు నిర్మలవాయు వెంతయావశ్యకమో పానముచేయుటకు నిర్మలజలమును అంత యావశ్యకము; కాఁబట్టి నదులయందలిగాని చెఱువులయందలిగాని కలుష మయిన నీటిని ఎప్పుడును త్రాగక చక్కఁగా వడియఁగట్టిన తేటనీటినే త్రాగుచుండవలెను. మనము త్రాగుటకయి నీళ్ళు తెచ్చుకొను రేవులయందు స్నానములు చేయుట, అంట్లు తోముట, బట్టలుతుకుట మొదలయిన పనుల నెంతమాత్రమును

జేయరాదు. అట్లు చేయుటవలన జలము కలుష మయిపోయి త్రాగిన వారికి రోగములు పుట్టించును.

చంద్ర—మనము పుచ్చుకోవలసిన యుక్తాహార మెట్టిదో, ఏయే వేళల భోజనము చేయవలెనో యనుగ్రహించి చెప్పెదరా?

గురు—ఆరోగ్యప్రదములును పుష్టికరములును అయిన పదార్థములనుమాత్రమే భుజించుచు, దేహమునకు జబ్బుచేసెడునట్టియు నజీర్ణకారు లయినట్టియు వస్తువుల నెప్పుడును పుచ్చుకొనకుండవలెను. సాధ్యమయినంతవఱకును ఆకుకూరలు తినకుండుట మంచిది. మంచి పదార్థమని మితముతప్పి తింటిమేని అజీర్ణాదివ్యాధులు సంప్రాప్తమగును. పసిబిడ్డలు దినమునకు మూడునాలుగు సారులు తినవలసినవారయినను, పెద్దవారు ప్రతిదినమును రెండుసారులు వేళపట్టున భుజించుచు, సాధ్యమయిన యెడల నెప్పుడు నొకటేపదార్థమును గాక కూరగాయలను రసవర్గమును మార్చి తినుచుండ వలయును. నోముల పేరను వ్రతములపేరను జెప్పి వేళతప్పి తినుట, ఒంటిపూట తినుట, ఉపవాసములు చేయుట మొదలయిన యాచారములను గట్టిపెట్టవలెను. లేకపోయినయెడల నట్టివారు రోగములపాలయి ఒడలు చెడఁగొట్టుకొందురు.

చంద్ర—వస్త్రధారణమును గూర్చి విశేషించి చెప్పవలసి యున్నాదా?

గురు—చెమ్మట మొదలయిన వానివలన మనము ధరించుకొను వస్త్రములు శీఘ్రముగా మాసిపోవుచుండును. మాసినబట్టనే మరలఁ గట్టుకొనుటచేత చిడుము మొదలయిన చర్మరోగములు పుట్టును. కాఁబట్టి బట్ట కొంచెము మాసినతోడనే విడిచి యుతికి

తెచ్చినబట్టను కట్టుకొనుచుండవలయును. దేహారోగ్యమునకు ముఱికి లేనిబట్టలే యావశ్యములు గాని విలువబట్టలుగావు. కాఁబట్టి ధనికుల భార్యలను జూచి బీదవారల భార్యలు తమకును విలువబట్టలే కావల యునని పట్టుపట్టు బుద్ధిహీనతను విడిచిపెట్ట వలయును.

చంద్ర—నిత్యమును స్నానముచేయుటవలనఁబ్రయోజనమేమి?

గురు—త్రాగుటకువలెనే స్నానము చేయుటకును నిర్మల జలమే కావలయును. మనవారు పుణ్యమువచ్చునని నదులలోని బురద నీళ్ళలో మునుఁగుటయే కాక, ఆచారమని తడవు తడిబట్టలను గట్టు కొని కూరుచుందురు. అట్లుచేయుటవలన రోగములువచ్చును. శరీరము నిండ నున్నసూక్ష్మములయిన రంధ్రములగుండ చెమట, మన్ను మొద లయిన కల్మషపదార్థములు సదా పైకి వచ్చుచుండును. శుభ్రముగా దేహమును తోముకొని నీళ్ళు పోసికోని పక్షమున ఆ రంధ్రములు పూడిపోయి చెమట మొదలయినవి తిన్నగా పయికిరాక కురుపులు మొదలగునవి బయలుదేఱును. కాఁబట్టి స్నానము చేయునప్పుడు శరీరమును ముఱికిపోవునట్లు చక్కఁగా తోముకొని, దినమున కొక సారియైనను తప్పకనీళ్ళు పోసికొనుచుండవలెను. ఊరకే దేహము మీఁద నీళ్ళు గ్రుమ్మరించుకొనుచుండుట వలన నేమియుఁ బ్రయోజ నము లేదు. బాలురును దేహదార్ఢ్యము గలవారును ప్రతిదినమును ప్రాతఃకాలమున శీతోదకస్నానము చేయవలెను; బలహీనులును వ్యాధిగ్రస్తులును గోరువెచ్చనినీళ్ళు పోసికోవచ్చును. మిక్కిలివేఁడి నీళ్ళు పోసికొనుట దేహమునకు మంచిదికాదు; కాఁబట్టి పిల్లలు నిద్రపోవుదురని వేఁడినీళ్ళు పోయు దురాచారమును తెలివిగలవా రందఱును మానవలయును.

చంద్ర—మీ రింక నిద్రనుగూర్చి మాత్రమే చెప్పవలసి యున్నది. అదికూడఁ జెప్పుఁడు.

గురు—ప్రతిదినమును రాత్రి పది గడియలకుపరుండి సూర్యోదయము కాకముతుపే నిద్ర లేవవలెను. సాధారణముగా దినమునకు రెండుజాములనిద్ర చాలును. పగలు నిద్రపోవుట మంచివాడుక కాదు. చిన్నపిల్లల కధికనిద్ర కావలసి యుండును గనుక వారిని పగలు నిద్రపోనియ్యవచ్చును. నిద్రాభంగమువలన తెవుళ్ళువచ్చును. కనుక జాగరములు చేయరాదు.

చంద్ర—ఈచెప్పినవిగాక దేహారోగ్యవిషయ మయి చెప్పవలసిన దేదియు లేదుగదా ?

గురు—ముఖ్యమయిన దింకొకటి యున్నది. ప్రతిదినమును గొంతవఱకు దేహపరిశ్రమము చేయుట యత్యంతావశ్యకము. ఏపనియుఁజేయక యూరక కూరుచుండుపక్షమున, దేహము బలహీనమయి వ్యాధులు సంభవించును. ఈహేతువుచేతనే పాటుపడక తిని కూరుచుండెడుధనికులస్త్రీలకన్న పనిపాటులు చేసికొని జీవించు పేదరాండ్రు బలముగలవారుగా నుందురు. కాఁబట్టి దాసదాసీజనము లున్నవా రయినను తాముస్వయముగా గృహమున పనిపాటులు చేయుచు చిరకాలాయురారోగ్యముల ననుభవింపవలెను.

ఆఱవ ప్రకరణము

మఱికొన్ని దినము లయినతరువాత చంద్రమతి యొకనాఁడు నిత్యమును వాడుకగా జరిగెడు పాఠములనుజదివి, లెక్కలుచేసికొని వ్రాత కుదురుట కయి గురువుపెట్టిన వరువడి ప్రకారముగా వ్రాయుచుండెను. ఆవ్రాయుచున్నకాలములో విద్యాసముద్రుఁడు శిష్యురాలిని పరిశీలనతోఁ జూచి యామె ముఖమునందు కొంచెముమార్పు గనిపెట్టి వ్రాఁత యుగునఱకును నూరకుండి తరువాత నిట్లనియెను,

గురు—అమ్మాయీ! నీమొగము చూచిన లోపల నీవేమో విచారగ్రస్తురాలవయి యున్నట్టు కనఁబడుచున్నావు. అంతేకాక నీ శరీరమును మునుపటికంటె కొంచెము చిక్కినది. అందునకుఁ గారణ మేమి?

చంద్ర—నన్నుఁ జూచి నిన్న మాయమ్మగారును మీ రడిగి నట్టే యడిగినారు. శరీరారోగ్యమును గూర్చినధర్మములను మొన్న మీరు సెలవిచ్చినది మొదలుకొని యన్నపానాదులవిషయమునను దేహపరిశుద్ధతవిషయమునను నే నెక్కువశ్రద్ధ పుచ్చుకొను చున్నాను. ఇప్పుడు నాచేతులమీఁదిగజ్జియంతయు బొత్తిగాపోయినది. అట్లుండగా నే నిప్పుడు చిక్కుటకుఁ గారణ మేమయి యుండునో నాకును దెలియ రాకున్నది.

గురు—నీ వేదైనమనోవ్యాధిచేత శుష్కించుచున్నావేమో?

చంద్ర—ఇప్పుడు మీరన్నమాట కర్థమేమో నాకుఁ దెలియ లేదు. కడుపు నిండుటకుఁ గావలసినంత యుక్తమయినభోజనపదార్థ ములు లభింపక పోయినను పడనివస్తువులను తిన్నను దేహమునకు వ్యాధి వచ్చునని యీవఱకు విని యున్నాను; కాని మనస్సునకు వ్యాధి యెందుచేత వచ్చునో, మనోవ్యాధి యేరూపముగా నుండునో నే నూహింపఁజాలకున్నాను. మీ రావిషయ మయి కొంచెము చెప్పెదరా ?

గురు—తగినయాహారాదులుగాని పరిశుద్ధతగాని లేకపోయిన యెడల శరీరమున కేప్రకారముగా వ్యాధిసంభవించునో, ఆత్మకు నదే ప్రకారముగా దానికిఁ గావలసినయాహారమును పారిశుద్ధ్యమును లేక పోవుటచేతను వ్యాధి సంభవించును. ఆత్మకును శరీరమునకును పరస్పర

సంబంధ ముండుటచేత, ఆత్మ కేదియైనను బాధ సంభవించినపుడు శరీరమును కృశించును.

చంద్ర—మొన్న నీనడుమను కాలముచేసిన మాదాసివిషయమై నామనసులో నిజముగానే వ్యసనముగా నున్నది. చిన్నప్పటి నుండియు నెత్తుకొని పెంచినదాని విషయమయి యెట్లు విచారపడకుండఁగలను? మీ రిప్పుడు చెప్పినట్లు నేను చిక్కిపోవుట కదియె కారణమై యుండును. మీరీవఱకుఁ జెప్పినధర్మము లన్నియు శరీరమును గురించినవే గనుక, ఆత్మనుగూర్చిన ధర్మములనుగూడ కొంత వఱకుఁ జెప్పఁగోరెదను.

గురు—ఆత్మ యనఁబడు మనజ్ఞానదేహము వృద్ధిపొందుటకు విద్యయే యాహారము. మనజ్ఞానమునకు సాధన మయినచదువునకు విద్య యని పేరు. జ్ఞానసంపాదనము చక్కఁగాఁ జేయనివారు ఏవిషయమున నెట్లు ప్రవర్తింపవలయునో తెలియక చిక్కుపడిసుఖమున కతిదూరు లగుదురు. దేహశుద్ధివలెనే యాత్మశుద్ధియు మనసౌఖ్యమున కత్యంతావశ్యకము. మన మాత్మానందము ననుభవింపవలె నన్నపక్షమున, సాధ్యమైనంతవఱకు జ్ఞానాభివృద్ధి చేయుచు చిత్తశుద్ధి గలిగి యుండవలెను.

చంద్ర—జ్ఞానాభివృద్ధికయి విద్యయావశ్యక మంటిరికదా! స్త్రీలుచదువవలసిన చదువెట్టిదయి యుండవలెను?

గురు—పురుషులకువలె మీకును ఇప్పుడు నేనునిత్యమును జెప్పుచున్న ప్రకారముగా భాషావిషయమైన జ్ఞానమును వృద్ధిపఱుచు వ్యాకరణ సాహిత్యములును, వస్తువివేచనశక్తినిగలిగించుగణితమును దేశకాలవర్తమానములను దెలుపుచరిత్రములును గావలసియుండును. మీపరివర్తనము తిన్నగానుండుటకయి యన్నిటికంటెను ముఖ్యముగా

నీతిగ్రంథములను చదువవలెను. భగవంతుని మహిమలనుజెప్పెడి పుస్తకములను పాతివ్రత్యధర్మములనుగృహకృత్యములతీర్పును నేర్పెడి గ్రంథములనుగూడ తప్పకచదువవలెను. ఇవిగాక స్త్రీలే ప్రత్యేకముగా నేర్చుకోవలసిన విషయములును గొన్నిగలవు. మీరుకుట్టుపనిని, పాకముచేయువిధమును, శిశుపోషణము మొదలయినవానిని, అవశ్యముగా నభ్యసింపవలయును. భగవంతుఁడు సాధారణముగా పురుషకంఠముల యందుకంటె మీకంఠములయం దెక్కువమాధుర్యమును బెట్టి యున్నాఁడుగనుక, సంగీతశాస్త్రము నభ్యసించి శ్రమపడి పురుషుఁ డింటికి వచ్చినపుడుశ్రావ్యమైనసంగీతములనుపాడి,యాతనికాయాసము కనఁబడకుండఁ జేయవలసినభారము మీయందే యుండును. పురుషులు బయలఁ దిరిగి పని చేయవలసినవారు; మీరో సదా యిల్లు కనిపెట్టుకొని యుండి బిడ్డలు మొదలయినవారి యోగక్షేమములను విచారింపవలసినవారు కాఁబట్టి పిల్లలకు వచ్చు సాధారణమయినరోగములకుఁజేయవలసినచికిత్సలును, దేహారోగ్యము చెడకుండఁ గాపాడుటకయి చేయవలసినపనులును, ఇంట నెవ్వరయినను గర్భమును ధరించియున్నప్పుడును ప్రసవ మయినప్పుడును జరపవలసినకృత్యములును మీ రెప్పుడును నేర్చుకొని యుండవలెను. ఇంతవఱకైనను మీరువైద్యవిషయమును గ్రహించి యుండనియెడల, పురుషుఁ డింట లేనప్పు డకస్మాత్తుగా నెవ్వరికైన నొకజబ్బు వచ్చినప్పుడు తగినపని చేయుటకుఁగాని రోగమును నొప్పియు రాకుండ బిడ్డలను రక్షించుటకుఁ గాని మీరు శక్తురాండ్రు కాకపోదురు.

చంద్ర—ఇప్పుడు చెప్పినది కొంతవఱకుఁ దెలిసినది. మీరు చెప్పినవానిలోఁ గొన్నిసడితను చిన్నపఱుచుకొనుటకును కొన్ని సంసారసంబంధము లయినగృహకృత్యములను క్రమముగా నిర్వహించు

టకును, ఉపయుక్తములుగా నుండును. ఇఁక నాత్మయొక్క పరిశుద్ధత యనఁగా నెట్టిదో తెలుపుఁడు.

గురు—ఆత్మకు దుఃఖమును తెచ్చెడు దుర్గుణము లేవియు లేనప్పు డది పరిశుద్ధ మయినదశయం దుండును. శరీరమునకు రోగ కారణమైనయపథ్యపదార్థము లెట్టివో యాత్మ కీదుర్గుణము లట్టివే. ఆరోగ్యకర మైనపథ్యపదార్థములవంటివి సుగుణములు. సుగుణము లెప్పుడును సంతోషమును దుర్గుణములు దుఃఖమును తెచ్చును. సత్యము, శాంతత్వము, ధైర్యము, వినయము, దయ, తృప్తి మొద లయినవి యాత్మానందమును దెచ్చెడి సుగుణములు. వీనికి వ్యతిరిక్త ముగా నుండు అనృతము, కోపము, దీనత, గర్వము, క్రూరత్వము, ఆశ మొదలయినవి యాత్మాయాసమును గలిగించెడు దుర్గుణములు.

చంద్ర—ఇప్పుడు మీరు చెప్పిన సుగుణదుర్గుణములనుగూర్చి విశేషించి చెప్పవలసి యున్నదా?

గురు—ఇవి యన్నియు నితరులవిషయమున మనమునడుచుకో వలసిన ధర్మములలోను వచ్చును. అయినను వానివిషయమై యిప్పుడు కొంచెము చెప్పెదను. సమస్తశుభములకును సత్యమే మూలమయినది. మనము ప్రాణాంత మయినయాపద వచ్చినప్పుడుసహితము సత్య మును తప్పరాదు; సర్వధనమును పోవునప్పుడయినను నిజమునే పలుక వలెను. పరలోకహానిమాట యటుండఁగా, మన మించుకయబద్ధ మాడితిమేని యీలోకమునందు సహితము మనమీఁద నందఱకు నమ్మకము పోయి పలునష్టములు సంభవించును.

చంద్ర—మన మేవిషయమందయిన ననృతము పలుకవచ్చునా?

గురు—బొత్తిగా పలుకఁగూడదు. అనృతమునకు మనయొక్క దానిలో నెడ మిచ్చితిమేని, రెండవదానిలోకూడ నబద్ధ మాడ బుద్ధి

పుట్టి క్రమక్రమముగా మన సంబన్ధములకు పుట్టినింట్లమై దుర్గతిపాలగుదుము.

చంద్ర—సత్యమునుగూర్చి మీ రిప్పుడు చెప్పినదానివలన విచారించి చూడఁగా మన మన్నిసమయములయందును శాంతత్వము మొదలైనవానినే పూని యుండవలయు ననియు కోపము మొదలయిన వాని నెప్పుడును మనలను చేరనియ్యరాదనియు తోఁచు చున్నది.

గురు—అనృతము, దీనత్వము, గర్వము, క్రూరత్వము మొదలయినవానిని ఎప్పుడును మనచెంతకుఁ జేరనీయక పోవలసినను, మన మప్పుడప్పుడు యుక్తరీతిని కోపము మొదలగుకొన్నిటిని గనఁబఱుచుచు రావలసి యుండును. ఒకసేవకుఁడుగాని బాలుఁడుగాని నేరము చేసినప్పుడు వానిమీఁద కోపపడకుంటిమేని వానిప్రవర్తనమే దుర్మార్గమయిన దయి వాఁడు చెడిపోవును. కాఁబట్టి క్రూరోద్దేశ మేమియు లేకుండ పరుల బాగుకొఱకు యుక్తరీతిని తగుసమయములయందు మనము కోపము చూపవచ్చును. అదేప్రకారముగా మనము న్యాయమయిన యన్నికోరికలను గోరవచ్చును. అత్యాశనుమాత్రము విడువవలెను.

చంద్ర—తక్కిన సుగుణములను చెప్పవలసిన దేనుయిన నున్న నాయం దనుగ్రహించి చెప్పుఁడు.

గురు—విస్తరించి చెప్పవలసినది లేదు. శాంతతవలన మనకుఁ గల సుగుణము లన్నియు మఱింతశోభ చెందును; భృత్యజనులును తోడివారును మనమీఁద నధికానురాగము గలవా రగుదురు. ఆపదలయందు ముఖ్యముగా మనము ధైర్యము నవలంబించి యుండవలెను; అట్టిధైర్యమును విడనాడితిమేని, అందువలన మనకు కూడి వచ్చునది యేదియు లేకపోవుటయే కాక యాపద రెట్టింపుగాఁ దోఁచి

యధికదుఃఖమును కలుగఁ జేయును ; ధైర్యమును పూనుటవలన వచ్చిన యాపదలో సగము తగ్గిపోవును ; వినయము గలిగి మెలఁగిన యెడల సర్వజనులు మనమీఁద మంచియభిప్రాయమును గలవారగుదురు ; అడఁకువవలన మనదుర్గుణములను సహితము పాటింపక యితరులు వానిని సుగుణములనుగానే భావింతురు ; గర్వము కలవారమయి విఱ్ఱవీఁగినయెడల మనసుగుణములుసహితము దుర్గుణములుగానే కనఁబడును. సద్గుణము లన్నిటిలోను దయ మిక్కిలి యుత్కృష్టమయినది. దానిని మించినధర్మ మింకొక్కటిలేదు. తృప్తి లేకయుండినయెడల మన మనసున కెప్పుడు సుఖమే కలుగదు ; ధర్మకార్యములను జేయుటయందును విద్యను సంపాదించుటయందునుతప్ప సమస్త విషయములందును మనకు భగవంతుఁడు దయచేసినదానితోనె తృప్తి పొందుచుండవలయును.

ఏడవ ప్రకరణము

మఱి రెండుదినములు గడచినతరువాత ఒకనాఁడు సాయంకాలమున చంద్రమతి చెలికత్తెలతోఁగూడ చదువుకొనుటకయివచ్చి తనగురువుగా రెవ్వరితోనో లోపల రహస్యము మాటాడుచున్నారని విని, ఆయన యీవలకు వచ్చువరకును వేసవికాల మగుటవలన చల్లగాలినిమిత్తము వాకిటిలోనున్న బల్లమీఁద గూరుచుండి, చేతిలోనున్నపుస్తకమును దీసి ప్రాతపాఠములను చింతనము చేయుచుండెను. అది సంక్రాంతినెల యగుటచే విసనకఱ్ఱలు చేతఁబూని శిరస్సులనక్షయపాత్రలను ధరించి విష్ణుగీతములను పాడుచు అప్పు డక్కడకు కొందఱు సాతానులు వచ్చి చంద్రమతిని ఏమయిన నిమ్మని బహు

దీనత్వముతో యాచింప మొదలుపెట్టిరి. ఇంతలో విద్యాసముద్రుఁడు లోపలినుండి వచ్చి, చంద్రమతి యేమి చేయునో కనిపెట్టవలయు నని చాటున నిలువఁబడి చూచుచుండెను; ఆమె కొంచెమునే పాలో చించి, పండ్లు కొనుటకయి యింటివద్దనుండి తెచ్చుకొన్నడబ్బును బట్టకొంగునుండి విప్పి, వారిలో పడుచువాండ్ర కెవ్వరికిని నియ్యక యొకముసలివానిచేతిలోఁ బెట్టి పంపివేసెను. అంతట విద్యాసముద్రుఁడు వెలుపలికి వచ్చి, చంద్రమతిని జూచి యావెళ్ళెడివారితో నేమి మాటలాడుచుంటి వని యడిగెను.

చంద్ర—వా రిచ్చటకు వచ్చి తమ కేమైన నిమ్మని నన్ను మిక్కిలి పీడించిరి. ఎల్లవారును పాటుపడవలయుననియు, తమజీవనాధార మై పాటుపడునిమిత్తమే భగవంతుఁ డందఱికిని కాళ్ళుచేతులు మొదలైనయవయవములను ప్రసాదించి యున్నాఁడనియు మొన్న మీరు సెలవిచ్చి యున్నారు. అందుచేత నొకరికొక రియ్యవలసిన యావశ్యకము లేదని నాకు తోఁచినది. అయినను వారిలోనున్న యొకవృద్ధుని జూచినప్పుడు వాని నూరక పంపివేయ బుద్ధిపుట్టక చిఱుతిండినిమిత్తము తెచ్చుకొన్నడబ్బు వానికిచ్చితిని.

గురు—నీవు తెలిసి చేయకపోయినను, ఆముసలివానికే దానము చేయుటవలన మంచిపని చేసితివి. అన్యులనే నమ్ముకొని యుండక తనజీవనార్థమై తానే పాటుపడవలయుట ప్రతిమనుష్యునకును విధియైనను, మహారాజు మొదలుకొని గర్భదరిద్రునివఱకును అన్యోన్యసాహాయ్య మవశ్యముగా కావలసి యుండును. మీరు నిత్యమును భుజించు పంచభక్ష్యపరమాన్నములకు కావలసినపదార్థము లెట్లో బీదవాఁడు త్రాగుగంజికయి కావలసినబియ్యము నట్లే పలువురు పాటుపడక లభింపనేరవు. ఒక్క భగవంతునిచేతనే సృజియింపఁబడి

రక్షింపఁబడుచుండుటవలన, జను లందఱును నేకకుటుంబములోనివారి వలె నుండవలెను. ఒకకుటుంబములో సంపాదింపలేని యశక్తుఁడొకఁ డున్నపక్షమున వానిని పోషించుట సమర్థుఁడైనవాని కెట్లు విధి యగునో, భగవత్కుటుంబమయిన యీప్రపంచములోను శక్తిమంతులు శక్తిహీనులను కాపాడుట ముఖ్యకర్తవ్యము. కాఁబట్టి యంగవైకల్యము వలనఁగాని ముదిమివలనఁగాని రోగమువలనఁగాని పాటుపడనసమర్థులుగానుండు బీదవారికందఱికిని మనచేతనైనసాహాయ్యము తప్పక చేయుచుండవలెను. శక్తిగలిగియు పాటుపడనొల్లక సోమరులయి యాచనయే జీవనోపాధిగాఁ జేసికొని తిరుగుదృఢగాత్రులకు మాత్రము మన మేమియు నియ్యఁగూడదు. దేశమునకు క్షామము వచ్చినప్పుడుగాని, పరదేశమునుండి మార్గాయాసపడి వచ్చినప్పుడు గాని దైవవశమున నేదియైననాపద వచ్చినప్పుడుగాని, దృఢకాయులకుసహితము పెట్టవలయును. పాత్ర మెఱిఁగి యీప్రకారముగాఁ జేయుదానమువలననే ఫలము కలుగును. సాధ్య మయినంతవఱకు దానము రెండవవా రెఱుఁగకుండ రహస్యముగా చేయవలెను. పువ్వు చాటున నున్నను దానిపరిమళ మందఱికిని దెలియునట్లుగా, యోగ్యుఁ డెందున్నను వానిగుణములు వెల్లడికాక మానవు. ప్రసిద్ధికొఱకు ముఖస్తుతులను జేయువారికిని మోసగాండ్రకును జేసెడిత్యాగమునిరర్థకము.

చంద్ర—మన మితరమానవుల విషయమున నడుచుకొన వలసిన ధర్మములను జెప్పెద మని మీరు వెనుక వాగ్దానము చేసియున్నారుగదా? దయచేసి వానినెల్ల నిప్పుడు సమగ్రముగాఁజెప్పుఁడు.

గురు—వెనుక నేను జెప్పిన సత్యము మొదలగునవియు, ఇప్పుడు చెప్పిన దానివిషయమును జనులవిషయ మయిన ధర్మముల

లోనే చేరును. అట్టిధర్మముల నన్నిటిని పూర్ణముగాఁ జెప్పఁ బూను కొన్నచో బహుదినములు పట్టును. సామాన్యముగా జనులవిషయ మయి చేయవలసిన ధర్మములను గొన్నిటినిమాత్ర మిప్పుడు సంగ్రహముగాఁ జెప్పి, బంధువుల విషయ మయి యాచరింపవలసిన ధర్మములు నింకొకసారి చెప్పెదను. తా నెండకును వానకును నోర్చియైన నితరులకు నీడను ఫలములను నిచ్చు వృక్షమువలెనే, యెల్లవారును తాము కొన్నికష్టముల కయిన నోర్చుకొని పరోపకారము చేయుట కయి ప్రయత్నింపవలయును.

చంద్ర—యోగ్యాయోగ్యవిచారము చేయక యెల్లవారికిని నుపకారము చేయుచుండవలయునా?

గురు—మంచివారికిచేయు న్యాయమయిన సాయమే యుపకార మగును గాని శిష్టదుష్టవిచక్షణత లేక చేయునది యుపకారము కాదు. అందుచేతనే దొంగలు మొదలయినవారికి మనము సాహాయ్యము చేసినపక్షమున ఉపకారము చేసినవారము కాకపోఁగా శిక్షార్హులము సహిత మగుదుము.

చంద్ర—తక్కిన ధర్మములను గూడఁ జెప్పఁడు.

గురు—మన మెంతలేమిలో నున్నను పరుల వస్తువులమీఁద చేయి వెయ్యరాదు. దొంగతనము చేసినవారిని ఈలోకమునందు రాజు శిక్షించును. మనము దొంగిలించుచుండఁగా నెవ్వరును చూడ లేదనుకొన్నను, దొంగతన మెప్పుడో బయలఁబడక మానదు. ఒక వేళ దాఁగినను, సర్వజ్ఞుఁ డైన భగవంతుని మనము మోసముచేయ లేము. కాఁబట్టి పరలోకమున శిక్షతప్పదు. కాఁబట్టి యెన్ని యాపదలు వచ్చినను ప్రాణావసానము తటస్థించినను చోరత్వము చేయరాదు. మన కెవ్వరైన నించుక మేలు చేసిరేని, వారుచేసిన మేలును

మఱచిపోక సాధ్యమైనయెడల ప్రత్యుపకారమును చేయవలెను; కృతఘ్నుని నెల్లవారును ద్వేషించి వానికి కీడు గోరుచుందురు. పరుల సంపద మొదలైనవి చూచి మన మెప్పుడును అసూయ పొందరాదు; ఓర్వలేనితనము నిప్పువలెనే తాను జేరినచోట నెల్లను నాశనము కలుగఁ జేయును. పరులమేలు చూచి యోర్వలేనివారు రోగము లేకయే బాధపడుచుందురు. మన మేవిషయమునందును ఎవరిని మోసము చేయరాదు; అన్నివిషయములయందును ఋజువుగాఁ బ్రవర్తింపవలయును. మన మెవ్వరికైన న్యాయమైన విషయములం దేమైన వాగ్దానము చేసినచో, ఎన్నిపాట్లు పడియైన మన మన్న మాటను చెల్లింపవలయును; మనము మాటిమాటికి వాగ్దానము చేయక మిక్కిలి జాగ్రత్తగా నుండవలెను. వైరముగాని మైత్రిగాని మాటలవలననే వచ్చును గనుక వాక్పారుష్యమును మాని యితరులతో మాటాడునప్పుడు మిక్కిలి శాంతులమయి యుండవలయును. తెలివిలేనివారు తొందరపడి మనల నేమైన నన్నను ఓర్పు గలిగి మనము సైరణ వహింపవలయును; మన మెప్పుడును వారు లేనప్పుడు పరులదోషముల నొకరితోఁ జెప్పరాదు; వీరిదగ్గఱమాటను వారిదగ్గరను వారిదగ్గఱమాటను వీరిదగ్గఱను జెప్పక యెక్కడిమాట యక్కడనే మఱచిపోవలెను; మన మెల్లవారిని గౌరవము చేయవలయును. మనకంటె నధికులైనవారియెడ భక్తిగలిగి వారు చెప్పెడు న్యాయమయినపనులయందు లోఁబడి నడువవలెను. మన సేవకులు మొదలయినవారిమీఁద నిష్కారణముగా కోపపడక మంచితనముచేతనే వారిచేత పని చేయించుకొనవలెను. ఏవిషయములయందును మన కాత్రము పనికిరాదు; ప్రతికార్యమును చక్కఁగా నాలోచించి మఱి చేయవలెను. అందఱియందు సమబుద్ధి గలిగి, ఏవిషయమునం

దైన పరులు మన యభిప్రాయ మడిగినచో, నిష్పక్షపాతముతో మనసులోఁగలది నిష్కపటముగా వచింపవలయును. నిర్హేతుకముగా మన మితరుల కెప్పుడు నొప్పికలుగకుండునట్లుగా ప్రవర్తింపవలయును. దైవవశమున నితరుల శరీరములయందుఁ గలిగిన వక్రతలను జూచి మన మెప్పుడును బరిహసింపఁ గూడదు. ఎవ్వరైన మన కనిష్టమైన పనిని జేసినను, పలుకులచేతఁ గాని చూపులచేతఁ గాని యేమియు వికారము కనఁబడనీయఁగూడదు. డంభము మొదలైన యితరదుర్గుణములను మాని, అందఱకును మనమీఁద ప్రీతికలుగునట్లుగా నడవవలయును. మనము మంచిగుణము గలవారమే మైనను, మనము చేయు సహవాసమును బట్టియే జనులు మనగుణము లిట్టివని నిర్ణయింతురు; దుస్సహవాసముచేత మంచివారు సహితము చెడిపోవుచుండుటయు, మంచివారి చెలిమిచేత దుష్టులును బాగుపడుచుండుటయు, మనము నిత్యమును జూచుచున్నాము. కాఁబట్టి సదాదుస్సహవాసము విడిచి సత్సాంగత్యము గలిగి మెలఁగ వలయును.

చంద్ర—సమస్తకార్యముల యందును మన మీలాగునఁ బ్రవర్తింపవలయునని తెలుపువిధమొకటి యేమయిన నున్నదా?

గురు—సత్యము పలుకవలయునని నేను చెప్పకమునుపును నీకాసంగతి తెలియును. నే నబద్ధమును చెప్పుమని నీకు బోధించినను నీవు నామాటలను విశ్వసింపవు. నీకు యుక్తాయుక్తతలను బోధించెడి యంతరాత్మ నీహృదయములోఁ గలదు. అది మనకు ధర్మాధర్మములను బోధించుటయే కాక పాపకార్యములను జేసినపుడు సంతాపమును పుణ్యకార్యములఁ జేసినప్పుడు సంతోషమును గలిగించుచున్నది. ఈమనస్సాక్షికి విరోధము లేకుండ నడుచువాఁడే పుణ్యాత్ముఁడు. స్వవిషయములో దేనిని మన కితరులు చేయవలెనని మనము

కోరుదుమో దానినే మన మితరులకును జేయుచు, దేనిని మన కితరులు చేయఁగూడ దని తలఁతుమో దానిని మానుచుండవలయును. ఇది యొక్కటియే సర్వనీతిశాస్త్రసార మయిన మూలవిధి. అవసరము తటస్థింపనప్పు డందఱును సన్మార్గులే యగుదురు. ఆపదలువచ్చినప్పుడు సహితము వాని కన్నిటికిని నోర్చి ధర్మము తప్పకుండువారుమాత్రమే సానఁబట్టినకొలఁదిని మెఱుఁగెక్కు వజ్రములవలెఁ బ్రకాశించి కీర్తి వహింతురు.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

ఒకనాఁడు చంద్రమతియొక్క చెలికత్తెలలో నొకతె గుజ్జెన కూళ్ళు వండుకొని యాడుకొనుట కయి తెచ్చుకొన్న సెనగపప్పు కొంగుముడి విడిపోయి నేలమీఁద నిసుకలో నొలికిపోయెను. అప్పు డాసమీపముననున్న చెట్టుమీఁదినుండి చూచుచున్న యొకకాకి దిగివచ్చి యాహారపదార్థములు దొరికినవి రమ్మని తెలుపుట కయి కావుకావుమ నార్వనారంభించెను. దాని యభిప్రాయమును గ్రహించి తోడనే దూరముననున్న దాని బంధువర్గ మంతయు వచ్చి నిమిషములో భూమిమీఁద నొక్క గింజయయినను లేకుండ నెత్తుకొని పోయెను. వానిలో నొకకాకి కొన్ని గింజలను నోటఁ గఱచుకొని పోయి, మేతనిమిత్తమయి నోళ్ళు తెఱచుకొని తల్లిరాక చూచి కూయుచు గూటిలోనుండి పయికివచ్చుచున్న పిల్లలనోటిలో వానిని బెట్టివచ్చి మరల గింజలు కొనిపోవుచుండెను. అంతసేపును చంద్రమతి యాకాకికి పిల్లలమీఁద గలప్రేమకును, స్వజాతిపక్షుల కెల్లను సాయముచేయవలెనన్న దానియుపకారచింతకును నాశ్చర్యపడి చూచుచుండెను. తరువాత విద్యాసముద్రుఁడు బంధువులయెడ నడచుకో

వలసిన విధమును బోధించుట కదియే మంచి సమయ మని యెఱిఁగి
చంద్రమతితో నిట్లనియె.

గురు—అమ్మాయీ! నీవు కాకులవంక నంత యాశ్చర్యముతో
జూచుచున్నా వేమి?

చంద్రి—ఆకాకి తనపిల్లల కంత ప్రేమతో నెర పెట్టుచుండు
టయు, సెనగబద్దలు తినుటకై యొకకాకి యన్ని కాకులను పోగుచేయు
టయు నాకు వింతగా నగపడి చూచుచున్నాను.

గురు—అది మనుష్యులుకూడ బంధువుల విషయమున
ఈప్రకారముగానే ప్రవర్తింపవలెనని నేర్పుచున్నది. బుద్ధిమంతునకు
భగవత్సృష్టిలోని ప్రత్యల్పవస్తువునుండియు నేర్చుకోఁదగిన దెంతో
కనఁబడును.

చంద్రి—మీరు వెనుక బంధువులనుగూర్చిన ధర్మములను
మఱియొకసారి చెప్పెద మని సెలవిచ్చియున్నారుగదా? ఇప్పు డావిష
యమును నాకు చక్కఁగా బోధింప వేఁడెదను.

గురు—మనము సాధారణముగా బంధువు లందరియందును
ప్రేమగలవార మయి సాధ్య మయినంతవఱకు వారికి మనచేతనైన
సాయమును యుక్తసమయములయందుఁ జేయుచుండ వలయును.
అసహాయులమయి పుట్టి మన కిది కావలయునని యైనను జెప్పనేరక
ఏడుచుటతప్ప మఱియేమియుఁ జేతకాకుండ నుండు బాల్యదశ మొద
లుకొని మనల నెన్నివిధములనో కాపాడి, మనభావ మెఱిఁగి యాకలి
పట్టున నాహారముపెట్టి మనకాలిలో ముల్లుగ్రుచ్చుకొన్నదన్న నిద్రా
హారములు లేక పరితపించి చికిత్సచేయించుచు, విద్యాబుద్ధులు
చెప్పించి పెంచి పెద్దవారిని జేసిన తల్లిదండ్రుల విషయమున మనము
మిక్కిలి కృతజ్ఞత గలవార మయి వారియెడల మిక్కిలి ప్రేమయు

భక్తియుఁ గలిగి, న్యాయమయినవారి యాజ్ఞల నన్నిటిని శిరసా వహించి చేయవలయును; వారు వృద్ధులయినప్పుడును అశక్తులగునప్పుడును వారికి సమస్తోపచారములను జేయుచు వారిని పోషింపవలయును. ఒకగర్భవాసమునఁ బుట్టి, ఒకకంచమునఁ దిని, ఒకమంచమునఁ బరుండి, ఒకయింటఁ బెరిఁగినతమ్ములను అన్నలను చెల్లెండ్రను అక్కలను మిక్కిలి యనురాగముతో గారవించి స్వప్నావస్థయందైనను కలహములు లేక మెలఁగవలయును. అత్తలు, మామలు, పినతండ్రులు, పెదతల్లులు మొదలయిన బంధువులను ప్రేమతో నాదరించుచు వారి మనసు నొవ్వకుండఁ బ్రవర్తింపవలెను. దూర బంధువులకు సహితము ఆపద వచ్చినప్పుడు మంచిమాటలతోను ధనముతోను చేతనయిన సాహాయ్యమును చేయుచుండవలయును; అట్లు చేయుచున్నచో మన కాపద వచ్చునప్పుడు వారును తగిన సాహాయ్యమును జేయుచుందురు.

చంద్ర—ఇప్పుడు మీరు చెప్పినవారు తప్ప మఱియెవ్వరైనను ముఖ్యబంధువు లున్నారా?

గురు—భార్యయు భర్తయుఁ గలదుగాని వారిని బంధువులని చెప్పుటకంటె దేహములు వేఱయినను వారిద్దఱు నొకరే యని చెప్పుట మిక్కిలి యుక్తముగా నుండును. భార్యభర్తయొక్క యర్థశరీరమని యెల్లమతములవారును జెప్పుదురు. వారేమియు తమలో భేదము విచారింపక సమస్తకార్యములయందు నొక్కటిగాఁ బ్రవర్తింపవలయును. ఒకకుటుంబమున కిద్దఱుఁ యజమాను లుండిన సాగనేరదు గనుక, భగవంతుఁడు భర్తను యజమానునిగాను భార్యను లోఁబడవలసినదానినిగాను సృజియించియున్నాఁడు. రాజుకంటె ప్రజ నొకవేళ బుద్ధిమంతులైనను రాజునకు లోఁబడి నడుచుకొనుట యెట్లువిధాయక

కృత్యమో, అట్లే భార్య యొకవేళ భర్తకంటె బుద్ధిమంతురాలుగాను రూపవంతురాలుగాను విద్యావంతురాలుగాను ఉండుట తటస్థించినను పెనిమిటి కడఁగియే యుండవలయును. ఒకవేళ పురుషుఁడు కోపశీలుఁడయి యక్రమముగా కొట్టినను తిట్టినను తిరుగఁబడక సహనము కలిగి కూడఁగట్టుకొని రావలయును; తొందరపడ భర్త యొకయక్రమమును జేయుచున్నను కోపము తీరినవెనుక మంచిసమయములో మెల్లఁగా హితబోధచేసి మంచిమార్గమునకు దింపఁ బ్రయత్నింపవలయును. బయిట శ్రమనొంది భర్త యింటికి వచ్చునప్పటికి తలదువ్వుకొని మంచిబట్ట కట్టుకొని శుచిగా నుండి, కావలసినవస్తువులను నందిచ్చి యుపచారము చేసి శ్రమ మాన్పవలయునే కాని, ఇరుగుపొరుగులవారలతోడి కలహకథలను గృహమునందలి సంతాపములను జెప్పుచుండ రాదు; ఇల్లు శుచిగా నుంచి జిహ్వ కింపుగా పాకముచేసి నాధునివలన మెప్పువడయఁ జూచుచుండవలెను. నగలనుగాని విలువబట్టలనుగాని తెమ్మని పీడింపరాదు. స్త్రీల కెప్పుడును సుగుణములే యలంకారములుగానిరత్నభూషణములును సరిగవస్త్రములును నలంకారములుగావు. పదిరూపాయలతో నొకబీదకుటుంబము నెలదినములు సుఖముగా జీవింపవచ్చును; వందలకొలఁదికుటుంబములు సుఖజీవనము చేయుట కుపయోగింపఁ దగినసొమ్మును నిష్ప్రయోజనముగా నొకయబల దేహముమీఁద వేసికొని తిరుగుట యేమి న్యాయము? ఇంటికిఁ గావలసినదానిని గడించి తెచ్చుట పురుషులపని; తెచ్చినదానిని పొదుపుగా వాడుకొనుచు తృణ మయినను వ్యర్థముగా పోకుండా జాగ్రత పెట్టుట స్త్రీలపని. కాబట్టి స్త్రీ దూబరతిండితనము మొదలయిన చెడువాడుకలను వదలి మితవ్యయము చేయుచుండవలయును. అతిభోజనమువలన నజీర్ణాదిరోగములు పుట్టునట్లే అతినిద్రవలన మాంద్యము, బలహీనత

మొదలయినవి గలిగి దేహదార్ఢ్యము తగ్గిపోవును. సోమరితనమును మాని యింటిపనులను స్వయముగా తీర్చుకొనువారి కిట్టికీడు లేమియు మూఁడవు. ఇనుమును తుప్పుతిన్నట్లే సోమరితనము మన దేహముల సారమును మ్రింగివేయును. తాను మహారాజుకూఁతు రయినను పెనిమిటికి పరిచారికయే యగును గనుక, తన కెంతమందిపరిచారికలున్నను మగనికిఁ గావలసినయుపచారములను స్త్రీ స్వయముగానే చేయవలయును. స్త్రీ పురుషుని వశ్యునిఁ జేసికొనుటకుఁగలమందులు యోగ్యమయినసడవడికయు ననువర్తనములే కాని వశ్యౌషధములు కావు; అట్టియౌషధములవలన మగలకు మును పున్నప్రేమకూడ పోవుటయే కాక యొకానొకప్పుడు వానివలన భర్తలకు తీఱనివ్యాధులును సంభవించును; కాఁబట్టి స్త్రీ లెప్పుడును మగలకు మరులుమందులు పెట్టుటకు కలలోను బ్రయత్నింపరాదు. పుట్టినింటివా రెంత ధనికులయియున్నను, యుత్తమస్త్రీ భర్తయింటనే యుండఁగోరునుగాని పెనిమిటి బీదవాఁడని పుట్టినింటికి పోఁగోరదు. స్త్రీకి పుట్టినింట దినుపరమాన్నముకన్న భర్తతోడి గంజియే చాలమే లయినది. స్త్రీ తన యింటిగుట్టెప్పుడును బయలఁబడనీక, మన్నించి పెనిమిటి చెప్పినసంగతులను తనమనసు గలిసినవారితో నైనను జెప్పక మిక్కిలి రహస్యముగా నుంచవలెను. వేయేల? పుణ్యవతి యైనస్త్రీ యాలోచన చెప్పునపుడు మంత్రివలెను, పనిచేయునప్పుడు దాసివలెను, ఆపదలయందు మిత్రునివలెను, ఉండి, పెనిమిటి కిష్టమయినరీతిని సమస్తవిషయములయందును బ్రవర్తించుచు, అతనియందు ప్రేమయు భక్తియుఁ గలిగి పూవులో తావివలెఁ గలిసి మెలఁగవలయును. ఈచెప్పిన సుగుణముల నన్నిటిని గలిగి పరపురుషునిపొందు స్వప్నావస్థయందును గోరకుండుస్త్రీ పతివ్రత యనఁబడును. నూఱునోములునొక్కఝాంకుతోఁ

బోవునన్నట్లు, స్త్రీలు చేసిన పుణ్యకార్యము లన్నియు నొక్క సారి వ్యభిచరించినచో నిష్ఫలమగుటయే కాక పాపహేతువు లగును. స్త్రీలకు వ్యభిచారమును మించిన దోషము మఱియొక్కటి లేదు. కాఁబట్టి పరపురుషు లెంతచక్కనివా రయినను వారిని తృణముగా నెంచి, వారిగాలిసహితము తనమీఁద సోఁకకుండఁ బ్రవర్తింపవలయు న్నది. వ్యభిచారమువలనఁ బరలోకహానియేగాక యట్టిస్త్రీ యీలోక మునందును నిందలపాలయి మానప్రాణములను పోఁగొట్టుకొనును. మానవంతుఁడు భార్య మరియే నేరము చేసినను క్షమించునుగాని వ్యభిచారమును జేసినప్పుడుమాత్రము సహించి యూరకుండఁజాలఁడు. కాఁబట్టి స్త్రీ యెల్లవిధముల పాతివ్రత్యభంగము రాకుండ కాపాడు కొనుచు రావలెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

విద్యాసముద్రుఁడు తాను చంద్రమతికిఁ జెప్పినవిద్యయంతయు కేవల పుస్తకాధారముననే కాదు. అతఁడు చల్లపాటువేళ తఱుచుగా చంద్రమతిని దేవునియొక్క దివ్యహస్తలిఖిత మయినవిచిత్రవస్తుజాత ముతో నిండియున్న యుద్యానవనమునకుఁ గొనిపోయి, అచ్చట నేత్రోత్సవము చేయు ఫలవృక్షములను పూలచెట్లను చెవులపండు వుగా మధురరుతములుచేయు కోయిల, చిలుక మొదలయినపక్షులను జూపి, వానిమూలమున భగవంతుని వస్తునిర్మాణకౌశలమునునీతులను మనసునకు నాటునట్టుగా సమయోచితముగా పుస్తకసాహాయ్యమున బోధించుదానికంటె విస్తారముగా బోధించుచుండెను. చంద్రమతి చల్లగాలియందు తిరుగుటవలనను దేహపరిశ్రమము చేయుటవలనను గలుగు సుఖసంతోషములను లెస్సగా తెలిసికొన్నదయి, వేయిమంది

పరిచారిక లున్నను తాను వేసికొన్న పుష్పలతలకును పండ్ల మొక్కలకును తానే చిన్నబిందెతో నీళ్ళు పోయుచు తాను పెంచెడు మల్లెచెట్టున నొకపువ్వుపూచినను దానిమ్మచెట్టున నొకకాయ కాచినను వేయిచోట్లనుండి తనకు గంపెడుపూవులును కాయలును వచ్చినప్పటికంటె విశేషానందమును పొందుచుండెను. ఒకనాఁడు సాయంకాలము గురువుతోడ వచ్చి చంద్రమతి పూలతోటలో విహారము చేయుచుండఁగా ఉద్యానపాలకుఁడు మోటగట్టి తోటలోనిచెట్లకు నీళ్లు పెట్టుచు మోటగూనను వేగముగా లాగఁజాలనందునకయి యెద్దును చేతిలో నున్నవెదురుకఱ్ఱతో నెత్తురు వచ్చునట్లుగాఁ గొట్టెను. ఆసమయమున చేరువను సంచరించుచున్న చంద్రమతి వానిక్రూరకృత్యమునకు మిక్కిలి కోపపడి యింకొకపర్యాయ మాయెద్దు నంతక్రూరముగా కొట్టినయెడల తండ్రిగారితో చెప్పి వానిపని తీసివేయించెద నని బెదరించెను. ఆసమీపముననే యుండి చంద్రమతి కేదయినను నూతనవిషయమును బోధింప నాలోచించుచున్నవిద్యాసముద్రుఁ డది సందు చేసికొని యామెయొద్దకు వచ్చి వనపాలకునిమీఁద నేల కోపపడుచున్నా వని యడిగెను.

చంద్ర—నా కీవఱ కెవ్వరును జెప్పకపోయినను, నిష్కారణముగా పశువును గొట్టుట నామనస్సునకు తప్పిదముగా తోఁచి వీనిమీఁద కోపపడినాను. మనుష్యేతరజంతువులవిషయ మయి మనము నడుచుకోవలసినధర్మములను జెప్పెదమని యీవరకే మీరు సెలవిచ్చి యున్నారు. ఇప్పుడు నాయం దనుగ్రహించి చెప్ప వేఁడెదను.

గురు—పశువులు మొదలగుజంతువులు మన యుపయోగము నిమిత్తమే సృజింపఁబడినను మనయొద్ద నున్నంతకాలమును కడుపు నిండ మేఁతవేసి నీళ్ళుపోసి వానిసంరక్షణము చక్కఁగా విచారించుచు

ప్రేమతో నాదరించు చుండుట మనకు విధియై యున్నది. వానిచేత నెప్పుడును శక్తికి మించినపనిని చేయింపరాదు; జంతువులు ముసలితనముచేతఁగాని, అలసటచేతఁగాని, రోగముచేతఁగాని, ఆహారాదుల లోపముచేతఁగాని తిన్నఁగా పనిచేయలేనప్పుడు వేగముగా నడవలేదని రెక్కువపని చేయలేదని వానిని కొట్టుటకంటె క్రూరకృత్యము మఱియొకటి లేదు. కొందఱు పశులవులకు తామే యగ్రపుత్రు లయినట్టుగా మేఁత పెట్టనిదూడలకుసహితము తిన్నగా పాలు వదలిపెట్టక జ్యేష్ఠభాగమునువలె పాలనన్నిటిని పితుకుకొందురు; తిన్నగా మేఁత పెట్టువఱకును దూడలకుఁ గావలసినపాలను వదలివేసి మిగిలినవానినే పితుకుకొనుట మానుషధర్మము. ఆవు, గేదె, ఎద్దు, మేఁక గుఱ్ఱము కుక్క మొదలయినజంతువులు మన కెంతో యుపయుక్తములుగా నున్నవి. అవి లేకపోయినపక్షమున, మన కిప్పు డున్న సౌఖ్యములో సగ మయినను లేకపోయి యుండును. కొందఱుదుర్మార్గులు కప్పలు, మేకలు మొదలయిన సాధుజంతువులను నిష్కారణముగా హింసించు చుందురు. అట్టివానికి హింస చేయుచున్నచో క్రమక్రమముగా దుష్టచేష్టలు పట్టుపడి, మనుష్యులవిషయమునసహితము క్రూరు లయి యట్టివారు చెడిపోదురు. మనము నిర్లక్ష్యము చేసెడు చిన్నజంతువులనుసహితము మనలను సృజించినయీశ్వరుఁడే సృజించి, మనమీఁద వలెనే వానిమీఁదను ప్రేమ యుంచి కాపాడు చున్నాఁడు. కాఁబట్టి వానిని బాధించుటవలన భగవంతునవిషయమున గొప్పయపరాధమును జేసినవార మగుదుము. అందుచేత జీవకారుణ్యము మనకు విధాయకము లైనముఖ్యధర్మములలో నొకటిగా నున్నది. అయినను మనుష్యులలో దుష్టులను శిక్షించుట ధర్మమయినట్లే జంతువులలో సహితము పాము, తేలు, పులి మొదలగువానిని జంపుట ధర్మముగా

నున్నది. కొందఱు పేలు, నల్లులు, తేళ్ళు మొదలయినవానియందు సహితము దయగలవారయి, వానిని జంపక విడిచిపెట్టుదురు. అట్లు చేయుట సరికాదు. మనకు బాధను గలుగఁజేయు జంతువుల నవశ్యముగా నాశనము చేయవలసినదే. తేళ్ళు మొదలయినవానిని చంపుట దోషము కాకపోయినను, వానిని బాధపెట్టి చంపుటమాత్రము మంచిది కాదు. సాధ్య మయినంతవఱకు బాధపెట్టక శీఘ్రముగా చంపివేయవలెను.

చంద్ర—మీయనుగ్రహమువలన నాకిప్పుడు సమస్తధర్మములును తెలిసినవి. ఏవిషయమున నెట్లు ప్రవర్తింపవలయునో లేశమయినను దెలియక గ్రుడ్డిదానివలె వచ్చిన నాకు జ్ఞానోపదేశమును జేసి నన్ను కన్ను దెఱపి రక్షించినారు. మీఋణము నే నెట్లుతీర్చుకోఁ గలుగుదును?

గురు—నేను జెప్పినప్రకారముగా నడుచుకొనుచు ముందు ప్రతిష్ఠ గాంచుటయే నాఋణము తీర్చుట. కేవల ధర్మశ్రవణమువలన నేమియుఁ బ్రయోజనము లేదు; విన్నవానిని మఱచిపోక యనుష్ఠించుట వలన నిహపరలోకముల రెంటను సమస్తశ్రేయములును కలుగును. కొందఱు సత్ప్రవర్తనము కలిగి మెలఁగుట యేమో కష్టమని భావింతురు. అలవాటు పడినచో నంత సులభమయినపని మఱియొకటి లేదు. జేనెడుపొట్టకయి మహాసముద్రమునుదాఁటి, యెత్తరానిబరువు లెత్తుకొని, ప్రాణముల కాసింపక యుద్ధములుచేసి, కష్టపడువారికి సత్యము, శాంతత, భూతదయ, కలిగిమెలఁగుట యసాధ్యమన్న నెవ్వరయిన నవ్వరా? మనస్సునాయాసపెట్టి క్రొత్తఁగా నొకదానినికల్పించి చెప్పుటకంటె, నాలుకచివరనుండి తనంతటతానే యప్రయత్నముగా వెలువడ సిద్ధముగానుండు సత్యమును పలుకుట కష్టమన్న నెవ్వరు

నమ్ముదురు? లోకములో నెల్లవారికిని సాధువులను ప్రేమించుటయు దుష్టులను ద్వేషించుటయు సహజగుణముగానున్నది. ఇప్పుడుమనము చూచుచున్న వారిమాటయటుండఁగా, ఎప్పుడో యున్నట్టు కథల యందుఁ జెప్పఁబడుయోగ్యులను భూషించుచు, అయోగ్యులను దూషించుచున్నాము. మనకట్టి యభిప్రాయముకలుగుటకు యోగ్యులు మనకుఁజేసిన యుపకారమును లేదు; అయోగ్యులుచేసిన యపకార మును లేదు. లోకులు వారివారిని ప్రేమించుటకును ద్వేషించుటకును వారివారి సుగుణదుర్గుణములే కారణములుగా నుండును. లోకములో మనతనువులు శాశ్వతములు గావు గనుక, బ్రతికియుండిన నాలుగు దినములును న్యాయమార్గమునఁ బ్రవర్తించుచు నీలోకమునఁగీర్తియుఁ బరలోకమునందు శాశ్వతానందమును బొందఁబ్రయత్నింపవలయును.

చంద్ర—మీరు నాకుఁ జేసిన యుపదేశము శిలాక్షరమువలె మనసునందు నాటుకొనియున్నది. దీని నెప్పుడును మఱచిపోక యావ జ్జీవమును తమయెడల కృతజ్ఞతగలదాననయి యుక్తముగాఁ బ్రవర్తింపఁ బ్రయత్నించెదను.

ఈసంభాషణ మయినతరువాత గురువును శిష్యురాలును, తోఁటనువిడిచి యింటికి వెళ్ళిరి. ఈప్రకారముగా రెండుమూఁడుసంవత్స రములలో విద్యాసముద్రుఁడు చంద్రమతిని సమస్తవిద్యలయందును పారంగతురాలిని జేసెను. ఈలోపలనే చంద్రమతి ప్రవీణులయిన యితర గురువులయొద్ద సంగీతము మొదలయిన స్త్రీలకుపయుక్తము లగువిద్యల నన్నిటిని గూడ నేర్చుకొనెను.

పదవప్రకరణము

ఉశీనరమహారాజుగారొకనాఁడు కొమార్తెతోడ ఆస్థానమండపమునకు విజయముచేసి సింహాసనాసీనులై యుండి, విద్యాసముద్రుని రావించి నమస్కారపూర్వకముగా నుచితాసనంబునఁ గూరుచుండ నియోగించి, సకలవిద్వజ్జన సమక్షమున చంద్రమతిని విద్యలయందు పరీక్షచేయ నారంభించిరి. ఆమెయు నడిగినదానికెల్లఁ జక్కనిసదుత్తరములిచ్చి తనప్రతిభను కానిపించిన, ఆమె విద్యావివేకములకును గురుని బోధనశక్తికిని సభవారందఱు నాశ్చర్యమగ్నమానసు లయిరి. అప్పుడు మహారాజుగారు తమకొమార్తెకు విద్యోపదేశముచేసి నీతిమంతురాలినిగాఁ జేసినందునకై విద్యాసముద్రుని బహువిధముల శ్లాఘించి, ఆయన కెప్పుడును ఎదురుచూడనంత ధనమును అమూల్య వస్త్రములను బహుమానముచేసి యొకయగ్రహారమునిచ్చిరి. రాజుగారి గుణగ్రహణపారీణతకును ఔదార్యవిశేషమునకును విద్యాసముద్రుఁడు పరమానందభరితుఁడయి యర్హావిధమునఁ దనకృతజ్ఞత సూచించుకొన్నివాక్యములను జెప్పెను. అంతటరాజుగారుసభచాలించి సముచితపరివారముతో నిజాంతఃపురమునకు వెళ్ళిరి. మంత్రిమొదలు గాఁగల సభాసదులును తమతమయిండ్లకుఁ బోయిరి.

అటుపిమ్మటఁ జంద్రమతి దినదినక్రమమునఁ దానుజదివినవిద్య నభివృద్ధిచేసి, బుద్ధిబలమునఁ బుస్తకములలోఁ జదివి నేర్చుకొన్నదానికంటెను బదిరెట్లు జ్ఞానమునుబడసి, ఎటువంటికఠినపుస్తకము నయినను చదివి యర్థముచేయును, ఎటువంటి చిక్కులెక్కనైన నాలోచించి సరియైన యుత్తరముమ కనుఁగొనను, చక్కనిమృదుశైలిని పద్యములు పాటలు రచియింపను, ఏరాగమునయిన నాలాపనచేసి

వినువారిమనసులు గరఁగునట్లుగా పాడను, ఏదైన నూతనవిషయమును బుచ్చుకొని యింపుగా నుపన్యాసములుచేయను, సమర్థురాలయ్యెను. ఆమెకుఁగల విద్యావివేకములకు మెఱుఁగుదెచ్చెడి వినయాదిసమస్త సద్గుణములచేతను లోకమునందలి కాంతారత్నములలో నామె యసమానురాలుగా నుండెను. అందుచేత నెల్లచోట్లను చంద్రమతియొక్క సుగుణసంపదను విద్యావిశేషమును జనులెల్లరు వేయినోళ్ళ శ్లాఘించి చెప్పుకొనుచుండిరి. ఆమెకీర్తిక్రమక్రమముగా దూరదేశములయందు సహితము వ్యాపించి యెల్లవారలశ్లాఘనకును పాత్రమగుచుండెను. ఈప్రకారముగానే కోసలదేశాధిపతియయిన త్రిశంకమహారాజు పుత్రుఁడయిన హరిశ్చంద్రునియొక్క కీర్తియు సమస్తదేశములయందు నల్లుకొనెను. ఆసేతుహిమాచలమునుగల దేశములయందాయన ధైర్య శౌర్యాదులును, వినయవివేకాదులును, విద్యాకౌశలమును, జెప్పుకొనివారొకరును లేరు. చంద్రమతి పాఠశాలయందుఁ జదువుకొనుచుండునపుడే యాతనిసుగుణసంపదను పలుమాఱు గురువులవలనను తదితరులవలనను వినుచుండి తానతనినే వరియింపవలెనని మనసులోఁ గోరియుండెను. వయసు మీఱినకొలఁదిని, ఆయనసచ్చరిత్రమును శ్రవణానందముగా చెలికత్తెలచే వినుట లభించి యాకోరిక యంతకంతకు బలపడి నవలెత్తుచుండెను. హరిశ్చంద్రుఁడును చంద్రమతియొక్క సద్గుణసమృద్ధినివిని యామెనేవివాహమాడవలయునని దృఢనిశ్చయుఁడైయుండెను. ఇట్లు కొంతకాలము జరిగినతరువాత చంద్రమతి మెల్లగా నొకనాఁడు తనయభిప్రాయమును తల్లివద్ద సూచనగాఁ గనఁబఱిచెను. ఆమెయు కొమార్తె యభిప్రాయమును దెలిసికొని, రహస్యముగా నొకనాఁడు భర్తకు విన్నవింపఁగా నతఁడును తనపుత్రికయొక్కమనసు యోగ్యపురుషునిమీఁద పోవుటనందుకుఁ బరమానందభరితుఁ డయి

యౌవనవతియైయున్న యామెను శీఘ్రముగాఁ దగినవరున కిచ్చి వివా
హము చేయుట యర్థ్వా కార్యమని యెంచి, వెంటనే దృఢవ్రతుఁడను
బ్రాహ్మణుని బిలిపించి చెప్పవలయుసంగతుల నెల్లను జెప్పి, తనకూఁతును
హరిశ్చంద్రున కియ్యఁదలంపు గలిగియుండుటను త్రిశంకుమహారాజున
కెఱిఁగింపఁ బంపెను. ఆమహారాజును తనపుత్రుఁ డావఱకే చంద్రమతి
మీఁద మనసుగలిగియున్న సంగతి నెఱిఁగియున్న వాఁడు గనుక; మాఱు
మాటాడక సమ్మతించి దృఢవ్రతునకు బట్టలు కట్టఁబెట్టించి పెండ్లికూఁ
తును జూచుటకయి మఱియొక బ్రాహ్మణు నాతని వెంట నుశీనరుపాలికిఁ
బంపెను. ముహూర్తనిశ్చయ మయినతరువాత చంద్రమతీహరిశ్చంద్రు
లకు మహావైభవముతో వివాహమహోత్సవము జరిగినది. సుగుణ
శ్రవణమే కారణ మయినను, వారు రూపసంపదచేతఁగూడ సుగుణ
సంపదకుఁ దీసిపోవువారు కారు. ఆదంపతుల సౌందర్యమును కన్నుల
కఱవుదీఱ చూడనోచుకొన్న వారందఱును కథలయందుఁ జెప్పుకొను
టేకాని నిజముగా రతీమన్మథులు వీరియంత సౌందర్యము గలవారా
యని సంశయపడుచుండిరి. లోకములో నెవ్వరికిఁగాని సుగుణాలంకా
రమే నిజమయిన యలంకారముగాని యదిలేని కేవలవిద్యయు రూప
మును భూషణములును నలంకారములు గావు. వివాహదినములు
వెళ్ళినతరువాత చంద్రమతికిఁ జెప్పవలయుబుద్ధులు చెప్పి, పుట్టినయింటి
కిని చొచ్చినయింటికిని కీర్తి తేవలయునని బోధించి, తలిదండ్రు లామె
తప్పులుచేసినను దిద్దుకొని బుజ్జగింపవలయునని యల్లునకుఁ జెప్పి
యొప్పగించి, ఆమెను పతితోడ నయోధ్యాపురమునకుఁ బంపిరి. వారిద్ద
ఱును చదువుకొన్నవా రగుటచేతను, సుగుణసంపత్తిగలవా రగుట
చేతను, ఆదంపతులకుఁ గలిగిన యైకమత్యమును పరస్పరానురాగము
నెందు నెవ్వరికిని గలిగినవని చెప్పవల్లకాదు. కొంతకాల మయినతరు

వాత త్రిశంకుఁడు రాజ్యభారము నంతను సమర్థుఁడయిన కొమారుని మీఁదనే పెట్టి తానును భార్యయు తపస్వినకై ఋష్యాశ్రమములకు వెడలిపోయెను. అతఁడు ప్రజలనెల్లను తన కుటుంబములోనివారినిగాఁ జూచుకొనుచు, వారి క్షేమముకొఱకే తనశక్తియంతయు నుపయోగించుచు నేరముచేసినవారిని ద్వేషములేక వారిమేలుకొఱకే బిడ్డలను శిక్షించు తండ్రివలె దండించుచు, ప్రజలను నొప్పించి పన్నుగొనకఁ చోరభయరహితముగా నీతిమంతుఁడై రాజ్యపాలనము చేయుచు, మిక్కిలి ప్రజారంజకుఁ డయ్యెను. చంద్రమతియు విద్యావతి గనుక తెలివిగలదై గృహకృత్యనిర్వహణభారమేమియు పతికి తగులకుండ తానే బహుసమర్థతతో నిర్వహించుచు నిర్విశేషముగా నెవ్వరికిని నేవిధమైన నొప్పియుఁ గలుగకుండ నందఱిని సమదృష్టితోఁ జూచుచు నుండును. దాసదాసీజనులయం దామె మిక్కిలి దయ కలదయి పెట్టుపోతలలో లోపము రాకుండ కాపాడుటంజేసి భృత్యవర్గమంతయునామె విషయమై తమప్రాణములైన నిచ్చుటకు సిద్ధముగానుండిరి. అంత కనికరముగలదని యామె యెప్పుడును తప్పుచేసినవారి కుచితదండనము చేయక విడిచిపెట్టదు. ఆమెయొద్ద విద్యాగర్వముగాని ధనగర్వముగాని లేశమయినను లేదు. బంధువులయెడలను పెద్దలయెడలను మిక్కిలి యడఁకువగలదయి వారికి మెచ్చుపుట్టునట్టుగా నడచుకొనును. స్వప్నావస్థయందును అసత్యము పలుకదు. పరపురుషులను సోదరులనుగాను స్త్రీలను తోఁడబుట్టినపడుచులనుగాను జూచుచుండును. పరు లెంత మంచిస్థితిలోనున్న నంత సంతోషించునే కాని యితరులకలిమి కెన్నఁడును నసూయపడదు. సమస్తజంతువులయందును దయగలిగి మెలఁగును. బీదసాదల కెప్పుడును సాయముచేయ నేయాలోచించుచుండును. తన్నాశ్రయించిన సన్మార్గమునందే నడుచునట్లు చేయవలయునని త్రికాల

ములయందును భగవంతుని ధ్యానించుచుండును. తీరిక యైనప్పుడు వ్యర్థకాలక్షేపము చేయక సద్గ్రంథములను జదువుటయందే కాలమును బుచ్చుచుండును. ఈ ప్రకారముగా కొంతకాలము జరిగినపిమ్మట చంద్రమతికి గర్భోత్పత్తియై చక్కనికొమారుడు గలిగెను. పుత్త్ర జననము వలన నాదంపతులకుఁ గలిగిన సంతోషమునకు మేరలేదు. తల్లిదండ్రు లాశిశువునకు లోహితాస్యుఁ డని నామకరణము చేసిరి. చంద్రమతియు హరిశ్చంద్రుఁడును సమస్తైశ్వర్యములతోను తులఁ దూఁగుచు కొంతకాలము సుఖ మనుభవించుచుండిరి.

పదునొకండవ ప్రకరణము

మహర్షు లందఱు నొకనాఁడు సభ చేసియుండఁగా, ఎప్పుడును సత్యముదప్పని మహానుభావుఁ డెవ్వఁడయిన లోకములో నున్నాఁడా యని వారిలోవారికి వివాదము సంభవించెను. అప్పుడు వశిష్ఠుఁడు మానవకోటిలోనెల్ల నాడితప్పనివాఁడు హరిశ్చంద్రుఁ డొక్కఁడు కనఁ బడుచున్నాఁడని యాతని యోగ్యతను శ్లాఘించెను. ఆమాటలను సహింపక యతని ప్రతిపక్షియగు విశ్వామిత్రుఁడు వివిధమాయో పాయములుపన్ని శత్రువులను వంచించి రాజ్యతంత్రమును నిర్వహిం చుకొనవలసిన రాజులలో సత్యసంధు లుందురనుట పరిహాసాస్పదమని యు, సూర్యవంశపు రాజులకెల్లను బురోహితుఁడవగుటచేత పొగడు చున్నావే కాని హరిశ్చంద్రుని బొంకించుట సులభమేయనియు, వశి ష్ఠునిఁ గొన్ని హేళనోక్తులు పలికెను. అందుమీఁద రోషమువచ్చి నీవు వేయేండ్లు తలక్రిందుగా తపస్సుచేసినను హరిశ్చంద్రునిచేత నసత్య మాడింపలేవని వశిష్ఠుఁడును, నిమిషములో నాడించెద నని విశ్వా

మిత్రుఁడును పంతములు పలుకుకొని, ఎవ్వరిమాట గెలుచునో వారికి రెండవవారు తాము చేసినతపస్సు నంతను ధారపోసి లేచిపోవునట్లుగా నందఱిముందఱను పందెములు వేసికొని, తమతమ యాశ్రమములకు వెళ్ళి చేరిరి.

కొన్ని మాసములు గడచిన తరువాత హరిశ్చంద్రుఁ డొక్క యజ్ఞముచేసి భూరిదక్షిణ లిచ్చుచున్నాఁడని విని, విశ్వామిత్రుఁ డయోధ్యకువచ్చి సభామండపమున సుఖాసీనుఁ డయియున్న సమయమున నాతనిని సందర్శించెను. అప్పు డామహర్షిని దూరమునుండి చూచి గొప్పవాఁడు వచ్చుచున్నాఁడని సింహాసనమునుండి దిగి యెదురుగావెళ్ళి యర్ఘ్యపాద్యాదు లిచ్చి తీసికొనివచ్చి, అర్హపీఠముమీఁద కూరుచుండఁబెట్టి కుశలప్రశ్నముచేసెను. విశ్వామిత్రుఁడును కొంత సేపు తగినరీతిని ప్రసంగించి, తాను యజ్ఞము చేయఁబోవుచున్నాఁడ ననియు, అందునకుఁ గావలసినధన మంతయు నిచ్చి యజ్ఞఫలమును పొందవలయుననియు, తనవచ్చినకార్యమును జెప్పెను. రాజును రెండవ మాటాడక యజ్ఞమునకు పట్టుధనమంతయు నిచ్చెదనని వాగ్దానము చేసినతరువాత, విశేషవిత్తమును గోరిపుచ్చుకొని నేను మరలవచ్చి తీసికొనుదాఁక ఆవిత్తమంతయు నీయొద్దనే యుండనిమ్మని చెప్పి యొప్పగించి విశ్వామిత్రుఁడు తనదారిని పోయెను.

అరణ్యప్రాంతములయందలి గ్రామములయందు వసించు కాపులందఱును గుంపులుగూడివచ్చి యొకనాఁడు రాజు నిండుకొలువుండి యుండఁగా తమకు కలుగుచున్న మృగబాధను విన్నవించుకొని, దుష్ట మృగములను సంహారముచేసి తమ్మును తమపొలములను వాని యుపద్రవమునుండి రక్షింపవలయునని మొఱపెట్టుకొనిరి. ఆమొఱ్ఱ యాలకించి రాజు వారికభయహస్తమిచ్చి పంపివేసి, వలలుబోనులు మొదలగు

లగు సాధనములతో కుక్కలను తోడుకొనిరమ్మని వేటకాండ్ర కాజ్ఞ యిచ్చి, వినోదమును జూచుటకయి భార్యను కొమారుని వెంటఁబెట్టు కొని వేటకయి తానుగూడ బయలుదేఱెను.

అట్లు మృగయావిహారార్థియై యరణ్యమునకు వెళ్ళి యారాజు పులులు, అడవిపందులు మొదలయిన ఘాతుకమృగములను గొన్నిఁటిని వేఁటాడి నానావిధ దుష్టమృగములను కుప్పలుగాఁగూల్చిన వేఁట కాండ్రకు బహుమానము లిచ్చి పంపివేసి, సముచిత పరివారముతోఁ గదలిపోయి, ఒకవిశాలస్థలమున పటమందిరము వేయించి మిక్కిలి వనగమనముచేత నలసియున్నవాఁడు గనుక, ఆపూటకందు విశ్రమించి భార్యతో సుఖము ననుభవించుచుండెను. భార్య యోగ్యురాలయిన పక్షమున భర్తకు మహారణ్యమయినను దివ్యభవనముగానుండుటయు, అయోగ్యురాలైనయెడల సుందరమందిరమైనను పెద్దయడవివలెనుండు టయు, సహజమేకదా? ఇట్లు హరిశ్చంద్రుఁడు భార్యతో వినోదముగా బహువిషయములు ముచ్చటించుచుండఁగా, లోహితాస్యుఁడు సమీపమున నాడుకొనుచు కొంచెము దూరమున గంతులువేయుచున్న లేడి పిల్లనుజూచి దానిని తనకుఁ దెచ్చియిమ్మని తండ్రి నడిగెను. అతఁడు వెంటనేలేచి లేడిపిల్లను ప్రాణముతోనే పట్టుకొని తెచ్చి కొడుకున కీయవలయు నను నభిప్రాయముతో విల్లును బాణమునుధరించి దానిని వెంబడించెను. అదియు బెదరి మహావేగముతోపాఱి యాతని బహు దూరము గొనిపోయి తుదకు విశ్వామిత్రుని తపోవనములో దూఱఁ బోఁగా విసిగి రాజు వింటబాణమును సంధించి దానిమీఁద విడిచెను గాని యది దెబ్బతప్పించుకొని యదృశ్యమయ్యెను. రాజును మృగము వెంబడి నెండలోఁ బరుగెత్తి కడుబడలి దప్పిగొని యాసమీపమున నున్న తటాకములో నీరుద్రాగివచ్చి చెఱువుగట్టుమీఁదనున్న మఱ్ఱి

నీడను గూరుచుండెను. అంతలో మంత్రియైన సత్యకీర్తియు చంద్ర మతియు లోహితాస్యునితో సపరివారులయి యచ్చటికివచ్చి చేరిరి.

రాజు వచ్చి యచ్చట దిగియున్నాఁ డన్నసంగతి విని విశ్వామిత్రుని వనపాలకురాండ్రయిన యిద్దఱు మాలజవ్వనులు తామాతని నేమయిన నడిగి తెచ్చుకోవలెనని తంబురలు పట్టుకొనివచ్చి, తమ సామర్థ్యము నంతనుజూపి శ్రావ్యముగా పాడఁదొడఁగిరి. వారిపాట యాహ్లాదకరముగా నున్నందున రాజు వారిచేతఁ గొంతసేపు సంగీతము పాడించి తగిన బహుమానమునిచ్చి పొండని యానతిచ్చెను. ఆపడుచులు రాజుయొక్క దివ్యసుందరవిగ్రహమును చూచినకొలఁదిని కామపరవశురాండ్రై దేహములు తెలియక యుచితానుచితవివేకముపోగొట్టుకొని, రా జియ్యఁబంచినధనము పుచ్చుకొనక, ఆయన సంభోగము మీఁదతప్ప తమకు మఱియొకదానిమీఁద కోరికలేదనియు తమయభిమతమును దీర్చి రక్షింపవలయుననియు, సంశయపడక యడిగిరి. అట్టి యక్రమ మయినకోరికను కోరినందున రాజునకు వారిమీఁద నాగ్రహమువచ్చి కోపదృష్టితోఁ జూచుచు తత్క్షణము తన యెదుటినుండి లేచిపొం డని వారి నదలించి పలికెను. ఆచండాలాంగన లంతటితోఁ బోక తమప్రార్థన చెల్లించినంగాని యచ్చటినుండి కదలమని మూర్ఖపు పట్టు పట్టిరి. అందుమీఁద రాజు కోపమాపుకోలేక మండిపడి తుచ్ఛరాండ్రయినయామాలపడుచులను కొట్టి సాగనంపుఁ డని భటుల నాజ్ఞాపించెను. వారు వెంటనే తమ స్వామియాజ్ఞను శిరసావహించి యామాతంగకామినులను సమ్మెటలతో మొత్తఁగా, కారుణ్యాంతరంగురాలయినచంద్రమతి మంచిమాటలతో భర్తకోపమును శాంతపఱచి యాతరుణులను విడిపించి పంపివేసెను. ఆగోసంగికన్నియలును కన్నీరు కాలువలుగట్ట కొప్పులువీడి వీపులమీఁదఁ జీరాడ పెద్దపెట్టున

రోదనముచేయుచు విశ్వామిత్రాశ్రమమువంక నడిచిరి. రాజును వారిని తొందరపడి కొట్టించినందునకై పశ్చాత్తాపముగలవాఁడయి చింతించుచు భార్యయొక్క హితవచనములచేత కలఁకతీఱియుండెను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము

ఆప్రకారముగా మాలెతలు వెళ్ళి విశ్వామిత్రాశ్రమమును బ్రవేశించి చల్లపొఁటున వనములో సంచరించుచున్న విశ్వామిత్రుని ముందఱ సాష్టాంగపడి, తమకు హరిశ్చంద్రుఁడు చేసిన యవమాన మును దైన్యముతో విన్నవించి గోలుగోలున నేడ్చిరి. అతఁడు వారి యార్తనాదమును విని మండిపడి తోకత్రొక్కిన త్రాఁచువలె లేచి తత్క్షణమే శిష్యగణముతోఁ గూడ బయలుదేఱి త్రోవపొడుగునను పరుషోక్తులు పలుకుచు హరిశ్చంద్రుఁడున్న ప్రదేశమువంక నడచెను. హరిశ్చంద్రుఁ డామహర్షిని దూరమునుండి చూచి భార్యయుతానును లేచి యెదురుగా వెళ్ళి నమస్కరింపఁగా విశ్వామిత్రుఁడతని నమస్కా రమును గైకొనక కన్నుల నిప్పులు రాలఁ జూచుచు నిట్లనియెను.

విశ్వా—ఓరీ నృపాధమా! పూర్వ మెప్పు డయిన రాజులు వేఁటకు వచ్చుచువారు కారా? వా రెన్నఁడయిన నీవలె ఋష్యాశ్రమ ములకు పీడ కలిగించి యెఱుఁగుదురా? వేఁటాడవలె నన్న నీకు ఘోరారణ్యములు లేకపోయినవా? ఈప్రకారముగా నీవు తపోవన ములు ప్రవేశించి యాశ్రమమృగములకు నిష్కారణముగా బాధ కలి గించుచు మాయెడ మహాపరాధమును జేసినవాఁడవైతివి. అంతే కాక మేము కన్నబిడ్డలవలెఁ జూచుకొనుచున్న మాయుద్యానవన

పాలకుఁరాంద్రుఁడను నీవేమో యోగ్యుఁడ వని వేఁడవచ్చిన తప్పిదమున కయి నిష్కరుణుఁడవై కొట్టించి ఘోరపాతకమున కొడిగట్టుకొంటివి. ఇట్టి నిన్నేమిచేసినను పాపమురాదు.

హరి—స్వామీ! ఎఱిఁగియో యెఱుఁగకయో నేను మీయెడ మహాపరాధముచేసి మీయాగ్రహమునకు పాత్రుఁడ నైతిని. అట్లయ్యును శరణాగతరక్షకు లగు మీమఱుఁగు జొచ్చి కావ వేఁడుచున్నాఁడను. పాల ముంచినను నీట ముంచినను దేవరవారిదే భారము.

విశ్వా—నిజమయిన యనుతాపము గలవాఁడ వయి నీవు బహుదీనత్వముతో వేఁడుచున్నావు గనుక, నీవుచేసిన దారుణకర్మమునకు నిన్ను క్షమించినారము. ఇఁకను నీవు మాబుద్ధి విని మాకు పుత్రికాప్రాయులైన యిద్దఱు కన్నియలను వివాహము కమ్ము.

హరి—నాకుఁగల రాజ్యసంపదలను సర్వము నిమ్మన్ననుఇచ్చెదను గాని, అగ్నిసాక్షికముగా పరిణయమయిన ధర్మపత్నియుండఁగా అధర్మమార్గము నవలంబించి చండాలస్త్రీలను వరియింపఁజాలను.

విశ్వా—అట్లయినచో నీ వాడితప్పనివాఁడవు గనుక నీరాజ్యమును ధనమును మాపాలుచేసి కట్టుబట్టలతో నీవును భార్యయు లేచిపొండు.

అని విశ్వామిత్రుఁడు పలికినంతట హరిశ్చంద్రుఁడు భార్య యేమనునో యని యామెవంక చూడఁగా, చంద్రమతి భర్తవంక తిరిగి సత్యము తప్పి యపకీర్తిపొందుటకన్న సమస్తరాజ్యమును మానికి ధారపోయుటయే దనకు పరమసమ్మత మని భర్తయొక్క యభిప్రాయమున కనుగుణముగా ప్రోత్సాహవాక్యము పలికెను. తోడనే రాజు తన సర్వధనమును రాజ్యమును విశ్వామిత్రునకు ధారాపూర్వ

కముగా దానముచేసి, తరువాత, రాజధానికి వచ్చి జరిగిన యావద్వృత్తాంతమును మంత్రులకుఁ జెప్పి మీరికముందు విశ్వామిత్రుని గొలిచియుండుఁడని యాజ్ఞ యిచ్చి, పౌరులు మూఁకలయి వచ్చి సంగతివిని దుఃఖించుచు మమ్మెవ్వరి కొప్పగించిపోయెద రని వెంటఁ బడఁగా వారి నోదార్చి వెనుకకుమరలిపొం డని చెప్పుచు, భార్యయు పుత్రుఁడును తోడ నడవఁగా కట్టుబట్టలతో వెడలిపోవుచుండెను. ఇంతలో విశ్వామిత్రుఁడు శిష్యులచేత హరిశ్చంద్రుని మరలఁ బిలిపించి యజ్ఞమునిమిత్తము తాను పూర్వ మడిగి పుచ్చుకొని దాచఁబెట్టిన ధనమును కూడనిచ్చి మఱి కదలుమని నిర్బంధపెట్టెను. ముప్పది దినములు గడువిచ్చినపక్షమున దెచ్చి యిచ్చెదనని రాజు ప్రార్థింపఁగా అతఁ డందున కొప్పుకొని పరమధూర్తాగ్రగణ్యుఁ డైన నక్షత్రకుఁ డను శిష్యుని బిలిచి యీతఁడు గడువులోపల సొమ్మిచ్చువఱకును వీరితోఁగూడ నుండి నీబత్తెముతోడఁ గూడ మావిత్తమును పదిలముగాఁ దీసికొనిరమ్మని యొప్పగించి రాజును బంపివేసెను.

హరిశ్చంద్రుఁడు కాశీపట్టణమునకు వెళ్ళవలె నని భార్యాపుత్త్రులతో బయలుదేఱి యరణ్యమార్గమున నడుచుచుండఁగా నడుమ నడుమ లేనిబడలిక తెచ్చుకొని నక్షత్రకుఁడు తనకాళ్ళు నొచ్చిన వనియు నాలుక యెండిపోవుచున్న దనియు బహువిధముల వారిని దూషించుచు కాళ్ళు పట్టవలసిన దనియు మంచినీరు తెచ్చి యియ్యవలసిన దనియు బాధపెట్టుచుండును. ఆదంపతు లతఁడుపెట్టిన పాట్లకెల్లను లోఁబడి తమకష్టమునకైన నోర్చుకొని యతనికి సమస్తోపచారములును చేయుచుందురు. ఈప్రకారముగా బహుప్రయాసముతో నడచి వారు సాయంసమయమునకు "భేతాళవటము" అనఁబడు నొక గొప్ప మఱ్ఱిచెట్టుకడకుఁ జేరి యారాత్రి యచ్చట విశ్రమింపఁ

దలఁచికొని మునికుమారునకు చిగురాకులతో మెత్తనిపాన్పు నమర్చి తామాసమీపమున కటికినేలను బట్టలు పఱచుకొని శయనించిరి. మిక్కిలి బడలియున్నవారు గనుక చంద్రమతియు నక్షత్రకుఁడును వెంటనే నిద్రపోయిరి; హరిశ్చంద్రుఁడు మనస్తాపముచేత నిద్రపట్టక చీఁకటిపడ్డందున కత్తినిబట్టుకొని వారికి కావలి కాచుచుండెను. ఆచుట్టుపట్ల నివసించు దొంగలలో నొకఁడు వారిని జూచి మఱ్ఱిచెట్టు క్రింద మార్గస్థులు పరున్నారని తనవారితోఁ జెప్పఁగా వారందఱును గుంపుగూడివచ్చి దోఁచుకోవలె నని ప్రయత్నించిరి. హరిశ్చంద్రుఁ డాదారిదోపుడుకాండ్రను దూరమునుండి చూచి వారియుద్దేశము నూహించి వారిమీఁదపడి ధైర్యముతో పోరాడి కొందఱిని చంపియు కొందఱిని గాయపఱిచియు వారినందఱిని పాఱఁదోలెను. అంత కొంతసేపటికి మేఘములు కారుక్రమ్ముకొని యుఱుములతోను మెఱుములతోను కుండలతో దిమ్మరించినట్లుగొప్పవర్షము కురిసెను. ఆవాన కులికిపడిలేచి వణఁకుచున్న నక్షత్రకుని భయముతీర్చి యతనిని చెట్టుమొదటికిఁ జేర్చి, తమబట్టల నాతనికిఁగప్పి తడియకుండఁజేసి యావధూవరులు కొమారుని నొకరు విడిచి యొకరెత్తుకొనుచు వానలో నిలుచుండి తెల్లవాఱినదాఁక మిక్కిలి శ్రమపడిరి. మఱియొక నాఁడు ప్రయాణమయి సగముదూరము వచ్చునప్పటికి త్రోవలో కూలఁబడి తానిఁక నడవలే ననియు మిక్కిలి దాహ మగుచున్న దనియు నక్షత్రకుఁడు బండతనముచేసి కూరుచుండెను. ఆరాజదంపతులు తమకుమారుని క్రిందదింపి నడిపించుచు మెల్లఁగా నాబ్రహ్మచారి నెత్తుకొని తీసికొనివచ్చి చల్లనినీడ గలయొక మఱ్ఱిచెట్టుక్రింద కూరుచుండఁ బెట్టిరి. అప్పుడు చంద్రమతి తన పయ్యెఁటచెఱఁగుతో నక్షత్రకునికి విసరుచు శ్రమతీర్చుచుండఁగాఁ హరిశ్చంద్రుఁడు ఘంచి

నీళ్ళను తెచ్చుట కయి దూరముగా వెళ్ళెను. పిమ్మట నక్షత్రకుఁడు లేచి కూరుచుండి యీప్రకారముగా ప్రసంగమున కారంభించెను.

నక్ష—అమ్మా! నీ వాగర్భశ్రీమంతు లయిన తల్లిదండ్రుల కడుపునఁ బుట్టితివి. చిన్నప్పటినుండియు నిత్యమును పలువురు పరిచారికలు పనులుచేయ కష్టమెట్టిదో యెఱుఁగక బ్రతికితివి. అట్టినీకీయ నను జేసికొని యిట్టి యడవులలో బహుకష్టము లనుభవింపవలసి వచ్చినది.

చంద్ర—ఓ వెఱ్ఱివాఁడా! పెనిమిటితోఁగూడ నున్నందున నా కివియేవియు కష్టములు గావు. మహారాజునకుఁ గూఁతురైనను భార్య భర్తకు పరిచారికయే. రాజ్యము పోఁగొట్టుకొని యడవులలో తిరుగుచుండుటఁబట్టియే నాకు స్వయముగా పతికి శుశ్రూష చేయుచుండుటకును లభించినది. ఎన్నికష్టములకైనను నోర్చుకొని నీతి తప్పక ప్రవర్తించెడి భర్తదొరకుటంబట్టి లోకములోనిస్త్రీలలో నన్నుమించిన ధన్యురాం డెవ్వరును లేరు.

నక్ష—అమ్మా! నీవు నావిషయ మయి పడుచున్న శ్రమకు నా కెంతయు మెచ్చుపుట్టినది. నామాట విని నీవును కొమారుఁడును నావెంట నయోధ్యకు రండు. నేను విశ్వామిత్రునితోఁ జెప్పి నీ కొమారునకు పట్టాభిషేకము చేయించెదను.

చంద్ర—నాకు భర్తతోడిద లోకము. భర్త యెక్కడ నుండునో నా కక్కడనే సమస్తమును గలుగును. భర్త నెడఁబాసి యున్నచో నాకు దివ్యమందిరములు మహారణ్యములుగా నుండును. ఇప్పుడు చెప్పినఁ జెప్పితివిగాని యిఁకముం దెప్పుడును నీవు నాతో నిటువంటిమాటలు చెప్పఁబోకు.

అనుచుండఁగా హరిశ్చంద్రుఁడు మధూదకమును తీసికొని వచ్చి నక్షత్రకునికి త్రాగనిచ్చెను. ఇంతలో దవానలము నలుదిక్కుల వ్యాపించి యాకాశమంటు మంటలతో వా రున్నదిక్కున నరణ్యమంతయు కాలుచుండెను. హరిశ్చంద్రుఁ డేదిక్కునకుఁ బోవుటకును, ఏమి చేయుటకును తోఁచక తొందరపడుచుండెను. అంతట చంద్రమతి భర్తకడకు వచ్చి, "మీరు నాకొఱకు కనిపెట్టుకొని యుండక ముందుగా నీబ్రాహ్మణకుమారు నావలికి దాటించి ప్రాణరక్షణమును గావింపఁ బ్రయత్నింపుఁడు; చేత. నయినచో లోహితాస్యునిగూడ రక్షింపుఁడు. నాకాయువుండి మీసేవచేయుభాగ్య మున్నచో వెనుక నేనువచ్చి మిమ్ముఁ గలిసికొనెదను. లేదా, యీయగ్నిహోత్రుని కాహారమునై పుణ్యలోకమును బొందెదను" అని చెప్పఁగా హరిశ్చంద్రునకు దుఃఖము వచ్చి, కాలిలో ముల్లుగ్రుచ్చుకొని తిన్నగానడవ లేకున్న భార్యను వదలిపెట్టి వెళ్ళుటకు మనసురాక విచారించుచుండెను. ఇంతలో దైవవశముచేత గాలి మఱియొకవైపునకు తిరిగినందున, మంట వా రున్నచోటినుండి దూరముగాపోయి యడవి యాప్రక్కను కాలుచుండెను. ఇట్లు బహుకష్టములు పడుచు నిత్యప్రయాణములు చేసి వారు పదిదినములలో కాశికాపురము ప్రవేశించిరి.

పదుమూడవ ప్రకరణము

హరిశ్చంద్రుఁడు కాశికాపురమును చేరినతరువాత కొన్నిదినములు నిత్యమును మణికర్ణికాదిఘట్టములయందు గంగాస్నానము చేయుచు, విశ్వేశ్వరుని భజించుచు, ఇతరమహాస్థలములనుసేవించుచు

కాలము గడుపుచుండెను. అక్కడ విశ్వామిత్రుఁడును, రాజ్యమును పూర్వపుమంత్రులయందే యుంచి, ప్రజలను న్యాయముగా పరిపాలనముచేయ నియమించి, తాను మాఱువేషముతో హరిశ్చంద్రుని చర్యలు కనిపెట్టుచు నతనివెంబడినే యుండి,సమయమయినప్పుడెల్లను రహస్యముగా శిష్యునకు కర్తవ్యము నుపదేశించుచు, బహువిధ మాయోపాయములు పన్ని యేలాగునైనను రాజును బొంకింపవలెనను నుద్దేశముతో కాశీపట్టణమునందే ప్రవేశించి యుండి ప్రచ్ఛన్నముగా మెలఁగుచుండెను. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు నక్షత్రకుఁడుహరిశ్చంద్రునిజూచి "ఓ రాజా! నేటి కొకటి రెండుదినములు తప్ప నీవు పెట్టిన నెలదినములగడువును వెళ్ళిపోవచ్చినది. ఈవఱకు నీవుమాకొక్కరూకయిన నిచ్చినపాపమునఁ బోవలేదు. నేను ధనము నియ్యలే నని నీవు మొదటనే చెప్పినపక్షమున, నే నింతకాలము తపస్సంధ్యాద్యనుష్ఠానములు మానుకొని నీతోఁగూడ చెట్లు పుట్టలు పట్టుకొని తిరిగి యాయాసపడుచు వ్యర్థకాలక్షేపము చేయనుగదా? ఇప్పుడయినను నేను ధన మియ్యఁదలఁచుకోలేదు పొమ్మని బొంకినం బోయెదను. ఇఁక నేను నీముందఱ మోమోటపడి గట్టిగా నడుగకయూరకున్నచో మహానుభావు లగు మాగురువులకోపమునకు పాత్రుఁడను కావలసి వచ్చును. భార్యనో బిడ్డనో తెగనమ్మి వేగిరము మాధనము మాకిచ్చివేసి మమ్ముఁబంపివేయుము" అని మఱియు బహువిధము లయిననిష్ఠురాలాపములు బలికెను. హరిశ్చంద్రుఁడేమియు నాలోచన పాలుపోకనివ్వెఱఁగంది మాఱుమాటాడక క్రిందు చూచుచు తల వంచుకొని యాతనిపరుషవాక్యము లన్నిటికిని తలయొగ్గి యూరకుండెను. అప్పుడు చంద్రమతి భర్తకు ధైర్యము చెప్పుచు మృదువాక్యములతో నిట్లనియెను.

చంద్ర—ఓప్రాణవల్లభా! మీధనము నైన నే నుండఁగా మీ రీప్రకారముగా ఋణము తీర్చలే మని విచారపడ నేల? నన్నెవ్వరి కైనను విక్రయించి యాధనముతో ఋణవిముక్తులరయి సత్యము నిలిపి శాశ్వతకీర్తిని పొందుఁడు.

హరి—ఓ మనోనాయికా! ఈప్రకారముగా ములుకులవంటి కఱకుమాటలు నా చెవులలో నాటించి మనస్తాపము గలిగించుట నీకు ధర్మమా? ఎంత కఠినచిత్తుఁ డయినను సమస్తకష్టములనుపడి భార్యను సంరక్షింపవలసినదానికి మాఱుగా స్వప్రయోజనపరుడై మీఁది మిక్కిలి భార్య నమ్ముకొనుట కొడఁబడ నేర్చునా? అప్పు తీర్పఁగల యుపాయము దొరకక యే చింతపడుచున్న నామనస్సున కిటువంటి యనుచితవాక్యములు పలికి మఱింతచింత కలుగఁ జేయకుము.

చంద్ర—నాప్రాణనాయకా! నీపాదములాన! నామాట కాటంకము చెప్పక నాప్రార్థన నంగీకరింపవలయును. సమయము వచ్చినప్పుడు భర్త కక్కఱకురాదేని, అట్టిభార్యతోడి ప్రయోజన మేమి? మీరు కోరకుండ నాయంత నేనే మనఃపూర్తిగా దాసినిగా నమ్ముడుపోయి మిమ్ము ఋణవిముక్తులనుగాఁ జేయ నొప్పుకొను చున్నాను గనుక మీ రెంతమాత్రమును సంకోచపడవలసినపని లేదు. సాధనాంతరము లేనప్పుడు మీకసత్యదోషమును కలిగించి సుఖపడుట కంటె దాసినిగా నుండియైన మీసత్యమును నిలుపఁగలుగుటయే నాకు పరమసమ్మతము.

అని బహువిధముల నొక్కిచెప్పఁగా, హరిశ్చంద్రుఁడు చిట్టచివరకు భార్యయొక్క నిర్బంధమును మానుపుకోలేక భార్య నెవ్వరికైన దాసినిగా విక్రయించుట కొప్పుకొని "మీకు దాసి కావలెనా? మీకు దాసి కావలెనా?" అని యూరిలో పేరుగలవారి నందఱిని పోయి

యడుగుచువచ్చెను. కొందఱు మా కక్కఱలేదనియు, కొంద ఱడిగి నంత మొత్తము నియ్యఁజాలమనియుఁ జెప్పియెవ్వరును కొనకపోయిరి. ఇట్లు పలువుర నడిగి విసిగి మరలు చుండఁగా కాలకౌశికుఁ డను బ్రాహ్మణుఁ డొకఁ డగపడెను. అతఁడు గ్రామపురోహితుఁడు; లుబ్ధాగ్రేసరచక్రవర్తి; ఎక్కువవడ్డికి బదులిచ్చి నిర్దయుఁ డయి యిండ్లను వాకిండ్లను అమ్మించి సొమ్ము రాఁబట్టుకొను చుండును. అతనికి కలహకంటకి యని యొక భార్య కలదు; లోకములోని స్త్రీలలో నెక్కడను అంత గయ్యాళిది యీవఱకు పుట్టినవారిలోను ముందు పుట్టఁబోవువారిలోనుకూడ కనఁబడదు; పనిపాటులు లేక యింట తిని కూరుచుండి మగనిని తిట్టుచుచుండును. అతఁ డెవ్వరిని దాసినిగాఁ దెచ్చినను నిమిషములో పోట్లాడి వెడలఁగొట్టుచుండును గనుక, మగఁడే భార్యకు నికృష్టపరిచారకుఁడుగా నుండెను. ఇట్లు హరిశ్చంద్రుఁడు భార్య నమ్మఁజూపఁగా కాలకౌశికుఁడు సంతోషించి ధన మిచ్చికొన్న పక్షమున నామె తన భార్య పెట్టిన పాట్లకెల్లను లోఁబడియుండునుగదా యని హరిశ్చంద్రుఁ డడిగిన మొత్తమునిచ్చి చంద్రమతిని దాసినిగాఁ గొనెను. మరల ధనము నిచ్చివేసి తనభార్యను తీసికొనిపోవు పద్ధతి మీఁద, హరిశ్చంద్రుఁడు కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచు భార్య నాబ్రాహ్మణున కమ్మివేసెను. ఆబ్రాహ్మణాధముఁడును తాను యాచించి తెచ్చుకొన్న మూటలను చంద్రమతిచేత మోపించుకొని తనయింటి వంక నడచెను. చంద్రమతియు భర్త నెడబాయవలసివచ్చెనుఁ గదా యని కన్నీరు కాలువలుగట్ట రోదనముచేయుచు భర్తను సత్యసంధుని గానే చేయవలయుననియు శీఘ్రకాలములోనే తనకు మరల నతని పాదసేవ చేయుభాగ్యమును లభింపఁజేయవలయుననియు పరమేశ్వరుని ప్రార్థించుచు బ్రాహ్మణునితో నడవసాగెను. ఒండొరుల నెడఁ

వ్రాయుటచేత నాదంపతులకిరువురకును నిజమయిన దుఃఖము నాఁటి నుండియు ప్రారంభమయినది.

ఈప్రకారముగా భార్యనమ్మి సంపాదించినసొమ్ము చేతిలోఁ బోయఁగానే నక్షత్రకుఁడాసొమ్ము తనబత్తెమునకును ఋణములో కొంతభాగమునకును మాత్రమే సరిపోయిన దనియు, తక్కినవిత్తపు మొత్తమునుగూడ నేలాగునైన సంపాదించి యియ్యవలసిన దనియు నిర్బంధపెట్ట నారంభించెను. హరిశ్చంద్రుఁడు తన కింక నుపాయ మేమియు తోఁచక తన్నుఁ దీసికొనిపోయి యమ్మికొని ఋణశేషమును తీర్చుకొమ్మని యానూత్నబ్రహ్మచారిపాలఁ బడెను. నక్షత్రకుఁడును మంచి దని యొప్పుకొని యారాజచంద్రుని తనవెంటఁ గొనిపోయి వీధులవెంబడిని త్రిప్పి యెల్లవారికిని విక్రయింపఁ జూపుచు నెక్కడను బేరము కుదురనీయక తుదకు వీరబాహుఁ డనునొక చండాలునొద్ద గొప్పమొత్తమును పుచ్చుకొని వానికి భటునిగా నమ్మి వేసెను. వీరబాహుఁడు సొమ్మిచ్చుటకుముందు "నే నింతసొమ్మిచ్చి కొన్నపక్షమున నీవుఁ డొకవేళ ఏరాత్రియైనఁ జెప్పకుండ నన్నేమ ఱించి పాఱిపోవుదేమో నానొమ్మున కెవ్వరు పూటపడియెద'! రని యడిగెను. హరిశ్చంద్రుఁడు సత్యమును పరిపాలించుకొరకే యిట్టి కష్టముల కెల్లను లోఁబడుచున్నాఁడనియు; అతఁడొరుల నెప్పుడును మోసము చేయువాఁడు కాఁడనియు, నక్షత్రకుఁ డాతనిచరిత్రమును నమ్మకము పుట్టునట్టుగా మొదటినుండియు వీరబాహునితోఁ జెప్పెను. హరిశ్చంద్రుఁడును తా నన్నమాట తప్పక యెంతటియాపదలు వచ్చి నను సహించి యాతనిని గొలిచియుండెద నని బాసచేసి చెప్పెను. అప్పుఁడామాలవానికి సహితము హరిశ్చంద్రునియెడలకొంతకనికరము

గలిగి, ఆబ్రాహ్మణుఁ డడిగినసొమ్ము నిచ్చి కొని యాతఁ డెప్పుడయిన తానిచ్చిన ధనమును తనకు మరల నిచ్చుకోఁ గలిగినయెడల వెంటనే యతనిని దాస్యబంధమునుండి విముక్తిని జేసెద నని వాగ్దానము చేసెను. నక్షత్రకుఁడు సొమ్మునంతను పుచ్చుకొని విశ్వామిత్రుని ఋణమును తనబత్తెమును ముట్టిన వని చెప్పి, వారిరువుర నాశీర్వదించి తనదారిని పోయెను.

ప దు నా ల్గ వ ప్ర క ర ణ ము

అట్లు నక్షత్రకుఁడు వెళ్ళినతరువాత వీరబాహువు హరిశ్చంద్రుని తనతోఁ దీసికొనిపోయి, తానాపట్టణములో స్మశానవాటికకధికారిననియు, అక్కడ శవములను దహనముచేయువా రందఱును తన కొకమాడ రుసు మిచ్చి తనయాజ్ఞ పుచ్చుకొన్న తరువాతనే యాపనిని చేయవలయు ననియుఁ జెప్పి, అతనికి వీరదా సనుక్రొత్త పేరు పెట్టి తనకు మారుగా దవారాత్రము లందుండి పన్ను గ్రహించుచుండునట్లు నియమించి నిత్యమును తిండికిఁ గావలసిన గింజలనుకొలిచి యిచ్చుచుండెను. హరిశ్చంద్రుఁడును రుద్రభూమియందే యొకగుడిసె వేసికొని కాపురముండి, తన యజమానుఁడిచ్చిన బియ్యమును స్వయముగానే పాకము చేసికొని భుజియించుచు రాత్రింబగళ్ళు స్వామిభక్తి కలవాఁ డయి యచ్చటే కనిపెట్టుకొని యుండి స్వకృత్యమును శక్తివంచనలేక చక్కఁగా నిర్వహించుచుండెను.

అంత నక్కడ చంద్రమతియును హంసనారి యనుపేరున బ్రాహ్మణునియింట నుండి, అతనిభార్య నియమించు నీచపుపనుల

నెల్లఁ జేయుచు, తిన్నఁగా తిండిపెట్టకపోయినను బట్ట యియ్యకపోయి నను పరులెవ్వరితోను జెప్పక, ఆబ్రాహ్మణదంపతు లెన్ని కాఱు మాటలాడినను పడుచు, భయభక్తులు గలిగి వర్తించుచుండెను. బ్రాహ్మణుఁడు లేశ మయినను దయ లేనివాఁడయి లోహితాస్యు నొక్కనిని పండ్లు సమిధలు మొదలయినవి తెచ్చుటకయి యెం డనక వా ననక యడవికి పంపుచుండెను. ఈప్రకారము నారాజకుమారుఁ డొకనాఁడు కొందఱుబ్రాహ్మణకుమారులతోఁ గూడ యరణ్యమునకు వెళ్ళి, పుట్ట యెక్కి యొకమఱ్ఱిచెట్టుయొక్క వాలుకొమ్మనుండి యాకులు కోయుచుండఁగా, వల్మీకములోనుండి యొక నల్లత్రాఁచు పయికివచ్చి యారాచకొమారుని కా లొడిసి కఱచెను. వెంటనే లోహితాస్యుఁడు "హా! మాతా!" అని కేక వేసి నోర నురుఁగులు గ్రక్కుచు భూమిమీఁద పడి మూర్ఛపోయెను. ఆ బ్రాహ్మణబాలకు లది చూచి భయపడి తత్క్షణమే పరుగెత్తుకొనివచ్చి యేడ్చుచు తల్లి కాసంగతిని జెప్పిరి. వాఁడుకప్రకారముగా కొడుకు వేళ కింటికి రానందున కే విచారపడుచున్న చంద్రమతి పిడుగువంటి యీ చెడువార్తను విని మూర్ఛపోయి మరలఁ దెలిసి పెద్దపెట్టున నేడ్చుచు, కలహకంటకి కడకుఁ బోయి పుత్రునివార్త చెప్పి వెళ్ళి చూచివచ్చుటకు సెలవు వేఁడఁగా కఠినచిత్తురా లయినయామదవతి కొన్నికాఱులు ప్రేలి యింటఁగలపను లన్నియు తీఱినదాఁక పోవలదని కసరెను. ఆయుత్తమాంగన పొరలిపొరలి వచ్చుదుఃఖమును మ్రింగి శాంతతతో రాత్రి పదిగడియలవఱకును పనులుచేసి, పిమ్మట కలహకంటకియొద్ద ననుజ్ఞ పుచ్చుకొని గాఢాంధకారములో నొక్కతెయుబయలుదేఱి బ్రాహ్మణ బాలురు చెప్పినయానవాలునుబట్టి వెదకికొనుచు మఱ్ఱిచెట్టు చేరి, తనసమీపమున నిద్రపోవుచున్న వానివలె నేలఁబడి యున్నకొమారుని

జూచి ఱొమ్ము మోఁదుకొనుచు కొంతసే పేడిచి, ఇంతలో ధైర్యము తెచ్చుకొని ముందు చేయవలసినపని నాలోచించుచు లోహితాస్యుఁడు మృతినొందెనని నిశ్చయము చేసికొని యారాత్రియే దహనసంస్కారము జరగవలెను గనుక, చుట్టుపట్లడొంకలలో కొన్నిచితుకు లేఱి మోపుగట్టి నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొని కుమారుని తనభుజముమీఁద మోచుకొని తిన్నగా ప్రేతభూమికి నడచెను. పట్టపగలయిన నెన్నఁడును గృహము బయలుదేఱి యెఱుఁగని యాసుకుమారీమణి నిశాసమయమున నొంటిగా నరణ్యమార్గమున పుట్టెడుదుఃఖముతోను నడిచి, పితృభూమిచేరి తాను తెచ్చిన పిడుకులతో సొదపేర్చి పుత్రకుని దానిమీఁద పెట్టి దుఃఖ మాఁగక యేడ్వఁజొచ్చెను. ఆయేడుపు విని హరిశ్చంద్రుఁడు గుడిసెలోనుండి లేచివచ్చి శవమును దెచ్చినవా రెవరని యడిగెను. తనపేరు హంసనారియనియు, తనకుమారుఁడు పాము గఱచి దేహము తెలియకున్నాఁడనియు, విషవైద్యము తెలిసినయెడల బాలకుని ప్రాణదానము చేయవలయు ననియు, చంద్రమతి యార్తనాదముతోఁ బలికెను. తొట్రుపాటుతో పలికినమాట యగుటచేత భార్యకంఠస్వరమును గుఱుతు పట్టలేక హరిశ్చంద్రుఁడు తాను వీరదాసను కాటికాపరివానిభటుఁడను గాని విషవైద్యుఁడను కాననియు మాడ యియ్యక శవము నక్కడ దహనముచేయ వల్లకాదనియు, గంభీరముగాఁ బలికెను. అతఁ డాయవస్థలో నున్నసంగతి నావఱకు వినియున్నదికాదు గనుకను, అతఁడు దూరమునుండి మాటాడినందునను తనభర్తమాట నామెయు నానవాలు పట్టలేకపోయెను. అప్పుడు చంద్రమతి సమస్తభూమండలమును నేకచ్ఛత్రముగా నేలినమహారాజు యొక్కపుత్రకుని దహనక్రియకై యొకమాడ యైన తేలేనియవస్థ తటస్థించెనుగదా యని యేడ్చెను. ఆయేడుపు విన్నతోడనే యామె తన

భార్యయేమో యని సందేహముపడి మనసుచెదరియు మరలధైర్యము తెచ్చుకొని, మఱికొంత సమీపమునకు వచ్చి "నీ పట్టిమహారాజుదేవి వైన నీ కింతద్రవ్యాభావము కలుగవలసిన యావశ్యకము లేదే, నీ మెడలో మెఱయుచున్న శతమాన మమ్మియైన మామాడ యిమ్ము" అని యతఁడు పలికెను. అంత నామె భర్తమాట యానవాలు పట్టి యాతనికి సంభవించిన దురవస్థకును, కొడుకుచావునకును బహువిధ ముల విలపించుచు, "మునుపు మీతొడలమీఁద పరుండినిద్రపోయెడు ముద్దుకుమారుని లోహితాస్యుని జూడుఁ" డని యాతనిపాదములపైఁ బడవైచి యేడ్వనారంభించెను. ఆమాటలు చెవిని బడినతోడనే గుండెలు పగిలి పుత్రశోకమున దేహము తెలియక యతఁడుక్రిందపడి పోయెను. చంద్రమతి తనదుఃఖమును మఱచి, మగని లేవఁదీసి సేద తీర్చి ధైర్యము చెప్పి, స్వామికార్యమున ద్రోహముచేయుట యర్హా కృత్యము గాదనియు, ఆపదలయందు ధైర్యము వదలి శోకము నొందుట వివేకులకు ధర్మము కాదనియు బోధించి; మాడ లభించు మార్గము నాలోచించి చెప్పుఁడని భర్తను వేఁడుకొనెను. భార్యహితో బోధచేత దుఃఖమును మాని ధైర్యమును పూని కొంచెముసే పాలో చించి "నీవేలాగుననైననీవుకొలువున్న బ్రాహ్మణునికరుణపుట్టునట్టుగా బతిమాలుకొని యొకమాడ వేఁడి తీసికొనివచ్చి యీబాలుని దహింం చుకార్యము చూడు" మని భార్యను బంపివేసెను. ఆమెయొక్కతెయు చీఁకటిలో రోదనము చేయుచు పురవీధులనుండి వెళ్లుచుండఁగా నొక్కబ్రాహ్మణుఁ డెదురుపడి, ఆమెశోకకారణము నడిగి తెలిసికొని; జాలిపడువానివలె నటించి యొకనగలమూట నామెచేతిలోఁబెట్టి తన కక్కఱలేదని యామె చెప్పుచుండఁగా వినక వెడలిపోయెను. ఇంతలో యామెచేతికి నగలమూట నిచ్చిపోయిన బ్రాహ్మణుఁడే మరల వచ్చి

రాచకొమారునిఁ జంపి నగ లెత్తుకొని వచ్చిన పాపాత్మురా లిదిగో పాఱిపోవుచున్న దని రాజభటుల కామెను జూపి తొలఁగిపోయెను. తలారు లామె చెప్పుకొనుమాట లెంతమాత్రమును వినకఁ నగలతో నామెను గొనిపోయి శిశుహత్య చేసినదుష్టురాలిని పట్టుకొంటి మని రాజుముందఱ పెట్టిరి. కొడుకును జంపె నన్నకోపముచేత రాజు విమర్శ యేమియుఁ జేయకయే రాజసభలో మాటాడ నో రాడక యూరకున్ననిరపరాధిని నైనయామెను శిరచ్ఛేదము చేయ నుత్తరు విచ్చి తలారులవెంటఁ బంపివేసెను. వారామెను దీసికొనిపోయి రాజాజ్ఞను జెప్పి తల గొట్టుట కయి వీరబాహున కొప్పగించిరి.

ప దు నే న వ ప్ర క ర ణ ము

రాజభటులు చంద్రమతిని దీసికొనిపోయి వీరబాహుని కొప్పగించి రాజాజ్ఞను చెప్పినతరువాతఁ వాఁడామెను తనవారివెంబడిని శిరచ్ఛేదమును చేయుటకయి హరిశ్చంద్రునిపాలికిఁ బంపెను. ఆపట్టణములోనే యుండిజరుగుచున్నయావత్సంగతిని కనిపెట్టుచున్న విశ్వామిత్రుఁడేమిజరుగునో చూడవలె నని చంద్రమతివెనుకనే ప్రేతభూమికి వెళ్లెను. వీరబాహునిమనుష్యులు చంద్రమతిని గొనిపోయి తమస్వామియాజ్ఞను జెప్పి తమ కాతఁ డిచ్చినయానవాలునుజూపి వారు దూరముగా నిలుచుండిరి. ఆమాటలు చెవినిసోఁకినతోడనే ధైర్యము చెడి కొంతసేపు నివ్వెఱఁగంది యేమి చేయుటకును తోఁచక హరిశ్చంద్రుఁడు కన్నీరునించుచు శిరస్సు వంచుకొని యుండెను. ఆసమయములో చంద్రమతి భర్తకు ధైర్యము చెప్పి, స్వామికార్యము నిర్వహించుట

యవశ్యకర్తవ్యమనియు, మనుష్యులును దేవుఁడునుగూడ మెచ్చునట్లుగా స్వకృత్యమును నిర్వహింపవలయు ననియు, తనమీఁది ప్రేమానుబంధమునుమఱచి ధర్మమునందే బుద్ధి నిలుపవలయుననియు, బహువిధముల బోధించి యొడఁబఱిచి, తనప్రాణవల్లభుఁ డెప్పుడును సత్యమును దప్పక యిహలోకమున నిత్యసుఖమును బొందునట్లనుగ్రహింపవలయునని జగదీశ్వరుని ప్రార్థించి, మనసులోఁ బరమాత్మని నిలిపి నిశ్చలహృదయముతో కత్తిదెబ్బకు మెడయొగ్గి వధ్యశిలమీఁదఁ గూరుచుండెను. హరిశ్చంద్రుఁడును లోపలినుండి పొంగివచ్చుదుఃఖమునాపుకొని, స్వామికార్యము చేయకతప్పదుగదా యని తెగువచేసిఖడ్గమును చేతఁబూని యామెశిరస్సును తెగవేయుట కయి గుఱిచూచి హస్తమును పయి కెత్తెను.

అప్పుడు చూడవచ్చినమూఁకలలోనుండి విశ్వామిత్రుఁడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి హరిశ్చంద్రునిచేయి పట్టుకొని నిలిపి యిట్లనియెను.

విశ్వా—రాజోత్తమా ! ఇంతవఱకును నీవెంతో భూతదయగలవాఁడవనియు పుణ్యచరిత్రుఁడవనియుఁ బ్రసిద్ధిగని తుట్టదుద కట్టి క్రూరకృత్యమున కొడిగట్టి స్త్రీహత్య చేయఁబూనుట నీవంటివానికుచితము గాదు. ఉత్తమురా లైనకులాంగనను జంపుకొని ముం దేమిసుఖము ననుభవింపఁ బోయెదవు ? నామాట విని నీ వాకయబద్ధము నాడుము. ఆడినతోడనే నీపుత్రుని బ్రతుకునట్లు చేసి, నీభార్యను క్షమించునట్లు రాజును సమ్మతిపఱిచి నిన్నునీభార్యతోఁగూర్చి నీరాజ్యమంతయు నీకు మరల నిచ్చెదను. ఇఁక మాఱుమాటాడక నేనుజెప్పినట్లు చేయుము.

హరి—ఓ మునిసత్తమా! నన్నుధర్మమునకు లోఁబడుమని బోధించుట మీవంటి సమస్తధర్మవేత్తలకు న్యాయ మగునా? ధర్మమార్గము విడుచుటచే లభించినస్వర్గ మైనను నాకక్కఱలేదు. హృదయస్థైర్యము చాలక యాపద వచ్చినప్పుడు హరిశ్చంద్రుఁడు ధర్మము తప్పెనని నిందపొంది యనుభవించు తుచ్ఛసుఖము లవి యేటికి? మీరు నాయం దనుగ్రహించి యిఁకముం దిట్టిమాట లేవియు నాతో సెలవీయకుఁడు. నాచేతిఖడ్గమును వదలి మీరు కొంచెముసే పావలికిఁ జనుఁడు. స్త్రీవధ జరుగుచుండఁగా నొద్ద నుండి చూచుట సర్వసంగములు త్యజించి తపస్వులై యున్న తమ బోటివారికి తగదు.

అని నిశ్శంకముగాఁ బలికిన హరిశ్చంద్రుని నిత్యసత్యప్రభావము నకును ధర్మచింతకును నాశ్చర్యమొంది, ఇఁక నాతనిచేత బొంకింపఁ గలుగుదు ననుతలఁపు కట్టిపెట్టి, ఇట్టిసమయములో నుపేక్షించుట క్రూరకిరాతకృత్య మగునుగాని మానుషకర్మముగాదని నిశ్చయించి, హరిశ్చంద్రునిచేయి పట్టు విడువక విశ్వామిత్రుఁడు తనశిష్యులలో నొకనిచేత వెంటనేయూపట్టణపురాజునకు వర్తమానముపంపెను. కొంత సేపటికి మంత్రులు మొదలగు సమస్తప్రకృతివర్గముతోడను రాజు శ్మశానభూమికి వచ్చెను. అప్పుడు సమస్తజనులును వినుచుండఁగా విశ్వామిత్రుఁడు వాడు చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రు లగుటయు, తనకును వశిష్ఠునకును పంతమువచ్చి వారిచేత నసత్యము పలికింపవలెనని తాను వారి ననేకవిధముల నాపదలుపెట్టి తుదకు బొంకింపలేక పరాజితుఁడగుటయు చంద్రమతి నిర్దోషురా లగుటయుఁ జెప్పి, తానే యర్ధరాత్రసమయ

మునఁ దనశిష్యులచేత రాజాంతఃపురములో కన్నము వేయించి రాజనందనుని తెప్పించితి ననియు, ఆశిశువుయొక్క యాభరణముల నామె యొడిలో వేసి రాజభటుల కామె నొప్పగించినవాఁడు తనశిష్యుఁడే యనియు, నమ్మకముపుట్టఁ బలికి ఆయర్భకుని దెప్పించి రాజునకు సమర్పించెను. రాజును విస్మితుఁడయి యాదంపతులను విశ్వామిత్రుని బహువిధముల శ్లాఘించి హరిశ్చంద్రుని కౌఁగిలించుకొనెను. అప్పుడక్కడకు చూడవచ్చినవారిలో కాలకౌశికుఁడును వీరబాహుఁడును కూడ నుండఁగా వారి నిద్దఱను రాజసమ్ముఖమునకు రప్పించి విశ్వామిత్రుఁడు వారియొద్దనుండి గైకొన్నధనమును వారి కిచ్చివేసి చంద్రమతీహరిశ్చంద్రులను దాస్యమునుండి విముక్తులను జేసెను. పిమ్మట నామహర్షి సర్పదష్టుఁడయి మూర్ఛితుఁడయి మృతునివలెపడియున్న లోహితాస్యునికడకుఁ బోయి తనయొద్ద నున్నదివ్యౌషధములను బ్రయోగించి యాతనిని సజీవుని జేసి తల్లిదండ్రుల కపరిమితప్రమోదమును కలిగించెను. అప్పు డక్కడకు వచ్చినవారందఱును చంద్రమతీహరిశ్చంద్రుల ధైర్యస్థైర్యములకును ధర్మపరాయణత్వమునకును వారిని వేయినోళ్ళఁ బొగడఁజొచ్చిరి. కొన్నినాళ్ళలో వారికీర్తి యంతయు లోకమునం దంతటను వ్యాపించెను. అంతట నాకాశీదేశపురాజు చంద్రమతీహరిశ్చంద్రులను దనవెంటఁ గొనిపోయి కొన్ని దినములు తనయింట నుంచుకొని సర్వవిధముల వారిని సత్కరించి, పిమ్మట తన భృత్యజనములను సహాయ మిచ్చి గజాశ్వభటసమేతముగా విశ్వామిత్రుని వెంట వారిని అయోధ్యాపురమునకుఁ బంపెను. వారందఱును కొన్ని దినములలో నయోధ్యాపురమును సుఖముగాఁ జేరిరి. చంద్రమతీహరిశ్చంద్రులు వచ్చుచున్నా రన్నవార్తను ముందుగా నేపౌరులు తెలిసికొని చచ్చిపోయిన తమ ముఖ్యబంధువులు మరల లేచివచ్చి

నట్లుగా నెల్లవారును సంతోషించి, పట్టణ మంతయు నలంకరించిరి; మంత్రులు మొదలగువా రందఱును పరమప్రమోదముతో నెదురుగా వచ్చిరి. విశ్వామిత్రుఁ డారాజదంపతులను రాజమందిరమునకుఁ దీసి కొనిపోయి నగ రలంకరింప నియమించి, బహుతూర్యములు చెలఁగ సమస్త మంత్రి బాంధవ నియోగిజన సమక్షమున మరల హరిశ్చంద్రుని సర్వరాజ్యమునకు పట్టాభిషిక్తుని జేసెను. పట్టాభిషేకమునకు ముందే వశిష్ఠుఁడును వచ్చి యుండెను.

విశ్వా—నీసత్యశీలతను పరీక్షింపఁ గోరి నిన్నును నీభార్యను నేను పెక్కుగడగండ్లను పెట్టినాఁడను. మీయెడ నేను జేసినయప రాధముల నన్నిటిని మఱచిపోయి నన్ను క్షమింపవలెను.

హరి—మీరు నాకు మహోపకారమునే చేసినవారు. మీ కారణముననే లోకములో నాకు సత్యసంధుఁ డనుఖ్యాతి వచ్చినది. మీరు చేసిన యీయుపకారమును నేనెన్నఁడును మఱచిపోను. నాకు బాధ కలిగించితి మని మీరు మనసులో నేవిధమయిన సంకోచమును పొందవలసినపని లేదు.

అని యీవిధముగాఁ గొంతసే పుచితప్రసంగము జరగిన తరు వాత విశ్వామిత్రుఁడు మనసులో విచారమునుమాని సంతోషమొంది సర్వజనులును చూచుచుండఁగా తానుజేసినతపస్సులో సగమువశిష్ఠు నకుఁ ధారపోసి శిష్యబృందముతోఁ దనయాశ్రమమునకుఁ బోయెను.

తనమాట బోటుగాక గెలిచినందునకై పరమానందభరితుఁడయి వశిష్ఠుఁడును తనతపోవనమునకు నడిచెను. హరిశ్చంద్రుఁడు ప్రజలెల్ల నత్యంతానందము పొంద బహుకాలముసత్పరిపాలనము చేసి, పిమ్మట రాజసూయయాగ మొనరించి దీవులయందునసహితము తనప్రభుత్వము స్థాపించెను. హరిశ్చంద్రుఁడును చంద్రమతియు పూవునుతావియువలె నత్యంతము గలిసి పరస్పరమును మిక్కిలి యనురాగము గలవారయి వివాద మన్నమాట కలలో నైన నెఱుఁగక తీఱికగా నున్నకాలమును సద్గ్రంథశ్రవణమునందును లోకోపకారకార్యవిచారమునందును బుచ్చుచుండిరి. లోకములో దంపతు లెవ్వరయిన నైకమత్యమును సన్మార్గప్రవర్తనమును నేర్చుకోవలెనన్నచో వారినిఁజూచియే నేర్చుకోవలెను. చంద్రమతి తాను చదువుకొన్నదగుటచేత విద్యవలనిలాభములను చక్కఁగా నెఱిగినదయి, తనతోడ మెలఁగుస్త్రీల కందఱకును విద్యోపదేశముచేసి హితధర్మబోధ చేయుచుండుటయేకాక తమ రాజ్యమునం దంతటను బాలికాపాఠశాలలను స్థాపింపించి స్త్రీలనెల్లను సాధ్యమయినంతవఱకును విద్యావంతులనుగాఁ జేసెను. అందుచేత ఆకాలములో స్త్రీలుకూడఁ జదివినవా రగుటచేత భర్తలుచేయు మంచికార్యములకు ప్రతిబంధకారిణులు గాక మౌఢ్యమును మాని సమస్త సత్కార్యములయందును వారి కనుకూలురాండ్రగుచు, నగలు మొదలయిన వ్యర్థదంభమును నిష్ప్రయోజనములని విద్యామహిమచేత దెలిసి హానికొఱకు నాథులను బాధపెట్టక పాతివ్రత్యము గలిగి లోకము మెచ్చునట్లుగాఁ బ్రవర్తించు చుండిరి. భర్తలును గృహకృత్యనిర్వహణభారము కొంత తొలఁగి మిక్కిలి

మత్యము మఱి యేకాలములోను గలుగలేదు. విద్యావతియుఁ బుణ్యావతియు నయినయొక్క చంద్రమతివలనఁ గదా లోకమున కంతమేలు కలిగినది ?

సంపూర్ణము

ప

ద్య

ప

ం

ఐ

ఖ

ల.

సత్యసంజీవని

మొదటి ప్రకరణము

ఒకనాటి మధ్యాహ్నము మూఁడుగంటలవేళ మాణిక్యము తారుచు మెల్లగా మేడమెట్లవద్దకు పోయి యెవ్వరును లేకుండఁజూచి చప్పుడు చేయక మెట్లెక్కి దొంగతనముగా ముత్తవతల్లిగదికేసినడవ నారంభించినది. మాణిక్య మిప్పుడేడుసంవత్సరములయీడుగలబాలిక; తల్లిదండ్రు లిద్దఱును నెలదినములు హెచ్చుతగ్గుగా కాలముచేసినందున మాణిక్యమును, అంతకంటె రెండుసంవత్సరములు పెద్దదయిన భ్రమరాంబయు, అన్నగారైన వాసుదేవరావును తల్లితల్లియైనలక్ష్మీదేవమ్మ యొద్దనే పెరుఁగుచుండిరి. లక్ష్మీదేవమ్మ ధనికురాలు గనుకను, పుత్రిసంతతి లేనిదిగనుకను, తనయట్లునిదెచ్చి యిల్లఱికముంచుకొని, ఆ కుటుంబమును తానే పోషించుచుండెను. భ్రమరాంబ కొన్ని మాసములక్రిందట పొరుగూర నున్న తనమేనత్తగారి యింటికివెళ్ళి, అక్కడనే బాలికా పాఠశాలలో చదువుకొనుచుండెను. ఇప్పుడు మాణిక్యము చేరఁబోయినది లక్ష్మీదేవమ్మగారి పడకగది; కాని వేసవికాలమారంభ మగుటచేత ఆమె యిప్పు డందు పరుండక గాలికి వసారాలో పరుండుచుండెను. ముత్తవతల్లి యనుమతించి వెళ్ళునప్పుడు తప్ప మాణిక్యము కాని భ్రమరాంబ కాని యాగదిలోని కెప్పుడును వెళ్ళఁగూడదు. ఇప్పుడు మాణిక్యము వెళ్ళుచున్నరీతి చూడఁగా ముత్తవయనుమతి పొందనట్లు స్పష్టమగుచునేయున్నది. ఆచిన్నది తన్నెవ్వరైనను చూచిపోదురేమో యను భీతిచేత ఒకయడుగు ముం

దుకుపెట్టి నిమిషనిమిషమునకును వెనుకవంక బెదరిబెదరిచూచుచు, తన్నెవ్వ రెప్పుడువచ్చి పట్టుకొందురోయని జడిసినట్టు మధ్యమధ్య ఇరుపార్శ్వములును తొంగితొంగి చూచుచు తలుపుచేరెను. అప్పు డామెకంటి కెవ్వరును కనఁబడనందున మెల్లగా తలుపుతీసి చప్పుడు కాకుండ లోపలప్రవేశించి మునికాళ్ళమీఁద నడచి చాపదాటి మంచముప్రక్క నున్నగోడయలమారువద్ద నిలుచుండి చేయిచాచి దాని మూతతీయఁబోయి చేయివడఁకి దేహము పులకరింపఁగా తలుపు తీయుదునా మానుదునా యని కొంచెముసే పనుమానించుచు నిలువఁబడెను. కాని యాసంశయము కొంచెముసేపటిలోనే తీఱి, ధైర్యము చేసి తలుపు తెఱచి యందులోని యందమయిన ముత్యాలహారమును పయికితీసి చేతిలో పట్టుకొని వెలుతురులోపట్టి దానియందమును చూచి తలయూచి మెచ్చుకొనుచు, "ఒక్కసారి నాకిది వేసికోవలె నని యెంతో ముచ్చటయగుచున్నది. ఇక్కడకు రెండామడదూరములో నున్నదిగనుక భ్రమరాంబ యిఁక పదునేనుదినములవఱకును ఇక్కడకువచ్చి యిది వేసికొనదు" అని తనలోతాను తలపోయుచుండెను. ఇంతలో మేడమెట్లమీఁద చప్పుడయినట్టు వినఁబడఁగా నులికిపడి, హారమును చటుక్కున మరల గూటిలో పడవేసి యాలకించి యెక్కడను చప్పుడు గానక కొంచెము గుండెకుదిరి తెలతెల పోవుచు మెట్లవద్దకువచ్చిచూచి యెవ్వరిని గానక, వెనుకకు వెళ్ళి ముత్యాలపేరు పయికిఁదీసి మరల తనలోతా నిట్లనుకొనసాగెను.

"అమ్మమ్మ నాకుకూడ నిటువంటిదొకటి కొనిపెట్టవచ్చును. ఈసాయంకాలము నాకిది వేసికొనవలెనని యున్నది. ఈచుక్కలరవిక మీఁద నిది యెంతసొగసుగానుండును!" అని మెడకు తగిలించుకొని, అద్దమువద్దకు వెళ్ళిచూచి మొగమురంగుమాఱి భయపడి కొంతసేపు

మాటరాక నిలుచుండి "నాకిది యీవేళ వేసికోవలెనని యెంతోమన సవుచున్నది. నేను వేసికొన్నయెడల నెవరైన చూతురేమో! పదిల ముగా బట్టలో దాచుకొని తీసికొనివెళ్ళి నేనక్కడకు వెళ్ళినతరువాత ఒక్కసారి వేసుకొన్నపక్షమున నెవ్వరును చూడలేరు" అనుకొనుచుం డెను. ఆసమయమునందు పరిచారికయైన 'రామి' వంటయింట నేదో పని చేసికొనుచుండెను; అవ్వగారును పడమటియింటివసారాలో కూరు చుండి మనుమరాలి నిమిత్తము క్రొత్తరవిక కుట్టుచుండెను. అప్పుడు మాణిక్యమును వచ్చిచూచి సూకలు వేయువా రెవ్వరును దాపున లేక పోయినను, "నీ విప్పుడు చేయుచున్నపని తప్పుసుమా" అనియెవ్వరో యేకాంతముగా చెప్పుచున్నట్టు మనస్సులో నొకశబ్దమువినబడి మనసు జల్లుమని గుండెకొట్టుకొనగా మాణిక్యము వికారరూపమున నున్నతన విగ్రహము నద్దములో చూచుకొని కన్నులు మూసికొనెను.

మాణిక్యము చదువునందు ఒక్కలి చురుకయినది; ఆమెవద్ద ననేకసుగుణము లున్నవి; విద్యయం దాసక్తియు ముత్తవతల్లియందు ప్రేమయు దయయును గలది; కాని యామెయప్పుడప్పుడుకొంచెమసత్య మాడి ముత్తవను మోసముచేయుచుండును. ఈమోసములు మిక్కిలి యల్ప మయినవే కాని, వానిని దాచుటకయి మఱియొక యసత్యము పలుకవలసి వచ్చుచుండుటచేత ఒక్కతప్పిదము రెండగుచుండెను. లక్ష్మీదేవమ్మ ముసలిదగుటచేతను, ఆమెకు చత్వారమగుటచేత దూర దృష్టి యానకపోవుటచేతను, ఇంట మఱియెవ్వరును కనిపెట్టువారు లేకపోవుటచేతను, చేసినతప్పిదమునదాపట్టుపడకతప్పిపోవుచు వచ్చుట వలన మోసము సాగి బొంకుట కవకాశమును ప్రోత్సాహమును కలుగ నారంభించెను. ఈదినము లక్ష్మీదేవమ్మయప్పకోడ లైనపూర్ణమ్మ

యొక్క పెద్దకొమార్తె సరస్వతి పుట్టినదిన మగుటచేత వారు పండుగ చేసికొని యీసాయంకాలముతోడిపిల్లలనెల్ల ఆటకును భోజనమునకును బిలిచిరి. అందుచేత ముత్తవ మనుమరాలి నక్కడకురామివెంట పంపుటకు నిశ్చయించెను. కాబట్టి మాణిక్యముప్రొద్దుటినుండియుప్రయాణమునకు ప్రయత్నపడుచు, రామిచేతతలదువ్వించుకొని బొట్టును కాటుకయు నగలును పెట్టించుకొని చీర కట్టించుకొని యెండచల్లపడుటకయి చూచుచుండెను. అప్పు డాచిన్నదాని నవ్వుమొగమును, ఉంగరముల వెండ్రుకలును, విశాలనేత్రములును, చూచినవారికామె యెంతయందముగా నైన నున్నది! అయినను తానెప్పుడువెళ్ళుదునాయని తొందరపడుచు, ఎంతసేపటికిని ప్రొద్దువాలనందుకు సూర్యునిమీఁద కోపపడుచు, ఊరకేకూరుచుండుటకు తోఁచక భ్రమరాంబవలెముత్యాలహారమును వేసికొన్న యెడల తానేలాగుననుండునో చూడవలెనని బుద్ధిపుట్టి, అవ్వ నడిగి పుచ్చుకొనుటకు సాహసము చాలక ఒక్కసారి వెళ్ళి యూరక చూచివత్తమను నభిప్రాయముతో ముందుగా మేడమీఁది కెక్కెను. ఒకతప్పిదము రెండవదానికెప్పుడునుదారితీయునుగనుక దొంగతనముగా పోయి హారముతీసినతరువాత జతకత్తెలతో ఆడుకొనునప్పుడు దానిని ధరించుకోవలెనని యభిలాషకలిగెను. అంతరాత్మ తప్పిద మని చెప్పి భయపెట్టినతరువాత హారమును మరల నెప్పటిచోట పెట్టవలెనని యాలోచించు చుండఁగా నింతలో రామి "అమ్మాయీ!" అని కేక వేసినందున, ఏమిచేయుటకును అవకాశముచాలక రామి వచ్చిచూచి ముత్తవతల్లితో చెప్పునేమోయని తొందరపడి ముత్యాలపేరును చటుక్కునతనయొడిలోవేసికొని "ఒక్కరాత్రి దీనిని నేను వేసికొన్నంత మాత్రముచేత నష్ట మేమియు లేదు. ఈరాత్రిగదిలోపరుండదుగనుక, అమ్మమ్మకు నేను హారముతీసినసంగతి తెలియనే తెలియదు. నేనుతిరిగి

యింటికిరాఁగానే తీసి యథాస్థానమున పెట్టివేసెదను" అని మనస్సును తృప్తిపఱుచుకొనుచు మేడమెట్లు దిగివచ్చెను. ఆమె తనమనస్సునావిధముగా నెంతసమాధానపఱుచుకొన్నను హారమామెయొడిలోపడినయుత్తరక్షణమునుండియు మనస్సు నెమ్మదియంతయుచెడిపోయియున్నందున కలలోను తలఁచియెఱుఁగనిభయమును విచారమును మనస్సును వచ్చి చుట్టుకొనెను. ఆమె హృదయములో నేదో యావేదనగానుండి, ఏకారణముచేతనైన తాను చేసినపని బయలుపడునేమో యనుసంశయముచేత ముత్తవతల్లియొద్దకువెళ్ళి సెలవుపుచ్చుకొనుటకుసహితము లోపల భయపడుచుండెను. అయినను ముత్తవతల్లితో చెప్పకుండ వెళ్ళుటకు వీలుపడదుగనుక సాహసముచేసి ప్రాణములుబిగబట్టుకొని గుడికి మేఁక పోతువెళ్లునట్లుగా మెల్లగా నడిచి ముత్తవతల్లియెదుట నిలువఁబడెను. ఆమె తలవంచుకొని రవిక కుట్టుకొనుచు "అమ్మాయీ! ఇంతసే పేమి చేయుచున్నావు?" అని యడిగెను. ముత్తవతల్లి యెంతప్రేమతోనడిగినను నేరముచేసిన మనస్సగుటచేత మాణిక్యము తత్తరపడి మొగము వెలవెలపాటి యేమిచెప్పుటకును తోఁచక తడఁబడుచు "నేనా?– నేనా?– నేనా?— నేనేమియు చేయుచుండలేదు" అని గద్గదస్వరముతో పలికెను. లక్ష్మీదేవమ్మమనసు వేఱొకచోట నుండుటచేత మనమరాలిముఖలక్షణాదులేమియు కనిపెట్టక తనపని చూచుకొనుచుండెను. అప్పుడుమాణిక్యము దేహమంతయు చెమ్మటపట్టఁగా కాళ్లువడఁకఁగా చిత్తముపరిపరి విధముల పోఁగా నిలుచుండి మనసులోనియారాటము పోవుదారిగానక "అయ్యో! నేనీహారమును తీసికొనిరాకపోయిన, ఎంతయనుకూలముగా నుండును! ఇప్పుడయినను పరుగెత్తుకొనిపోయి మరలహారమునుగూటిలో పెట్టివత్తునా? అనిపలువిధముల చింతించుచుండెను. కొంతసేపటికవ్వగారు తలయెత్తిచూచి "రామా నీవమ్మాయిని పదిలముగా పూర్ణమ్మగారి

యింటికితీసుకొనివెళ్ళి పిల్లలతో ఆడుకొన్న తరువాత భద్రముగా తీసి
కొనిరా'' అని చెప్పి మరల తనపనిచూచుకొన మొదలుపెట్టెను. ఇంక
బ్రతికి యీవలం బడితి నని సంతోషించి మాణిక్యము వెలుపలికి వచ్చి,
రామి యెత్తుకొని తీసికొనివెళ్ళెద నని పలుమాఱు బలవంతపెట్టినను
దానిమాటవినక, ఎత్తుకొన్నపక్షమున ముత్యాలపేరు దానికంటపడు
ననియో నలిగిపోవుననియో తానే ముందు నడువనారంభించెను. అట్లు
నడుచునప్పుడు మాణిక్యమీయొక్క పూటమాత్రమీహారము మెడలో
వేసికొని రాత్రి యింటికివెళ్ళినతరువాత ఎవ్వరికిని తెలియకుండ మరల
నెప్పటిచోట దాచెద ననియు, అమ్మమ్మతో చెప్పకుండ నింకముం దెప్ప
డును దీనిని ముట్టుకో ననియు, మనస్సును సమాధాన పఱచుకోం
జూచెను గాని లోపలనంతరాత్మ యూరకుండక చేసినకార్యము మంచిది
కాదని ఘోషింపుచు మనస్సును బాధింపుచునేయుండెను. అందుచేత
నామెమనస్సు వ్యాకులపడి, ఆటకు వెళ్ళుచున్నా నన్నయుత్సాహ మేమి
యులేక త్రోవపొడుగునను క్రిందచూడక నడిచి కాలికి దెబ్బలు తగి
లించుకొనుచు, దిక్కులుచూచుచుంబోయి యెదురుగావచ్చువారిమీద
పడుచు, త్రోవప్రక్కల నున్నకాల్వలో కాలువేసి పడి లేచుచు, ఏలా
గుననో, కాళ్ళీడ్చుకొనుచుపోయిపూర్ణమ్మగారియిల్లుచేరెను. అప్పుడు
సరస్వతి యెదురుగావచ్చి చేయిపట్టుకొని మాణిక్యమును లోపలికితీసి
కొనిపోంగా రామి వీధిలో నిలుచుండెను. సరస్వతిమాణిక్యమును లోప
లికి తీసికొనిపోవునప్పుడు బుజములమీంద చేయివైచి తనతల్లి యాడు
కొనుటకేమేమియిచ్చినదో, ఆటల కెవ్వరెవ్వరు వచ్చినారో, ఏమేమి
యాటలాడదలంచుకొన్నారో, ఎంతసేపుండవచ్చునో, చెప్పుచు
నవ్వుచు పిల్లలాడుకొనుచున్నచోటికి తీసికొనిపోయెను. అప్పు డక్కడ
నున్న బాలికలలో కొందఱెదురుగావచ్చి మాణిక్యమును కౌంగిలించు

కొనఁబోఁగా ముత్యములు చితికిపోవు నని భయపడి వెనుకకువెళ్ళి, ఒడిలోనుండి ముత్యాలహారమును పయికి తీసెను.

సర—ఓసీ! నీకు మీఅమ్మమ్మ ముత్యాలపేరుకూడఇచ్చినదా? ఆమెయెంతమంచిది! ఇది సరిగా భ్రమరాంబహారమువలెనే యున్నది.

మాణిక్య ముత్తరమేమియు చెప్పక కొక్కెము తగిలించుకొనుచుండెను.

సర—ఉండు. కొక్కెము నేనుతగిలించెదను. ఈహార మెంతో ముచ్చటగా నున్నది! ఇంతమంచిది నే నెప్పుడును చూడలేదు. మీయమ్మమ్మ యిది నీకిచ్చినదా?

మొట్టమొదట మాణిక్యమున కబద్ధమాడవలెనని యిచ్ఛ లేదుగాని ప్రత్యుత్తరమియ్యక యెన్నివిధములతప్పించుకోవలెనని చూచినను మానక సరస్వతి యాప్రశ్ననే మరలమరల వేయుచువచ్చుటచేత విధిలేక "మాఅమ్మమ్మ యిచ్చిన' దని చెప్పవలసి వచ్చెను.

సర—నాకుకూడ నిట్టువంటిహారము నిచ్చుట కమ్మమ్మ యుండిన నెంత బాగుండును!

అప్పుడువారందఱును చేరి దాగుడుమూతలాడుట కారంభించిరి. ఆనవ్వులలోను, కేకలలోను, చప్పట్లలోను, మాణిక్యముతనవిచారము నంతయు మఱచిపోయి స్వేచ్ఛగా వారితో కలిసి యాడుకొనుచుండెను. ఈప్రకారముగా కొంతసేపు వేడుకజరిగినమీదట హారముమాటమధ్య జ్ఞప్తికివచ్చి సంతోషమంతయుపోయి మాణిక్యము పరుగెత్తుకొనివచ్చు వారిలో నెవరికితగిలి ముత్తెములుచితికిపోవునో యెవరిచేయితగులుకొని దారము తెగిపోవునో యను జడుపుచేత నొక మూలకొత్తిగిలియలసి పోయినట్లు నటించుచు తానిఁక నాడనని యొకరాతిబండమీఁద కూరుచుండెను. హారము తెగిపోవు ననుభయముచేత దూరముగా కూరు

చున్నను, ఆమె మనసంతయు ఆటమీదనేయుండెను; జతకత్తెలు పరు గెత్తుకొని పోవునప్పుడు తానుకూడలేచి వారితో పరుగెత్తఁజూచును. ఆపాడుహారమామె యాదినమున తీసికొనిరాకపోయియుండిన యెడల, ఆటయంతయుననుభవించి నాఁడామెయెంతయుల్లాసముతోనైన నింటికి పోయియుండును. తోడిబాలికలతోఁగలిసి సంతోషమనుభవింపవలసిన యోగ్యత లేకపోఁబట్టియే కాఁబోలును నాటిదిన మామె కాదుర్బుద్ధి పుట్టినది. అందఱును వేడుకగా నాడుకొనుచుండఁగా మాణిక్యము మాత్రము మొగమున దీనత్వము కనఁబడ ఒంటిగావిచారించుచు కూరుచుండుటచూచి సరస్వతిచేరువకు పోయి చేయిపట్టుకొనియాటకు రమ్మనిలాగెను. మాణిక్యము భయపడుచు మొగమింతచేసికొని చేయి విడువుమని బతిమాలుచు రెండవచేతితో హారమును మాటుకొను నుండెను. ఇంతలో సమీపమున నున్నబాలికలందఱును ఆటవిడిచి పరుగెత్తుకొనివచ్చి చేయియొకరును బట్టయొకరును పట్టుకొని రమ్మని లాగ మొదలుపెట్టిరి. అప్పుడు మాణిక్యము నిలువెల్లను చెమ్మటపట్ట మాటతొట్రువడ చేయియడ్డముపెట్టి "నాజోలికిరాకుఁడు నేనువచ్చె దను విడువుండి విడువుండి అని కేకలువేయనారంభించెను. ఆసందడిలో నొకచిన్నదాని చేయితగిలి హారము దారముతెగిపోయి ముత్యము లన్నియు నేలమీఁద జలజలరాలెను.ఆముత్యములతోనే కన్నులనుండి బాష్పములురాల మాణిక్యము పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. అప్పుడు బాలి కలందఱును బెల్లపోయి పట్టువదలి దూరముగా తొలఁగి నిలుచుండిరి.

సర—అమ్మాయీ! ఏడువఁబోకు. నీవునిజము చెప్పినయెడల మీఅమ్మమ్మనీమీఁదకోపపడి యిందునిమిత్తమునిన్నుకొట్టదు.హారము ప్రమాదముచేత తెగినదికాని బుద్ధిపూర్వకముగా ఎవ్వరును తెంపలేదు. భయపడకు. పూసలు నేను నీకేటి యిచ్చెదను.

అని యేడుచుచుండెను.

మాణి—అమ్మమ్మ—ముత్యాలు—హారము—

అని యేమో చెప్పఁబోయి నోరురాక యెవ్వరేమి చెప్పినను వినక కడుపు పగులునట్టుగా నొక్కరీతిని వెక్కి వెక్కి రోదనముచేయ నారంభించెను. చెప్పకుండా ముత్యాలసర మేల తీసికొనివచ్చితివా యని యిప్పుడు విచారించిన ప్రయోజన మేదియులేదు. ముత్తెసరము తెగి కన్నులయెదుటనే పడిపోయియున్నది గనుక ముత్తవతల్లి కాసం గతి తెలియకుండువిధ మేమియు నగపడలేదు. ఆ హారము తనదే యయినపక్షమునను అంతగా విచారింపవలసినపని లేదు; అప్పుడు నిజము చెప్పివేసినయెడల తన్ను ముత్తవతల్లి శిక్షింపదని యైనను ధైర్యముండును. అది తనది కాకపోవుటయేకాక యొకరినడిగి తెచ్చిన దయినను కాదు. అది యెవ్వరితోను చెప్పకుండ దొంగతనముగా తెచ్చినవస్తువు ఇంటికి వెళ్లినతరువాత దానివిషయమయి యేమిజరు గునో యేమియు తెలియదు. అటువంటి స్థితిలో మాణిక్యము మన సప్పు డేవిధముగా నుండునో వారువా రూహించుకో వలసినదే కాని చెప్పశక్య మయినదికాదు. అప్పుడు దుఃఖము కొంచెము శాంతించు కొని మాణిక్యము 'నే నీసంగతి చెప్పినయెడల కోపపడును గనుక, అమ్మమ్మతో చెప్పక యీసంగతియెట్లుదాచఁగలను? నేనెంతనిర్భాగ్యు రాలను!' అని తలపోయుచుండఁగా దుఃఖముమరల లోపలినుండి పొరలివచ్చెను. అప్పుడు సరస్వతి మొదలయినవా రామె నూరార్ప యత్నించిరికాని వారిప్రయత్నమువలన కార్యములేకపోయెను. "అమ్మమ్మ కోపపడదు భయపడవల" దని యెన్నిమారులు చెప్పి నను సరస్వతి మాట లామె చెవి సోఁకినవికావు. అంతట ముత్తెసర మును లాగిన బాలిక ముందుకువచ్చి "నే నిప్పుడు మీయింటికి నీతో

కూడవచ్చి తప్పిదమంతయు నాదికాని మీమనుమరాలిది కాదని మీ యమ్మమ్మతో చెప్పెదను. భయపడకు" అని నడవసాగెను. అప్పుడు మాణిక్యము తనకు ముత్తవతల్లివలన నేమియు భయము లేదని చెప్పి, పయికి భయపడనిదానివలె కనబడుటకు ప్రయత్నించుచు, కన్నుల నీరు తుడుచుకొని, చెలికత్తెను వారించి వెనుకకు పంపివేసి, తెగి పోయిన ముత్యాలహారమును కాగితములో మడచి యొడిలో పెట్టు కొని తొందరగా లోపలికివెళ్లి భోజనము చేసివచ్చి వాకిటిలోనికి నడిచి రామిని కలిసికొని, మునుపువచ్చినప్పటికంటెను రెట్టింపువిచార ముతో దానివెంట నింటివంక నడచెను.

రెండవ ప్రకరణము

ఆరాత్రి యింటికి వెళ్లినతరువాత నెవ్వరికిని కనబడకుండనే మాణిక్యము తన గదిలోనికి పోయి పరుపుమీద పరుండియుండును గాని త్రోవలో ముత్తవతల్లి దీపమువెలుతురున కూరుచుండి యేదో పని చేసికొనుచున్నందున, ఆమెవద్దనుండి వెళ్ళవలసివచ్చెను. అప్పుడు లక్ష్మీదేవమ్మ మనుమరాలిని చూచి దగ్గఱపిలిచి "అమ్మాయీ! నీ వాటలాడి సుఖముగా వచ్చినావా? నీ వింతశీఘ్రముగా వత్తువని నే ననుకోలేదు" అని వీపుమీద చేయివేసి నిమిరెను.

మాణి—ఇప్పుడు తొమ్మిదిగంటలు కాలేదా?

లక్ష్మీ—అయినది కాని పిల్లలాటలలో మునిగియున్నప్పుడు వారికి గంటలు గింటలు తెలియవు. నీవు మిక్కిలి యలసిపోయినట్టు కనబడుచున్నావు. అక్కడిసంగతులు తెల్లవారినతరువాత చెప్పు దువుగాని వెళ్లి పరుండు.

మాణిక్యము పడకగది చేరి మంచ మెక్కి పరుండి యేవేళకు నిద్రపట్టక తనలో "అయ్యో తెల్లవారి నాపని యే మగునో! నేను ముత్యాలహారమును ముట్టుకోకుండ నుండినపక్షమున నెంతహాయిగా నుండును? అమ్మమ్మకు తెలియకుండ దానిని నేనెట్లు బాగుచేయఁ గలుగుదును?'' అని యొంటిగా తలపోయ మొదలుపెట్టెను. అప్పు డాచిన్నదాని మనసులో ఇంతటితోనైన స చేసినతప్పిదము నొప్పుకొని నిజము చెప్పివేయుట యుక్తము. అని యెవరో చెప్పినట్టు మెల్లఁగా వినఁబడెను. కాని మాణిక్య మామాటలను లక్ష్యముచేయక 'నిజము చెప్పినయెడల, అమ్మమ్మ నన్ను శిక్షింపక వదలిపెట్టదు. కాఁబట్టి నేనేదో సాధన మాలోచించి శిక్ష తప్పించుకోవలెను'' అని నిశ్చ యించుకొనెను. ఆమె కప్పుడు తోఁచిన యాలోచన తెల్లవారి యెవ్వరును లేవకమునుపే తాను ముందుగా లేచి ముత్యములు దార మునకు గ్రుచ్చి హారము కూర్చవలెనని తప్ప మఱేమియు తోఁచ లేదు. నిద్రపోయి పొందలకడ లేచి యాపని చేయవలె ననెడి యుత్సాహముతో తలగడమీఁద తల మోపెనుగాని యెంతప్రయ త్నము చేసినను కంటికి నిద్ర రాక పఱుపుమీఁద పడి యాప్రక్కను ఆప్రక్కను పొరలుచు, ఎప్పుడు తెల్లవాఱునా యని యెదురుచూడ మొదలుపెట్టెను. మధ్యమధ్య కొంచెము నిద్రపట్టుచు వచ్చినప్పు డెల్లను, అమ్మమ్మ తెగినహారమును చూచినదనియో, తానుపూసలు గ్రుచ్చఁబోయినప్పుడు రంధ్రములో సూది యెక్కలే దనియో, ముత్యములు జాఱి యింటినిండ నొలికిపోయిన వనియో, కలవచ్చి మరల మెలఁకువ వచ్చుచుండెను. ఈప్రకారముగా కలఁతనిద్రపోయి మాణిక్యము తెల్లవారకమునుపే లేచి యిల్లు నిశ్శబ్దముగా నుండుట చూచి యెవ్వరును లేవనందుకు మనసులో సంతోషించి ముత్తవతల్లి

లేవకమునుపే హారము సిద్ధపఱిచి యెప్పటి చోటపెట్టవచ్చునని తలంచె నుగాని దారము లేని ముత్యములు ముందు వేసికొని సూదిని గ్రుచ్చ నారంభింపఁగానే తనవద్దనున్న సూది లేవియు ముత్యముల బొత్తి లలో పట్టనందున మిక్కిలి ఖిన్నురాలయి యేమియు తోఁచక బల వంతముగా గుచ్చఁబోయి రెండుమూఁడు ముత్యములను పగులఁగొట్టి యేలాగుననైన లక్ష్మిదేవమ్మగారి చందుగపెట్టె తెఱచి దానిలోని సన్నసూదులను తీసి పని వేగిరము ముగింపవలె నని తొందరపడి లేచెను. కాని ముత్తవతల్లి చిన్నపెట్టె గదిలోనున్నను తాళముచెవి యామె పరుపుక్రిందనున్నందున దానినెట్లు తెత్తునా యని సంకోచించి తాళముచెవినిమిత్తము వెళ్లినప్పు డామె లేచిన యెడల సర్వమును బయలుపడు నేమో యని భయపడి సూదిలేక హారము బాగుచేయుట యసాధ్య మయినందున నెట్లయిన సాహసముచేసి తాళముచెవి తీసి కొని రావలె నని నిశ్చయించుకొని ధైర్యము దెచ్చుకొని మెల్లఁగా చప్పుడు చేయక నడచి ముత్తవతల్లిపరుపు చేరి యామె గాఢనిద్రలో నున్నందున కపరిమితానందమునొంది పఱుపెత్తి తాళముచెవి పుచ్చు కొని యెవ్వరో శత్రువులు తఱుముకొనివచ్చుచున్నట్లు భయపడుచు వచ్చి పెట్టెతాళముతీసి కావలసినసూది పుచ్చుకొని మరల తాళము వేయఁబోవుచుండఁగా నడవలో నెవ్వరో నడుచుచున్న ట్లడుగుల చప్పుడు వినఁబడెను. అప్పుడాచిన్నది వేగిరపడి వేగిరము తాళము వేయవలె నని తొందరలో తాళము తప్పువైపునకు త్రిప్పి చేతులు వడఁక చేతిలోనిపెట్టె క్రింద వదలిపెట్టెను. అప్పు డందులోనున్న సూదులును, నూలుబంతులును, అంగుటములును, కత్తెరలునుసమస్త వస్తువులును నట్టింట చెదరి నానాముఖముల పోయెను. అదిచూచి మాణిక్యము తత్తరపడి దబ్బుదబ్బున వస్తువులన్నిటి నేఱి యుల్లరిగా

పెట్టెలో పడవేసి మూత వేయఁబోఁగా మూత పడకపోయెను; రామి వచ్చి చూచిపోవునేమో యని భయపడి మూత గట్టిగా నొక్కఁగా లోపలనేదో పెళుక్కున విఱిగినట్టు ధ్వని వినఁబడెను. మూత తీసి చూడఁగా లక్ష్మీదేవమ్మగారి దంతముతోచేసిన యంగుటము రెండు ముక్కలయియున్నది. రామివచ్చి తలుపుతీసి లోపల నేదో పని చేయనారంభించినందున, అది యేనిమిషమున వచ్చి చూచిపోవునో యను భీతిచేత నేదోవిధముగా మూతవేసి తాళమువేసి పెట్టె యెప్ప టిచోటపెట్టి తాళముచెవిమఱల ముత్తవతల్లియొక్క పఱుపుక్రింద పదిలముగా నుంచివచ్చి మాణిక్యముఁ తనపనికి కూరుచుండెను గాని సూదిలో దార మెక్కింపఁబోఁగా చేయి వడఁక మొదలుపెట్టి యాపనికే యెంతోసేపుపట్టెను. సూదిలో దార మెక్కించినతరువాత మనస్సులో నేదో చప్పు డయినట్టు భ్రమించి దిక్కు లాలకించుచు, తలుపువద్దకువెళ్ళి చూచుచు, హారమును పయికితీసి గ్రుచ్చుచు చీమ చిటుక్కుమన్న చటుక్కున దాని బట్టమూయుచు, ఒక్కవరుస గ్రుచ్చునప్పటికి రామివచ్చి అమ్మగారు చలిదిభోజనమునకు తీసికొని రమ్మన్నారనిపిలిచెను. పని పూర్తికానందుకు విచారముగా నున్నను వెంటనే వెళ్ళకపోయినయెడల ననుమానపడుదు రని యెంచి సగము గ్రుచ్చినహారమును పూసలను పదిలముగా దాచి భోజనమునకువెళ్ళి అవ్వగారు గుమ్మమువద్ద నిలుచుండి యేదో యుత్తరమును చదువు కొనుచుండఁగా మామూలుప్రకార మామెవద్దకు వెళ్ళి కౌఁగిలించు కొనక మెల్లఁగా నోరసిలి దారిచేసికొనిపోయి కంచమువద్ద కూరు చుండెను.

లక్ష్మీదేవమ్మ జాబు చదివినతరువాత మనుమరాలివంక చూచి అమ్మాయీ! నీకోసరమే నేను చూచుచున్నాను. అదిరో మి?

నీవు పాలిపోయినట్టు కనఁబడుచున్నావు. నీచేతులు వడఁకుచున్నవి' అని దగ్గఱగా పోయి "ఆటలుబడలికచేత రాత్రి నీకు జ్వరము రా లేదుగదా?' అని కణతలును చేతితో మెల్లనుపట్టి చూచుచున్నది.

మాణి—నాకేమియు జబ్బు లేదు—అని గద్గదస్వరముతో చెప్పి మఱింత వడఁక మొదలుపెట్టెను.

లక్ష్మి—ఆఱుబయల మంచులో రాత్రి ఆడుకొన్నప్పుడు జబ్బుచేయక మానదు. నీశరీరస్థితి చూచినతోడనే నాకంతయు తెలిసినది. ఈ యుత్తర మెవరియొద్దనుండి వచ్చినదో చెప్పఁగలవా?

మాణి—చెప్పలేను. నీవే చెప్పు.

లక్ష్మి—నీ పినతండ్రి నృసింహారావువద్దనుండి వచ్చినది. అతఁడు నీవిషయమయికూడ వ్రాసినాఁడు. ఆపంక్తులు చదివెదను విను—"మాణిక్యము తిన్నఁగా చదువుకొనుచున్న దని విని మిక్కిలి సంతోషించినాను. అది యీపాటి అబద్ధములాడుట మాని వేసి సత్యసంధురాలయి యుండునని నమ్ముచున్నాను.–"అనిబిగ్గరగా చదివెను.

ఆమాటలు చదివినతోడనే మాణిక్యము సిగ్గుపడి తలవంచుకొనెను. ముత్తవతల్లి పూర్వముచేసిన తప్పిదమును జ్ఞప్తికి తెచ్చినందున మనుమరాలు లజ్జనొందుచున్నదని తెలఁచుకొనెను.

లక్ష్మి—అమ్మాయి! జరిగిపోయినదానికి విచారింపఁబోకు, నీవు వెనుకచేసిన తప్పిదముల నన్నిటిని నేను మఱచిపోయినాను. ఆవిషయమయి నీమీఁద నాకు కోపము లేదు ఇఁకముందుమాత్ర మెప్పుడును నీ వబద్ధములాడి నన్ను మోసపుచ్చక బుద్ధిగలిగిబ్రతుకు. మీపినతండ్రి తనకుమారుని యుపనయనమునకు మిమ్ములినందఱిని తనయొద్దకు తీసికొని రమ్మని వ్రాసినాఁడు.

మాణి—నాకు బహుసంతోషముగా నున్నది. నేను విజయ నగర మెప్పుడును చూడలేదు. నన్ను తీసికొనివెళ్ళుదువు కాదా!

లక్ష్మి—తప్పక తీసికొనివెళ్ళెదను. వేగిరము భోజనముకానీ. భ్రమరాంబనుకూడ తీసుకొనివచ్చుటకై నేనీదినముననే మనుష్యుని పంపెదను. మీఅప్పవచ్చినతరువాత మనమందఱమునుగలిసి రెండు మూడు దినములలో విజయనగరము మీపినతండ్రిగారింటికి వెళ్ళుదము.

ఆమాటలువిన్నతోడనే మాణిక్యము తెల్లపోయి యావఱకున్న యుత్సాహమంతయుపోఁగా, ఈముత్యాలపేరెప్పుడు బాగుచేయుదునా రేపు భ్రమరాంభ వచ్చి తనముత్యాలహారమును చూడఁబోయిన నాబ్రతుకేమగునా, అని యాలోచించుచు భోజన మయినతోడనే ముందుగా తానాపనిచేసి యీమధ్యాహ్న మవ్వగారుపరుండి లేచు లోపల హారము సిద్ధముచేయవలె నని నిశ్చయించుకొని వడివడిగా తిండితినిలేచి యీవలికివచ్చునప్పటికి సరస్వతి వీధిలోనుండి పరుగెత్తుకొనివచ్చి మాణిక్యముచేయిపట్టుకొనెను. ఆచిన్నదానిని చూచిన తోడనే వెలవెలపోయి రాత్రిహారముమాట ముత్తవతల్లితో నెక్కడ చెప్పిపోవునోయని భయపడుచు చెలికత్తెవచ్చినదని సంతోషించుటకు మాఱుగా తనజతకత్తె తన్నెప్పుడు విడిచిపోవునాయని మాణిక్యము లోపల కోరుచుండెను.

సర—ఓసీ! నీవు తెల్లవారి యేలాగుననున్నావోయని చూడ వచ్చినాను రాత్రిమనయాటలో హారము—

మాణి—(అడ్డమువచ్చి తిన్నఁగా జెప్పనియ్యక) సరస్వతీ! నేను తిన్నఁగానేయున్నాను. రాత్రి మనయాట యెంత యింపుగానున్నది! అంతసంతోషము నాకు మఱియెప్పుడును కలుగలేదు.

సర—అయినప్పటికిని నీవెంతో విచారముగానే కనఁబడినావు ఆపాఁడుముత్యాల—

మాణి—ఓసి! నాక్రొత్తబొమ్మలపుస్తకమునీకు చూపించెదను. ఈలాగునరమ్ము. (అని లాఁగుచున్నది).

లక్ష్మి—(కుట్టు మాని తలయెత్తి చూచి) ఓసీ! సరస్వతీ! ముత్యాలేమి చేసె?

మాణి—ఏమియులేదు. నీకుట్టుపనిచూచుకో. అమ్మమ్మా! ఇదిగో నీనూలుబంతి బల్లకింద్రికి వచ్చినది. పిల్లి యేలాగున కొఱకు చున్నదో చూచినావా?

లక్ష్మి—అయ్యో! నేనెంత జాగ్రతగా నున్నను నూలుబంతి యేలాగుననో క్రిందికిపడిపోయినది. ఎంత తెలివిగలవారికిని కొన్నిసమయములయందు పొరపాటు రాకమానదు.

సర—అవ్వా! నీకే పొరపాటువచ్చినప్పుడు మాణిక్యమునకు ప్రమాదము సంభవించుట సహజమేకదా!

లక్ష్మి—సరస్వతీ! పొరపాటు వచ్చినప్పుడు నేను మాణిక్యము నెప్పుడును తిట్టను. ప్రమాద మెంతటివారికయినను నుండును—ఎవ్వరైన నా కావత్తులపెట్టె నందిచ్చెదరా?

మాణిక్యము కదలలేక మెల్లఁగా నడుగులు పెట్టుచుండఁగా సరస్వతి ముందు పరుగెత్తి పెట్టెతెచ్చి ముందుపెట్టెను. లక్ష్మిదేవమ్మ పెట్టె పుచ్చుకొని, తాళము తియ్యఁబోఁగా చెవి తిన్నఁగాతిరుగక బలవంతముగాపట్టుపట్టి త్రిప్పునప్పటికి చటుక్కున మూఁత పయికిలేచి లోపలివస్తువు లన్నియు చెదరి యల్లరిగా నున్నట్టు కనఁబడెను.

లక్ష్మి—అయ్యో! నాదంతపు అంగుటము! ఈపని యెవరుచేసినారు? ఓసీ మాణిక్యమా? నీవు నాపెట్టెలోలికి పోయినావా?

ఆమాట విన్నతోడనే మాణిక్యము మొగము వెలవెలపాఱి తొందరపడెను. దృష్టి తిన్నఁగాగలవారి కాచిన్నదానిచేష్ట లప్పుడే తెలిసియుండునుగాని, ముసలామెకు దృష్టి తిన్నఁగా ఆనదు గనుక మాణిక్యముయొక్క ముఖభావమును ఆకారవికారాదులును ఆమెకు తెలియకపోయెను.

లక్ష్మి—(కోపదృష్టితో) అమ్మాయీ! నాకు తెలియకుండ నాపెట్టెతీసి వస్తువులన్నియు పాడుచేయుచున్నావా ?

మాణి—(ధైర్యము తెచ్చుకొని) అమ్మమ్మా! నేనేమియునెఱుగను. (అని తప్పించుకొనుటకయి మఱియొకయసత్యము పలుకవలసినదాయెను.)

లక్ష్మి—(పెట్టె వెదకుకొనుచు) నీవెప్పుడయిన నిటువంటిపని చేసినప్పుడు చూచినయెడల నిన్ను తప్పకకొట్టెదను. అయ్యో! నూలుబంతులన్నియు చెదరి తాఱుమాఱుగానున్నవి. నావెండిపోగు కనఁబడదేమి? అయ్యో! గ్రహచారమా! (అని పెట్టెవిడిచిపెట్టి విచారింప మొదలుపెట్టెను)

సరస్వతి మంచిదిగనుక పెట్టెలోనివస్తువులన్నిటిని క్రమముగా నమర్చి, అంతలో పాఠశాలకు పోవలసినవేళ సమీపించినందున చెప్పి వెళ్ళిపోయెను. మాణిక్యము మనసులో నుల్లాసముగా లేకపోయినను సరస్వతి వెళ్ళినందుకు సంతోషించెను. అప్పుడు లక్ష్మిదేవమ్మగారు పెట్టెతనయొడిలోనుంచుకొని, అది యెవరుతీసికొని పోయియుందురా యని యాలోచించుచు వెండిపోగునిమిత్తము పెట్టెయంతయు వెతక మొదలుపెట్టెను. కొంతసేపయినతరువాత రాముని పిలిపించి నీకీపెట్టె సంగతియేమయిన తెలియునాయని బహువిధముల ప్రశ్నలువేసిచూచి, అది తనకేమియు తెలియదని చెప్పఁగా వింతపడి, ఇదియంతయు పెద్దమాయగా నున్నదని యూరకుండెను.

మూ డ వ ప్రి క ర ణ ము

సాధారణముగా మాణిక్యము చలిదిభోజన మయినతరువాత ముత్తవకు పాఠము లప్పగించి కొంచెముసేపు కుట్టుపని నేర్చుకొని, అవ్వగారి సెలవుపొంది తరువాత మధ్యాహ్నభోజన సమయముదాఁక ఆడుకోఁబోవుచుండును. పాఠము లప్పగించినతరువాత ఆటకు విడిచి పెట్టినకాలములో హారము బాగుచేయవలెనని తలఁచుకొని, వేగిరము పాఠమువప్పగింత పెట్టి పోవలెనని ముత్తవవద్దకు పోయి పాఠ మొప్ప డొప్పగించుకొందువని రెండుమూఁడుసారు లడిగెను. ఆమెధ్యానము మఱియొకదానిమీఁద నున్నందున తిన్నఁగావినిపించుకోక "ఇప్పుడేమి తొందర? కొంచెముసేపు తాళు. అదిమంచముక్రిందపడినదేమో తిరిగి చూడు. ఒకవేళ గోడకన్నములోనికిపోయి యుండునా?" అని వెండి పోగునుగురించి యాలోచించుచుండెను. ఆమె చెప్పినప్రకారముగా మాణిక్యము పోగు వెదకి యెక్కడను కనఁబడలేదనిచెప్పి "అవ్వా! పాఠ మొప్పగించుకోవా" అని మరల నడిగెను.

లక్ష్మి—ఇఁకకొంచెముసేపుండు. నా కాయాసముగా నున్నది. ఒక్కమాఱు మంచముమీఁది కొరిగి లేచి యొప్పగించుకొనెదను. నాపెట్టె దొంగతనముగా నెవరుతీయుచున్నారో తెలిసికోవలెను.

మాణిక్యము పుస్తకము ముందుపెట్టుకొని ముత్యాలహారము సిద్ధము కాకముందు భ్రమరాంబవచ్చినపక్షమున తనపని యేమగునా యని చింతించుచుకూరుచుండెను. ఇంతలోలక్ష్మీదేవమ్మగారు లేచి "పాఠ మొప్పగించు ముందుగా నాకుమీఅప్పగారి ముత్యాలహారము కావలెను. అదియెక్కడనున్నదో నీవెఱుఁగుదువుకాదా? పోయిపట్టు కొనిరా" అని పిలిచి చెప్పెను. హారముపేరు చెప్పఁగానే మాణిక్యము

గుండెలు తటతట కొట్టుకొనఁగా "అమ్మా! హారమా?" అని మాటలు తడఁబడ నడిగెను.

లక్ష్మి—అవును. నీఅప్పగారి ముత్యాలహారము అదిపుట్టిన నాఁడు మీఅక్కయ్యకు నేనుకొనిపెట్టినది. అదినాకు వేరేయొకపనికోసరము కావలెను. పోనీ నీవుతొందరపడుచున్నావు పాఠ మొప్పచెప్పిన తరువాత పోయి తేవచ్చునులే.

అని యొప్పగించుకోఁగా "ముత్యాలహార" మన్న పేరు చెప్పినంతమాత్రముననే యాబాలికమతిపోయి, ఒకటిచెప్పఁబోయి యొకటి చెప్పుచు పాఠమంతయు చెడఁగొట్టెను. ముత్తవతల్లి మనుమరాలి మనోవ్యాకులతకు నిజమయినకారణమేమో తెలిసికోలేక రాత్రిపొద్దు పోయినదాఁక మేలుకొనుటచేత పాఠమురాకపోయె నని యెంచుకొని కొంచెము కోపపడి, మరల చదువుమని పుస్తకము మీఁద పడవేసెను. ముత్యాలహారము బాగుచెయ్యవలె నన్న యభిలాషచేత మరల చదివి నిమిషములో నొక్కతప్పయిన లేకుండ పాఠమప్పగించి,తాను కుట్టవలసినదానిని మహావేగముగా కుట్టివేసినాపఁగా, ముత్తవ సంతోషించి మనుమరాలిని పోయి యాడుకొమ్మని సెలవిచ్చెను.

మాణిక్యము ముత్తవ్వ హారముసంగతి మఱచిపోయినందునకును తన్ను శీఘ్రముగా విడిచిపెట్టినందునకును పరమానందభరితురాలయి, వెనుకతిరిగిచూడక యొక్కపరుగున మేడమీఁదికిపోయి, తాను పెట్టెలోపెట్టిన పూసలనుతీసిముందు వేసికొని, చేతనయినంత వేగముగా సూదితో దారమునకు గ్రుచ్చనారంభించెను. ఆప్రకారము వడిగా రెండుమూడుపేటలు గ్రుచ్చి, కడపటిపేట సగము గ్రుచ్చునప్పటికి ముత్యాలు చాలకపోయెను. ఏమిచేయుటకును తోఁచక, అప్పుడా చిన్నదానికి కలిగిన విచార మింతంతయని చెప్ప నలవిగాదు. ఆప్ర

కారముగాఁగొంతసేపు నివ్వెఱపడియుండి, పోయినముత్యములు వెదుకుటకయి రాత్రియాఁడుకొన్న పూర్ణముగారియింటికి పోయినకార్యము లే దనుకొని, అమ్మమ్మ నన్ను వీధిలోనికి పంపదు గాని పోనిచ్చిన పక్షమున ముత్యము లమ్మెడియంగడి నేనెఱుఁగుదును కనుక నిమిషములో పోయి ముత్యములు కొని హారముపూర్తి చేయుదు నని తల పోయుచుండెను. ఇంతలో లక్ష్మీదేవమ్మగారు మెట్లవద్దకు వచ్చి, "అమ్మాయీ!" అని పిలువఁగా నులికిపడి సగము గ్రుచ్చినహారమును పదిలముగా నొకమూలపెట్టి "ఏందు" కని క్రిందికి దిగివచ్చెను.

లక్ష్మీ—నిన్ను నేను మూఁడునాలుగుసారులు పిలిచినాను. ముత్యాలహార మెందుకు తీసికొనివచ్చినావు కావు ?

మాణి—(భయముచేత వడఁకుచు) అమ్మా! ముత్యాల హారమా? ముత్యాలహారమా?

లక్ష్మీ—అవును ముత్యాలహారమే. నీవిప్పు డేమో క్రొత్తగా స్వర్గములోనుండి దిగివచ్చినట్టు మాటలాడుచున్నావు. నాకది యొక పనినిమిత్తము కావలెను. ఆపనియేదో నీకు తెలిసినట్లయిన నీవింత కంటె వేగముగాఁబోయి పట్టుకొనివత్తువు.

మాణి—నేను వెళ్ళి తీసికొనిరానా ?

లక్ష్మీ—పరుగెత్తుకొనిపోయి తీసికొనిరా—ఇదిగో నీరవికలును పరికిణీలును కుట్టుపనివాఁడు తెచ్చినాఁడు. నిన్న తెప్పించినబట్ట ముందుగా చింపించి తరువాత వెళ్ళు.

సమయమునకు కుట్టుపనివాఁడు వచ్చుటమాణిక్యమున కెంతో యూరటగా నున్నది. క్రొత్తగుడ్డ చింపుటకును కత్తిరించుటకును తూనిక వేయుటకును చాలసేపు పట్టినది. కుట్టవలసినవిధము చెప్పివేసి లోపలకు పోయి లక్ష్మీదేవమ్మగారు నృసింహరావు వ్రాసినదాని

కు త్తరము వ్రాసికొనుచుండెను. ఈసందడిలో ముత్తవతల్లి హారము మాట మఱచిపోయిన భాగుండు నని మాణిక్యము కోరుచుండెను.

ఆమె యాలాగుననే మఱచిపోయి, ఉత్తరము చేతఁబట్టుకొని వచ్చి 'అమ్మాయీ! ఈయుత్తర మిప్పుడే టపాలో వేసి రావలెను. ఇక్కడికి దగ్గరనే గనుక నీవుపోయి టపాలో వేసివచ్చెదవా? రామిని నీబట్టలు తీసికొనివచ్చుట కయి చాకలిదానియింటికి పంపినాను. నా వెండిపోగు నిమిత్తము నే నెక్కడ వెదకినను కనఁబడలేదు. నేను బల్లలన్నియు తీసినాను; మంచము లన్నియు నెత్తినాను. అది భూమి లోనికి మాయమయినట్టు కనఁబడుచున్నది. అది తీసినవా రెవరో యీసారి తప్పకుండ కనుఁగొనెదను. మనయింట మరియెవ్వరును లేరు. అది తప్పక రామిపనియే యై యుండును." అని చెప్పుచు జాబు చేతి కిచ్చెను. నిర్దోషురా లయిన రామిమీఁద ననుమానపడ్డ పుడు మాణిక్యము మనస్సునకు నొప్పిగానుండి జరిగిన సత్యమును చెప్పివేయుద మని బుద్ధిపుట్టినను, మరల నింతలో నిప్పుడు బయటికి పోవుచున్నాను గనుక ముత్యములుకొని హారము బాగుచేయవచ్చు నని మనసు సమాధాన పఱుచుకొని, ఉత్తరమును ముత్యాలహార మును చేతపుచ్చుకొని వీధిలోనికి నడచి, ఊచవలె ముత్యాలయంగ డికి పరుగెత్తును. అంగడికిపోయి లోపల నెవ్వ రున్నారో యని వీధి లోని కిటకిగుండ తొంగిచూచునప్పటికి లోపల సరస్వతి కనఁబడఁగా దేహము కంపమెత్తి, నడవ కాళ్ళాడక సరస్వతి వెడలిపోయిన తరు వాత లోపలికి పోవలెనని తలుపుచాటున నిలుచుండెను. లోపలనున్న వారందఱును నొకరితరువాత నొకరు వెళ్లుచువచ్చిరిగాని యేవేళకును సరస్వతి వెడలిపోవుజాడ కనఁబడలేదు. వేగిర మింటికిపోకున్న ముత్త వతల్లి యేమనునో, ఎవ్వరిని పంపునో యని, లోపల భయముగా

నుండెను. అయినను ముత్యములు కొనకుండపోవుట కిష్టములేదు. ఈప్రకారముగా నాలోచించుచు నిలుచుండగా నింతలో లోపలి నుండి యంగడివాని మనుష్యు లొకపెద్దపెట్టెను మోచుకొనివచ్చిరి. మాణిక్యము పరధ్యానములో నున్నందున వారినిచూడక పెట్టెమీద పడుటయే కాక చేతిలోని ముత్యాలపేరు జారి దూరముగా పడెను. ఆమనుష్యులు దానిని చూడక పెట్టె దానిమీద పెట్టగా హారము నలిగి పొడుమయిపోయెను. అప్పుడే సరస్వతికూడ కావలసిన వస్తువు లనుకొని యింటికి పోవుట కయి యంగడిలోనుండి వెలుపలికివచ్చెను.

సర—ఓసీ! మాణిక్యమా! నీ విక్కడున్నావేమి? నీవేమో బెదరియున్నట్టు కనబడుచున్నావు. కారణ మేమి?

మాణి—ఏమియులేదు. ఆపెట్టె తీసికొనివచ్చిన మనుష్యులు నామీద పడ్డారు. అంతే మరేమియులేదు.

సర—నీవస్తువేదో పడిపోయిన ట్టున్నది అవునా?

మాణి—నావస్తువు పడిపోయినదా? ఏమియు పడిపోలేదు. నీ కటువంటియూహ యేలాగున పుట్టినది?

సర—కోపపడకు. నీవు క్రింద చూచుచున్నందున, ఏమో వెతకుచున్నా వనుకొన్నాను. సరే. పోకున్న మంచిదే. నాకు పని యున్నది. పోవలెను.

అని సరస్వతి వెడలిపోయెను. అప్పుడు మాణిక్యము జరగిన సంగతి యామనుష్యులతో చెప్పి పెట్టె యెత్తించవలె ననుకొన్నను, అది నలిగిపోయినది గనుక, ఇక నెత్తించిన కార్యము లేదని మరల నూరకుండెను. అంతేకాక యామనుష్యు లేదో పనిమీద మరల లోపలికి పోయినారు. వారు మరల నెంతసేపటికి వత్తురో తెలియదు. తా నాపెట్టె నొక్కతెయు నెత్తలేదు. ఇంటికడ అమ్మమ్మ కోపపడు

నన్న భయముచేత వారు వచ్చినదాఁక నిలుచుటకు సాహసింపలేక, హారము నక్కడనే విడిచిపెట్టి యాచిన్నది విచారించుచు, కాళ్ళీడ్చు కొనుచు మెల్లఁగా నింటివంక మరలెను.

నా ల వ ప్ర క ర ణ ము

మాణిక్యము చింతాక్రాంతురాలయి పరిపరివిధముల విచా రించుచు నింటికి నడువఁజొచ్చెను. ఆమె చేసిన యొక్కమోసమువలన నెన్నికష్టములు సంప్రాప్త మయినవి! అప్పగారి హారము పోయినది. చేసినతప్పెప్పుడు బయలపడునో యనుభయముచేత లోపలినెమ్మది యంతయు చెడిపోయినది. అప్పుడుసహితము చేసినతప్పిద మొప్పుకొ మ్మని యంతరాత్మ లోపల మెల్లఁగా చెప్ప నారంభించెను. కాని మాణిక్యము "నేను మొట్టమొదటనే నిజము చెప్పివేసినయెడల, నే నెంత సంతోషముగా నుందును! మన చక్కనిముత్యాలపేరుపోయిన దని తెలిసినట్టయిన, అమ్మమ్మ యెంత విచారపడునో! నేనింటికివెళ్లిన తోడనే హారము తీసికొని రమ్మని యడుగును. అప్పుడు నేనుహారము పోయినదని చెప్పవలసి వచ్చును. నేను నిజము చెప్పినను పోయిన హార మిప్పుడు మరలరాదు. అందువలన నాకుమాత్రము చీవాట్లు సంప్రాప్తమయి ప్రయాణము నిలిచిపోవును. నేను చెప్పకపోయిన యెడల, ఎవ్వరును కనుఁగొనలేరు. మాటాడక కూరకుండెదను" అని తలఁచుకొనుచు పోయెను. త్రోవపొడుగునను పిల్లలు మిక్కిలి యుల్లా సముతో గంతులువేయుచు సుఖముగా నాడుకొనుచుండిరి; కొందఱు పండ్లు మొదలయినవి కొని సంతోషముతో తినుచుండిరి; మఱికొంద ఱాటవస్తువులను చేతఁబట్టి కేకలు వేయుచుండిరి. ఈరీతిగా తనతోడి

వారందఱును హాయిగా నుండుట చూచి మాణిక్యమునకు మరింత వ్యసనము కలిగెనుగాని రేపుపినతండ్రిగారియింటికి పోయెదనని మనసు కొంత సమాధానపఱచుకొనెను.

అయినను చాలసే పంతరాత్మ యూరకున్నది గాదు. ఏమి తలఁచుకొన్నను మనస్సునకు ముందుగా ముత్యాలహారమే స్మరణకు వచ్చుచుండెను. ఇల్లు చేరినతరువాత కూరుచుండఁబోయినను, అడుకొనఁబోయినను, పాఠము చదువఁబోయినను, మఱి యేమి చేయఁబోయినను, నీవు చెప్పినది తప్పిదము సుమాయని యంతరాత్మ చెప్పి వేధింపసాగెను. ఆవల నెంతచప్పుడగుచున్నను, ఎంత సందడిగానున్నను, అంతరాత్మ నిశ్శబ్దముగా పలుకు ములుకులవంటి పలుకులు లోపల వినఁబడుచునే యుండెను.

మాణిక్యము లోపలికి పోవునప్పటికి ముత్తవతల్లి చావడిలో కూరుచున్నది. దాపునకు పోఁగానే యామె మనుమరాలిని చూచి "ఏమే! అమ్మాయీ! నీవెన్నిమారులు చెప్పినను ముత్యాలపేరు మాట మఱచిపోవుచున్నావు. వేగిరము పోయి తీసికొనిరా" అని చెప్పెను. ఆమాటలు వినఁగానే మాణిక్యమునకు మతిపోయినది. హారము పోయినట్టు తెలియవలసినకాలము సమీపించినది; ఇఁక దాగెడుసదుపాయ మేమియు కనఁబడలేదు. అందుచేత నేమిచేయుదునా దైవమా యని కొంతసేపు చింతించి మాణిక్యము "నేనుపడకగదిలో నుండి హారము తీసికొని పోవుచుండఁగా నెవ్వరును చూడలేదు. నే నిప్పుడు చెప్పకపోయినపక్షమున, అమ్మమ్మ యెప్పుడును నేను తీసినానని యనుమానపడదు. దానివిషయమై యిప్పుడు నే నేమియు చెప్పను; అందాఁక నూరకుండి నే నూరికి పోయి వచ్చినతరువాత నిజమంతయు చెప్పివేసెదను" అని నిశ్చయముచేసికొని, వట్టిపెట్టె చేతఁ

బట్టుకొని మెల్లఁగా మేడ దిగివచ్చి, గుండెలు తటతటకొట్టుకొనఁగా తెల్లపోయి సమీపమున నిలుచుండెను. ఎక్కడికో పంపఁదలఁచు కొన్నందున రామి ప్రయాణమునకు సిద్ధముగా దాపున నిలువఁబడి యుండెను.

అప్పుడు లక్ష్మీదేవమ్మ తల యెత్తి చూచి "అమ్మాయీ! పెట్టె తెచ్చినావా? నేనిది యెందుకు తెమ్మన్నానో చెప్పుకో" అని యడిగెను.

మాణి—నేను చెప్పుకోలేను—అని బెదరి బెదరి చూచుచు పెట్టెచేత గట్టిగా పట్టుకొని మాటలు తడఁబడ నిలుచుండెను.

లక్ష్మి—రత్నసెట్టి యంగడికిపంపి నీకుఁగూడ నిటువంటి హార మొకటి తెప్పించుటకయి రామిని పంపుచున్నాను. ఇప్పుడు నీవు యుక్తముగా నడచుచున్నావు గనుకను, అదిగాక మీపినదండ్రిగారి యింటికి రేపు వెళ్ళుచున్నాము గనుకను, మీయిద్దఱిలో భేదము లేకుండ చేయుటకై తెప్పింపఁ బోవుచున్నాను. అమ్మాయీ! ఏమి? నేను చెప్పిన దేమియు వినఁబడనట్టు నావంక దేఁటిపాటు చూచుచు నిలుచున్నావు?

ఇప్పుడయినను మాణిక్యము తనవద్దకువచ్చి కౌఁగిలించుకొనును నని యామె తలఁచెనుకాని యాచిన్నది దగ్గఱకురాక పెట్టె చేతఁ బట్టుకొని ముత్తవతల్లి మొగమువంక చూచుచు చిత్రపుబొమ్మవలె నిలుచుండి పలుకవే మని ముత్తవతల్లి కేకవేయఁగా "అమ్మా! హారము లేదు. భ్రమరాంబముత్యాలహారము లేదు. పోయినది"అని తడఁబడుచు చెప్పెను.

లక్ష్మి—ఏమీ? పోయినదీ? ఏమిపోయినది? హారము పోవు టకు వీలులేదు. పెట్టె నాచేతి కిమ్ము.

మాణి—అమ్మమ్మా! నిజముగానే పెట్టెలో హారము లేదు. వట్టిపెట్టె యున్నది—అని యేడ్వ మొదలు పెట్టెను.

లక్ష్మి—పెట్టెలో హారము లేదా? భ్రమరాంబ మఱియొక చోట పెట్టినదేమో! నేను మేడమీఁదికి పోయి వెతకుదునా?

మాణి—అమ్మమ్మా! మేడమీఁదికి పోయినకార్యము లేదు. అది యెక్కడ లేదు—అని వెక్కి వెక్కి యేడ్వసాగెను.

లక్ష్మి—అమ్మాయీ! ఏడువఁబోకు. భ్రమరాంబ తనతో కూడ తీసికొనిపోయి యుండును. నేను తీసికొనిపోవ ద్దనుచుండఁగా తీసికొనిపోయినది. అది యెంత దుర్మార్గురాలో చూచినావా? పెట్టె యెప్పటిచోటనే తిన్నఁగా నున్నదా?

మాణి—ఉన్నది—అని పెద్దపెట్టున నేడ్చెను.

అప్పుడు లక్ష్మిదేవమ్మగారు మనుమరాలిని తనదగ్గఱకు తీసికొని కన్నులనీరు తుడుచుచు "అమ్మాయీ! హారమునిమిత్తమై యింతగా నేల యేడ్చెదవు? ముత్యాలహారము రేపిపాటికి మరల వచ్చును. అది భ్రమరాంబ పాడుచేసినపక్షమున దానిమీఁద నాకు మహాకోపమువచ్చును." అని చెప్పి రామివంకతిరిగి "ఓసీ! రత్నసెట్టివద్ద నటువంటిహారము లనేకము లుండి యుండవచ్చును. నీవు పోయి యొకటి తీసుకొనిరా" అని పంపివేసి తాను పెట్టె పదిలముగా వెదక నారంభించెను. రామి వెళ్ళినతోడనే ముత్తవ తన్నేమయిన నడుగునేమో యనుభయముచేత, మెల్లఁగాజాఱి తాను మేడమీఁద పరుండు గదిలోనికి పోయి భయముచేతను చలిచేతను మంచముమీఁద ముసుఁగు పెట్టుకొని తానాదుర్మార్గకార్యము నేల చేసిపోతినాయని పశ్చాత్తాపపడ నారంభించెను. నేను కొంచెము దినములు తొందర పడకుండినయెడల నాకుకూడ మంచిహారమువచ్చునుగదా, నేనింతలో

కంఠహారము నేల తీసితి నని విచారించు చుండఁగా, ముత్తవతల్లివద్ద నుండి భోజనమునకు రమ్మని వర్తమానము వచ్చెను. ఇప్పుడమ్మమ్మ వద్దకుపోయి మరల హారముమాట వినవలెనుగదాయని యాచిన్న దానికి మఱింత మనోవేదన కలిగెను. కానిభోజనమువద్ద నామెయా ప్రసంగ మేమియు తీసికొని రాలేదు. ఆమెమన స్సంతయు రేపటి ప్రయాణసన్నాహము మీఁద నున్నది. అంతేగాక హారముమాట మరల తెచ్చి మనుమరాలిమనస్సునకు నొప్పి కలిగించుటకూడ నామె కిష్టము లేదు. కంచముముందుకూరుచుండి భోజనముచేయుచుండఁగా మనుమరాలిముఖమువంక తేఱి పాఱచూచి లక్ష్మీదేవమ్మ, "అమ్మాయీ! నీదేహస్థితి చూడఁగా నాకు భయ మగుచున్నది నీ వేలాగుననో కనఁబడుచున్నావు కారణమేమి?" అని యడిగెను. మాణిక్యము "మఱేమియు లేదు. కొంచెము——" అని సత్యము నాలుకతుదకు రాఁగా నడఁచుకొని యూరకుండెను. లక్ష్మీదేవమ్మ "ముత్యాలపేరు కనఁబడకపోవుటచేత నీకు కొంచెమువిచారముగా నున్నది కాఁబోలును! రేపు భ్రమరాంబ వచ్చినప్పుడు తీసికొని వచ్చును. తిన్నఁగా నన్నము తిను" అని ధైర్యము చెప్పి, మంచము మీఁద పరుండి మనుమరాలిమనస్సులోనిచింత పోవుటకయి నవ్వుచు కథలు చెప్ప మొదలుపెట్టెను. ముత్తవతల్లి చెప్పుకథలచేత హారము కథ మఱచిపోయి మాణిక్యమెప్పటియట్లు సంతోషముతో నుండఁగా, ఆమె కథలు చెప్పుచునే తరువాత గడియ కొక్కొకమాటచొప్పున సందర్భము లేకుండ చెప్పుచు కన్నులు మూసికొని మెల్లఁగా నిని కెను. మాణిక్యము రేపటిప్రయాణముసంగతి తలఁచుకొని, అప్పుగారు వచ్చునవియు అందఱును గలిసి బండిలో పినతండ్రిగారియూరికి పోదు మనియు, సంతోషించు చుండఁగా నింతలో వీధిలోనుండి సరస్వతి

లోపలికి వచ్చెను. జతకత్తెనుచూడఁగానేమాణిక్యమునకు గుండెలలో దిగులు పుట్టినది; కాళ్ళచప్పుడుచేత కన్నులువిప్పిచూచి ముత్తవతల్లి 'సరస్వతీ! బాగున్నావా?'' అని యడిగినమీఁదట పాణములు బొత్తిగానేకుదుటలేవు. సరస్వతి "అవ్వా! బాగున్నాను'' అనిచెప్పి మాణిక్యమువంకఁ దిరిగి "ఓసీ! నీతోనొక్కమాట చెప్పుటకు వచ్చి నాను. నిన్న మన మాడుకొన్నప్పుడు నీవి కొన్ని—'' అని చెప్పఁ బోవుచుండఁగా చెప్పనియ్యక మాట కడ్డము వచ్చి మాణిక్యము "ఓసీ! నిన్న నీతో చెప్ప మఱచిపోయినాను. రేపు మేమూరికి వెళ్ళు చున్నాము. మాఅప్ప రేపువచ్చును.'' అని తా నూరికి పోవుటసంగ తియు తరువాత తానక్కడ చేయఁ దలఁచుకొన్న కార్యములును ముత్తవతల్లిని మఱపించుటకయి తెంపులేకుండ చెప్పమొదలుపెట్టెను. ఇంతలో దైవవశముచేత లక్ష్మీదేవమ్మగారు మరల కన్నులు మూసి కొనఁగా నామెకు నిద్రాభంగము కలుగకుండ మాణిక్యము మెల్లఁగా గుసగుసలాడి చెప్పుచుండెను.

అప్పుడు సరస్వతి తన జేబులోనుండి యొకకాగితపు పొట్లమును తీసి "నిన్నరాత్రి మన మాడుకొన్నప్పుడు తెగిపోయిన హారములోని పూసలుదొరకఁగా పొట్లముకట్టి మాఅమ్మ నీచేతికిచ్చి రమ్మన్నది.'' అని చెప్పి చేతికిచ్చెను. తీసికొనునప్పుడు చేయి తగులఁగా లక్ష్మీదేవ మ్మగారు కన్నువిచ్చిచూచి "మీఅమ్మ నాకిమ్మన్నదా ?'' అని యడుగఁగా మాణిక్య ముత్తరము చెప్పినదాఁక నవకాశ మియ్యక తానందుకొని "లేదు లేదు. నాకిమ్మన్నది. నీనిద్రకు భంగము వచ్చుననియే మే మేకాంతముగా మాటాడుకొనుచున్నాము. మే మావలికి పోవుచున్నాము. నిద్రపో'' అని సరస్వతిని లాగెను. సరస్వతి నడుచుచు "హారముసంగతి మీఅమ్మమ్మతో చెప్పినావా?'' అని

ప్రశ్న వేసెను. లక్ష్మీదేవమ్మగారు నిద్రమబ్బులో సగము విని కన్నులు తెఱవకయే 'హారముమాటా? దానికోసరము మీరు విచారించ వద్దు; రేపీపాటికి మరలవచ్చును.'' అని చెప్పియూరకుండెను.

సర—ఓసీ! నీవెంత యదృష్టవంతురాలివే! మీఅమ్మమ్మకు నీమీఁద బహుదయ.

మాణి—(నోరు మూసికొని) మనము అమ్మమ్మకు నిద్రాభంగము చేయుచున్నాము—అని దూరముగా లాగుకొని పోయెను.

"నే నెవరినిద్రకును భంగముకలుగ చెయ్యను. వెళ్ళుచున్నాను" అని చెప్పి సరస్వతి నడవఁగా నప్పుడు మాణిక్యముగుండె కొంత కుదుటపడెను. తరువాత కొంతసేపటికి లక్ష్మీదేవమ్మగారు నిద్రలేచి మనుమరాలివద్ద పాత మప్పగించుకొని కుట్టునేర్పి యాటవిడుపిచ్చెను. ఆయాటలసందడిలోను ప్రయాణముసంతోషములోను మాణిక్యము హారముమాట మఱచిపోయెను గాని మధ్యమధ్య రేపు భ్రమరాంబ వచ్చినతరువాత నేమగునో యని కొంత భయము కలుగుచు వచ్చెను. రాత్రిభోజన మయినపిమ్మట నిద్రపోవుటకు మంచము చేరి పరుండు నప్పటి కాచిన్న దానియారాటము మరల ద్విగుణముగా నారంభించినది. మఱచిపోదు నన్నను మఱచిపోనియ్యక నిద్రపట్టనియ్యక యంత వఱకును కునుకుపాట్లు పడుచున్న యంతరాత్మ యప్పుడ మేలుకొని చేసినదుష్కార్యమును జ్ఞప్తికి తెచ్చి బాధింప మొదలుపెట్టెను. అంతరాత్మ కన్నులకు కనఁబడక యతిసూక్ష్మముగానున్నను, చెప్పెడు మాట పరుల కెవ్వరికిని వినఁబడక పోయినను, ఆశబ్ద మాచిన్నదాని హృదయమున బిగ్గరగా నాటుకొని యెంతప్రయత్నము చేసినను నిద్ర పట్టక తెల్లవారినదాఁక మంచముమీఁద పడి పొరలుచు నిమిష మొక యుగముగా రాత్రి పుచ్చెను. పాప మారాత్రి మాణిక్యమునకుఁ

గలిగిన సంతాపము దేవునికే తెలియును గాని యిట్టి దట్టిదని మనకు వివరింప శక్యమయినది కాదు.

అయిదవ ప్రకరణము

మఱునాఁటియుదయమున మంచుకురిసి మిక్కిలి చలిగానుండెను. లక్ష్మీదేవమ్మగారు ప్రయాణమునకు కావలసిన సాధన సన్నాహములు చేయుచుండెను. మాణిక్యముకూడ పినతండ్రిగారియింటికి పోవలె ననెడియుత్సాహముచేత ముత్తవతల్లివెంట సందడిగా తిరుగుచుండెను. ఇంతలో చలిదిభోజనములకు వేళ అయినందున మనుమరాలికి కంచములో అన్నము వడ్డించి లక్ష్మీదేవమ్మగారు "రెండు మూడుగడియలలో భ్రమరాంబ యింటికి వచ్చును. రాత్రిపడ్డమంచు చేత దానికి బండిలో పడిసెము పట్టునేమో!" అని చెప్పెను. భ్రమరాంబ రెండుగడియలలో వచ్చునన్నమాట వినఁగానే మాణిక్యము గుండెలలో రాయి పడినది. అప్పగారియం దెంతో ప్రేమ గనుక మఱి యొకప్పు డయినపక్షమున నెంతో సంతోషముతో నెదురుగాఁ బోయి యుండును. భ్రమరాంబ లేనందున తనతో నాడుకొనువారు లేక యిన్నాళ్ళుగా నుండియుండును. అయినను పాడు ముత్యాల హారము మనస్సునకు తీఱనివ్యథ తెచ్చిపెట్టినది. ఆముత్యాలపేరు సంగతి మాణిక్యమునకుతప్ప మఱి యెవ్వరికిని తెలియదు. భ్రమరాంబ వచ్చినతరువాత ముత్తెసరమునిమిత్త మెక్కడెక్కడ వెదకునదో? భ్రమరాంబ యెంతఅల్లరిచేసి దానికోసర మేడ్చునో, కడపట నెవరిమీఁద పడునో యని మాణిక్యమునకు మనస్సులో దిగులుగానుండెను. భోజనముచేసి యీప్రకారముగా విచారించుచుండఁగా దడదడ బండి యొకటి వచ్చి వీధిగుమ్మములో నిలిచెను. దానిలోనుండి భ్రమరాంబ

దిగితచ్చి పిలువఁగానే ముత్తవ పరుగెత్తుకొనిపోయి మనుమరాలిని కౌఁగిలించుకొనెను. రామి పెట్టె మొదలయినవి దింపి తీసికొనివచ్చి లోపల పెట్టెను. బండివానికి కూలి యిచ్చి పంపివేయఁగానే భ్రమరాంబ సంతోషముతో ముత్తవ మొగమువంక చూచి "అమ్మమ్మా! మనము చిన్ననాయనగారియింటికి విజయనగర మెప్పుడు వెళ్లుదుము నేనుచూచినవానిలో నంతమంచియూరు లేదు." అని మాణిక్యమును చూచి, "ఓసీ! చెల్లాయీ! నీవు సంతోషముగానున్నట్టు కనఁబడవు ఎందుచేత?" అని యడిగెను.

లక్ష్మి—పూర్ణమ్మగారియింటి కాడుకోఁబోయిన నాటిరాత్రి నుండియు మాణిక్యము తిన్నగా లేదు. కారణ మేమో నాకు తెలియకున్నది.

భ్రమ—చెల్లాయీ! చిన్ననాయనగారియింటికి వెళ్ళఁబోవునప్పుడు నీవు విచారముగా నుండఁ గూడదు. అక్కడ మన కెంత సంతోషముగా నుండునో నీకు తెలియదు. నేను క్రిందటిసారి వెళ్ళినప్పుడు నాకు బహువినోదముగా నున్నది.

మాణి—అది యెటువంటిస్థలమో చెప్పు. అమ్మమ్మ యెప్పుడును చెప్పలేదు.

లక్ష్మి—దాని కేమి తరువాత చెప్పవచ్చును గాని, భ్రమరాంబా! నేను తీసికొనిపోవద్దని చెప్పుచుండఁగా ముత్యాలహార మెందుకు తీసికొనిపోయినావు?

భ్రమ—నేను ముత్యాలహారము తీసికొనిపోయినానా! నే నెప్పుడయిన నీవు చెప్పినమాట మీఁటి యట్లుచేయుదునా? ముత్యాల పేరు నీవు పెట్టుమన్న యలమారులోనే దిగపెట్టి పోయినాను.

లక్ష్మి—మాణిక్యముచూచివచ్చి, అక్కడ లేదని చెప్పుచున్నదే.

భ్రమ—అక్కడనే తప్పకుండ నున్నది. నేను వెళ్ళి తీసికొని వచ్చి చూపెదను చూడు.

అని మహావేగముతో పరుగెత్తి మేడమీఁది కెక్కి, పెట్టెతీసి చూచి, కొంచెముసేపు క్రిందను మీఁదను వెదకి మరల పరుగెత్తుకొని వచ్చి దీనముఖముతో "అమ్మమ్మా! దాని నెవరు తీసినారు? నీవేమి చేసినావు? నాచక్కనిముత్యాలహారము" అని భ్రమరాంబ కన్నీళ్ళు విడువ నారంభించెను.

లక్ష్మి—నే నేమీ చేయలేదు. ఇదియేమో మాయగా నున్నది. ముత్యాలహారము పోయినది! నిశ్చయముగా పోయినది! ఎవ్వరు నెఱుఁగ మనుచున్నారు.

భ్రమ—అమ్మమ్మా! నేను నిశ్చయముగా నీవిచ్చినపెట్టెలో పెట్టి ముత్యాలపేరలమారులో పెట్టినాను. ఎవరో దానిని తీసికొని యుండవలెను. అది యెగసిపోలేదుగదా?—చెల్లాయీ! నీవు తీసిపార వేసినావా?

అనఁగానే మాణిక్యము మొగమున కత్తివాటు వేసినను నెత్తురులేక మాటలు తడఁబడ "నేనా? ఆగదిలోని కమ్మమ్మ నన్ను పోనియ్యని సంగతి నీ వెఱుఁగవా?" అని యూరకుండెను.

భ్రమ—నీవు తీసినావో లేదో నాకేసి చూచి నిజము చెప్పు.

అని కన్ను లెఱ్ఱచేసి చెల్లెలివంక చూడ మొదలుపెట్టెను. అప్పుడు తల మొదలుకొని పాదమువఱకును మాణిక్యము దేహ మంతయు కంపమెత్తఁగా మాటతెచ్చికొని "నేను తీయలేదు" అని తడఁబడుచు చెప్పెను.

లక్ష్మి—అది తీసియుండదు. హారము మాణిక్య మేమిచేసి కొనును? అది పోయిన దని తెలియఁగానే పెద్దపెట్టున నేడ్చినది. ఇది దానిపని కాదు.

అయినను భ్రమరాంబమాత్ర మంతటితో తృప్తిపొందలేదు. కాని మాణిక్యము హారముజోలికి పోయినందుకు నిదర్శనము లేవియు లేవు. కాబట్టి మరల వెతకవలెనని నిశ్చయించి భోజనమయిన తరువాత అందఱును జేరి పెట్టెలన్నియు తీసియు, బుట్టలు క్రింద ద్రిమ్మరించియు, పరుపులక్రిందను గూళ్ళలోను గొడుగుబల్లమీఁదను వెదకియు, విసిగి పోయిరి కాని హారముమాత్ర మగపడలేదు. పోయినట్టు తెలిసి వెదకుట మాణిక్యమునకు ప్రాణసంకటముగా నుండెను. అప్పుడంతరాత్మ మేలుకొని మరల హృదయములో "నీ వెంతహాని చేయుచున్నావో, అసత్య మాడుటవలన నెంతకష్టము కలుగనున్నదో, నీవు కని పెట్టలేదు. ఇంతటనైన నీతప్పిదము నొప్పుకో. అమ్మమ్మతో హారమువిషయములో జరిగినదంతయు చెప్పివేసి, ఆమె చేసినశిక్షను సహించి యూరకో" అన మాటిమాటికి మొఱపెట్ట నారంభించెను. అప్పుడుసయితము మాణిక్యముచేసిన నేర మొప్పుకోలేదు. దుర్మార్గములో ప్రవేశించి దానిలో సాగినడచినకొలఁదిని దానినుండిమరలుట యెక్కువకష్టముగా నుండును. అప్పుడు ప్రాణము విసిగి వెదకుట చాలించి ముత్తవఁల్లియు మనుమరాలును మరల చావడిలోనికి వచ్చిరి. ఆవల కనుకొన్నట్టు వారికాదినము సంతోషదినముగానుండలేదు. అవ్వగారు తన పెట్టె యెవ్వరో తీయుటయు దంతపుటంగుటయు పగిలిపోవుటయు, తలఁచుకొని విచారపడుచుండెను. భ్రమరాంబ తాను తిరిగి యింటికి వచ్చునప్పటికి తన ముత్యాలహారము నెవ్వరో యెత్తుకొనిపోవుటయు, తా నాహారము నొక్కసారి తప్ప మఱియెప్పుడును మెడలో వేసికొనకపోవుటయు, తనకెవ్వరును మరలకొని పెట్టరనియు, ఎంచి ఖేదపడఁ జొచ్చెను. అముగ్గురిలో మాణిక్యము మనోవేదన యింతంతని చెప్ప నలవికానిది. క్రిందచూచుచు గడ్డముక్రింద చేయి పెట్టుకొని కూరుచుండి చింతించుచునప్పు

డాచిన్నదానిగుండెలు పలిగిపోయినట్లు కనంబడెను. లక్ష్మీదేవమ్మ గారు తనయింట నెవ్వరో దొంగతనముచేసి బొంకుచున్నవా రన్నా రనివిచారపడుచు "నావెండిచుట్టును ముత్యాలహారమునుతీసినదుర్మార్గు లెవ్వరో నేనుచెప్పలేను. ఆదొంగతనము చేసినవారిని భగవంతుఁ డెఱిఁగి యున్నాఁడుగనుక, ఆయన శిక్షింపక మానఁడు" అని చెప్ప నారంభించెను. ఆమాటలు చెప్పుచున్నంతవఱకును మాణిక్యము తల వంచుకొని నేలచూచుచు, చీఁకటి పడినతరువాత పోయి ముత్తవ తల్లితో నిజమంతయు చెప్పివేసెద ననుకొనెనుగాని మరల తెల్లవాఱిన తరువాత సర్వము మఱచిపోయి యూరికి పోయి వచ్చినతరువాత చెప్పుదునని యూరకుండెను.

ఆఱవ ప్రకరణము

మఱునాటియుదయమున దంతధావనము చేసికొనుచుండఁగా రామి తలుపు తీసికొనివచ్చి "అమ్మా! ఇదిగో మీవెండిచుట్టు దొరకి నది" అని లక్ష్మీదేవమ్మగారిచేతి కిచ్చెను.

లక్ష్మీ—(సంతోషముతో) పోయిననావెండిచుట్టును చూడఁ గానే నాకు ప్రాణములు లేచివచ్చినని. నీకిది యెక్కడ దొరకినది?

రామి—మేడమెట్లవద్ద చావడితుడుచు చుండఁగా దొరకినది. కిటికీవద్ద మీరు కూరుచుండు బల్లకోటిక్రింద పడియున్నది.

అప్పుడు లక్ష్మీదేవమ్మగారు రామివంక కన్నులెఱ్ఱచేసి చూచి నదిగాని రామిమాత్రము భయపడక నిజము చెప్పినందున దృఢముగా నిలుచుండెను.

లక్ష్మి—అన్నిసారులు మేము బల్లతీసి చూచినప్పటికిని కనం బడకపోవుట వింతగా నున్నది.

రామి—(దృఢముగా) ఆసంగతి నాకేమియు తెలియదు. నేనిప్పుడు బల్లక్రింద చీపురుతో తుడుచుచుండఁగా చీపురుకు తగిలి యీవలికి వచ్చినది.

లక్ష్మి—చీపురుతో నీవలికివచ్చిన దేమి? ఎవరో నాపెట్టె తీసిన వారే యీచుట్టుతీసియుందురు. లేకపోయినపక్షమున నాపెట్టెముట్టు కోవలసినపని యేమివచ్చినది? నేఁటియుదయముదాఁక నీకు కనఁబడక పోవుట యేమో నాకువింతగానున్నది. ముత్యాలహారముకూడ తరు వాతనీకే దొరుకునేమో !

ఆదినము లక్ష్మీదేవమ్మగా రెవ్వరితోను మాటాడక మనుమ రాండ్రను ముద్దుసహితము పెట్టుకొనక చిరాకుగానుండెను. ఆమె పరధ్యానముతోనుండి కూరలలో రెండుమారు లుప్పువేసెను; గంజి వార్చుచు, అన్నము సగము గంజిలో పడిపోయినను చూడకుండెను. భ్రమరాంబ ముత్తవతల్లిని పలుకరించి ప్రియాణముమాట ప్రసంగిం పఁగా సందర్భములేక యొకదానికొకటి యుత్తరము చెప్పఁజొచ్చెను. భోజనమయినతరువాత ఆమె మనుమరాండ్రనిద్దఱిని మఱియొకచోటికి పంపివేసి చేతిలోనిదారమును సూదియు పెట్టుకొని కుట్టక ముత్యాల హారముసంగతియు వెండిచుట్టుసంగతియునాలోచించుచునొంటిగాకూరు చుండెను. ఆమె యాలోచించినకొలఁదిని ముత్యాలపేరు పోవుటకును వెండిచుట్టు పోవుటకును సంబంధమున్నట్టును, రామి తప్ప మఱియెవ్వ రును సందేహింపఁ దగినవారు లేనట్టును, కనఁబడెను. ఇంతవఱకును రామినడతయందామె కేమియు లోప మగపడలేదు. రామిమీఁద ననుమానమే కాని యీవిషయములో సహితము నిశ్చయముగా

రామియే తీసినదనుటకు స్పష్ట మయినసాక్ష్యములేదు. వెండిచుట్టు తనంతట ఎగిరిరాదుగనుక, ఎవ్వరును తీయకపోయినపక్షమునమఱిమె ట్లీవలికి వచ్చినదని యామె తలపోయుచుండెను.

ఈప్రకారముగా తలపోయు చుండఁగా రామి మరల తలుపులు తీసికొనివచ్చి చేతిలోనున్నయొక కాగితపుచుట్టను తనయజమానురాలి ముందుపెట్టి 'నాకిప్పు డొక కాగితపుపొట్లముదొరకినది. అందులో భ్రమ రాంబగారిహారములోనిపూసలవంటి ముత్యములున్నవి' అని చెప్పెను.

లక్ష్మి—(కాగితము విప్పుచు) భ్రమరాంబహారమా! ఇవి నీకె క్కడనుండి వచ్చినవి ?

రామి—(కొంచెమయిన ననుమానింపక గంభీరముగా) ఉతుకుట కయి మాణిక్యముగారి చొక్కాను నూతివద్దకు పట్టుకొనిపోఁగా జేబులో నుండి జాఱిపడినవి.

అమాటలు చెప్పునప్పటి కామెచేతులు వడఁకమొదలుపెట్టి కొన్ని ముత్యములు క్రిందపడెను. ఆమె కొంచెముదిటవు తెచ్చుకొని "ఏమీ! మాణిక్యముచొక్కా? ఏచొక్కా?" అనితొందరగా నడిగెను.

రామి—మీరుతుకుమన్న మాణిక్యముగారి తెల్లపువ్వులచొక్కా ఉతుకుటకు దులుపఁగానే దానిలోనుండి యీచిన్నపొట్లమూడి పడినది.

ఆమాటలు చెప్పినతోడనే లక్ష్మీదేవమ్మగారిమొగము కంద గడ్డవలె నెఱ్ఱపడి, తరువాత క్రమక్రమముగా వర్ణముమాఱి తెల్లపడి పోయెను. అప్పుడామె "రామీ! నీవు నిశ్చయముగా నిజమే చెప్పు చున్నావా? నేను దేని నయినను సహింతును గాని యసత్య మెంత మాత్రమును సహింపను" అని చెప్పెను.

రామి—అమ్మా! నేను సత్యమునే చెప్పినాను. నేను సత్యము కాని దేదియుఁ జెప్పలేదు. ఈచిన్న కాగితము—

లక్ష్మి—అవును! అవును! నీవు మరల చెప్పనక్కఱలేదు. ఇంతను ఈముత్యము లొకవేళ మనహారములోనివే కాకపోవచ్చును. యినను మనహారములోనివిలాగున నేయీపూసలు కనఁబడుచున్నవి. ంతేకాక యివి యొకపేటలో సగమువఱకును వచ్చునట్టుకానఁబడు న్నవి. మాణిక్యము రాఁగానే దానినడిగి తెలిసికొనెదను. రామీ! విప్పుడు పో.

రామిని పంపివేసినతరువాత లక్ష్మీదేవమ్మగారొక్కతెయుఁ కూరుచుండి యాలోచించుచు "ఇదిమాణిక్యము పనియయియుండదు. ముద్దులమనుమరాలిట్టువంటిపని చేయునని నే నెప్పుడును నమ్మఁ లను. ఒకటిరెండుమాఱు లబద్ధములాడి కొంచెము మోసముచేసి మనస్సునకు వెనుక సంవత్సరము క్రిందట కొంచెము నొప్పికలుగఁ యుటతప్ప, ఈనడుమ నెప్పుడును అట్టువంటిపని నేదియు చేసి యుండలేదు. కాదు. మాణిక్యముపనికాదు. నిజముగా మాణిక్యమే నాపని చేసియుండినయెడల, నాహృదయముపగిలిపోదా?" అనుకొను చుండెను. ఆమె మనుమరాలెంతనిర్దోషురాలని భావించుకొన్నను, మనుమరాలి నడిగి తెలిసికొనువఱకును ఆమెమనస్సు కుదుటఁబడి యుండలేదు. ఆమె చీమ చిటుక్కుమన్నను మనుమరాండ్రు వచ్చు న్నారేమో యని వీధివంక చూచుచు తొందరపడుచుండఁగా, ంతసేపటికి వారిమాట వినఁబడెను. భ్రమరాంబ పినతండ్రిగారి ంటివద్దనున్న యుయ్యాలమంచములు, బొమ్మలపందిళ్ళు, ఆటదొడ్లు మొదలయినవానిని గుఱించి చెప్పుచుండెను. మాణిక్యము ముత్యాల మాట మఱచిపోయి ప్రయాణము మాటలు వినుచు మిక్కిలి

యుల్లాసముగా నుండెను. కాని మఱియొక నిమిషములో నాయుల్లాస మంతయు పోయెను. ఆచిన్నది లోపలికివెళ్ళినతోడనే ముత్తవతల్లి మనుమరాలిని పిలిచి "అమ్మాయీ! నీ వీముత్యాలపోట్లము సంగతి యేమయిన నెఱుఁగుదువా?" అని యడిగెను. ఆకస్మికముగా నడుగ గానే యులికిపడి తెల్లపోయి 'అమ్మా! ఏముత్యాలు!" అని భయ ముతో నడిగెను.

లక్ష్మి—అమ్మాయీ! భయపడకు. నాదగ్గిరకురా, ఇవిభ్రమ రాంబముత్యాలహారములోనివిలా గున్నవి. రాము నీచొక్కా జేబులో కనఁబడిన వని చెప్పుచున్నది.

మాణిక్య మప్పుడు తా నెఱుఁగ నని తప్పించుకొనుట కాలో చించుచుండఁగా లోపల నంతరాత్మ లేచి 'నిజముచెప్పియొప్పుకో' లేని యెడల, ఈదోషము కేవల నిరపరాధులమీఁద పడును. అనిబోధింప మొదలుపెట్టెను. అంతటనైన మాణిక్యము సత్య మొప్పుకొనక "అమ్మా! ఏవీ! పూసలు చూడని" మ్మని యడిగెను.

లక్ష్మి—ఇవిగో పూసలు. అవి నిశ్చయముగా భ్రమరాంబ హారములోనివే. దాని కేమియు సందేహము లేదు. అవి నీజేబులోని కెట్లు వచ్చినవో నా కిప్పుడు తెలియవలెను.

మాణి—"నాకు తెలియదు" అని సంశయింపక, ఒక యస త్యమువలన మఱియొక యసత్యమును పలుకవలసినదయి, అంతరాత్మ యొక్కమాట నలక్ష్యముచేసి, చటాలున చెప్పివేసెను.

లక్ష్మి—అలాగయినపక్షమున నీ జేబులో ఇవి నీవు పెట్టనే లేదు? ఆసంగతి నీకు తెలియనే తెలియదు? నీఅప్పగారి హార మొప్పుడును నీవు ముట్టుకోనే లేదు? కాదా?

లేదని మనుమరాలు చెప్పఁగానే ముత్తవమాణిక్యమునుచేరఁ దీసికొని "అమ్మాయీ! మాణిక్యమా! నీవే యీపనిచేసియుండినపక్షమున నేనిఁక ముం దెప్పుడును సంతోషము పొందియుండకపోదును. నీవు నన్ను మోసముచేసినందుకు నాగుండెలు పగిలిపోవును. నీవు నిజముచెప్పుటకయికూడ భయపడుటకు నేనెప్పుడైన నీమీఁద నిష్కారణముగా కోపపడినానా?" అని కన్నులనుండి బొటబొట నీరుకాఱ బుజ్జగింపసాగెను. మాణిక్యమున కేమిచెప్పుటకును ఏమిచేయుటకును తోచలేదు. ముత్తవతల్లి తనమీఁద కనఁబఱచిన ప్రేమచేత మాణిక్యమునకు మఱింత వేదన కలిగెను. కాని యాచిన్నది తన్నడిగినప్పుడెల్లను తానావిషయమేమియు నెఱుఁగననిపట్టుదలతో చెప్పుచురాఁగా ముత్తవతల్లి సంతోషించి, మనుమరా లబద్ధ మాడినయెడల తనకు ముత్యాలహారము పోయినప్పటికంటెను వేయిరెట్లు హెచ్చుదుఃఖము కలిగియుండునని చెప్పి యోదార్చెను.

నాటిమధ్యాహ్నము లక్ష్మీదేవమ్మగారు రామిని తనగదిలోనికి పిలిచి బిగ్గరగా మాటాడ మొదలుపెట్టెను. ఆకేకలువినిమాణిక్యము తనపేరుకూడ వినఁబడఁగా నేమో తెలిసికొందమని వచ్చి యీవల తలుపునకు సమీపమున నిలుచుండెను.

లక్ష్మి—రామీ! వెండిచుట్టు తీసికొన్నను నేను సహించి యూరకుందును. నీ వాదోషమును నిర్దోషురాలయిన మాణిక్యము మీఁద మోపుటకు ప్రయత్నించుటమాత్రము నేను సహింపలేను. అందువిషయమయి నిన్ను నేను క్షమింపఁజాలను.

రామి—అమ్మా! నేనుముత్యాలహారమునుగాని వెండిచుట్టునుగాని తీయలేదు. నాదికానిది చిల్లిగవ్వయైనను నేనెప్పుడును ముట్టుకోలేదు. ఈసంగతి మాఅమ్మకు తెలియును. నాజీవితకాలములో

నేనెప్పుడు నొక్కయసత్యమునైన పలికియెఱుఁగనిమాట కావలసిన యెడల మాతల్లినడిగి తెలిసికొండి.

లక్ష్మి — ఈవఱకు లేకపోయినను నీవిప్పుడబద్ధమాడుచున్నావు. మూర్ఖముగా లేదనుటకంటె చేసినతప్పిద మెందుచేత నొప్పుకోరాదు?

రామి — అమ్మా! నేను నిర్దోషురాలను. చేయనినేరమును నేనె ట్లొప్పుకోను?

లక్ష్మి — ఎన్నిసారు లడిగినను మాణిక్యము తా నెఱుఁగనని చెప్పుచున్నప్పుడు ముత్యాలు దానిజేబులో దొరికినవని చెప్పుటకు నీవెట్లు సాహసించుచున్నావు? ముత్యములు నడచిపోయి చొక్కా జేబులో ప్రవేశించిన వనుకొన్నావా?

అని కేకవేసి కన్నులెఱ్ఱచేసి కోపపడఁగా రామి మాఱుమాట పలుకక మొగమునకు కొంగడ్డముపెట్టుకొని పెద్దపెట్టున నేడువ మొదలు పెట్టెను.

లక్ష్మి — ముత్యాలహార మేమిచేసినావో నీ విప్పటికిని చెప్ప కున్నావు. ఇష్ట మున్నయెడల నిన్నిప్పుడు నేను రాజభటుల కొప్ప గించవచ్చునుగాని నీవు చిన్నదానవు గనుక నీవిషయమయి నేనుదయ తలఁచుచున్నాను. నీవు దయ చూపఁదగినదానవు కాకపోయినను నిన్ను పనిలోనుండిమాత్రము తీసివేసి యింతటితో విడిచిపెట్టు చున్నాను. ఈదినముననే నీవు మాయిల్లు విడిచి వెళ్ళిపో.

ఆమాట లనునప్పటికి మాణిక్యము దేహముకంపమెత్త నారం భించెను. ఇంతలో లోపలినుండి యెవ్వరో వచ్చుచున్నట్టుకాళ్ళచప్పుడు వినఁబడినందున మాణిక్యము పఱుగెత్తుకొనిపోయి మంచముమీఁద పడెను. ఆచిన్నది యింతపని జరుగునని యెన్నఁడు ననుకోలేదు. తన సంగతి బయలపడునేమో యని యిప్పుడు మునుపటికంటెను భయ

మెక్కువ కాసాగెను; తాను చేసినతప్పిదమున కయి నిష్కారణ ముగా రామి శిక్ష యనుభవింపవలసిన గతి సంభవించినదిగదా యని యు లోపల వ్యధపడఁజొచ్చెను. రామితల్లి బీదదగుటయు, బీదదయి నను ముటికిగుడ్డలు కట్టుకొనక సదా శుచిగా నుండుటయు, పండ్రెం డేండ్ల వయస్సుగల రామితమ్ముఁడు కుంటివాఁ డగుటవలన చంక కఱ్ఱలు లేక నడవలేకుండుటయు, వాఁడు కుంటివాఁడయినను పిల్లలకు ముచ్చటయిన యాటవస్తువులను చేసి యమ్మి యింటిఅద్దె మొదల యినవానికి తల్లికి సహాయుఁడుగా నుండుటయు, తండ్రి భార్యను బిడ్డ లను వదలివేసి దేశాంతరము లేచిపోవుటయు, అంతయు ఆచిన్న దానికి తెలియును. అందుచేత మాణిక్యము కన్నుల నీరుపెట్టుకొని "రామి తప్పిదము చేయునప్పుడు శిక్షించుటచేత అమ్మమ్మ మిక్కిలి నిర్దయురాలుగా కనఁబడుచున్నది. నేనువిజయనగరము చిన్ననాయన గారియింటికి పోయి రాఁగానే, అమ్మమ్మ నన్ను పదదినములు గదిలో పెట్టి తాళమువేసి శిక్షించినను, నేను నిజ మంతయు తప్పక చెప్పి వేసెదను. అప్పుడు రామి మరలవచ్చి యెప్పటియట్ల సుఖముగా నుండును" అని తనలో తాను తలపోయుచుండెను. ఈలాగున నను కొనుటవలన కొంతసేపు మనస్సున కూరట గలుగఁగా, కన్నులు తుడుచుకొని మాణిక్యము నెమ్మదిగా నుండెనుగాని, రాత్రి సమీపిం చినకొలఁదిని ఆచిన్నదాని మనస్సులోనేదో యాందోళనము పుట్టి దుఃఖ మధికము కాసాగెను. తనకు చొక్కా తొడుగుటకును పనులు చేయుటకును పనికత్తె లెవ్వరును లేరు. ఇది యిట్లుండఁగా నింతలో భ్రమరాంబ వచ్చి రామిని పరాభవపఱిచి పంపివేసిన విధమును, అది తాను చూచుచుండఁగా బిగ్గరగా నేడ్చుచు వెడలిపోయిన క్రమ మును, వెళ్ళునప్పుడు తనతల్లి సంగతిచెప్పి యాసంగతి వినఁగానే

తల్లిగుండెలు పగిలిపోవుననియు సిగ్గుచేత తా మెప్పుడును నలుగురిలో తలయెత్తుకొని తిరుగుటకు వలనులేదనియు చెప్పినధోరణిని, చెప్ప మొదలు పెట్టెను. ఆమాటలన్నియు మాణిక్యమున కన్ని శూలముల వలె హృదయమున నాటుకొని, ఆచిన్నది తనతల పరుపులో గ్రుక్కుకొని కన్నులనీరు విడువఁజొచ్చెను. కాని యిప్పటికిని తప్పిద మొప్పుకొనుటకు బుద్ధిపుట్టలేదు. ప్రయాణము మానలేకయు, అవ్వగారి కోపమునకు భయపడియు, ఈవఱకే కార్యము బహుదూరము ముదిరినది గనుకను, ఒకపట్టున నొప్పుకోలేక మాణిక్యము త్రొక్కుటపడు చుండెను.

ఏడవ ప్రకరణము

మాణిక్యము తెల్లవాఱి నిద్రలేచెనుగాని యాచిన్నదాని మనస్సుమాత్ర మెప్పటియట్లుండినది కాదు. రాము యింట కనఁబడు చుండలేదు. అంతరాత్మలోపల చేరి సదా పొడుచుచున్నందున, ప్రయాణప్రయత్నమువలనఁగాని మఱి దేనివలనఁగాని సంతోషము కలుగకుండెను. ఆచిన్నది బేలమొగముపడి యుత్సాహము లేని దయి—"అయ్యో! ఒక్కరాత్రి యాపాడుహార మేల వేసికొంటినా"—అని పరిపరివిధముల విచారింపసాగెను.

పారము లొప్పగించుకొన్నతరువాత ముత్తవతల్లి మాణిక్యమును పిలిచి "అమ్మాయీ! నేనును భ్రమరాంబయు నొకచోటికిఁ బోవుచున్నాము. నీవుకూడ మాతో వచ్చెదవా?" అని యడిగెను.

మాణి—మీతో నేనును వచ్చెదను. నాకు బహుసంతోషముగా నున్నది. మీ రెక్కడికి వెళ్ళుచున్నారు?

లక్ష్మి—అమ్మాయీ! మేము రత్నసెట్టి దుకాణమువద్దకి పోవుచున్నాము. మేము పోయెడుపని నీకును సంతోషకరమైనది గానే యుండును.

రత్నసెట్టిపేరు చెప్పినతోడనే మాణిక్యముముఖము వివర్ణమయి యొక్కనిమిషములో ఆవఱకున్న యుత్సాహ మంతయు పోయెను.

లక్ష్మి—రామి దుర్మార్గురా లయి యెత్తుకొనిపోయిన దని మీకు ముత్యాలహారము లేకుండఁజేయుట నాకిష్టము లేదు. మన మిప్పుడు రత్నసెట్టియంగడికి పోయి యతనివద్ద నేమి యున్నవో చూతము. ఇద్దఱి కొక్కహారము వంతుపెగడుగనుక, మీయిద్దఱికిని చెఱియొకహారమునుకొని పెట్టవలెనుకాఁబోలును! ఏమే? అమ్మాయీ!

మాణి—(గుడ్లనీరు గ్రుక్కుకొనుచు గద్గదస్వరముతో) అమ్మమ్మా! అక్కఱలేదు. నాకు హార మక్కఱలేదు. భ్రమరాంబకు మాత్ర మొకటి కొనిపెట్టు చాలును.

లక్ష్మి—(చిన్నిమనుమరాలిని ముద్దుపెట్టుకొని) నీవు మంచి దానవు. అటువంటియన్యాయము నేను నీకెప్పుడును చేయను. నీకు కూడ తప్పక కొనిపెట్టెదను. రామి నూరక వదలివేసినందుకు నాకు విచారముగా నున్నది. మనము దానిని రాజభటుల కొప్పగించెద మని బెదరించినపక్షమున జడిసి నిమిషములో ముత్యాలహారము తెచ్చి మనది మన కిచ్చివేసి యుండును. అసత్యము లాడువారికి శిక్ష కాక మానదు గనుక దాని కెప్పుడో శిక్ష కలుగునుగాని కలుగకపోదు.

ఆమాట వినఁగానే మాణిక్యమునకు లోపలినుండి భయమును వడఁకును పుట్టుకొనివచ్చి దేహము కంపమెత్తసాగెను. అప్పుడు మనుమరాండ్ర నిద్దఱిని వెంటఁబెట్టుకొని లక్ష్మీదేవమ్మగారు రత్నసెట్టి యంగడికి ప్రయాణమాయెను. వారు నడఁచినకొలఁదిని మాణిక్యము

గుండెలు తటతటకొట్టుకొన మొదలుపెట్టెను. సరస్వతి యెక్కడ యెదురుపడునో, ఒకవేళ దుకాణములోనికి వచ్చునో, హారముసంగతి యంతయు నెక్కడబయలుపడునో, అని ఆచిన్నదానిమనస్సు పిచపిచలాడుచుండెను. సరస్వతియీడుపిల్ల యెవతె దూరమునుండి కనఁబడినను వెనుకజంకి బెదరుచూపులు చూచుచుండెను. వారు దుకాణముచేరఁగానే మాణిక్యము ముత్యాలహార మక్కడ నున్నదేమో యని యరుగువంకఁ జూచెనుగాని యక్కడ హారముగాని పెట్టెలుగాని యేమియు లేకపోవుటవలన, కొంచెము గుండె కుదిరి యుండెను. అది యెవ్వరో తీసికొనిపోయి యుందురుగనుక నిర్భయముగా నుండవచ్చునని కొంచెము సంతోషించి ధైర్యముతో కొట్టులో నడుగు పెట్టెను. అక్కడవస్తువులు కొనవచ్చినవా రనేకు లున్నను సరస్వతిమాత్రము లేదు. అందుచేత మఱింత ధైర్యము వచ్చి మాణిక్యము తనచుట్టు నున్నవస్తువులవంక స్వేచ్ఛగా ముచ్చటపడి చూచి బేర మాడుచు ముత్యాలహారము వచ్చునని సంతోషముగా నుండెను.

రత్నసెట్టి స్వయముగానే కంఠహారము లన్నియు తీసి చూప మొదలు పెట్టెను. అవి మిక్కిలి యందమయినవి గనుక, ఒకదాని కంటె నొకటి సొగసుగా కనఁబడి యెంతసేపు చూచినను చూడనే మన సగుచుండెను. ఈసమయములో రత్నసెట్టిచేతిసమీపమున నలిగి పోయినకాగితపుపొట్లమొకటి మాణిక్యముకంటి కగపడెను. దానిమీఁద స్పష్టముగా "పూర్ణమ్మ" యనుపేరు పెద్దక్షరములతో కనఁబడుచున్నందున దానిలోపలనేమున్నదో మాణిక్యమున కప్పుడే పొడ కట్టెను. వెనుకటిదినమున ముత్యములు కొనుటకయి తాను వచ్చి నప్పుడు దురదృష్టవశముచేత పడిపోయినముత్యాలహార మిప్పుడు నలిగి యుండియు తనమీఁద సాక్ష్య మిచ్చి తన్ను చిక్కఁగొట్టినపట్ల

సాధించుకొనుట కయి సిద్ధముగా నున్నట్టు కనఁబడెను. దానిని చూచినతోడనే మాణిక్యమునకు కలిగినభయ మింతంతని చెప్ప శక్యము కాదు. చిరిగిపోయిన కాగితపుసందులోనుండి కొన్నిపూస లీవలికి కనఁబడుచుండెను. భ్రమరాంబయు లక్ష్మీదేవమ్మగారును సమీపముననే యున్నందున వారిలో నెవరికంటఁ బడునో తనగు ట్టెక్కడ బయలపడునో యని గుండెలు తటతట కొట్టుకొనసాఁగెను. అంతేకాక రత్నసెట్టి కీహారమునుగతి తెలియునేమో, తనము త్రవ తల్లికి చూపుటకొఱకే యక్కడ నుంచియున్నాఁడేమో, అనికూడ లోపల మఱింత భీతిగా నుండెను. కంఠహారము లన్నియు చూచిన తరువాత లక్ష్మీదేవమ్మగారు నాకు కావలసిన విటువంటివి గావు. ముత్యాలహారములు కావలె నన్నప్పుడు రత్నసెట్టి 'యిటువంటివా?' అని కాగితపుపొట్లముపై పునకు చేయి చాపఁగానే మాణిక్యముప్రాణ ములు పీచుపీచు మనసాగెను. అతఁడావంక చేయి చాచి మఱియొక మూట తీసి ముత్యాలపేరులు చూప మొదలు పెట్టెను. మాణిక్య మెప్పుడీగదిలోనుండి లేచిపోదుమాయని తొందరపడినకొలఁదిని బేర మాలస్యమయి యెప్పటికిని కొట్టు విడిచిపెట్టి పోవుదారి కానఁబడన ట్టుండెను. కొంతసేపటి కామె ముత్యాలహారములు రెండును సులోచ నములజోడును దంతపుఅంగుటమును కొని యీవలకు వచ్చినమీఁదట మాణిక్యముగుండె కుదుటఁబడి నోటివెంబడిని మాటవచ్చి కొంచెము నవ్వుమొగ మగపడెను. లక్ష్మీదేవమ్మగారును హారము కొని యిచ్చి నందుకు సంతోషముగా నున్న దనుకొని అమ్మాయీ! ఇది నీవు పోఁగొట్టుకొన్నయెడల మరల నెప్పుడును కొనిపెట్టను. కాఁబట్టి దీనిని భద్రముగా నుంచుకొమ్ము'' అని చెప్పెను. ఇంటికిపోఁగానే హారము అను పదిలముగా పెట్టెలో వేసి తాళము వేయుమని భ్రమరాంబ చెప్పెను.

ఇల్లు చేరినతరువాత ప్రయాణముసంగతి తలఁచుకొని మనుమరాండ్రు సంతోషపడుచు గవ్వలాటకు మొదలుపెట్టిరి. అప్పుడు మాణిక్యము తనమనసులో సుఖముగా విజయనగరము పోవచ్చుననియు, సరస్వతి రొంపచేత బాధపడుచున్నది గనుక తాము బయలుదేఱులోపల రాదనియు, అవ్వగారికిని తనమీఁద ననుమానము కలుగలే దనియు, భ్రమరాంబకు పోయినహారము మరల వచ్చిన దనియు, తలఁచుకొని యుల్లాసముగా నుండెను. అంతరాత్మసహితము మునుపటివలె నంతగా బాధించుచుండలేదు. నిష్కారణముగా రామి యొక్క జీవనమునకు భంగము కలిగినదిగదాయని కొంతవిచారముగా నుండెనుగాని ముత్తవ దీర్ఘక్రోధము కలదికాదు గనుక తిరిగి వచ్చిన తరువాత మరల పిలిపించి పని యియ్యవచ్చునని మనస్సు సమాధానపఱుచుకొను చుండెను. ఇంతలో లక్ష్మీదేవమ్మగారి బాల్యసఖియైన విశాలాక్షి యనునామె వచ్చి కూరుచుండి తా నొక ముఖ్యమయిన పని గలిగి మాటాడవచ్చితి ననిచెప్పి సంభాషింప మొదలుపెట్టెను. ఈమెయే మొట్టమొదట రామివిషయమయి లక్ష్మీదేవమ్మగారితో చెప్పి పని వేయించినది. ఇప్పు డామె రామిని గుఱించి మాటాడుట కొఱకే వచ్చినది.

విశా— నేను రామిని బాల్యమునుండియు నెఱుఁగుదును. దానికంటె యోగ్యురాలును సత్యసంధురాలును నాకు మఱియొక తె కనఁబడలేదు. ఇందులో నేదో మీ దేపొరపా టయియుండును.

లక్ష్మీ—(కోపము తెచ్చుకొని) దానిని యోగ్యురా లనవలసినదే! అందుచేతనే కాఁబోలును నాపెట్టెతీసి దానిలోనివెండిచుట్టపహరించి భరించుకోలేక భయముచేత మరల నిచ్చివేసినది.

విశా—రామి తీసినట్లు నిదర్శనమేదియు లేదు. నీపెట్టె రామి తీయుచుండఁగా నెవ్వరైనఁ జూచినారా?

లక్ష్మి—ఎవ్వరును చూడలేదు. ఎవ్వరును నెఱుఁగకుండ నెట్లు తీయవలెనో దానికి తెలియును. ముత్యాలహారము తీసినప్పుడుకూడ నెవ్వరును చూడలేదు. అయినను ముత్యాలహారము రామియేతీసినది. రామి తీయ్యకపోయినయెడల మఱియెవ్వరు తీయుదురు?

విశా—(కొంచెముసేపాలోచించి) అయినను రామితీసినదని నేననుకోను. రామి తాను తీయలేదని ప్రమాణముచేసి చెప్పుచున్నది. అది యసత్యముపలుకఁగా నేనెప్పుడును వినియుండలేదు. కొంచెము కాలములోనే సత్యముబయలపడి రామినిర్దోషురాలని నీవే తెలిసికొందువని నాకు నమ్మకమున్నది.

లక్ష్మి—ఎవ్వరును తీయకుండ వస్తువులు తమంత నడిచిపోవు. నామనుమరాండ్రు తీసికొందురని నీవు చెప్పఁజాలవుకదా? భ్రమరాంబ గ్రామములోనేలేదు. మాణిక్యము తనదికానివస్తువు ముట్టుకోదని నేను రూఢిగా నమ్మెదను.

ఈమాట లనునప్పటికి మాణిక్యము చేతులు వడఁక మొదలుపెట్టి పందెము వేయుటకు చేతులాడక యుండెను.

విశా—నీమనుమరాండ్రు తీసినారని నేనెంతమాత్రమును చెప్పలేను. తగినంత నిదర్శనములేనిదే రామిమీఁద దోషమునారోపి దాని నపఖ్యాతిపాలుచేసి యావజ్జీవమును వేఱొకచోట జీవనము పుట్టకుండునట్లు పంపివేయుట క్రూరముగా నున్నదని నాయభిప్రాయము. దానికిప్పుడు పదియేనవ సంవత్సరము.

లక్ష్మి—దానివయస్సెంతయినను నాకు విచారములేదు. అబద్ధము లాడువారిని మాయింట నుంచుకొనుట నాకిష్టము లేదు.

విశ్వా——తల్లి గొప్పయాపదలలోనుండి యొక్కపూట తిండికే జరగకుండనున్న యిటువంటి సమయములో పంపివేయుట నాకు న్యాయముగా తోఁచదు.

లక్ష్మీ——అది దానితప్పిదమే కాని నాదోష మేదియు లేదు. రామితల్లిని నేనే కొందటి కొప్పగించినాను. బయలపోయి పనిచేసికొని బ్రతుకవచ్చును.

విశ్వా——అది యిప్పు డిల్లువిడిచి పోవల్ల కాదు. ఆటవస్తువులు చేసి విక్రయించి గడించుచుండెడు దానికొడుకు కుంటివెంకఁడు వ్యాధిగ్రస్తుఁడయి యున్నాఁడుగనుక వానినివిడిచి వెళ్ళవల్ల కాదు. వాఁడు నెలదినములనుండి బొత్తిగా మంచమెక్కినాఁడు. ఇప్పటిస్థితినిబట్టి వానికిరోగము కుదురునని నాకుఁతోఁచదు. పాపము! వాఁడు సంపాదించెడిది యింటిఅద్దె మొదలయినవానికి సరిపోవుచుండెను. వాఁడు మిక్కిలి మంచివాఁడు; ఒక్కనిమిషమయినను వ్యర్థపుచ్చక యేదో యొకపని చేయుచుండెడివాఁడు.

భ్రమ——అనేకపర్యాయములు రామికూడ అదేప్రకారము చెప్పగా విన్నాను. చెల్లాయీ! వాఁడు పగలెల్లను కూరుచుండి చిత్రమయిన ఆటబొమ్మలు చేయుచుండుననియు, తల్లిబయలికి వెళ్ళినప్పుడు చంకకఱ్ఱలతో నడిచి పనిచేయుచు ఇంటికి కావలికాచుచుండుననియు, తల్లితిరిగి వచ్చునప్పటికి పొయి మంటచేసి సమస్తము అమర్చువాఁడనియు, రామిచెప్పినమాటలు నీకు జ్ఞాపకములేదా? ఆకుంటివానిని గుఱించి మనమేమో విన్నాము. అవి అన్నియు చెప్పఁగలవా?

మాణిక్యము నోటినుండి స్పష్టముగా పయికిరాకుంట నేవో తడబాటుమాటలు కొన్ని చెప్పి అప్పగారిని మరల ఆటకు మరలింప ప్రయత్నించెను.

భ్రమ—నీవు గడియగడియకు వారివంకచూచిచెవియొగ్గి వారి మాటలు వినుచు పరధ్యానముతో నుండుచున్నప్పుడు ఆడిన ప్రయోజనములేదు. నేను ఆ కుంటివానిసంగతి వినవలెను. విశాలాక్షమ్మ గారూ! వానినిగుఱించి మరికొంత చెప్పెదరా?

విశా—వానికి వ్యాధి ఆరంభమయినప్పుడు మొదటిదినము మంచముమీఁద మెల్లఁగా కూరుచుండి, ఆటవస్తువులు చేయుటకుతన పనిముట్లు తెచ్చియిమ్మని తల్లి నడిగినాఁడు. తల్లిబీదదనియు తాను పనిచేయనియెడల జీవనము జరగ దనియు వానికిచక్కఁగా తెలియును. అయినను వాఁడశక్తతవలన పని తిన్నగా చెయ్యలేక కొంచెముసేపు కఱ్ఱచెక్కి తవు చేసెదనని పనిముట్లు క్రిందపడవేసినాఁడు. కాని ఆ రెండవదినము వాఁడు పనిముట్లపేరే తలపెట్టలేదు. ఆపనిముట్లన్నియు నట్టింటపడి పొరలాడుచున్నవి. వాఁడిక ముందెప్పుడును పనిచేయకయే పోవచ్చును.

భ్రమ—(కన్నుల నీరు కార్చుచు) వాఁడు చచ్చిపోవునని మీరు తోఁచుచున్నదా?

విశా—నాకాలాగుననే తోఁచుచున్నది. నాలుగు దినముల క్రిందటి వఱకును వాని దేహము స్వస్థపడి వాఁడు మరల పనిచేసికో వచ్చునని మాకందఱికిని ధైర్యముండెను. రామి యవమానము విన్న ప్పటినుండియు వానిగుండెలు పగిలిపోయి, బెంగపెట్టుకొని వాఁడంత కంతకు కృశించుచున్నాఁడు. వాఁడు బ్రతుకుటదుర్ఘటమని వైద్యుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

"ఓమాణిక్యమా? ఇదియంతయునీవుచేసినదుర్మార్గము. రామి నిర్దోషురాలని నీవెఱుఁగుదువు. ముత్యాలహారము తీసిన వాఁడెవరో నీకు తెలియును. నిజమొప్పుకొని యింతట్లనైనను చేసిన నేరమేల్ల

చెప్పివేయకున్నావు?'' అని యంతరాత్మ లోపల పొడువనారంభించెను.

విశా—వానితల్లి తెలివితక్కువపనిచేసినది. రామి సంగతి వానితో చెప్పకూడదు. వాఁడు మిక్కిలి జబ్బుపడియున్నందున వాని మనస్సున కామాటలు గాలమువలె నాఁటుకొన్నవి. వానికంతటితో మతిపోయి రాత్రి తెల్లవాఱినదాఁక తెలివిలేకతప్పుమాటలాడ మొదలు పెట్టినాఁడు. వాఁడాయవస్థలో మంచముమీఁద లేచి కూరుచుండి హారము తనకుతప్పక దొరకుననియు, రామి దానితీసికొనిపోయి మరల పెట్టెలో వేయఁగానే లక్ష్మీదేవమ్మగారికోపము పోవు ననియు కేకలు వేయుచు ముత్యాలహారమునిమిత్తము మంచమంతటనుతడవ మొదలు పెట్టెను. పూచికపుడకలవలెనున్న చేతులతో వాఁడు దిండ్లు మెల్లఁగా కదలించి వెదకఁబోయినప్పుడు నాకెంతో జాలివేసినది. అప్పుడు రామియు తల్లియు పట్టుకొని వానిని మరల పరుండఁబెట్టిరి కాని వాడు తెల్లవారినదాఁక కొంతసేపు తన్ను వెదకనిచ్చినయెడలహారము తెచ్చి యిచ్చెద నని చెప్పుచు, మఱికొంతసేపు రాజభటులు వచ్చినట్టును దొంగతనము చేసినందునకయి రామిని పట్టుకొని తీసికొనిపోవుచున్నట్టును భావించి రామి నిర్దోషురా లనియు దానిని తీసికొని పోవల దనియు హారము దొరకిన దనియు వడఁకుచు పలవరింపు చుండెను.

ఈమాటలు చెప్పునప్పుడు మాణిక్యముయొక్క యంతరాత్మ యింతం తనరానిబాధ పెట్ట మొదలుపెట్టినందున మాణిక్యము మొగ మున కొంగడ్డము పెట్టుకొని యేడువ నారంభించెను. "నామూలముగా నిరపరాధి యయినకుంటివాఁడు చావుబ్రతుకులమీఁద నుండఁగా నేనెట్లు బంధువులయింటికి పోయి సుఖముగా నుండఁగలను? నేను నిజ మిప్పు డమ్మమ్మకు చెప్పివేసెదను.'' అని నేలవంక చూచి "నే నేమి చెప్పను? ఏప్రకారముగా మొదలుపెట్టను?'' అని విచారించి

ము త్తవత్తేరి. ఈప్రకారముండఁగా వీధిలోనుండి యెవ్వరోలోపలికి
అనెను. ఇట్టు కిఱ్ఱుచెప్పులచప్పుడు వినఁబడి మాణిక్యము పరుగెత్తు
చున్నందు; కిటికీలోనుండి తొంగిచూచి భయపడినదానివలెచటాలున
మాణిక్యమ చ్చెను.

బోయెనుగ —అమ్మాయీ! లోపలికి వచ్చుచున్నవా రెవరు?
పోఁగా విశా

—రత్నసెట్టి.

విశాల

మాత్రము ము -అతని కిప్పుడు మనతో నేమిపని వచ్చినది? హార
కెంత కోపము ప్పుడే యిచ్చివేసినానే!

అదిగాక ప్రయాణాగానే రత్నసెట్టి వచ్చి యెదుర నిలువఁబడెను.
యున్నారు. కాఁబట్టిముత్యాలహారము నిచ్చివేయుట కయి తీసికొని
భంగము వచ్చును గ,, యనుపేరు స్పష్టముగా కనఁబడుచున్నపొట్ల
మాణిక్యము తలఁచక-గానే మాణిక్యము తొందరపుట్టి మాట రాక
యింతంతని వర్ణింపతరమ్మ.
చెడిపోయి తిండికిలేక తః

మనస్సుకూడ నింతకంటె స్సుగారూ! ఈముత్యాలహారము మీాది
నిందించు చున్నట్లు వినఁబడు మాకొట్టుముందర పాఱవేసికొన్నది
కెక్కడ వినఁబడునోయని మాణయమువఱకును తెలిసినది కాదు.
దూరముగాపోయి యేమియుతో

పుస్తకము విప్పెనుగాని పుస్తకము ముత్యాలహారము పొట్లములోనుండి
వానిరూపము మనస్సునకు పొడక హారము. తాను పెట్టె తీసికొని
న్నట్టును, రామి యేడ్చుచున్నట్టు క్రింద పడినదనియుఁ పెట్టెనుక్రిందపెట్టి
లచిన్నది యెక్కడకు పోయినను ఈముత్యాలపేరు కనఁబడిన దనియు,
నిర్దోషురాలు. నీవే దుర్మార్గురా చున్నాఁడు.

చెప్పివేయకున్నావు?'' అని యంతరాత్మ లోపల పొడువనా

విశా——వానితల్లి తెలివితక్కువపనిచేసినది. రా
వానితో చెప్పకూడదు. వాఁడు మిక్కిలి జబ్బుపడియున్నం లేచి ''సీ
మనస్సున కామాటలు గాలమువలె నాఁటుకొన్నవి. వా!'' అని
మతిపోయి రాత్రి తెల్లవాఱినదాఁక తెలివి లేకతప్పుమాటల
పెట్టినాఁడు. వాఁ డాయవస్థలో మంచముమీఁద లేచి య పిలుచు
హారము తనకుతప్పక దొరకునియు, రామి దానితీసికొ ము.
పెట్టెలో వేయఁగానే లక్ష్మీదేవమ్మగారికోపము పోవు పలవరించు
వేయుచు ముత్యాలహారమునిము త్తము మంచమంతటు అమ్మమ్మ
పెట్టెను. పూఁచికపుడకలవలెనున్న చేతులతో వాఁ ఎపయ మయి
కదలించి వెదకఁబోయినప్పుడు నాకెంతో జా పోవుటయు నీవు
రామియు తల్లియు పట్టుకొని వానిని మరల పరు
తెల్లవారినదాఁక కొంతసేపు తన్ను వెదకనిచ్చిన చటాలున లేపి
యిచ్చెద నని చెప్పుచు, మఱికొంతసేపు రా
దొంగతనము చేసినందున కయి రామిని పట్టుసికొన్నదనుకొను. అది
ట్లును భావించి రామి నిర్దోషురా లనియు ండి చెప్పు దొరకును.
దనియు హారము దొరకిన దనియు వడ
త్యుత్తరము చెప్పక ముత్తవ

ఈమాటలు చెప్పునప్పుడు మాసందడిలో నుండి వస్తువులను
యింతం తనరానిబాధ పెట్ట మొదలిడి తొందరగా ''అమ్మా !
మున కొం గడ్డము పెట్టుకొని యేడుగానుండుండి, కొం చెముసేపటి
ముగా నిరపరాధి యయినకుంటివాఁ వాడిరువురును చెప్పినప్రకా
గా నేనేట్లు బంధువులయింటికి పోయిచ్చి ప్రయాణమునకు సిద్ధపడి
నిజ మిప్పు డమ్మమ్మకు చెప్పివేసెద నెదురు చూచుచుండిరి. వీధిలో
నేమి చెప్పను? ఏప్రకారముగా మెడునిః పరుగెత్తుకొనిపోయి నాచ్చి

వచ్చుచుండిరి. ఈప్రకారముండఁగా వీధిలోనుండి యెవ్వరోలోపలికి వచ్చుచున్నట్టు కిఱ్ఱుచెప్పులచప్పుడు వినఁబడి మాణిక్యము పరుగెత్తుకొనిపోయి కిటికీలోనుండి తొంగిచూచి భయపడినదానివలెచటాలున వెనుకకు వచ్చెను.

లక్ష్మి—అమ్మాయీ! లోపలికి వచ్చుచున్నవా రెవరు?

మాణి—రత్నసెట్టి.

లక్ష్మి—అతని కిప్పుడు మనతో నేమిపని వచ్చినది? హారములవెల నే నప్పుడే యిచ్చివేసినానే!

అనుచుండఁగానే రత్నసెట్టి వచ్చి యెదుర నిలువఁబడెను. అతఁడాపగిలిపోయినముత్యాలహారము నిచ్చివేయుట కయి తీసికొని వచ్చెను. "పూర్ణమ్మ" యనుపేరు స్పష్టముగా కనఁబడుచున్నపొట్లమతనిచేతిలో కనఁబడఁగానే మాణిక్యము తొందరపుట్టి మాట రాకవడఁక మొదలు పెట్టెను.

రత్న—లక్ష్మీదేవమ్మగారూ! ఈముత్యాలహారము మీది కాఁబోలును. ఈహారమును మాకొట్టుముందర పాఱవేసికొన్నది మాణిక్యమని నాకు నేఁటియుదయమువఱకును తెలిసినది కాదు.

లక్ష్మి—ఏమి హారము?

రత్న—(పగిలిపోయిన ముత్యాలహారము పొట్లములోనుండి తీసి పయికెత్తి చూపి) ఇదిగో! ఈహారము. తాను పెట్టె తీసికొని వచ్చునప్పుడు మాణిక్యము తనమీఁద పడినదనియుఁ పెట్టెనుక్రిందపెట్టి మరల నెత్తినప్పుడు దానిక్రింద ఈముత్యాలపేరు కనఁబడినదనియు, మాకొట్టులోని మనుష్యుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

లక్ష్మి—దానికిని దీనికిని ఏమి సంబంధమున్నది? మాణిక్యము మీమనుష్యునిమీఁదపడి యుండవచ్చును. అందుచేత హారము మాణిక్యము పడ వేసినట్లు ఏమి నిదర్శనము?

రత్న—పూర్ణమ్మగారు చెప్పకుండినయెడల నే నిది మాణిక్యముదని యెఱుఁగకయేపోదును. ఈకాగితముమీఁద ఆమెపే రున్నందున నే నిది మొట్టమొదట పూర్ణమ్మగారియింటికి తీసుకొనిపోయినాను. ఆమె ఇది మీవద్దకు తీసికొనిపోయి యిమ్మనిచెప్పి, ఇది మాణిక్యముదని రెండుమూఁడు సారులు చెప్పినది.

లక్ష్మి—భ్రమరాంబదని నీయభిప్రాయము కాఁబోలును!

రత్న—పూర్ణమ్మ మాణిక్యముదని నిశ్చయముగా చెప్పినది. ఆమెది పొరపాటయి యుండవచ్చును. మాసరకులపెట్టెలను సవరించునప్పుడు మాణిక్యము కిటికిలోనుండి తొంగిచూచుచుండఁగా నేను స్పష్టముగా చూచినాను. ఆసమయమునందే యొకవేళ ముత్యాల పేరు పాఱవేసుకొని యుండవచ్చును.

లక్ష్మి—మాణిక్యము మీకిటికిలోనుండి తొంగిచూచి యుండవచ్చును. అంతమాత్రముచేత మాణిక్యమే హారము పడవేసినట్లు నీ వెట్లు చెప్పఁగలవు?

రత్న—నేను కొట్టుతీసివచ్చినాను. మీతో వాదమాడుటకు నాకు తీఱదు. మీహారమని తెలిసి తీసికొనివచ్చినాను నేను పోవలెను.

అనిహారమామె చేతిలోపడవేసి తనదారినిపోయెను. మాణిక్యమును పీడవిడుగడయైనద గదాయని సంతోషించి ప్రయాణమునకయి మరలఁ బండిసంగతి యాలోచింప మొదలుపెట్టెను. లక్ష్మీదేవమ్మ హారమును చేతఁబట్టుకొని దిగ్భ్రమనొంది మరల మరల చూచుచు విజయనగరము వెళ్ళివచ్చినతరువాత దీనివిషయమయి విమర్శింపదనని

దానిని బల్లమీఁద పడవేసెను. ఇంతలో సరస్వతివచ్చి మాణిక్యము చేయిపట్టుకొని "ఓసీ ! నాతో చెప్పకయే యూరికి పోవలె ననుకొన్నావా ? నేను రొంపచేత బాధపడుచుండియు మీ రూరికి వెళ్ళుచున్నారని విని చూచిపోవచ్చినాను." అని పలుకరించెను. సరస్వతి మొగము చూడఁగానే మాణిక్యమునకు లోపలినుండి భయము పుట్టుకొనివచ్చి శరీరమంతయు చెమట పట్టనారంభించెను. వీలయినయెడల మాణిక్యము హారమును బల్లమీఁదనుండి వెంటనే తీసివేసియుండును గాని ముత్తవతల్లి యింకను దానిమీఁదనే దృష్టియుంచి మరలమరల చేతితో పట్టుకొని చూచుచు వింతపడుచున్నందున దానిని తీసి దాఁచుట కవకాశము చిక్కలేదు.

మాణి—సరస్వతీ! నీపడిసె మెట్లున్నది!

సర—కొంచెము నిమ్మళముగా నున్నది. అందుచేతనే మా అమ్మ నిన్నొకసారి పోయి చూచిరమ్మని సెలవిచ్చినది. (అని బల్ల వంక చూచి) ఓసీ! నీముత్యాలహారముతో మరల నేమిపని చేసినావు? మాయింటివద్ద నిది యీప్రకారముగా చితికిపోలేదే!

భ్రమ—సరస్వతీ! మీయింటివద్దనా? నాముత్యాలహారము మీయింటి కెందుకు పోయినది?

సర—ఇది నీదా? ఆసంగతి నాకు తెలియలేదు. ఇది నేను మాణిక్యము దనుకొన్నాను. ఇటువంటిదే యొకటి మాయింట రాత్రి యాడుకొన్నప్పుడు మాణిక్యము వేసికొనివచ్చినది.

భ్రమ—నీవు పరాకు పడినావు. ఆవలకు మాణిక్యమునకు ముత్యాలహారము లేదు. అమ్మమ్మ నిన్ననే కొనియిచ్చినది అవునుకాదా? చెల్లాయీ!

మాణిక్యము దానికేమియు మాఱుమాట చెప్పక తెల్లపోయి అపరాధమే రూపము తాల్చినట్లు నిశ్చేష్టురాలయి యుండెను.

సర—ఆదినము మాణిక్యము తప్పక హారము వేసికొని వచ్చినది. అమ్మకూడ నిశ్చయముగా చూచినది. మాణిక్య మది తన కమ్మమ్మ యిచ్చిన దని చెప్పినది—ఓసీ! నీ వాలాగున మాతో చెప్పలేదా?

మాణిక్యము నోటినుండి మాట యేమియు రాలేదు. ఈసంభాషణ మొదటినుండియు శ్రద్ధతో వినుచున్న లక్ష్మిదేవమ్మగారు కుర్చీకిఁ జేరగిలఁబడి వడఁక మొదలు పెట్టెను.

సర—(లక్ష్మిదేవమ్మగారివంక తిరిగి) అవ్వా! హారము తెగి పోవుట మాణిక్యము తప్పిదము గాదు. ఆటలో నరసింహము చేతఁ బట్టుకొని లాగినాఁడు. అందుచేత దారములు తెగి పూసలు క్రింద పడిపోయినవి. మఱునాఁడు నాకుదొరకిన పూసలన్నియు నేరి కాగిత పుపొట్లములోకట్టి మాణిక్యమునకు తీసికొనివచ్చి యిచ్చినాను—ఓసీ! నేను తెచ్చి నీకియ్యలేదా?

మాణిక్య మిప్పుడును మాఱుమాట చెప్పలేదు. మాణిక్యము యొక్క దొంగతన మంతయు బయలఁబడినది. తనతప్పిదమును దాఁచుటకయి యాడిన యబద్ధములన్నియు వ్యర్థము లయిపోయినవి. ఒక్కబొంకువలనను ప్రయోజనము కలుగలేదు. ఇంతస్పష్టముగా తెలిసినతరువాత నేర మిప్పు డొప్పుకొనుటవలనను కార్య మగపడ లేదు. అంతరాత్మ చెప్పినట్టే యిప్పుడు నిజముగా జరిగినది. ఆబాలిక మనస్సున కిప్పు డవమానమును శిక్షయు తప్ప మఱియేదియు కన్నఁ బడుచుండ లేదు.

సర—అవ్వా! నేను పూసలు తీసికొనివచ్చినప్పుడు భోజనము చేసి నీవప్పుడే కొంచెము కునుకుచున్నావు. నీకు నిద్రాభంగ మగు నని మాణిక్యము నన్ను బిగ్గరగా మాటాడనియ్యలేదు. ఆపూసలు మాత్రము తీసికొని జేబులో వేసికొన్నది. ఈహారము రెండవ పర్యాయము పగిలిపోయినదని నాకప్పుడు తెలియలేదు—ఓసీ? ఇది మరల నెందుచేత చితికిపోయినదే?

ఈమాట లనుచుండఁగా వీథిలోనుండి వంటచేసెడు బోనకత్తె వచ్చి "అమ్మా! బండివచ్చినది! వేగిరము రమ్మని బండివాఁడు తొందర పెట్టుచున్నాఁడు" అని చెప్పెను. ఆమాట వినిపించుకొనక యామె యూరకుండెను. ఆమాటలే వంటలక్క మరల చెప్పఁగా లక్ష్మీదేవమ్మగారు మెల్లఁగా కుర్చీమీఁదినుండి లేచి "మేము విజయనగరమున కిప్పుడు వెళ్ళము. ప్రయాణము మానుకొన్నాము బండియక్కఱలేదు. పొమ్మని చెప్పు. నీవు పెట్టెలు తీసికొనివచ్చి లోపల పెట్టు." అని చెప్పి మాణిక్యమువంక తిరిగి "ఓసీ! నీవు నాగొంతుకకోసినావు' అని కన్నులనీరు తెచ్చుకొని పసిబిడ్డవలె నేడువనారంభించెను. ఆ యేడుపు వినుటకంటె మాణిక్యమునకు చావయినను మేలుగాతోఁచెను. బండిగుమ్మమువద్దకు సిద్ధముగా వచ్చినప్పుడు ప్రయాణముమాని తిరిగి పంపివేయుటకూడ వ్యసనకరముగానే యుండెనుగాని ప్రేమగల ముత్తవతల్లికి తనమోసమువలనఁ గలిగిన మనోవ్యధముందఱ ఆ వ్యసన మేమియు కనఁబడక ముత్తవతల్లివిషయ మయి గొప్పదుఃఖము కలిగెను.

మాణి—(ఏడ్చుచు) అమ్మమ్మా! నన్ను క్షమించు. ఆయొక్క రాత్రిమాత్రము వేసికొని మరల నెప్పటిచోట పెట్టవలెనని హారము తీసినాను. అది నాదురదృష్టముచేత తెగిపోయి కొన్నిపూసలు పోయి

నందున ముత్యములు కొనవలె నని రత్నసెట్టి కొట్టువద్దకు వెళ్ళినాను. అప్పుడు కొట్టువాఁడు నామీఁద పడ్డందున హారముజారి పెట్టెక్రింద పడి నలిగిపోయినది. తప్పుచేసినందుకు నాకు తగినశిక్ష అయినది. అని పెద్దపెట్టున నేడ్చెను.

లక్ష్మి—నీకింకను శిక్ష కావలెను. నీవెంతికయినను తగిన దానవే. నేనిప్పుడు మాటలాడలేను. నా దేహము కంపమెత్తుచున్నది. నీవు నాకన్నులయెదుటనుండి లేచి పో.

మాణిక్య మేమియు బదులుచెప్పక కన్నులమీఁద గుడ్డవేసికొని మెల్లఁగా దొడ్డిలోనికి పోయెను. ఎటుచూచినను విచారమే కలుగ నారంభించెను. ప్రయాణమునకయి యీవల పెట్టినపెట్టె లీవలనే యున్నవి. ఆచిన్నదాని మనోవ్యథ యాచిన్నదానికే తెలియవలెను. ఇంతవఱకును బొంకినబొంకులయొక్కయు చేసినమోసము యొక్కయు ఫల మనుభవింపవలసినసమయ మిప్పుడు వచ్చినది.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

తరువాత మాణిక్యము పడకగదిలోనికి పోయి మంచము మీఁద చేరి దుప్పటి మొగమున కడ్డముపెట్టుకొని బిగ్గరగా నేడువ మొదలుపెట్టెను. ఆశాభంగ మయినందునకును తనసంగతి బయలబడి నందునకును మితిమీఱినదుఃఖము కలిగి, ఆచిన్నది యలసటవచ్చి యేడువలేనంతవఱకును వెక్కివెక్కి యేడ్చుచుండెను. ఇంతలో భ్రమ రాంబ కన్నులు నలుపుకొనుచు దీనముఖముతో లోపలికి వచ్చెను. ఆవఱకేడ్చి యున్నందున భ్రమరాంబకుకూడ కనుపొట్ట లుబ్బి యుండెను. అప్పుడాచిన్నది గద్గదస్వరముతో "చెల్లాయీ! అని పిలిచి

'నిన్నొంటిగా అమ్మమ్మ తనగదిలోనికి రమ్మని చెప్పుచున్నది. అయ్యో! నీవొంటిగాపోయి యెట్లుసహింపఁ గలుగుదువు ? నీవింత దుర్మార్గురాల వగుదువని నేనెన్నఁడును తలఁచి యుండలేదు.'' అని కన్నులనీరు పెట్టుకొనెను.

మాణి—(ఏడ్చుచు) "నేను దుర్మార్గము చేయవలె ననుకో లేదు. ముత్యాలహారము పెరిగిపోయినందున దానిని దాచుఁట కయి యొకయబద్ధమును పలుకవలసినదాన నయినాను. అమ్మమ్మ నన్నిఁక క్షమించదు. మన మెవరమును విజయనగరము వెళ్ళము కాఁబోలు'' అని మొగమునకు కొంగడ్డము పెట్టుకొనెను.

భ్రమ—''బండి యింటికి వచ్చినతరువాత ప్రయాణము మానుకొనుట వ్యసనకరముగా నున్నది. కాని నేనందునిమిత్త మేడువ లేదు. అమ్మమ్మనిమిత్తమయి యేడ్చుచున్నాను.'' అని యావల చెప్పలేకపోయెను.

మాణి—అమ్మమ్మ కేమి ?

భ్రమ—(ఏడ్చుచు) అమ్మమ్మ యెంతో ఖేదపడుచున్నది. నీవిన్నిసారులు మోసముచేసి యిన్నికల్లలుపలికినందు కామెతన గుండెలుపగిలిపోయినవని చెప్పి, ''ఇఁక నేనీముత్యాలహారమును చూడలేను నాయెదుటనుండి తీసికొని పొమ్మని వంటలక్కకాజ్ఞాపించెను. చెల్లాయీ! నీవు మొదటనే నిజము చెప్పివేసినయెడల, ఈమనోవ్యథ లేకుండ మనమందఱ మెంతసుఖముగా నుండియుందుము !

ఈమాటలు చెప్పినప్పుడు మాణిక్య మెంత సిగ్గుపడి భ్రమ రాంబచెప్పినది సత్యమే యనియు, తనదోషమువలననే యీకుటుంబ సంతాపమంతయు కలిగెననియు, తాను ముత్తవతల్లిని మోసముచేసి యీప్రకారముగా భ్రాంతకపోయినపక్షమున ఇప్పటి వ్యాకులపాటునక్క

కారణమే లేకపోయియుండు ననియు, తలంచెను. ఎంతో సుఖ మను భవింపవలె నని యెదురుచూచుచున్నదినమే యిప్పుడు దుఃఖప్రద ముగా నయినది. బండి యెక్కిపోవుచు నవ్వుచు తుళ్ళుచు సంతో షముతో మాటాడుచుండుటకు మారుగా మూలకూరుచుండి యొకరి మొగము లొకరు చూచుకొనుటకు సిగ్గుపడుచు నొంటిగా దుఃఖపడ వలసిన దుర్గతి సంప్రాప్త మయినది. ఇప్పు డెందుకు హారమునుతీసి తినాయని చింతిల్లిన కార్యములేదు. మొట్టమొదట హారమును పెట్టె లోనుండితీయక యే యుండవలసినది. ఒకవేళ తీసినను హారము తెగి నప్పుడయినవచ్చి ముత్తవతల్లితో చెప్పివేసియుండినయెడల కొంచెము కూకలువేసి హారము బాగుచేయించి యుండును గాని యంతకంటె హానికలుగకుండును. అప్పుడుకాకపోయినను హారము బొత్తిగా నలిగి పోయినప్పుడు చెప్పివేసినను మేలుగ నుండును. అటుతరువాతము త్తవ తల్లి పెట్టెతెమ్మన్నప్పుడు చెప్పినను విశేషనష్టము కలుగకపోవును. కట్టకడపట రామిని పంపివేసినప్పుడు నిజముచెప్పినను నిష్కారణముగా రామిజీవనమునకు భంగము కలుగుటయు కుంటివానికి ప్రాణోపద్ర వము వచ్చుటయు తప్పిపోయియుండును. ఆవల విశాలాక్షమ్మగారు వచ్చినప్పుడుగాని మఱియెప్పుడయినను గాని చేసినతప్పిద మొప్పుకొన్న యెడల ముత్తవతల్లి మనస్సునకంత యాయాసము కలుగకపోయి యుండును. నిజము పరులవలన బయలపడుటకంటె ముందుగా మనుమరాలినోటనే తెలిసినపక్షమున ముసలామెకు కొంతయూరట కలుగును. అన్నిదియు చేయలేదు. అంతరాత్మ యెన్నివిధముల పోరు చున్నను దాని వాక్య ముపేక్షచేసిన పాపఫల మిప్పు డనుభవింపవల సిన గతి సంభవ మయినది. ఒక యసత్యమువలన నెందఱి కెన్నివిధ ముల మనోవేదన కలిగినదో చూడుడు, వారు వెళ్ళకపోవుటవలన

విజయనగరములోనున్న నృసింహరావుగారికికూడ ఆశాభంగము కలిగినది.

ఇంతలో వంటలక్క వచ్చి "అమ్మమ్మగారిసెల వయినది" అని మాణిక్యమును పిలువఁగా, ఆచిన్నది తాను చేసిన యపరాధమునకు సిగ్గుపడుచు మెల్లఁగా పోయి ప్రేమాస్పదురా లయినయత్తవారియొక్క మొగమువంక నైనను చూడఁజాలక తలవంచుకొని యొకమూలదూరముగా నొదిగి నిలుచుండెను.

లక్ష్మి—ఓసీ! నావత్తులపెట్టె యెవరు తీసినారో, అంగుట మెట్లు పగిలినదో తెలిసికోవలె నని పిలిపించినాను. ఇప్పుడు జరిగినదానివలన నీ వొక్కతవే యీసంగతి యెఱుఁగుదు వని నాకు నిశ్చయముగా తెలియును.

అంతవఱకు వచ్చినతరువాత దాఁచిన కార్యము లేదు గనుక తాను సూదినిమిత్తమయి వత్తులపెట్టెను తీయుటయు, తొందరగా మూఁత వేయఁబోయినప్పుడు లోపలవస్తువులు పట్టకపోవుటయు అంగుటము పగిలిపోవుటయు, ఎవ రయినచూచిపోదు రేమోయని తాను భయముతో మేడమీఁదికి పరుగెత్తుటయు, అంతయు మాణిక్యము గద్గదస్వరముతో చెప్పివేసెను.

లక్ష్మి—నీవు చేసినయకార్య మంతయు చూచినవా రొకరున్నారు. అని గంభీరముగా పలుకఁగా మాణిక్యము తొట్రుపడి, రామి తప్ప మఱియెవ్వరును క్రిందలేరనియు, రామియే చూచియుండిన పక్షమున నిజ మప్పుడే చెప్పివేసి యుండుననియు, తలఁచియున్నందున తెల్లఁబోయి "ఆచూచినవా రెవరు?" అని మెల్లఁగా నడిగెను.

లక్ష్మి—(గాంభీర్యముతో) భగవంతుఁడు. నీవు నన్ను సులభముగా మోసము చేయవచ్చునుగాని, ఆయనను మోసపుచ్చుట నీకు

శక్యము కాదు. ముత్యాలహారము తీసినప్పుడు మొట్టమొదట నీ వీసంగతి యెందుకు తలఁచుకోలేదు. నీవు చేయుపనిని పయిని భగవంతుఁడు చూచుచున్నాఁ డనియు, నీము త్తవతల్లివిషయమునను అప్పగారివిషయమునను చేసినయపరాధముకంటె భగవంతునివిషయమున గొప్పయపరాధము చేసి పాప మొడిగట్టుకొనుచున్నా ననియు, నీవప్పుడెందుకు మఱచిపోయినావు? నీవు పాతకములలో నెల్లను ఘోరపాతకమయినయసత్యమున కొడిగట్టి మోసముచేసినావు. ఒకపాపకార్యమునకు సాహసించినవారు మఱియొకపాపకార్యమునకు వెనుకతీయరు. కాఁబట్టి యదేప్రకారముగా నీవును ఒకదోషమును కప్పిపుచ్చుటకయి మఱియొకదోషమును చేసి పాతకురాల వయినావు. ముత్యాలపేరు తెగిపోయినప్పుడు దానిని మఱుఁగుపఱుచుట కయి యొకటివెనుక నొకటిగా పెక్కు కల్లలు పలికి, నీ వెంతహాని చేసినావో యెఱుఁగకున్నావు. అసత్య మాడి నీ విప్పుడు భగవదనుగ్రహమునకు దూరురాల వయినావు. నీకెప్పుడును ఏవిధ మయినయపకారమును చేసి యెఱుఁగనినిర్దోషురాలి మంచినడవడికి భంగము తెచ్చి, వ్యాధిగ్రస్తుఁడయి యున్నదానితమ్మునకు బహుదినములు మిఱిమీఱినవ్యధను తెచ్చి పెట్టినావు. మన మూరికిపోయి పండుగుదినములలో అచ్చట పొందవలసినవేడుక కంతకును విఘాతము కలిగించి, నేను జీవించి యున్నంతవఱకును ముందు ని న్నెప్పుడును నమ్మకుండునట్లు చేసికొన్నావు.

మాణి—అమ్మమ్మా ! నేనప్పు డసత్యము లాడవలెనని యెంతమాత్రము నుద్దేశింపలేదు. ఆయొక్క రాత్రిమాత్రముముత్యాలహారము వేసికొని మరల నెప్పటిచోట పెట్టవలె ననుకొన్నాను. అమ్మమ్మా ! నీవు న న్నెప్పుడు నమ్మననిమాత్రము చెప్పఁబోకు.

లక్ష్మి—నీయందు నమ్మకము పుట్టినను, అది యెంతో కాల మునకుఁగాని పుట్టదు. నేను పెద్దదాన నయినాను. నిన్ను జాగ్రత్తగా కనిపెట్టలేను. నీవు నన్ను మోసము చేయుచుండుటచేత, ఈప్రకార ముగా సాగనిచ్చినయెడల ముందు బొత్తిగానే చెడిపోవుదువు. కాఁబట్టి నిన్ను సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగానే మీపినతండ్రిగారియింటికి పంపి వేసెదను.

ఆమాట చెప్పినతోడనే మాణిక్యమున కెంతో వ్యసనముకలిగి మాఱుమాట చెప్పలేక యేడువ మొదలు పెట్టెను. తప్పిదము చేసి నందున ఇంటినుండి పంపివేసిరన్న నెంత యవమానముగా నుండునో వారివారిమనసులకే తెలియును. ఇఁకముందాచిన్నదానిమాట యెవ్వ రును నమ్మరు. ఆచిన్నదానియం దెవ్వరికిని గౌరవ ముండదు. అది యంతయు నొక్కయసత్యము పలికినందువలన కలిగినఫలము.

లక్ష్మి—మనము బయలుదేరనందుకు కారణ మీవఱకే మీ పినతండ్రి నృశింహరావుకు వ్రాసివేసినాను. నిన్ను మాతోడ వెంటఁ బెట్టుకొని మీపినతండ్రియొద్దకు పోవుటకు నాకుసిగ్గుపాటుగా నున్నది. నీవు చేసినదుర్మార్గమువలన నాకును భ్రమరాంబకును ఎంతో చిన్న తనముగానున్నది. మేమందఱముకలిసి సంతోషముగా నుండవలసిన వేడుక దినములలో నిష్కారణముగా మాకందఱకును దుఃఖమును తెచ్చి పెట్టినావు. నీవు చేయవలసిన పని నాకొక్కటి కనఁపడచున్నది. నీవు చేసినతప్పిదము నిమిత్తమయి నీవు నిజ మయినపరితాపమును బొందవలెను. అమ్మమ్మకు కోపము వచ్చినదనియు, ప్రయాణము తప్పి పోయినదనియు,పరితాపపడిన కార్యము లేదు. అసత్య మాడి దేవుని యెడ మహాపరాధమును జేసితినిగదా యని మనసు నొవ్వ పశ్చాత్తాప పడవలెను. నేను శిక్షించిపోదు నేమో యని తప్పిదమును దాఁచుటకే

ప్రయత్నింపు చుంటివి కాని అందువలన భగవంతునిదృష్టియందు పాప కార్యమును చేయుచున్నాననియు, అసత్య మాడినందున కాయన వలన శిక్ష కలుగుననియు నీవు లేశమాత్రమును తలఁపలేదు. ఈయప రాధమును క్షమించుటకయి నీవు మొట్టమొదట నీశ్వరుని వేఁడుకొని తరువాత ముందెప్పుడును ఇటువంటి దుశ్చేష్ట మరల చేయకుండునట్లు నిశ్చయము చేసికోవలెను. నీవిఁక ముందెప్పుడును సత్యమునే పలుక వలె నని ప్రతిజ్ఞ చేసికొమ్ము. నీవల్పశిక్షను తప్పించుకొనుటకయి బొంకుటకు ప్రయత్నించినపక్షమున, నీవు కల్లలకు పుట్టినిల్ల వయి యెల్లకాలమును బాధపడవలసి వచ్చును. ఒక్కకల్లను పలికి దానిని దాఁచుటకు ప్రయత్నించుటవలన మితిమీఱినమనోవ్యథయును నలుగు రిలోను తలవంపులును కలుగుట నీ కనుభవ మయినదికదా? నీవు మొదటనే నిజము చెప్పివేసి యుండినయెడల, ఈయవమానమంతయు తప్పిపోయి యుండునుగదా?

మాణి—నేను ముత్యాలహారము తీసిననిమిషము మొదలు కొని నామన స్సంతయు చెడిపోయినది. అప్పటినుండియు నాకొక్క నిమిషమును నెమ్మదిలేదు. సంతోషము నిచ్చువస్తువు లన్నియు వింత గా దుఃఖప్రదములుగా మాఱిపోయినవి.

లక్ష్మి—పరులు శిక్షింపక పోయినను పాపము చేసినవారికి మనస్సులో వేదన పుట్టి శిక్ష తనంతనే కలుగుచుండును. అందులో కల్లలాడువారికిని దొంగతనము చేయువారికిని ముఖ్యముగా కలుగును. అట్టివారి కెక్కడ చూచినను భయమును మనోవ్యాకులతయు కలుగు చుండును. అసత్య మాడువా రెంతయుక్తిగా మాయోపాయములు పన్ని జాగరూకులై యున్నను, ఎక్కడనో కొంచెమునం దుండి నిజము బైలపడి పరిభవమున కది మార్గ మగును. నిన్న మనము

విజయనగరమునకు ప్రయాణమయి బండిని వీథిలో నిలిపినప్పుడు, నాకింక భయము లేదు, తప్పించుకొన్నా ననుకొన్నా వు;నీవు ముత్యాల హారమును తీసితివని యెవ్వరును అనుమానమయినను పడలేదు. నీ పది దాటిపోయినది యెవ్వరును పట్టుకోలేరని సంతోషించుచుంటివి. ఇట్లుండగా క్షణకాలములో నిజమెట్లు బైలపడినదో నీవాలోచించు కొమ్ము. నీకు నిన్న కలిగినమనోవ్యథతో పోల్చి చూచినప్పుడు నీవు చేసినపనిని ఒప్పుకొనుటవలనఁ గలిగెడుశిక్ష యీబాధలో నూఱవపాలయినను ఉండదు. ముత్యాలహారము పోయినందుకు వచ్చెడుకోపముకంటె నీవు నిజము చెప్పినందుకు నా కెక్కువ సంతోషము కలిగి యుండును. చేసిన నేర మొప్పుకొని క్షమార్పణము చేయవలసిన కాలము మించిపోయినది. పట్టుపడినతరువాత నేర మొప్పుకొన్న కార్యము లేదు. ఇఁక నీవు చేసినపాపఫలమంతయు పూర్ణముగా ననుభవింపవలసినదే.

మాణి—అమ్మగారూ! నీవు నన్నేమి చేసినను చేయుదువుగాని నన్ను నీవద్దనుండిమాత్రము పంపివేయకు. ఇఁక నేను బ్రతికియున్నంత కాలమును ఎప్పుడును అసత్యము చెప్పను.

అని యేడువ మొదలుపెట్టెను.

లక్ష్మి—ఓసీ! నిన్ను నేనిఁక నమ్మలేను. ఇఁకముందు నీ మీఁద నాకు విశ్వాసము పుట్టునో లేదో నీనడతనుపట్టి యుండును. నీవింకను పసిదానవు; నీవుబ్రతికి బట్టకట్టినపక్షమున, నీనడత బాగు చేసికొనుటకు ముందు కావలసినంతకాల మున్నది. నీవొక్కసంవత్సరము పూర్తిగా కల్లయన్నమాట లేకుండ ప్రవర్తించినపక్షమున నీ మీఁద నాకప్పుడు నమ్మకము పుట్టుట కారంభమగును. అటుపిమ్మట

నీమీఁద నాకు మరల దయపుట్టి, మనమందఱమును సుఖముగానుండ వచ్చును.

ఒక సంవత్సరము మాణిక్యమున కొక మహాయుగముగా కనఁబడెనుగాని సంవత్సర మయినతరువాతనైనను తనమీఁద ముత్తవకు మరల ప్రేమ కలుగు నన్నయాశచేత కొంత సంతోషము కలిగెను. లక్ష్మీదేవమ్మగారు చెప్పినదప్పుడాచిన్నదాని మనసులో శిలాక్షరము వలె నాటుకొన్నది. తాను కల్లలాడి భగవంతునియెడను, తనయంతరాత్మయెడను, తనకు శైశవమునుండియు నీతి బోధించి బుద్ధిచెప్పుచు వచ్చినముత్తవతల్లియెడను, అపరాధము చేసినసంగతి మనస్సునకు స్పష్టముగా బోధపడెను.

కల్లలాడి మోసము చేసినందుకు మాణిక్యమునకు తగినంత పరాభవము కలిగినను, రామికి కలిగినయవమానముమాత్ర మింకను తీఱలేదు; ఆకుంటివాఁడు వ్యాధిబాధితుఁడయి యింకను చావుబ్రతుకులమీఁదనే యుండెను. వానిస్థితి యెట్లున్నదో తెలిసికోవలెనని మాణిక్యమునకు కొండంతకోరిక యున్నదికాని, ఆపేరు తలపెట్టుటకు సిగ్గుపడుచుండెను. అయినను కొంతసేపటికి ధైర్యము తెచ్చుకొని, గద్గదస్వరముతో వానిసంగతి యేమయినను తెలిసినదాయని ముత్తవతల్లిని విచారించి, రామిని మరల పిలిపించెదవా అని యడిగెను.

లక్ష్మి—వాని దేహములో నిమ్మళముగా నున్నను, నీవుచేసిన మేలువలన కాదు. యుక్తసమయమున నిజము బయలపడకుండినపక్షమున వాఁడు చచ్చియే యుండును. నిర్దోషిమీఁద దొంగతనము మోపుట సామాన్య మయిన పనికాదు. అయినను విశాలాక్షమ్మ వచ్చి వాండ్రవిషయమయి మాటాడినప్పుడు నీవు దగ్గఱనుండి వినుచుండియు నీవు కాఁగా రాతిగుండె చేసికొని నిజము చెప్పివేయక

నిరపరాధులు నీదోషమువలనబాధపడుచుండఁగా సహింపగలిగితివి గాని మఱియొకరు సహింపఁగలరా? నీసంగతి తలఁచుకొన్నఁగా నా కాశ్చర్య మగుచున్నది. నీవు సుఖముగా విజయనగరమునకు పోయి కూరుచున్నప్పుడు ఆకుంటివాఁడు చచ్చినపక్షమున నీకెట్లుండునో! నీవు తరువాత మఱియెప్పుడయినను సుఖ మనుభవింపఁగలుగుదు నను కొన్నావు కాఁబోలును!

ఆకుంటివాఁడు చావుబ్రతుకులమీఁద నున్నప్పుడు సహితము సత్యముచెప్పక తాను విజయనగరమునకు పోవలెనమకొనుట నిశ్చయమే గనుక, మాణిక్యము మాటాడ నోరురాక సిగ్గుపడి యూరకుండెను.

లక్ష్మి—నీవు రామి కెంతయుపకారము చేసినావో నీమనస్సు నీకు చెప్పుచుండలేదా? నీవు చేసిన యపరాధము క్షమింప వేఁడుకొని రామివిషయములో నీవేమయిన మేలుచేయవలెనని నీకుతోఁచలేదా?

మాణి—"అమ్మమ్మా! నే నేమిచేయఁగలను?"

అని తలవంచుకొని హీనస్వరముతో పలికెను.

లక్ష్మి—నీవిప్పుడు నాతోఁగూడ రామి గుడిసెవద్దకు వచ్చి నన్ను మన్నింపు మని దానినడిగి, జరిగిపోయినదానివిషయములో నీ వెంత వ్యసనపడుచున్నావో దానితో చెప్పవలెను.

ఆమాట చెప్పినతోడనే మాణిక్యము కడుపులో నేదో భీతి పుట్టి దేహమంతయు వడఁక నారంభించెను. రామియింటికి పోయిన తోడనే దానితల్లి తనమీఁద కోపపడి తన్ను తిట్టుననియు, మంచము మీఁదనున్న కుంటివాఁడుకూడ తాను రామివిషయమై చేసినద్రోహము తడవి తన్ను దూషించు ననియు, ఆచిన్నదాని మనస్సునకు పొడకట్టి, ఇంతమందివద్దకు పోయి వారందఱియెదుటను నేను ద్రోషి

నయి నిలువఁబడి, చేసిన మోసము నెట్లొప్పుకోఁ గలుగుదునా యని యాచిన్నది తలపోయుచుండెను.

లక్ష్మి—(మనుమరాలివంక చూచి) రామివద్దకు పోవుటకును నీకు మనసు గొలుపకున్నదా?

మాణి—లేదులేదు. నేను రామియింటికిపోయి వారందఱి యెదుటను నాతప్పిద మొప్పుకొనుటకన్న రామి నిక్కడకు పిలిపించిన పక్షమున నేను—నేను—నేను—అని చెప్పలేక యేడువ మొదలు పెట్టెను.

లక్ష్మి—ఏమి! పాప మానిరపరాధులు నిష్కారణముగా నీమూలమున బాధపడుచున్నప్పుడు సత్యముచెప్పక దాఁచుటయే కాక, నీవిప్పుడు వారిని క్షమింప వేఁడుకోవలసినప్పుడుకూడ ఇష్టపడక చేసినపనిని ఒప్పుకొనుటకే వెనుక తీయుచున్నావుగా?

మాణి—అమ్మమ్మా! నేను నీవెంట రామియింటికివచ్చెదను రామి నానేరము క్షమించుటకును నీకు నామీఁద దయపుట్టుటకును నీ వేమిచేయుమన్నను చేసెదను.

అప్పుడు వారిద్దఱునుకలసి రామియింటికిబయలుదేఱిరి. త్రోవ పొడుగునను మాణిక్యము భయముచేత వడఁక మొదలుపెట్టెను. వా రాగుడిసెను సమీపించినప్పు డాచిన్నదిము త్తవ తల్లిచాటున నిలుచుండి వారిమొగములు చూడలేక సిగ్గుతో తలవంచుకొని యుండెను. వారు బీదవారయినను వారిగుడిసెలోపల మిక్కిలి శుచిగా నుండెను; విచారముగా లేక వారందఱిముఖములును వికాసముగానే యుండెను. రామి తనయందు దోషము లేదని లోకమునకు తెలిసినందునకే పరమానందభరితురా లయియుండెను. వారి నవ్వుమొగములుచూచి కొంత ధైర్యమువచ్చి, ఆసమయిములో మాణిక్య మేమో చెప్పఁ

బోఁగా రామి యాచిన్నదానిచేయి పట్టుకొని కన్నులనీరు విడుచుచు 'అమ్మాయీ! మావద్ద నీవేమియు చెప్పవలసినపని లేదు. జరిగిపోయిన దానివిషయమంతయు నీ వేమియు చెప్పకు'' అని చెప్పెను.

లక్ష్మి—అట్లుకాదు.మీరా విషయమయి కొంత వినవలెను. తాను చేసినపని నిమిత్తమయి మాణిక్య మిప్పుడు మిక్కిలి వ్యసన పడుచున్నది. ఆసంగతి నీతోను నీతల్లితోనుకూడ చెప్పించుట కయి దానిని నేనిక్కడకు తీసికొనివచ్చినాను.

మాణి—రామీ! నన్ను నీవు క్షమించెదవా? మీవిషయ మయి యింత యపచారము చేసినందుకు నాకు బహుదుఃఖముగా నున్నది.

అని ముత్తవచాటున నిలువఁబడి నేలచూచుచు చెప్పెను.

రామి—అమ్మాయీ! నాకు నీమీఁద కోపములేదు.. నిన్ను నామనఃపూర్తిగా క్షమించినాను. అన్నియు క్రమముగా నున్నప్పుడు మనము వెనుకసంగతి మరల త్రివ్వక మఱచిపోవలెను. నీవాసంగతి తలపెట్టకు. నాతమ్ముఁడును కొంచెము బాగగుచున్నాఁడు. వాఁ డీప్రొద్దున లేచి మంచముమీఁద కూరుచుండఁ గలిగినాఁడు. కొన్ని దినములలో యథాప్రకారముగా లేచి తిరుగవచ్చును.

అప్పగా రట్లు చెప్పినను కుంటివెంకఁ డింకను మిక్కిలి బలహీ నముగానే యున్నాఁడు. వాఁడు మంచముమీఁద లేచి కూరుచుండు టయే కష్టముగా నున్నది. లక్ష్మిదేవమ్మగారు వానియొద్దకుపోయి వానిపథ్యమునకు కావలసిన వస్తువులను పంపెద నని చెప్పి వాని నోదార్చి యుత్సాహము కలుగఁజేసెను. మాణిక్యమునకు వానికి నెమ్మదిగా నుండుటవలన సంతోషము కలిగెను. అప్పుడు తనకీనడుమ పినతండ్రి పంపిన రెండురూపాయలమాట స్మరణకువచ్చి మాణిక్యమా

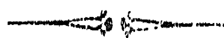
రెండురూపాయలును వానికి పంపెద ననియు, వానికి బట్టలు కొని యియ్యవలసిన దనియు చెప్పెను.

ఆమఱునాఁటినుండియు రామిని మరల యథాప్రకారముగా తమయింటికి రమ్మని లక్ష్మీదేవమ్మగారు చెప్పి యింటికి వచ్చినతరు వాత మాణిక్యము మనస్సుమఱింత సంతోషముగానుండి ఆచిన్నది ము త్తవతోను అప్పగారితోను స్వేచ్ఛగా మాటాడ మొదలుపెట్టెను. మాణిక్య మిచ్చిన రెండురూపాయలతోను మరినాలుగు రూపాయలు చేర్చి లక్ష్మీదేవమ్మగా రాబీదకుటుంబమునకు పంపెను. ఆకుంటి వాని దేహము క్రమక్రమముగా స్వస్థపడి వాఁడెప్పటియట్ల కుంటుచు తిరుగనారంభించెను. మాణిక్య మప్పటినుండియు మోసములును కల్లలను మానివేసి, బుద్ధికలిగి చదువుకొనుచు యుక్తప్రవర్తనము కలిగి మరల ము త్తవగారి యనుగ్రహమునకు ప్రేమకు పాత్రురా లయినది.

ఈకథను చదివెడిబాలిక లందఱును తా మెప్పుడును కల్ల లాడక, ఒకవేళ తమ కట్టిదుర్బుద్ధి పుట్టినను కల్లలాడుటవలన మాణి క్యమునకును నిర్దోషులయిన యితరులకును కలిగిననష్టమునుమనస్తా పమును తలఁచుకొని తమబుద్ధిని మరలించుకొనుచు, యోగ్యతాప్రవర్త నము గలిగి సుఖముగా బ్రతుకుదురుగాక!

చమత్కార రత్నావళి

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

ధర్మపాలుఁడు—చోళమండలపు రాజు

వర్ధమానుఁడు—పాండ్యమండలపు వర్తకుఁడు

పెద్దవసంతకుఁడు—చోళమండలమందున్న వర్ధమానునికొమారుఁడు

చిన్నవసంతకుఁడు—వర్ధమానుని కొమారుఁడు

పెద్దలక్ష్మణుఁడు—పెద్దవసంతకుని భృత్యుఁడు

చిన్నలక్ష్మణుఁడు—చిన్నవసంతకుని భృత్యుఁడు

సబలుఁడు—కాళహస్తికధీశ్వరుఁడు, ధర్మపాలుని మేనమామ

చారుమతి—వర్ధమానుని భార్య; వసంతకులతల్లి

సీత—పెద్దవసంతకుని భార్య

సుభద్ర—సీత చెల్లెలు

గౌరి—పెద్దలక్ష్మణుని భార్య

కారాగృహాధికారి, రాజభటులు, చిన్నవసంతకునిమిత్రుఁడగు నొకవర్తకుఁడు, కంసలవాఁడు, పెద్దవసంతునకు భోజనముపెట్టినయొక సుందరి, మఱికొందరునుకూడ వత్తురు.

చమత్కారరత్నావళి.

పాండ్యమండలమువారికిని చోళమండలమువారికిని బద్ధవైరమైనందున, చోళమండలమువా రందఱును జేరి తమదేశమున పాండ్యమండలములోనివాఁ డెవఁడైన నడుగిడినయెడల ప్రాణరక్షణార్థము తత్క్షణము వేయివరాల నిచ్చిననేకాని లేనియెడల వానిసొత్తు నంతను దొరతనమువారు స్వాధీనముచేసికొని వానినప్పుడే సంహరింపవలయు నని రాజశాసనము నొకదానిని పుట్టించిరి.

ఒకనాఁడు ప్రాతఃకాలమున పాండ్యదేశపువర్తకుఁడు వర్ధమానుడనువాఁడు కాంచీపురమున వీధిలో కనఁబడినందున, రాజభటులాతని వెంటనేపట్టుకొని, తమరాజైన ధర్మపాలుని యెదురఁబెట్టిరి. వర్ధమానుడాయుత్తరక్షణమున వేయివరాలయిన నియ్యవలెను; లేదా ప్రాణములనైనఁగోలుపోవలెను. దండుగయిచ్చుకొనుట కాతనియొద్దపైకము లేదుగనుక, కడపక్షమే సిద్ధాంతమగునట్లు కనఁబడెను. అయినను రాజు అతని చరిత్రమును వినవలెనని వేడుకగలవాఁడయి, మరణశిక్షను విధించుటకుముందు ఇట్లనియెను—"ఓయీ! వర్తకా! ఎఱిఁగిఎఱిఁగి మధురవర్తకులకెల్ల ప్రత్యక్షమృత్యువయిన యీకాంచీపురమును ప్రవేశింపనేల సాహసించితివి? ఇంతసాహసమునకు ఒడిగట్టిననీరాక కేదియేని కారణముండక మానదు. మాతోడ నీచరిత్రము నించుక చెప్పుమా" అని యడిగిన యొడయని కభిముఖుఁడయి యావృద్ధుఁడు "దేవా! కడలేనివిచారముల ననుభవించి యనుభవించి యీమనుగడపయి రోఁతపుట్టియున్న నాకు ఇప్పుడు చావన్నఁ బరమసంతోషముగా నున్నదేకాని లేశమును భయము కలుగుచుండలేదు. దురదృష్టవంతుఁడ

త్తైనన నాకు నాచరిత్రమును చెప్పుకొనుటకంటె విశేషభారమైనది మఱి యొకటిలేదు. అయినను దేవరయంతటివారు నావంటి యభాగ్యుని మన్నించి యడుగుచో, మాఢ్యముచేసి చెప్పక నిరాకరించుటధర్మము కాదుగావున, నాదుర్దశలను వినిపించెదను వినుండు'' అని తన కథ నీప్రకారముగాఁ జెప్పఁజొచ్చెను:—

''నేను మథురాపురమున సద్వంశమున జన్మించి, వాణిజ్యము వలన జీవనముచేయుచు, కులీనయు, గుణవతియు, సౌందర్యవతియు నగు చారుమతి యనుదానిని వివాహము చేసికొని, ఆమెతోఁగూడ కొంతకాలము సకలసౌఖ్యముల ననుభవించుచు సుఖజీవనము చేయు చుంటిని. అంతట వ్యవహారధర్మమునుబట్టి సింహళద్వీపమునకు పోవ లసి వచ్చినందున, గర్భిణి యైయున్న భార్యనింటనే దిగవిడిచి యోడ నెక్కిపోయి యక్కడనే వ్యాపారముమీఁద ఆఱుమాసములవఱకు నుంటిని. తరువాత ఇంకను గొంతకాల మచ్చటనే యుండవలసినట్లు కనఁబడ్డందున, దుస్సహ మగుపతివిరహమునకు తాళఁజాలక, పలు మాఱు వర్తమానములఁ బంపుచున్న నాభార్యనుకూడ నాయొద్దకే పిలిపించుకొంటిని. అక్కడకువచ్చిన కొన్నిదినములలోనే నాభార్య ప్రసవమై, దివ్యసుందర విగ్రహములుగల యిద్దఱుకవలపిల్లలను గని యెను. వా రిరువురును అచ్చునఁబోడిచినట్లు భేద మేమియులేక యేక రీతిగా నున్నందున, ఒకరినుండి యొకరిని ఆనవాలుపట్టుట యసాధ్య ముగా నుండెను. ఆదినముననే దైవవశముచేత మేము దిగియున్న సత్రములోనే కాపురమున్న యొక బీదదానికి సరిగా నొక్కరీతిగా నున్న కవలపిల్లలిద్దఱు కలిగిరి. వారి తల్లిదండ్రులు నిఱుపేద లగుట వలనఁ దమబిడ్డలను అమ్మఁజూపగా, నాకొమాళ్ళదగ్గఱ నీడుజోడుగా నుండి పనిచేయుచుండుటకు బాగుండురని యెంచి, వాండ్రనుగూడఁ గొని కన్నకొడుకులనువలెఁ బెంచుచుంటిని.''

"స్వభావముచే రూపముల నీషత్తును భేదములేక యున్న వారికి, నామములచేత మాత్రము భేదము కల్పింపనేలయని నాకొమాళ్ళ కిరువురకును వసంతకులనియు, తక్కిన యిద్దఱకు లక్ష్మణులనియు నామకరణములు చేసితిమి. అటువంటి ముద్దులుమూటగట్టు కొమాళ్ళు కలుగుటవలన పట్టరాని గర్వము గలదయి, యెప్పుడు వారిని గొనిపోయి బంధువుల కెల్లను జూపుదునాయను సంతోషముతో, నాభార్య ప్రతిదినమును ఇంటికి వెళ్ళుదము రమ్మని నన్ను ప్రయాణములు చేయనారంభించెను. నేనును ఆమె పోరుపడలేక యొప్పుకొని, తుదకువిధిలేక యొకదినమున ఇష్టములేకయే యోడ నెక్కి బయలుదేఱితిని. ఎట్టివర్జ్యపువేళ నిల్లువిడిచితిమోకాని, మేము లంకవిడిచి క్రోసెడుదూరమయినను రాకమునుపే భయంకరమయిన గాలివాన యారంభమయినది. అదియంతకంతకు ప్రబలి మహాభయావహ మయినందున నావికులు తమయోడను రక్షించుకొను ఉపాయమును గానక, ప్రతినిమిషమును గాలిదెబ్బకుపగిలిపోవ సిద్ధముగానున్న యోడలో మమ్మువదలివేసి, తమప్రాణములను దక్కించుకొనుటకయి అందఱు నొకచిన్నపడవలో నెక్కి పాఱిపోయిరి."

"నామట్టుకు నాకు చావన్న నంతభయము లేకపోయినప్పటికిని, దగ్గఱఁజేరి కంటికినేలకు నేకధారగా గోలుగోలున నేడ్చెడు భార్యను, భయమెట్టువంటిదో యెఱుఁగకపోయినను తల్లినిజూచి వేడుకకొఱకు కన్నకడుపు దహించుకొని పోవునట్లు పెద్దపెట్టున రోదనము చేసెడు పిల్లలనుజూచి, వారివిషయమయి నామనసు తామరాకులోని నీరుక్రియఁ దల్లడిల్లఁసాగెను. ఈప్రకారము కొంతతడవు వారి రక్షణోపాయము వెదకుటకయి దీర్ఘాలోచనలో మునిఁగియుండి, కడ కొక్కయుపాయమును చింతించి, తుపానులు వచ్చినప్పుడు పనికివచ్చు నిమిత్తము పడవవాండ్రు నిలువచేసికొన్న చాపకొయ్యలలో నొక

దానికి చిన్నకొమారు నొకచివరను చిన్నలక్ష్మిని నొకచివరనుగట్టి, నడుమను నేను కట్టుకొంటిని. దుఃఖసముద్రములో మునింగియున్న నా భార్యను జూచి నేను జేసినట్లే చేయుమని నియమించినందున, ఆమెయు మిగిలినచిన్నవాండ్ర నిరువురను చెఱియొక చివరను మఱియొక చాపకొయ్యకుకట్టి తానును మధ్యకట్టుకొనెను. కీడులోమేలు దైవమనుగ్రహించి నాకాయుపాయమును తోపించినందున, అప్పుడే మృతి నొందక నాకష్టకథలను మీవంటివారికి చెప్పుటకయి భూమిమీంద బ్రతికితిని. ఈప్రకారముండంగా మఱినాలుగు నిమిషములకు మేమున్న యోడ యొకపర్వతమునం గొట్టుకొని దారుణ ధ్వనితో ముక్కముక్కలుగా పగిలిపోయెను. ఆయుశ్శేషముకతంబున మేము చాపకొయ్య నంటిపట్టుకొని నీళ్ళపయిని తేలి కొట్టుకొని పోవుచుంటిమి. నేను నాప్రాణముతో మఱియిద్దరి ప్రాణములనుకూడం గాపాడవలసినవాండను గనుక భార్యకేమియు తోడుచూపలేకపోయితిని. అందుచే నాభార్య తనయిరువురు పిల్లలతోను ప్రవాహవేగము ననుసరించి మఱియొకవైపునకు కొట్టుకొనిపోవుచుండెను. అయినను వారు చూపుమేర దూరములో నుండంగానే యెవ్వరో చిన్నపడవలోవచ్చి వానినెక్కించుకొని, కొంతసేపటిలోనే దృష్టిపథమును దాంటిపోయిరి. వారినట్లు తమపడవలోనెక్కించుకొన్నవాండ్రు రామనాథపురము నుండి చేపలం బట్టుటకయి వచ్చిన పల్లెవాండ్రయి యుందురని నేనూహచేసికొంటిని గాని ఆతీసినవా రెవరో తరువాత నావారిగతి యేమైనదో నేంటివఱకును నాకు తెలియనేలేదు. వారు సుఖముగా పడవలో నెక్కించుకోంబడంగాం గన్నులార చూచినానుగనుక, నా ప్రియనందనుని భృత్యుని ఏలాగుననైన బ్రతికించుకోవలెనని సముద్రములోం బోరాడుచుండుటతప్ప నాకప్పుడు మాఱుచింత లేకపోయెను.

ఈప్రకారము సముద్రములోఁబడి ముందుకు వెనుకకు అలలీడ్చిన ట్లెల్లఁ బోవుచుఁ దిరుగుడుపడుచుండ, దైవికముగా నాసమయమున ఆమార్గమునఁ జనుచున్న యోడలోని మనుష్యులు దూరముననుండి మమ్ముఁ జూచి తమయధికారికిఁ జెప్పిన నాతఁడును సదయహృదయుఁ డయి యోడను మాదగ్గఱకుఁబట్టించి మమ్మం దెక్కించుకొనియెను. పడవ వారందఱును మున్ను నన్నెఱిఁగినవారగుటచేత, సమస్తవిధముల నన్నాదరించి, సకలోపచారములు చేయుచు సుఖముగా మథురాపురమునకుఁ గొనిపోయి విడిచిపెట్టిరి.''

''ఇల్లు చేరినతరువాత సంసారముమీఁది విరక్తిచేత మరల వివాహము చేసికోక, క్రమక్రమముగా దుఃఖమునంతను మఱచి, ప్రాణముల నన్నిటిని నాచిన్న కుమారునిమీఁదనే పెట్టుకొని ఒక రీతిగా దినములు నెట్టుచుంటిని. ఇట్లు కొన్నియేండ్లు జరగఁగా, నా బహిఃప్రాణమయిన ద్వితీయపుత్రుఁడు పదునెనిమిది సంవత్సరముల వయస్సుగలవాఁడయి తనతల్లి యేమయినదని యొకనాఁడు నన్నడిగె. నేనును గన్నీరు కాలువలుగట్ట, నడచిన సర్వవృత్తాంతమును పూసగ్రుచ్చిన రీతిని వినిపించితిని. అదివిన్నది మొదలుకొని యతనిచిత్తమంతయుఁ దల్లిని అన్నను వెదకుటమీఁదఁబోయి, తనవలెనే యన్నను బోఁగొట్టుకొని విచారించుచున్న భృత్యునిఁ దోడిచ్చి, వారిని వెదకఁ బంపుమని నన్ను ప్రతిదినమును పీడింపసాగెను. దారపుత్రుల సమాచారమును దెలిసికోవలెనని నాకెంతో యపేక్ష గలిగియుండియు, వారినిమిత్తమయి యీయున్న యొక్కకుమారునింగూడఁ బంపివేసి యొక్కఁడను నుండ మనసొప్పక ఇదిగో అదిగో అని సమ్మతింపక కొంతకాలము జరిపితిని. ఆపిమ్మట దినదినక్రమమునఁ బుత్రుని నిర్బంధ మెక్కువ కాఁగా అతని ప్రార్థనను త్రోచిపుచ్చలేక తుదకు నేను సమ్మతించితిని. నాకొమారుఁడును సేవకుఁడును నన్నువదలి

వెళ్లిన తరువాత, నేఁడువచ్చెదరో శేపువచ్చెదరో యని స్వప్నావస్థ యందును వారినే తలఁచుకొనుచు అయిదు సంవత్సరముల వఱకును నోర్చుకొనియుండి, అప్పటికిని వచ్చుజాడ కానరానందున నింటఁ గాలు నిలువక మేరమీఱిన పుత్రస్నేహమున బయలువెడలి, రెండు సంవత్సరములనుండి క్రమముగా మళయాళము, కన్నడము, కొంకణము, ఘూర్జరము, మాళవము, నేపాళము, బంగాళము మొదలగు దేశములనెల్ల వెదకి యందెందునుగానక, అచ్చటనుండి దక్షిణాభిముఖుఁడనయి ఓఢ్రదేశము మీఁదుగా నాంధ్రదేశము ప్రవేశించి యం దించుకయు వారిజాడ తెలియకవిసిగి వేసరి వారియాశనిరాశ చేసికొని యింటివంక మరలివచ్చుచు మనుష్యులు వాసముచేయు దేశములలో దేనిని వెదకకుండఁ బోవబుద్ధిపుట్టక, చావునకైన నొప్పుకొని కడ కీదేశము చొచ్చితిని. ఈదినముతో నిచట నాకథాశేష మయినది. నాకిప్పుడేమియు వేఱువిచారము లేదుగాని, నాపుత్రకళత్రాదులు జీవముతో నున్నారన్న శుభవార్త నాచెవినిబడిన సంపూర్ణసంతోషముతో నీదేహమును విడుతునుగదా యని మాత్రము విచారపడుచున్నాను.

అని, అదృష్టహీనుఁ డయిన యీూవర్ధమానుఁడు తనదుర్దశావర్ణనమును ముగించెను. పాప మీయభాగ్యుఁడు దేశాంతరగతుఁ డయిన కొమారుని మీఁద ప్రేమచేతనే తనకిట్టి మహోపద్రవమును దెచ్చిపెట్టుకొనెఁ గదాయని కొంతదయపుట్టి, రాజు ఈప్రకారముగా జెప్పెను. రాజునకుసహితము లంఘ్యము లగు మాదేశరాజశాసనములకు విరుద్ధము కాకుండెనేని, సంతోషపూర్వకముగా నిన్నీవఱకే క్షమించి విడిచిపెట్టియుందుము. రాజశాసన మీవిషయములో నెంతో క్రూరముగా నున్నది; మేమేమి చేయుదుము? మేముచేసిన నిబంధన

లను మేమే తగవుమాలి యతిక్రమించుట మాగ్యాతకుం దగినపని కా దనినీకును దెలియునుగాదా? న్యాయమునుబట్టి మాచట్టమున విధులప్రకారము ని న్నిప్పుడే చంపింపవలసినది మాకర్తవ్యకృత్య మయినను, నీ కొక్కయుపకారము మాత్రముచేసెదము. నీయావచ్ఛక్తిని వినియోగించి యేలాగుననైన నీ వీసాయంకాలములోఁగా ఈగ్రామములో నెవ్వరియొద్దనైన బదులుచేసికాని యెవ్వరినైనవేఁడి కొనిగాని, తెచ్చి యపరాధము విధించిన ధనమును చెల్లింపుము. నీకీదినము గడువిచ్చినారము; పొమ్ము'' అని కారాగృహాధిపతి వశమున నాతనిని బంపెను. అయినను రా జెంతో యనుగ్రహపూర్వకముగా నిచ్చినయీగడువు వర్ధమానున కంత యుపకారముగా కనఁబడ లేదు. కాంచీపురములోఁ దన్నెఱిఁగినవా రెవ్వరును లేనందునను తనమొగ మెఱుఁగని క్రొత్తవాఁ డొకఁడు ఋణరూపమునఁ గాని దానరూపమునఁ గాని యొక్కవిదేశీయుని నమ్మి దండుగ చెల్లించు నిమిత్త మంతసొ మ్మిచ్చునన్న యాశను పెట్టుకొనుట కవకాశము లేదుగనుకను, ప్రాణములమీఁదియాశను వదలుకొని, కానిదేశములో దిక్కుమాలిన పక్షి నయితిని గదా యని యొక్కఁడును వర్ధమానుఁడు కారాగృహాధికారితో వెడలిపోయెను.

వర్ధమానుఁడు కాంచీపురమునఁ దన్నెఱిఁగినవా రెవ్వరును లే రనుకొన్నాఁడు; కాని, యీనిమిషముననే తా నెవరినిమిత్తమయి వచ్చి ప్రాణములు గోలుపోవలసిన దురవస్థను తెచ్చి పెట్టుకొనెనో యాకొమారుఁడు పెద్దకొమారుఁడునుగూడ అపట్టణముననే యుండెరి. అన్నను దల్లిని వెదుకుటకయి బయలుదేఱిన వర్ధమానుని ద్వితీయ పుత్రుఁడు చిన్నవసంతకుఁడు తన సేవకునితోఁగూడ ఆదినముననే కాంచీపురమునకు రాఁ దటస్థించెను. ఆతఁడునుమధురవర్తకుఁడే

కనుక తండ్రికి ప్రాప్తించిన దురవస్థయే కొంచెముసేపులో నాతనికిని సంభవింపవలసి వచ్చునుగాని, యింతలో నాతనియదృష్టమువలన నొక స్నేహితుఁడు కనఁబడి నాఁటి యుదయకాలమున నచ్చటకు వచ్చినందున ముసలివాఁడై నమథురాపురపు వర్తకునకు వచ్చిన గొప్పయాపదను చెప్పి, ఆంధ్రదేశపు వర్తకుఁడ నని పేరు పెట్టుకొమ్మని యాతని కాలోచన చెప్పిపోయెను. అందునకు వసంతకుఁ డొప్పుకొని, తన దేశస్థుఁ డొకఁడు ప్రాణాంతోపద్రవములో నున్నాఁ డని వినుటవలనఁ నెంతయు సంతాపించెనేకాని, యాతఁడే తనతండ్రి యన్నమాట మాత్రము లేశమయిన నాతని మనసునకు తగులలేదు.

వర్ధమానుని పెద్దకొమారుఁడు పదియేను సంవత్సరములనుండి కాంచీపురములోనే యుండి యిప్పుడుగొప్పభాగ్యవంతుఁడై యున్నందున, తండ్రిప్రాణములను గాపాడుటకై యెంతసొమ్మయిన నిచ్చి విడిపింపఁ గలిగినంత శక్తిగలవాఁడయి యున్నాఁడు. కాని తండ్రిసంగతి యాతని కేమియుఁ దెలియదు. నాఁడట్లు తల్లితోఁగూడ బెస్తల చేత సముద్రమునుండి వెలికిఁదీయఁబడినప్పుడు కడుఁబసివాఁ డగుటంజేసి తానాపత్కారము రక్షింపఁబడెననిమాత్రముజ్ఞప్తియుంచుకొనెనే కాని, తరువాత తల్లిదండ్రులగతి యే మయినదో యతని కెంతమాత్రమును తెలియలేదు. ఈవసంతకునితల్లినిఁ దీసిన చేఁపలవాండ్రు, అదృష్టహీనురా లయినతల్లి కడుపుశోకమునఁ బొగులుచుండఁగా పిల్లల నామె నెడఁబాపి తెచ్చి కొంతకాలము పెంచి, తరువాత వారి నిద్దఱను గొనివచ్చి యమ్మఁజూపిరి. వారిలో వసంతకునిరూపలావణ్యాదుల కాశ్చర్యపడి, కాళహస్తి కధీశ్వరుఁడును ధర్మపాలుని మేనమామయు నగు సుబలుఁడను మహావీరుఁడు వారి నిరువురను గొని పుత్రవాత్సల్యముతోఁ బెంచుచుండెను. అతఁడొకసారి తన మేనల్లుని

జూడఁబోయినప్పుడు వారినిరువురను కాంచీపురమునకు వెంటఁబెట్టు కొనిపోయెను. ధర్మపాలుఁడు వసంతకుని జూచిన వేళావిశేషమున నాతనియందు ప్రేమ గలవాఁ డయి, యాతని భృత్యునితోఁగూడఁ దనయొద్దనే యుంచుకొని, పెద్దవాఁ డయినతరువాత తనసైన్యములో నొకనాయకునిగాఁజేసెను. వసంతుఁడును ప్రభుభక్తిగలవాఁ డయి శౌర్యధైర్యాదిగుణములచే యుద్ధముల మిక్కిలి ప్రసిద్ధి కెక్కి, ఒక యుద్ధమునఁ దనప్రాణమున కాశపడక ప్రాపకుఁ డయినరాజుయొక్క ప్రాణమును బహుసాహసముతో కాపాడెను. అందుచే రాజున కతనియెడఁ బరిపూర్ణానుగ్రహము వచ్చి, గొప్పబహుమానము చేయు టయెకాక తన దేశములో మిక్కిలి భాగ్యవంతుఁ డయిన ధనదాసుని కొమార్తెను సీతనిప్పించి వివాహము చేయించెను. తండ్రి యీపట్ట ణమునకువచ్చిన సమయమందు తన భృత్యుఁ డయిన లక్ష్మణునితోఁ గూడ నతఁడు కాంచీపురముననే భార్యాసమేతుఁ డయి నివసించి యుండెను.

ఆంధ్రదేశముననుండి వచ్చితినని మాలోచన చెప్పినస్నేహి తుఁడు వెళ్ళినతరువాత చిన్నవసంతకుఁడు తనసేవకుఁ డయిన చిన్న లక్ష్మణునిచేతికిఁ గొంతసొమ్మిచ్చి, తాను తిరిగివచ్చినదాక సత్రమువద్ద భద్రముగాఁ గాచుకొని యుండుమని నియమించి తానింతలో వెళ్ళి పట్టణము నాలుగుమూలలను తిరిగి, జనులయొక్క యాచారవ్యవహార ములను జూచి, భోజనపువేళకు వచ్చెదనని చెప్పిపోయెను. లక్ష్మణుఁడు వాక్చమత్కృతి కలవాఁడును ఉల్లాసపురుషుఁడును గనుక, వసంతకుఁడు తనమనసులో విచారముగానుండి ప్రొద్దుజరగనప్పుడెల్లఁ దనభృత్యుని బిలిచి యతనితోడి వేడుకమాటలతోను హాస్యవచనములతోను గాల క్షేపము చేయు చుండును. అందుచేత సాధారణముగా యజమానుల

కడ సేవకుల కుండుదానికంటె, వసంతకునికడ లక్ష్మణున కెక్కువ స్వాతంత్ర్యమును చనువును గలిగి యుండెను.

చిన్నవసంతకుఁడు తనసేవకుని వదలి వెళ్ళినతరువాత, ఒక చోట నిలుచుండి, తాను సోదరునిని తల్లిని వెదకుట కయి యొంటిగా బయలుదేఱి దేశదేశముల వృథాతిరుగు చుండుటయు, తాను తిరిగిన స్థలములలో నెక్కడను వారివర్తమాన మించుకయు తెలియకుండు టయు తలఁచుకొనుచు, తనలోఁదా నిట్లనుకొనుచుండెను. "మహా సముద్రములో నొకజలబిందువు మఱియొకజలబిందువును వెదకుటకు బయలుదేఱి యామహార్ణవములోఁ దానుసహితము కనఁబడకయడఁగి పోవునట్లు, మందభాగ్యుఁడ నయిననేనును తల్లిని సోదరుని వెదకుదు నని పనికట్టుకొని బయలుదేఱి యిల్లు విడిచి వాకిలి విడిచి కానిదేశ ములలో పరిభ్రమించు చున్నాఁడను." అని యీప్రకారముగా తాను చేసినప్రయాణములనుగూర్చి యాలోచించు చుండఁగా, అక్కడకు పెద్దలక్ష్మణుఁడు వచ్చెను. చిన్నవసంతకుఁడు ఆవచ్చినవాఁడు తనలక్ష్మ ణుఁడే యనుకొని, అంతవేగముగా వచ్చినందున కద్భుతపడుచు, "సామ్మెక్కడఁ బెట్టి వచ్చినా" వని యడిగెను. ఇద్దఱులక్ష్మణులును ఇద్దఱువసంతకులును చిన్నతనమునందువలె నిప్పుడును ఏకరీతిగానే యుండి యున్నందున, ఇట్టిభ్రమలు పుట్టుట యాశ్చర్యము కాదు. చిన్నవసంతకుఁ డట్లడుగఁగా, ఆమాటలతాత్పర్యము తెలియక యాతనిని తనయజమానునిగా భావించి అతఁడు తనవచ్చినకార్యమును వాస్తవముగానే యిట్లు చెప్పెను. "మీరేవేళకు నింటికి రానందున" వేగిరము భోజనమునిమిత్తము మిమ్ముఁ దీసికొని రమ్మని అమ్మగారు నన్ను పంపఁగా వచ్చినాను. పొయిమీఁదిపులుసు ఇగిరిపోయినది ; అన్నమును కూరలునుచల్లారిపోయినవి, వేగిరమురండి." ఆమాటలు

పరిహాసముగాఁ జెప్పుచున్నాఁ డనుకొని, యతఁడు "పరిహాసమున కిది సమయము కాదు. సొమ్ము తీసికొనిరాక, యూరకే వచ్చినావేమి ? నిజము చెప్పుము" అని యడుగఁగా వాఁడు మరల నెప్పటియట్ల "నిజము ఏసొమ్మో నే నెఱుఁగను; అమ్మగారు భోజనమునకుఁబిలుచు కొని రమ్మన్న వచ్చినాను" అని చెప్పెను. ఆప్రత్యుత్తరమునకుఁ గోపము వచ్చి "అమ్మగా రెవరురా?" అని వసంతకుఁడు కోపదృష్టితోఁ బలికెను. "ఎవరా ? మీరు విధ్యుక్తముగా వివాహము చేసుకొన్న భార్యగారు" అని లక్ష్మణుఁడు మాఱుపలికెను. అతనికి భార్య లేదు గనుక, ఆమాటల కొడలుమండి కన్నులెఱ్ఱచేసి, ఓరీ ! నేను నీతో గొన్నివేళలఁ జనువుగా మాటలాడుచున్నానని నెత్తి కెక్కి, యీ ప్రకారముగా సమయ మెఱుఁగక హేళనము చేయుచున్నావు. నే నిప్పుడు మనస్సులో నుల్లాసముగా లేను జుమీ భద్రము ! మన మీ గ్రామమునకు క్రొత్తవార మయి యుండఁగా, అంతసొమ్మెవ్వరియొద్ద నమ్మి పెట్టివచ్చినావో శీఘ్రముగాఁజెప్పు." అని యదలించెను. లక్ష్మణుఁ డాతనిఁ దన యజమానుఁడే యనుకొను చున్నాఁడు కాఁబట్టి 'ఈగ్రామమునకు మనము క్రొత్తవార' మన్నమాటచేత హాస్యమాడు చున్నాఁడని నిశ్చయించి, నవ్వుచు 'అయ్యా! మీరు భోజనముచేసి కూర్చున్నతర్వాత సావకాశముగా అమ్మగారితోను ఆమెచెల్లెలితోను వలసినంతసేపు హాస్య మాడవచ్చును. ప్రొద్దుననుండి భోజనము లేక యింట నందఱు మలమల మాడుచున్నారు. సొమ్మును గిమ్మును నాకు తెలియదు. వేగిరము వెళ్ళుదము రండి" అని, పిలిచెను. ఈమాటలతోఁజిన్నవసంతునిశాంత మంతయుపోయి, 'నీఅమ్మగారిని, గృహమును పోయి తగులఁబెట్టు' మని, లక్ష్మణుని నాలుగుదెబ్బలు కొట్టెను. ఆదెబ్బలతో వాఁడింటికిఁ బరుగెత్తుకొని పోయి, తన యజ

మానుఁడు భోజనమున కింటికి రానన్నాఁ డనియు, ఇల్లును లేదు భార్యయును లేదు పొమ్మని తన్నుఁ గొట్టినాఁ డనియు, మొగ మింత చేసికొని తనయజమానురాలితోఁ జెప్పెను.

పెనిమిటి తనకు భార్య లేదన్నాఁ డన్నమాట చెవి సోఁకిన తోడనే సీత కన్నులనీరు పెట్టుకొని కొంతవడి చింతించి తనకుఁదాన యుపశమించుకొని, నీవే మఱియొకసారి వెళ్ళి నాథుని నింటికి బిలుచు కొని రమ్మని భృత్యునిఁ బంపివేసి, తానెప్పుడును బెలిమిటిమీఁద జారత్వశంకను బెట్టుకొనియే యుండునదిగాని నాతఁ డిప్పుడు మఱి యెవ్వతెనో మరిగి తనమీఁది ప్రేమను విడనాడి య ట్లన్నాఁ డని యాతనిమాటల కర్థము చేసి, పెనిమిటిని బహువిధముల నిందించుచు దుఃఖపడఁజొచ్చెను. అప్పు డామెచెల్లెలు సుభద్రవచ్చి యీప్రకార ముగా మనసులో నిష్కారణముగా లేనిపోనియనుమానము నొక దానిని పెట్టుకొని, ప్రాణవల్లభుఁ డయినవసంతకుని మిగులనాడుచు దుఃఖము నొందుట ధర్మము గా దని యప్పగారికి బోధించి, ఆమెను వెంటఁబెట్టుకొని బావగారిని పిలుచుకొని వచ్చుటకయి బయలు దేఱెను.

చిన్నవసంతకుఁడు సత్రముదగ్గఱకు వెళ్ళి చూచునప్పటికి, తన లక్ష్మణుఁడు సొమ్ముతోఁగూడ సుఖముగా వీధిగుమ్మములో నిలుచుం డఁగా దనతోనట్లుసొమ్ము లేదని హాస్యమాడుటనుగూర్చి మందలించు చుండెను. అతఁడు తా నేకర్మమును నెఱుఁగ నని బదులుపలుకు చుం డెను. అప్పుడు సీత యాతనియొద్దకువచ్చి తనభర్తయనునమ్మకముతో హస్తముపట్టుకొని రమ్మని లాగుచు, "ఓప్రాణనాయకా! ఇదేమి పాపము? నన్నెప్పుడును జూడనివానివలె వింతపడి నామొగమువంక బెదరిబెదరి చూచుచున్నావు! నామీఁద మునుపటిమోహమంతయు

ఏగంగలోకలిసినది? చేసికొన్న భార్యనుగా దని యన్యమోహానాంగిపై నీవలపు నిలుప నెట్లు మనసు పుట్టినది?'' అని నయనిష్ఠురములాడుచు బొటబొటఁ గన్నీరు కార్పసాగెను. నిజముచేత వసంతకుఁడు జన్మ మెత్తినతరువాత ఆమె మొగమున్నెనఁ జూచినవాఁడు కాడు. ఇట్లు అన్యకాంత వచ్చి 'నీవునాభర్త' వని చేయిపట్టుకుని యీడ్చుచుండ నాశ్చర్యకోపంబులు మనంబునఁ బెనఁగొన దేహము కంపింపఁ జేయి తెమల్చుకొనుచు, ''ఓయన్యస్త్రీ! నాయొద్దనా యిప్పుడునీప్రాగల్భ్యము చూపవచ్చితివి? చాలు.జాలు. ఇఁకమాటాడక నీదారిని పో పో''మ్మని గదిమి అంతటం బోకున్న దా నామె పెనిమిటినిగాననియు, రెండుగంటలక్రిందటనే యీపట్టణమునకు వచ్చినా ననియు, అతఁడు చెప్పఁగలిగినట్లెల్ల నయమున భయమునఁ జెప్పిచూచెనుగాని, యా మదవతిముందఱ నాతనివాక్యములన్నియు వఱదఁగలిసిపోయెను. ఆమె చేయివదలక, 'నాముందఱ నెందుఁబోయెద వింటికిరమ్మ'నినిర్బంధించి యీడ్వఁగా, ఆమెను తప్పించుకొనిపోవ శక్యముకాక, కడ కామెతోఁ గూడ తనసహోదరునియింటికివెళ్ళి, విధిలేక యచ్చటభోజనమునకుఁ గూర్చుండెను. అప్పు డామె ప్రాణేశ్వరా!, యనియు ఆమెచెల్లెలు బావా!, యనియుఁ దన్నుఁ బిలుచుచుండఁగా వింతపడి యిదేమైన నింద్రజాలమో నేనిప్పుడు కలగనుచున్నానోయని తలఁచుకొనుచు, మఱిమఱి యద్భుతపడసాగెను. తనస్వామితోఁగూడవచ్చిన లక్ష్మణుఁడు తాను వంటయింటికిఁ బోయినతోడనే యచట నాతనిసోదరుని భార్య గౌరి తన్ను భర్తయని పిలువఁజొచ్చినందున భృత్యుఁడు యజమానునికన్నను అద్భుతపడుచుండెను.

అప్పుడు సీతచేఁ బంపబడిన పెద్దలక్ష్మణుఁడు తన యజమానునిఁ గలిసికొని, 'మీభార్యమిమ్ము భోజనమునకు రమ్మన్న'దని చెప్పిన

తప్పిదమునకై సమీపముక్రింద నన్నునిష్కారణముగాఁ గొట్టితిరిగదా ఇప్పుడయిన వచ్చెదరా? మరలఁ గొట్టెదరా?' యని యడుగఁగానాత డద్భుతపడి, ఆసంగతి యేమో తా నెఱుఁగ ననెను. ఆపిమ్మటనామె యొక్క నిజమయినభర్త పెద్దవసంతకుఁడు తన సేవకునితోఁగూడ బయలుదేఱి, చిన్నవసంతకుఁడు లోపల భోజనముచేయుచున్న సమయమునభోజనార్థ మింటికివచ్చి, తలుపుదగ్గఱఁబిలిచెను. తనయజమానురా లావఱకే యెవరువచ్చినను దలుపు తీయవద్దని యుత్తరువు చేసి పోయినదిగనుక, భృత్యులెవ్వరును దలుపుతీయరైరి. అంతటితోవారు వెనుక మరలక, 'మేము వసంతకుఁడును లక్ష్మణుడును వచ్చినాము తలుపుతీయుడని' కేకలువేసిరి. లోపలివా రామాటలకు పకపకనవ్వి, వసంతకుఁడీవఱకేవచ్చి తనభార్యతో లోపల భోజనము చేయుచున్నాఁ డనియు, లక్ష్మణుడు వంటయింటనే యున్నాఁ డనియుఁ జెప్పి తలుపు తీయకపోయిరి. వారు తలుపు బద్దలగునట్లుగా గుద్ది యఱచినను కార్యములేకపోయినందున, ప్రాణమువిసిగి వసంతకుఁడు తనభార్యతో నెవఁడో లోపల భోజనముచేయుచున్నాఁడని వినుటవల్ల వింతపడుచు, తుదకు మిక్కిలి కోపముతో భృత్యునిఁ దోడ్కొని యక్కడనుండి లేచిపోయెను.

చిన్నవసంతకుఁడు భోజనము చేసినతరువాత, సీత యింకను పట్టినపట్టును విడువక తన్ను భర్తగానే చూచుకొనుచుండుటచేతను ఇంతలో లక్ష్మణుఁడు వచ్చి తన్నును వంటకత్తెయొకతె పెనిమిటి యని పట్టుకొన్నదని చెప్పుటచేతను, మఱింత వింతపడి యెప్పు డయినఁ గొంచెము సందు దొరకెనా లేచిపోద మని నిశ్చయించుకొని యుండెను. అతఁడు భోజనము చేయునప్పుడు సుభద్ర చేసినయాదరణకు మిక్కిలి సంతోషించినను, మనసులో జారత్వశంక పెట్టుకొని

మాటిమాటికి చిఱచిఱ లాడుచున్న సీతకృత్యములకు మనోవ్యథ గలవాఁడై యుండెను. వంటయింట పిశాచమువలెఁ బట్టుకొని వదల కున్న క్రొత్తభార్యను జూచిన, లక్ష్మయున కంతకన్న నొడలు మండు చుండెను. కాఁబట్టి వా రిరువురును ఎప్పుడు సమయము దొరకునా, యా రక్కసలచేతులలోనుండి యీవలఁబడి యెప్పుడు బ్రతుకుగందు మా యని నిమిష మొకకల్పముగాఁ గడుపుచుండిరి.

ఒకయుపాయముచేత వారి నేమఱించి తప్పించుకొని వీథిని బడి చిన్నవసంతకుఁడు పోవుచుండఁగా, ఒక కంసలవాఁ డెదురుపడి యాతనిని పెద్దవసంతకునిగా భ్రమించి, 'వసంతకా!' యని పేరుపెట్టి పిలిచి 'ఇదిగో నీవు చేయుమన్న చంద్రహార మయినది. పుచ్చు కొమ్మ' ని చేతికిచ్చెను. వసంతకుఁ డిది నాది కాదని మరల నియ్యఁ బోఁగా, వాఁడు పుచ్చుకోక, 'మీరు చేయుమన్న మీయుత్తరువు ప్రకారము చేసినానుగాని లేకున్న నాకెందు' కని దాని నతనియొద్దనే వదలిపెట్టి వెళ్లిపోయెను. ఇటువంటి యింద్రజాలములు జరుగుచున్న యీపట్టణములో నిఁక నర్ధనిమిష మయినను నుండఁగూడ దనుకొని, చిన్నవసంతకుఁడు తనసేవకుని బిలిపించి 'నీ విప్పుడే బండి కుదుర్చు కొని శీఘ్రముగా మనసరకులను దానిమీఁద నెక్కించుము పోద' మని యుత్తరువు చేసెను.

చంద్రహారమును భ్రమపడి చిన్నవసంతకున కిచ్చి పోయిన కంసలవాఁడు తా నితరులకు ఋణపడియున్న సొమ్ము నిమిత్తము కొంచెము సేపటికి రాజభటులచేతఁ బట్టుకోఁ బడెను. ఇట్లు రాజ భటులు వానిని బట్టుకొని తీసికొనిపోవుచున్న సమయమున, వాఁడు చంద్రహారము నిచ్చితి ననుకొన్న పెద్దవసంతకుఁ డాత్రోవనే పోవు చుండుట తటస్థించెను. అప్పు డాకంసలవాఁడు వసంతకునిఁ బిలిచి

"అయ్యా! యింతకుమునుపు నేను మీచేతి కిచ్చిన చంద్రహారము యొక్క కూలి దయచేసెదరేని సమయమునకు మిక్కిలి యక్కఱకు వచ్చును. మీ రియ్యవలసిన కూలి నేను బాకీపడియున్న సొమ్ము మొత్తమునకు సరిపోవును. కాఁబట్టి దానినిచ్చివేసిన, రాజభటులు నన్ను విడిచిపెట్టుదురు" అని, యడిగెను. వసంతకుఁడు వానిమాటల కచ్చెరువడి, "నీవేమి? నాకేమి? చంద్రహారమిచ్చుటేమి? లేదుపొమ్మ" నెను. కంసలవాఁడు "నిమిషముక్రిందట నేకదా మీచేతి కిచ్చిపోతిని. ఇంతలోనే లేదనుచున్నా రిది యెక్కడి యన్యాయ" మని కేకలు వేసెను. ఈప్రకారముగా నిరువురును తనపక్షమే న్యాయమయినదను నమ్మకముతో గట్టిగా నిచ్చితి నని కంసలవాఁడును, అట్టినమ్మకము తోనే నాకెంతమాత్రము నియ్యలేదని వసంతకుఁడును, నడివీధిలోఁ దగవులు పడుచుండిరి. వసంతకుఁడు తనకు వాఁడు చంద్రహార మియ్యలే దని మనసులో రూఢిగా నమ్మియుండెను. కంసలవాఁడు అతనితమ్ముని నతనిగా భ్రమించి చంద్రహారము నిచ్చినమాట వాస్తవమేయైనందున, వసంతకునకు నగ నిచ్చితి నని చిత్తమున దృఢముగా నమ్మియుండెను. ఇట్లు మంచిమాటలతో కూలి యిచ్చుమార్గము కనఁబడనందున, వాఁడు వసంతకునిగూడఁ బట్టుకొని ధర్మాధికారుల కడకుఁ దీసికొని రం డని రాజభటులను వేఁడుకొనెను. వా రాతని ప్రార్థనప్రకారము వసంతకునిఁగూడ బట్టుకొని, ధర్మస్థానమునకుఁ దీసికొనిపోవుచుండిరి.

ధర్మస్థానమునకుఁ బోయినందున కేమి యవమానమువచ్చునో యని భయపడుచు వసంతకుఁడు రాజభటునివెంటఁ బోవుచుండఁగా, ఇంతలో నతని సోదరుని సేవకుఁడైన చిన్నలక్ష్మయ్యడు బండి కుదుర్చుకొని, ఆసంగతి తనయజమానునితోఁ జెప్పుటకయివచ్చుచుండెను.

వానినిఁజూచి వసంతకుఁడు తనసేవకుఁడే వచ్చుచున్నాఁ డని యెంచు కొని కొంత సంతోషించి, వాఁడేమో చెప్పవచ్చుచుండఁగా ఆమాట వినక, 'లక్ష్మణా! నీవు పరుగెత్తుకొనిపోయి సీతతో నాయవస్థ చెప్పి తాళపుపెట్టెలోఁబెట్టిన రూపాయలమూటను నే నిమ్మన్నానని చెప్పి తీసికొనిరా, అని, ఆత్రముతోఁ జెప్పెను. ఇదేమిరా యింతకుమును పెంతో కష్టపడి ప్రాణములు తప్పించుకొని యీవలఁబడిన యింటికే మరలఁ బంపుచున్నాఁ డని యచ్చెరు వడి తన యాజమానుని రాజభ టులు కొనిపోవుచుండఁగాఁ బ్రత్యక్షమునఁ జూచుచున్నాఁడు గాన హాస్యము కాదని నిశ్చయించుకొని బండి కుదిరిన దని చెప్పఁదలఁచియు ఆసమయములోఁ జెప్ప నవకాశము లేక, మాఱుమాటాడక బయలు దేరి సీతయింటికిఁ బోవుచు దారిపొడుగునను తనలోఁ దా నిట్లు చిం తింపసాగెను. "అయ్యో! ఆపాడుగృహమునకు పోయినతోడనే గారి నన్ను మగుడ పఁగఁడని పట్టుకొనునేమో! ఈసారి దాని నెట్లు తప్పిం చుకోఁగలను? సేవకు లెప్పుడును అస్వతంత్రజీవులయి యజమానుల యాజ్ఞలో మెలఁగవలసినవారు కాఁబట్టి పోకతప్పదు" అనుకొనుచు వెళ్ళెను.

వెళ్ళిపిధిగుమ్మములో సీతను జూచి వసంతకుని రాజభటులు పట్టుకొని ధర్మస్థానమునకుఁ గొనిపోవుచున్నారు ; తాళపుపెట్టెలో నున్న రూపాయలసంచిని నాచేతి కిచ్చి వేగిరము పంపుమన్నాఁడని లక్ష్మణుఁడు తొట్రుపాటుతోఁ జెప్పెను. మగనికి ఆపద వచ్చినదన్న మాటలు విన్నతోడనే గుండెలు పగిలి, అతివేగమున లోపలికి పరు గెత్తుకొనిపోయి పెట్టెతీసి రూపాయలసంచిని తీసికొనివచ్చి లక్ష్మణుని చేతిలోఁ బెట్టెను. లక్ష్మణుఁ డాసొమ్ము పట్టుకొనివచ్చుచు త్రోవలో నొకచోటఁ దనయజమానుని గలిసికొనెను. అతఁడు తన కాపట్టణ

ములోఁ జరగుచున్న విచిత్రముల కాశ్చర్యపడుచు దిగ్భ్రమనొంది, యేమియుం దోఁచక ఱిచ్చపడి నలుదెసలం జూచుచుండెను. అతని సహోదరుఁ డాగ్రామమునఁ బేరుపడినవాఁడు గనుక, ఎల్లవారును బూర్వ మెప్పుడో యీతని నెఱిఁగినవారివలెనే వీధిపొడుగునను నమస్కారములు చేయువారును, కుశలప్రశ్నముల నడుగువారును, మర్యాద లొనరించువారును నయి యుండిరి. కొందఱు మీకు బాకి యున్న సొమ్మిదిగోఁ బుచ్చుకొం డని యియ్యవచ్చిరి; మఱికొందఱు మీరు చేసినయుపకారము నెన్నఁడును మఱచిపో మని వంగివంగి నమస్కారములు చేయఁ జొచ్చిరి. అతఁ డెవ్వరిని నెఱుఁగకపోయినను ఎల్లవారు నీప్రకారముగా నతనిని అతనిసోదరునిగా భ్రమించి సమస్త గౌరవములను జేయసాగిరి. ఇంతలో నొక కుట్టుపనివాఁడు వచ్చి యిదిగో మీయంగీనిమిత్తము పట్టుబట్టను దెచ్చినాను. కొంతయిచ్చి పొండని వేఁడుకొనియెను. మఱియొకఁడువచ్చి 'మీవస్త్రములు సిద్ధమగుచున్నవి; సాయంకాలము మీయింటికిఁ దెచ్చి యిచ్చెద' నని చెప్పిపోయెను. ఇంకొకఁడు 'నేను మీపనిమీఁదనే యున్నాను; రేపు తప్పక తెచ్చి యొప్పగించెద నని' వాగ్దానము చేసెను.

ఇది యంతయుఁ జూచి మతిపోయి, యెక్కడనో దయ్యాల పోతుల దేశమునకు వచ్చిపోతి మని విచారించు చుండఁగా, లక్ష్మణుఁడు వచ్చి 'మిమ్ముధర్మస్థానమునకుఁ గొనిపోవుచున్న రాజభటులచేతులలో నుండి యెట్లు తప్పించుకొనఁగలిగితి రని యడుగుటయేకాక, మీరు తెమ్మన్నధనమును మధ్యాహ్నమున భోజనము చేసిన యింటికిఁబోయి తెచ్చినా నని చేతి కిచ్చి వసంతకునిమనస్సునకు మఱింతకలఁతను బుట్టించెను. 'రాజభటులు' 'పట్టుకొనుట' అని లక్ష్మణుఁడు చెప్పుటయు, సీత నడిగి తెచ్చితి నన్నమాటకు సాక్షిగా సొమ్మునుచేతఁ బెట్టుటయు,

ఆలోచించి వీని కేమో మతిభ్రమ మెత్తిన దని సందేహించి తాను మోసపోయి కార్యమును గానక తిరుగుచుండుట తలచుకొని భయో త్కంపము పుట్టగా కన్నులు మూసికొని భగవంతుడా! మమ్మెలా గుననైన నీయాపత్సముద్రములోనుండి బయలఁబడవైచి రక్షింపుమా, యని దైవముం బ్రార్థించుచుండెను.

ఇట్లు భగవన్నామస్మరణమును చేయుచుండఁగా మఱియొక సుందరి వచ్చి, 'వసంతకా! యని పిలిచి, మధ్యాహ్నము మాయింట భోజనము చేయునప్పుడు నాకిచ్చెద నన్న చంద్రహార మేదీ యిమ్మని యడిగెను. ఆమాటలతో శాంత మంతయుం బోయి, వసంతకుఁడు, 'ఛీ! ఛీ! మాయలాడీ! నాకడ నేమియు ప్రేలకు' మని దూషించుచు నీకు నే నెప్పుడును చంద్రహారము నిచ్చెద ననను లేదు, మీయింట భోజనము చేయను లేదు. ఇప్పుడు తప్ప వెనుక నెన్నఁడును నీమొగ మయినను జూడను లేదు, పొమ్మని కసరెను. ఆమె "నీవు మధ్యా హ్నము మాయింటికి వచ్చి భోజనము చేయునప్పుడు చంద్రహారము నిచ్చెద నని నాతో నమ్మకము చేయ లేదా? పోనీ నీచంద్రహారము నీయనిపక్షమున నాదగ్గఱఁ బుచ్చుకొన్న బంగారపుఉంగర మయిన నాది నా కిమ్మ"ని తెగవు చేసెను. దానిమీఁద వసంతకునకు పిచ్చి యెత్తిపోయి, 'దొంగా! బొంకులాడీ! యని తిట్టుచు, నీయుంగరమును నిన్నునుగూడ నెఱుఁగను పొమ్మని యచ్చటనుండి కాలికొలఁదిని పరుగెత్తెను. అతనియొక్కచిత్ర మయినచర్యకును వెఱ్ఱిచూపునకును ఆశ్చర్యపడి, నేఁడుమధ్యాహ్నమున మనయింటికడ సుఖముగా భోజ నముచేసి నీకు చంద్రహార మిచ్చెద నని యాశపెట్టి నాయుంగరము గూడఁ గొనిపోయినాఁడే, యింతలోనే లేదనుచున్నాఁ డేమివింత యని యామె విచారించు చుండెను. ఆగ్రామములో తక్కినవా రంద

అను పడినభ్రమలోనే యీసుందరియు పడి, యీతనినీతనిసోదరునిగా నెంచుకొను చుండెను. వివాహితుఁ డైనయీవసంతకుఁ డీమె చెప్పిన కార్యము లన్నిటిని చేసినమాట వాస్తవమే.

పరిచారికలు తమయజమానుఁడు లోపలనే యున్నాఁడనుకొని తలుపు తీయనందున, పెద్దవసంతకుఁడు మిక్కిలికోపముతో గిరుక్కున మళ్ళి లేనిపోని యనుమానములను పెట్టుకొనిదీనియింటికి పోయినావని దానియింటికి పోయినావని దోషారోపణము చేయుచు మొగము ముడుచుకొనియుండి వెనుక నప్పుడప్పుడు తలుపు తీయకుండులాగుననే యీసారియుఁ తనభార్య పరిచారికలచేత నిట్లుచేయించిన దనియెంచు కొని, తలుపు తీయనందుకు తగినయనుభవ మగుఁగాక యని మఱి యొకచోట భోజనముచేయ నిశ్చయించి, ఇప్పుడు చెప్పినసుందరి యింటికిఁ బోయెను. ఆమెయు గౌరవముతో నెదురువచ్చి యర్ఘ్యపా ద్యము లిచ్చి కొనిపోయి, షడ్రసోపేతముగా భోజనము పెట్టినందున సంతోషమువచ్చి, భార్యమీఁదికోపమున నామెకు వంచనగానుండుట కయి యామెనిమిత్తము చేయించినచంద్రహారము నిచ్చెదనని వాగ్దానముచేసి, యుంగరము నాతఁడు పుచ్చుకొనెను. ఇందాక కంసల వాఁడు తెచ్చి పొఱపాటున చిన్నవసంతకున కిచ్చిపోయిన దాచంద్ర హారమే. ఆసుందరి తనకు చంద్రహారము వచ్చు నన్నసంతోషముతో వ్రేలియుంగరమును దీసి వేగిరము చేత కిచ్చెను. ఆయుంగర మతఁడు పుచ్చుకొని లే దనుచున్నాఁ డనుకొని వెఱ్ఱివెఱ్ఱిచూపులు చూచుచు పిచ్చికోపముతో కానిమాట లాడి యీవఱ కెన్నఁడును నీమొగమే యెఱుఁగనని యాతఁడు పాఱిపోయినందున, ఆతనికిచిత్తచాంచల్యము కలిగినదని యెంచుకొని, యాతని భార్యయొద్దకుఁబోయి నీమగనికి పిచ్చియె త్తినదని చెప్పనిశ్చయించుకొని బయలుదేఱెను. అట్లు కదలి

పోయి యాసంగతిని సీతతో చెప్పుచుండగా పెద్దవసంతకుఁ డొక రాజభటునివశమునఁ బంపఁబడి యీవఱకు చిన్నలక్ష్మణుఁడు వచ్చి తీసికొనిపోయి తన యజమానునకుసమర్పించినమాటనే పెట్టెతాళము తీసి తెమ్మని భార్య నడిగెను. ఆమాట నాలక్ష్మణుఁడు కొనిపోయి తనసోదరున కిచ్చినమాట యీవసంతకుఁ డేమియు నెఱుఁగఁడు. ధర్మాధికారి యాతని నెఱిఁగినవాఁడుగనుక, ఇంటికిపోయి యాభటుని వశమున సొమ్మిచ్చి పంపు మని సెలవిచ్చినందున ఆతనితోడ సొమ్ము నిమిత్తమై వచ్చెను.

ఇప్పుడు వసంతకుఁడుమధ్యాహ్నముభోజనమునకు వచ్చినప్పుడు తలుపు తీయవైతి వని భార్యను మందలించుటయేకాక, మనుష్యునిఁ బంపినను ఆపత్సమయమున సొమ్మియ్యకపోతివిగదా యని దూషించినందున, తన పెనిమిటికి పిచ్చియెత్తిన దని యాసుందరి చెప్పినమాట యసత్యము కాదని సీత గట్టిగా నమ్మెను. భోజనము చేయుచున్నంత సేపును నతఁడు నేను నీ పెనిమిటినే కానని యు, ఈదినము వఱకును తానెప్పుడును కాంచీపురముకే రాలేదనియు, అనుచుండుట స్మరణకు వచ్చి, తనమగనికి నిస్సందేహముగా పైత్యచలనము కలిగిన దని నిశ్చయము చేసికొనెను. కాఁబట్టి రాజభటున కియ్యవలసిన సొమ్ము నిచ్చి యాతనిని పంపివేసి, ఇంటఁగల పరిచారకుల నందఱిని పిలిచి మీా రీతనిని తాళ్లువేసి కట్టిపెట్టి చీఁకటిగదిలో భద్రముచేసి చికిత్స చేయించుటకై వైద్యునినిమిత్తము మీాలో నొకరు వేగిరము వెళ్ళు డని యాజ్ఞచేసెను. పరిచారకు లాతనిఁ పట్టుకొని నిష్కారణముగా కట్టుచున్నప్పు డత డు తన కేమియు చిత్తచాంచల్యము లేదనియు వృధాగా కట్టుచున్నారనియు మొఱవెట్టెను. కాని యాసమయములో నాతని మొఱ నాలకించినవా రెవరును లేకపోయిరి. పాపము! సోద

రుఁడును అతఁడును ఏకరీతిగా నున్నదోషమువలననే పెద్దవసంతకున కిప్పు డీయవస్థ తటస్థించెను. అతఁడు కట్టనీయక పెనఁగులాడుచు కేకలు వేసి కోపపడినకొలఁదిని, చెంతనున్నవారి కాతఁడు పిచ్చివాఁడనునభిప్రాయము బలపడసాగెను. ఇంతలో లక్ష్మణుడువచ్చిన రూపాయలమాట నేమిచేసితివిరా యని యడుగఁ దెల్లపోయి తా నామాట సంగతినేయెఱుఁగననితత్తఱపడుటయేకాక మధ్యాహ్నము భోజనమునకు వచ్చినప్పుడు తలుపు దీసినారు కారని యజమానుఁడు చెప్పిన కథనే యేకరువుపెట్టినందున, స్వామికిపట్టిన పిచ్చియే సేవకునకును పట్టినదని నిశ్చయించి, యతనినిగూడ కట్టికొనిపోయి వసంతకునికి తోడుగా అచీకఁటిగదియందే యుంచిరి.

అంత మగనిని లోపల భద్రముచేసివచ్చి, వీధిలో నిలుచుండి సీత వైద్యునిరాక కెదురుచూచుచుండెను. ఇంతలో నొకపరిచారిక వీధిలోనుండి రొఁజుచుఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చి, సీతనుచూచి "అమ్మా! నీమగఁడును భృత్యుఁడును కావలియున్నవారికన్నులు గప్పి తప్పించుకొని దొడ్డిత్రోవను పాఱిపోయినారు. కాఁబోలును! ఆవలి వీధినిబడి యిప్పుడే యిద్దఱును స్వేచ్ఛముగా పోవుచున్నా"రని వర్తమానము చెప్పెను. ఆమాటను విన్నతోడనే కొంతమంది సేవకులను వెంటఁబెట్టుకొని, మగనిని మరలఁబట్టుకొని తీసికొనివచ్చుట కయి పరిచారిక చూపినమార్గమున సీత పరుగెత్తిపోయెను. ఆమెచెల్లెలు కూడ ఆగుంపుతో నప్పగారిని వెంబడించెను. వారుసమీపముననున్న యొకమఠము చేరువకు వెళ్లినప్పటికి, చిన్నవసంతకుఁడును లక్ష్మణుఁడును తలవంచుకొని నడుచుచు అచ్చటఁ గనఁబడిరి. ఆకారలక్షణాదులచేతభేద మేమియు లేక యొక్కపోలికగా నుండుటచేత సీతవారిని జూచి, తనభర్తయు భృత్యుఁడునని మరల భ్రమగొనెను.

చిన్నవసంతకుఁ డింకను మనస్సు కలఁతనొందియే యుండెను. కంసలవాఁ డిచ్చిపోయిన చంద్రహారము చేతిలోనేయుండెను. సొమ్ము ముట్టినమీఁదట ధర్మాధికారులచే విడిచిపెట్టఁబడి, అప్పు డాకంసలవాఁ డామార్గముననే యింటికిఁ బోవుచు, వసంతకుని జూచి 'కూలి యియ్యవలసివచ్చునని చంద్రహారమును నీకియ్యనేలేదంటివే, యిదే కదా నీమర్యాద' యని నిష్ఠురములాడ మొదలు పెట్టెను. "ఈదినము మధ్యాహ్న వేళ నాదారిని నేను జనుచుండఁగా నీయంతట నీవేవచ్చి చంద్రహారమును వద్దనుచుండఁగా నామీఁదఁ బాఱవైచి పోతివి; అప్పటినుండియు మరల నీమొగ మయిన నేను చూచినానా?" అని వసంతకుఁడు పలుకుచుండెను.

ఈసమయమున సీత యక్కడకువచ్చి, కావలినుండి తప్పించుకొని వీధిఁబడిన తనభర్త దొరకె రండని కూడవచ్చినవారిని బిలిచెను. అంత వారందఱును గూడుకొని యఱచుచు, అతనిని త్రాళ్ళతోఁగట్టికొనిపోవుటకయి మీఁదిమీఁదికివచ్చి బలవంతముగా మీఁద చేతులు వేయఁజూచిరి. అది చూచి భయాక్రాంతులై వసంతకుఁడును భృత్యుఁడును ఒక్కగంతునఁబోయి మఠములోఁబడి ప్రాణములు దక్కించుకొని, యందున్న యోగినిని శరణు చొచ్చిరి.

ఆయోగిని వారి కభయ మిచ్చి జడుపుదీర్చి, తానీవలికి వచ్చి యీసంక్షోభమునకు హేతు వేమని యడిగెను. ఆమెగాంభీర్యవతియు పూజనీయయు నగుటయెకాక తాను జూచినసంగతులయొక్క వాస్తవమును సూక్ష్మదృష్టితో కనిపెట్టి న్యాయమును తీర్చుటయందుఁగూడ సమర్థురాలు గనుక, మూల మంతయుఁ గనుఁగొనక తన్నాప్రకారముగా మఱుఁగుచొచ్చినవారిని సులభముగా నితరుల కొప్పగింపనిచ్ఛలేని దాయెను. కాఁబట్టి సీత తనమగనికిపిచ్చియెత్తియాప్రకారముగా

వచ్చినాఁడని చెప్పియంతతోఁ దృప్తినొందక, 'నీమగని కింతయాకస్మికముగ వెఱ్ఱి యెత్తుటకు కారణమేమి? లోకు లియ్యవలసినఋణములు గాని యితరులయొద్ద దాఁచుకొన్నసొమ్ముగాని మునిఁగిపోయినదా? ప్రాణసమానుఁడగుమిత్రుఁ డెవ్వఁడైనఁ బరలోకప్రాప్తుఁ డైనాఁడా?'' అని గట్టిగా విచారణచేయ నారంభించెను. ఇటువంటి వేమియు జరగి యుండలే దని సీత ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. అప్పుడు కొంత యాలోచించి యాయోగిని 'నిన్ను మాని నీభర్త మఱియొకమానినిమీఁద మనసు తగిలియున్నాఁ డేమో, అది కారణమయి యుండవచ్చు నని పలికెను. ''ఆయన పూర్వము తఱుచుగా నింటికి రాక మసలుచు వచ్చుట మఱియొక యింతిమీఁది మోహముచేత నేయని నేననుకొను చుంటిని. ఇప్పు డింటికి రాకుండుట యన్యకాంతమీఁది మమతచేతఁ గాదు; సంగతి యెఱిఁగి యింటికడ నే నేమైన ననుకొందు నేమో యను భీతిచేత నిప్పుడు రాక మానుచున్నాఁడు'' అని సీత బదులు చెప్పెను. ఆమాటలు విని యింటికడ నిత్యమును నీమె పెట్టుబాధచేత నే యాతనిమనస్సు వికలత నొందెఁగాఁబోలునని సందేహపడి, నిజమును దెలిసికోవలెనను నుద్దేశముతో 'అట్టిపని నాతఁడు చేసినప్పుడు నీవు గట్టిగా న్యాయనిష్ఠురములాడి మందలింపవలసియుండె' నని యోగిని పలికెను. నేనుమాత్ర మూరకున్నానా? చేతనైనంతవఱకు మందలించుచునే యున్నా నని సీత చెప్పెను. 'అయినను నీవు తగినంత కూకలు వేసియున్నట్లు తోఁచదని యోగిని యూరకుండెను. అప్పుడు సీత తానావిషయమయి పడినశ్రమమునుగుఱించి యామెకు గట్టినమ్మకమును బుట్టింపవలెనను నుద్దేశముతో నామె మొగమువంకఁ జూచి, నిజము చెప్పెదను వినుమని యిట్లనియె. 'నాకును భర్తకు నిఁక రాత్రింబగలు రెండవప్రసంగము లేదు. రాత్రి పరున్నప్పుడు నిద్ర

పట్టినదాఁక చెవిదగ్గఱఁ జేరి యీసంగతినే గొణుగుచుండును. భోజనము చేయునప్పుడుసహిత మీవిషయమయి వినకుండ ముద్ద మ్రింగ నియ్యను. మే మిద్దఱమును గలిసికొన్నప్పు డెప్పుడును మఱియొక సంగతి మాటాడను. అతఁడు పదిమందిలో నున్నప్పుడు సహితము మాటలధోరణిని మఱియొకసంగతి తెచ్చి యతనిమనసునకు నాఁటు నట్లుగా ఎత్తిపొడుపుమాటల నాడుచుందును. ఇట్లు ప్రతినిమిషమును తల వాచునట్లు చీవాట్లు పెట్టుచున్నను, అతఁడు తనబుద్ధి మాన కున్నాఁ డని యున్నగుట్టు రవంతను బయలఁబెట్టెను.

ఈప్రకార మాయోగిని యుక్తిచేసి యీసంగతి యంతయు నామెనోటనె పలికించి, 'నీ వాడెడుమాటలమూలముననే నీమగనికి పిచ్చి యెత్తినది. సందేహము లేదు. అహోరాత్రములు చెవిచెంతఁ జేరి సాధించుచుండుభార్యపలుకులు వెట్టిపుక్క కఱచినంతకంటెను విషమయి యెంతపరమశాంతునకును నిమిషములోపిచ్చియెత్తించును. నీపోరుచేత నతఁడు రాత్రులు నిద్రకు మొగము వాచిపోయినట్లు తోఁచుచున్నది. కలఁతనిద్ర పోయినవానికి మతి చలించిపోయినదన్న నంతయాశ్చర్యము కాదు. నీ వాడుమాటలతో తిన్నయన్నము కడుపునఁ బట్టక నీరయిపోయి యుండును. ఈప్రకారముగా నిద్రాహారములు లేక దేహసౌఖ్యములకు వెలియయి యి ల్లొకయడవిగానున్నవాని కేరోగములును ఏల రాకపోవును? ఇది యంతయు నీవు చేసికొన్నదోషఫలమే యనుటకు సందేహము లేదు. స్వయంకృతాపరాధముగదా యని నీది నీవే యనుభవింపవలెను.' అని చీవాట్లుపెట్ట నారంభించెను.

అప్పు డప్పమీఁదియభిమానముచేత సుభద్ర కలిపించుకొని మాయప్ప మంచిమాటలతోనే భర్తనుబోధించుచు వచ్చినదని చెప్ప

వచ్చి, మరల నప్పవంకఁ దిరిగి 'ఆమె యట్లు తప్పిదము నెల్ల నీపయి నె మోపి తూలనాడుచుండఁగా మాఱుమాటాడక యూర కుండెదవే' మని, మెల్లఁగా నడిగెను. 'ఆమె చమత్కారముగా నిజమునుబయలఁ దీసి, నన్ను నోరె త్తకుండునట్లు చేసినది. నేనేమి చెప్పఁగలుగుదు' నని సీత పలికి మిన్నకుండెను.

సీత తనప్రవ ర్తనమునకు సిగ్గుపడినదయినను, తనమగనిని తన కొప్పగింత పెట్టు మని మూర్ఖత్వముతో నామెను బలాత్కరించుట మాత్రము మానినది కాదు. ఆయోగిని యాతని నట్టివంటిభార్యవశ మున వదలిపెట్ట నిష్టములేనిదై, మంచిమాటలతో నాతనిస్వస్థచిత్తునిఁ జేయఁదలఁచి యెవ్వరిని లోనికి రానియ్యక లోపలికిఁబోయి తలుపు వేసికొనెను.

ఇద్దఱుసహోదరులును సరిగా నొకరినొకరు పోలియుండుటచేత నింత లేనివింతలు పుట్టినయాదినమునందే వర్ధమానునియొక్కయవసాన కాలము సమీపించుచున్నట్లు కనఁబడెను. ఇప్పు డించుమించుగా సూర్యాస్తమానసమయము కావచ్చినది గనుక, ఆతఁడు ధనము నియ్యలేక పోయినపక్షమున ప్రొద్దు గ్రుంకువేళఁ బ్రాణముల నియ్య వలసియుండెను. అతనిని వధచేయుస్థలము మఠమునకు సమీపము గానే యున్నందున, ఆయోగిని లోపలికిఁబోయి తలుపు బిగించుకొన్న సమయమున రాజభటులు వెంబడిని వర్ధమానుఁ డక్కడకు వచ్చెను. ఆపట్టణమున ధన మిచ్చి యాతని ప్రాణములు కాపాడఁగల ధర్మాత్ము లెవ్వరైన బయలుదేఱి యహామన్నియని నిలుతు రేని తత్క్షణమావ ర్త కుని విడిచిపెట్టింపవలె నను నభిప్రాయముతో రాజును వారివెంబడి నె వచ్చుచుండెను. తాను స్వయముగానుండి ప్రభుపీప్రకారమతనినిగొని పోవుచుండఁగా, సీత యేడ్చుచుఁ బోయి, యొకయోగిని తనమగనిని

లోపల దాఁచి వదలిపెట్టకున్న దనియు, పిచ్చియెత్తినతన పెనిమిటినిదన కిప్పించి న్యాయము దయచేయుఁ డనియు వేఁడుకొనుచు, రాజును పరి వారముతో నాపెను. ఆమె యీప్రకారముగా తనమొఱ్ఱను విన్న వించుకొనుచుండఁగా ఆమె నిజమయినభర్త భృత్యునితోఁడఁగూడ కట్లువిడిపించుకొనివచ్చి తనభార్య యక్రమముగా లేనిదే తనకు పిచ్చి యెత్తినదని మిషపెట్టి పరిచారకులచేత తన్నుఁగట్టించి చీఁకటిగదిలోఁ త్రోయించి తలుపువేయించిన దనియు, తానెట్లో కట్లు త్రెంచుకొని కావలివారిని దుద్దువెట్టి చెఱలోనుండి యూడిపడితి ననియు, మొఱ్ఱ పెట్టుకొనెను. తనపెనిమిటి మఠములోనే యున్నాఁడని తలచియున్నం దున, సీత యీతనిని జూచినతోడనె నిశ్చేష్టితురాలయి మాట రాక నిలువఁబడి యుండెను.

వర్ధమానుఁడు తనకొమారుని జూచి, తల్లిని సోదరుని వెదకుట కయి బయలుదేఱినకుమారుఁ డీతఁడే యనుకొని, 'నే నియ్యవలసిన సొమ్మిచ్చి యితఁడు ప్రాణములు కాపాడును నాకిఁక భయములే' దని తలఁచుకొనెను. కాఁబట్టి పుత్రవాత్సల్యముతో 'నాయనా!' యని కొడుకును పిలిచి, తన్నువిడిపించువిషయమై ప్రశంసించెను. కాని వర్ధ మానుఁ డద్భుతపడునట్లు వసంతకుఁడు నీవెవ్వఁడవో నేనెఱుఁగ నని స్పష్టముగాఁ దెలియఁజెప్పెను. ఈవసంతకుఁడు తనచిన్నతనములో గాలివానపట్టి యొకరినొకరు ఎడఁబాసినది మొదలుకొని తండ్రి నెప్పు డును జూచియుండలేదు. తా ననుభవించినదుఃఖములచేతనువార్ధకము చేతను రూపముబొత్తిగా మాఱినందున తన్ను గుఱుతుపట్టలేకపోయి నాఁడో, యిటువంటి దుర్దశలో నున్నతన్ను తండ్రియనియొప్పుకొనుట యవమానకరమని తలఁచి చెప్పసిగ్గుపడుచున్నాఁడో యని యనుమా నించి కొమారునకుఁ దన్నెఱిఁగించుటకయి వర్ధమానుఁడు బహువిధ

ముల ప్రయత్నించి చూచెను గాని యాతనిప్రయత్నము లేవియు ప్రయోజనకారు లయినవి కావు. ఈప్రకారమందఱును త్రొక్కటపడు చుండఁగా, రాజుగా రెవ్వరినో శిరశ్ఛేదముచేయించుటకయి స్వయముగానుండి తీసికొనిపోవుచున్నారు చూతము రండని యొండొరులఁ బిలుచుకొను పౌరులకలకలములు విని, ఆయోగినియు వసంతకుఁడును భృత్యుఁడును లోపలినుండి వెలుపలికి వచ్చిరి. అప్పుడుసీతతనముందఱ నిద్దఱుభర్తలును ఇద్దఱుభృత్యులును నిలుచుండఁగాఁ జూచి, యత్యద్భుతపడి చిత్రప్రతిమవలె నోరు కదల్పక నిలుచుండెను.

ఇంతవఱకును వారినందఱిని కలఁతపడునట్లు చేయుచున్న భ్రమ ప్రమాదము లిప్పుడు బయలఁబడినవి. ఇద్దఱువసంతకులును ఇద్దఱు లక్ష్మణులును ఈఁగకాలంతయు భేదములేక యొకఅచ్చున గుద్దినట్లుగా నుండుట చూచి, ప్రొద్దున్న విన్నకథ మనస్సునకుఁ గట్టియున్నట్లున్నది గనుక వాస్తవము నొక్కనిముషములో నూహించి, రాజు వారు వర్ధమానునియొక్క కొమాళ్ళును సేవకులును అని తెలిసికొనెను.

అప్పుడెవ్వరు నెరుగుచూడనిమఱియొకసంతోషకార్యముగూడఁ దటస్థమయి, వర్ధమానునికథను మఱింత యనుకూలముగా సంపూర్తి చేసినది. నాఁటియుదయకాలమున మహావిచారముతోను మరణదండన వలని భయముతోను నారంభింపఁబడి చెప్పఁబడినకథ, సూర్యాస్తమానమునకు ముందే సంతోషముతో ముగిసినందున, ఎల్లవారును పరమానందభరితులయిరి. మఠములో నున్నయోగిని వర్ధమానుని భార్యయు, వసంతకులతల్లియు నగుచారుమతి యని కూడఁ దెలియ వచ్చెను. నాఁడు చేఁపలవాండ్రు పెద్దవసంతకుని, తల్లిని, లక్ష్మణుని పయికిఁదీసినప్పుడు, పిల్లల నిద్దఱను గొనిపోయి మఱియొకచోట విక్రయించుకొనిరి, చారుమతి పుత్రశోకమునకుఁ బతివిరహము తోడ్పడ

నిర్వేదించుచు, పుణ్యవ్రతముల నాచరించుచు యోగినినై యందందు తిరిగి తుదకీమఠమునఁ బ్రవేశించి శక్తికొలఁదిని బీదసాదలనాదరించుచు తన్నాశ్రయించినవారందఱివలనను గౌరవముపొందుచుండెను. చిరకాలము నుండి యన్యోన్యవీక్షణములేక యున్నజననీజనకులును బిడ్డలును అందఱును తలఁవనితలఁపుగా నొక్కసారి యేకస్థలమున సమావేశమయినందున, మహాసంతోషముతోనుండి యాకౌఁగిలింతలలోను ప్రియవాక్యములలోను వర్ధమానుఁడు మరణదండనకు లోఁబడియున్నాడన్నమాటనే మఱచిపోయిరి. ఆసంతోషోద్రేకము కొంత శాంతించిన తరువాతఁ దెలిసి, పెద్దవసంతకుఁడు ఆసొమ్మునంతను తా నిచ్చెద నని బయలుదేఱెను. కాని రాజుసొమ్ము పుచ్చుకొనక యాతనినిమన్నించి విడిచిపెట్టెను. చిరవిరహమునొంది కడకు సుఖముగాఁ గూడుకొన్న దంపతులును పుత్రులును తమరు పడినకష్టములను గూర్చి యేమి మాటాడుకొందురో విననలెనని రాజు, ఆయోగినితోను దీర్ఘకాలము నకుఁ గలిసికొన్నయామెనాథునితోను సుతులతోను గలిసి మఠము నకుఁ బోయెను. ఈపరాకున మనమాయిద్దఱులక్ష్ములసంతోషమును గూడ నిచ్చటఁజెప్ప మఱవఁగూడదు. వారిద్దఱును భ్రాతృస్నేహమున నొకరినొకరు కౌఁగిలించుకొని, ప్రియాలాపములతో సల్లాపసౌఖ్యము ననుభవింపుచు, అపరిమితానందమును బొందిరి.

సీతయు అత్తగారి హితబోధవల్ల బుద్ధితెచ్చుకొని, అటుపయి నెప్పుడును మగనిమీఁద లేనిపోనియనుమానమును పడక నిరంతరము నాతనిమాటలలో మెలఁగుచు పూవులోతావివలెఁగలసి మెలసి యుండి నిరుపమానమైన సౌఖ్య మనుభవించుచుండెను.

చిన్నవసంతకుఁడు తనమఱఁదలైనసుభద్రను వివాహము చేసికొని; యామెవలన నమితసుఖములను గాంచుచుండెను. వృద్ధుఁడైన

యావర్ధమానుఁడును కొడుకులతోను కోడండ్రతోను బహుసంవత్సరములు కాంచీపురముననే యుండి సంతోషముతోఁ గాలమును బుచ్చుచుండెను.

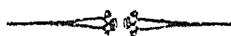
పయిని చెప్పిన విచిత్రములు వారందఱును గలిసికొన్నంత మాత్రమున ముగిసినవి కావు. తల్లిదండ్రులు ఒకకొడుకును మఱియొక కొడుకునుగాను, వసంతకు లోక భృత్యుని మఱియొక భృత్యునిగాను లక్ష్మణు లోకరియజమాను నొకరియజమానునిగాను, భార్య లోకరి మగని మఱియొకరి మగనిగాను, పౌరు లొకవసంతకుని మఱియొక వసంతకునిగాను, భ్రమించుచుండఁ బట్టణమున నిత్యమునువలయునంత వినోదము కలిగియుండెను.

స ం పూ ర్ణ ము.

సతీమణీవిజయము.

ఇందువచ్చు పాత్రములు

చంద్రకేతుఁడు—కోసలదేశపురాజు.

వీరసేనుఁడు—చంద్రకేతునకులోఁబడిన లక్ష్మణపురం సంస్థానాధీశుఁడు.

విక్రమసేనుఁడు—వీరసేనునికుమారుఁడు; సతీమణిభర్త.

సౌజన్యనిధి—చంద్రకేతుని మంత్రులలో నొకఁడు.

ధన్వంతరి—సతీమణితండ్రి: ఘనవైద్యుఁడు.

సునంద—వీరసేనుని రాణి; విక్రమసేనునితల్లి.

సతీమణి—ధన్వంతరి కూఁతురు; విక్రమసేనునిభార్య.

గుణవతి—చందనావతి కూఁతురు.

చందనావతి—కాశీనివాసురాలయిన సుగుణవతితల్లి.

సతీమణీవిజయము

పూర్వకాలమునందు కోసలదేశమును తన కయోధ్యాపురము రాజధానిగా సూర్యవంశపురాజయిన చంద్రకేతుఁడు పాలించుచుండెను. అతనిపాలనమునకు లోఁబడి యనేకసంస్థానాధిపతులు లాతనికి కప్పము కట్టుచు సేవించుచుండిరి. ఆసామంతరాజులలో లక్ష్మణపురసంస్థానాధీశ్వరుఁ డయినవీరసేనుఁ డొకఁడు. అతఁ డాకస్మికముగా మృతినొందినందున, తత్పుత్రుఁ డయినవిక్రమసేనుఁడు చిన్నతనములోనే రాజ్యమునకు వచ్చెను. చంద్రకేతునకు వీరసేనునియందు మిక్కిలి ప్రేమ గనుక, అతని మరణవార్తను విన్నప్పుడు దుఃఖించి యాతనిపుత్రుని విద్యాబుద్ధులు చెప్పించి బాగుచేయవలెననెడియుద్దేశముతో వెంటనే రాజధానికి రమ్మని విక్రమసేనుని కాజ్ఞ పంపెను. విక్రమసేనుఁడు భర్తృమరణదుఃఖితయైయున్న తల్లియొద్ద కూరుచుండి యుండఁగా సౌజన్యనిధి యనునాతఁడు రాజాజ్ఞను పట్టుకొని యయోధ్యనగరమునుండి వచ్చెను. కోసలదేశపురాజు లాకాలమునందు నిరంకుశప్రభువు లగుటనందున వారియాజ్ఞోల్లంఘనము చేయుట ప్రాణాపాయకరమని యెఱిఁగినదయి సాధ్వీమణి యైనయాసునంద పుత్రునియం దెంతప్రేమగలదయినను రాజాజ్ఞను మీఱ సాహసింపక పుత్రవియోగము సహింపలేక నాఁటిదినము తనభర్త మరల మృత్యుఁ డయినట్లు దుఃఖించుచు వెంటనే కొమారునాతనివెంటఁ బొమ్మని యుత్తరువు చేసెను. అప్పుడు సౌజన్యనిధి మంచిమాటలతో నామెకు కొంతదుఃఖోపశమనము చేసి, పుత్రవియోగమునకు శోకింపకుండ బుద్ధిచెప్పి, చంద్రకేతుఁడు దయార్ద్రహృదయుఁ డనియు, విక్రమసేనునకు తండ్రిలేనిలోపము లేకుండ నతఁడు

పితృప్రతినిధియై పితృవాత్సల్యముతో సర్వవిధముల కాపాడుననియు, రాజొకయసాధ్యవ్యాధిచేత బాధపడుచున్నందున తండ్రియెడలఁ గలిగియుండిన సౌభ్రాత్రమునుబట్టి యిప్పుడీవిక్రమసేనుని పిలిపింప వలసివచ్చె ననియు, చెప్పి యామె నోదార్చెను. అప్పుడామె రాజున కసాధ్యవ్యాధి కలిగినందునకయి వ్యసనపడి, తన చెంతనున్న సతీమణి యనుచిన్నదాని నాతనికి చేతితోఁ జూపి, ఈచిన్నదాని తండ్రియే యిప్పుడు జీవించియుండిన పక్షమున రాజుయొక్కవ్యాధిని తప్పక కుదుర్చు నని చెప్పి, ఈచిన్నది ఘనవైద్యుఁడని జగత్ప్రసిద్ధికెక్కిన ధన్వంతరికూఁతు రనియు, అతఁడు తనయవసానకాలమునందు తల్లి లేని బిడ్డయైనయాసతీమణిని తన కప్పగించినందున నాటినుండియు తా నీచిన్నదానిని పుత్రికాప్రేమతో పెంచుచుంటి ననియు తల్లి దండ్రుల సుగుణములు పట్టుపడుటచేత బహుబుద్ధిమంతురా లయి యీచిన్నది యెల్లవారిచేతను మంచి దనిపించుకొనుచున్న దనియు సతీమణియొక్క చరిత్రమును కొంత మాట ధోరణిని చెప్పెను. ఆమె యీమాటలు చెప్పుచున్నంతసేపును సతీమణి తల వంచుకొని నిలు చుండి కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచుండెను. అదిచూచి సునంద పోయిన వారినిమిత్తమయి యదేపనిగా దుఃఖించుట మంచిదికా దని చెప్పి యాచిన్నదాని నూరడించెను.

అప్పుడు విక్రమసేనుఁడు తల్లిని జూచి తనప్రయాణమునకు సెలవు వేడఁగా ఆమె కుమారుని బహువిధముల దీవించి కన్నులనీరు కాలువలుకట్ట ప్రేమాస్పదుఁడయినయాచిన్నవానిని సౌజన్యనిధి కొప్పగించి "నాయనా! ఈచిన్నవాఁడీవఱ కెన్నఁడును తల్లిదండ్రు లను విడిచి పరులయొద్ద నొంటిగా మెలఁగినవాఁడు కాఁడు. లోక వ్యవహార మెఱుఁగనియీబాలకుని కెల్లు బుద్ధిచెప్పి మంచివానినిగా

దిద్దుకొందునో మీదేభారము." అని చెప్పి వెళ్ళుటకు సెలవిచ్చెను. ఆచిన్నవాఁడు వెళ్ళునప్పుడు సతీమణినిజూచి, "నిన్ను పుత్త్రికాప్రేమతో జూచుచుండెడు మాతల్లిగారి సంరక్షణము నెప్పుడును నీ వేమఱక నేను దగ్గఱలేనిలోపము కనఁబడకుండఁ జేయుము" అని చెప్పి తల్లి నప్పగించెను.

సతీమణి చిరకాలమునుండి మనసులో విక్రమసేనుని కామించి యుండెను. ఇంతకుముం దాచిన్నది తలవంచుకొని యేడ్చినది విక్రమసేనుఁడు తన్నువిడిచిపోవుననియే కాని తండ్రినిమిత్తముకాదు. ఆమె తండ్రియందు మిక్కిలి ప్రేమకలదే యయినను, విక్రమసేనుని యందామెకుఁ గలప్రేమ యంతకంటె నధికమయినది. తనకు ప్రేమాస్పదుఁడయి కన్నుల యెదుటఁ గానఁబడుచున్న యతఁడు తన్నుఁబాసి శీఘ్రముగానే వెడలిపోవ నున్నాఁడని తలఁచుకొనుట వలనఁ గలిగిన యీపెద్దదుఃఖములో, ఎప్పుడో మరణమునొంది రూపాదులుసహితము తిన్నగాస్ఫురణకు రాక సగము మఱచి యున్న యీ తండ్రివిషయ మయినదుఃఖము తోఁచక యడఁగిపోయెను.

సతీమణికి చిరకాలము నుండి విక్రమసేనునిమీఁద ననురాగము కలదు కాని యీమె తాను బీదకుటుంబమున పుట్టినదాన ననియు, అతఁడు మహావంశమునఁ బుట్టి కిరీటాధిపత్యమున కర్హమయినవాఁ డనియు, మాత్రము మనసులో నెప్పుడును మఱచియుండినది కాదు. ఆమె తనపూర్వులు సుప్రసిద్ధులు కాకుండుటయు నాతనిపూర్వు లందఱును రాజ్యభారధూర్వహులయియుండుటయుఁ దలపోసి, ఆతనికిని తనకును గలయంతరమును విచారించి నిరాశచేసికొని, ఆకాశమునం దున్న చంద్రునిఁ గామించుట యెంతప్రయోజనకరమో తా నాతని కామించుటయు నంతేప్రయోజనకరమని భావించి నిట్టూర్పు

విడుచుచు, భార్యగాఁ గాకపోయినను సేవకురాలుగా నయిన నుండి యాతని సేవయందే తనదినములు గడపవలె నని నిశ్చయించుకొనెను. అతఁడు తనభర్త యగునన్నయాశ యామెమనస్సులో లేకపోయినను, నవ్వుమొగముతోను తుమ్మెదలను మించిన కురులతోను తేనియలొలుకుమాటలతోను సదా యతఁడు కన్నులయెదుర మెలఁగుచుండుటచేత నామె కొకవిధ మయినయానందము కలుగుచుండెను. అందుచేత నిప్పు డాతనివిగ్రహ మామెమనస్సున పొడకట్టి యామె హృదయమును దుఃఖసముద్రములో ముంచివేయఁ జొచ్చెను.

ధన్వంతరి యమోఘము లైనకొన్నిదివ్యౌషధములను దప్ప మరణకాలమునందుఁ దనకొమారితకు మఱేదియు నొసఁగిపోలేదు. ఆరాజౌషధములలో నొకటి కోసలదేశపురాజయినచంద్రకేతుఁడు బాధపడుచున్న దీర్ఘరోగమున కమోఘ మయినమందు. సౌజన్యనిధి సునందతో రాజురోగమునుగూర్చి చెప్పినప్పుడు తనప్రియుఁడు పోఁబోవుచున్న యయోధ్యానగరమునకు తానుగూడ పోయి రాజునకు చికిత్సచేసి రోగనివారణము చేయుటవలన లాభము పొందవలయునన్న యూహ సతీమణియొక్క హృదయమునం దంకురించెను. అయినను రాజవైద్యు లందఱును రాజుయొక్క వ్యాధి యసాధ్య మయిన దని నిష్కర్షించినతరువాత లేఁతవయస్సులో నున్నయొక్క సుందరి పోయి తా నావ్యాధిని నిర్మూలింపఁజేసెద నని చెప్పినపక్షమున, తనయొద్ద నున్న యౌషధమహిమ యెట్టిదయినను రాజును దదాస్థానవైద్యులును నమ్మి పనిచేయనిత్తురా యన్న సంశయముమాత్ర మామెమనస్సును బాధించుచుండెను. కాని యామె యంతటితో నిరుత్సాహురాలు కాలేదు. ఆమె కాయౌషధమునందున్న దృఢవిశ్వాసమునుబట్టి తన్ను రాజునకు చికిత్సచేయ నంగీకరించినపక్షమున నతడు తప్పక స్వస్థ

తను పొందు ననియు, అందువలనఁ దన యదృష్టము పండి తనకు విక్రమసేనుని రాణి కాఁగలభాగ్యము పట్టినను పట్టవచ్చు ననియు, నమ్మి తా నేలాగున నయిన నయోధ్యకుఁ బోవలె నని నిశ్చయము చేసికొని యుండెను.

ఇట్లుండఁగా విక్రమసేనుఁ డయోధ్యకుఁ బోయినకొంత కాలమునకు దాసియొకతె సునందయొద్దకు వచ్చి సతీమణి తనలో తాను మాటాడుకొనుచుండఁగా పొంచుండి వింటి ననియు, ఆమాటలవలన నాచిన్నది విక్రమసేనుని కామించియున్నట్లును తా నాతని నిమిత్తమయి యయోధ్యకు పోఁదలఁచి యున్నట్లును తన కర్థమయ్యెననియు ఆమెతోఁ జెప్పెను. ఆమాటలు విని యామె యప్పు డేమియు ననక సతీమణిని దనతో నొక్కసారి మాటాడిపొమ్మని చెప్పుమనిమాత్రము దాసితో చెప్పి దానిని పంపివేసెను:

ఇట్లు దాసిని పంపివేసి యొంటిగా నుండి సతీమణిసంగతినిదలఁచుకొన్నప్పు డామెకు తాను పడుచుతనములో వీరసేనుని కామించిన నాటిచర్యలు స్మరణకు వచ్చి యౌవనదశలో తానునట్టియవస్థ నేపడితి ననియు, కేతకీకుసుమమును కంటకము లంటియుండునట్లుగా యౌవన దశను కామపీడ యాశ్రయించి యుండుట నైసర్గిక మనియు, అది యప్పుడు దోషముగాఁ దోఁచకపోయినను మానవదేహమునుధరించిన వారికెల్ల నీదోష ముండునదియే యనియు, తలపోయు చుండెను. ఈప్రకారముగానాలోచించుకొనుచున్న సమయములో సతీమణియామె వద్దకు వచ్చెను. ఆచిన్నది కనఁబడఁగానే సునంద "సతీమణీ! నేను నీకు తల్లినని నీ వెఱుఁగుదువుగదా" అనెను. అనఁగానే వెలవెలపోయి సతీమణి "అమ్మా! నీవు నాయజమానురాలవు" అని యూరకుండెను. 'నీవు నాకూఁతురవు. నేను నీకు తల్లిని. నామాటల కులికిపడి అలా

గున నావంక తెల్లబోయి చూచుచున్నావేమి?'' అని యామె 'తల్లి' యన్నమాట రెట్టించి పలికెను. అందుమీఁద సతీమణి తాను విక్రమసేనుని కామించినమాట సునంద గ్రహించిన దేమోయని భయపడి, మనస్సు తొందరపడ చూపులు చంచలింప, "అమ్మా! నన్ను క్షమింపుము. మీరు నాకు తల్లియు కానేరరు; మీకు నేను కూఁతురను కానేరను. లక్ష్మణపురాధీశ్వరుఁడు నాకెట్లు సోదరుఁడగుట సంభవించును?'' అని యాచిన్నది మాట తడఁబడ పలికెను. 'కూఁతురవు కాకపోయిన నీవు నాకోడలవు కావచ్చును. కూఁతురు, తల్లి, అన్న మాటలు నీమనస్సున కింపుగా నుండకపోవుటనుబట్టి చూడఁగాకోడలవనియే నీయభిప్రాయ మనుకొనెదను. ఓసతీమణీ! నాకుమారుని మీఁద నీకు ప్రేమ గలదా?'' అని యామె యడిగెను. అడిగినమాట కుత్తరము చెప్పక సతీమణి "అమ్మా! నాతప్పు క్షమింపుఁడు'' అని భయముతో పలికెను. సునందయు నంతతో నూరకుండక "ఓసతీమణీ! నాకుమారునిమీఁద నీకు ప్రేమ గలదా'' అని యడిగిన ప్రశ్న నే మరల నడిగెను. "ఆతనిమీఁద మీకు ప్రేమ లేదా'' అని ప్రశ్న వేసి యాచిన్నది యడిగినమాట కుత్తరము చెప్పక తప్పించుకొనుటకయి ప్రయత్నించెనుగాని సునంద యంతటితో విడిచిపెట్టక "సతీమణీ! నాముందఱ నీవిట్లు దాచుటకయి ప్రయత్నింపక నీ మనస్సులో నున్నది చెప్పివేయుము. నీనోరు చెప్పకపోయినను నీచేష్టలు నీకుఁ గలవలపును బట్టబయలు చేయుచున్నవి'' అని స్పష్టముగా చెప్పివేసెను. అందుపయిని సతీమణి యామెపాదములమీఁదఁబడి తనమనస్సాతనిని తగులుట యొప్పుకొని, ముఖమున లజ్జాభయములు తోఁప వినయపూర్వకముగా క్షమింప వేఁడుకొని, ధనవ్యత్యాసమును బట్టి విక్రమసేనుని వరించుటకు తనకుఁ గలయనర్హతను దెలుపుటయే కాక

తానుకామించి యున్నసంగతి యాతనికి తెలియ దన్నమాటకూడ చెప్పివేసెను. అప్పుడు సునంద "నీ వీమధ్య నయోధ్యాపురమునకుఁ బోవ నుద్దేశించుకోలేదా?" అని యాచిన్నదాని నడిగెను. సౌజన్యనిధి రాజుయొక్కరుగ్మతను జెప్పినప్పుడు తనమనస్సులో నట్టియుద్దేశము పుట్టినమాట వాస్తవమే యని సతీమణి యొప్పుకొనెను. "అయోధ్యాపురమునకు నీవు పోఁదలఁచుకొన్న దందుకొఱకా? ఓ సతీమణీ! నీవు నాతో నిజము చెప్పుము." అని యామె యాచిన్నదానినినిర్బంధముగా నడిగెను. అడుగఁగానే సతీమణి "అమ్మా! నాకయోధ్యాపుర యాత్రావిషయ మయినబుద్ధి పుట్టుటకయి మీకుమాఱుఁడే కారణము. అతఁడే నాహృదయపీఠమునందు నిలిచి యుండకపోయినపక్షమున, అయోధ్యపేరును మందుపేరును రాజుపేరును నేను తలపెట్టకపోయియే యుందును." అని యున్నది యున్నట్టు ధారాళముగాఁ జెప్పివేసెను. తనయిష్టమునుగాని యనిష్టమునుగాని తెలుపక సునంద యాచిన్నది చెప్పిన దంతయు విని, కడపట "నీ కాయౌషధమహిమ యం దంతనమ్మక మున్నదా?, యనిమాత్ర మడిగెను. అప్పుడు సతీమణి యాదివ్యౌషధము తనతండ్రియొద్ద నున్న మహౌషధములలో నెల్ల నుత్తమోత్తమ మైన దనియు, అది యతఁడు చిరకాలము మహాత్ముల నాశ్రయించియు స్వానుభవము నుపయోగించియుకష్టపడి సంపాదించిన సిద్ధౌషధ మగుటచేత దానియోగము నెవ్వరికిని జెప్పక మరణకాలమునందు ప్రాణాధికురా లయినతనకు రహస్యముగా నుపదేశించె ననియు, ఆమెకు నమ్మకము పుట్టునట్లుగాఁ జెప్పెను. ఆమాటలు విన్నపిమ్మట సునంద కొంచెముసే పాలోచించి ధన్వంతరియొక్క మరణసమయమునందు తా నాతనికొమారితయొక్క యోగక్షేమముల విషయ మయి సాధ్యమయినంతశ్రద్ధ వహించెద నని వాగ్దానము

చేసియుండుట తలంచుకొని రాజుయొక్క క్షేమమునుగూడ ముఖ్యముగాఁ గోరియున్నదిగాన సతీమణియొక్క ప్రయత్నమునకు ప్రతిబంధములు కల్పింపక, అయోధ్యకు పోయి యథేచ్ఛముగా పనిచేయుటకయి యాచిన్నదానికి సెల విచ్చి ప్రయాణమునకు వలయుధనమును తగినపరివారమును గూడ సమకూర్చెను. అందుకు సతీమణి పరమానందభరితురా లయి యామెకు నమస్కారములుచేసి యామెచే ననేకాశీర్వచనములను పొంది, రాజున కారోగ్యమును గలిగించి యభీష్టఫలసిద్ధిని పొందు మని యామెవలన కడపటిదినముననుబడసి, అయోధ్యకుఁ బోవుటకు బయలు దేఱెను.

సతీమణి కొన్ని దినములలో సుఖముగా నయోధ్య చేరి, సౌజన్యనిధియొక్క సాహాయ్యముచేత శీఘ్రకాలములో రాజసందర్శనము చేయఁ గలిగెను. కాని యాచిన్నదానిప్రయాణముమాత్ర మంతటితో సఫలము కాలేదు. ఆయువతివలన నౌషధము పుచ్చుకొనుటకు రాజొకపట్టున నొప్పుకొనలేదు. ఆమె తాను లోకప్రసిద్ధుఁ డైన ధన్వంతరియొక్క కూఁతుర ననియు, అమందు తనతండ్రి యావజ్జీవమును ధారపోసి శ్రమపడి సంపాదించిన తిరుగులేని సంజీవనౌషధ మనియు, చెప్పి యాయమూల్యౌషధప్రయోగముచేత మూడుదినములలో వ్యాధి లొంగకపోయినపక్షమున తనప్రాణముల నిచ్చెద నని శపథము పలికినమీఁదట తుదకు రాజాయౌషధసేవచేయుట కంగీకరించెను. కాఁబట్టి మూఁడుదినములలో రాజువ్యాధియైనను పోవలెను సతీమణితల యైన పోవలెను. నిజముగా వ్యాధియు నిర్మూలించిన పక్షమున, కావలసిన వస్తువాహనముల నన్నిటి నిచ్చుటయే కాక యామె కోసలదేశములో నెవ్వనిఁ గోరునో యాపురుషుని భర్తగాను ననుగ్రహించినట్లుకూడ రాజు వాగ్దానము చేసెను. రాజును

స్వస్థునిగాఁ జేయుటవలన సతీమణి యపేక్షించినదియు వరలాభమే కాని ధనవస్తువాహన సమృద్ధి కాదు.

సతీమణి కాయాపధమునందుఁ గలనమ్మకము వ్యర్థము కాలేదు. మూఁడుపూటలు సేవించునప్పటి కెల్లను రాజుయొక్క శరీర స్థితిలో కొంతగుణ మగుపడెను; మితిపెట్టినమూఁడుదినములును మందు పుచ్చుకొనునప్పటికి రోగము నిశ్శేషముగా కుదిరి రాజునకు సంపూర్ణారోగ్యము కలిగినది. అప్పుడు రాజు నిర్భరానందపరవశుఁడయి తనయాస్థానమునందుఁ గలరూపయౌవనగుణసంపన్ను లయిన రాజపుత్రుల నందఱిని రావించి వారిని సతీమణికిఁ జూపి, ఇష్ట మున్న యెడల వీరిలో నొక్కరిని భర్తగా వరింపవచ్చు నని చెప్పెను. ఆమె మనోవల్లభుఁడయినవిక్రమసేనుఁ డాగుంపులోనే యున్నందున, భర్తృవరణమునం దామెకు కష్టములేకపోయెను. అందుచేత సతీమణి "యితఁడే నావల్లభు" డని విక్రమసేనునిజూపి అతనితో "ఓప్రాణ నాయకుఁడా! నేను మిమ్ము బరిగ్రహించెద నని సాహసించి చెప్పఁ జాలను; నన్నే మీకు సమర్పించుకొనుచున్నాను. నాయావజ్జీవమును నన్ను సేవకురాలినిగాఁ గ్రహించినాసేవనంగీకరింపుఁడు" అని చెప్పెను. అంతట రాజాతనిని జూచి "ఓ విక్రమసేనా! నీ వీచిన్నదానిని భార్యనుగా స్వీకరింపుము. ఈమెయే నీకు ధర్మపత్ని" అని యాజ్ఞాపించెను. అప్పుడు విక్రమసేనుఁడు సందేహింపక చంద్రకేతునితో సతీమణి బీదయింటి వైద్యునికూఁతు రనియు, తండ్రిపోయినప్పటినుండియు తమ యింటనే యుండి తనతల్లి సంరక్షణలో పెరిగిన దనియు, అందుచేత తమ కాచిన్నది పరిచారికవలె నుండినదనియు, చెప్పి యామెను పాణి గ్రహణము చేసుకొనుటకు తన కిష్టములేదని తెలియఁజేసెను. అతఁడు చూపిన తిరస్కారభావమును పలికిన నిరాకరణవచనమును మనస్సున

నాటుకొనఁగా సతీమణి రాజువంకఁ జూచి "ఓ దేవా! ఏలినవారి దేహము స్వస్థపడినందుకు నాకు సంతోషముగా నున్నది. నాకంతే చాలును. తక్కినవిషయ మయి దేవర శ్రమపడవలసినపని లేదు." అని విన్నవించెను కాని రాజు తనయాజ్ఞోల్లంఘన మెవ్వరును చేయరా దని చెప్పి, ఆదినముననే పురోహితుని రప్పించి వా రిరువురకును బలవంతముగా విధ్యుక్త మయినవివాహమును జేయించెను. ఆవివాహమువలన వధూవరులలో విక్రమసేనునకును మనస్సునకు సుఖము కలుగలేదు ; సంసారము చక్కఁబడు నన్నయాశ లేకపోవుటచేత సతీమణికిని సంతోషము కలుగలేదు. ఆమె ప్రాణత్యాగమున కయిన నొప్పుకొని యభీష్టసిద్ధిని పొంది కోరినభర్తను వరించినను, భర్తనిప్పించుటవలె భర్తయొక్కయనురాగము నిప్పించుట కోసలాధీశ్వరుని చేతిలో లేనందున ఫలానుభవము లే దనియు యందనిమ్రానిపండు తన దనుకొనుదానివలె గ్రుక్కిళ్ళుమ్రింగుచు చూచి సంతోషింపవలసినదాయెను.

విక్రమసేనుఁడు వివాహముకాఁగానే భార్యను జూచి తా నయోధ్యను విడుచుటకయి రాజువద్ద సెలవు పొందు మని చెప్పెను. ఆమె రాజును ప్రార్థించి కోరినప్రకారముగా సెలవిప్పింపఁగానే విక్రమసేనుఁడు భార్యను జూచి, వివాహ మాకస్మికముగాఁ జరిగినందున తనమనస్స్వాస్థ్యము చెడిపోయిన దనియు, అందుచేత తాను దూర దేశయాత్ర పోనుద్దేశించుకొన్నాఁ డ ననియు, చెప్పి, ఆమెను తనతల్లి యొద్దకు పోయి యుండవలసిన దని యాజ్ఞాపించెను. అందుమీఁద నాయువతి మనస్సులో ఖేదపడి, దుఃఖముపయికి కనఁబడనీక భర్తను జూచి ధైర్యముతో "ఓప్రాణేశ్వరా ! నే నెప్పుడును తమయాజ్ఞకు బద్ధురాలనే. జన్మముచేత మీతో సమానురాల నయ్యెడు భాగ్యము

నా కీశ్వరుఁడు కలిగింపక పోయెనుగదా యని సదా పరితాప పడుచు మీ విధేయ సేవకురాల నయి యీశరీరములో జీవమున్నంత వఱకు మీయనుగ్రహమును సేవను గోరి వేచియుండెదను'' అని చెప్పి కన్నులనీరు నించెను. ఆమెయొక్క మాటలుగాని కన్నీరుగాని యాతని కఠినహృదయమును కరఁగింపలేకపోయినందున, అతఁడు కొంచెమయి నను జాలిపడనివాఁడయి మాఱుమాట చెప్పక తాను పోనుద్దేశించు కొన్న దేశముపేరయినను భార్యతోఁ జెప్పక యామెను విడిచి పోయెను.

భర్తయొక్క యాజ్ఞానుసారముగా సతీమణి లక్ష్మణపురము త్త వారియింటికి వచ్చెను. ఆమె రాజుప్రాణమును కాపాడి కోరినభర్తను పొందియే స్వగృహమునకు వచ్చినను, విచారగ్రస్తురాలయి నిరుత్సా హముతో దీనురాలయి యత్తగారిపాలఁ బడవలసినదాయెను. ఆమె భర్తృగృహము చేరునప్పటికి కక్కడకు హృదయభేదనము చేసెడు పిడుగువంటి యుత్తర మొక్కటి విక్రమసేనునివద్దనుండివచ్చియుండెను.

ఉత్తమురాలయిన యానునంద తనకుమారుఁడు కోరి తెచ్చు కొన్న యుత్తమకులీనురాలయిన కోడలి నాదరించినట్టే సతీమణి నాదరించి మంచిమాటలు చెప్పి కొడుకు చేసిన యనాదరణ మఱచు నట్లుగా నాచిన్నదాని నోదార్చెను. కాని యామెచేసిన యాదరము వలన సతీమణి మనస్సులోసంతోషింపక, ''అత్తా! నాప్రాణనాథుఁడు దేశములపాలయిపోయెను. ఇఁక నే నాథన్యుని నవ్వు మొగమును జూడను గాఁబోలును!'' అని కంట తడిపెట్టెను. అప్పుడామె కొమా రుఁడువ్రాసిన యుత్తరమును దీసి ''నాచేతియుంగర మెప్పుడు నీచేతికి వచ్చునో నన్నప్పుడుమాత్రమే భర్తయని పిలువుము. ఆయప్పుడనె డుకాల మెప్పుడును రాకుండు నని నేను నమ్మెదను'' అని దానితో

భార్యనుగూర్చి యతఁడు వ్రాసినభాగమునుజదివెను. ఆమాటలువినఁగానే గుండెలు పగిలి యాచిన్నది "ఇది వజ్రకఠిన మయినవాక్యము" అని పలుకుచు మొదలునఱికిన కదళీతరువువలె నేలఁ గూలఁబడెను. అప్పుడు సునంద కోడలిని కౌఁగిలించుకొని లేవనెత్తి శాంతత వహింపవలసిన దని ధైర్యము చెప్పుచు "నాకొడుకిప్పుడు దేశాంతరము పోయినందున నీవే నాభిక్ష"వని యనుచుఁ బిచ్చి దుఃఖోపశమనము చేసెను. కాని మనస్సున కూఱట కలుగక, సతీమణి నేల చూచుచు బొటబొట కన్నీరు కార, భర్తయుత్తరమును చేతఁబట్టుకొని చూచి "నాకు భార్య లేనంతవఱకు నాకు కోసలదేశములో నేదియు లేదు అన్న వాక్యమును జదివెను. ఆమాట లందున్నవా యని యత్తగారు ప్రశ్న వేసెను. ఉన్నవని చెప్పి కోడ లాపయిని నోట మాటరాక చిత్రప్రతిమవలె నిశ్చేష్టురాలయి యూరకుండెను.

మఱునాఁటి ప్రాతఃకాలమున సతీమణి యెక్కడ వెదకినను కానఁబడలేదు. ఆచిన్నది యిల్లు విడిచి వెళ్ళునప్పు డొకయుత్తరము వ్రాసి యొకదాసిచేతి కిచ్చి, అది తాను వెళ్ళినతరువాత సునందచేతి కిమ్మని చెప్పిపోయెను. ఈయుత్తరములో విక్రమసేనుఁడు తనయిల్లును దేశమును విడిచి దూరదేశములపా లగుటకు తాను కారకురా లయినందున కెంతయుఁ జింతించుచున్నా ననియు, తాను జేసినయీపాపమును పోఁగొట్టుకొని లోకనిందను తొలఁగించుకొనుటకయి విశ్వేశ్వరస్వామిసందర్శనార్థము తానిప్పుడు కాశీయాత్ర పోవుచున్నా ననియు, అతఁ డంతగా ద్వేషించుచున్నభార్య మరల రాకుండ దేశాంతరము పోయిన దని తెలిపి విక్రమసేనుని స్వగృహమునకు రప్పించి సుఖపడునట్లు చేయవలసిన దనియు, అత్తగారిపేర వ్రాసెను.

అయోధ్యాపురమును విడిచినతరువాత విక్రమసేనుఁడును తిన్నగా కాశీపురమునకే పోయి, కాశీదేశపురాజువద్ద సేనలో కొలువు కుదిరి, ఆరాజునకును మగధదేశపురాజునకును జరిగిన యుద్ధములో తనశూరత్వమును గనఁబఱచి తనరాజునకు గెలుపు కలిగించి మహాప్రసిద్ధుఁడయి యుండెను. ఇట్లుండఁగా సతీమణి దేశము విడిచిపోయిన దనియు, ఇఁక నీవు స్వగృహమునకు వచ్చి సుఖముగా నుండవచ్చు ననియు, అతనికి తల్లివద్దనుండి యుత్తరము వచ్చెను. ఆయుత్తరమును జూచుకొని యతఁడు స్వదేశమునకుఁ బ్రయాణ మగుచున్నసమయములోనే సతీమణియు యోగినీవేషముతోఁ బోయి కాశీపురమున ప్రవేశించెను. సతీమణి కాశీపురము చేరి యాపట్టణములో యాత్రార్థము వచ్చినయితరదేశపుస్త్రీలకు బసలు మొదలయిన విచ్చి యాదరణచేసెడి పుణ్యాత్మురా లయినయొకస్వజాతివితంతువు కల దని విని ఆమెయింటికిఁ బోయెను. ఆమెయు సహజసౌజన్యముతో పరదేశమునుండి వచ్చినయాసతీమణిని సత్కరించి, తనయింట భోజనవసతులు కల్పించి యాదరించెను. ఆమె భోజనము లయినతరువాతసతీమణితో నానావిషయములనుగూర్చి మాటాడుచు, నేటిసాయంకాలము రాజుయొక్కసేన లూరిబయలను రెండువ్యూహములుగాఁ జేరి కృత్రిమయుద్ధమును జేయఁబోవుచున్నవి చూడవచ్చెదవా యని యడిగెను. ఆమె యాప్రసంగములో తమ రాజుసేనలో కోసలదేశపురాజపుత్రుఁడొకఁడు సేనాధిపతిగా నున్నాఁడనియు, అతనిపేరు విక్రమసేనుఁడనియు, ఆతఁ డీమధ్యను జరిగినయొకయుద్ధములో నసమానశౌర్యమును జూపి మహాపరాక్రమశాలియని పేరుపొందె ననియుకూడఁ జెప్పెను. ఆమాటలు విన్నపిమ్మట సతీమణికి రంగభూమికి రమ్మని వేఱుగఁ బిలువవలసిన యావశ్యకమే లేకపోయెను. అప్పుడు వారిరువు

రును సేనావ్యూహమును జూచుటకు బయలుదేఱిరి. వారు పోవు నప్పుడు త్రోవపొడుగునను విక్రమసేనునిగూర్చియే ప్రసంగించుకొను చుండిరి. రంగభూమి చేరినతరువాత విక్రమసేనునిమొగము చూచు నప్పటికి సతీమణి కొక్కసారిగా సంతోషమును దుఃఖమునుగూడ కలి గెను. అప్పు డారాజవితంతువు సతీమణిని జూచి 'ఇతఁడు చక్కని వాఁడు కాఁడా?' అని యడిగెను. "అవు నతఁడు మిక్కిలి చక్కని వాఁడే. ఇతనియందు నా కెంతో యిష్టముగా నున్నది." అని సతీ మణి ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. ఆవితంతువు మరల వచ్చునప్పుడును సతీమణితో విక్రమసేనుని కథలనే చెప్పఁజొచ్చెను. అయోధ్యానగర ములో నాతనికి బలవంతముగా వివాహము చేయుటయు, అతఁడు నిర్దయుఁడయి చేసికొన్న భార్యను విడిచిపెట్టి వచ్చి యచ్చట సేనలో కొలువుకుదురుటయు, లోనుగాఁ గలతనదురదృష్టకథను జెప్పుచున్న ప్పుడు సతీమణి శాంతభావమును వహించి శ్రద్ధతో వినుచుండెనుగాని యామె యాకథను మార్చి క్రొత్తకథను జెప్ప నారంభింపఁగానే యందలిప్రతిపదమును మనస్సులో శూలమువలె నాఁటుకొనఁగా సహ నము వహించి వినలేకపోయెను.

ఇప్పు డామె యారంభించినకథ విక్రమసేనుఁడు తనకొమార్తెను మోహించుటను గుఱించినది. విక్రమసేనుఁడు సతీమణిని వివాహము చేసికొనుట కిష్టము లేనివాఁడయినను, బొత్తిగా వివాహ మాడుటకే యిష్టము లేనివాఁడు కాఁడు. అతఁడు కాశీనగరమునందు సతీమణి బస యిచ్చి యాదరించినచందనావతియొక్కయింటిసమీపమునందు వాసము చేయుచున్నందున, ఆమెపుత్త్రియైనగుణవతి యనుపేరు గల రూపవతి యైనయువతిని మోహించెను. అందుచేత నతఁడు గుణవతి యొక్కగుణరూపలావణ్యాదులనుగూర్చి పద్యములు చెప్పి చదువుచు,

చందనావతియింటి కప్పుడప్పుడు వచ్చి గుణవతి యనుసార్థకనామము గలయామెకుమారీరత్నమును తన్ను వివాహ మాడు మని ప్రార్థించు చుండును. అతనికి విధ్యుక్తముగా వివాహము చేయఁబడిన ధర్మపత్ని జీవించి యున్న దని యెఱిఁగిన దయినందున, గుణవతి యాతనిప్రార్థన నంగీకరింపక యాతని కెంతమాత్రమును ప్రోత్సాహము కలిగింప కుండెను. గుణవతి చిన్నప్పటినుండియు తల్లిదండ్రులయొక్కమంచి శిక్షలోఁ బెరిగిసద్వర్తనము నేర్చుకొన్నది. ఆమెతల్లి యైనచందనావతి యిప్పు డంత ధనికురాలుగా నుండక పోయినను గొప్పవంశమునఁబుట్టి పూర్వము విశేషభాగ్య మనుభవించి యుండినది. ఆమెతండ్రియు కాశీరాజుసేనలో నాయకుఁడుగా నుండి వీరమరణము నొందెను. చందనావతి యీసంగతు లన్నిటిని సతీమణితోఁ జెప్పి, తనకొమారిత యొక్కగుణసంపదను గొంత శ్లాఘించి, ఆమె కట్టిసుగుణములు కలుగుటకు తాను చిన్నప్పటినుండియుఁ జెప్పిన విద్యాబుద్ధులు కారణము లని చెప్పిఁ కట్టకడపట విక్రమసేనుఁడు మఱునాఁటియుదయకాలము నందే కాశీకానగరమును విడిచి వెడలిపో నున్నందున నొక్కసారి యీరాత్రి దర్శన మయిననిచ్చి క్షణకాలముమాటాడ ననుగ్రహింప వలసినదని యతఁడు గుణవతికిఁ బలుమాఱుసందేశములు పంపు చున్నాఁడనికూడఁ జెప్పెను.

ఈకథను వినుటవలన సతీమణిమనస్సున కెంతో నొప్పి కలిగినను, ఆమె యంతటితో నిరుత్సాహురాలుగాక యిందువలనఁ దన భర్తయొక్కపొందును గలిగించుకోవచ్చునని యొకయుపాయ మాలోచించుకొని, తానే భర్తచేత విడిచిపెట్టఁబడిన సతీమణిననియు తన్నే యాతని కయోధ్యరాజు బలాత్కారముగా వివాహము చేయించె ననియుఁ జందనావతితోఁ జెప్పి, "నాయందు దనుగ్రహించి మీరును

మీపుత్రికయు నేటిరాత్రి విక్రమసేనునిరాక కంగీకరించి, గుణవతీ స్థానమున నన్నుంచవలయును" అని యామెను దైన్యముతో వేఁడు కొనెను. తా నీమాఱువేషము వేసికొని భర్తృసందర్శనము చేయఁ గోరుట యేలాగున నయినఁ దానాతని వ్రేలియుంగరమును గైకొన వలయు ననియు, ఆయుంగరమును దనయొద్దనుండి తీసికోఁ గలిగినపక్ష మున తన్నాతఁడు భార్యనుగా నంగీకరించెదనని యుత్తరము వ్రాసె ననియు, సతీమణి యామెతో వివరముగాఁ దెలిపెను.

కొంతవఱకు భాగ్యహీనురాలయిన సతీమణియొక్క దుర్దశను వినుటచేత జాలిపుట్టియు కొంతవఱకు భర్తృసమాగమమును సమకూ ర్చినపక్షమున నామె యిచ్చెద నన్నబహుమానమునందాశ పుట్టియు చందనావతియు తత్పుత్రి యగుగుణవతియు సతీమణి కీవిషయమునఁ దమచేతనయిన సాహాయ్యమునంతను జేసెదమనియొప్పుకొనిరి. అందు చేతవెంటనే యామె వారిచేత విక్రమసేనునకు సతీమణి స్వదేశములో మరణము నొందినట్లు చూచినవారు వచ్చి చెప్పిరని వర్తమానము పంపించి, ఆరాత్రివచ్చి గుణవతినిజూచి మాటాడిపోవచ్చునని తెలియఁ జేయించెను. ఇట్లు చేయించుటలో సతీమణియొక్క ముఖ్యోద్దేశము భార్యయొక్క మరణవార్త నిశ్చయముగాఁ దెలిసెనేని యతఁడు తప్పక గుణవతిని వివాహమాడుటకు సంశయింపక యంగీకరించు ననియు, ఆయంగీకారసమయమునందు గుణవతీవేషముతో నున్న తా నాతని వలన వాగ్దానముమాత్రమే కాక వాగ్దానముతోఁగూడ నుంగరమును సహితము పొందవచ్చు ననియు, తప్ప వేఱేమియుఁ గాదు. ఆయుంగర మెట్లయినఁ దనచేతఁ జిక్కెనా యతఁడు తప్పక తనకు దక్కినవాఁడే యని యామెకు దృఢవిశ్వాసము గలదు.

పంపిన సందేశప్రకారముగా నతఁడు రాత్రి చీఁకటిపడిన తరువాత నొంటిగా గుణవతిని సందర్శించుటకయి చందనావతి యింటికి వచ్చెను. అతనితో సంభాషించుటకయి గుణవతి వేషము వేసికొని యావలనే సతీమణి గుణవతియొక్క గదిలో సిద్ధముగా దీపపుక్రీనీడను బల్లమీఁద గూరుచుండియుండెను. అవి యన్నియు గుణవతినుద్దేశించి పలికిన వని యామె యెఱిఁగిన దయినను, విక్రమసేనుఁ డప్పటిప్రసంగములోఁ బలికిన యనురాగసూచకము లయినవాక్యములును శ్లాఘనలును సతీమణికప్పుడు కర్ణరసాయనములుగానుండెను. సతీమణియొక్క మృదుసరసవచనములును నాగరికతావిలాసమును సెగపొంతఁ జేర్చిన వెన్నవలె నాతనిహృదయమునపూర్ణముగా కరఁగించినందున, విక్రమసేనుఁ డణుమాత్రమును సంకోచింపక తనకట్టిరసికజనాగ్రగణ్యురాలి చెట్టఁబట్టఁగలిగినభాగ్యము సంభవించినయెడల లోకములోఁ దనయంతటిధన్యుఁ డింకొకఁ డుండబోఁ డని నిశ్చయముగా నమ్మి యామెను పాణిగ్రహణము చేసికొనుటకును యావజ్జీవమును ప్రాణతుల్యముగాఁ బ్రేమించుటకును ఎన్నెన్నో బాసలు చేసెను. అదియంతయుభావిశుభసూచకమని భావించుకొని సతీమణి యాతఁడన్నప్రకారముగా జరుగునుగాక యని కోరుచుండెను.

విక్రమసేనుఁడు తనభార్యయైన సతీమణి తెలివితేటలుగల యంతటిసరసురాలని యెంతమాత్రమును గుర్తెఱిఁగినవాఁడు కాఁడు. ఆమెయోగ్యతలోఁ గొంతయైనను గనిపెట్టినవాఁడయియుండినయెడల ఈవల కామె నీప్రకారముగా ననాదరము చేసియుండఁడు. నిత్యమును జూచుచుండుటచేత నాతని కతిపరిచయమువలన నామెముఖసౌందర్యమునందు లక్ష్యము లేకపోయెను. తఱుచుగాఁ జూచుచుండుటచేత

సుందరవస్తువులయందుసహితమనాదరమును తృణీకారభావమును గలుగుచుండుటలోకస్వభావమేకదా! భయభక్తులుగలభృత్యురాలయి యాతనియెదుట నెప్పుడును స్వేచ్ఛతో మాటాడియుండక పోవుటచేత విక్రమసేనున కామెరసికత్వమును కౌశలమును గనిపెట్టుట కీవఱకెన్నడును నవకాశమేకలుగలేదు. తనభావిభాగ్యమంతయు నిప్పటిసంభాషణముయొక్క పర్యవసానముమీఁదనే యాధారపడి యుండునని యెఱిఁగినదగుటచేత సతీమణి యిప్పుడు తన వాక్చమత్కారమును రసికత్వమును పూర్ణముగాఁ గనఁబఱిచి క్షణకాలములో నాతనిని సమ్మోహపఱిచి వశ్యుని జేసికొనెను. అప్పుడు విక్రమసేనుఁడు కామపరవశుఁడయి యామెనుదక్క లోకములో మఱియెవ్వరిని భార్యనుగాఁజేకొనననని ప్రమాణముచేసి తనమీఁద గలయవ్యాజానురాగమునకు గురుతుగా సతీమణి తనకిమ్మని కోరినముద్దుటుంగరము నామెవ్రేలికిఁబెట్టి ఆమెకుఁ గలప్రేమకు జ్ఞాపకచిహ్నముగా తనకు రాజు మెచ్చి బహుమానముచేసిన యమూల్యాంగుళీయకము నామె యియ్యఁగా దానిని గౌరవముతోఁబుచ్చుకొని తనవ్రేలినిధరించుకొనెను. ఇట్లు పరస్పరానురాగసూచకము లయినయాభరణములను స్వీకరించి వలపు తెలిపెడు మాటలతో విడువలేక విడువలేక యావధూవరు లొండొరుల నెడఁబాసినతరువాత విక్రమసేనుఁ డామెవద్ద సెలవుగైకొని మఱునాఁటి ప్రాంతఃకాలముననే స్వదేశమునకు ప్రయాణ మయిపోయెను. తానేర్పఱుచుకొన్న యుపాయము పూర్ణముగా నెఱవేఱుటకయి వారల సాహాయ్య మావశ్యకముగాఁ గావలసి యున్నందున సతీమణి గుణవతిని తల్లియైన చందనావతిని దనవెంట నయోధ్యానగరమునకు వచ్చునట్లు ప్రార్థించి యొడఁబఱిచెను. వా రాపట్టణము చేరునప్పటికి రాజంతకుముందే భర్తృవియోగము నొందియున్న సునందనుజూచి పరామర్శించి వచ్చునిమిత్తము లక్ష్మణపురమునకుఁ బోయె నని తెలియ

వచ్చెను. ఆసంగతి విన్నతోడనే సతీమణి వారిని వెంటఁగొని తత్క్షణమే బయలుదేఱి నిత్యప్రయాణములతో లక్ష్మణపురము వచ్చిచేరెను.

చంద్రకేతుమహారాజిప్పుడుమంచియారోగ్యదశయందుండెను. తన రోగనివారణమునకు హేతుభూతురాలయిన సతీమణియెడల నారాజున కింకను కృతజ్ఞత మిక్కిలిబలముగానే యున్నందున, అతఁడు సునందయొక్క పరామర్శ కాఁగానే మొట్టమొదట సతీమణియొక్క ప్రశంసనేతెచ్చి యామెయొక్కగుణసౌందర్యాదులను గొంతసే పభివర్ణించి యటువంటితరుణీరత్నమును విక్రమసేనుఁడు కేవలబుద్ధిహీనత చేతనే విడనాడుకొనెనని చెప్పెను. అందుమీఁద సునంద తనదుఃఖమాగక కోడలిమీఁది ప్రేమచేతఁ గలిగినశోకము సముద్రతరంగమువలె హృదయములోనుండి పొరలిపొరలిరాఁగాసతీమణియొక్కసుగుణసముదాయమును దలఁచుకొని రోదనము చేయనారంభించెను. అప్పుడు రాజామె నోదార్చి తానదియంతయు ఆవలఁ కేమఱచి క్షమించితినని చెప్పి యామెకు దుఃఖోపశమనముచేసెను. కాని దయార్ద్రహృదయుఁడయిన సౌజన్యనిధిమాత్రము దుఃఖమును సహింపలేక, వివేకహీనుఁడయిన విక్రమసేనుఁడు తనమందభాగ్యముచేత నారీరత్నమయిన సతీమణి కవజ్ఞచేసి భార్యయెడను తల్లియెడను రాజునెడలను మహాపరాధియయ్యె ననియు, ఎవ్వతెనిరుపమానసౌందర్యము లోకమునంతను భ్రమగొల్పఁజాలెనో, యెవ్వతెసరసవాక్యము లెల్లవారినిచిత్రప్రతిమలవలెఁ జేయఁజాలెనో యటువంటి కులాలంకారమయిన పతివ్రతాతిలకము వేయేండ్లు తలక్రిందుగా తపస్సుచేసినను లభింపదనియు, బహువిధముల విలపింపఁజొచ్చెను. అప్పుడు రాజాతనిని జూచి విచారపడవలదని బోధించి, చేయిజాఱినవస్తువును దలఁచుకొనిదుఃఖపడుటవలన మనోవేదన పెరుగుటతప్ప వేఱుకార్యము లేదని నీతికఱపి, విక్రమసేను

నుద్దేశించి యతం డెక్కడ నున్నాఁడని యడిగెను. వెంటనే విక్రమసేనుఁడు రాజు సమక్షమునకు వచ్చి యాతనిపాదములమీఁదఁ బడి మ్రొక్కి, తానునిస్తారణముగా తనభార్యను పెట్టినక్రోధకయిచింతా క్రాంతుఁ డయి వ్యసనమును దెలుపఁగా, ఆతనితండ్రియెడలఁ గల సుహృద్భావమునుబట్టియు తల్లియెడలఁ గలగౌరవమునుబట్టియు రా జాతనినిక్షమించి పుత్రవాత్సల్యముతో మన్నించెను. కాని రాజుతాను సతీమణికి బహుమానముచేసినయుంగరము విక్రమసేనుని వ్రేలిని కానఁబడఁగానే రాజునకావఱ కాతనియం దున్నయనుగ్రహమంతయు పోయి క్షణకాలములో నాగ్రహముగా మాఱెను. ఆయుంగరమును రాజు సతీమణి కిచ్చినప్పు డామె తన కేదయిన ప్రాణాంతోపద్రవము వచ్చినప్పుడు విపద్రక్షణార్థమయి రాజువద్దకుఁ బంపినఁదక్కఁ దన బొందెలో జీవ ముండఁగాఁ దానాయుంగరము నెప్పుడు నెడబాయనని యనేకప్రమాణములు చేసెను. ఆయుంగరము నీ కెక్కడనుండి వచ్చినదని రాజడిగినప్పుడు వివాహదినముమొదలుకొని తా నెప్పుడును మరల సతీమణిని జూడలేదనియు, తన కీయుంగరము నొకరాత్రివేళ నొకసుందరి చీఁకటిలో నిచ్చినదనియు, నమ్మరానికథ నొకదానిని విక్రమసేనుఁడు చెప్పెను. విక్రమసేనునకు భార్యయం దిష్టము లేని సంగతి రా జెఱుఁగునుగాన, ఆమాటలచేత మఱింత యనుమానము గలవాఁడై "ఇతఁడు సతీమణిని జంపెనని నాకు సందేహము కలుగుచున్నది. ఈతనిని పట్టుకొనుఁడు" అని రాజు తనభటుల కాజ్ఞాపించెను. ఈసమయములోనే గుణవతి తనతల్లితోఁగూడఁ బ్రవేశించి విక్రమసేనుఁడు తన్ను వివాహమాడెదనని వాగ్దానముచేసియున్నాఁడు గానఁ ద న్నాతఁడు వివాహము చేసికొనునట్లు శాసింపవలసినదని రాజుతో విజ్ఞాపనము చేసికొనెను. అప్పుడు రాజుకోపమునకు భయ

పడి విక్రమసేనుఁడు తా నాచిన్నదానిని పెండ్లియాడెదనని యెప్పుడును వాగ్దానము చేసియుండలే దని చెప్పెను. అందుమీఁద గుణవతి తన మాటలు సత్యమని రూఢిపఱుపుటకయి యాతఁ డిచ్చినయుంగరమును జూడుఁడని సతీమణి తనచేతి కిచ్చినయుంగరమును జూపెను. అంతే కాక యామె తన్నాతఁడు వివాహము చేసికొనెద నని దైవసాక్షికముగా ప్రమాణము చేసినప్పు డిప్పుడాతనివ్రేలి నున్నయుంగరమును దా నాతని కిచ్చితినని కూడఁ జెప్పెను. అందుమీఁద రాజుయొక్క యనుమానము మఱింతబలపడి రాజభటులనుబిలిచి యామెనుగూడఁ బట్టుకొనుఁ డని యాజ్ఞాపించి, "సతీమణియొక్క యుంగరము మీ కెట్లు వచ్చినదో మీరు నిజము చెప్పకపోయినపక్షమున మీయిద్దఱితలలును గూడఁ దీయించెదను." అని గుణవతి విక్రమసేనుని జూచి కోప దృష్టితోఁ బలికెను. అప్పుడు తమ కాయుంగరము నమ్మినవారి నిచ్చటకుఁ దీసికొనివచ్చుటకయి తనతల్లికి సెలవిం డని గుణవతి రాజును వేఁడుకొనెను. రా జామెప్రార్థన నంగీకరింపఁగా చందనావతి వెలుపలికిఁ బోయి వెంటనే సతీమణిని దనవెంటఁ దీసికొనివచ్చెను.

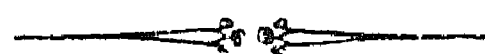
అప్పుడు సాధ్వీమణి యైనసునంద తనకొడుకునకు సంభవించిన విపత్తునకయి చింతించుచు సతీమణి నతఁడు నిజముగానే చంపియుండు నని భావించుకొన్నది గాన, చిన్నప్పటినుండియుఁ బుత్రికావాత్సల్యముతోఁ బెంచి పెద్దదానిని చేసిన ప్రేమాస్పదురా లయిన ముద్దుల కోడలు వచ్చి యెదుట నిలువఁబడఁగానే పట్టరానిసంతోషము గల దాయెను. ఆకస్మికముగాఁ గలిగినసంతోషములో రాజును దాను జూచెడుదానియందే నమ్మకము లేనివాఁడయి "నాయెదుట నిలుచున్నది విక్రమసేనుని భార్యయా?" అనియడిగెను. తనభర్తయుఁ గను దన్ను భార్యనుగా నంగీకరించనందున సతీమణి రాజునుజూచి "మహాప్రభూ! ఈసేవకురాలు విక్రమసేనునియొక్క భార్యారూపధారిణి గాని నిజ

మయినభార్యకాదు,'' అని ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. అప్పుడు విక్రమ సేనుఁడు "క్షమింపుము నాకు భార్యారూపధారిణివియు భార్యవును రెండునుగూడనీవే'' అనిబిగ్గరగాఁజెప్పెను. 'ఓప్రాణేశ్వరా ! నాఁటి రాత్రి నే నీచిన్నదానివేషము వేసికొని మీతో మాటాడినప్పుడు మీరు నన్నెంతో దయతో నాదరించితిరి. ఇదిగో మీరు వ్రాసిన యుత్తరమును జూడుఁడు'' అని సతీమణిసంతోషముతోఁ జదువుచుఁ "మీరు 'నాచేతియుంగర మెప్పుడు నీచేతికి వచ్చునో, నన్నప్పుడు మాత్రమే భర్త యని పిలువుము.' అని వ్రాసితిరి. మీరన్నట్లు మీచేతి యుంగరము నాచేతికి వచ్చినది. ఆరాత్రి మీచేతినుండి యుంగరము పుచ్చుకొన్నదానను నేనేకాని యీగుణవతి గాదు. ఇప్పు డయిన మీరు నన్ను మీరు కోరుకొన్న భార్యనుగా నంగీకరించెదరా?'' అని యడిగెను. "ఆరాత్రి నాతో మాటాడి వాక్యామృతముచేత నావీను లకు విందుచేసినది నీవే యని స్పష్టపఱిచినయెడల, నిన్నెప్పుడును బ్రేమించుచు నీకు దాసుఁడ నయ్యెదను'' అని యతఁ డుత్తరము చెప్పెను. గుణవతియు నామెతల్లియు ఈయంశమును స్థాపించుటకే యిక్కడకు వచ్చి యున్నారు గాన, అసత్యమును ఋజువుచేయుట యామె కతిసులభ మాయెను. అప్పుడు రాజు గుణవతి సతీమణికిఁ జేసినతోడ్పాటున కెంతయు సంతోషించి, ఆమెగుణసంపత్తిని బహు విధములఁ గొనియాడి, ఆమెకుఁగూడఁ దగినభర్తను సమకూర్చుట కయి వాగ్దానము చేసెను. పితృదత్త మయినసిద్ధౌషధము ధన ధాన్యములకంటెను వస్తువాహనములకంటెను నమూల్య మయిన దని యిప్పుడు సతీమణి కనుభవ మయ్యెను. ఆయౌషధప్రభావముచేతనే యిప్పుడామెలక్ష్మణ సంస్థానాధీశ్వరునికి ప్రియభార్యయు, సునందకు ముద్దులకోడలును, అయి నిరంతరసుఖసంతోషముల కునికిపట్టయ్యెను.

సంపూర్ణము

పవిత్ర చరిత్రము.

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు

సుమిత్రుఁడు—సింహళద్వీపపురాజు

చంద్రవర్మ—మలయాళదేశపురాజు

మంజువాణి—సుమిత్రుని రాణి

బహుమానుఁడు—సుమిత్రుని సభికులలో నొకఁడు

కృష్ణుఁడు—సుమిత్రుని పుత్రుఁడు

సత్యసారుఁడు—సుమిత్రుని పుత్రుఁడు

చతురాస్యుఁడు—సుమిత్రుని భృత్యులలో నొకఁడు

వక్రచిత్తుఁడు—సుమిత్రుని సభయందలి ప్రభువు

మిత్రవింద—వక్రచిత్తుని భార్య మంజువాణిసఖి

మాలిని—మంజువాణిదాసి

రామవర్మ—చంద్రవర్మకొమారుఁడు

ప్రమతి—సుమిత్రుని కొమార్తె

వీరుగాక గొల్లవాఁడు మొదలయిన మఱికొందఱు వత్తురు.

సుమిత్రచరిత్రము

పూర్వకాలమున సింహళద్వీపమును సుమిత్రుఁ డను రాజు పాలించుచుండెను. ఆయనకు రూపవతియు, గుణవతియు నగు మంజువాణి యనురాణిగలదు. వా రిరువురును పరస్పరానురాగము గలవారయి యపార మయినసుఖము ననుభవించుచుండిరి. ఈయుత్తమ నాయకామణితోడి ప్రణయముచేత, ఆతనికి బాల్యసఖుఁడును సహపాఠియు నయిన చంద్రవర్మ యను మలయాలదేశపురాజును మరలఁ జూచి యాతనికిఁ దన ప్రియభామినియొక్క సద్వర్తనమును జెప్పవలెనని యప్పుడప్పుడు పుట్టుఅభిలాషతప్ప వేరుకోరిక యేమియు లేకయుండెను. సుమిత్రుఁడును చంద్రవర్మయు పిన్ననాఁటినుండియు నొకచోటనే యేకముగాఁ బెరిగిరి; కాని వారితండ్రుల మరణానంతరమునఁ దమతమ దేశముల నేలుట కయిఁ యెడఁబాయవలసి వచ్చినందున, వారు తఱుచుగా బహుమానములను, ఉత్తరప్రత్యుత్తరములను, ప్రియపూర్వకము లయిన క్షేమవార్తలను బంపుకొనుచుండినను బహుసంవత్సరములనుండి యన్యోన్య ముఖావలోకనములు మాత్రము లేకయుండిరి.

ఇట్లు కొంతకాలము జరగఁగా సుమిత్రుఁడు తనొకసారివచ్చి చూచిపొమ్మని మిత్రునకు మాటిమాటికి వర్తమానములు పంపుచు వచ్చినందున, మళయాళమునుండి బయలుదేఱి చంద్రవర్మయుఁబరిమిత పరివారముతో మిత్రసందర్శనార్థమయి సింహళద్వీపమునకువచ్చెను. ఈసమావేశమువలనఁ జిరకాల మెడఁబాసియుండి యాకస్మికముగాఁ గలిసినయామిత్రుల కిరువురకును గలిగినయానంద మింతింత యని

చెప్ప నలవి కాదు. రాకరాకవచ్చిన తన చిన్ననాఁటిమిత్రునకు సకలోపచారములను జేయుచుఁ జక్కఁగాఁ బరామర్శింప వలయు నని భార్యకు బోధించుటయే కాక, తన ప్రాణసమానుఁ డయిన బాల్యమిత్రుఁడు సరసనుండి చూచుచుండెఁబట్టి యిప్పుడుకదా నాసౌఖ్యము పరిపూర్ణత గాంచె నని సుమిత్రుఁడు మనసులోఁ బరమానందభరితుఁ డయియుండెను. మిత్రు లిద్దఱును పూర్వకాలమును దూర్చి ముచ్చటించుచు, బాల్యావస్థయందుఁ దాము చదువుకొన్న సంగతులను, చిన్ననాఁటి యాటపాటలను, తోడిబాలురతోడఁ గూడి విహారము నకుఁ బోయినప్పుడు నడచినచర్యలను దలఁచుకొని యానందించుచు, వారిసల్లాపములయం దెల్లప్పుడును నుల్లాసమును గనఁబఱచుచు సమీపమున నుండు మంజువాణితో వేడుకగాఁ జెప్పుచుండిరి. ఇట్లు కొంత కాలము సుఖముగా జరిగినతరువాత చంద్రవర్మ తన దేశమునకు వెళ్ళుట కయి ప్రయాణము కాఁగా భర్తకోరికప్రకారము మఱికొంతకాల ముండి వెళ్ళు మని యాతనిని మంజువాణి ప్రార్థించి చెప్పెను.

ఈయుత్తమకాంతయొక్క సంతాపదినములు నాఁటితోఁ బ్రారంభ మాయెను. సుమిత్రుఁ డెంతప్రార్థించినను నిలువ నొడఁబడనివాఁడు మంజువాణియొక్క మృదుమధురవాక్యములచే మనసు కరఁగినవాఁడై దీనత్వముతో వేఁడికొనునామెప్రార్థనమునుత్రోచిపుచ్చ లేక చంద్రవర్మ మఱికొన్నివారములవఱకును తన ప్రయాణమును మానుకొనెను. తన మిత్రునియొక్క సుగుణసంపదయును తన యిల్లాలియొక్క సత్స్వభావమును జిరకాలానుభవమువలన లెస్సగాఁ దెలిసియున్నవాఁ డయ్యును, వేళావిశేషముచేత సుమిత్రుఁడు భార్యయందును మిత్రునియందును నిగ్రహింపరానియసూయ గలవాఁ డయ్యెను. పెనిమిటియొక్క యాజ్ఞచేత నాతనిప్రీతిని బడయుటకొఱకే

యాకాంత దినదినమును జంద్రవర్మ విషయమయి చూపుచువచ్చిన శ్రద్ధయంతయు దురదృష్టవంతుఁడైన యానృపాలునియొక్క మనోవేదనాభివృద్ధికే తోడుపడసాగెను. సుమిత్రుఁడు పూర్వము ప్రియకాంతయెడ నెంతప్రేమ గలవాఁడును ప్రియమిత్రునియెడ నెంతదయ గలవాఁడు నయి యుండెనో యిప్పు డంతయీర్ష్యయు నిర్దయత్వమును గలఘోరరాక్షసుఁడుగా మాఱి, తనసభికులలో నొకఁడగు బహుమానుని బిలిపించి, రహస్యముగా నాతనితోఁ దనకుఁ గలిగిన యవమానమును జెప్పి, చంద్రవర్మను విషప్రయోగము చేసి చంపుమని యుత్తరువు చేసెను.

బహుమానుఁడు దూరాలోచనగలవాఁడును మిక్కిలియోగ్యుఁడును కాఁబట్టి తనరాజు పెట్టుకొన్నసందేహమునకు లేశమయినను అవకాశము లేదని యెఱిఁగినవాఁడయి, విషముపెట్టుటకు మాఱుగాఁ దనప్రభువుయొక్కయాజ్ఞను ఆయనకు నివేదించి, సింహళద్వీపమునుండి తప్పించుకొని యాయనతోడఁగూడి వెడలిపోవుట కొప్పుకొనెను. చంద్రవర్మయు బహుమానునిసాయముచేతఁ దనరాష్ట్రములోఁ సుఖముగాఁ బ్రవేశించెను. అప్పటినుండియు నక్కడ రాజసభలోఁ బ్రధానుఁడుగా నుండి, బహుమానుఁ డారాజునకు ముఖ్యమిత్రుఁడును అత్యంతప్రియుఁడును నయి యుండెను.

బహుమానుఁడు పాఱిపోవుటచేత మండిపడి, రాజు మఱింత కోపముతో రాణి యున్నయంతఃపురమునకు తత్క్షణమే నడచి, అక్కడ తనముద్దులతనయుఁడైన కృష్ణుఁడు తల్లితో వేడుకగా నేదోకథ చెప్పుచుండఁగా వినుచుఁ గూర్చున్నభార్యను జూచి, కుమారుని రెక్కపట్టుకొని యావలకీడ్చి, భార్యను చెఱసాలయందుఁ బెట్టఁ బంచెను. కృష్ణుఁడు మిక్కిలి పసివాఁ డయ్యును తల్లియందు మిగుల ప్రేమగలవాఁడయి

యుండెను. కాఁబట్టి తల్లిని ఆప్రకారముగా అవమానపఱిచి కారాగృహమునకుఁ బంపుచుండఁగాఁ జూచినప్పుడు, గుండెలు పగిలిపోయి మనసులో దిగులు పెట్టుకొని, ఆహారనిద్రాదులు మాని దినదినక్రమమున క్షీణించి తుదకు మరణావస్థను బొందునంతటి స్థితిలోనికి వచ్చెను. రాజును తనరాణిని చెఱసాలకు పంపివేసి, చతురాస్యుఁడును సత్యసారుఁడును అనునిద్దఱుభృత్యులను బిలిపించి, మీరు తిరువనందపురమున నున్న దుర్గగుడికిఁ బోయి మంజువాణికి నామీఁద మోహము కలదో లేదో, తెలిసికొని రం డని పంపెను.

రాణి కొంచెముకాలము చెఱసాలలో నున్నపిమ్మట, ఆమెకు కూఁతురు పుట్టెను. ముద్దులమూటగట్టు నాచిన్నకూఁతును జూచికొనుచుండుటవలనఁ గొంత యూరటచెంది ఆమె "నాకన్నతల్లీ ! నీ వెంత నిర్దోషురాలవో నేను నంత నిర్దోషురాలనేసుమీ" యని యాచిన్నదానిని జూచి పలికెను. ఆపతివ్రతాతిలకమునకు రాజబంధుఁడైనవక్రచిత్తునిభార్య మిత్రవింద యనునామె ప్రియసఖిగా నుండెను. ఆబిడ రాణికి కూఁతురు గలిగిన దన్నవార్తను విన్నతోడనే యామె యున్న చెఱసాలకుఁ బోయి, అక్కడ నామెకుపచారమునిమిత్తముంచఁబడిన మాలిని యనుపరిచారికం గాంచి "మాలినీ! రాణిగారు నాయందు నమ్మక ముంచి కొమార్తెను నావశమున నిత్తురేని, ఆచిన్నదానిని తండ్రియైనరాజుసన్నిధానమునకుం గొనిపోయి చూపెద నని నీవు వెళ్ళి యామెతోడ మనవి చేయుము. ఆచిన్నదానిని చూచుటవలన నైన నాతనికి మనసు కరఁగి రాణిమీఁద దయవచ్చు నేమో యెవ రెఱుఁగుదురు?" అని చెప్పెను. మాలినియు మిత్రవిందను జూచి "తల్లీ మీరు సెల విచ్చినదాని నిప్పుడేపోయి రాణిగారితో విన్నవించెదను. ఆమె నేఁటియుదయకాలముననే యాపసిబిడ్డను గొనిపోయి రాజుసాద

ములమీఁదఁ బడవైవ సాహసించెడుపుణ్యాత్ము రెవ్వరైనదొర కునాయని విచారింపఁ వచ్చినది," అని పలికెను. ఆమాటలకు సంతో షించి, "మాలినీ! రాజుగారిసమక్షమున నేన దనపక్షమున ధైర్య ముతో వాదించెదనని రాణిగారితో జెప్పుము." అని మిత్రవింద చెప్పెను. నిరపరాధిని యైనరాణిగారికి మహోపకారమును జేయఁ బూనుకొన్న నీకు శాశ్వతసుఖము కలుగునుగాక యని మిత్రవిందను దీవించి, రాణిగారితో సర్వమువిన్నపముచేసి యామెప్రీతిపూర్వకముగా నిచ్చినయాబాలికను పొత్తులలోఁ గొనివచ్చి, మాలిని యాపుణ్యవతి యొక్కచేతిలోఁ బెట్టెను.

అప్పుడు పుట్టినయాపిల్లను పొత్తులలోఁ బెట్టుకొని నడచి, రాజు కోపమునకు భయపడి పోవల దని నిర్బంధించు నిజనాథుని వాక్యములనుసహితము లక్ష్యముచేయక, మూఁకలలోనుండి త్రోవ చేసికొని రాజుసన్నిధికిఁ బోయి, మిత్రవింద యానెత్తురుగందునుఆయన పాదములమీఁదఁ బడవైచి, మోమోటము లేక యావఱకు రాజు చేసిన క్రూరకృత్యమును గర్హించి, యేదోషము నెఱుఁగని పిల్లను తల్లిని దయతోఁ జూడుమని బహువిధముల వేఁడుకొని, జాలిపుట్టు నట్టుగా రాణిపక్షముగాఁ గొంతతడవు ప్రసంగించెను. ఆమె న్యాయ నిష్ఠురము లాడి హితము చెప్పినకొలఁదిరాజున కంతకంత కాగ్రహము బలిసి యామెను దన యెదురనుండి కొనిపొమ్మని యామె పెనిమి టితో నుత్తరువుచేసెను. మిత్రవింద వెళ్లునపుడు పిల్లది యొంటిగా నున్నప్పుడు శిశువుయొక్కయసహాయతను జూచిన నైన నొకవేళ జాలిపుట్టునేమో యని యాబిడ్డను తండ్రి కాళ్ళసమీపముననే దిగ విడిచి పోయెను. ఆమెకొలువుఁ బాసి వెళ్ళినతోడనే దయాశూన్యుఁ

డయిన యాతండ్రి వక్రజిత్తుని బిలిచి 'నీ వీబిడ్డను గొనిపోయి సము
ద్రమునుదాటి నిర్జనవనములో దిగఁబెట్టి రమ్మ'ని యాజ్ఞాపించెను.

వక్రచిత్తుఁడు ఉత్తమాంగన యైనమిత్రవిందవంటివాఁడు కానం
దున తనస్వామియాజ్ఞను శిరసావహించి యానిమిషమున నేయొకపడవ
నెక్కి, ముందుగా నెక్కడ నిర్మానుష్యమైన యడవి కనఁబడునో
యక్కడనాచిన్నదానిని పాఱవేయవలె నను నుద్దేశముతో బయలు
దేఱెను. రాజు రాణిమీఁద మహాకోపముతో నున్నవాఁడు
కాఁబట్టి, దేవతావాక్యమును దెచ్చుటకయి వెళ్ళియుండినసత్య
సారుఁడును చతురాస్యుఁడును వచ్చుటకైనఁ గనిపెట్టుకొనియుండక,
యీలోపుగా నేకన్నకూఁతురుగతివిని మూర్ఛపోయి తేఱి కన్నకడుపు
దహించుకొనిపోవ రాణి విలపించుచుండఁగా తనసభలోని ప్రముఖుల
యొక్కయు మంత్రులయొక్కయు సమక్షమున బహిరంగముగా
భార్యనేరమును విచారణ చేయుటకయి యామెను రచ్చ కీడ్చెను.
ఆమె చేసిననేరమును విమర్శించుటకయి దేశములోఁ గలగొప్ప
వారును,న్యాయాధికారులును,మంత్రులును రావింపఁ బడిరి. అప్పుడు
వారందఱి యెదుటను వీసమంతయు దోషములేనియామహాపతివ్రత్నము
మహాపరాధము చేసినదానివలె దీనత్వముతో నిలువఁబడి వారుచెప్పు
తీర్పును వినుటకయి యెదురుచూచుచుండెను. ఇంతలో సత్యసారుఁ
డును చతురాస్యుఁడును సభామంటపము ప్రవేశించి, పదిలముగా
ముద్రవేసి భద్రపఱిచి తెచ్చిన దేవతావాక్యములుగలయుత్తరమును
సగౌరవముగా రాజునకు సమర్పించిరి. అప్పుడు రాజుయొక్క యాజ్ఞా
నుసారముగా సభికులలో నొకఁడు ముద్రను విడఁగొట్టి, అందులోని
వాక్యము లందఱకు వినఁబడునట్లుగా నీప్రకారము చదివెను—
"మంజువాణి కేవలము నిరపరాధిని; చంద్రవర్మ కళంకరహితుఁడు;

బహుమానుఁడే నిజమైన భృత్యుఁడు; సుమిత్రుఁడు నిష్కారణముగా జారత్వశంకను బెట్టుకొన్న క్రూరుఁడు; ఇప్పుడు చంపఁ బంపఁబడిన కూఁతురు దొరకకపోయినయెడల రాజు సంతులేనివాఁ డయి మృతి నొందును.''—రాజు అమాటలయం దెంతమాత్రమును విశ్వాస ముంచక, ఇదియంతయును రాణియొక్క మిత్రులచేత పన్నఁబడిన తంత్ర మని పలికె, న్యాయాధిపతి కభిముఖుఁ డయి నీవు రాణిని విమర్శించుట కారంభించు మని యాన తిచ్చెను. భూపతి యీమాటలు పలుకుచుండఁగానే, ఒకసేవకుఁడు కొలువుకూటమునకుఁ బరుగెత్తు కొనివచ్చి రాజుగారి పుత్రుఁడైనకృష్ణుఁడు తనతల్లిని ప్రాణాంత శిక్షను పొందించుట కయి విమర్శచేయుచున్నా రని విని వ్యసనము చేతను సిగ్గుచేతను దేహమును మఱచి యాకస్మికముగ మృతినొందె నని చెప్పెను.

ప్రియనందనుఁడైనకృష్ణుఁడు తనకుసంభవించినదురవస్థ కయి కుంది ప్రాణములు విడిచినాఁడన్నవార్తచెవిసోఁకినతోడనే మంజువాణి మొదలునఱికినయరఁటిచెట్టువలె నేలమీఁదఁబడిమూర్ఛపోయెను.పుత్ర మరణవార్త రాజహృదయమునకు శూలమువలె నాటినందున, అభాగ్యురాలైనయిల్లాలియందుఁ గొంతకనికారము జనించి, రాజు తత్క్షణమే మిత్రవిందను ఆమెపరిచారికలను బిలిచి రాణిని అవలకుఁ దీసికొనిపోయి శైత్యోపచారములు చేసి మూర్ఛఁ దేర్పుఁ డని యాజ్ఞాపించెను. రాణినావలకుం గొనిపోయిన కొంతసేపటికి మిత్రవింద మరలఁ జనుదెంచి, ఆమె మరణము నొందెనని నెప్పెను.

సుమిత్రుఁడు భార్య మరణము నొందెనని విన్నప్పుడు, ఆమె విషయమయి తాను చేసినక్రూరకృత్యములను చింతించి పశ్చాత్తాప పడఁ జొచ్చెను. తానామెను పెట్టినబాధలవలననే యామెమనసు వికల

లత్వము కొందెననియు, ఆమె నిరపరాధిని యనియు నిప్పుడు తలఁచెను; ఉన్నయొక్క మారుఁడును మరణము నొందినాఁడు. కాఁబట్టి చంపఁ బడినకూఁతురు మరల దొరకనిపక్షమునఁ దాను సంతానము లేకుండ మృతిపొందవలసినది వాస్తవముగాఁ గనఁబడఁబట్టి యిప్పు డాదేవతావాక్యములయందును నమ్మకము తోఁచెను; కాఁబట్టి తనపోయినకూఁతురునిమిత్తమయి తనరాజ్యమునైనను విడిచిపెట్టవలెనని నిశ్చయించుకొని రాత్రిందివములు దుఃఖసముద్రములో మునిఁగియుండి, బహుసంవత్సరములు వ్యసనముతోను దీర్ఘవిచారముతోను రాజు కాలమును గడపుచుండెను.

వక్రచిత్తుఁడు రాజపుత్రికనెక్కించుకొనిపోయినపడవ గాలివాన వలనఁ గొట్టుకొనుపోయి, చంద్రవర్మ రాజ్యము చేయుచున్నమలయాళదేశతీరమునే చేరెను. వక్రచిత్తుఁ డక్కడదిగి, కాపుకావున నేడ్చుచున్నయాపసిపిల్లను దయమాలి యొకచోట విడిచిపెట్టి తనపడవవైపునకు వెళ్లెను. కాని 'నీకూఁతు నచ్చట దిగవిడిచి వచ్చినా' నని సుమిత్రునితోఁ జెప్పుట కయి సింహళద్వీపమునకుమాత్ర మాతఁడు మరల రాలేదు. ఆతఁడు వెనుకఁదిరిగి తనపడవలోనికి వెళ్ళుటకయి పోవుచుండఁగా, చేరువయడవిలోనుండి యొకవ్యాఘ్రము వచ్చి యాతనిపయికి దూఁకి, మెడ పట్టుకొని చంపి తనప్రభువుయొక్క దుర్మార్గ మయినయాజ్ఞను నెఱవేర్చినందునకై తగినశిక్షను చేసి పోయెను. రాణి యాచిన్నదానిని రాజుకడకంపినప్పుడు సాధ్యమయినంత యందముగాఁ గనఁబడునట్లు చేసి మఱి పంపినది. కాఁబట్టి, యిప్పు డాచిన్నది యమూల్యవస్త్రములతోను రత్నఖచితము లయిన స్వర్ణాభరణములతోను అలంకరింపఁబడి యుండెను. వక్రచిత్తుఁడును తాను బైలుదేఱి వచ్చునప్పుడు ఒకకాగితముమీఁద 'ప్రమతి యని

వ్రాసి దాని నాచిన్నదానివస్త్రమున కంటించిపోయెను. ఆకాగితము మీఁదనే ఆమెది గొప్పవంశమనియు దైవవశమున దుర్దశప్రాప్తించిన దనియు సూచించుపదములుకూడఁ గొన్ని వ్రాయఁబడి యుండెను గాని యవి స్పష్టముగాఁ దెలియఁదగినవిగా నుండలేదు.

మేఁకలను మేపుటకై యాయరణ్యమునకు వచ్చిన గొల్లవాఁ డొక్కఁడు ఆచిన్నదానియేడుపు విని దయార్ద్రహృదయుఁడై దాపునకు వచ్చి చూచి, పిల్లదాని నెత్తుకొని యింటికిఁబోయి పెంచుటకై తనభార్య కిచ్చెను. ఆగొల్లదియు పిల్లదానిని తనకుమార్తెలకన్నను ప్రేమతోఁ బెంచు చుండెను గాని, యాగోపకుటుంబమువారు తమ యొక్కనిరుపేదతనమునుబట్టి సర్వాభరణములతో నాచిన్నది తమకు దొరకినసంగతిని దాఁచవలసినవారైరి. కాఁబట్టి ఆగొల్లవాఁడు తన భాగ్య మెక్కడనుండి వచ్చెనో యెవ్వరికిని తెలియకుండుట కయి కుటుంబముతోఁగూడ తానుండుప్రదేశమును వదలివేసి, ఆదేశమునకు రాజధాని యైనయనంతసేనమునకు సమీపమున నున్నపల్లె చేరి, ప్రమతియొక్కనగలలోఁ గొన్నిటినివిక్రయించి పశువులమందలనుగొని యచ్చట విశేషధనవంతుఁడుగా నుండెను. వాఁడు ప్రమతిని తన కూఁతునుగానే భావించుకొని పెంచు చుండెనే కాని, ఆమె రాచకూఁతు రన్నమాటను లేశ మైన నెఱిఁగినవాఁడు కాఁడు. ఆమెయు సంవత్సర క్రమమునఁ బెరిఁగి, యంతకంతకు సౌందర్యవతి యై యౌవనదశను పొందెను. అమె గొల్లపిల్లలు సాధారణముగా నేర్చుకొనుదానికంటె విశేషవిద్యను నేర్చుకొన్నది కాకపోయినను, అమె స్వభావసిద్ధము లైన తెలివితేటలను నడవడికను జూచినవా రందఱును చిన్ననాఁటి నుండియు నామె రాజమందిరములోఁ బెరిఁగినది కా దని యెంచుట కవకాశము లేనివారుగా నుండిరి.

మలయాళదేశపురా జైనచంద్రవర్మకును రామవర్మ యనుపేరు గల కొమారుఁ డొక్కఁడే యుండెను. అతఁ డొకనాఁడు వేటకుఁ బోయి ఆగొల్లవాని యింటిసమీపముననుండి వచ్చుచు గుమ్మములో నిలుచున్న ఆచిన్నదానిని జూచి ఆమెయొక్కరూప లావణ్యాదుల కద్భుతపడి, మోహపరవశుఁ డయ్యెను. అతఁడు తత్క్షణమే మాఱువేషము వేసికొని కందర్పుఁ డనుపేరున నాగోపగృహమునకుఁబోయి నాఁడు మొదలుకొని తఱచుగా వానియింటికి రాకపోకలు చేయుచుండెను. చంద్రవర్మయు దనకొమారుఁడు మునుపటివలె నిల్లుపట్టక తిరుగుచుండుట చూచి సందేహపడి, అతని జాడలను కనిపెట్టుటకై దూతలను నియమించి, వారివలనఁ దనపుత్త్రుఁడు గోపకామినిమీఁద మనసుతగిలియుండుటను దెలిసికొనెను. చంద్రవర్మ వెంటనే తనప్రాణమిత్త్రుఁడైన బహుమానుని రప్పించి, ఆసంగతి యంతయు నతనితోఁ జెప్పి, ప్రియతితండ్రి యైనగొల్లవానియింటికిఁ దనతోఁగూడ రమ్మని కోరెను.

చంద్రవర్మయు బహుమానుఁడును ఇద్దరును మాఱువేషములు వేసికొని గొల్లవాండ్రు ఇందోత్సవము జరిగించుచున్న సమయమున నావృద్ధగోపకునిమందిరముదగ్గరకు వెళ్ళిరి. వా రిరువురును క్రొత్త వారేయైనను, ఇంద్రోత్సవసమయమున వచ్చినవారి నందఱిని ఆదరింతురు కాఁబట్టి, గొల్లవాఁడు వారికతిథిసత్కారములు చేయుటయే కాక యుత్సవములోఁ బ్రవేశించిన తనతోడఁగూడ నానంద మనుభవింపఁ బ్రార్థించెను. ఆనందభరితు లయి యెల్లవారును తుళ్ళుచు కేరుచు నుండిరి. కులమువా రందఱును బంతులుసాగి కూరుచుండిరి; ఎక్కడఁ జూచినను ఉత్సవమునకు వలయుసంభారములు కూర్పఁబడుచుండెను; చిన్నపిల్లలును పిల్లవాండ్రును గృహముముందఱ నున్న

పచ్చికబయలిమీఁద గంతులువేయుచు కేరుచుండిరి. వారికంటె పెద్ద వాండ్రు గుమ్మమువద్దకు వచ్చిన మన్నారువానియొద్ద బొమ్మసామాను లను ఇత్తడి నగలను అద్దములను గొనుచుండిరి.

ఈప్రకార మందఱును సందడిగానుండఁగా రామవర్మయు ప్రమతియు అక్కడ నడుచుచున్న వేడుకలయందుఁ బొద్దుపుచ్చుట కంటె నన్యోన్యమును సరససల్లాపములతో కాలక్షేపము చేయుటకయి మిక్కిలి కౌతూహలము కలవారయి యాసమ్మర్దముపొంతకుఁ బోవక దూరముగా నొక రహస్యస్థలమునఁ గూరుచుండిరి. తన కొమారుడు తన్నింతమాత్రము నానవాలుపట్టుటకు వలనుగాకుండ మాఱువేషము వేసికొనియుండుటచే రాజును వారిరువురసంభాషణములు వినఁబడు నంత సమీపమునకు వెళ్ళియుండెను. ఆచిన్నది తనకొమారునితో మాటాడిన వాక్యములు పౌరుషములు కాకపోయినను మిక్కిలి మధు రములుగా నున్నందున రాజునకుఁగలిగిన యద్భుతమునకుఁ బరిమితి లేదు. అప్పుడు రాజు బహుమానునివంకఁ జూచి "హీనజాతివారిలో నింత సౌందర్యవతిని వినియుఁ గనియు నుండలేదు; నేను కనిపెట్టినంత వఱకు ఈచిన్నదాని మాటలలోను ప్రవర్తనలోను హీనజాతియని యూహించుటకుఁ దగినయాధార మేదియుఁ గనఁబడలేదు." అని చెప్పెను. "నిస్సంశయముగా నీకన్య గోపకులమునకెల్లను రాణియై యుండు" నని బహుమానుఁడు మాఱు పలికెను.

అప్పుడు రాజు ముసలిగొల్లవానికడకు వచ్చి "ఓయీ! నీ కొమార్తెతో మాట లాడుచున్నయాచిన్నవాఁ డెవఁ"డని యడిగెను. "అతనిపేరు కందర్పుఁడు, తనకొమార్తెమీఁద ప్రేమగల దని చెప్పు చున్నాఁడు, అతనికి నాకూఁతును వివాహము చేసికొనుయోగ ముండెనేని ఆతఁడెప్పుడును కలలోనైన నెదురుచూడని లాభముత్తోడఁ

గూడ నామెరాఁగలదు'' అని, అమ్మఁగా మిగిలిన ప్రమతియొక్క యాభరణముల లనిభావమునం దుంచుకొని వాఁడు పలికెను. ఆగొల్ల వాఁడు నాఁడట్లు నగలుకొన్ని విక్రయించి పశువులమందలను కొన్న తరువాత, శేషించిన నగలను వివాహకాలమునం దల్లున కరణముగా నిచ్చుటకయి పదిలపఱిచి యుంచెను.

రాజు తరువాతఁ దనకొమారునివంక మరలి, "ఓచిన్నవాఁడా! ఇదియేమి? ఎంతో వేడుకగా నడుచుచున్న యీయుత్సవమును నిరాకరించి నీమనసు మఱిదేనిమీఁదనో లగ్నమయినట్లు తోఁచుచున్నది. నేను యౌవనదశలోనున్నప్పుడు, నామనను తగిలినమగువల కెన్నెన్నియో నూడిదల నిచ్చుచుండెడివాఁడను. వినోదకరము లయిన వస్తువులనమ్మువాఁ డట్లు దగ్గఱనుండియే పోవుచున్నను, నీవొక్క వస్తువునైనఁ గొనిపెట్టకపోవుట యొంతయు వింతగా నున్నది'' అని మాఱుగొంతుకతోఁ బలికెను. ఆరాచకొమారుఁడు తాను తండ్రితోనే మాటాడుచున్నమాటను లేశమైన నెఱుఁగఁడు కాఁబట్టినిశ్చయముగా "ఓయివృద్ధుఁడా! అటువంటివస్తువుల నామె గౌరవింపదు; ఈప్రమతి నావలన నపేక్షించుపెద్దనూడిద నాహృదయాంతరాళము లోనే దాఁచిపెట్టఁబడి యున్నది''అని ప్రమతివంకఁ దిరిగి "నావలెనే పూర్వ మెప్పుడో నీవంటిమోహనాంగిని కామించి, తిరిగియున్న యీముసలివాఁడు వినుచుండఁగా నామనను తెలిపెదను. ఓప్రమతీ పరాకు లేక వినుము'' అనిపలికెను. అంతతో నూరకుండక యతఁడు దయచేసి మావివాహనిర్ణయమును జూడు'' మని పలుకుచు, తాను ప్రమతితోఁ జేసిన వివాహవిషయమైన వాగ్దానమునకు సాక్షిగా నుండవలసినదని యావృద్ధుని నడిగెను. రాజంతట మాఱువేషమునుదీసివేసి నిజస్వరూపముతో కొడుకును గద్దించుచు "వివాహవిమోచనమును

జూచెద” నని పలుకుచుఁ వెట్టిగొల్లవానియింటఁ బుట్టినయీకులహీను రాలిని వివాహము చేసికొన సాహసించినందునకయి పలువిధముల నిందించి ప్రమతివంకఁ జూచి “యింకముం దెప్పుడైన నీవు నాకొమా రుని మరల నిక్కడకువచ్చుట కంగీకరించితివేని నిన్నును నీతండ్రియైన ముసలిగొల్లవానినిగూడ క్రూరముగాఁ జంపించెద” నని బెదరించెను. తక్షణమే బహుమానునితోఁ దనకొమారుని వెంటఁ బెట్టుకొనిరమ్మని చెప్పి, మహాకోపముతో రాజు తాను ముందుగా మందిరమునకు బోయెను.

రాచబిడ్డయొక్క స్వభావము దాఁగియుండదు కాఁబట్టి రాజు వెళ్ళినతరువాత అతనిదూషణభాషణములవలనఁ గోపమువచ్చినదయి ప్రమతి, “మన కందఱకును హాని ప్రాప్తముకానున్నను, నేనప్పు డేమియు భయపడలేదు; ఒకటిరెండుమాఱులు రాజును పలుకరించి ఆయనతో మీరాజభవనముమీఁద ప్రకాశించుసూర్యుఁడే సంకోచ పడక మాకుటీరనిలయముమీఁద సహితము ప్రకాశించుచు మిమ్మును మమ్మును సమానదృష్టితో నేచూచుచున్నాఁడనిస్పష్టముగా మొగము మీఁదనే యనవలె ననుకొంటి” నని పలికి, పిమ్మటవిచారగ్రస్తురాలయి “యీవఱకు నేనేమో కలగనుచున్నానుకాఁబోలు! ఇప్పుడు మేలు కొన్నాను. యీవిషయమై యింక మనసున కేమియు బాధ కలుగఁ జేయను. నన్ను విడిచి మీదారినిపొండి; నేను నామేఁకలపాలు పిలుకు కొనుచు నాపాట్లు నేను పడుచుండెదను” అని నిస్పృహతోఁ బలికెను.

దయార్ద్రమానసుఁడైనబహుమానుఁడుప్రమతియొక్క యను వర్తనమునకు ధైర్యమునకును మెచ్చుపుట్టి, మోహాంధకార నిమ గ్నుఁడై యున్న రాజనందనుఁడు జనకుని యాజ్ఞామాత్రమునఁ బ్రాణ సమానయైన యామానినిని విడువఁగలవాఁడుకాఁడని దూఢిగా నెఱిఁ

గినవాఁడు కాన, ఏలాగుననైన నాకాముకీకాముకుల నేకీభవింపఁజేయు మార్గమును వెదకి యందువలనఁ జిరకాలమునుండి తనమనసులోనున్న యొకయాలోచనను ఈడేరుచుకొనవలె నని నిశ్చయించెను. సింహళ ద్వీపాధినాథుఁ డగుసుమిత్రుఁడు నిజముగాఁ బశ్చాత్తప్తుఁడయి యున్నాఁ డన్నసంగతి బహుమానుఁడు చిరకాలముక్రిందనే యెఱిఁగి యుండెను. ఇప్పుడు బహుమానుఁడు చంద్రవర్మకు ప్రియమిత్రుఁడుగా నుండినను, తన పూర్వప్రభువును జన్మభూమిని మఱియొకసారి పోయి చూడవలె నను నాశనుమాత్రము బొత్తిగా వదలిపెట్టినవాఁడుకాఁడు. కాఁబట్టి రామవర్మను ప్రమతిని తనతోఁడ సింహళద్వీపమునకు రావలసినదనియు, అచ్చట సుమిత్రుని మధ్యవర్తిత్వమునఁ జంద్రవర్మ వలన క్షమాపణమునువడసి వివాహమున కనుమతిని పొందువఱకును మిమ్ముఁ గాపాడుట కారాజు నొడఁబఱిచెద ననియుఁ జెప్పెను.

ఈయాలోచనకు వారిద్దఱును సంతోషముతో నంగీకరించి నందున బహుమానుఁడే ప్రయాణమునకుఁ గావలసిన సర్వసామగ్రిని సిద్ధముచేసి యావృద్ధగోపకునిగూడఁ దమతో వచ్చుట కొడఁబఱిచెను. ఆగోపవృద్ధు ప్రమతియొక్క మిగిలియున్న యాభరణములను, ఆ మెచిన్ననాఁటి బట్టలను, ఆబట్టలకంటించియున్న కాగితమునుగూడఁ దనతోఁ గొనిపోయెను. కొన్నాళ్ళు సముద్రముమీఁద సుఖయాత్ర చేసినతరువాత, వారందఱును క్షేమముగా సుమిత్రుని రాజధానికివచ్చి చేరిరి. పోయినభార్యను కొమార్తెను దలఁచుకొని మనోవ్యాధితోఁ బరితపించుచున్న సుమిత్రుఁడు బహుమానుని నత్యంతప్రేమతో నాదరించి, పరమప్రమోదముతో రామవర్మకును అతిథిసత్కారము నెఱపి గౌరవించెను. బహుమానుఁడు తీసికొనిపోయి రామవర్మయొక్క కాఁబోవురాణియని కనఁబఱచిన ప్రమతిమీఁదనే రాజు దృష్టియుం

తయు నుండెను. ఆమెయందుఁ దనపోయినభార్యయొక్కపోలిక కనఁబడినందున, ఆయన కష్టుడు క్రొత్తగా దుఃఖము లోపలినుండిబయలుదేఱి "నే నట్లు కఠినచిత్తుఁడనై చంపింపకుంటినేని, నాకూఁతురు నిటువంటి చక్కనికన్నియయే యగునుజుండీ" యని కంటఁ దడిపెట్టెను. ఆవెనుక రాజు రామవర్మవంకఁదిరిగి "ఉత్తముఁడైన నీతండ్రియొక్క చెలిమిని నిష్కారణముగాఁ బోఁగొట్టుకొంటిని; ప్రాణాధికుఁడైన యాతని నేలాగునన్నైన నొకసారిచూడవలె నని నాకెంతో యభిలాష మున్నది" అని పలికెను. ఆచిన్నదానిని రా జంతశ్రద్ధతోఁ జూచుటయు తనకూఁతు రెప్పుడో చిన్నతనములోఁ దనయాజ్ఞచేతనే యడవులలో విడిచిపెట్టఁబడిన దని చెప్పుటయు విచారించి యాగొల్లవాఁడు చిన్నదానిని విడిచిపెట్టిరన్న కాలమున విధమును ఆమెగొప్పవంశమందుఁ బుట్టినదాటకు సాక్ష్యమిచ్చు తనకుదొరకిన యమూల్యవస్త్రాభరణములను దలఁచుకొని మనసులోఁ బరిపరివిధములఁ జింతింపసాగెను. ఆసంగతు లన్నిటిని బాగుగ విమర్శించి వాఁడు రాజుపోయినదనుకొనుచున్న కూఁతురే యీప్రమతియని నిశ్చయము చేసికొనెను.

అప్పుడురామవర్మయు, ప్రమతియు, బహుమానుఁడును, మిత్రవిందయు, అందఱును గూరుచుండియుండఁగా ఆముసలి గొల్లవాఁడు తనకుప్రమతి దొరకినవిధమును, ఆమెనుగొనివచ్చి విడిచినమనుష్యుని పెద్దపులిపట్టుకొనఁగాఁ దానుజూచుటయుఁ జెప్పి, ఆసమయమున ప్రమతికిఁ గట్టఁబడిన విలువవస్త్రమును మెడయందున్న కంఠాభరణమును బట్టకుఁగట్టియున్న కాగితమును గొనివచ్చి రాజుముందఱఁ బెట్టెను. వానిని జూచినతోడనే మిత్రవింద యావస్త్రమును నగయు మంజువాణి తనకూఁతున కలంకరించినవే యనియు ఆకాగితమునీఁదివ్రాత తన మగనియక్షరములే యనియు, ఆనవాలుపట్టెను. అప్పు డక్కడనున్న

వారి కందజేసికొని సందేహము నివర్తియయి, ఆమె సుమిత్రునిపుత్రిక యనుట విస్పష్టమాయెను. పోయినదనుకొనుచున్న కుమారుడు దొరకినరి కాబట్టి దేవతావాక్యప్రకారము రాజుయొక్క వంశము భూమిమీద నిలిచినదన్న సంతోషమును, భర్తపోయినాడన్న దుఃఖమును, మిత్రి విందను గొంతతడవు నిశ్చేష్టురాలినిగా జేసెను. ప్రమతి తనకొమా ర్తెయే యనునసంగతి తెలిసినతోడనే తనబిడ్డను చూచుకొనుటకు దల్లికి ఋణములేకపోయెగదాయని దుఃఖించి, యేమోచెప్పదలచుకొని "నీతల్లి నీతల్లి——" అనుమాటలు దక్క మఱియేమియు బలుకలేక కొంతతడవు నివ్వెఱగొంది యుండెను.

రాజాప్రకారము సంతోషములోను దుఃఖములోనుమునిగి యుండగా మిత్రవింద సమీపమునకువచ్చి సుప్రసిద్ధుడగు నొకశిల్ప కారునిచేకొత్తగాచేయించిన మంజువాణియొక్క విగ్రహ మొక్కటి తనయింట నున్నదనియు, దానిపని యేలినవారు మాగృహమునకువచ్చి చిత్తగింతురేని నిజముగా మంజువాణియే యడ్డనున్నదనుకొనునంత విచిత్రముగానున్నదనియు రాజుతోమనవిచేసెను. రాజుతనభార్యయొక్క రూపమును జూడవలెనని యత్యాసక్తుడయి యున్నందునను, ప్రమతి తానెప్పుడును జూచి యెఱుగని తల్లియాకార మేప్రకారముగా నుం డునో కనవలెనని యతికుతూహలయయి యున్నందునను, అందఱును గలిసి యక్కడకు వెళ్ళిరి. ఆవింతయైన విగ్రహమున కడ్డముగానున్న తెరనుదీసి మిత్రవింద చూపగానే, అచ్చముగా విగ్రహము మంజు వాణిని బోలియున్నందున రాజునకు దుఃఖ మాగక మనసులోనుండి పొరలిపొరలి రాసాగెను. కాబట్టి కొంతసే పాతడు మాటాడుటకును కదలుటకును శక్తుడుగాక చిత్రప్రతిమవలె నిలువబడి యుండెను.

మిత్రవింద యప్పుడు రాజున కభిముఖురాలయి "మహాప్రభూ! మీరు నిశ్చేష్టులయి యుండుట చూడఁ బనివానిశిల్పకలా కౌశల్యమున కత్యద్భుత పడుచున్నట్లు కనుపట్టుచున్నారుగాన, నేను మిక్కిలి ప్రమోదించుచున్నాను. ఈవిగ్రహము కేవలము శ్రీ రాజ్ఞిగారివలె నుండలేదా?" అని యడిగెను. రాజును తుదకు హృదయము పదిల పఱుచుకొని, "నిస్సందేహముగా నేను మొట్టమొదట నామెను వరించినప్పు డేప్రకారముగా నున్నదో యిప్పుడు న దేప్రకారము గంభీరముగా నిలుచున్నది. కాని మంజువాణి నిజముగా నీవిగ్రహము కనుపట్టునంతవయస్సు చెల్లినది కాదు" అని చెప్పెను. "అట్లయినచో మంజువాణి యిప్పటివఱకును జీవించియుండిన నిప్పు డేరీతినుండునో యారీతినే విగ్రహమును సిద్ధముచేసిన పనివానియొక్క నేర్పును మనము మఱింత మెచ్చుకోవలసియున్నది. దేవరవారు చూడఁగాఁ జూడఁగా విగ్రహము కదలుచున్న దనికూడ భ్రమింతురేమో యని భయ మగుచున్నది. ఇఁక తెర వేయనిండు" అని మిత్రవింద మరల బలికెను. "తెర వేయఁబోకు బహుమానుఁడా! చూడు—నీకది శ్వాసము విడుచుచున్నట్లు కనఁబడలేదా? దాని కనురెప్పలయందు చలన మున్నట్టుకూడఁ గనుపట్టుచున్నది" అని రాజు బహుమానునకుఁ జూపెను. ఇంతలో మిత్రవింద "దేవరవారి కిప్పుడు గలిగిన సంతోషమునుబట్టి విచారింపఁగా అది జీవించియున్నదని సహితము తలంతురు. ఇప్పుడు నేను తెర వేయవలెను" అనెను. రాజు "మిత్రవిందా! ఇరువది సంవత్సరము లయినను నన్నాలాగుననే తలఁచునట్లు చేయుము. ఇప్పుడును ఆదివ్యసుందర విగ్రహమునుండి యూపిరివచ్చుచున్నట్లే నాకుఁ గనఁబడుచున్నది. ఎంతవింతయుక్తివైనను విగ్రహమున నూపిరివచ్చునట్లు చెక్కఁగలుగుదునా? దానిని పోయి యొక్క

సారి ముద్దుపెట్టుకొనెదను; మీరెవ్వరును బరిహసింపకుఁడు" అని మోహపరవశుఁడయి పలికెను. "దేవా! తాళుఁడు. ఆమె పెదవికి వేసిన యొత్తురం గింకను పచ్చిగానే యున్నది; మీరు ముద్దుపెట్టు కొందురేని మీ పెదవి కంటుకొనును. నేను తెర దిగవేయుదునా?" అని మిత్రవింద యడిగెను. "వద్దువద్దు" ఇరువదియేం డ్లయినను ఆలాగుననే యుండనిమ్మ" ని రాజు వేఁడుకొనెను.

ఈసంభాషణము నడుచుచున్నంతతడవును మోకాలిమీఁద నిలువఁబడి నోరు కదలింపక సావధానముగా జననియొక్క నిరుపమానమైన విగ్రహమువంకనే చూచుచున్న ప్రమతి "నాప్రియమాత వంకఁ జూచుచు, ఎంతకాల మయిన నీప్రకారముగానిలుచుండఁగల" నని పలికెను. అంతట మిత్రవింద రాజువంకఁ జూడ్కి నిగిడించి, 'యీయాలోకనసౌఖ్యమును గొంతసేపు మఱచి తెరనైనను వేయ ననుజ్ఞయిండు; లేదా యింతకంటె నద్భుతము నొకదానిని జేసెద నందుకైన సమ్మతింపుఁడు. నిశ్చయముగానే నేనీవిగ్రహమును కదలు నట్లు చేయఁగలను; అంతయేకాదు—దేవరవారి సెలవయ్యెనేని, పీఠమునుండి దిగివచ్చి మీహస్తము పట్టుకొనునట్టుసహితము చేయఁ గలను. కాని నేనాలాగునఁ జేసినపక్షమున, నేనేదో క్షుద్రదేవత యొక్క యుపాసనవలనఁ జేయుచున్నా నని మీరు తలంతురు.— కాదని నేను ప్రమాణము చేయఁగలను" అని చెప్పెను. ఆమాటలకు రాజు విస్మయపడి, "నీవామెచేత నేమిచేయింపఁగలవో దానినంతను జేయింపుము; కన్నులపండువుగాఁ జూచెదను. విగ్రహము చరించు నట్టు చేయుదానికి మాటాడునట్టుకూడఁ జేయుట కష్టము కాదు కాఁబట్టి ఆమెచేత నీవేమి పలికించినను కూడఁ గద్గదస్వాయనముగా వినఁగల" నని పలికెను.

ఈపనిక్రొఱ కావఱకే మిత్రవింద సిద్ధముచేసి యుంచినవాద్య ములును సంగీతములును మంగళధ్వనులతో మ్రోఁగసాఁగెను. చూచు వారందఱును అద్భుతరసాక్రాంతులగునట్లుగా విగ్రహమప్పుడు పీఠము నుండి దిగివచ్చి, చేతులతో సుమిత్రునికంఠమును కౌఁగిలించుకొని, భర్తనకును కూఁతురును శుభములు ప్రసాదించుటకయి భగవంతునిఁ బ్రార్థించుచు, మాటాడసాఁగెను. ఆవిగ్రహ మట్లు సుమిత్రుని నాలింగనము చేసికొనిఁ వల్లభుని పుత్రికను దీవించినందున కంత యాశ్చర్యపడ వలసినపని లేదు—నిజముగా ఆవిగ్రహము జీవించి యున్నరాణియే.

వెనుకటియాపత్సమయమున రాణిప్రాణములను గాపాడుటకు మఱియొకయుపాయము తోఁచనందున, మిత్రవింద యప్పుడు రాణి కాలము చేసిన దని రాజుతో గొప్పయసత్యమును జెప్పెను. నేఁడు ప్రతిమ దొరికిన దన్నశుభవార్తను వినువఱకును తాను జీవించి యున్నట్లు రాజునకుఁ దెలియుట యిష్టము లేనిదై, మంజువాణి యప్పటినుండియు యోగ్యురా లయినమిత్రవిందతోఁ గలిసి యన్యు లెఱుఁగకుండ నామెయింటనె తలదాఁచుకొని యుండెను. ఆమె రాజు తనవిషయమునఁ జేసినయాపదలను నాఁడే మఱచి పోయినను, నోరు లేనిపసిపిల్లవిషయ మయి చేసినక్రూరకృత్యములనుమాత్రము మఱచి పోఁగలిగినది కాదు.

పోయిన దనుకొన్నభార్య జీవించుటయు, చిన్ననాఁడే యెడఁ బాసినకూఁతురు గృహము చేరుటయు, విలోకించి దీర్ఘకాలము విచారములపాలయి యున్నయారా జప్పుడు పొందినయానందమునకు మితము లేదు. ఏమూలఁ జూచినను సంతోషవాక్యములును మంగళ

తూర్యములును దప్ప మఱియేమియు వినఁబడలేదు. సంతుష్టాంతరంగు లైనయాదంపతులు హీనజాతినాతిగా నెన్నఁబడినప్పుడునసహితము తమ కూఁతును వరించినందు కయి రామవర్మను ఆమెను వాత్సల్యముతో పెంచి పెద్దదానిని జేసినందున కయి గొల్లవానిని బహువిధముల గొనియాడిరి. తాము చేసినప్రయత్నము లన్నియుఁ దుద కనుకూల ముగా ఫలించినందున బహుమానుఁడును మిత్రవిందయు నమందా నందము నొందిరి. ఎవ్వరును బ్రతీక్షింపని యీసంతోషములో నేదియు లోపము లేకుండఁ జేయుటకోయనఁ జంద్రవర్మసహిత మప్పుడు వచ్చి రాజమందిరమును జొచ్చెను. ఆతఁడు మొట్టమొదటఁ గొడుకును బహుమానుఁడును గనఁబడక పోయినప్పుడు ఆవఱకే బహుమానుఁడు స్వదేశమునకుఁ బోవఁగోరి యున్నసంగతి నెఱిఁగినవాఁడుగాన వా రిరువురును సింహళద్వీపములో దొరకుదురని యూహచేసి, సాధ్య మయినంతశీఘ్రముగాబయలుదేఱి, సుమిత్రునిజీవితకాలములోనెల్లను మిక్కిలిసుదిన మయినయీసంతోషసమయముననే యచ్చట నుట్టి పడెను.

చంద్రవర్మ వారితోఁగూడ సంతోషము ననుభవించుటయే కాక, అక్రమముగాఁ దనమీఁద జారత్వశంకను మోపినసుమిత్రుని యపరాధమును మన్నించి బాల్యములో నాతనితో నెంతమైత్రి గలిగి యుండెనో యిప్పుడును మరల నంతమైత్రి గలవాఁడాయెను; చంద్ర వర్మ ప్రమతిని తనకొడుకునకుఁ జేసికొన నని నిరాకరించు చున్నభయ మిప్పు డేమియులేదు. ఇప్పు డామె కులహీనురా లయినగొల్లపడుచు గాక, సింహళద్వీపరాజ్యమున కుత్తరాధికారిణి యైనరాజయువతి యాయెను. కాఁబట్టి ప్రమతికిని రామవర్మకును మహావైభవముతో

వివాహమహోత్సవము జరగెను. చిరకాలము కష్టపరంపర ననుభవించిన సుకృతాత్ములా లయినమంజువాణియొక్క శ్రమ యంతయు నాఁటితో నివారణ మయినందున ఆమె పుత్రికతోను చెలిమికతోను గలిసి సకలసంపదలతోను దులఁదూఁగుచు బహుకాలము సమస్త సౌఖ్యముల ననుభవింపుచుండెను.

సంపూర్ణము.

రఘుదేవరాజీయము.

ఈ కథయందు వచ్చు పాత్రములు

రఘుదేవరాజు—కళింగదేశపురాజు; ప్రభావతియొక్క భర్త.

కృష్ణగజపతిమహారాజు—ఓఢ్రదేశపురాజు.

నరసింహరాజు—రఘుదేవరాజుయొక్క మంత్రి.

ధనపాలుఁడు—కురంగేశ్వరపుర పరిపాలకుఁడు, కుటిలాలకభర్త.

రాజవాహనుఁడు—కొండవీటిసీమరాజు; రఘుదేవరాజుమామ.

మధుదాసుఁడు—రఘుదేవరాజుయొక్క భృత్యుఁడు.

జలవేగుఁడు—రఘుదేవరాజుయొక్క యోడలోని సేవకుఁడు.

ధన్వంతరి—ప్రభావతిని బ్రతికించిన ఘనవైద్యుఁడు.

వక్రచిత్తుఁడు—కుటిలాలకయొక్క పరిచారకుఁడు.

సుగుణప్రియుఁడు—బృందావనపురపరిపాలకుఁడు; సాగరికభర్త.

ప్రభావతి—రఘుదేవరాజుభార్య; రాజవాహనునికూఁతురు.

మంజుభాషిణి—ప్రభావతి పరిచారిక, సాగరికయొక్క దాది.

కుటిలాలక—ధనపాలునిభార్య.

సాగరిక—రఘుదేవరాజుకూఁతురు; సుగుణప్రియుని భార్య.

రఘుదేవరాజీయము.

పూర్వకాలమందు రఘుదేవరాజను రాజోత్తముఁడు కళింగ దేశమును పాలించుచుండెను. ఆకాలమునందు కళింగదేశపు రాజులు గజపతు లనఁబడెడియోఢ్రదేశపు రాజులకులోఁబడినవారయి వారికి కప్పము కట్టుచుండిరి. రఘుదేవరాజుయొక్క రాజ్యారంభదినములలో దుష్టుఁ డయిన కృష్ణగజపతిమహారాజోఢ్రదేశమునకు రాజుగా నుండెను. ఈకృష్ణగజపతిమహారాజు రహస్యముగాఁ జేసినయొక దుష్కృత్యమును రఘుదేవరాజు కనిపెట్టి వెల్లడ చేసినందున, ఆమహారాజా రాజుమీఁదఁ బట్టరానియాగ్రహము గలవాఁ డయి యాతనిని సుఖులయి యున్నయాతనిప్రజలను బాధించి నాశనము చేయవలెనని ప్రయత్నించుచుండెను. రఘుదేవరాజీవార్తను విని తాను మహాధైర్యశాలి యయి తనప్రాణములను లక్ష్యముచేయనివాఁ డయినను తనమూలమున నిష్కారణముగా తనప్రజలకు బలవంతుఁ డయిన దుష్టమహారాజువలన బాధ కలుగఁబోవుచున్న దని పరితపించి వారి రక్షణమునకు తగినవెర వాలోచించి, అప్పటికి తాను దేశమును విడిచిపోయి యాతనియాగ్రహము తగ్గువఱకును మఱియొకరాజ్యములో ప్రచ్ఛన్నముగా నుండి వెనుక వచ్చుట పరమోపాయ మని నిశ్చయించి, ప్రజలక్షేమమునిమిత్త మయి బుద్ధిపూర్వకముగా రాజ్యమును విడువఁదలఁచుకొనెను. ఇట్లు నిశ్చయముచేసికొని తన మనోనిశ్చయమును తనపినతండ్రి కుమారుఁడును మంత్రియు నయిన నరసింహరాజునకుఁ దెలిపి, తన ప్రవాససమయమునం దాతఁడు రాజ్యపాలనము చేయుచుండునట్లు నియమించి యెంతో కష్టముమీఁద నాతని నొడఁబఱిచి రాజ్యభార మంతయు సమర్థుఁ డయిన మంత్రి

మీఁదఁబెట్టి, ఆకాలమునందు వేగిదేశములో కాటకము సంభవించి యుండుట యెఱిఁగినవాఁడు కావునఁదానెక్కిన యోడనిండ ధాన్యము నెక్కించుకొని కళింగపట్టణమును విడిచి యోడలో సముద్రముమీఁద కురంగేశ్వరపురమునకు బయలు వెడలెను. ఇట్లు బయలువెడలి కొన్ని దినములలో ఆపట్టణమునందు దిగి, ఆపురజనుల సాహాయ్యమునిమిత్తమయి యీశ్వరునిచేతఁబంపఁబడిన దేవదూతియోయన్నట్లుయుక్తసమయమునఁబోయి, క్షామపీడితులయి యున్న పురజనులకు ధాన్యాదులు పంచిపెట్టి వేలకొలఁది జనులప్రాణముల కాపాడెను. అందుచేత కురంగేశ్వరపుర పరిపాలకుఁడయిన ధనపాలుఁడాతనియెడల మిక్కిలి గౌరవమును కృతజ్ఞతయు కలవాఁడయి యాతని నెంతో యాదరముతో జూచుచుండెను. రఘుదేవరాజాపట్టణమునందు చిరకాలముండకమునుపే యాతఁడక్కడ నున్నవార్త కృష్ణగజపతిమహారాజు తనచారులవలనఁ గనిపెట్టె ననియు, చారులావార్తను దెలుపఁగానే క్రూరాగ్రేసరుఁడయినయామహారాజాతనిని జంపి వచ్చుటకయి విశ్వాసులయిన తన భృత్యులను మాఱువేషముతో రహస్యముగా బంపియున్నందున నచ్చట నుండుట క్షేమకరము కాదనియు, తెలిపెడియుత్తరమొక్కటి స్వదేశమునుండి వచ్చిచేరెను.ఆయుత్తర మాతఁడు చదువుకొని వెంటనే ప్రయాణమయి తనదానమువలన లాభము పొందిన బీదజను లందఱును బహువిధముల దీవించుచు విలపించుచు వెంబడింప బయలుదేఱి మరల నోడనెక్కి దానిని దక్షిణపువైపునకు బట్టించి సముద్రయాత్ర చేయనారంభించెను. ఓడ సముద్రము మీఁద రెండుదినములు ప్రయాణముచేసినతరువాత దైవికముగా గొప్పగాలివానవచ్చి యోడ పగిలి యొక్క రఘుదేవరాజుతప్ప నందున్నవారందఱును దేహములను సముద్రమున కొప్పగించి పరమ

పదమును బొందిరి. ఈశ్వరానుగ్రహమువలనరఘుదేవరాజమాత్రము ప్రాణాపాయమును బొందక పగిలి తేలుచున్న యొకబల్ల చెక్కను పట్టుకొని యీఁది సముద్రతరంగములవలన దిగంబరుఁడై యొకయొడ్డు చేరెను. ఇట్లు తీరముచేరి యెన్నఁడును గానక యేదేశమో యెఱుఁగకయును కలోఁబడితిరుగుచుండఁగాఁ గొంతసేపునకు చేపలను బట్టుకొనుటకయి వచ్చినబెస్తవాండ్రాతనిజూచి కనికరించి తమబట్టలలో నొకదాని నాతనికి కట్టుకొనిచ్చి తమయిండ్లకుఁ దీసికొనిపోయి యాతనికన్నముపెట్టిరి. భోజనమయి కూరుచున్నతరువాత చేపలవాండ్రాతనితో తమది కొండవీటిసీమ యనియు, తమ దేశపురాజు పేరు రాజవాహనుఁడనియు, జను లాతనిధర్మపరిపాలనమునుబట్టి యాతనిని కలియుగధర్మరాజని పిలుతు రనియు, చెప్పిరి. ఈప్రకారముగా సంభాషణము జరుగుచుండఁగా ప్రసంగవశమున వా రాతనితో తమరాజునకు గుణవతియు సౌందర్యవతియు యౌవనవతియు నయినప్రభావతియనియెడుకొమార్తె యొకతె గలదనియు, రేపటిదిన మామెస్వయంవరమహోత్సవము జరుగఁబోవుచున్న దనియు, అందునిమిత్తమయి నానాదేశములనుండి రాజులును శూరు లయినరాజపుత్రులును వచ్చుచున్నా రనియు బాహుయుద్ధమునం దందఱి నెవ్వఁడు గెలుచునో యామహాశూరుని నామె చేపట్టు ననియుకూడఁ దెలిపిరి. ఈమాటలు వారు చెప్పు నప్పుడు తన బాహువీర్యమును గనఁబఱుచుట కిది యొకమంచిసమయము తటస్థించినదిగదాయని సంతోషము కలిగెను. కానిదుర్భేద్యమయిన తన కవచము సముద్రములో పడిపోయినందునకయి మనస్సులోఁ గొంత వ్యధయుఁ గలిగెను. అయినను నతఁ డెట్లయిన రాజధానికిఁ బోయి తనయుద్ధపాండిత్యమును నైపుణ్యమును జూపవలెనని నిశ్చయించుకొని యందువిషయమయి [illegible]

మఱియొకచేఁపలవాఁడు వచ్చి తనవలలోఁ బడినదని యొకకవచము దెచ్చి యాతని కిచ్చెను. అతఁడు దానిని పరీక్షించి యోడ పగిలిపోయి నప్పుడు సముద్రము పాలయినతనయమూల్యకవచమే యది యగుట దెలిసికొని పరమానందభరితహృదయుండయి తనమేలుకోఱకు దైవమే మరల దానిని బంపె ననుకొని "ఓదైవమా ? నీకు వందనము చేయు చున్నాను. ఈకవచము నాతండ్రి ప్రియపూర్వకముగా నాకిచ్చినదగుట చేత దీని నెప్పుడును నేనెడఁబాయ కుండెడివాఁడను. ప్రాణపద మయినయీకవచమును కుపితుఁడయి యున్నప్పుడు సముద్రుఁ డక్ర మముగా నపహరించియు, నిప్పుడు శాంతుఁడయి మరల నాకిట్లుపంపి వేసినందుకు నేనెంతయు కృతజ్ఞుఁడనయి యున్నాఁడను. నాతండ్రి నా కిచ్చిన యీయుత్తమధనము మరల నాకు లభించినందున నే నీయోడ పగులుట నొకయాపదనుగా భావింపను" అని తనలోఁదాను పలికెను.

ఇట్లతఁ డాడిన మంతయు సంతోషముతో నుండి రాత్రి సుఖ నిద్రచేసి మఱునాఁడు తెల్లవాఱినతరువాత లేచి సమయకృత్యములను దీర్చుకొని కవచమును ధరించుకొని తనభాగ్యమును పరీక్షించుటకయి రాజధాని యైనమోటుపల్లె యనుసముద్రతీరపట్టణమునకుఁ బోయెను. ఆవఱకే యక్కడ స్వయంవరమహోత్సవమునకు వలసిన సమస్తసన్నా హములును చేయఁబడెను; రాజపుత్రులు తమతమపౌరుషములను గనఁ బఱచుటకయి రంగస్థలమును సంసిద్ధము చేయఁబడెను. అప్పుడు నానాదేశములనుండి వచ్చియున్నరాజపుత్రు లందఱును రాజవాహ నుఁడు సభ తీర్చియుండఁగా రంగమధ్యమునందుఁ బ్రవేశించి ప్రభావతి సమక్షమున విలువిద్యయందుఁ గల తమతమనేర్పులను జూపసాగిరి. రూప గుణ శౌర్యాదులచేత నసమానుఁ డయినరఘుదేవరాజునువారి మధ్యను జొచ్చి తనబాణవిద్యాకౌశలమును సభవా రందఱును

నద్భుతపడునట్లుగాఁ జూపి యొక్కొక్కనిచేతఁ నెల్లవారును మేలు మేలని మెచ్చ ద్వంద్వయుద్ధమునం దొకరితరువాత నొకరినిగా రాజపుత్రుల నందఱి నోడించి నిరుపమానబలశాలి యయి రణరంగమున సింహామువలె నిలుచుండెను. అతనిశౌర్య ధైర్యసౌందర్యముల కాశ్చర్యపడి తండ్రియనుమతితో సభామధ్యమునుండి లేచి భద్రగజయానముతో నడిచివచ్చి ప్రభావతి ధవళపుష్పములతోఁ గూర్పఁబడిన విజయమాల నాశూరపురుషునికంఠమునందు వైచెను. ఇట్లు కృత్రిమ యుద్ధమునందు రాజపుత్రుల నందఱిని మించినతరువాతమాత్రమే కాక రణరంగమునఁ బ్రవేశించి నవ్వుమొగమును శాంతరూపమును జూపి నప్పటినుండియుఁ బ్రభావతిమన సాతనియందే తగిలి యుండెను. ఆమె సుందరవిగ్రహసందర్శన మయినప్పటినుండి రఘుదేవరాజున కామె మీఁద నపరిమితానురాగము కలిగెను. పరస్పరముఖావలోకనము వలనను గుణగ్రహణము వలనను నొండొరులకుఁ దమలో గలిగిన యవ్యాజానురాగమును గనిపెట్టియు, అతని బలశౌర్యాదుల కానందించియు, గుణసంపదను మెచ్చియు, అతనియొక్క కులగౌరవాదుల నెఱుఁగనివాఁడయినను రాజవాహనుఁడు తనకొమార్తెను శౌర్యాలంకారుఁ డయినయామహాపురుషున కిచ్చి వివాహము చేయుటకు నిశ్చయించెను. కృష్ణగజపతిమహారాజుయొక్క దౌష్ట్యమునకు వెఱచి రఘుదేవరాజు తనయున్నతపదమును జెప్పక మఱుఁగుపఱిచి తా నొక సామాన్యరాజపుత్రుఁడ ననిమాత్రమే చెప్పినను, తనకూఁతునకాతని యందుఁ గలిగిన దృఢానురాగమును గనిపెట్టి యాతని నల్లునిగా గ్రహించుటకు రాజవాహనుఁ డణుమాత్రమును వెనుకతీయలేదు.

ఇట్లు వివాహ మయినకొన్నిమాసములకు తరువాత తనశత్రువైనకృష్ణగజపతిమహారాజు చచ్చెననియు, తనచిరకాలప్రవాసముచేత

న దేశములోని ప్రజ లత్యాతురులయి శీఘ్రకాలములో తమరాజు
స్వదేశమునకు మరల వచ్చి రాజ్యభారమును వహింపనిపక్షమున నర
సింహరాజును పట్టాభిషిక్తుని జేసి తమకు రాజునుగా గ్రహించెద మని
యెందర పడుచున్నా రనియు, రఘుదేవరాజున కొక యుత్తరము
వచ్చెను. నరసింహరాజునే సింహాసన మెక్కింపవలయునని జనులు
యాగ్రహపడుచున్నను, అతఁడు ప్రభుభక్తియు విశ్వాసమునుగలవాఁడు
గాన తాను వారిప్రార్థనల నంగీకరింపక జనులయుద్దేశమును తనప్రభు
వగున రఘుదేవరాజునకుఁ దెలిపి వెంటనేస్వదేశమునకు బయలుదేఱి
వచ్చి రాజ్యపరిపాలనము వహింపవలసిన దని యుత్తరము వ్రాసెను.
యుత్తరములోనిసంగతులను విన్నతరువాత మామగా రయినరాజ
సింహునఁడు తనయల్లుఁడు సామాన్యరాజపుత్రుఁడు గాక మూర్ధాభి
షిక్తుఁ డయినమహారా జయినందున కపరిమితానందమును పొందెను.
కాని తనయల్లుఁడు భార్యను వెంటఁబెట్టుకొని స్వదేశమునకు ప్రయా
ణము కాఁగా నతఁడు మహారాజుగాక తానింతవఱకును ననుకొను
న్నట్టు సామాన్యరాజపుత్రుఁడే యయినపక్షమున నెంతో యను
కూలముగా నుండునుగదా యని యల్లునియొక్కయు కొమార్తె
యొక్కయు వియోగమును తలఁచుకొని విచారింపసాగెను. అంతేకాక
యప్పటికి ప్రభావతి గర్భవతియై యున్నందున నాలాలిని సము
ద్రముమీఁద పంపుట కిష్టము లేనివాఁడయి కూఁతును తనయొద్ద
నుంచి పోవలసినదని రాజవాహనుఁ డల్లుని ప్రార్థించెను. రఘుదేవ
రాజును కడుపుతో నున్నభార్యను ఓడమీఁద దీసికొనిపోవుట కిష్ట
ము లేనివాఁ డయి ప్రసవమగువఱకును పుట్టినింటనే యుండవలసిన
ది భార్యతో బహువిధముల బ్రతిమాలి చెప్పెను. కాని యామె
కును భర్తయందుఁ గల ప్రేమాధిక్యమునుబట్టి యాతని నొక్క నిమిష

మయిన విడిచియుండుట కిష్టములేని దయితాన్త్రీయటనే నీతోవెదనని పట్టుపట్టి యెంతచెప్పినను వినక భర్తవెంట ప్రయాణ మయ్యెను. కొంతకాలహరణము చేసినపక్షమున కార్యమనసు తిరుగునేమోయని యాతఁడు మఱిరెండు మాసము లక్కడనుండియు భార్యయొక్క మనోనిశ్చయ మంతకంతకు మఱింత దృఢపడుచున్నందునను తనదేశ ప్రజల నిర్బంధ మెక్కువగుచు వచ్చినందునను తుట్టతుదకు నిండు గర్భిణియైయున్న భార్యను వెంటఁగొని మామగారి సెలవును పొంది రఘుదేవరాజు సముద్రముమీఁద స్వదేశమునకుప్రయాణ మాయెను.

ఇట్లు బయలుదేఱి యోడమీఁద కొంతదూరము పోయినతరు వాత పెద్దగాలి యారంభమయి యంతకంతకు హెచ్చి సముద్రమును అల్లకల్లోలముగాఁ జేయఁజొచ్చెను; సముద్రతరంగములు పర్వతోప మానములుగా లేచి యారంతయోడను కొబ్బరిచిప్పవలె నల్లల లాడించుచుండెను; ఆకాశము చిల్లిపడ్డట్లు సంతతధారగా వర్షము కురియ నారంభించెను. ఇటువంటి గాలివానలో దాదియైన మంజు భాషిణి గదిలోనుండి శిశువును చేతులతో నెత్తుకొనివచ్చి రాజును సమీపించి దీనముఖముతో "స్వామీ! రాణియైన ప్రభావతి యీ సముద్రక్షోభమునకు భయపడి మూర్ఛపోయి యీస్త్రీ శిశువును ప్రసవించి ప్రాణమును విడిచినది. పోయిన రాణికయి పరితాపపడక యామె తమప్రతిబింబమునుగా విడిచిపోయిన యీముద్దులకూఁతును జూచుకొని యూఱడిల్లుము" అని కన్నుల నీరు కార్చుచు పసిపాపను పాదములవద్ద పడవైచెను. భార్యయొక్కమరణవార్త చెవిసోఁకినప్పు డాతనికిఁ గలిగిన మనోవేదన యింతంత యని వర్ణించుటకు వేయినో ళ్ళున్నవానికైనను శక్యము కాదు. అతఁడు కొంతసేపు నోట మాట రాక నివ్వెఱపడియుండి కొంచెము మాటాడుశక్తి రాఁగానే "ఓ

యీశ్వరుఁడా! ఇటువంటియమూల్యవస్తువును నాకుదయచేసి ప్రాణతుల్యముగా ప్రేమించునట్లుచేసి యింతలోనే యేల యెడఁబాపితివి?" అని బిగ్గరగా నేడ్వఁజొచ్చెను. అప్పుడు మంజుభాషిణి చల్లనిమాటలతో నాతని హృదయతాపము కొంతశాంతిల్లునట్లుగా "ఓరాజేంద్రా! ఊఱడిల్లుము. చనిపోయిన ప్రియురాలిచిహ్నముగా నిలిచియున్న యీచిన్నదానిముద్దు మొగమును జూచియైనను దుఃఖోపశమనము చేసికొమ్ము. నీప్రతిరూప మయినయీబాలికకొఱకైన నయినను ధైర్యము నవలంబించి నీమగతనము గనఁబఱుపుము. ఆఁడుదానివలె వావిడిచి విలపించుట నీవంటిపురుషరత్నమునకు తగునా?" అని దుఃఖశమనము చేయుచుండెను. అప్పుడు రాజాశిశువును చేతులలోఁ బట్టుకొని "ఓపసిపాపా! నీవిట్టిసంక్షోభసమయమునందు పుట్టినను నీబ్రతుకు శాంత మయినదిగా నుండునుగాక! జన్మసమయమునందు రాజపుత్రిక కెప్పుడును సంభవింపని యనాదరము నీకిప్పుడు సంభవించినను, ముందయినను నీస్థితి కష్టరహితమును సుఖప్రదమును నగునుగాక! నీవనుభవింపఁబోయెడుప్రపంచసుఖము లన్నిటిని అడఁచివేయఁదగిన యీమాతృవియోగదుఃఖము నిన్ను సుఖహీనురాలినిగాఁ జేయకుండునుగాక!" అని యాశీర్వదించెను.

అతఁడీప్రకారముగా పుత్రికను ముద్దిడుకొనుచు పత్నీవియోగమునకు దుఃఖించుచుండఁగా నావికులు రాజువద్దకు వచ్చి, గాలివాన తగ్గక హెచ్చగుచుండుటను రాజునకు నివేదించి, ఓడలో శవమున్నంతవఱకును గాలివాన తగ్గదన్నమూఢవిశ్వాసము మనసులో నుంచుకొని యాసంగతిని జెప్ప నోరాడక ఓమహారాజా! మీరు ధైర్య మవలంబింపుఁడు. ఈశ్వరుఁడు మిమ్ము రక్షించునుగాక!"యని యూరకుండిరి. "నేను కావలసినంత ధైర్యమును బూని యున్నాను

ఈగాలివానకు నే నెంతమాత్రమును భయపడను. ఇది నాకుఁ జేయ వలసినహాని నంతను జేసినది. ఇఁక నుకేమి చేయఁగలదు ? అయినను నేనీశిశువునిమిత్తమయి యీగాలివాన తగ్గవలె నని కోరుచున్నాను" అని యతఁడాపడవవాండ్ర కుత్తరము చెప్పెను. అందుమీఁద వాండ్రు "అయ్యా ! గాలి యంతకంతకు హెచ్చుచున్నది ? సముద్రతరంగము లాకాశము నంటుచు మేఘములలోనిసిరితో వియ్య మందుచున్న ట్లున్నవి. మనయోడలోశవ మున్నంతవఱకును మనల నీజలసంక్షోభము విడువదు. కాఁబట్టి యేలినవారు దయచేసి మృతురా లయిన రాణిదేహమును సముద్రములో విడిచిపెట్టుఁడు" అని ప్రార్థించిరి. వాండ్రకుఁ గలమూఢవిశ్వాసము సహేతుక మయినది కా దని యెఱిఁగియు వాండ్రమనసు నొప్పింప నిష్టము లేనివాఁడయి యాలాగుననే చేయుద మని చెప్పి "ఓరాణీ ! నీ వెంత భాగ్యహీనురాలవు! అయ్యో! నీకు సముద్రముపాలు కావలసినయోగ మున్నదా?" అని తనలో పరితపించుచు, ఇఁక కడచూపు చూచి రావలెనని యామె యున్నగది లోనికి పోయి మొగమువంక తేఱిపాఱఁజూచుచు "ఓప్రియురాలా ! రాజపత్నికి నీ కెంత దుర్దశ సంభవించినది! ఈపురిటింటిలో సామాన్య జనుల కుండెడుకుంపటియు మంత్రసానియునైనను నీకు లేకపోయెను గదా ? మనకు ప్రతికూలుఁడు గా నున్నయీవాయుదేవుఁడు దీపము లనుసహితము మార్పివేసినాఁడు. దహనసంస్కారమయినను చేసి నీఋణము తీర్చుకోలేక నీసుకుమార మయినశరీరమును నేనిప్పుడు చేతులార సముద్రములో త్రోయవలసినవాఁడ నగుచున్నాను," అని నిమిషకాల మూరకుండి పరిచారిక యైనమంజుభాషిణిని జూచి ఓ మంజుభాషిణీ ! ఈశిశువును పఱుపుమీఁద నుంచుము; నేనుచూచు చుండెదను. నీవుపోయి మధుదాసునితో కలమును కాగితమును పరి

మళద్రవ్యములను నగలపెట్టెను దీసికొనిరమ్మని చెప్పు. ఓడపయిని గట్టియున్న దోనెలలో నొకదానిని దింపి సిద్ధముగా నుంచుమని జలవేగునితోఁ జెప్పిరమ్ము" అని యాజ్ఞాపించి దానిని పంపివేసెను. కొన్నినిమిషములలో సేవకు లాతఁడు చెప్పినప్రకారముగా చేయఁగా దోనెలో నొకపట్టుపఱుపును వేసిప్రభావతి నందుమీఁద పరుండఁబెట్టి యామె దేహమునిండ పరిమళద్రవ్యములు వేసి యామెపయిని మంచి విలువగలపట్టుచీరను కప్పియొకప్రక్కనామె ధరించుకొనునగలపెట్టెను బెట్టి యొకకాగితముమీఁద నామెకులగోత్ర నామములను సముద్రమధ్యమున సంభవించినయవస్థను తెలిపి యీదోనె నెవ్వరయిన చూడ తటస్థించిన పక్షమున వారీనగలను పుచ్చుకొని యీమెకు దహనసంస్కారము జరపవలయునని వ్రాసి యాకాగితమును పెట్టెలోఁ బెట్టి యాదోనెను స్వహస్తములతో త్రాళ్ళమీఁద మెల్లగా సముద్రములో దింపెను. వారు చూచుచుండఁగానే యాదోనె నీటిమీఁద తేలి పడమటిదిక్కునకు కొట్టుకొనిపోవ నారంభించెను. అటుతరువాతకూడ గాలి విస్తారముగా నున్నందున కళింగపట్టణము చేరువఱకును గాలిదెబ్బకు సహించి యోడలో శిశు వుండలేదని యెంచుకొని పాలిప్పించి సంరక్షించుటకయి కురంగేశ్వర పురమునందు తనమిత్రుఁడయిన ధనపాలునియొద్దఁ దనపుత్రికను విడిచిపోవ నిశ్చయించి యోడ నాపట్టణమునకుఁ జేర్పుఁడని నావికుల కాజ్ఞాపించెను. ఇంతలో గాలివానయు శాంతించినందున వారాయోడను శీఘ్రకాలముననేకురంగేశ్వరపురపు రేవునఁ జేర్చిరి. అప్పుడురఘుదేవరా జొకచిన్నపడవలో తనపుత్రికను దాదియైనమంజుభాషిణినెక్కించుకొనిపోయి పట్టణముచేరి, తానప్పుడు కఱవుసమయమునందుఁ జేసినయుపకారమును దలఁచి ధనపాలుఁడు ధనపాలుని భార్యయైన కుటిలాలకయు తల్లిపోయిన యీశిశువునుతప్పక

సంరక్షింతు రన్న నమ్మకముతో ధనపాలునియింటికిఁ బోయెను. ఆతనిరాకను విని ధనపాలుఁడెదురుగావచ్చి విశేషగౌరవముతో రఘు దేవరాజును పుత్రికాసహితముగా అంతఃపురములోనికిఁ గొనిపోయెను.

అప్పు డారాజు తనవివాహకథను సముద్రమధ్యమునఁ దనకు సంభవించిన మహావిపత్తును జెప్పఁగా, ధనపాలుఁడు మిక్కిలి ఖేదపడి "నీరాణితోఁగూడ కలిసివచ్చి మాగృహపావనము చేయఁగా ధన్యుల మయ్యెడు భాగ్యము దేవుఁడు మాకు కలుగఁజేయకపోయెనుగదా." అని విచారింపఁ జొచ్చెను. అప్పుడు రఘుదేవరాజు. 'ఓమిత్రుఁడా ! దైవతంత్రమును తప్పించుట కెవ్వరికిని శక్యము కాదు. మనముమనను నొచ్చునట్లుగా శోకించి దైవమును దూషించినందువలన నేమిప్రయో జనము కలుగును. మనము ముందుజరగవలసినకార్యమును చూచుకో వలెను. సముద్రములో పుట్టినందున నేనీచిన్నదానికి సాగరిక యని నామకరణము చేయుచున్నాను. ఈచిన్నదానిని నేనిప్పుడు మీవశము చేయుచు దీనిని మీరు పుత్రికావాత్సల్యముతో సంరక్షణ చేసి దీనికి రాజపుత్రిక కర్హము లగునవిద్యాబుద్ధులను జెప్పింపవలయు నని మిమ్ము వినయపూర్వకముగా ప్రార్థించుచున్నాను." అని కొమార్తెను ధన పాలుని కొప్పగించి సమీపమున నున్నకుటిలాలకవంకఁ జూచి 'అమ్మా ! ఈచిన్నదానిని మీపాలఁ బడవేయుచున్నానుగాన దీనిని మీరు పెంచి పెద్దదానిని జేసి నన్ను ధన్యుని జేయవలెను" అని ప్రార్థించెను. కుటిలాలక యామాటలకు సంతోషించి రాజుతో "ఓ మహారాజా ! నాకును నొకకొమార్తె యున్నది. నాకడుపునఁ బుట్టిన యాచిన్నది సహితము నీపుత్రికకంటె నాకు ప్రియతర రాలుగా నుండదు. నావద్దనము ముందు మీకేవిశద మగును." అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ధనపాలుఁడును తనపత్నివలెనే మంచి

మాటలు చెప్పుచు "ఓరాజా! నీదాతృత్వమువలన క్షామసమయమునందు నాజనులకుఁ గలిగిన పోషణమును నే నెప్పటికిని మఱవను. ఈపట్టణపు ప్రజలు నాఁటనుండియు ప్రతిదినమును నీక్షేమము నిమిత్తము త్రికాలములయందును దేవుని ప్రార్థించుచున్నారు. నీ వప్పుడు చేసినపోషణ మంతయు ముందు నీవు నీబిడ్డయందుఁ జూచి సంతోషింపఁగలవు. ఒకవేళ నీపుత్రికవిషయమున నే ననాదరము చేసినను నీత్యాగమువలన దేహములు నిలుపుకొన్న యీప్రజలు నన్ను బ్రతుకనిత్తురా? అట్టివంటి కృతఘ్నునిజూచి దైవము సహించునా?" అని యనేకములయిన యుపచారవాక్యములు పలికెను. అంతట రాజు తనకొమార్తెయొక్క సంరక్షణము క్రమముగా జరుగునన్న ధైర్యముతో, ఆపసిబాలికను ధనపాలునకును కుట్టిలాలకకును నొప్పగించి వారియొద్ద దిగవిడిచి కొమార్తెయొక్క సంరక్షణము నిమిత్తము దాదియైనమంజుభాషిణినిగూడ వారియొద్దనే యుంచి, తాను మరల ప్రయాణమయి యోడలోనికి పోఁబోయెను. ఆతఁడు వారియొద్ద సెలవుపుచ్చుకొనునప్పుడు పితృవియోగదుఃఖము సాగరిక కేమియుఁ దెలియదు గాని మంజుభాషిణిమాత్రము తనప్రభువు నెడబాయుటకు దుఃఖింపఁజొచ్చెను. రాజాపరిచారిక నోదార్చి "ఓమంజుభాషిణీ! ఇది యేడ్చుటకు సమయము గాదు. ఈచిన్నదానిసంరక్షణ మేమఱకుండుము. ఈచిన్నరాణి ముందు మీపెద్దరాణిపోయిన లోపము లేకుండ నిన్నాదరించును" అని యుత్సాహము కలిగించి పరివారసహితముగా కదలిపోయెను.

ప్రభావతి దేహమును దోనెలో పెట్టివిడిచిపెట్టిన మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున ధన్వంతరి యనుపేరుగల వైద్యశిఖామణియొకఁడు బృందావనపట్టణసమీపమున సముద్రతీరమునందు తనసేవకులతోఁ

కూడ మందుల కక్కజొరవచ్చెడి యొకవిధ మయినముత్యపుచిప్పల
మిత్తమయి పెరుగుచుండెను. అప్పు డాతనిభృత్యులలో నొకఁ
యొద్దునకు సమీపమున నీటిలో నొకదోనె యుండఁగాఁ జూచి యజ
మానునితోఁ జెప్పఁగా, అతఁడు తనతక్కినపరిజనులనుకూడఁ బిలి
ంచి వారిసాహాయ్యముచేత దోనెను దరికి లాగించెను. దోనె నొడ్డునకు
లాగించి, దానిలో దిగి చూడఁగా నందులో నొకహంసతూలికాతల్పము
మీఁద నున్న సౌందర్యవతి యైనయొకయువతియొక్క దేహమును
ప్రక్క నొక్కపెట్టెయును గానవచ్చెను. అప్పుడతఁ డాపెట్టెకే తగి
లించియున్న తాళపుచెవిని పుచ్చుకొని పెట్టెతాళము తీసి చూడఁగా
దానిలో నమూల్యము లయినయాభరణములును మడచియుంచిన
యొకయుత్తరమును గానఁబడెను. అతఁ డాయుత్తరమును విప్పి చదివి
యామె కళింగదేశాధీశ్వరుఁ డయినరఘుదేవరాజురాణి యగుటయు
సముద్రమధ్యమునం దాపత్తు సంభవించుటయుఁ దెలిసికొని యాశ్చ
ర్యపడి, రఘుదేవరాజునెడల మిక్కిలి జాలిపడినవాఁ డయి "ఓ రాజా!
వు ప్రాణముతో నున్నయెడల నిటువంటి దివ్యసుందరవిగ్రహము
లరాణిని బోఁగొట్టుకొన్నందునకయి గుండెలు పగిలి యెంతపరిత
ంచుచుందువో కదా! అని నిట్టూర్పు విడిచెను. ఇట్లా ఘున
ద్యుఁడు క్షణకాలము విచారించి యామెమొగమువంకనిపుణముగా
చి ముఖమునందు కళ తప్పియుండకుండుట కనిపెట్టి దేహములో
ప్రాణ మున్న దేమో యని సందేహపడి "అయ్యో! వారు తొందర
డి యీదేహమును సముద్రములో విడిచిరికదా" యని వ్యాకుల
డుచు, భృత్యులచేత శవము నొడ్డునకు పట్టించి చితుకులు పోఁగుచే
యించి సమీపమున మంటచేయించి దేహమును కాఁపించి శరీరము
యిని తనయొద్దనున్న యౌషధమును దేనినో రాచుచు, వేఁడుక

చూచుటకయి చుట్టును మూగిన భృత్యజనుల నందఱిని చల్లగాలి యామె దేహమున సోఁకునట్లు దూరముగా తొలఁగిపోవ నియమించి తాను చెంతఁగూరుచుండి మృదుమధురస్వరముతో కర్ణరసాయనముగా సంగీతమును పాడుచుండెను. ఇట్లు గడియసేపు చేయునప్పటి కామెకు కనుఱెప్పలు కొంచెము కదలి ముక్కుపుటములనుండి మెల్లగా శ్వాసము రా నారంభించెను. ఆమె భయముచేతను ప్రసవించినబడలికచేతను, మూర్ఛపోయినది గాని నిజముగా మృతినొందలేదు. ఆమె మూర్ఛను గాంచి చేరువనున్నవా రందఱును మరణ మని భ్రమించి రాజును తొందరపెట్టఁగా నతఁడామెశరీరమును మహాదుఃఖముతో సముద్రమునందు త్రోయవలసినవాఁ డయ్యెను. ఇట్లు ధన్వంతరిచేసిన శీతలోపచారములు మొదలయినవానిచేత ప్రభావతి తేఱుకొని మెల్లగా కన్నులు విప్పి చూచి "ఇప్పుడు నేనెక్కడనున్నాను? నాప్రాణనాథుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు? ఇది యేలోకము?" అనియడిగి మరల కన్నులు మూసికొనెను. నిమిషకాలములో నామె మరల కన్నులు తెఱచి ధన్వంతరివంకఁ జూడఁగా నతఁడు మెల్లమెల్లగా నామెకు సంభవించిన దుర్దశ యంతయు తెలియునట్లుచేసి, మరల మూర్ఛమునుఁగకతాళ్ళఁ గలవన్న ధైర్యముతోఁచినతరువాత రాజువ్రాసిన కాగితమును పెట్టెలోనుంచిన నగలను జూపెను. ఆమె యాకాగితమును మరలమరలఁ జూచి "ఇది నిశ్చయముగా నాప్రాణేశ్వరుఁడు వ్రాసినదే. ఓడలో నెక్కినసంగతి చక్కగా జ్ఞప్తియందున్నది. కాని నేనెక్కడ ప్రసవమయితినో నాబిడ్డగతి యేమయ్యెనో నాకు లేశమయినను తెలియదు. ఇఁక మరల నాప్రాణనాథుని ఈకన్నులతోఁ జూచెడుభాగ్యము నాకు సంభవింపనేరదుగనుక, ఈప్రపంచసుఖములను విడిచి నేను యోగిని నయి యేదయిన నొకదేవతాసన్నిధానమునం దుండెదను." అని

చెప్పెను. "అమ్మా! నీవిప్పుడు చెప్పినట్లు చేయుటకే నీమనోనిశ్చయ మయినయెడల, ఇక్కడకు సమీపమున నున్న బెజవాడయందలి కనక దుర్గాలయములో నీవు యోగినివిగా నుండవచ్చును. నా మేనకోడ లొకతె నా యాజ్ఞ చొప్పున నీకక్కడ నుపచారము చేయుచుండును," అని ధన్వంతరి చెప్పెను. అతఁడు చెప్పినదాని కామె కృతజ్ఞతా పూర్వకముగా స్వీకరింపఁగా, ఆమె దేహము తిన్నగా స్వస్థతపడిన తరువాత నతఁడు ప్రభావతిని బెజవాడకుఁ గొనిపోయి కనకదుర్గ యాలయములో విడిచెను. ఆమె యక్కడ యోగిని యయి సర్వభో గములను పరిత్యజించి మృతుఁడయ్యె ననుకొనుచున్న భర్తనిమిత్త మయి దుఃఖించి కృశించుచు పారమార్థికచింతతో దినములు పుచ్చు చుండెను.

ఇక్కడ ప్రభావతి పతిభక్తితో కృశించి కాలము గడుపు చుండఁగా, అక్కడ రఘుదేవరాజు సురక్షితముగా స్వదేశమును జేరి మరల రాజ్యభారమును వహించి మరణము నొందిన దనుకొనుచున్న రాణినిమిత్తమయి లోపల విచారపడుచు మరల వివాహముచేసికొనక ప్రజాపాలనము చేయుచుండెను. ఒక్కసారియైనను తల్లి కనులార చూచి సంతోషింప నోచుకోని యాతనికూఁతురు కురంగేశ్వరపుర మునందు ధనపాలునియింట రాజపుత్రిక కర్హమయినరీతిగా పెరుఁగు చుండెను. ధనపాలుఁడు తనమిత్రునియందుఁ గల ప్రేమాభిమానముల చేత మంచివిద్వాంసుల నియమించి మహాశ్రద్ధతో విద్య చెప్పించుచు వచ్చినందున, మేధావియైనసాగరిక పదుమూఁడు సంవత్సరముల ప్రాయము వచ్చునప్పటి కామె కాకాలములో నున్న పండితు లెవ్వ రును విద్యలో సమానులు కా రని జనులు చెప్పుకొనునంత పాండిత్య మును సంపాదించెను. నృత్తగానవిద్యలయం దప్సరస్త్రీ లామె వద్దనే

విద్య నభ్యసింపవలసినవా రని జను లనుకొందురు; వివిధవర్ణములు గల పట్టుదారముతో నామె బట్టలమీఁద కుట్టిన తీఁగలను పువ్వులను మృగపక్ష్యాదులను జూచి యవి నిజ మయిన లతాపుష్పాదులని చూచినవా రెల్లరు భ్రమించుచుందురు; ఆమెచేసిన పాకమును రుచి చూచినయెడల, అన్నహితముతప్పిన రోగులుసహిత మతిభోజనప్రియు లగుదురు. ఈప్రకారముగా నందఱు నద్భుతపడునట్లుగా నానావిద్యల యందును కళలయందును సుగుణసంపదయందును నిరుపమానురా లగుచువచ్చిన కొలఁదిని ధనపాలుని భార్యయైనకుటిలాలకయా మెకుగర్భ శత్రురాలుకాసాగెను. కుటిలాలకయొక్క కొమార్తె సాగరికతోసమాన వయస్కురాల యినను సమానముగా నేవిద్యాభ్యాసము చేయుచున్నను, ఈచిన్నదంత ప్రతిభావంతురాలు కాకపోవుటచేత శోభిల్లకుండుటయు నెల్లవారునుసాగరికనే శ్లాఘించుచుండుటయుఁజూచి కుటిలాలకయసూయాగ్రస్తురాలయి సాగరిక తనయింట నున్నంతకాలమును తన కొమార్తె శోభకెక్కదని తలఁచి యేలాగుననైనను సాగరికను వదలించుకొని తనకొమార్తెకు గౌరవమును ప్రసిద్ధిని చెప్పింపవలెనని నిశ్చయించుకొని యందుకుఁ దగినయుపాయము నాలోచించుచుండెను. ఈలోపలనే సాగరికను మిక్కిలి విశ్వాసముతోఁ బెంచుచున్నమంజు భాషిణి కాలము చేసినందున, కుటిలాలకకు మఱింత మంచియవకాశము కలిగెను. మంజుభాషిణినిమిత్తము బెంగ పెట్టుకొని సాగరిక విచారించు చుండఁగా కుటిలాలక తనకు మిక్కిలివిశ్వాసి యైనవక్రచిత్తుఁ డనుసేవకుని బిలిచి యేమిషమీఁద నయినను సాగరికనుదూరముగాఁ బిలుచుకొనిపోయి చంపిరమ్మని యాజ్ఞాపించెను. వాఁ డెంతటి నిర్దయుఁ డైన కఠినచిత్తుఁడై నను గుణరాశి యైనసాగరికను నిష్కారణముగా చంపుటకు మనసుకొలుపనివాఁ డయి అటువంటియుత్తమ

ప్రోకురాలి నెట్లు చంపఁగలనని యామె మెత్తోననెను. అటువంటియుత్తమ చరిత్రగల దయినందుననే సాగరిక దేవలోకములో నుండఁదగినది గాని పాపభూయిష్ట మయినయీభూలోకములో నుండఁదగినది కాదని యామె వానిమాటకుత్తరము చెప్పి సమాధానపఱిచి తనయాజ్ఞను వెంటనే చెల్లింపనిపక్షమున నేమోచేయించెదనని బెదరించెను. వాఁ డేమియు ప్రత్యుత్తరము చెప్పక యాలోచించుకొను చుండెను. అప్పుడు గాది యైనమంజుభాషిణికొఱకు శోకించుచు సాగరిక యక్కడకు వచ్చెను. ఆమెరూపము కనఁబడఁగానే కుటిలాలకకు మఱింత కోపము వచ్చి, వానివంకఁ జూచి "నేను చెప్పినపనిని చేసెదవా చేయవా యొక్కమాటతోఁ జెప్పు" మని యామె వానిని మఱింత తీవ్రపడి యడిగెను. వాఁడును చేసెదనని యుత్తరము చెప్పెను. ఇంతలో "పుట్టి నప్పుడే నడిసముద్రములో విడిచిపోయినతల్లివలెనే నీవును నన్నిప్పుడు దుఃఖసముద్రములో విడిచిపోతివా? ఓ మంజుభాషిణీ! నన్ను ప్రేమింపవా రందఱు నొకరొకరే యీలోకమును విడిచి పోవుచుండుటచే నాకీప్రపంచము దుఃఖసాగరమువలెనున్నది; అనుకొనుచు సాగరిక యామెసమీపమునకు వచ్చెను. అప్పుడు కుటిలాలక తానామెమీఁద నెంతో ప్రేమగలదానివలె నటించుచు "ఓసాగరికా! ఇది యేమి యొంటిగా విలపించు చున్నావు. నీసోదరి యిప్పుడు నిన్నువిడిచి యెక్కడకుపోయినది? మంజుభాషిణినిమిత్తము విచారపడఁబోకు. నేను జీవించి యుండఁగా నీకు మంజుభాషిణి లేనిలోప మెన్నఁడైనఁ గలుగునా? నీయేడుపుచేత చంద్రబింబమువంటి నీముఖము కంది రూపు చెడిపోయినది. ఈవక్రచిత్తునితోఁ బోయి నీవు కొంచెముసేపు సముద్రపుటొడ్డున చల్లగాలిలో తిరిగితివా నీమనోవ్యథ పోయి యుత్సాహము కలుగును. పోయిరమ్ము" అని పలికి వక్రచిత్తునివంకఁ దిరిగి

'ఓరీ! నీవిప్పుడీసాగరికను చేయి పట్టుకొని సముద్రతీరమునకుఁ దీసికొనిపోయి కొంచెముసేపు త్రిప్పి రమ్ము" అని యాజ్ఞాపించెను. "అమ్మా! సముద్రతీరమునకుఁ బోవుట కిప్పుడు నామనస్సుల్లాసముగా లేదు" అని సాగరిక వానివెంట పోక నిలిచెను. అప్పు డేలాగుననైన సాగరికను వక్రచిత్తునివెంటఁ బంప నిశ్చయించి కుటిలాలక యామె చేయి పట్టుకొని "బిడ్డా! నీయందును నీతండ్రియందును మా కెంతో గౌరవము కలదు. నీతండ్రి యిక్కడకు నేఁడు వచ్చునో రేపువచ్చునో యని ప్రతిదినమును మేమెదురు చూచుచున్నాము. మే మీవఱకె కాయనకు నీవు సౌందర్యరాశి వగుచున్నావని వ్రాయుచున్నందున వచ్చునప్పటికి నీ వీలాగున వన్నెతఱిగి యుందువేని తప్పక యతఁడు నీసంరక్షణమును మేముతిన్నఁగా చేయుచుండ లే దనుకొనఁడా? నామాట విని సముద్రపుటొడ్డునకు పోయి వన్నె తఱిగి యున్ననీముఖవర్చస్సు మరల నెప్పటివలె కలుగునట్లు చేసికొమ్ము." అని నొక్కి చెప్పెను. ఆమె యంత నొక్కిచెప్పుచున్నప్పు డామెమాటనుతీసివేయ లేక సాగరిక "నామనస్సున కిష్టములేకపోయినను పోయివచ్చెదను" అనిచెప్పి వక్రచిత్తునివెంట బయలుదేఱెను. వారు కొన్ని యడుగులు నడిచినతరువాత కుటిలాలక వెనుకకుఁ దిరిగిపోవుచు వక్రచిత్తుని బిలిచి నేను చెప్పినమాట మఱచిపోకుమీ" అని హెచ్చరించెను. కాని యామాటల కర్థము సాగరికను చంప మఱవకు మనుటయని యాచిన్నదాని కణుమాత్రమును సందేహము కలుగలేదు.

సముద్రతీరమునకుఁ బోయి సముద్రమువంకఁ జూడఁగానే సాగరికకు తనజన్మకథ స్మరణకు వచ్చినందున, తాను జన్మించినప్పుడు గాలివానపట్టి సముద్రమల్లకల్లోలముగా నుండుటయు, తనతల్లిమరణమునొందుటయు, తనతండ్రి ధైర్యమును విడువక పడవవాఁడ్ర

నుత్సాహపఱుచుటయు ఆమె తాను మంజుభాషిణివలన విన్నరీతిగా వక్రచిత్తునితోఁ జెప్పుచుండెను. అప్పుడాకూ్రరచిత్తుఁడామె చెప్పెడు కథను వినక నడుమను నిలిపి యామెతో శీఘ్రముగా దేవుని ప్రార్థించుకొమ్మని చెప్పెను. ఆమాట వినఁగానే యామెకు లోపల భయము కలిగెను గాని యామాటలయర్థమునుమాత్రము తిన్నగా గ్రహింపలేక వానిని జూచి, "దేవుని నేల ప్రార్థింపుమనుచున్నావు?" అని యడిగెను. "నీకు దేవుని ప్రార్థింపవలెనని యున్నపక్షమున కొంచెమవకాశ మిచ్చెదను. దేవతలు నీప్రార్థనలనుశీఘ్రముగానే గ్రహింపఁగలరుగాన నీవుచేసెడు ప్రార్థనలను నిమిషకాలములోముగింపుము. నాపనిని నేను వేగముగా నెరవేర్చెద నని శపథముచేసియున్నాను" అని యాకఠినహృదయుఁ డుత్తరము చెప్పెను. అందుమీఁద నామె మఱింత భయపడి "నన్ను చంపెదవా? యేమి? నిష్కారణముగా నన్నేలచంపెదవు?" అని యామె మాటలు తడఁబడ పలికెను, "నాయజమానురాలిని సంతోషపెట్టుటకు" అని చెప్పి వాఁడూరకుండెను. "అయ్యో! నన్నామె నేలచంపింపవలెను? ఆమెకు నే నెప్పుడును రవ్వంతయు నపకారము చేసియెఱుఁగనే, ఎప్పుడును నే నామెవిషయమయి యొక్క చెడ్డమాటనయినను పలుకలేదు. ఆమెకే కాదు లోకములోని యేజీవజంతువునకును గూడ బుద్ధిపూర్వకముగా నెప్పుడును నేనణుమాత్రమును కీడు చేయలేదు. ఒక్కసారి మాత్ర మెఱుఁగక యొక్కపురుగునుద్రొక్కి తరువాత దాని నిమిత్తమయి యెంతో దుఃఖించినాను. అటువంటి నన్ను చంపించుటకు యామెయెడల నేనేమి యపరాధము చేసితిని?" అనియామెపలుకుచుండెను. వాఁడామాటలు చెవినిబెట్టక "ఇప్పుడు నాకృత్యము నాకు నియమించినపనిని వెంటనే నెరవేర్చుటకాని దానివిషయమయి

నీతో వాదమాడుటకాదు'' అని యామెను జంపుటకయి యొరలో నుండి కత్తిని పయికిం దీయంబోవుచుండెను. ఈసమయములో నావలు కొక యోడలో వచ్చి యొడ్డున దిగి యున్నయోడదొంగ లాకస్మికముగా నక్కడకు వచ్చి తమ్ముంజూచి భయపడి నిలుచున్నవక్రచిత్తుండు చూచు చుండంగానే సాగరిక నెత్తుకొనిపోయి తమయోడలో నెక్కించుకొని నిమిషములో తెరచాప లెత్తి పాఱిపోయిరి. సాగరిక నెత్తుకొని పోయిన యోడదొంగలు సముద్రములో మహావేగమునం బోయి బృందావనపురసమీపమునందలియొకపల్లెకు చేరువను దిగి యామెను బృందావనపురములోని యొకక్షత్రియునకు విక్రయించిరి. ఆమెను కొన్నయతండు విశేషధనికుండు గాక సామాన్యస్థితిలో నున్నవాండయినందున సాగరికయు తక్కువస్థితిలోనే యున్నను కొంతకాలములోనే యామెగుణసంపదయు సౌందర్యమును తెలివియు పట్టణమునందంతటను వెల్లడి కానారంభించెను. ఆమె యితర బాలికలకు సంగీతమును కుట్టుపనియు నేర్పి ధనమార్జించి తన్ను కొన్నయజమానునకును యజమానుని భార్యకును ఇచ్చుచువచ్చినందున వా రంతకంతకు ధనికులు కాసాగిరి. ఆమెప్రసిద్ధి యంతకంతకు విస్తారముగా వ్యాపించుచు వచ్చినందున బృందావనపురపరిపాలకుం డయిన సుగుణప్రియుం డనురాజకుమారుండు తా నామెను జూచుటకయి స్వయముగా వారి యింటికి బోయి పురజనులస్తుతికి పాత్రమయియున్న యామెవిద్యాబుద్ధులను వినయమును సంతతోత్సాహశీలతను గనిపెట్టి సంతోషించి, ఆమెతోడి సంభాషణమువలన నపరిమితానందమును పొందినవాండయి, బీదవారిలో నంతవివేకమును విద్యాకౌశలమునుగల చిన్నది యుండుట కత్యాశ్చర్యపడి యామె యెవ్వరో యున్నతవంశసంభూతురాలయి యుండవచ్చునని మనసులో ననుకొని, ఆమెతో "నీవింకముందుకూడ

నీయిప్పటిగుణసంపదను కర్మాభిరతిని విడువకుండెడుపక్షమున, నీ కీక మీఁదట నాయొద్దినుండి వచ్చెడుసందేశము నీమేలుకొఱకేయయి యుండును" అని చెప్పి వెడలిపోయెను. అతఁడా మెవంశకథ నెంతమాత్ర మును తెలిసికోలేనివాఁడయినను రూపలావణ్యములయందు మాత్రమే కాక విద్యావివేకసౌజన్యాదులయందుఁ గూడ నామె నిరుపమాను రాలుగా నుండుటకని పెట్టి యామెను వివాహమాడి తనకు రాణినిగాఁ జేసికొనుటకు మనస్సులో సంకల్పము చేసికొనెను. తనవంశవృత్తాంత మునుగూర్చి యడిగినప్పుడెల్లను దైన్యము దాల్చి కన్నుల నీరుపెట్టు కొనుచు వచ్చెనేగాని సాగరిక యెుక్కసారియైనను తనతల్లిదండ్రులను గూర్చియు వంశమునుగూర్చియు నొక్కమాటయుఁ జెప్పినదికాదు.

ఇక్కడ కురంగేశ్వరపురములో వక్రచిత్తుఁడు తనరాణియైన కుటిలాలకయొక్క కోపమునకు భయపడి తానుసాగరికను చంపివేసెఁ గను సముద్రములో పాతిపెట్టివచ్చితినని చెప్పి యొకకోడినిచంపి దాని రక్తమును రక్తముతో తడసినకత్తిని దెచ్చి కుటిలాలకకుఁ జూపెను. అదుష్టాత్మురాలాక్రూరునికిరాతకృత్యమున కెంతో సంతోషించి వానికి బహుమానమిచ్చిపంపివేసి, సాగరిక యాకస్మికముగానంతఃపురములో పాముకఱచి చచ్చినట్లు ప్రవాదముకలుగఁజేసి తనభర్త నాటిమధ్యా హ్నము రాజకార్యముమీఁద గ్రామాంతరమునకుఁబోయి యప్పటికి రాకుండుట తనకు శుభసూచకముగా భావించుకొని మనస్సులో సంతోషించి, అదిమంచిసమయమని యారాత్రియే సాగరిక శరీరము నకు దహనసంస్కారము చేయించినట్లు విశ్వాసులయినవారిచేత రహస్యస్థలమునందు తంతునడిపించి, తానుమహాశోకాక్రాంతురాలయి యున్నట్లుగా లేనిదుఃఖమును నటించుచు నంతఃపురమంతయు మాఱు మోయునట్లుగా తెల్లవాఱినదాఁక పెద్దగొంతుతో రోదనముచేయు

చుండెను. తెల్లవాఱినతరువాత నామెభర్త యింటికి రాఁగా వారిద్ద ఱునుగలిసి యాచిన్నదానిగుణరూపాదులను దలఁచుకొని మరల క్రొత్తయేడుపున కారంభించిరి. సాగరిక కపరకర్మలు చేయించిదాన ధర్మములు చేయించినతరువాత నామెకు పుణ్యలోకములు కలుగుట కొఱకును తమ కామెయందుఁగల యనురాగమును లోకమున కెఱుక పఱచుటకొఱకును వా రామె దేహమును దహనము చేసినస్థలమునం దొక దివ్యదేవాలయమును గట్టించిరి. ఇట్లుజరిగినకొన్నిమాసములకు రఘుదేవరాజు తనకొమార్తెను జూచి వెంటఁబెట్టుకొనిపోవుటకయి తనకు పరమవిశ్వాసియు మంత్రియు నయిన నరసింహరాజుతోఁ గలిసి యోడమీఁద కళింగపట్టణమునుండి బయలుదేఱి కురంగేశ్వరపురము నకు వచ్చెను. పుట్టినతరువాత ప్రథమమాసములోఁదక్క మఱియెప్పు డును జూడని ప్రాణాధికురా లయినజనిత్రైకపుత్రి నెప్పుడు చూతునా యని యెంతో వేడుకపడుచు నతఁడు ధనపాలుని గృహముచేరఁగానే దంపతులు లేచ్చుచు నెదురుగావచ్చి పిడుగువంటిసాగరికయొక్కమరణ వార్త నాతనిచెవులఁ బడవేసి తాము కట్టించిన దేవాలయమును జూపిరి. చిరకాలమునుండి చూడకున్నపుత్రికను జూచి యామెతోడి సల్లాపసౌఖ్యము ననుభవించి యెంతో సంతోషపడవలె ననుకొన్న యాతనియాశకు భంగమురాఁగా నతఁడొక్కనిమిషమయినను దుఃఖా వహమయిన యాపట్టణమునం దుండలేక భోజన మయినను జేయకయే వెంటనే వెనుకమరలి దుస్సహదుఃఖముతో మరలనోడలోనెక్కి రామే శ్వరయాత్రనిమిత్తమయి దక్షిణమున కోడనడుపుఁ డని నావికులకాజ్ఞా పించెను. స్వభావముచేత నాతఁడెంతధైర్యశాలియైనను సముద్రతరంగ ములవలె లోపలినుండి పొరలిపొరలి వచ్చుచున్నదుఃఖమునాపుకొనుట కయి యతఁ డెంతప్రయత్నము చేసినను దుఃఖాక్రాంత మయియున్న

యాతని మనస్సుమాత్ర మాతనికధీనముగాక మఱియెడఁగొట్టి యాతని జనునివలెఁజేసెను. ఆయుత్తరక్షణము మొదలుకొని యతఁడు పరమా ప్తుల నయినను కన్ను తెఱచి చూడలేదు; ప్రాణబంధులతో నైనను నోరువిప్పి మాటాడలేదు; తనదేహమున చీమ ప్రాఁకినను గోఁకికొ నెఱుఁగక దుఃఖపరవశుఁ డయి యుండెను.

రామేశ్వరమునకుఁ బోవుదారిలో నావికు లోడను బృందావన పురసమీపమున రేవులో నిలిపి; ఆహారపదార్థములను మంచినీళ్ళన తెచ్చుకొనుట నిమిత్తము చిన్నపడవలో పట్టణమునకుఁ బోయిరి అప్పుడా పురాధీశ్వరుఁ డయిన సుగుణప్రియుఁడు విచిత్రరూపముగా సుందరమయిన యోడయొక్కటి రేవులోనికి వచ్చిన దనియు దాని నిర్మాణ మత్యద్భుతముగా నున్న దనియు విని దానిని చూచుటకయి తానువిహారార్థ ముపయోగించెడుచిన్ననావ యెక్కి యోడవద్దకు బోయెను. నరసింహరాజు బృందావనపురపరిపాలకునిరాక విని యాత నిని తమయోడలో నెక్కించి యాదరించి, చూడఁదగినవింతలనాతనికి జూపి యీయోడ కళింగపట్టణమునుండి వచ్చు చున్నదనియు కళింగ దేశాధీశ్వరుఁ డయినరఘుదేవరా జోడలోపల నున్నవాఁ డనియు అతఁడు తనభార్యయొక్కయు పుత్రికయొక్కయు మరణముచేత శోక వివశుఁడయి యేడుదినములనుండి నిద్రాహారములు లేక యెవ్వరితోన మాటాడక యున్మత్తునివలె నున్నాఁడనియు, చెప్పి రాజున్నగదిలోనికి దీసికొనిపోయి యాతనిని జూపెను. సుగుణప్రియుఁ డారాజుయొక్క దాతృత్వాదిసుగుణములను విన్నవాఁడు గాన మనస్సులో ఖేదపడి రాజుసమీపమునకుఁ బోయి యాతనిమీఁద చేయివైచి "దేవా ఈశ్వరుఁడు మీకిప్పుడు చిత్తస్వాస్థ్యమును దయచేయునుగాక! దేవర వారి సందర్శనార్థమయి బృందావనపురపరిపాలకుఁడువచ్చియున్నాఁడు

దేవర యొక్కసారి మాటాడి యాతనిని ధన్యుని జేయఁదగును" అని పలుకరించెను. ఆరాజు కన్నులు తెఱచి చూచుచుండెనుగాని సుగుణప్రియునిమాటలు విన్నట్టుగాని యాతనిరాకను గ్రహించినట్టుగానికనఁబడలేదు. అందుమీఁద నతఁడు సహజమృదుమధురస్వరముగల సాగరిక వచ్చి శిలలుకరగునట్లు గానముచేసియు తేనెలొలుకునట్లుగాసంభాషించియు తనప్రావీణ్యమును జూపినయెడలనితనికి మనస్స్వస్థతమరలఁ గలుగ వచ్చు ననుకొని, మంత్రియనుమతితో నామెను కొన్నిగడియల కాలములో నొడయొద్దకురప్పించెను. అక్కడనున్నవా రామెయొక్క దివ్యసుందరవిగ్రహమును వినయవచనములను జూచి సంతోషించి యామెయిప్పుడు తక్కువస్థితిలో నున్నను రాణి నాదరించినట్లాదరించి గౌరవముచేసిరి. చూచినవారందఱు నామెయోగ్యతను ప్రశంసించుచుండఁగా సుగుణప్రియుఁడు మనస్సులో సంతోషించి యామెగుణసంపదను తానుగూడ కొంతశ్లాఘించి, ఆమెయొక్కకులగౌరవము విశదమయి యుండినయెడల తా నీవఱకే యామె నిల్లాలినిగాఁ జేసికొనికృతార్థత నొంది యుండునని చెప్పెను. అయినను సుగుణప్రియుఁడామెకు గొప్పయింటఁ బుట్టినస్త్రీలకుఁ జేయఁదగినగౌరవమును చేయుచు, "ఓ సౌభాగ్యవతీ! ఈయోడలో నొకమహారాజు దుఃఖసముద్రములో మునిఁగి చిత్తస్వాస్థ్యము లేక యున్నాఁడు. నీనేర్పునంతను గనఁబఱిచి యాతని నిప్పుడు స్వస్థచిత్తుని జేసి మరలఁ బ్రజలలోఁ బడవేయవలె" అని ప్రార్థించెను.

అందుమీఁద నామె తనచేతనైనప్రయత్నము చేసిచూచెదనని యాతనితోఁ జెప్పి, రాజున్నగదిలోతానును తనపరిచారికయుఁదక్క మఱియెవ్వరును లేకుండఁ జేయవలెనని వారిని ప్రార్థించెను. వారందున కంగీకరించి తా మందఱును గదిలోనుండి యీవలికివచ్చి

యొక్కయామెనుమాత్రము పరిచారికాసహితముగా లోపలికి బంపిరి. దుఃఖములో నున్నవారి కంతకంతకును దుఃఖకర మయిన యితరులకష్ట వార్తను జెప్పినపక్షమున గొంతదుఃఖశాంతి కలుగు నని యెంచిగిన దయి, శోచనీయ మయినతనవిపద్వార్తను రాజుచెవుల వేయఁదలఁచు కొన్న దయి అందఱిముందఱను పూర్వ మంతటిగొప్పదశలో జన్మించి మహాగౌరవముతో పెరిగినతనయొక్క యిప్పటిహీనావస్థను జెప్పుటకు సిగ్గుపడిన దయి వారి నందఱిని వెలుపల నుండ వేఁడుకొనెనేగాని వేఱు హేతువుచేతఁ గాదు. ఆమె రాజునకభిముఖురాలయి నిలువఁబడి మెల్లఁగా శ్రావ్యనాదముతో తాను జన్మించినది మొదలుకొని నేఁటి వఱకును తనకు సంభవించినకష్టపరంపరను వరుసగా జాలిపుట్టి రాయి వంటిమనసయినను కరఁగి పాఱునట్లుగా విన్నవింప నారంభించెను. ఆకష్టవార్తలు చెవిని బడినకొలఁదిని మనసు కరఁగుచువచ్చి యామె దుఃఖములో తనదుఃఖ మడఁగిపోవఁజొచ్చినందున రాజప్పుడు మూసిన కన్నులను దెఱచి యామెమొగ మొక్కసారి చూచెను. ఆమెముఖ మును జూడఁగానే యాతనిదృష్టి కామెముఖపద్మమునందు మృతురా లయినభార్యయొక్క ముఖలక్షణము లన్నియు గానరాఁగా, అతఁడు "ఈకన్యయందు నాప్రియభార్యయొక్కరూపచిహ్నములన్నియునచ్చున పోసినట్టు కానవచ్చుచున్నవి. నేటివఱకును జీవించి యుండినయెడల నాప్రియపుత్రికయు నిటువంటిరూపరేఖావిలాసములు గలదియే యయి యుండును. విండ్లవంటి యీకనుబొమ్మలును, తామరరేకుల నపహ సించెడుయీవాలుగన్నులును, సంపూర్ణచంద్రబింబమును సిగ్గుపఱి చెడియీముద్దుమొగమును, అచ్చముగానారాణియొక్కయంగములను బోలి యున్నవి." అనుకొని "ఓబిడ్డా! నీవాసస్థల మేది? నీతల్లిదండ్రు లెవ్వరు? నావలెనే నీవును కష్టముల ననుభవించినట్టును, నీకష్టములు

నాకష్టములకు తీసిపోవునవి కానట్లును, ఇప్పుడు చెప్పిన ట్లున్నావే ఇట్లు నిజముగా చెప్పితివా?" అని యడిగెను. "అయ్యా! దుఃఖ పూరిత మయి యున్న నాహృదయము చెప్పనిచ్చినంతవఱ కిట్టివంటికష్టవార్త లనేకొన్నిటిని దేవరముందర విన్నవించితిని" అని యామె మాఱు పలికెను. అప్పుడు రాజామెవంకఁ దిరిగి "ఓ చిన్నదానా! నీకథను మరలఁ జెప్పుము. నాకున్నసహనములో వేయవవంతు నీ కున్నట్లు నాబుద్ధికి గోచర మయినయెడల, అబలవయ్యును నీదుఃఖములను నీవు పురుషునివలె ధైర్యముతో సహించితి వనియు నేనే యాడుదానివలె ధైర్యమును విడిచితి ననియు నొప్పుకొనెదను. నిన్నుఁ జూడఁగా నో ర్పంతయు రూపము వహించి నాయెదుట నిలుచున్నట్లు కానఁబడు చున్నది. ఓబిడ్డ! నీవె రెవరు? నిన్ను ప్రార్థించెదను నాచెంతఁ గూరు చుండి నీవృత్తాంతమును మరలఁ దెలుపుము" అని దీనముగా వేడఁ జొచ్చెను. ఆమె తనపేరు సాగరిక యని చెప్పఁగానే యతఁడత్యద్భుత పడి, ఆపేరు లోకసామాన్య మయినది కాకుండుటయు సముద్రములో పుట్టిన దని సూచించుటకయి తనకొఱకా రైనిమిత్తము తాను కల్పిం చిన దగుటయు తలపోసి యేమియు తోఁచక "ఓ దేవతలారా? నా మీఁద కోపము మీకింకను దీఱక నన్ను పరిహాసించుటకయి యిప్పు డీకన్యకను మీరు పంపితిరా?" అని వెఱ్ఱిగా మాటాడసాగెను. "అయ్యా! మీరు శాంతత వహించి నేను చెప్పునది కడవఱకును విన వలెను. నడుమనడుమ మీరీలాగున తొందరపడెడుపక్షమున నాకథను జెప్పక నిలిపివేసెదను" అని యామె యూరకుండెను. "ఓబిడ్డా! నడుమను త్రెంపివేయక నీకథ సాగనిమ్ము. నేను శాంతత వహించి వినెదను. నీపేరు సాగరిక యని చెప్పి నాకెంత యద్భుతమును కలి గించితివో నీవు తెలిసికోలేకున్నావు," అని యతఁ డామెవృత్తాంత

మును వినుట కతికుతూహలుఁడయి యుండెను. "నాకీ పేరును రాజో త్తముఁడయిన నాజనకుఁ డనుగ్రహించి పెట్టెను." అని యామెకథ చెప్ప మొదలుపెట్టెను. "ఓబిడ్డ! నీవు రాజపుత్రికవా? నీపేరు సాగరిక! నీవు నిజముగా మనుష్యకన్యకవా? లేక మానవరూపమును ధరించినదేవతవా? నీ వెక్కడ జన్మించితివో, సాగరిక యనుపే రేల వచ్చినదో; వేగిరము చెప్పుము" అని యతఁడు తొందరపడఁ జొచ్చెను. "సముద్రముమీఁద పుట్టుటచేత నాకు సాగరిక యనుపేరు వచ్చినది. నాతల్లి యొక్కకిరీటాధిపతి కూఁతురు; నన్ను కన్ననిమిషమున కెల్లను నాతల్లి లోకాంతరగతురా లయ్యెనని నాతో మంజుభాషిణి యెప్పు డును చెప్పి యేడ్చుచుండెడిది. నాతండ్రి నన్ను కురంగేశ్వరపురమునం దుంచెను. ధనపాలునిభార్య నన్ను హత్యచేయ యత్నించువఱకును నే నక్కడనే యుంటిని. కాని కొందఱు దొంగ లక్కడ కాకస్మికముగా వచ్చి నన్ను చంప యత్నించుచున్న క్రూరాత్ముని చేతిలోనుండి నన్ను విడిపించి నాప్రాణములు కాపాడి నన్ని బృందావనపురమునకుఁ దెచ్చిరి. అయ్యో! శాంతి వహించి వినుఁడు. మీ రిట్లేల కన్నుల నీరు పెట్టుకొనె దరు? నేను మిమ్ము మోసము చేయుచున్నా ననుకొనుచున్నా రేమో! నేను నిశ్చయముగా రఘుదేవరాజకుమార్తెను. ఆరఘుదేవమహారాజే యిప్పుడు జీవించి యుండినపక్షమున—" అని యామె చెప్పుచుండఁగా రఘుదేవరా జంతట సంతోషమును పట్టఁజాలక, దేహమంత యుపుల కించి కంపమొంద నాకస్మికసంతోషముచేత భయపడి, సాగరిక చెప్పిన కథ నిజ మగునా కాదా యన్నసందేహముచేత చిత్తము నోలాందో ళన మొంద బిగ్గరగా "ఓ భృత్యులారా! నన్ను రక్షింపుఁడు" అని కేక వేసెను. తమరాజుమాట వినఁబడఁగానే పరమసంతోషమును పొంది భృత్యు లందఱు నొక్కసారిగా రాజున్న గదిలోనికి [illegible]

పోయిరి. రాజు వారిలో మంత్రివంకఁ జూచి "ఓనరసింహరాజా! నా వెన్ను చలువుము ; నా దేహము నొప్పింపుము ; న న్నొక్కదెబ్బ కొట్టుము. లోపలినుండి సంతోషసముద్రము పొంగివచ్చినాశరీరమును పగిల్చి వేయుచున్నట్లున్నది. సముద్రమున పుట్టి కురంగేశ్వరపురము నందు చచ్చి మరల సముద్రమునందు దొరకిన యోచిన్నదానా! ఇటు వచ్చి నన్ను కౌఁగిలించుకొమ్ము. ఓనరసింహరాజా! చేతులు జోడించి కృతజ్ఞతాభివ్యంజకముగా దేవునికి నమస్కారములు చేయుము. ఇది మనసాగరిక. ఓబిడ్డా! ఓదీర్ఘాయుష్మంతురాలా ! నాదీవన లంగీక రింపుము. ఓనరసింహరాజా! ఘాతుకురా లయిన కుటిలాలకచేతిలో చచ్చి యుండవలసినదేకాని మనభాగ్యముచేత సాగరిక యక్కడ చావునకుతప్పి బ్రతికినది. ఇప్పుడు నీకు రాణియయి యున్న యీమెను చేతులు జోడించి సగౌరవముగా నీ వడిగెడుపక్షమున ఈమె తనకథ యంతయు పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పును" అని ఆచేరువ నున్నసుగుణ ప్రియుని జూచి "ఇతఁ డెవరు?" అని యడిగెను. "ఇతఁడు బృందావన పురాధినాథు డయినసుగుణప్రియుఁడు. దేవరివారియొక్క మనోవ్యాకు లతను విని దర్శనము చేయుటకయి యితఁ డిక్కడకు వచ్చినవాఁడు" అని నరసింహరాజు చెప్పెను. అప్పు డారాజు సుగుణప్రియుని జూచి "మిత్రుఁడా! నాయాలింగనముల నంగీకరింపుము" అని ప్రీతిపూర్వక ముగా పలికెను. అతఁడును సముచితసల్లాపము చేయుచుండఁగా రా జాకాశమువంకఁ జూచి చేతులు జోడించి "ఓ యీశ్వరుఁడా ! నా పుత్రికను దీర్ఘాయురారోగ్యవతినిగాఁ జేయుము" అని ప్రార్థించి నర సింహరాజును జూచి "ఈసంగీత మెక్కడిది?" అని యడిగెను. "నాకు వినఁబడలేదు." అని నరసింహరాజు మాఱుపలికెను. "ఇదిగో ఈదిక్కున స్పష్టముగా వినఁబడుచున్నది. ఆలకింపు" అని యతఁడు

చేయిచాపి తూర్పుదిక్కును చూపఁగా నరసింహరాజాలకించి యా దిక్కున సంగీతము లేకుండుట కనిపెట్టి, అపరిమితసంతోషముచేత మనసు చెదరి యుండుటనుబట్టి రాజున ట్లాలోచించుచున్న దని యెఱిఁగి, అట్టిసమయమునందు కాదని మాట కష్టమూట చెప్పుట క్షేమకరము కాదని "అవును సంగీతము వినఁబడు చున్నది." అనితల యూఁచెను. అంతట రాజు కన్నులు మూఁతలువడఁ గునుకుపాట్లుపడుచు తనకు నిద్రవచ్చు చున్న దని చెప్పి దిండు నెలఁతచేఁ బెట్టుకొని పరుపు మీఁద పరుండి గాఢనిద్రపోయెను. సాగరికయు తంగ్రివద్దఁ గూరు చుండి పైటచెఱఁగుతో విసరుచు కనిపెట్టియుండెను. నిద్రపోవుచున్న కాలములో రాజున కొకవింతయైన స్వప్నమువచ్చెను. అకలలోనతఁడు తనకు బెజవాడ కనకదుర్గప్రత్యక్షమయితన్నా దేవాలయమునకురమ్మని యాజ్ఞాపించినట్టును, దేవాలయములో దేవతాసన్నిధానమున పీఠము ముందు నిలువఁబడి తనకష్టకథను భక్తిపూర్వకముగా విన్నవించిన పక్షమున గొప్పమేలు కలుగు నని యాదేవి యానతిచ్చినట్టును, తానట్లు చేసెద నని హస్తములు ముకుళించి మ్రొక్కుకొన్నతరువాత దేవి దీవించి యంతర్హితురాలయినట్టును, పొడగని మేలుకొనెను. ఆతఁడు మేలుకొని చూచునప్పటికి మనస్సులో నున్నపూర్వపువ్యసన మంతయు పోయి దేహము జవసత్వములుకలదగుటయేకాక మనస్సును మిక్కిలి యుత్సాహము కలదిగా నుండెను. అందుచేత నాతఁ డాయు త్సాహమున కంతకును కనకదుర్గయొక్క వరప్రసాదమే కారణ మని భావించుకొని యాస్వప్నవృత్తాంతము నంతను వారికిఁ దెలిపి తాను వెంటనే బెజవాడకు పోవ నుద్దేశించి యున్నా నని తనమనోనిశ్చయ మును వారితోఁ జెప్పెను.

అప్పుడు సుగుణప్రియుఁడు రెండుమూఁడు దినములు తనయింట నుండి యతిథిసత్కారమును పొంది గృహపావనము చేసి పోవలసిన దని రాజును బ్రార్థింపఁగా, రఘుదేవరాజాతనిప్రార్థన నంగీకరించి సపరివారముగా నొడ్డునకు పోయి బృందావనపురములోమూఁడుదినములాతని గృహమునందు విందుగానుండెను. ఆమూఁడుదినములలోనుబీద దశలో నున్నప్పుడుసహితము తా నెంతో ప్రేమించి గౌరవించుచుండిన సాగరియొక్కతండ్రి యైనరాజశ్రేష్ఠుని సంతోషపెట్టుట కయి సుగుణప్రియుఁడు ప్రతిదినమును వింతలయినభక్ష్యభోజ్యములను వివిధము లయిన వినోదములను బహువిధములయిన యుత్సవములను సమకూర్చెను. రాజాతనియభిప్రాయమును గ్రహించి దారిద్ర్యదశలోసహితము తనకొమార్తెను తిరస్కారభావముతోఁజూడకయాదరించిన యాసుగుణప్రియుని తన కల్లునిగాఁ జేకొనుటకయి సంకోచపడకుండెను; ఆతని భర్తనుగా గ్రహించుట కయి సాగరికయు విముఖురాలు కాకుండెను. కాని రఘుదేవరాజుమాత్రము వివాహనిశ్చయము చేయుటకుముందుగా తా మందఱును గలిసి బెజవాడ కనకదుర్గాలయమునకు పోవలయు ననియు తరువాత నేసుముహూర్తము నిశ్చయింపఁబడు ననియుఁ జెప్పెను. అందుమీఁద వాఱందఱును మెట్టను ప్రయాణ మయి మూఁడుదినములలో సురక్షితముగా బెజవాడ జేరిరి.

బెజవాడకు పోయి రఘుదేవరాజు పరివారసహితముగా కనకదుర్గయాలయములో ప్రవేశించినప్పుడు రాజుభార్య యైనప్రభావతిని బ్రతికించిన వృద్ధుఁ డయిన ధన్వంతరి పీఠమునకు సమీపమున నిలువఁబడియుండెను; యోగిని యయి యా దేవత కర్చకురాలుగానున్న ప్రభావతి పీఠమున కెదురుగా నిలుచుండెను; బహుసంవత్సరముల

నుండి భార్యనిమిత్తము వ్యాకులపడుచుండుటచేత రాజురూపము విస్తారముగా మారిపోయినను, ప్రభావతి దూరమునుండి చూచియే భర్తనానవాలుపట్టి యాతడు పీఠముసమీపమునకు వచ్చి మాటాడ నారంభించినప్పుడు కంఠస్వరమునుకూడ గురుతుపట్టి యాతడు చెప్పుచుమాటల నత్యంతప్రమోదములతోను శ్రద్ధతోనువినుచుండెను, అతడప్పుడు దేవతానమస్కారముచేసి చేతులు జోడించి ఫాలతల మునకుజేర్చి దేవతకెదురుగా నిలువబడి "ఓమహాదేవీ! నీయాజ్ఞను చెల్లించుటకయి నే నిక్కడకు వచ్చియున్నాను. నాచరిత్రమును నీ సెలవుప్రకారముగా నీకు విన్నవించెదను. ప్రసన్నురాల వగుము. నేను కళింగదేశాధిపతిని. శత్రుభీతిచేత స్వరాజ్యము విడిచి దేశసం చారము చేయుచు మోటుపల్లెలో ప్రభావతియను సుందరిని వివాహ మాడినాను. ఆమె సాగరిక యనుస్త్రీశిశువును ప్రసవించి సముద్ర మధ్యమున నోడలో స్వర్గస్థురా లయ్యెను. ఆతల్లిలేనిబిడ్డ కురంగేశ్వర పురములో కుట్టిలాలకయొద్ద పెరుగుచుండెను. ఆమెకు పదునాలుగు సంవత్సరముల ప్రాయము వచ్చునప్పటికి కుట్టిలాలక యాచిన్నదానిని చంపింపదలచెను. కాని యామెపాలిటి భాగ్యదేవత యామెను బృందావనపురమునకు గొని తెచ్చి విడిచినది. నే నాపురమార్గమున నోడలో సముద్రముమీద పోవుచుండగా నాభాగ్యదేవతయే యీ కన్యను మరల నేనున్న యోడలోనికి జేర్చినది. ఈమె యచ్చట తనవృత్తాంతమును జెప్పి తాను నాకూతు రగుట తెలియునట్లుచేసినది అని తన యావద్వృత్తాంతమును సంగ్రహముగా నేకరువు పెట్టెను.

ఆమాటలను వినుచున్న ప్రభావతి హృదయములోనుండి మేర మీఱి పొంగిపొంగివచ్చుచున్న సంతోషతరంగములలో మునిగిపోయి తిన్నగా మాటాడశక్తురాలుగాక గద్గదస్వరముతో "ఓరఘుదేవ

రాజా! నీవు నీవు—'' అని మూర్ఛపోయెను.'' ఈమె కేమియాపద వచ్చినది.? అయ్యో! ఈకాంత చచ్చిపోవుచున్నది! అన్నలారా! రక్షింపుడు'' అని రఘుదేవరాజు కేకవేసెను. ''ఓరాజా! నీవిప్పు డీ దేవతాసన్నిధానమున చెప్పినదంతయు నిజమయినపక్షమున, ఈమె నీభార్య'' అని ధన్వంతరి చెప్పెను. ''ఓపూజ్యుడా! కాదుకాదు. నాభార్యను నే నీరెండుచేతులతోనే యోడలోనుండి సముద్రములో విడిచినాను'' అని రాజు దృఢముగాఁ జెప్పెను. అప్పుడు ధన్వంతరి తానొకదినమున మందువస్తువులనిమిత్తమయి ప్రాతఃకాలముననే బృందావనపురసమీపమున సముద్రతీరమున తిరుగుచుండుటయు. అప్పుడొడ్డున కొకదోనె కొట్టుకొనిరాఁగా దానిలోఁ జూచినప్పుడు మూర్ఛితురా లయియున్న యువతిని నగలపెట్టెయు కానఁబడు టయు, తానామెను సజీవితురాలిని జేసి తెచ్చి యీదేవాలయములో నొప్పగించుటయు మొదటినుండియు జరిగినదంతయుఁ జెప్పెను. ఇంతలో ప్రభావతి మూర్ఛతేరి ''ఓ దేవా! మీరు రఘుదేవమహారాజులు కారా? మీరూపు మాయనరూపమువలెనే యున్నది; మీకంఠస్వర మాయనకంఠస్వరమువలెనే యున్నది. గాలివాన, ప్రసవించుట,మృతి నొందుట, అన్నమాటలను మీ రిప్పుడు సెల వియ్యలేదా;'' అని యడిగెను.''ఇది మృతినొందినప్రభావతికంఠస్వరమా, అని యతఁ డద్భుతపడి చూచుచుండెను. ''అవును ఆమృతినొందినప్రభావతిని నేనే. నేను మృతినొందితిననియు సముద్రములో మునిఁగితి ననియు మీరు భ్రమ పొందినారు'' అని యామె సందేహనివృత్తి చేసెను. అప్పుడు రాజు మహాశ్చర్యమగ్నమానసు డయి యవ్యాజభక్తితో ఓకనకదుర్గా! నీ వెంత సత్యసంధురాలవు!'' అని చేతులుజోడించెను. ''ఓ మహారాజా! మిమ్ము నేను ముందుగా గుఱుతుపట్టినాను.

మీా్రవేలి నున్నయీాయుంగరము మనము మోసుపల్లైను విడుచునప్పుడు నాతండ్రి కన్నీరు విడుచుచు మీాచేతిని పెట్టినది'' అని యామెగుఱు తులు చెప్ప మొదలుపెట్టెను. ''ఇక చాలును. ఓ దేవతలారా! మీా రిప్పు డనుగ్రహించినమహోపకారమువలన వెనుకటియాపద లన్నియు వినోదకథలయిపోయినవి. ఓప్రభావతీ! ఇటువచ్చి నాగాఢాలింగ నములలోను సంతోషసముద్రములోను నీ వీసారి నిజముగా మునింగి పొమ్ము'' అని భార్యను కౌఁగిలించుకొనెను.

అప్పుడు సాగరిక ''నాహృదయ మిప్పుడు తల్లికౌఁగిటఁ జేర నన్ను త్వరపెట్టు చున్నది. అహా! ఏమి నాభాగ్యము!'' అని వంగి దుర్గకు నమస్కారము చేయు చున్నది. ''ఓహృదయేశ్వరీ! సముద్ర మధ్యమున నీవు వహించినభారమయి యుండి నీగర్భమునఁ బుట్టి నీ కండ మైనయీాసాగరిక యెట్లు దేవతాప్రార్థనము చేయు చున్నదో చూడు'' అని కొమార్తెను తల్లికిఁ జూపెను. ''ఓపుత్రీ! నీవుదీర్ఘా యుష్మంతురాల వగుమనుము. ఇప్పుడు స్త్రీలలోనెల్ల నేను ధన్య తమురాల నయినాను'' అని కొమార్తెను చేతులుచాచి యక్కునఁ జేర్చి కౌఁగిలించుకొని ముద్దాడుచుండెను. ఈప్రకారముగా జనని కొమార్తెను కౌఁగిలించుకొని యానందబాష్పములలో తేలియాడు చుండఁగా, రఘుదేవరాజు పీఠమునకు సాష్టాంగ నమస్కారముచేసి ''ఓమహాదేవీ! మాయందు సంపూర్ణానుగ్రహ ముంచుము. నీవు చేసిన యీాపరమోపకారమును నే నెప్పుడును మఱవక నిత్యమును నిన్నారాధించుచుండెదను'' అని కృతజ్ఞతాపూర్వకముగా మరల మరల వందనములు చేసెను. ప్రభావతియు సాగరికయు కూడ పీఠ మునకు సాగిలఁబడి తమకృతజ్ఞతను దెలిపిరి. దేవతా సమక్షమునందే యీాసంతోషసమయములో రాజప్పుడు ప్రభావతియొక్క యనుమతిని

పొంది సాగరికను సార్థకనామధేయుఁ డయిన సుగుణప్రియున కిచ్చి వివాహముచేయుటకు వాగ్దానము చేసెను.

ఇట్లుసర్వజనసంతోషకరముగా చిరకాలవియోగము నొంది యున్న భార్యభర్తలును పుత్రికయు నొక్కచోట సమావేశ మయి యనిర్వాచ్య మయినసల్లాపసౌఖ్యము ననుభవింపఁ గలిగిరి. నీతియు సద్వర్తనమును గలవారికి నడుమ నెన్నియాపదలు వచ్చినను ధైర్య ముతోసహించి యీశ్వరానుగ్రహమునే నమ్ముకొని యున్నయెడల తుదకు కొండలవలె వచ్చి మీఁద పడినయాపద లన్నియు మంచు వలె విడిపోయి నిరుపమాన సుఖసంతోషములు కలుగునని చూపుచు లోకమునకు సహనమును సద్వర్తనమును నేర్పుటకు వీరొకదృష్టాంత భూతులుగా నున్నారు. నరసింహరాజు సత్యశీలతయు రాజభక్తియు విశ్వాసమును గలవారిలో నగ్రగణ్యుఁడుగానున్నాఁడు, అతఁడు ; తన కప్రయత్నముగా రాజ్యమురానున్ననునిరుపమానరాజ్యవైభవమును తృణప్రాయముగా నిరాకరించి ప్రవాసముపా లయియున్న రాజును వెదకి తెప్పించి సింహాసన మెక్కించుట యెంతశ్లాఘాపాత్ర మయిన ఘనకార్యముగా నున్నది! ప్రభావతికి ప్రాణదానము చేసినధన్వంతరియొక్కయద్భుతచర్యను విచారింపగా మనుష్యుఁడు ప్రపంచ తత్త్వవిషయమున సత్య మయినజ్ఞానము కలవాఁ డయియున్నపక్ష మున లోకమున కెంతో యుపకారము చేయవచ్చునని తెలుచున్నది కదా! అటుతరువాత వారందఱును బృందావనపురమునకుఁ బోయి సాగరికయొక్క వివాహమును మహావైభవముతో జరపిరి. అక్కడ కొన్నిమాసము లున్నతరువాత సాగరికనుభర్తయొద్దవిడిచి యారాజ దంపతులు స్వరాజ్యమును జేరి కళింగపట్టణమునందు చిరకాలము రాజ్యసంపదల ననుభవింపుచుండిరి. ఈలోపల కురంగేశ్వరపురము

నందు కుటిలాలక చేసినదుష్కృత్యము వెల్లడికాఁగా హేమసమయ మునం దన్నదానముచేసి తమప్రాణములు కాపాడినమహోపకర్త యొక్కపుత్రికనునిష్కారణముగాఁ జంపించినందున కండలిప్రజలాగ్రహ పరవశు లయి యొకనాఁటిరాత్రి రాజమందిరమునకు చిచ్చంటించిరి. ఆయగ్నిసంక్షోభమునందు మహాపరాధిని యైనకుటిలాలకమాత్రమే కాక సహవాసదోషముచేత నిర్దోషు లయినయామెభర్తయు పుత్రికయుకూడ కాలి దేహములు విడిచిరి. కొంతకాలము పనికివచ్చినను దుష్ప్రవర్తనము చిరకాలము సుఖప్రద మయినదిగా నుండనేర దని చెప్పుటకు కుటిలాలకను నిదర్శనముగాఁ జెప్పవచ్చును. కాఁబట్టి యీకథను జదువనెటుస్కించినవా రసత్యమువలనను మోసమువలనను స్వార్థ్యమువలనను తమ కొకవేళ సంపదకాని యితరలాభముకాని కలిగినను తాముట్టితుచ్ఛలాభముల కాసపడక యిహపరసుఖదాయక మయిన సద్వర్తనమును విడువక న్యాయమార్గముననే సుఖపడుటకు సదా ప్రయత్నింతురుగాక!

సం పూ ర్ణ ము.

ఈ నాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు.

దుష్టబుద్ధి—ఒక బౌద్ధవర్తకుఁడు.

సత్యకీర్తి—ఒక హిందూవర్తకుఁడు.

మానసారుఁడు—సత్యకీర్తిమిత్రుఁడు.

వసుమతి—మానసారుని భార్య.

దృఢచిత్తుఁడు—మానసారుని చెలికాఁడు.

చతురిక—దృఢచిత్తుని భార్య; వసుమతి చెలికత్తె.

వాచాలుఁడు—ఒక న్యాయవాది.

సమయజ్ఞుఁడు—న్యాయవాది వేషము వేసికొన్న వసుమతి.

సుబుద్ధి—దుష్టబుద్ధి యల్లుఁడు.

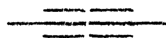
ఈ చెప్పినవారుగాక రాజును, సభికులును మఱికొందఱునువత్తురు.

స్థలములు.

కురంగేశ్వరము—ఒక పట్టణము; ఇందు దుష్టబుద్ధి మొదలగువారుండిరి.

నీలపల్లె—వసుమతియు, చతురికయు, ఉన్నయూరు.

కురంగేశ్వరవర్తకచరిత్రము.

కురంగేశ్వర* మనుపట్టణమున దుష్టబుద్ధి యనుబౌద్ధుఁడొకఁడు కాపురముండెను. అతఁడు హిందూవర్తకుల కెక్కువవడ్డికి బదుళ్లిచ్చి, దానివలన గణనాతీత మయినరొక్కమును గడించెను. ఆదుష్టబుద్ధి మిక్కిలి కఠినచిత్తుఁడు గనుక తానప్పిచ్చినవారియొద్ద నెల్ల క్రూరముగాధనము రాఁబట్టుకొను చుండెను. అందుచేత నాతనియందు సామాన్యముగా యోగ్యు లయినవారి కందఱికిని అనిష్టముగా నుండెను. వారిలోను ముఖ్యముగా సత్యకీర్తి యనువర్తకున కాతనిపేరన్నఁ దల కంటగించును. బాలుఁ డయినయావర్తకుఁడు ఆపన్నులయి యున్నవారికి ఋణములిచ్చి, వారియొద్ద నెప్పుడును వడ్డీని పుచ్చుకొనువాఁడు కాఁడుగనుక, దుష్టబుద్ధికిని సత్యకీర్తియందు మహాకోప ముండెను. కాఁబట్టి లుబ్ధశిరోమణి యైనయాబౌద్ధునకును దానశీలుఁడయినయాహిందువునకును గర్భశత్రుత్వము కలిగి యుండెను. అంగడివీధిని దుష్టబుద్ధియొక్క పొడ కనఁబడినప్పుడెల్లను, ఆతని నిర్దాక్షిణ్యమును, ధనాకర్షణమునకై చేయు నిర్బంధములను పేర్కొని మొగముముందఱనే సత్యకీర్తి యాతనిని దూషించు చుండును. అప్పుడాబౌద్ధుఁ డాదూషణభాషణములకెల్ల నోర్చుకొని మాఱుమాటాడక పయికి శాంతాత్మునివలె నటించునుగాని, లోపల నేలాగుననైనపగఁ దీర్చుకోవలెనని చింతించు చుండెను.

ఆకాలపువారిలోనెల్ల సత్యకీర్తి మిక్కిలి దయాళుఁడును, సంపన్నుఁడును, పరోపకారము చేయుటయం దెప్పుడును విసుగు చెందని

*దీనినే యిప్పుడు కోరంగి యందురు

వాఁడును అయి యుండెను. వేయేల? పూర్వకాలపుహిందువులయం దున్నసుగుణము లన్నియు మూర్తీభవించి యాతనియందే నివాస ముగా నుండెను. ఆపట్టణమునం దుండువా రందఱును నాతనిమీఁద ప్రాణముగానే యుండిరి; కాని యాతనికి ప్రాణాధికుఁ డయిన మిత్రుఁడు మానసారుఁ డనువాఁడు. అతనికి పితార్జిత మయినధనము విశేషముగా లేకపోయినందున, తన స్వల్పమయినయాదాయమునకు మించినవ్యయము చేయుచు కొలఁదికాలములో నించుమించుగా యావద్ధనమును వెచ్చపెట్టెను. గొప్పవంశమునందు పుట్టి యావన వంతు లయి యుండువారందఱును తక్కువతాఁబడి గలిగి యున్నప్పు డీప్రకారముగానే చేయుదురుగదా? మానసారునకు ధనము కావలసి నప్పుడెల్లను, సత్యకీర్తిసాయముచేయుచుండును. వారియిద్దఱిమైత్రియుఁ జూడ వారికి దేహములే వేఱుగాని ప్రాణము లొక్కటియే యయి యున్నట్లు కనఁబడు చుండెను.

ఒకనాఁడు మానసారుఁడు సత్యకీర్తియొద్దకువచ్చి, తనకు ప్రాణ పద మయి యున్నధనవంతురా లగుకన్యనొక్కదానిని వివాహమగుట వలన మరల భాగ్యవంతుఁడను కావలె నన్నయిచ్చ యున్న దనియు, కొంతకాలముక్రిందట కాలముచేసిన యామెతండ్రిపోవునప్పుడు కూఁతు నకు విశేషవిత్తము నిచ్చిపోయె ననియు ఆమెతండ్రియొక్కజీవితకాల ములోనే తా నామెయింటికి వెళ్ళుచువచ్చినప్పుడు నోరు మెదల్పక చూపులచేతనే యామె తనమీఁదిమోహము బయలుపఱుచుచు వచ్చె ననియు, చెప్పి అట్టిశ్రీమంతురాలిని వివాహమగుటకు పెండ్లి కూఁతువారితో సరితూఁగఁజాలినంతస్థితి తన కిప్పుడు లేదు కాఁబట్టి మూఁడువేలరూపాయలను బదులిచ్చి యీవఱకుఁ జూపినయనుగ్రహ ములో దీనినిసహితఁ మొకదానినిగాఁ జేర్పవలెననియు, ప్రార్థించెను.

ఆసమయమున మిత్రమనోరథమును ఈడేర్చుటకుఁ జాలినసొమ్ము సత్యకీర్తిచేతిలో సిద్ధముగా లేకపోయెను; తనయమూల్యవస్తువులతో నింపి యున్న యోడలు కొన్ని శీఘ్రముగా రావలసియున్నందున, ఆపట్టణములో కోటీశ్వరుఁడుగా నుండి లోకులకు వాడుకగా ఋణము లిచ్చుచున్న దుష్టబుద్ధియొద్దకుఁబోయి, ఓడలోనిసరకుల తాకట్టుమీఁద బదులుచేసి తెచ్చి కోరిన సొమ్మిచ్చెద నని చెప్పెను.

అప్పుడు సత్యకీర్తియు మానసారుఁడును గలిసి దుష్టబుద్ధి యింటికిఁ బోయిరి. వారిలో సత్యకీర్తి దుష్టబుద్ధిని జూచి నీమనసు వచ్చినంత వడ్డి నిర్ణయించుకొని మూఁడువేలరూపాయలు బదు లీయ వలసిన దనియు, ఇప్పుడు సముద్రముమీఁద నున్న యోడలు వచ్చిన యుత్తరక్షణముననే వానిలోని సరకులను విక్రయించి వడ్డితోఁగూడ లెక్కచూచి ఋణమంతయు, దీర్చివేసెదననియు అడిగెను. అందు మీఁద దుష్టబుద్ధి తనమనసులోఁ దానిట్లు చింతింపసాగెను. "ఈతని నొక్కసారి యేలాగునైనను నాచేతిలోఁ జిక్కించుకోఁ గలిగితినా నాపూర్వద్వేష మంతయు, నిస్సందేహముగా వడ్డితోడఁ గూడదీర్చు కొందును; మూఢాత్ముల పేరన్న నీతఁ డసహ్యపడును; వడ్డినిపుచ్చుకొన కయే బదులిచ్చి నాకు నష్టమునుగలిగించును; నేను నాకష్టార్జితము మీఁద సంపాదించుకొన్న న్యాయ మగుధనమునకు అధర్మవృద్ధి యని పేరుపెట్టి నాధనమును నన్నును వర్తకులముందఱ నిందించు చుండును. ఇటువంటివానిని నేనిప్పుడు వదలిపెట్టితినా, నాజాతివారి కందఱకును నపకారము చేసినవాఁడ నగుదును," అని తనలోఁ దా నేమో గొణుగుకొనుచు నడిగినమాట కాదుష్టబుద్ధి ప్రత్యుత్తర మీయకపోవుట జూచి, సొమ్ముకొఱ కత్యాతురుఁడయి యున్నవాఁడు కాఁబట్టి సత్యకీర్తి "ఓదుష్టబుద్ధీ! నేను నిన్నేమడిగితినోవిన్నావా? నీవు

సొమ్ము బదు లిచ్చెదవా లేదా?" అని మరల హెచ్చరించెను. అందు మీఁద "ఓయీ! సత్యకీర్తీ! నీవు నాధనమునుగూర్చియు నావ్యాపార మునుగూర్చియు వర్తకశాలలలో బహిరంగముగా ననేకపర్యాయ ములు నన్ను దూషించి యున్నావు. మాజాతివారి కెల్లను శాంతత సహజగుణము కాబట్టి నీవెన్నియన్నను నేను వానికెల్లను సహించి యూరకుండుచు వచ్చినాను. అందుమీఁద నన్ను 'నాస్తికుఁడా' 'గొంతుకులు కోయుకుక్కా' యని కానిమాటలాడి, నాబట్టలమీఁద నుమ్మివేయుటయేకాక, నన్ను కుక్కనుతన్నినట్టు తన్నను సహితము తన్నితివి. అంతచేసియు మరల నిప్పుడు నాసాహాయ్యము నేయ పేక్షించి నాయొద్దకువచ్చి 'దుష్టబుద్ధీ! నాకు బదులిమ్మ'ని వేఁడుచున్నావు. కుక్కయొద్ద నెక్కడనైన ధనముండునా? కుక్క యెప్పుడయినమూఁడు వేలరూపాయ లిచ్చుటసాధ్యమగునా? నీకు నేనిప్పుడు వంగినమస్కా రముచేసి, 'మహాప్రభూ! మీరు కడచినబుధవారమునాఁడు నామీఁద నుమ్మివైచితిరి; మఱియొకనాఁడు కుక్కయని సెలవిచ్చితిరి—మీరు చేసిన యీమర్యాదలకొఱకా మీకు నేను బదులీయవలసినది?' అని యడుగుచున్నాను." అని మాఱుచెప్పెను. "నే నిప్పుడుసహితము ని న్నాపేరననే పిలిచి, మరలనీమొగముమీఁద నుమ్మివైచితన్ననుసహి తము తన్నెదను. నేనడిగినసొమ్మును బదు లియ్య దలఁచుకొంటివేని, మిత్రునకిచ్చినట్టియ్యక శత్రువునచ్చినట్టిమ్ము. నేను మాటతప్పిపోయిన యెడల, నిర్దాక్షిణ్యముతో నీయిష్టము వచ్చినదండుగను పుచ్చుకో వచ్చును." అని సత్యకీర్తి పలికెను. దానిమీఁద దుష్టబుద్ధి "నీవెంత యాగ్రహావేశము నొందియున్నవాఁడవో చూడు. నీవెట్టివాఁడవైనను నీతో మైత్రి చేసికొని, నీదయను సహితము పడయవలయు నని నే నాశపడి యున్నాను. కాఁబట్టి నీవు నాకుఁ జేసినయవమానమంతయు

నేటితో మఱచిపోవుచున్నాను. నీయొద్ద గవ్వయైననువడ్డీపుచ్చుకొనక నీకుఁ గావలసినధన మిచ్చి నీయక్కఱ తీర్చి పంపెదను. నిమిష మోపిక పట్టుము.'' అని చెప్పెను. పయి కెంతో యనుగ్రహపూర్వకమునుగా నున్న యెప్పుడు నెదురుచూడని యీవినయవచనములకు సత్యకీర్తి యద్భుతపడుచుండఁగా, దుష్టబుద్ధి మఱింతకృత్రిమ వినయము నభిన యించుచు, ఆయౌదార్యము నతను సత్యకీర్తియొక్క యనుగ్రహ సంపాదనముకొఱకే చూపుచున్నట్లు నటించుచు, 'నీవుకోరినరూపాయ లను బదులిచ్చి దానిమీఁద వడ్డీకొనన'నని మరలఁ జెప్పెను; కాని సత్యకీర్తి తనతోఁగూడ నొకన్యాయవాదియొద్దకు వచ్చి, ఆతని సమక్షమున 'గడువునాటికి సొమ్మియ్యలేకపోయినపక్షమున నాశరీర ములో దుష్టబుద్ధి కోరినభాగమునుండి సేరుమాంసమును గోసియియ్య గలవాఁడ'నని వేడుకకొఱకు కొకపత్రమునుమాత్రము వ్రాసి చేవ్రాలు చేసి యియ్యవలెనని కోరెను.

''నీవు కోరినది యింతేకదా? అంతలో నీ వికఁ దృప్తిపొంది యుండుము. నీ కోరికప్రకారము పత్రమునువ్రాసి చేవ్రాలు చేసి యిచ్చి, బౌద్ధునియందును గొంతభూతదయ కలదని యింతటినుండి యొప్పుకొనెదను,'' అని సత్యకీర్తి చెప్పెను. మానసారుఁడు తనకొఱ కయి యిట్టిపత్రముమీఁద వ్రాలుచేయవలదని చెలికానిని బహువిధ ములఁ బ్రార్థించెను గాని, సత్యకీర్తి యాతనిమాటలు వినక 'పత్రము లోని గడువురాకముందే యియ్యవలసినదానికంటెఁ బెక్కుమడుంగులఁ ధనముతో నాయోడలు తప్పక వచ్చి చేరునుగాన చేవ్రాలుచేయక మాన'నని పట్టుపట్టెను. వారిప్రసంగమును వినుచున్నదుష్టబుద్ధి ''ఓహో! ఈహిందూమతస్థు లెంతసంశయాత్ములు! తమ మనసులో కపట ముండును గనుక, ఎదుటివారిమనసులోను నదేప్రకారముగా

నుండు ననుకొందురు. మానసారుఁడా! దయచేసి నాయీయొక్క మాటకు ప్రత్యుత్తరము చెప్పు. ఒకవేళ నతఁడు గడువునాఁటికి సొమ్ము చెల్లింప లేకపోవు ననుకో. ఒడంబడికప్రకారము జరిగినయెడల నాకేమిలాభము కలుగును? ఒకమనుష్యుని దేహమునుండి నిర్బంధముగా తీసికొన్న సేరుమాంసము, సేరు మేఁకమాంసమంతవెల యైనను జేయదు; అంతప్రయోజనకరమును గాదు. అతనిస్నేహమును సంపాదించుకో వలెనని నేనీయుపకారమును జేయఁబూనుకొన్నాను. అతని కిష్టముండి యంగీకరించినను మంచిది; అంగీకరింపకపోయిన నంతకంటెనుమంచిది" అని పలికెను.

ఆబౌద్ధునియొక్క దుస్స్వభావమును పూర్తిగా నెఱిఁగినవాఁడు గనుక, అతఁ డెన్నితీయని నమ్మకపుమాటలు చెప్పినను లోపల నాతనిని విశ్వసింపక మానసారుఁడు తననిమిత్తమయి యట్టువంటి ఘోరమయిన యొడంబడిక కొప్పుకొని లేనియుపద్రవమును దెచ్చిపెట్టుకో వలదని పలుదెఱఁగుల మిత్రునకు బోధించెను. కాని యాతఁడెంత దూరము చెప్పినను వినక, ఆబౌద్ధుఁ డట్టిపత్రమును గోరుట పరియాచకమునకుఁగాని మఱియొకందుకుఁ గాదనుకొని, తుదకు సత్యకీర్తి బౌద్ధుఁడు కోరినప్రకారముగా పత్రమువ్రాసియిచ్చి సొమ్ము పుచ్చుకొనెను.

మానసారుఁడు పెండ్లిచేసికొన యత్నించుచున్న ధనికురాలయిన యాకన్నియది కురంగేశ్వరమునకు సమీపమున నుండునీలపల్లె యనుగ్రామము; ఆమెపేరు వసుమతి. ఆమె విద్యాబుద్ధులయందును రూపగుణసంపదలయందును నసమానురాలుగా నుండెను. ముందు తనప్రాణములమీఁదికి వచ్చుననియైన భయపడక సత్యకీర్తి మిత్రకార్యార్థమయి శత్రుని వేఁడుకొని తెచ్చి ధనసహాయ్యము చేసినందున

మానసారుఁడు సముచితపరివారసహితుఁ డయి మహావైభవముతో తరలివెళ్ళి, తనమిత్రుఁడైన దృఢచిత్తునితోఁగూడ నీలపల్లె చేరెను. మానసారుఁ డెల్లవిధములఁ దనకుఁ దగినవరుఁడుగాఁ గనఁబడినందున వసుమతి నిమిష మయిన నాలస్యము చేయక యాతనిభర్తనుగాఁ బరిగ్రహింప సమ్మతించెను.

మానసారుఁడు తనస్థితి నించుకయు వసుమతికడ దాఁచక తాను విశేషవిత్తవంతుఁడను గాననియు, తాను సత్కులమునందుఁ బుట్టినందువలనను తనపెద్దలు సుప్రసిద్ధు లయినందువలనను గలిగిన యాధిక్యము తప్ప మఱియొక యాధిక్య మేమియుఁ దనయొద్ద లేదనియు, ధారాళముగా నొప్పుకొనెను. మగనిభాగ్యమున కయి లేశ మయిననాశపడవలసినయక్కఱ లేని యావసుమతి యాతనియందుఁగల సుగుణసంపదను జూచియే కామించినది గనుక, అందుమీఁదనామె శృంగారలజ్జలు కన్పింప నమ్రతతో 'నేనే మీధనమును కాఁబోవు చున్నాను. కాఁబట్టి మీ కాధనమునందుకంటె ఈప్రాణధనమునందే యెక్కువ గౌరవ ముంచునేని, నేనే పదివేలయంతలు అమూల్య మయినదానిని గాను సహస్రగుణములఁ దద్ధనాధికురాలను గాను, కాఁజాలుదు నని తలఁచుచున్నాను' అని చెప్పి, ఆత్మప్రశంస యర్హము కాకపోవుట చింతించి చమత్కారముగా "నేనధికవిద్యావంతురాలను బుద్ధిమంతురాలను ప్రపంచానుభవమహితురాలను గాకపోయినను మీవలన నింక నేర్చుకోఁదగనంతవయస్సు ముదిరినదానను గాను కాఁబట్టి నాముగ్ధహృదయమును మీయధీనము చేసి సమస్తకాల ములయందును దానిని మీయాజ్ఞానుసారముగా నడపింపఁగల" నని పలికి మరల మానసారునివంకఁ జూచి "ప్రాణనాయకా! నన్నును నాసొత్తునుగూడ మీకు సమర్పించి, అన్నిటిని మీవానినిగాఁ జేయు

చున్నాను. నిన్నటివఱకును ఈదివ్యభవనమునకు ఈభృత్యవర్గమున కును నేనే సర్వస్వతంత్రురాల నైనయజమానురాలను; నేఁడు మొదలుకొని యీసుందరమందిరమునకును ఈసేవకలోకమునకును మీరే యధికారులు—ఈయుంగరముతోడఁ గూడ నాపాణిగ్రహణమును జేయుఁడు'' అని, తనచేతిముద్దుటుంగరమును దీసి విభునిచేతి కిచ్చెను. తనవంటి యల్పస్థితిమంతుని ధనాఢ్యురా లయినయావసుమతి యంత యనుగ్రహపూర్వకముగాఁ బరిగ్రహించినరీతినిజూచి, అద్భుతప్రమాద మగ్నమానసుఁడయి మానసారుఁడు తన్నట్లు గౌరవించిన యామాన వతివిషయ మయినతనకృతజ్ఞతను సంతోషమును దెలుపఁజాలక మాటలు తడఁబడఁ దనయనురాగమును కృతజ్ఞతనుసూచించుమాట లేమో సగము సగము వచించి, ఉంగరమును చేత నందుకొని తాను దాని నెప్పుడు నెడఁబాయనని దృఢముగా వాగ్దానము చేసెను.

దృఢచిత్తుఁడును వసుమతియొక్క చెలికత్తె యైనచతురికయును దగ్గఱనుండి చూచు చుండఁగా మానసారుని వసుమతి భర్తనుగా స్వీకరింతు నన్నప్పుడు వధూవరుల నిద్దఱను నాశీర్వదించి యాదృఢ చిత్తుఁడు ఆసుముహూర్తమునందే తానుగూడ వివాహముచేసికొనుట కయి యనుజ్ఞ యిండని యడిగెను. 'ఇప్పుడు నీవు భార్యను సంపా దించుకోఁ గలుగుదువేని, నీవివాహమునుకూడ నేకకాలమునందే జరగుట మాకుఁ బరమసంతోషకర,మని మానసారుఁడు నవ్వుచుఁ బలికెను.

అంతట దృఢచిత్తుఁడుతనకు వసుమతిచెలికత్తె యైనచతురిక మీఁద మనసు తగిలి యున్నదనియు, తనప్రియసఖి మానసారుని వల్లభునిగాఁ గైకొన్నయెడలఁ దానును నన్ను భర్తనుగా నంగీక రించెదనని యామె వాగ్దానము చేసిన దనియు, చెప్పెను. ఆమాట

వాస్తవమేగదాయని వసుమతి చతురికనడిగెను. మీకనంగీకారము కాదేని వాస్తవమేయని చతురికమాఱుచెప్పెను. వసుమతిహృదయ పూర్వకముగా నొప్పుకొన్నందున, 'మావివాహమహోత్సవమునకు మీవివాహమువలన మఱింతశోభ కలుగునుగదా' యని మానసారుఁడు మందహాసము చేసెను.

ఆకాముకీకాముకు లిట్లు నిరుపమానసౌఖ్యము ననుభవింపు చుండఁగా, సత్యకీర్తివద్దనుండి వచ్చినసందేశహరుఁడు తెచ్చినజాబు లోని పిడుగువంటి దుర్వార్తవలన వారియానందమునకు నడుమ భంగము గలిగెను. మానసారుఁడు జాబును చేతఁబుచ్చుకొని విప్పి చదువఁ బూనునపుడు తెల్లపోయి చేతులువడఁకించుచుండఁగా ప్రాణ మిత్రుఁ డెవఁడైన లోకాంతరగతుఁ డయినాఁ డని యాలేఖయందు వ్రాయఁబడి యున్న దేమోయని వసుమతి భయపడఁ జొచ్చెను. మీమనస్సున కంత నొప్పి కలిగించిన యాజాబులోనివిషయము లేవి యని వసుమతి ప్రశ్నచేసినపుడు, 'జీవితేశ్వరీ! ఈవఱకు మనుష్యులు కాగితముమీఁద వ్రాయఁగలిగినవానిలోనెల్లమిక్కిలియప్రియములుగా నున్న వాక్యము లీజాబునందున్నవి. మొట్టమొదట నీతో మాటాడి నపుడు నాస్థితిగతులనెల్ల మఱుఁగుపెట్టక నీతోఁ జెప్పి యున్నాను గదా? ఏమియు లేనిదానికంటెను నధమమైనదొకటి నాకు కలిగి యున్న దనికూడ నీకప్పుడే చెప్పవలసి యుండెను. అది యేదంటివేని- 'ఋణము' అని, తాను సత్యకీర్తియొద్ద సొమ్ము బదులు పుచ్చుకొను టయు, ఆసత్యకీర్తి తననిమిత్తమయి దుష్టబుద్ధి యనుబౌద్ధునియొద్ద నప్పుచేసి గడువునాఁటికి సొమ్మీయ లేనియెడల నాతనిశరీరములోని మాంస మొకసేరు బౌద్ధుఁడు కోరినచోటినుండి కోసియిచ్చునట్టు పత్రము వ్రాసి సొమ్ము తెచ్చి తనకిచ్చుటయు, గద్గదస్వరముతోఁ

జెప్పి జాబు క్రిందఁ బడిపోయెను. అప్పుడు వసుమతి యాజాబును చేతఁబుచ్చుకొని యీప్రకారముగాఁ జదివెను.—'ప్రియమిత్రుఁడా! నాయొద్ద లన్నియుఁ బోయినవి; నేను బోధనకు వ్రాసియిచ్చిన పత్రము గడువు మించినది; యుక్తకాలమున సొమ్మియలేకపోతిని గనుక, నాచావు నిశ్చయము. మరణసమయమున నిన్నుఁ జూచుట నాయభిమతము. అయినను నీసౌఖ్యమును పూర్ణముగా ననుభవింపుము. నీకు నాయెడఁ గలప్రేమ త్వరపెట్టకపోయినయెడల, నాజాబు నిన్నిచ్చుటకు వచ్చుటకు బలవంత పెట్టకపోవునుగాక!' అని చదివి, వసుమతి 'ఓప్రాణనాయకా! క్షణమయినను మీరాలస్యము చేయక మిత్రరక్షణార్థమయి పొండి. నాప్రియవల్లభుని మూలమున తత్ప్రాణసమానుఁడయినమిత్రునకొక్కయాపద రాకముందే ఆతఁడు బాకిపడి యున్నధనముకంటె నిరువదిరెట్లుసువర్ణము నయినను గొనిపోయి విడిపించుకొని రండి. ధనమున కెంతమాత్రము నాశపడక మిమ్మేరీతిని వరించితినో, అదేప్రకారముగా మిత్రరక్షణతత్పరులయి యున్న మీయభిమతము సిద్ధించుటకయి యెంతసొమ్మయిన వెనుకముందులు చూడక చూఱవిడిచెదను' అని, మరల నాతనివంకఁ దిరిగి 'సర్వస్వము మీమనసువచ్చునట్లు వినియోగింప మీకే స్వత్వమును గలిగించుటకయి, మీరు బైలుదేరకముందే మిమ్ము వివాహమగుట నాయభీష్టము' అని పలికెను. ఆమెకోరికప్రకార మాదినముననే వారి కిరువురకును వివాహకార్యము విధ్యుక్తముగా నడచెను. అనిమిషమునసే ధృఢచిత్తునకును చతురికకును గూడవివాహముజరగెను. వివాహతంత్రము సమగ్రముగా నెఱవేఱిన మఱుచటినిమిషముననే, మానసారుఁడును దృఢచిత్తుఁడును బయలుదేఱి, అతిత్వరితముగా కురంగేశ్వరమును బ్రవేశించి, అందు మిత్రుఁడు చెఱసాలయందుఁ బెట్టఁబడి

యున్నాఁడన్నదుర్వార్తను హృదయములు పగులునట్లుగా వినిరి. సొమ్మిచ్చుటకయి మితిపెట్టినకాలము దాఁటిపోయినందున దయాశూన్యుఁడయినయాబాధ్యుఁడు మానసారుఁడు తీసికొనిపోయినధనము నంగీకరింపక, తనకుసత్యకీర్తియొక్క దేహమునుండి సేరుమాంసమే కావలయు నని మూర్ఖముగా పట్టుపట్టెను. ఈఘోరవ్యవహారము కురంగేశ్వరపురాధీశ్వరునియెదుట విమర్శింపఁబడుటకయి యొకదినము నిర్ణయింపఁబడెను. మానసారుఁడు మిన్నువిఱిగి పయిఁబడ్డట్లు ఏమియు దోఁచక, మిత్రున కేమి విపత్తు వచ్చునోయని భయపడుచు, విచారణచేయ నిర్ణయింపఁబడినదినము నెదురు చూచు చుండెను.

వసుమతి పెనిమిటి నెడఁబాయునప్పుడు, ధైర్యము చెప్పి, మీరు తిరిగి వచ్చునప్పుడు మీ ప్రాణమిత్రుని విడిపించి తప్పక తీసికొని రావలయునుజుండీ, యని పయికిఁ జెప్పెనుగాని లోపల మాత్రము సత్యకీర్తిగతి యేమగునో యని భయపడుచునే యుండెను. పెనిమిటిని బంపివేసి తా నొక్కతెయు నొంటిగాఁ గూరుచున్నప్పుడు, తా నేవిధమున నైనను దనహృదయేశ్వరునియొక్క ప్రాణమిత్రుని ప్రాణమును రక్షించి విడిపించుటలో ముఖ్యకారకురాలుగా నుండుటకు సాధనము కలదా యని యాలోచించుచుండెను. వెనుక మానసారుని దాను పరిణయము కాఁదలఁచినప్పుడు సర్వకాలములయందును ఆతనిబుద్ధి ననుసరించియే నడుచుకొనెదనని చెప్పినను, పెనిమిటియొక్క చెలికాఁడు విపద్దశ నొంది యున్నయీసమయములోఁ దనశక్తియం దెంత మాత్రమును విశ్వాసముంచక, స్వబుద్ధితోనే చక్కఁగా నాలోచించి తానుకురంగేశ్వరపురమునకుఁబోయి యచ్చటసత్యకీర్తిపక్షమున వాదించవలె నని నిశ్చయించుకొనెను. వసుమతికి న్యాయసభలో న్యాయవాదిగా నున్న వాచాలుఁ డనుబంధు వొకఁడు కలఁడు.

ఆమెతనపతియొక్క స్నేహితుని వ్యవహారపు స్వభావమును దెలుపుచు నాతనిపేర నొకజాబు వ్రాసి, ఆవిషయమయి యాలోచన చెప్పుమని యడుగుటయేకాక తాను బంపినమనుష్యుని వశమున నిచ్చి సభలో న్యాయవాదులు వేసికొనువస్త్రములు మొదలయినవానిని కూడఁ బంపుమని కోరెను. వాచాలునియొద్దకుఁ బంపఁబడిన మనుష్యుఁడు తిరిగివచ్చునపుడు తనతోఁ గూడ పూర్వోక్తవ్యవహారములో నడిపింపవలసినచర్యనుగురించి యాలోచనగల యుత్తరములను, న్యాయవాదివేషము వేసికొనుటకుఁ గావలసినవస్త్రాదికమును సమస్తమును గొనివచ్చెను.

తరువాత వసుమతి తానును చతురికయుఁ బురుషవేషములు వేసికొని. న్యాయవాదులు తొడుగుకొనెడి యంగీని తాను తొడుగుకొని, చతురికను దనయొద్దనుండు లేఖకునిగా నేర్పఱిచి వెంటఁబెట్టుకొని, తత్క్షణమే ప్రయాణమయి విచారణ జరగఁబోవు దినముననేపోయికురంగేశ్వర పురమును జేరెను. కురంగేశ్వరప్రభువునుమంత్రులును గూర్చుండియుండఁగా నిండుసభలో నావ్యవహారముయొక్క విమర్శ యారంభము కాఁగానే, వసుమతి న్యాయస్థానమునందు బ్రవేశించి వాచాలునియొద్దనుండి వచ్చిన యుత్తరము నొకదానిని ప్రభువుచేతి కిచ్చెను. దానిలోఁ బ్రసిద్ధుఁడయిన యాన్యాయవాది తానే సత్యకీర్తిపక్షమున వచ్చి వాదించవలసియుండెను గాని దైవికముగాఁ దనకు దేహములో రుగ్మత గలిగినందున వచ్చుటకువలనుపడకపోయినందునకు మన్నించి తాను బంపినసమర్థుఁడయిన యీసమయజ్ఞుఁ డనుచిన్నవానిని తనమాఱుగా నంగీకరించి, యాతనివాదమును వినవలయు నని ప్రభువును బ్రార్థించెను. న్యాయవాదివేషము వేసికొని యావస్త్రములతోను విలువగల తలగుడ్డతోను అచ్చు

ముగా న్యాయవాదివలెనే కనఁబడుచున్న వసుమతియొక్క దివ్యసుందర విగ్రహమును జూచి యాశ్చర్యపడుచు, రాజు వాచాలుని ప్రార్థన మంగీకరించి సత్యకీర్తిపక్షమున వాదముచేయుట కుత్తర విచ్చెను.

అపయిని వ్యవహారముయొక్క ముఖ్యవిచారణ మారంభింపఁబడినది. వసుమతి నలువంకలు కలయఁ జూచి యొకదిక్కున కఠిన హృదయుఁడయినబౌద్ధుని మొగమును పొడగనెను; అప్రజాసంఘములో మానసారునికూడఁ జూచెను గాని యాతఁడు మాఱువేషము వేసికొని యున్న యామెను బోత్తిగా నానవాలు పట్టలేక పోయెను. అతఁడు మిత్రునికి సంభవించినయాపదను దలఁచుకొని భయపడుచు వ్యవహార మేప్రకారముగా ముగియునో యని యుల్లము డోలాందోళనము నొంద సత్యకీర్తిప్రక్కనే నిలువఁబడి యుండెను.

వసుమతి తాను నిర్వహింప సాహసించినయీదుష్కరకార్యముయొక్క ప్రాముఖ్యమును విచారించి తా నబల యయ్యును ప్రబల ధైర్యమును బూని, దార్ఢ్యముతో నీప్రకారముగా కార్యనిర్వహణము నకుఁ బూనుకొనెను:—ఆమె ప్రప్రథమమున దుష్టబుద్ధిని పేర్కొని, పత్రములోని యొడంబడిక ప్రకారము సత్యకీర్తియొక్క దేహమునుండి సేరుమాంసమును బుచ్చుకొనుటకు కురంగేశ్వరపురరాజశాసనమును బట్టియాతనికి సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము కలిగియుండుట నొప్పుకొని, దుష్టబుద్ధియొక్క రాతిగుండెయొక్కటితప్ప నెటువంటి కఠినహృదయ మయినను కరఁగునట్టుగా మృదుమధురవాక్యములతో దయాగుణముయొక్కమహిమను వర్ణించి, పాపము నొందిన భూమిని జల్లపఱుచుట కయి పయినుండిపడెడువర్షధారలవలెనే దయయు భగవదనుగ్రహము వలన మనకు లభించిన దనియు, దానికి దాతను ప్రతిగ్రహీతను గూడ కృతార్థులనుజేయుశక్తికలదనియు, దానిని గలిగి యుండుట దైవ

లక్షణముగాన రాజాధిరాజులు సహితము దయనే తమరాజ్యపీఠముల కంటెను గొప్పదానినిగాఁ బరిగణింతురనియు, ఈభూరాజ్యపరిపాలనమున న్యాయముయొక్క కాఠిన్యము దయారసముచేత మార్దవపఱచఁబడిన కొలఁదిని అదిదైవపరిపాలనముయొక్క సామీప్యమును బొందుచుండుననియు చెప్పి, మన మందఱమును దయఁజూపుమని భగవంతునిఁ బ్రార్థించెదముకాన ఆప్రార్థనమునుబట్టియే మనము సహితమితరులయెడ దయగలిగి యుండవలె ననునీతిని నేర్చుకోవలసినదన్న మాటను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొమ్మని దుష్టబుద్ధికి బోధించెను. పత్రములోని నిబంధనప్రకారము జరగింపవలసినదన్నమాట తప్ప మఱియొక్కమాట యాబౌద్ధుని నోటినుండి రాకుండెను. 'పత్రమున వ్రాసి యిచ్చినప్రకార మాతఁ డిప్పుడు ధనము నియ్యలేఁడా !' యని వసుమతి ప్రశ్నవేసెను. తత్క్షణమే మానసారుఁడు బదులుపుచ్చుకొన్నమూఁడువేలరూపాయలను మాత్రమేకాక బౌద్ధుడు కోరిన యెడల నెన్నిరెట్ల ధనమునయినను దా నిచ్చుటకు సిద్ధముగానున్నానని చెప్పెను. కాని దుష్టబుద్ధి తనకు సొమ్మక్కఱ లేదనియు, బత్రములోవ్రాసినప్రకారముగా సత్యకీర్తియొక్క దేహమునుండిమాంసమునే యిప్పింపవలయు ననియు పట్టుతోఁ బలికెను. అప్పుడు మానసారుఁడు బాలుఁ డయినయాన్యాయవాదిని జూచి సత్యకీర్తియొక్క ప్రాణమును గాపాడుటకయి కొంచెము ధర్మశాస్త్రము మార్పించుటకయి ప్రయత్నముచేయు మని వేఁడుకొనెను. ఒక్కసారి స్థాపింపఁబడిన ధర్మశాస్త్రము లెప్పుడును మార్చఁబడఁగూడ దని వసుమతి గాంభీర్యముతోఁ బలికెను. న్యాయశాస్త్రమును మార్చఁగూడ దని వసుమతిచెప్పుట విని, అన్యాయవాది తనపక్షముగా మాటాడుచున్నాఁడనుకొని, ధర్మదేవతయే వచ్చి వ్యవహారమును దీర్చుచున్నది !

ఓన్యాయవాదీ! నిన్ను నే నెంతని గౌరవింతును! ఏండ్లచే నీ వెంతయు జిన్నవాఁడవే యైనను బుద్ధిచేత నెంత పెద్దవాఁడవై యున్నావు!" అని దుష్టబుద్ధి సంతోషింపసాగెను.

అప్పుడు వసుమతి పత్త్రమును దన్నుఁ జూడనిమ్మని దుష్టబుద్ధి నడిగి పుచ్చుకొని, మొదటినుండియుఁ గడవఱకును జదివినతరువాత "ఈపత్త్రములోఁ బెట్టినగడువు మించినది. దీనినిబట్టి యీ బౌద్ధునకు సత్యకీర్తియొక్క వక్షస్థలమునుండి సేరుమాంసమును గోసి పుచ్చుకొనుటకు న్యాయశాస్త్రప్రకారముగా నధికారము గలదు" అని పలికి దుష్టబుద్ధివంక మరలి "దయచేసి సొమ్ముపుచ్చుకొని, పత్త్రమును జింపి వేయుటకు నాకు సెల విమ్ము" అని యడిగెను. క్రూరకర్ముఁ డయిన యాదుష్టబుద్ధి కామాటవలన వీసమంతయు దయపుట్టినదికాదు. వాఁడు మోమోటమిలేకుండ "ఇఁక బ్రతికియున్నవారి జిహ్వయేదియు నామనోనిశ్చయమును మాన్పఁజాల దని, ఆత్మసాక్షిగా ప్రమాణము చేసెద" నని తెలియఁ జెప్పెను. అంతట వసుమతి సత్యకీర్తిని జూచి 'ఇంకఁ జేయవలసినకార్యము లేదు; నీఱొమ్మును కత్తికొప్పగించుటకు సిద్ధముగా నుండవలె' నని పలికి, దుష్టబుద్ధి సేరుమాంసమును కోసికోవలె నని యత్యాతురతతోఁ దనకత్తిని నూరుచుండఁగా మరల సత్యకీర్తిని 'నీవు చెప్పవలసిన దేమయిన నున్నదా, యని యడిగెను. సత్యకీర్తి నిస్పృహతో మెల్లగా "నే నీవఱకే మనసులోఁ జావు నిశ్చయముచేసికొని యున్నానుగాన వేఱుగఁ జెప్పవలసిన దేమియు, లే"దని తెలిపి, మానసారునివంకఁ దిరిగి నీహస్త మొకపర్యాయము నాచేతి కిమ్ము. నీకు సమస్తశుభములు గలుగును గాక! నీనిమిత్తమయి నే నీయాపదను బొందుచున్నా నని లేశమయినను జింతపడఁ బోకు. ఉత్తమురాలయిననీభార్యకు నన్ను విన్నపముఁ జేసి, నీయెడల

నా కెట్టిస్నేహమున్నదో యామెకుఁ దెలుపుము'' అని చెప్పెను. ఆమాటల కతిదుఃఖముతో "సత్యకీర్తీ! నేను వివాహోముచేసికొన్న భార్య నిశ్చయముగా నాకుఁ బ్రాణతుల్యురా లగును; కాని నాప్రాణమును, భార్యయు, ఈప్రపంచమంతయుఁగూడ నీప్రాణముకంటె నాకెక్కువవి కావు; నిన్ను విడిపించుట కయి వానినన్నిటిని నిక్కడ నీఘోరరాక్షసునకుఁ బలిపెట్టవలసినను పెట్టుదును'' అని మాఱు చెప్పెను.

ఆవాక్యములను దగ్గఱనుండి వినుచున్న దయార్ద్రహృదయురాలైనయావసుమతి, సత్యకీర్తియంతటి యకృత్రిమానురాగముగల మిత్రునియెడఁగల ప్రేమాతిశయమును దెలుపుట కయి తనపెనిమిటి యటువంటిమాటల నుపయోగించినందునకు మనసులో నెంతమాత్రమును వేఱువిధముగా భావింపక, చిఱునవ్వునవ్వుచు "మానసారుఁడా నీభార్యయే యిచట నుండెనేని, నీవిప్పుడు చేసిన ప్రతిజ్ఞ కనుమోదించి యూరకుండకపోవునుజుమీ'' యనెను. తనమిత్రుఁడు చేసినదానినెల్లఁ దానును జేయఁగోరుచుండు దృఢచిత్తుఁడు, మానసారునివలెనే తానును జెప్పఁదలఁచుకొని, లేఖకునివేషము వేసికొని వసుమతి ప్రక్కను గూరుచుండి వ్రాయుచున్న చతురిక వినుచుండఁగా "నాభార్యయందును నా కత్యంతప్రేమగలదు; పశుప్రాయుఁడైన యీబొద్దుని దుర్బుద్ధిని మరల్చుటకయి స్వర్గలోకములో నున్న యేదేవతయైనను నామె వెళ్ళి వేఁడుకోఁగలిగెనేని, ఆమెను బుణ్యలోకమున కయినఁ బంపుదు'' నని పలికెను. 'ఈమాటను నీ వామెమొగమువెనుక ననుచున్నావు గనుక సరిపోయినది గాని, లేకపోయినయెడల నీకును నీభార్యకును నెంతకలహము జరుగునో' యని చతురిక నవ్వుచుఁబలికెను. ఇంతలో దుష్టబుద్ధి 'మనము కాలము వ్యర్థపుచ్చుచున్నాము; నాయందనుగ్ర

హించి వేగిరము తీర్పుచెప్పుఁడు' అని యత్యాతురముగాఁ గేక వేసెను. అప్పుడు న్యాయసభలో నున్నవా రందఱును నేమి జరుగఁబోవునో యని విచారించుచు నిశ్శబ్దముగా నుండిరి; ఆసమయమున అచ్చట నున్నవారిలో సత్యకీర్తి విషయమయి ఖేదపడనివా రొక్కరును లేరు.

అప్పుడు వసుమతి 'మాంసమును తూచుకొనుటకు త్రాసు సిద్ధముగా నున్నదా?' యని యాబౌద్ధుని నడిగి, 'దుష్టబుద్ధీ! నెత్తురు వఱదలుకట్టి సత్యకీర్తి మరణము పొందకుండ నీవు వైద్యు నొకని దగ్గఱ నుంచుకోవలెను జుమీ' అని చెప్పెను. దుష్టబుద్ధిచేసిన ప్రయత్న మంతయు సత్యకీర్తిచావవలెననియే గనుక, 'పత్రములో ఆసంగతి వ్రాయఁబడి యుండలేదని బౌద్ధుఁడు పలికెను. 'అవును. ఆప్రకార ముగా పత్రములో వ్రాయఁబడి యుండలేదు.' 'అయిన నేమి? అంత మాత్రము ధర్మార్థముగాఁ జేయుట నీకు మంచిదికదా?' అని వసు మతి మాఱుపలికెను. అందుమీఁద 'ఆప్రకారముగా పత్రములో లేదు; నాకు కనఁబడ లేదు. అనుమాటలు తప్ప, బౌద్ధుఁడు మఱియొక మాటను పలుకఁగలిగినవాఁడు కాఁడు. అంతయు చూచి వసుమతి సత్యకీర్తిదేహములోని సేరుమాంసము నీది. రాజశాసన మందున కొప్పుచున్నది; సభవారును నంగీకరింతురు. ఆమాంసమును నీ వాతనిఱొమ్ముదగ్గఱనుండియేకోసికొనవచ్చును. ధర్మశాస్త్ర మందున కంగీకరించు చున్నది; సభవారు నొప్పుకొందురు. అని చెప్పెను. అందుమీఁద సంతోషించి దుష్టబుద్ధి 'ఓ న్యాయదాతా! నీవే నిష్పక్ష పాతము గలబుద్ధిశాలివి. ధర్మదేవతయే యీరూపమున వచ్చి తగవు దీర్చుచున్నది!' అని, తనపెద్దకత్తిని నూఱి పదునుపెట్టుచు, అత్యా తురతతో సత్యకీర్తి మొగముమీఁద దృష్టి పఱపి 'రా సిద్ధముగానుండు' అని పలికెను.

అట్లనుచుండఁగా వసుమతి 'బౌద్ధుఁడా! కొంచెము తాళుము; మఱియొకమాట చెప్పవలసియున్నది. ఈపత్రముప్రకారము నీకొక్క నెత్తురుబొట్టు కైననునధికారములేదు; సేరుమాంస మని స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడి యున్నది. ఆసేరుమాంసమును నీవు కోసికొనునప్పుడు రక్తబిందు వొక్కటియైనను క్రిందఁబడినపక్షమున రాజశాసనమును బట్టి నీచరస్థిరరూప మయినద్రవ్యము సర్వమును కురంగేశ్వరప్రభుత్వమువారికిఁ బోవును' అని చెప్పెను. నెత్తురు రాకుండ సత్యకీర్తి యొక్క దేహమునుండి సేరుమాంసమును గోసికొనుట మిక్కిలియసాధ్యము గనుక, పత్రములో వ్రాయఁబడినది మాంసమేకాని నెత్తురు కాదని బుద్ధిమంతురా లయినవసుమతి చేసినయర్థమువలన సత్యకీర్తికి ప్రాణరక్షణము కలిగెను. సర్వజనసంతోషజనకముగా నటువంటి యుపాయము నాలోచించినపిన్నవయసుగల యాన్యాయవాదియొక్క బుద్ధికౌశలము నెల్లవారును మెచ్చుకొని యచ్ఛుతపడసాగిరి;సభామందిరము యొక్కయన్నిదిక్కులనుండియు నొక్కసారిగా నభినందనవచనములు బయలువెడలి మిన్నుముట్టెను: తోడనే దృఢచిత్తుఁడు లేచి నిమిషముక్రిందట దుష్టబుద్ధి పలికినమాటలతోనే 'న్యాయదాతా, నీవే నిష్పక్షపాతము గలబుద్ధిశాలివి బౌద్ధుఁడా! చూడుము. ధర్మదేవతయే యీరూపమున వచ్చి తగవు తీర్చుచున్నది' అని కేక వేసెను.

దుష్టబుద్ధి తనదుర్వ్యవసాయము విఫల మయినదిగదా యని తెలిసికొని, నిస్పృహత్వము సూచించుచూపుతో 'సొమ్ము పుచ్చుకొనెద' నని చెప్పెను. తలఁవనితలంపుగా సత్యకీర్తికి రక్షణము కలిగినందున కపరిమితానందము నొంది యిదిగో సొమ్మని మానసారఁ డొక్క కేక వేసెను. కాని వసుమతి యాతనిని వారించి, తొందరపడవలసినపని లేదు. శాంతించుము. ఈ బౌద్ధుఁడు మాంసమును పుచ్చుకో

వలసినవాఁడే కాని మఱియొకటి పుచ్చుకోవలసినవాఁడు కాఁడు——'ఓదుష్టబుద్ధీ! మాంసము కోసికొనుటకు నీవు నీప్రయత్నములో నుండు కాని రక్తబిందు వొక్కటియయినను పడకుండ జాగ్రత్తగా నుండ వలెను. సేరుమాంసముకంటె చిన్నమెత్తయినను తక్కువకాని యెక్కువకాని కోయఁగూడదు. వడ్లగింజయెత్తు తక్కువకాని యెక్కువ కాని యున్నను, వెండ్రుకవాసి త్రాసుమ్రొగ్గినను, కురంగేశ్వరపుర రాజశాసనమునుబట్టి నీసొత్తంతయు దొరతనమువారి పాలగుటయే కాక నీవు మరణదండనమును సహితము పొందవలసివచ్చును——అని చెప్పెను. దుష్టబుద్ధి యామాటలు వినిపించుకొనక 'నాసొమ్మిచ్చి వేసి నన్నుఁబంపుఁడు' అని యడిగెను. ఇదిగో సొమ్ము నాదగ్గఱ సిద్ధము గానే యున్నదని మానసారుఁడు సొమ్మియ్యఁ బోయెను.

దుష్టబుద్ధి సొమ్మును బుచ్చుకోఁబోవుచుండఁగా వసుమతిమరల వారించి, 'ఓయీ! బౌద్ధుఁడా! ఆగు. ఇప్పుడు నీజుట్టు నాచేతిలో నున్నది. కురంగేశ్వరధర్మశాస్త్రమును బట్టి తత్పురనివాసి నొకని నిష్కారణముగాఁ బ్రాణము గొనఁ బ్రయత్నము చేసినందునకయి నీ యావద్ధనమును ప్రభుత్వమువారికిఁ జేరుటయేకాక నీప్రాణదానము చేయుట సహితము రాజుగారియనుగ్రహముమీఁద నిలిచియుండును. కాఁబట్టి యిప్పు డారాజుగారి పాదములమీఁదఁబడి క్షమింపఁ బ్రార్థింపుము' అని చెప్పెను. అతఁడు దానికేమియుఁ బ్రత్యుత్తరముచెప్పక మునుపే ప్రభుఁ వందుకొని 'హిందువునకును బౌద్ధునకును గలతారతమ్యము నీకు, దెలియుటకయి మమ్ము నీవు క్షమింపుఁ డని వేఁడక మునుపే నీకుఁ బ్రాణదానము చేసినారము. నీధనములో సగము సత్యకీర్తికిని, తక్కినసగమును మాత్రము దవాణామునకును పోవును' అని దుష్టబుద్ధివంకఁ జూచి పలికెను. అంతట నుదారుఁ డైనయాసత్య

కీర్తి లేచి 'యిప్పుడు దుష్టబుద్ధి తనమరణానంతరము తనకున్న ధనమును కూఁతునకును నల్లునకును నిచ్చెద నని వ్రాసియిచ్చెనేని, నాభాగమును దుష్టబుద్ధికి వదిలివేసెద నని చెప్పెను. దుష్టబుద్ధికొక్కతెయే కూఁతు రుండెను; ఆకూఁతురు తండ్రిసమ్మతి లేకయే సత్యకీర్తికి మిత్రుఁడైన సుబుద్ధియనువానిని వివాహముచేసికొనెను; అందుమీఁద దుష్టబుద్ధికిఁ గోపమువచ్చి తనమరణానంతరము కూఁతునకును నల్లునకును దనసొత్తు చెందకుండ మఱియొకరికి వ్రాసియిచ్చుటకయి నిశ్చయించుకొనియుండెను. తాను పగ సాధించవలెనని చేసినప్రయత్నము వ్యర్థమగుటయుఁ దనసొత్తుకూడఁ బోవ సిద్ధముగా నుండుటయుఁ జూచి, యాబౌద్ధుఁడు సత్యకీర్తి చెప్పినదాని కొప్పుకొని 'నేనిప్పుడు మనస్స్వస్థిమితములేక యున్నాను. కాఁబట్టి నన్నింటికిఁబోనిండి. పత్రమును వెనుకనుండి పంపుదు; నాసొత్తులో సగము నామరణానంతరము నాకూఁతునకుఁ జెందునట్లు వ్రాసి చేవ్రాలుచేసెదను' అని చెప్పెను. "అట్లయిన నీ వింటికిబోయి చేవ్రాలుచేసి పంపుము; నీవు చేసినదుర్మార్గమునకు నీవు నిజముగాఁ బశ్చాత్తాపపడి హిందువవుగా మాఱుదువేని, నీవు దివాణమునకు దండుగగా నియ్యవలసిన సగము ధనమునుకూడ దొరతనమువారు మన్నించి నీకేవిడిచిపెట్టెదరు" అని రాజు సెలవిచ్చెను.

అంతట రాజు సత్యకీర్తిని విడిచిపెట్టి సభ చాలించునప్పుడు, చిఱుతప్రాయము గల యాన్యాయవాదియొక్క బుద్ధిని నేర్పును మిక్కిలి శ్లాఘించి, ఆతనిని తనయింటికి విందునకు రమ్మని పిలిచెను. వసుమతి తనపెనిమిటికంటె ముందుగా నీలపల్లె వెళ్ళి చేర నుద్దేశించుకొన్నది గనుక, 'దేవరవారికి నాయెడఁ గలిగిన యనుగ్రహమునకయి యనేకాభివందనము లొనర్చుచున్నాను; నాకు నిమిషములమీఁద

వెళ్ళవలసినపని యున్నదిగాన నామనవి చిత్తగించి నన్నీసారికి విడిచి పెట్టవలయు' నని రాజును ప్రార్థించెను. రాజును 'మీపంక్తిభోజనము దొరకనందునకు నాకు మహావిచారముగా నున్న' దనిపలికి, సత్యకీర్తి వైపునకుఁ దిరిగి 'ఓయీ! ఈగృహస్థునకు నీవు గొప్ప బహుమాన మిమ్ము; నామనసులో నీవెంత యిచ్చినను నీతని ఋణము తీర్చుకో లేవని తోఁచుచున్నది' అని పలికెను.

అప్పుడు రాజును సభికులును కొలువు విడిచి వెళ్ళిరి; తరువాత మానసారుఁడు వసుమతినిజూచి 'ఓమహాత్మా! నేనును,నామిత్రుఁడైన సత్యకీర్తియు నీబుద్ధిసంపదవలన నేఁడు విపత్సముద్రమునుండి తప్పించు కొని యీవలఁ బడఁగలిగినారము. మే మీబొద్దునకు బాకీయున్న మూఁడువేల రూపాయలను నాయందనుగ్రహించి మీరంగీకరింతురని వేఁడుకొనుచున్నాను' అని చెప్పెను. 'మీరు చేసిన యుపకారమున కును పడినకష్టమునకును మీ కెంతయిచ్చినను, మీఋణము లేశమైనను తీఱదు' అని సత్యకీర్తి పలికెను.

వా రెన్నివిధములఁ బ్రార్థించినను వసుమతి వారివలనఁ గాసైనను గ్రహింప నొప్పుకొనలేదు; కాని, 'మావలన నేమియుఁ గైకొనకపోవుట మాయెడఁగలవాత్సల్యమునకు లోపము కలిగించుట యని వా రిరువురును బహువిధములఁ బ్రార్థించి నిర్బంధపెట్టినందున, వారిమాటలను తీసివేయలేక తుదకు మానసారుని చేతియుంగరము నిమ్మని యడిగెను. అది వసుమతి పాణిగ్రహణసమయమున వరున కిచ్చినయుంగరము. ముఖ్యముగా వసుమతి యాయుంగరమునే తన కిమ్మని కోరుటకుఁ గలకారణము, ఉంగరము తన చేతఁజిక్కిన మీఁదట మానసారునిఁ గలిసికొన్నతోడనే నవ్వులాటలకై యేదో యొకవినోదమును జరుపవలె నని కాని మఱియొకందునకు కాదు.

ఆయుంగరము మానసారునిచేత నుండఁగా జూచినప్పుడు వసుమతి 'ఈయుంగరము నిచ్చెదవేని, మీామీాఁదప్రేమచేత నంగీకరించెదను గాని మఱియేమియుఁ గైకొన' నని చెప్పెను. తా నెప్పుడు నెడఁబాయఁగూడని యామొక్కవస్తువు నే న్యాయవాదియడిగి నందునకయి మనసులో నెంతయు వ్యాకులపడి, తొట్రుపాటుతో అది తనభార్య యిచ్చిన బహుమతి యగుటచేతను తనజీవితకాలములో నెప్పుడును దాని నెడఁబాయనని ప్రమాణము చేసియుండుటచేతను ఆయుంగరమును మాత్ర మియ్యఁజాల ననియు దానికంటె మిక్కిలి వెలగల మఱియొక యుంగరము నిచ్చెదననియుఁ జెప్పెను. అందుమీాఁద వసుమతి కోపము వచ్చిన ట్లభినయించుచు మొగము ముడుచుకొని 'బిచ్చగాఁ డడిగి నప్పుడు చెప్పవలసినప్రత్యుత్తరమును జెప్పినావని కొలువు వెడలి పోయెను. "మిత్రుఁడా ! నామీాఁది ప్రేమయును నావిషయమయి యాతఁడు చేసిన మేలును నీభార్యకోపముతో సమానమైనవని యెంచు కొని నామాటవిని యుంగరము నాతని కిచ్చివేయు'మని సత్యకీర్తి మానసారునితోఁ జెప్పెను. మానసారుఁడు తా నంతకృతఘ్నుఁడుగాఁ గనబడినందున కెంతయు సిగ్గుపడి, మాఱుమా టాడక వెంటనే యుంగరమును దృఢచిత్తునిచేతి కిచ్చి వసుమతియొద్దకుఁ బంపెను; అప్పుడు లేఖకునివలె నటించుచున్న చతురిక తానుగూడ వివాహ సమయమునఁ బెనిమిటి కొకయుంగరము నిచ్చినదియె కాన దానిని తన కిమ్మని దృఢచిత్తుని నడిగెను. ఔదార్యమునందుఁ దనమిత్రుని కంటె దాను దక్కువవాఁ డనిపించుకొనుట కిష్టములేనివాఁడయి యతఁ డడిగినతోడనే యుంగరము నిచ్చివేసెను. అతఁడు వెళ్ళిన తోడనే యాసుందరులు తమలోఁ దాము నవ్వుకొని, తా మింటికి వెళ్ళినతరువాత నుంగరముల పోఁగొట్టుకొన్నందునకు నాథులమీాఁద

నేమి యారోపింతమా యని యాలోచించి, మఱియొక స్త్రీ కెవ్వ తెకో మోహముచేత నిచ్చి వేసితిరని నెపపెట్టుటకు నిశ్చయించుకొనిరి.

ఒకఘనకార్యమును నిర్వహించినప్పుడు మనసులో నొకవిధమైనయానందము పుట్టునుగాన, వసుమతి తనయూరికిం బోవునప్పుడు మిక్కిలి యుత్సాహము కలదియై యుండెను; అందుచేత నామెకుం బ్రతివస్తువును సంతోషజనకముగా నుండెను. ఆమెకంటికిం జంద్రుం డెప్పుడును అంతకాంతితోం బ్రకాశించినట్లు కనంబడలేదు. ఆమనోహరమైనచంద్రబింబము మేఘములో నడుంగుపడియున్నప్పుడు, తనగృహమునుండి కనంబడుచున్న దీపము మిక్కిలి రమణీయముగా నుండుటచూచి, చతురికవంకం దిరిగి 'మనగృహమున వెలుంగుచున్న యాదీపముయొక్క కాంతిని జూచినావా? ఆచిన్న దీపముయొక్క వెలుతు రెంతదూరము వ్యాపించుచున్నది! అజ్ఞానాంధకారబంధురమై యున్న యీలోకములో నీలాగుననే సత్కార్యమును బ్రకాశించును' అని చెప్పి, యింతలో నొకసంగీతము వినరాంగా 'ఈగానము పగటిపూంటకంటె మిక్కిలి మధురముగా నున్నదిసుమీ' యని పలికెను. ఈప్రకారము సరససల్లాపములు చేయుచు వసుమతియు చతురికయు గృహమునం బ్రవేశించి, పురుషవేషములు తీసివేసి తమ యెప్పటి స్త్రీవేషములను ధరించుకొని, తమపతులయొక్కరాక కయి ప్రతీక్షించుచుండిరి. వారును సత్యకీర్తిని వెంటంబెట్టుకొనివచ్చిశీఘ్రముగానే యిల్లుచొచ్చిరి. మానసారుండు తనప్రియమిత్రుని వసుమతికిం జూపినందున, ఆమె కుశలప్రశ్నముచేసి యతిథిసత్కారములతో నాదరించుచుండెను. ఇంతలో గదిలో నొకమూలను చతురికయుభర్తయు జగడమాడుచున్నధ్వని వినవచ్చెను. 'అప్పుడేకలహమా? కారణమేమి?' యని వసుమతి యడిగెను. ''ఏయిన 'నన్నెప్పుడును విడువంబోకు' మని

ాసియున్న యొకచిన్నయుంగరమునకై యీపోట్లాట యంతయు భవమైన'' దని దృఢచిత్తుఁడు చెప్పెను. 'ఆయుంగరమువీఁద)సియున్న యక్షరములతోను దానివెలతోను బ్రయోజనమేమి? ాయుంగరమును నీకిచ్చినప్పుడు, దానిని బ్రాణముతోఁగాని యెడఁ యనని బాసచేసినావు. ఇప్పుడు నీవెవ్వనికో యొక్క న్యాయవాది దిలేఖకున కిచ్చినా నని చెప్పుచున్నావు నాకుఁ దెలియును. నీవెవ్వ ో యొక స్త్రీకిచ్చినావు' అని చతురిక పలికెను. 'నీతోడు. నేనొక న్నవానికే యిచ్చినాను; అతఁడు నీయంతపొడుగున నీవలెనే న్నాఁడు; తన ప్రౌఢవాదముచేత సత్యకీర్తియొక్క ప్రాణములను పాడిన న్యాయవాదియొద్ద నతఁడు లేఖకుఁడు. ఆతఁడు తాను పడిన మునకుఁ బ్రతిఫలముగా నుంగరము నిమ్మని యడిగినందున, జిహ్వాలో లేదనకపోయినాను' అని దృఢచిత్తుఁడు మాఱుచెప్పెను. ఢచిత్తుఁడా! నీభార్య మొట్టమొదటఁ బ్రియపూర్వకముగా నిచ్చిన ాలుమానవస్తువునే యిట్లుచేయుటచేఁ దప్పిదమంతయు నీ యందే న్నది. నాప్రియవల్లభుఁ డైనమానసారునకు నేనొకయుంగరము చ్చినాను; ప్రపంచము మునిఁగిపోయినను దాని నాతఁడు మఱియొకరి చ్చునా?' యని వసుమతి యేమియు నెఱుఁగనిదానివలెఁ బలికెను. ఢచిత్తుఁడు తనతప్పిదమునకు క్షమార్పణగానుండునని యెంచుకొని ందుగానే మానసారుఁడు తనయుంగరము న్యాయవాది కిచ్చి పినాఁడు. ఈవ్యవహారములో నాతనికడనుండి కష్టపడి వ్రాసినచిన్న నికి నే నుంగరమును దరువాతనే యిచ్చినాను' అని నిజము ప్పివేసెను.

ఆమాటలువిని వసుమతి మిక్కిలి కోపముకలదానివలె నటిన ంచి ఉంగరము నన్యుల కిచ్చివేసినందునకు మానసారుని నిష్ఠురము

లాడుటయేకాక యుంగరముపోయినజాడను చతురిక తెలుపుచున్నది గానఁ దనదియు నొకస్త్రీవశముననే యున్నదని పలికెను. తనప్రియ భామిని కంతకోపము తెప్పించినందునకుఁ జింతాక్రాంతు డయి మానసారుఁడు 'నాతోడు. నేనాయుంగరము నేస్త్రీకిని నియ్యలేదు. మూఁడువేలరూపాయల నియ్యఁబోవునను పుచ్చుకొనక యుంగరము నడిగిన ధర్మశాస్త్రజ్ఞుఁడై నయాన్యాయవాదికే యిచ్చినాను. మొట్ట మొదట నేనాయుంగరము నియ్యనన్నప్పు డాతఁడు మొగ మింత చేసికొని చిఱచిఱలాడుచు లేచిపోయినాఁడు. ప్రాణనాయికా! నే నేమి చేయుదును? నేనప్పు డందఱికిని కృతఘ్నుఁడనుగా కనఁబడి నందునకు సిగ్గుపడి, అతనివెనుక నుంగరమును బంపివేసితిని. ఈయప రాధమును మన్నింపుము. నీవే యక్కడ నున్నపక్షమున, నన్నా యుంగరమును న్యాయవాది కిచ్చివేయు మని వేఁడుకొందువని తలఁచె దను' అని యత్యాతురుఁ డయి పలికెను.

'అయ్యో! ఈకలహముల కెల్లనుగారణము నేనె కదా'యని సత్యకీర్తి చింతనొందసాగెను. అట్లయినను మీయెడ మాకెంతమాత్ర మును గోపము లేదు. మీరీవిషయమున లేశమును జింతింపవలదు' అని వసుమతి యాతనినూఱార్చెను. మానసారునినిమిత్తమయి నేనొక సారి నాశరీరము నిచ్చివేసినాను. నీపెనిమిటి యెవ్వరి కుంగరము నిచ్చెనో యాతఁడు చేసినసాయమువలననే మరల జీవములతోనుండఁ, గలిగితినికాని, లేనియెడల నే నీపాటికి మృతుఁడ నయి యుండవలసిన వాఁడను. నీభర్త యిఁకముం దెప్పుడును నీ కిచ్చినబాసను తప్పకుండ నాశరీరమును పూఁటపెట్టెదను, అని సత్యకీర్తి నమ్మకముచేసెను. అత నికి నీవు పూఁటపడుదువేని ఈయుంగరము నాతని కిచ్చి పూర్వపుదాని

కంటె దీనిని బదిలముగా నుంచుకొనునట్లు చేయుము' అని వసుమతి యుంగరము చేతికిచ్చెను.

మానసారుఁ డాయుంగరమును జూచినప్పుడు, అది ముందు దా నాన్యాయవాది కిచ్చినదేయైయునందున నివ్వెఱఁగొందియుండెను. అప్పుడు తానే న్యాయవాది యగుటయుఁ జతురిక తన యొద్ద లేఖకుఁ డగుటయు వసుమతి చెప్పెను. తనభార్యయొక్క బుద్ధిసాహసమువలననే సత్యకీర్తి యొక్క ప్రాణములు కాపాడఁబడెనని తెలిసికొన్నప్పుడు మానసారుఁ డద్భుతప్రమోదమగ్నమానసుఁ డయ్యెను.

వసుమతి సత్యకీర్తిని మరల నాదరించి, దైవికముగాఁదనచేతఁ జిక్కినయాతనిజాబులను జేతి కిచ్చెను. ఆజాబులను విప్పి చూచునప్పటికి, ఇంతవఱకును బోయినవనుకొనుచున్న సత్యకీర్తియొక్క యోడలు సుఖముగా వచ్చి రేవు చేరిన వన్నశుభవార్తవానియందుఁగనఁబడెను. మొదట వ్యసనకరముగా నున్న వన్నియు, గడపటసంతోషకరముగా ముగిసినందున నెల్లవారును బరమానందభరితులయిరి. అప్పుడుభార్యలనుభర్తలానవాలు పట్టలేకపోయినందునకును, ఉంగరము విషమమయి వారు పన్నినపన్నుగడకును, ఒండొరుల మొగములను జూచి నవ్వుకొనిరి. అంతట దృఢచిత్తుఁడు తాను బ్రతికియున్నంతకాలమును చతురికయొక్క యుంగరమును గాపాడుటయందుఁ బుచ్చుకొనునంత శ్రద్ధను మఱియొకవిషయమునందుఁ బుచ్చుకోనని చెప్పి యందఱను నవ్వించెను.

సంపూర్ణము.

కళావతీపరిణయము.

ఈనాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు.

రాజవాహనుఁడు—ఘూర్జర దేశపు రాజు.
కళావతి—రాజవాహనుని కూఁతురు; విజయసారుని భార్య.
సౌజన్యనిధి—కళావతి పురుషవేషము వేసికొన్నప్పటి పేరు.
లీలావతి—రాజవాహనుని ప్రథమభార్య.
మంజుభాషిణి—రాజవాహనుని ద్వితీయభార్య; కళావతిసవతితల్లి
చంద్రవర్మ—మంజుభాషిణి యన్నకొడుకు.
విజయసారుఁడు— కళావతి వరియించినభర్త.
మిత్రదాసుఁడు — విజయసారుని మిత్రుఁడు; రాజవాహనుని పరిచారకుఁడు.
కుటిలాస్యుఁడు — మాళవదేశస్థుఁడు; విక్రమసింహుని సేనాధిపతులలో నొకఁడు.
వంశవర్ధనుఁడు—రాజవాహనుని యాస్థానమునం దుండెడి యొక ప్రభువు.
బలవర్ధనుఁడు — రాజవాహనుని పెద్దకొడుకునకు వంశవర్ధనుఁడు పెట్టిన పేరు.
వీరసేనుఁడు—రాజవాహనుని పెద్దకుమారుఁడు.
గుణవర్ధనుఁడు—రాజవాహనుని రెండవకొడుకునకు వంశవర్ధనుఁడు పెట్టిన పేరు.
విక్రమసేనుఁడు—రాజవాహనుని రెండవకుమారుఁడు.
విక్రమసింహుఁడు—మాళవదేశపు రాజు.
దృఢసేనుఁడు—మాళవరాజుయొక్క ప్రధానసేనాధిపతి.

కళావతీపరిణయము

పూర్వకాలమునందు రాజవాహనుఁ డనురాజు ఘూర్జరదేశమును పాలించుచుండెను. ఆతనిజ్యేష్ఠభార్య యైనలీలావతి యొకపుత్రికను, ఇద్దఱుపుత్రులను, కని వారి శైశవదశయందే కాలధర్మము నొందెను. వారిలో కొమార్తెయైన కళావతి తండ్రియొద్దనే పెరుగుచుండెను గాని, పెద్దవానికి మూఁడుసంవత్సరములును చిన్నవానికి సంవత్సరమును ప్రాయ మున్నప్పుడు పుత్రులనిద్దఱిని ఎవ్వరో యెత్తుకొనిపోయిరి. ఆపుత్రులగతి యేమయినదో వారినిదొంగిలించినవా రెవ్వరో రాజునకుమాత్ర మెంతప్రయత్నముచేసినను తెలియలేదు. అందుచేత రాజు తన కొమార్తెకే రాజ్యమునిచ్చి యల్లునిని కొమార్తెను తన యొద్దనే యుంచుకొనుటకు నిశ్చయించుకొనియుండెను.

అటుతరువాత కొంతకాలమునకు రాజు మంజుభాషిణి యను దానిని మరల వివాహము చేసికొనెను గాని యామె కుత్సితురాలై సవతికూఁతురైన కళావతియెడల మిక్కిలి క్రూరురా లయి ప్రవర్తింప మొదలుపెట్టెను. ఆమెమనసులోపల కళావతిని ద్వేషించుచున్నను తనమనోభావము బయలపడనియ్యక పైకా చిన్నదానియందు ప్రేమగలదానివలె నటించుచు తియ్యనిమాట లాడుచుండును. కళావతి నేలాగుననైన తన యన్నకొమారుఁ డైన చంద్రవర్మ కిచ్చి వివాహము చేయించి, రాజవాహనుని యనంతరమునందు రాజ్య మాతని పాలుచేయింపవలయు నని యామె మనసులో నొకయూహ కలదు. రాజునకు కొమార్తెయం దున్నప్రేమాతిశయమునుబట్టి తప్పిపోయిన కుమాళ్ళు మరలదొరకనిపక్షమున తనరాజ్యము నతఁడు తప్పక కొమార్తెకే యిచ్చునని యామె యీవఱకే తెలిసికొని యుండెను.

అయినను తండ్రియంగీకారమునుపొందకయే కళావతి తనతండ్రికిఁగాని, రాణియైన మంజుభాషిణికిఁగాని తెలియను సహితము తెలియకుండ విజయసారుఁ డనువానిని రహస్యముగా గాంధర్వవివాహమున భర్తనుగాఁ జేసికొనెను.

విజయసారుఁ డాకాలమునం దున్న రాజపుత్రులలో నెల్లను మిక్కిలి విద్యాధికుఁడు గాను, గుణాతిశయము గలవాఁడు గాను, ఉండెను. విజయసారునితండ్రి రాజవాహనునిసేనలో నొకనాయకుఁడుగా నుండి, రాజుపక్షమున నిలిచి ధైర్యసాహసములతో పోరాడి యొకయుద్ధమునందు శత్రువీరులచేత చంపఁబడెను. ఆతఁడు పోవునప్పటికి భార్య గర్భవతియై యుండి, మగఁడుపోయినదుఃఖముచేత నానాటికి కృశించి మగశిశువును గని పురిటిదినములలోనే లోకాంతరగతురా లయ్యెను. ఆశిశువుయొక్క నిరాధారత్వమును జూచి జాలిపడి, ఆతనితండ్రి తనవిషయమున కనఁబఱిచిన ప్రభుభక్తిని స్వామికార్యనిర్వాహకత్వమును విచారించి రాజవాహను డాశిశువును తనయంతఃపురమునకు రప్పించి, అక్కడనే తనబిడ్డలతో సమానముగా పెరుఁగునట్లు చేసి విద్యాబుద్ధులు చెప్పించెను. అందుచేత కళావతియు విజయసారుఁడును పసితనమునుండియు నొక్కచోటనే పెరిగి, ఒక్క గురువువద్దనే విద్యాభ్యాసము చేయుచు వచ్చుటచేత, ఆటపాటలు మొదలుకొని సమస్తవిషయములయందును పరస్పరమైత్రి గలవారయి యుండిరి. బాల్యమునందు వారిలోఁగలిగిన యన్యోన్యమైత్రియు ప్రేమమును వయసుతోఁగూడ వృద్ధియగుచు వచ్చినందున, పెద్దవారయిన తరువాత వా రెవ్వరితోను జెప్పక రహస్యముగా గాంధర్వవిధిప్రకారముగా వివాహము చేసికొనిరి.

మంజుభాషిణి తనసవతికొమార్తెయొక్క చర్యలను కనిపెట్టుట కయి సదా వేగులవారిని నియమించి యుండుటచేత కళావతియొక్క రహస్యమేలాగుననో తెలిసికొని ఆమెవివాహవార్తను వెంటనే తనభర్తకు తెలియఁబఱిచెను. కొమార్తెస్వగౌరవమును విచారింపక సేవకపుత్రుని వివాహమాడిన దన్నమాట చెవిసోఁకఁగానే రాజు భగ్గున మండిపడి, తత్క్షణముననే విజయసారుఁడు దేశము విడిచిపోవున ట్లాజ్ఞాపించి, ఇఁక ముం దాతఁ డెప్పుడును స్వదేశమునకు రాకుండునట్లు ఖండితముగా నుత్తరవుచేసెను. రాజాజ్ఞ నతిక్రమింపక విజయసారుఁ డాదినముననే యుజ్జయినీనగరమునకు పోవుటకయి ప్రయాణ మయి యుండెను. ఈలోపల రాణి తనకొమార్తెకు సంభవించిన భర్తృవియోగమును గూర్చి దుఃఖపడుచున్నదానివలె నటించుచు, స్వకార్యలాభముకొఱ కామెయనుగ్రహమును పొంద నెంచి, విజయసారుఁడు స్వదేశమును విడిచి పోవుటకు ముందుగా రా జెఱుఁగకుండ దంపతుల కిద్దఱకును యేకాంతస్థలమునందు సమావేశము కలుగఁజేసెద నని చెప్పి కళావతి నోదార్చెను. ఈసమావేశమును గలుగఁజేయుటవలన కొమార్తె యొక్క దయను సంపాదించి, మంచిదానివలె నటించుచు మాయ వేషము వేసి తండ్రియనుమతి పొందక చేసికొన్న దగుటచే మొదటి వివాహము శాస్త్రవిరుద్ధ మయినదనియు చెల్లఁగూడని దనియు సమ యము చూచి యామెమనసున కెక్కునట్లుగా బోధించి యొప్పించి ఆమెబుద్ధిని మరలించి యెట్లయిన తనమేనల్లుని వివాహము చేసికొను నట్లు చేయవలెనని యుద్దేశించెను.

రాణి యేర్పఱిచిన యేర్పాటు ప్రకారముగా కళావతియు విజయసారుఁడును రహస్యస్థలమున సమావేశమయి యన్యోన్యాను రాగము తేటపడునట్లుగా మాటాడుకొన్న మాట లెన్నియైనను

గలవు. కడపట విడిచిపోవునప్పుడు కళావతి తనవ్రేలినున్న రత్నఖచిత మయిన యుంగరమును దీసి యిది తనకు తల్లి ప్రేమతో నిచ్చినదని చెప్పుచు విజయసారుని వ్రేలికి తొడిగి దీనిని తన జ్ఞాపక చిహ్నముగా యావజ్జీవమును విడువక ధరింపవలసినదని వేడుకొనెను. విజయసారుఁడును తన దేహములో ప్రాణముండఁగా దాని నెప్పుడును విడువనని వాగ్దానముచేసి, తనమెడనున్న పచ్చలపదకమునుదీసి కళావతికంఠమునఁ దగిలించి దానినెప్పుడును విడువక తనయెడఁగల ప్రేమకు సూచకము గా పదిలముగా కాపాడ వలసిన దని ప్రార్థించెను. అటుతరువాత వారు యావజ్జీవమును ఒండొరులమీఁది ప్రేమను విడువకుండునట్లును స్వప్నావస్థయందును పరస్పర ద్రోహమును తలఁచుకొనకుండునట్లును ప్రమాణములు చేసికొని మహాదుఃఖముతో తుదకొండొరులను విడిచి పోయిరి. కళావతి వియోగదుఃఖమునకు తాళలేక భర్తనుతలచుకొని సదా పరితపించుచు రాజాంతఃపురమునం దొంటిగా దిన మొకకల్ప ముగా కాలము గడుపుచుండెను. విజయసారుఁడును కాళ్ళు ముందు కును మనస్సు వెనుకకును నడువ భార్యావియోగమునకు దుఃఖించుచు విధిలేక యెట్లో యుజ్జయినీనగరమునకు వెడలిపోయెను.

ఉజ్జయినీనగరమును చేరినతరువాత విజయసారుఁ డక్కడ నానాదేశములనుండి వచ్చియున్న రాజపుత్రులతో సహవాసము చేయుచు నొకవిధముగా దినములుపుచ్చుచుండెను. ఇట్లుండఁగా నొక నాఁ డారాజపుత్రులలో నాయాదేశముల స్త్రీలవిషయమున ప్రసంగ ముకలిగి, వారు వారు తమతమదేశపుస్త్రీలను భార్యలను పొగడ మొదలుపెట్టిరి. అప్పుడు విజయసారుఁడు తనహృదయమునుండి యెప్పు డును నెడఁబాయకున్న తనప్రియభార్యను దలఁచుకొని, లోకము నందలి సుందరులలో తనభార్యయంతటి పతివ్రతయు గుణవతియు

వేఁకోక్కతెయుండ దని వారితో దృఢముగా వాదించెను. ఆసమయమునం దక్కడనున్న రాజపుత్రులలో నొక్కఁడైన కుటిలాస్యుఁ డనువాఁడామాటలకు సహింపలేక, తనజన్మస్థాన మయినమాళవదేశములోని స్త్రీలకంటె నొకఘూర్జరాంగన యధికురా లన్నవాక్యమునకు రోషము కలవాఁడయి, విజయసారునివంకఁ దిరిగి "నీభార్యయొక్క పతిభక్తినిగూర్చి నాకు నమ్మకము కలుగకున్నది" అని పలికెను. ఆమాటలమీఁద ఘర్షణ పెరిఁగి కొంతసేపు వాదము జరిగినపిమ్మట విజయసారుఁడు తనభార్యయొక్క పాతివ్రత్యమును పరీక్షించుటకయి కుటిలాస్యుని ఘూర్జరదేశములోని తనవాసస్థాన మయినసౌరాష్ట్రపురమునకుఁ బంపుటకును, ఆతఁడు పోయి సర్వప్రయత్నములును జేసి యేవిధముచేత నైనను కళావతియొక్క చిత్తమును లోఁగొని యామెను వశపఱచుకొని తానిచ్చివచ్చిన పచ్చలపదకమును తెచ్చినపక్షమున తన కామె ప్రేమపూర్వకముగా నిచ్చినముద్దుటుంగరము నాతనికిచ్చివేయుటకును, ఒప్పుకొనెను. కుటిలాస్యుఁడును తా నామెను వశపఱుచుకొని పదకము దీసికొనిరాలేకపోయినపక్షమున తా నాతనికి పదివేలరూప్యము లిచ్చున ట్లొడఁబడెను. ఈప్రకారముగా నొండొరులు పందెములు వేసికొని శపథములు పలుకుకొన్నతరువాత, కుటిలాస్యుడు వెంటనే యుజ్జయినీనగరమును విడిచి ఘూర్జరదేశమునకు ప్రయాణమయిపోయెను. విజయసారుఁడు తనభార్యయొక్క నడతయందత్యంత విశ్వాసము కలవాఁడు గనుక పందెమును తప్పక తానే గెలిచెద నని దృఢముగా నమ్మియుండెను. కుటిలాస్యుఁడు కొన్నిదినములలో సౌరాష్ట్రపురమును జేరి యామెభర్తవద్దనుండి వచ్చినట్లు కళావతికి వర్తమాన మంపఁగా, ఆమె యత్యంతాదరముతో నాతని రప్పించి క్షేమవార్త లడిగి భర్తృసఖుఁడని మిక్కిలియాదరించి గౌరవించెను.

కాని యాతఁడామెమీఁద తనకు వలపుగలిగినట్లు తేటపఱుపఁగానే యామె యాతనిని గడ్డిపఱకవలెఁ జూచి నిరాకరింపసాగెను. ఆమెను వశ్యురాలినిగాఁ జేసికొనుట కయి ప్రయాసపడుటవలన ప్రయోజన మేమియు నుండ దని యాతఁడును శీఘ్రముగానే తెలిసికొనెను.

అయినను తానేలాగుననైన పందెమును గెలువవలెనన్న యాశ మాత్ర మాతనిహృదయమును విడువక బాధింపఁజొచ్చెను. అందుచేత కుటిలాస్యుఁడు న్యాయబుద్ధిని విడిచి, ఏమాయోపాయమో పన్ని విజయసారుని వంచించి పందె మేలాగుననైన గెలువవలె నని నిశ్చయము చేసికొని, కళావతియొక్క పరిచారికలకు కొందఱికి లంచమిచ్చి వారిని వశపఱుచుకొని వారిసాహాయ్యమున నొకనాటిరాత్రి సంజకడ కళావతియొక్క పడకగదిలో ప్రవేశించి మంచముక్రింద దాఁగి యుండెను. యథాప్రకారముగా కళావతిభోజనముచేసివచ్చి మంచముమీఁద పరుండి నిద్రపోయినదాఁక మంచముక్రిందనే దాఁగియుండి, ఆమె గాఢముగా నిద్రపోయిన తరువాత చప్పుడుకాకుండ మెల్లఁగా లేచివచ్చి, గదిలో నున్నవస్తువులు మొదలైనవాని నన్నిటిని నిపుణముగా పరిశీలించిచూచి, తాను చూచినదాని నెల్లను కాగితముమీఁద వ్రాసికొని, తరువాత కళావతి శరీరమును పరీక్షించి యామె మెడమీఁద నొకపుట్టుమచ్చ యుండుట కనిపెట్టి, కడపట విజయసారుఁ డిచ్చిపోయిన యామె మెడలోని పచ్చలపదకమును మెల్లఁగా కొలికి వెడలించి తీసి బట్టకొంగున ముడివైచుకొని, రెండవవారెఱుఁగకుండ గది వెడలిపోయెను. ఆక్రూరుఁ డాతెల్లవాఱుజామున నే బయలుదేఱి యుజ్జయినీనగరమునకుఁ బోయి, అక్కడ విజయసారుని జూచి కళావతిని లోఁబఱుచుకొని తానామెతో నొకరాత్రి శయనగృహమునఁ గడపితి ననియు తన కామె పచ్చలపదకము నిచ్చె

ననియు గొప్ప చెప్పుకొనెను. విజయసారుఁడామాటలు నమ్మక పోయెను.

కుటిలాస్యుఁడు—వివరముగా నే నానవాళ్ళు చెప్పినప్పుడయిన నీవు నామాటలు నమ్మెదవా? ఆమెగదిలో సరిగంచులుగల గలిగినచెట్ట్లు పట్టుమేలుకట్టు కట్టఁబడి యున్నది. గోడలకు భారతయుద్ధమును వివరించుపటములు తగిలింపఁబడి యున్నవి.

విజయసారుఁడు—సత్యమే కాని యీసంగతులు నీవు కన్నులతో చూడకయే యితరులవలన విని తెలిసికొని యుండవచ్చును.

కుటి—ఆగదికి దక్షిణపుప్రైపున రెండుగవాక్షము లున్నవి. వానితలుపులమీఁద విచిత్రవర్ణములతో మిక్కిలి మనోహరములయిన నెమళ్ళును హంసలును వేయఁబడి యున్నవి.

విజ—ఇదియు నీవు పరులవలన వినియే యుండవచ్చును. ఆచిత్రపటిమలసౌందర్య మూరివారి కందఱికిని నిత్యప్రసంగముగా నుండును.

కుటి—(కొంగుముడి విప్పి పచ్చలపదకమును పయికిఁ దీసి) ఈపదకము నయిన నీ వెఱుఁగుదువా? నాకొరాత్రి యామె యిచ్చినదిదియే. ఆమె దీనిని తనమృదుహస్తములతో కంఠమునుండి తీసి నామెడను తగిలించినప్పటి యామె శృంగారచేష్ట యిప్పటికి నాకు కన్నులఁగట్టిన ట్టున్నది. పూర్వ మొకప్పుడు తనకు దీనియందత్యంతగౌరవ ముండె నని చెప్పుచు దీని నామె తనమెడనుండి తీయునప్పుడు నే నామెమెడమీఁద నెడమప్రైపున చింతాకంతపుట్టుమచ్చను గూడ ప్రత్యక్షముగాఁ జూచితిని నీ వి-క నయిన నామాటయందు విశ్వాస ముంచెదవా?

ఈకడపటివాక్యములను వినుచున్నంతసేపును విజయసారుని మనస్సు సందేహముతోను దుఃఖముతోను కొట్టుకొనుచుండెను. ఈప్రసంగము ముగిసినతరువాత నతండు కొంచెముసే పాలోచించి కళావతి తనయెడల ద్రోహము చేసినమాట సత్య మని నిశ్చయము చేసికొని, ఆమెమీఁద పట్టరానికోపము గలవాఁ డయి యాగ్రహావేశముచేత దేహము కంపమొంద, ఆమెను కొన్ని దూషణోక్తులు పలికి, ఆమెవద్దనుండి పచ్చలపదకమును దెచ్చినపక్షమున, దానిచ్చెదనన్న యారత్నఖచిత మయిన యుంగరమును కుటిలాస్యునకిచ్చి వేసెను. ఇంతవఱకును ప్రాణాధికముగాఁ జూచుకొనుచున్న యాయుంగరము నాతని కిచ్చి పంపివేసి, కళావతిమీఁదఁగలిగిన యాగ్రహమునకు శాంతిగానక కోపోన్మాదముతో వెంటనే తనప్రాణమిత్రుఁడును కళావతియొక్క పరిచారకులలో నొకఁడు నయిన మిత్రదాసుఁడనువానికి తనవిషయ మయి యామెచేసిన ద్రోహకార్యమునంతను వివరముగా వ్రాసి, ఆమెను సోమనాథపట్టణమునకు యాత్రికయి వచ్చి భర్త తనవెంటఁ దీసికొనిపోవుచున్నమిషమీఁద నిల్లు వెడలించి త్రోవలోఁ జంపివేయుమని యుత్తరము వ్రాసెను. అప్పుడే కళావతి పేరకూడ నొకయుత్తరమునువ్రాసి దానిలో తాఁ నామె ముద్దుమొగమును జూడక ప్రాణములు నిలుపఁజాల ననియు, తాను మరల స్వదేశములో నడుగుపెట్టినయెడల మరణదండనము విధింతు ననియు రాజాజ్ఞాపించినను ప్రియురాలి నిమిత్తమయి సోమనాథపురమునకు సాహసించి వచ్చెద ననియు, అక్కడకు మిత్రదాసునివెంటఁ దప్పక రావలయు ననియు, విజయసారుఁ డామెకు నమ్మకము పుట్టునట్టుగా మోసపుమాట లనేకము లాయుత్తరములో వ్రాసెను. ఆమెమాయ యుమర్మము నెఱుఁగని నిష్కపటస్వభావురాలు గనుకను, లోకము

లోని సమస్తపదార్థములకంటె భర్తమీఁదనే యెక్కువ ప్రేమగలది గనుకను, భర్తసందర్శనము నిమిత్తమయి తనప్రాణములనయినను విడువ తెగించియున్నది గనుకను, అణుమాత్రము ననుమానపడక యాయుత్తరములోని మాటలన్నియు సత్యములని నమ్మి, మిత్రదాసుని త్వరపెట్టి యారాత్రియే యామె సోమనాథపట్టణమున కాతనితోడ ప్రయాణమయి యిల్లు విడిచిపెట్టెను.

వా రారాత్రి యిల్లువిడిచి నిత్యప్రయాణములు చేయుచు దాదాపుగా సోమనాథపురమునకు సమీపమునకుఁ బోయినతరువాత మిత్రదాసుఁడు విజయసారున కెంతమనసు గలిసిన మిత్రుఁడయినను క్రూర మయిన యాతనియాజ్ఞను నిర్వహింప నిష్టములేనివాఁడయి దారిలో తనమిత్రుఁడు వ్రాసిన యుత్తరములోని సంగతుల నామెకుఁ జెప్పెను. ప్రాణాధికుఁడుగా నెంచుకొనుచున్న భర్తను గలిసికొనుట కయి పోవుచుండుటకు మాఱుగా తానాభర్తయొక్క యాజ్ఞచేత నిష్కారణముగా చంపఁబడుట కయి పోవుచుండుట తెలిసికొన్నప్పు డామె మనస్సునకుఁ గలిగిన వ్యథ యింతంతని చెప్పుట కలవిగాదు. ఆమనోవేదనకు సహింపలేక యామె ప్రాణములు విడుచుటకు యత్నింపఁగా, మిత్రదాసుఁ డామె నోదార్చి ధైర్యముచెప్పి, అట్టిసాహస కార్యమును జేయక భర్త తనతప్పిదమును దెలిసికొని పశ్చాత్తాపపడు కాలము వచ్చువఱకు వేచియుండవలసిన దనియు, ఈలోపల మరల తండ్రిగారి గృహమునకు తనవెంబడిని రావలసిన దనియు, ఆమెను బహువిధముల బోధించి బతిమాలుకొనెను. ఎంతచెప్పినను తండ్రిగారిగృహమునకు వచ్చుట కామె యంగీకరింపక, తన్ను భర్త యెంత యనాదరము చేసి చంపింపఁ దలఁచుకొన్నను తానుమాత్ర మాతని

మీఁద ప్రేమను మానఁజాల ననియు, అందుచేత తా నుజ్జయినికి పోయి యాతనిపాదసందర్శనము చేసి యాతని సన్నిధానముననే ప్రాణములు విడిచెదననియు, తనమనోనిశ్చయమును మిత్రదాసునితో జెప్పెను. అతఁ డప్పుడు చేయునది యేమియు లేక యామె నిశ్చయమును ద్రిప్పుటకు సమర్థుఁడు గాక, యౌవనవతియైన సుందరి యొంటిగా ప్రయాణముచేయుట యపాయకర మని బోధించి పురుషవేషము వేసికొనునట్లామె నొడఁబఱిచి తగినపరికరములనన్నిటి నొడఁగూర్చెను. ఆమె పురుషవేషము వేసికొన్నతరువాత సర్వరోగహర మని చెప్పి రాణి తనకిచ్చినయౌషధము నొకదాని నామెచేతికిచ్చి, మార్గాయాసముచేత దేహము స్వస్థత తప్పినపక్షమున దాని నుపయోగింపవలసిన దని చెప్పి, తాను శీఘ్రముగా నంతఃపురము చేరకపోయిన పక్షమున రాజు తనమీఁద ననుమానపడు నన్నభయముచేత నామెయొద్ద సెలవు గైకొని మిత్రదాసుఁడు మరల సౌరాష్ట్రమునకుఁ బోయెను. కొన్ని దుష్టజంతువులకు పెట్టుట కయి విషము కావలె నని యాస్థాన రాజవైద్యుని నడిగి పుచ్చుకొని, రాణియైనమంజుభాషిణి యాయౌషధమును విజయసారునితోను కళావతితోను మిత్రత గలవాఁడయి తనప్రయత్నములకు విఘాతము కలుగఁజేయుచున్నాఁ డన్నద్వేషముచేత నాతని కిచ్చెను. కాని యారాజాస్థానవైద్యుఁడు రాణియొక్క దుస్స్వభావమును చక్కఁగా నెఱిఁగినవాఁ డగుటచేత నామెను నమ్మి నిజమయిన విషౌషధము నియ్యక పుచ్చుకోఁగానే విషమువలెఁ గానఁబడి మత్తు కలుగఁజేసి పుచ్చుకొన్నవారిని కొన్నిగంటలకాలమువఱకును మృతులవలె నగపడునట్లు చేసెడియొకవింతమందు నిచ్చెను. సర్వరోగహరమయిన దివ్యౌషధమని చెప్పి రాణి యనుగ్రహపూర్వకముగా నిచ్చినట్లు నటించిన యామందునే యిప్పుడు మిత్రదాసుఁడు సదుద్దేశముతో

కళావతికిచ్చి, ఆమెను బహువిధముల దీవించి, ఆమెను దారిపోడుగు
నను రక్షించుటకయి బహుదేవతల ప్రార్థించి, వెనుకకు మరలెను.

కళావతి పురుషవేషముతో నరణ్యమార్గమునఁ బ్రయాణము చేయుచు నొకనాఁడు దైవవశముచేత చిన్నతనములో దొంగిలింపఁబడిన తన తమ్ము లున్నస్థానమునకే వచ్చి చేరెను. ఆచిన్నవాండ్రి నపహరించిన వంశవర్థనుఁడనువాఁడు రాజవాహనుని యాస్థానమునందు మన్ననగల ప్రభువుగానుండి, శత్రువుల కుతంత్రములు నమ్మి రాజు స్వామిద్రోహినిగా భావించి తన్ను నిష్కారణముగా రాష్ట్రమునుండి వెడలగొట్టించిన పగను సాధించుటకయి రాజపుత్రుల నిద్దఱి నెత్తుకొనివచ్చి తాను రహస్యముగా వాసముచేయుచున్న యరణ్యములోని యీగుహయందే వారినుంచి పెంచుచుండెను. అతఁడా బాలురను మొట్టమొదట రాజుమీఁదగల పగను దీర్చుకొను నిమిత్తమే దొంగిలించి తెచ్చినను, వారియం దత్యంతప్రేమ గలవాఁడయి వారిని తనకడుపునఁబుట్టిన బిడ్డలవలెనే పెంచుచు, మిక్కిలి శ్రద్ధతో వారికి విద్యాబుద్ధులు నేర్పుచు, పెద్దవారిని జేసెను. వారును రాజపుత్రులయినందున సహజముగా వచ్చిన ధైర్యసాహసములను గలవారయి ఆహారార్థము నిత్యమును వేటాడమరిగినవారగుటచేత శరీరదార్ఢ్యమును చుఱుకుఁదనమును గలవారయి, తమ బలపరాక్రమాదులను జూపి ప్రసిద్ధిపొందఁ గలుగుటకయి తమ్ము యుద్ధములకు ననుపుమని నిత్యమును తమ పెంపుడుతండ్రిని బలవంతపెట్ట మొదలుపెట్టిరి. భాగ్యవశముచేత వీరు నివసించెడి యీగుహకే కళావతివచ్చుట సంభవించెను. ఆమె సోమనాథపట్టణమునకుఁబోయి యక్కడనుండి భర్తసందర్శనార్థ ముజ్జయినికిఁ బోవలెనని బయలుదేరిదాఱితప్పి, ఆఁకలితోను శ్రమతోను గొంతసేపరణ్యమధ్యమునఁ దిరిగి, అం దొక్క

డను నిలువ తావుగాని యాహారము గాని గానక తుద కీగుహను జూచి, దానిలోపల ధనము పుచ్చుకొని యన్నము పెట్టువా రెవ్వరైన దొరకుదురేమో యన్నయాశతో లోపలఁ బ్రవేశించెను. ఆమె యెంత పురుషవేషము వేసికొని పయికి ధైర్యమును నటింపఁ బ్రయత్నించుచున్నను, స్వభావముచేత నబల మై మొదటినుండియు సుకుమారముగా పెరిఁగియున్నయామె కాయల్పకాలపురుషవేష మాకస్మికముగా ధైర్యమును కష్టముల కోర్చుసామర్థ్యమును గలిగింప లేకపోయెను. ఆమె గుహ చొచ్చి చూచునప్పటికి లోపల నెవ్వరును లేరు. కాని యం దొకపాత్రలో పాకముచేసిన మాంసముమాత్రముండెను. దుస్సహ మయినక్షుద్బాధచేత నామె యడిగి పుచ్చుకొనుట కయి యితరులు వచ్చినదాఁక తాళలేక, ఆమాంసము నొకయాకులో వడ్డించుకొని తినుచు, ఇట్లు చింతించెను. "అయ్యో! మనుష్యునిజీవన మెంత ప్రయాసకర మయినది! నాకుఁ గలిగినమార్గాయాస మింతంతని చెప్పశక్యము కాదు. రెండుదినముల నుండి నాకు భూమియే సొన్నగుచున్నది. పర్వతాగ్రమునుండి మిత్రదాసుఁడు చూచినప్పుడు మిక్కిలిసమీపముగాఁ గాన బడిన సోమనాధపుర దేవాలయ మిప్పు డంతకంతకు దూర మగుచున్నట్టు తోఁచుచు, ఎంత నడిచినను దూరము తఱుగకున్నది. నాశరీరపటుత్వము నన్ను విడిచినను భర్తృసందర్శనాభిలాషమాత్రము విడువక నాదేహములో ప్రాణములను నిలిపి నాకు ధైర్యమును గఱపి ప్రయాణమునకుఁ బురికొల్పుచున్నది. ఓహో! నాప్రాణవల్లభా! విజయసారా! నీవు కఠినహృదయుఁడవయి నా కెంత ద్రోహమును దలఁచినావు!"

ఈప్రకారముగా నామె తనలోతాను తలఁచుకొనుచున్నసమయములో తమ పెంపుడుతండ్రితోఁగూడ వేఁటకుఁ బోయి యుండిన

ఆమెసోదరు లిద్దఱును వేఁటనుండి యింటికి వచ్చిరి. వారిలో నొకనికి బలవర్ధనుఁ డనియు రెండవవానికి గుణవర్ధనుఁ డనియు వంశవర్ధనుఁడా నామములు పెట్టెను. గాని వారినిజమయిననామధేయములు పెద్దవానికి వీరసేనుఁడనియు చిన్నవానికి విక్రమసేనుఁడనియు చిన్నతనములో తండ్రి యుంచెను. కాని యీబాలురమాత్రము తమనిజమయినపేరు లేనో తమతండ్రి యెవ్వరో యెఱుఁగక వంశవర్ధనునే తండ్రినిగా భావించుకొను చుండిరి. వంశవర్ధనుఁడు ముందుగా గుహలోప్రవేశించి కళావతిని జూచి ఆచిన్నవాండ్రను లోపలికి రాకుండ నిలిపి "అన్న లారా! మీరు లోపలికి రాకుఁడు. ఏదోవన దేవతమనయాహారమును తినుచున్నది" అనెను. రాజపుత్రు లిద్దఱు నొక్కసారిగా "లోపల నేమున్నది?" అని యడిగిరి. వంశవర్ధనుఁడు "గుహలోపల నెవ్వఁడో యొకదివ్యపురుషుఁడో సిద్ధపురుషుఁడో కూరుచుండి యున్నాఁడు" అని చెప్పెను. పురుషవేషమును ధరించి యున్నకళావతి నిజముగా నతని దృష్టి కంత చక్కఁగానే కానఁబడెను. వారికంఠధ్వనులు వినియామె గుహలోనుండి లేచి వెలుపలికివచ్చి వారినిజూచి 'ఓసహోదరులారా! నా కేమియు హానిచేయకుఁడు. నేను మీగుహలో ప్రవేశింపకముందు మీవద్ద ధనమిచ్చి కొనిగాని వేఁడుకొనిగాని యాహారము పుచ్చుకో వలె ననియే యుద్దేశించి యుంటిని. కాని క్షుద్బాధ నన్ను మీరు వచ్చువఱకును తాళియుండకుండఁ జేసినది. క్షమింపుఁడు. నేను నట్టింట ధనము క్రుమ్మరించి పోయినను ముట్టుకొనువాఁడను గాను. ఇదిగో నేను తిన్నయాహారమునిమిత్తమయి మీ కొకరూప్యము నిచ్చు చున్నాను. ఈసమయమున మీరిక్కడను రాకయుండినను నేను భోజన మయినతరువాత మీనిమిత్తమయి యీరూప్యమును లోపల విడిచి యీయన్నదాతలను రక్షించుటకయియీశ్వరుని ప్రార్థించియే

యావల పోయి యుందును.'' అని పుష్యమును వారి చేతిలో పెట్టెను. వారు దానిని పుచ్చుకొనకొల్లక మరల నిచ్చివేసిరి. అది చూచి స్త్రీస్వభావము చేత పిరికిదైన కళావతి వారివంకఁ దిరిగి 'సోదరులారా! నామీఁద మీకు కోపమువచ్చిన ట్లున్నది. నేను జేసినయపరాధము నిమిత్తమయి మీరు నన్నిప్పుడు చంప దలఁచుకొన్నను నేనీనేం మును జేయకుండినయెడల నేనప్పుడే చచ్చి యుందును.''

వంశ—నీపే రేమి ? నీ వెక్కడకు పోవుచున్నావు ?

కళావతి—నా పేరు సౌజన్యనిధి. మాళవదేశమునందు నా కొక యాప్తబంధుఁ డున్నాఁడు. ఆతనిని జూచునిమిత్తమయి బయలు దేరి పోవుచు దారిలో క్షుత్పరవశుఁడనై యీయపరాధమునకు లోఁబడవలసినవాఁడ నయినాను.

వంశ—ఓ సౌజన్యనిధీ ! మేము వసించుచున్నయరణ్యమును బట్టి మేము మూర్ఖుల మయినకొండవాండ్రమనియు మాహృదయములు కూ్రరము లయిన వనియు తలఁపఁబోకుము. నీవిక్కడకుమంచి వేళకు వచ్చితివి. ఇప్పుడు సాయంకాల మగుచున్నది. ఈరాత్రినీవు మాతోఁగూడ నుండి మావలన నతిథిసత్కారమును బొంది మేము ప్రీతిపూర్వకముగాఁ బెట్టెడుభోజనము నంగీకరించి సుఖనిద్రచేసి తెల్ల వాఱినతరువాతఁ బొమ్ము—ఓ బాలకులారా ! మీ రీయతిథి నాడ రింపుఁడు.

అప్పు డామె సహోదరు లయినయాయిద్దఱుచిన్నవాండ్రును వినయపూర్వకము లయినమంచిమాటలు చెప్పుచు ఇఁకముందామెను తమజ్యేష్ఠసోదరునిగా భావించుకొనెద మని పలుకుచు, చేయిపట్టుకొని కళావతిని గుహలోనికిఁ దీసికొనిపోయి కూరుచుండఁబెట్టిరి. వారామె నట్లు కూరుచుండఁబెట్టి తాము వేఁటాడి తెచ్చినలేడిమాంసమును

ఫలములను, తేనెను, ఆమెముందుఁ బెట్టిరి. కొంతసేపు సుఖసల్లాపము జరిగినమీఁదట ఆచిన్నవాండ్రు తాము తెచ్చినమాంసమును పాకము చేయుటకయి లేవఁగా కళావతి తానును వారికి సహాయురాలయి యద్భుతముగా పాకముచేసి పాకశాస్త్రమునందుఁ దనకుఁ గలనిపుణత్వము నంతను గనఁబఱిచెను. సాధారణముగా గొప్పరాజులకడుపునఁ బుట్టినబిడ్డలు పాకశాస్త్రము నెఱిఁగి వంటచేయుటయందు సమర్థురాండ్రుగా నుండకపోయినను, కళావతిమాత్రము తక్కినవిద్యలతోడి పాటుగా పాకశాస్త్రమునుగూడ నభ్యసించి నానావిధములపాకములు చేయుటకు నేర్చుకొనెను. ఆమె వంటచేయుచు మనోహరముగాపాట పాడుచున్నప్పు డాచిన్నవాండ్రాపాట విని "ఇతఁడు భూమికి దిగి వచ్చిననారదుఁడో తుంబురుఁడో" యని యాశ్చర్యపడఁజొచ్చిరి. ఆమె నవ్వుమొగమును జూచునప్పుడు వారిలోవాఁడు "ఈతఁ డెంత నవ్వుచు మాటాడు చున్నను ముఖచర్యనుబట్టి చూడఁగా నీతని మనస్సులో నేదో దీర్ఘవిచార మున్నట్లు తోఁచుచున్నది" అనుకొనిరి.

ఆమెయందున్న సుగుణగౌరవముచేతనో పయికిఁ దెలియక పోయినను లోపల నున్న బంధుత్వసంబంధముచేతనో ప్రథమదర్శన క్షణము మొదలుకొని యాసోదరుల కామెయందు మేరమీఱినయనురాగము కలిగెను. ఆమెకు వారియెడఁ గలిగినప్రేమకును పరిమితి లేదు. ఆమెమనసంతయు ప్రాణవల్లభుఁ డయినవిజయసారునిమీఁదికే పోకయుండినపక్షమున, వారిలోఁ గలిగినయన్యోన్యమైత్రికిని వాత్సల్యమునకును కళావతి తనజీవితశేషమునంతను వారితోఁ గలిసి యీ గుహాయందే గడపుటకు సంతోషపూర్వకముగా నభిలషించియుండును. తగినంతవిశ్రాంతినిపొంది బడలికతీఱి ప్రయాణముచేయ శక్తురాలగువఱకును వారియొద్దనే యుండుటకయి యామె వారిప్రార్థనమీఁద

నంగీకరించెను. రాత్రి భోజనముచేసి సుఖనిద్ర పొందినతరువాత తెల్ల వాఱి లేచి యన్నదమ్ములు వేటకు పోఁబోవునప్పుడు వా రామెను గూడఁ బిలిచినను, దేహ మస్వస్థముగా నున్నందున నామె వారి వెంట పోలేకపోయెను. అడవిలో నడచినయాయాసమును పెనిమిటి తన్నునాదరణ చేసినందువలనఁ గలిగినదుఃఖమును జేరి యామె యస్వస్థతకు కారణ మయ్యెను. అంతట వా రామెయొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని త్రోవపొడుగునను కళావతియొక్క రూపమును గుణము లను ప్రశంసించుచు వేఁటనిమిత్తము పోయిరి.

వారు వెళ్ళినకొంతసేపటికి మిత్రదాసు డిచ్చినయౌషధము మాట స్మరణకు వచ్చి, కళావతి యాయౌషధమును వేసికొని క్షణ కాలములో శవమువలె పడిపోయెను. ఆదినమున వెంటనేకొన్ని మృగ ములు పడినందున వానిని తీసికొని వంశవర్ధనుఁడు బలవర్ధనుఁడును గుణవర్ధనుఁడును మరలి శీఘ్రముగానేవచ్చి యిల్లుచేరిరి. వారిలో బలవర్ధనుఁడు ముందుగా గృహములోనికిఁ బోయి చూచి, ఆమె యలసి నిద్రించుచున్నదని యెంచి, వడిగా నడిచినయెడల నిద్రాభంగము కలుగునని మెల్లమెల్లఁగా నడుగులిడుచువచ్చి తమ్మునితోఁజెప్పెను. అతఁడును చప్పుడు కాకుండ నడచిపోయి చూచి యామె శ్వాసము విడుచుచున్నజాడ గానక సందేహపడి, అన్నగారిని తండ్రిని లోపలికిఁ బిలిచెను. వా రందఱును పోయి పరీక్షించిచూచి యామెమృతినొందె నని నిశ్చయము చేసికొనిరి. అప్పు డాసోదరు లిద్దఱును తామామెతో నొక్కనాఁటిమైత్రినే గలవా రయినను, ఆబాల్యస్నేహము గలవారి వలె నామెనిమిత్తము విలపింప మొదలుపెట్టిరి.

అప్పుడు వంశవర్ధనుఁడు వారి నూఱడించి కొంతవఱకు దుఃఖ శాంతి చేసి శీఘ్రముగా శవము నిల్లు వెడలించుప్రయత్నము చేయ

వలె నని చెప్పెను. అప్పు డేమప్రచాలించి వారు ముగ్గురును శవ మును మోచుకొనిపోయి, ఒకశమీకవృక్షముసీడను పచ్చికమీఁద మెల్లఁగా శవమును దింపి, పయిని పుష్పములు పత్రములు మొద లయినవి కప్పి, ఆమె కాత్మరక్షణము కలిగింపవలె నని యీశ్వరుని ప్రార్థించి, చింతాక్రాంతు లయి యాప్తబంధువును పోఁగొట్టుకొన్నట్టు విలపించుచు నింటికి వచ్చిరి.

వారు వెళ్ళిపోయిన కొంచెముసేపటికి కామత్తుమందుయొక్క పటిమ తగ్గిపోయి తెలివివచ్చి, కళావతి తనమీఁద గప్పఁబడియున్న యాకులను పువ్వులను విదలించుకొని, మెల్లఁగా లేచి కూరుచుండి యది స్వప్నావస్థయని భ్రాంతినొంది, తనలో దా నిట్లు తలపోయ మొదలుపెట్టెను. "అయ్యో! ఇంతవఱకును నే నొకగుహలో నున్నట్టును, అక్కడ దేవతలుబోలిన యిద్దఱు చిన్నవాండ్రతోఁ గలిసి వంటచేసినట్టును, తెలఁచియుంటిని. ఇంతలో నే నిక్కడ కెట్లువచ్చితిని? ఈపువ్వులు మొదలయినవినామీఁద కెట్లువచ్చినవి? ఇదియేమిభ్రాంతి" అని యాలోచించి, మరల గుహవద్దకు పోవుటకు మార్గమునుగాని, గుహలోనున్నవారియొక్క జాడనుగాని, ఎంతమాత్రమును దెలిసికో లేక యదియంతయు పగటికల యయి యుండునని నిశ్చయించుకొనెను. ఇట్లు కొంతసే పక్కడ దిగ్భ్రమనొందియుండి, ఆమెయాలోచన యంతయు తనపురుషవేషముతోఁ బోయి భర్తను జూడవలె నని యుండుటచేత దారి యేలాగుననైన కనుఁగొని సోమనాథపురమునకుఁ బోవలె నని ప్రయాణమయి లేచి మెల్లఁగా నడువసాగెను.

ఈలోపల నాకస్మికముగా నెవ్వరును ననుకోనివింతసంగతి యొకటి సంభవించెను. కొంతకాలమునుండి రాజవాహనునకును మాళవదేశపురాజయిన విక్రమసింహునకును పొలిమేరనుగూర్చి

వివాద మున్నందున మాళవరా జెవ్వరికి దెలియకుండఁ దన ప్రధాన సేనానాయకుని సేనలతో ఘూర్జరదేశముమీఁదికి యుద్ధయాత్రకుఁ బంపెను అట్లు దండెత్తివచ్చిన మాళవరాజుసేన యాసమయమునందు కళావతితిరుగుచున్న యరణ్యములోనే విడిసియుండెను. అచ్చటికాసేనతోఁగూడ విజయసారుఁడును వచ్చియుండెను. అతఁడు మాళవసైన్యముతోఁ గలిసివచ్చినను, ఘూర్జరసేనతోఁగూడి తన్ను దేశమునుండి వెడలఁగొట్టినరాజుపక్షమున నిలిచి స్వదేశరక్షణార్థ మయి పోరాడవలె నన్న దేశాభిమానముతోనే యిచ్చటికి వచ్చెను గాని శత్రువులతోఁ గలిసి తనరాజుతో యుద్ధము చేయవలె నన్నయూహతో రాలేదు. విజయసారుఁ డిప్పటికిని కళావతి తనయెడల ద్రోహముతలఁచెననియే నమ్మియుండెను. మిత్రదాసుఁడు తనయాజ్ఞను చెల్లించినట్లును కళావతి మృతినొందినట్లును ఉత్తరము వ్రాసినందున తానంత ప్రేమతోఁజూచుచుండిన ప్రియురాలు మరణము నొందుటయు తన్మరణమునకు తానే కారకుఁ డగుటయు మనస్సునకు మిక్కిలి భారముగాఁ దోఁచి విజయసారునకు ప్రాణము దుర్భరముగా నుండెను. అందుచేత నతఁడు ప్రాణమునం దాశ లేక యుద్ధమునందు చంపఁబడికాని స్వదేశమునకు మరల వచ్చినందునకయి రాజుచేతవధింపఁబడికాని దేహము విడువవలె నన్ననిశ్చయముతోనే యీదేశమునకు వచ్చెను. సోమనాథపురమునకు పోకమునుపే కళావతి దారిలోఁ మాళవసేనానాయకులలో నొకనిచేతఁ జిక్కి, అతనిచేతఁ దమ ప్రధానసేనానాయకుఁ డయిన దృఢసేనునకు కానుక చేయఁబడెను. దృఢసేనుఁడును పురుషరూపధారిణియై యున్నయాకళావతియొక్క యాకారమును వర్తనమును మిక్కిలి హృద్యములుగా నున్నందున, సౌజన్యనిధి యన్నపేరుతో నున్నయామెను తనవద్ద ముఖ్యపరిచారకునిగా నుంచుకొని మిక్కిలి యాదరముతోఁ జూచుచుండెను.

మాళవరాజుయొక్క సేన తనరాజధానిమీఁదికి వచ్చుచున్న దన్నవార్త విని రాజవాహనుఁడు సాధ్యమయినంతశీఘ్రముగా సేనాసన్నాహము చేసికొని ప్రయాణభేరి వేయించి యుద్ధసన్నద్ధుఁడయి యాసేన నెదుర్కొనుటకు బయలుదేరెను. ఇట్లు బయలువెడలిన రెండుసేనలును వచ్చి యీయరణ్యములోనే యొండొంటిని గలిసికొనెను. అప్పుడు బలవర్ధనుఁడు గుణవర్ధనుఁడును వచ్చి శత్రుసేనలతో యుద్ధము చేయుటకై తమతండ్రియొక్క సేనలోఁ జేరిరి. తపోవనమధ్యస్థులయి యున్న యాచిన్నవాండ్రిద్దఱును తమతండ్రిపక్షమున యుద్ధము చేయఁబోవుచున్నామని లేశమయిన నెఱుఁగనివారయినను యుద్ధరంగమునందు తమధైర్యశౌర్యములను గనఁబఱుపవలెనని యతికుతూహలము గలవారయి యుండిరి. వారితోడఁగూడ వృద్ధుఁడైన వంశవర్ధనుఁడును బోయి రాజుసేనతోఁ గలిసెను. అతఁడు రాజునకు కొడుకులతోడివియోగమును గలిగించి తాను దుఃఖము కలుగఁజేసినందున కయి చిరకాలమునుండి మనస్సులో పశ్చాత్తాపపడుచుండి తాను వయఃకాలములో మహాశూరుఁడయి యున్నందున రాజునకీయుద్ధరంగమున సహాయుఁడయి యుపకారముచేసి తాను జేసినయుపకారమునకు ప్రతీకారము చేయవలె నన్న పరిశుద్ధచింతతో సంతోషపూర్వకముగా రాజవాహనునియొక్క దండుతోఁ జేరెను. అప్పు డుభయసైన్యములకును ఘోరయుద్ధ మారంభ మయ్యెను. ఆయుద్ధమునందు విజయసారునియొక్కయు వంశవర్ధనునియొక్కయు బలవర్ధన గుణవర్ధనులయొక్కయు నిరుపమానమైనయసహాయశూరత్వమువలనఁ గాని, లేకపోయినయెడల ఘూర్జరులకే యపజయముగలిగి రణరంగమునందు రాజవాహనుఁడు నిహతుఁడయియుండును. ఆనలుగురుమహాశూరులును వీరత్వము రూపముదాల్చిన ట్లడరి పోరాడి

రాజున కడ్డపడి యతనిప్రాణములనుకాపాడి, శత్రువీరులనుపాఱఁదోలి ఘూర్జరులకు విజయముకలుగునట్లు చేసిరి. యుద్ధమునందు సహితము తానుకోరినమరణము దొరకనందున విజయసారుఁడు యుద్ధము ముగిసినతరువాత రాజవాహనుని యుద్యోగస్థులలో నొకనికి లోఁబడి, దేశము వెడలనడఁచినతరువాత మరల వచ్చిన యపరాధమునకయి విధించెడుమరణశిక్షను పొందుట కిష్టపడి సంసిద్ధుఁడ నయియున్నానని చెప్పెను. పురుష వేషముతోనున్న కళావతియుఆమె యజమానుఁడయిన దృఢసేనుఁడును, మాళవరాజుసేనలో నొకదళవాయిగానున్న యామె యొక్క పూర్వశత్రువైన కుటిలాస్యుఁడును, సైనికులచేతపట్టుకోఁబడి కారాబద్ధులుగాఁ జేయఁబడుటకై రాజయినరాజవాహనుని యొద్దకు తీసికొనిరాఁబడిరి. ఈయుద్ధగృహీతులు రాజసమ్ముఖమున నున్నప్పుడే మరణదండనము విధింపఁబడుటకై విజయసారుఁడు రాజువద్దకుఁ గొనిరాఁబడెను. వింతయైనయీసమయమునందే తమపరాక్రమమువలన రాజునకుఁ జేసినమహోపకారమున కర్హమైనబహుమానమును పొందు నిమిత్తమయి బలవర్ధనగుణవర్ధనులతోఁగూడ వంశవర్ధనుఁడక్కడకు రావింపఁబడెను. మిత్రదాసుఁడు రాజపరిచారకులలో నొకఁడైనందున, ఆసమయమునందతఁడుగూడ రాజసన్నిధానమునందే యుండెను. కాఁబట్టి యిప్పుడు విజయసారుఁడును, కళావతియు, ఆమె నూతనయజమానుఁ డయినదృఢసేనుఁడును, మిత్రకార్య తత్పరుఁడైన మిత్రదాసుఁడును, మిత్రద్రోహి యైనకుటిలాస్యుఁడును, రాజుయొక్క పుత్రు లయినబలవర్ధనగుణవర్ధనులును, వారిని దొంగిలి కొనిపోయిన వంశవర్ధనుఁడును అందఱును రాజుసమక్షముననే వేఱువేఱుకోరికల తోను భయములతోను నిలిచియుండిరి.

ఇట్లందఱును గుండెలు తటతటకొట్టుకొన నిశ్శబ్దముగా నిలిచి యుండఁగా వారిలో పూర్వసేనాధిపతి యైనదృఢసేనుఁడు నోరు విప్పి మాటాడుటకు మొదటివాఁడయ్యెను. కాపు వేషము వేసికొనియున్నను విజయసారునిజూచి కళావతియూనవాలుపట్టెనుకాని పురుష వేషముతో నున్నయామెనుమాత్ర మతఁడు గుఱుతుపట్టలేకపోయెను. ఆమె కుటిలాస్యుని గుఱుతుపట్టి తనయుంగరమాతని చేతివ్రేలి నుండుట కని పెట్టినను తనకష్టములకెల్ల నతఁడే మూల మన్నమాటమాత్రమెఱుఁ గదు. ఆమెకు పురుష వేషము వేసినవాఁడు తానేగనుక, మిత్రదాసుఁడు కళావతి నానవాలుపట్టి తనలో "ఇదిగో నాయజమానురాలి నిప్పుడు చూడఁగలిగినందుకు సంతోష మగుచున్నది. ఆమె సజీవురాలయి యున్నదిగనుక, ఇఁక నేనామెవిషయమై ప్రస్తావముచేయక యేమిజరుగునో చూచుచుండెదను" అని తలపోయుచుండెను. వంశవర్ధనుఁడు కూడ నామెను గుఱుతుపట్టి గుణవర్ధనునివంకఁజూచి మెల్లగా "ఈచిన్నవాఁడు చచ్చినవాఁడు మరల బ్రతికివచ్చినాఁడాయేమి?" అని చెవిలో గుసగుసలాడెను. గుణవర్ధనుఁ డామెవంక నిదానించిచూచి "ఈచిన్నవానికిని మనగుహలో మృతుఁ డయినసౌజన్యనిధికిని భేదము నాకనుల కేమియు గానఁబడదు." అనెను. అప్పుడుబలవర్ధనుఁడామెనుపరీక్షతో జూచి "ఆచచ్చినచిన్నవాఁడే బ్రతికినాఁడా!" అని, మఱియేమో పలుకఁబోవుచుండఁగా వంశవర్ధనుఁడు ఊరుకొమ్ము. అతఁడే యితఁడయి యున్నపక్షమున మనలను తప్పకపలుకరించియుండును" అనెను. "అతఁడుచచ్చుట మనము ప్రత్యక్షముగాఁ జూడలేదా?" అనిబలవర్ధనుఁడు మరలఁ జెప్పుచుండఁగా వంశవర్ధనుఁడు వారించి 'నిమిష మోపిక పట్టుము. సర్వమును స్పష్టమగును" అనెను. విజయసారుఁడు తాను రణరంగమున రాజుప్రాణమును రక్షించినవార్త వెల్లడిచేసినపక్షమున

రాజు తన్ను క్షమించునేమో యన్న భయముచేత నోరుమెదల్పక, తన మరణదండనమును రాజుముఖమునుండి వినుటకయి సంతోషపూర్వకముగా వేచియుండెను. కళావతిని తనభృత్యునిగాఁ జేసికొనియున్న దృఢసేనుఁడే మొదట మాటాడినవాఁడని వెనుకనే చెప్పియున్నాము గదా! అతఁడు ధైర్యమునం దెంతప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడో సౌజన్యము నందుఁగూడ నంతసుప్రసిద్ధుఁడే. అతఁడిప్పుడు రాజువంకఁదిరిగి "ఓమహారాజా! నీవు నీచేతజిక్కిన శత్రువులనందఱిని సంహారింతువుగాని ధనమును స్వీకరించి విడిచిపెట్టవనివినియున్నాను. నేనుశత్రుపక్షమువాఁడ నగుమాళవదేశస్థుఁడను; మాళవదేశస్థులకు సహజమైయున్నధైర్యముతోనే నేనిప్పుడు నాప్రాణములువిడనాడెదను. కాని నేనొక్కరివిషయమయి యిప్పుడునిన్ను ప్రార్థింపవలసియున్నది" అనికళావతినిముందుకు రాజ నెదురకుఁద్రోచి "ఈచిన్నవాఁడు మీఘూర్జరదేశముననే పుట్టి పెరిగినవాఁడు. ఇతఁడు నాసేవకుఁడు. యజమానులవద్ద కొలువు కుదిరినసేవకులలో నిటువంటిసదయహృదయుఁడును, విధేయత గలవాఁడును, ఎల్లప్పుడు చుఱుకుగానుండువాఁడును, సత్యసఖుఁడును, ఉపచారపరుఁడును, మఱియొకఁ డుండఁడు.— మాళవదేశస్థునియొద్ద సేవకుఁడుగా నుండుటతప్ప మీదేశమునకుఁగాని మీకుఁగాని యితఁడేయపరాధమును జేసియుండఁడు. కాఁబట్టి యితనిప్రాణసంరక్షణార్థమయి నావలన వలసినంతధనమును గొనిఁ మఱియెవ్వరిని రక్షింపక పోయినను నిరపరాధియైనయీతనిని మాత్రము రక్షింపుము" అని వేఁడుకొనెను.

అప్పుడు రాజు తనకోపమూర్తి యైన కళావతియొక్క మొగము వంక తేఱిపాఱఁ జూచియు మాఱువేషముతో నున్నయామె నప్పు డానవాలు పట్టలేకపోయినను, లోపలినుండి సహజ మయినప్రేమ

యొకటి పుట్టుకొనిరాఁగా దృఢసేనునితో "ఈతనిని నే నెప్పుడో తప్పక చూచియున్నాను. ఇతని మొగమునాకు మిక్కిలి పరిచితమయి నదిగాఁ గానఁబడుచున్నది. ఎందుచేతనో చెప్పలేకపోయినను నా కీచిన్నవానిమీఁద నపరిమితదయారసము పుట్టుచున్నది" అని కళావతివంకఁ దిరిగి "ఓచిన్నవాఁడా! నీకు ప్రాణదానముచేయుచున్నాను. దీర్ఘాయుష్మంతుఁడ వయి బ్రతుకుము. నీవు నన్ను మఱియొకవరము కోరుము. యుద్ధగృహేంతుఁ డయియున్నయీయుత్తమశాస్త్రపునిబ్రతుకు వేఁడినను తప్పక యిచ్చెదను" అని చెప్పెను. "ఈయనుగ్రహమునకు దేవరవారియెడల మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడనయి యున్నాను" అనికళావతి రాజున కుత్తరము చెప్పెను.

అప్పుడందఱును సౌజన్యనిధి యేమి వేఁడునోవినవలెననియత్యాతురులయి యుండిరి. దృఢసేనుఁ డామెను జూచి "ఓసౌజన్యనిధీ! నీవు వేఁడఁబోవునదియేదో నేనెఱుఁగుదునుగాని నీవు నాప్రాణమును వేఁడనక్కఱలేదు" అనెను. "ఓదృఢసేనా! నేను నీప్రాణదానము నిప్పుడు వేఁడఁదలఁచుకోలేదు. నే నడుగఁదలఁచుకొన్నది మఱియొక కార్యమున్నది" అని కళావతి చెప్పెను. ఇట్లు చెప్పుట పయికి కృతఘ్నతగాఁ గానఁబడినందున దృఢసేనుఁ డాశ్చర్యపడుచుండెను. ఇంతలో కళావతి కుటిలాస్యునిమీఁద దృష్టిపఱపి, అతఁడు తనవ్రేలిని పెట్టుకొనియున్న యీయుంగర మాతని కెట్లువచ్చినదో చెప్పింపుఁడని రాజునుకోరెను. రాజా మెకావరము నిచ్చి, కుటిలాస్యునివంకఁ జూచి, నీవ్రేలినున్న యీరత్నఖచితమయిన యుంగరము నీకెట్లు వచ్చినదో నిజము చెప్పక పోయినయెడల పట్టుకాఱులు పట్టించి బాధించెద' మని బెదరించెను. అందుమీఁద నతఁడు తానువిజయసారునితో పందెము వేసినవిధమును, తరువాత తాను మోసముచేసి యాతని నమ్మించిన క్రమమును,

ఈవఱకుఁ జెప్పినట్లుగా మొదటినుండి కడవఱకును పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పి, తన దుష్టత్వమునంతను ఒప్పుకొనెను. అప్పుడు తనభార్య నిర్దోషురాలని వినుటవలన విజయసారునికిఁ గలిగినమోదఖేదముల పరిమాణ మింతంత యని చెప్ప సాధ్యము కాదు. విజయసారుఁడు వెంటనే ముందుకువచ్చి వికారముగానఱచుచు, క్రూరుఁడయికళావతిని జంపుమని తాను మిత్రదాసున కిచ్చినయాజ్ఞను రాజుముందర నొప్పుకొని 'ఓకళావతీ! నాప్రియురాలా! నాప్రాణేశ్వరీ! నాభాగ్యదేవతా!' అని యేడ్వ మొదలుపెట్టెను. తనప్రియభర్త తననిమిత్తము యిట్లువిలపించు చుండఁగా చూచిసహింపలేక, కళావతిపురుషవేషమును దీసివేసి నిజరూపమును గనఁబఱిచెను. దయావిహీనుఁడయి తాను ద్రోహము తలఁచినప్రియభార్యయొక్క సందర్శనమువలన మనస్సులో నున్నవ్యథయంతయుఁ బోయి విజయసారున కపారమయినయానందము కలిగెను. పోయిన దనుకొనుచున్న తన కూఁతురు వింతగా మరల లభించి కన్నులపండువు చేయుచుండుటవలన రాజవాహనునకుఁ గలిగిన యద్భుతప్రమోదములును మేరమీఱినవిగా నుండెను. అప్పుడు రాజు సంతోషమును పట్టఁజాలక కొమార్తెను జేరఁదీసి కౌఁగిలించుకొని, విజయసారున కభయదానముచేసి యాతని నల్లునిగా నంగీకరించెను. వంశవర్ధనుఁడుకూడ తానుచేసిన నేరము నొప్పుకొనుట కిదే మంచిసమయ మని యెంచి, ఆసంతోషసమయమునందే బలవర్ధనగుణవర్ధనులను రాజుసన్నిధిని పెట్టి, వారాతనికొమాళ్ళయిన వీరసేన విక్రమసేను లనియు, వారిని చిన్నతనమునందు తానే యపహరించి కొండగుహలోనుంచి పెంచితి ననియు సర్వమును రాజునకు నివేదించెను. అటువంటి సంతోషసమయమునందపరాధి నైనను దండించుట కెవ్వరికి బుద్ధిపుట్టును? తప్పిపోయినదను

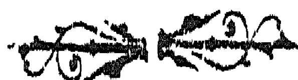
కొన్నకూఁతురు మరల నేత్రోత్సవముగా కంటఁబడెను; చిన్ననాఁడే మృతులయి రనుకొన్నకొడుకులు బ్రతికివచ్చి మహాయోధులయి తన నిమిత్తము ధైర్యముతో పోరాడి తనప్రాణరక్షకు లయిరి. రాజున కింతకంటె సంతోషము మఱి యేమి కావలెను ?

అప్పుడు కళావతి తనకు యజమానుఁడుగా నుండిన మాళవ సేనానాయకుఁడైనదృఢసేనున కుపకారము చేయుట కవకాశము కలదయి యాతని ప్రాణము రక్షింపవలసిన దని తండ్రిని ప్రార్థింపఁగా, రాజాతని కభయప్రదానముచేసి కోమార్తెకోరికను చెల్లించెను. అంతట దృఢసేనుని మధ్యవర్తిత్వముచేత మాళవరాజునకును రాజవాహనునకును సంధి గలిసి, ఉభయరాజులకును యావజ్జీవమును మైత్రి సంభవించెను.

కుత్సితురా లయినమంజుభాషిణిమాత్రము తన కుతంత్రములు సాగనందునను, తన మేనల్లుఁ డయినచంద్రవర్మ యుద్ధములో చచ్చినందునను, బెంగపెట్టుకొని క్రమక్రమముగా కృశించి పరలోకగతురా లయ్యెను. తక్కినవా రందఱును పరమానందభరితు లయి చిరసౌఖ్యము ననుభవింపుచుండిరి.

సంపూర్ణము.

ఈ కథయందు వచ్చుపాత్రములు.

కాంచనవర్మ—కాంచీపురనివాసుఁ డగునొకక్షత్రియుఁడు.

రుద్రమూర్తి—కాంచనవర్మ పెద్దయల్లుఁడు; గౌరీదేవిభర్త.

దృఢసేనుఁడు—కాంచనవర్మ రెండవయల్లుఁడు; పద్మావతిభర్త.

చిత్రసేనుఁడు—దృఢసేనుని తండ్రి.

సత్యవర్ధనుఁడు—దృఢసేనుని మిత్రుఁడు.

గౌరీదేవి—కాంచనవర్మ జ్యేష్ఠపుత్రి; రుద్రమూర్తిభార్య.

పద్మావతి—కాంచనవర్మ ద్వితీయపుత్రి; దృఢసేనునిభార్య.

గయ్యాళిని సాదుచేయుట

చోళమండలమునకు రాజధాని యైనకాంచీనగరమునందు కాంచనవర్మ యనుపేరుగల మహాధనికుఁ డయినక్షత్రియుఁ డొకఁడు గలడు. అతనిపెద్దకూఁతురు గౌరీదేవి; ఆమె మిక్కిలి కోపస్వభావము కలదయి తిట్టుఁబోతును నయినందున కాంచీపురమునందలివా రంద అును ఆమెకు గయ్యాళిగౌరీదేవి యని పేరు పెట్టిరి. ఆమెను వివాహ మాడుటకయి రాజపుత్రు లనేకులు కాంచీపురమునకు వచ్చియు, పురజనులవలన నామెగయ్యాళితనమును విని యామెను చేపట్ట సాహ సింపక తాము వచ్చినదారినే మరల తమతమపురములకుఁ బోవుచు వచ్చిరి. అందుచేత నామెను వివాహమాడు నంతటిమాత్రము గల పురు షుఁడు ప్రపంచములో దొరకునా యని యెల్ల వారును సంశయపడు చుండిరి. అయినను కాంచనవర్మమాత్రము తనపెద్దకొమార్తె పెండ్లి చేయనిదే రెండవకొమార్తె పెండ్లి చేయ నని నియమము చేసికొని, పద్మావతియొక్క గుణసంపదను విని యామెను పాణిగ్రహణము చేసి కొనుటకయి యెట్టివంటి గొప్పయింటిరాచకొమాళ్ళు వచ్చినను వారి కెవ్వరికిని కూఁతు నియ్యక నిరాకరించుచుండెను. అందుచేత బంధువు లందఱును పెద్దకొమార్తెనిమిత్తమయి చిన్నకొమార్తెను చెడఁ గొట్టుచున్నాఁ డని యాతని నిందింప మొదలుపెట్టిరి.

ఇట్లు కొంతకాలము జరిగినపిమ్మట వివాహమునిమిత్తమయి రుద్రమూర్తి యనురాజకుమారుఁడు కాంచీపురమునకు వచ్చి, అక్కడ గౌరీదేవియొక్క గుణమహిమను పౌరులవలన పూర్ణముగా వినియు నెంతమాత్రమును వెనుకతీయక యామెసౌందర్యమును ధనమును

ఆశించి యామెను వివాహమయి శాంతాత్మురాలును పరమసాధ్వియు నయినభార్యను గా దిద్దుకొనుట కయి నిశ్చయించుకొనెను. అటువంటి యసాధ్యమయినపనిని నిర్వహింపఁ బూనుటకు సమర్థుఁ డాతనితో సమానుఁడు మఱియొకఁ డుండఁడు; అతఁడు మిక్కిలి ధైర్యస్థైర్యములు గలవాఁడు; అనన్యసామాన్య మయినబుద్ధికౌశలమును వాక్చాతుర్యమును గలవాఁడు; నిజముగా మనస్సులో నణుమాత్రమును కోపము లేనప్పుడు పయికి కొండంతకోప మున్నట్లభియించుటకును మనస్సంతయు క్రోధమయ మయి యున్నప్పుడు పయికి పరమశాంతభావమును గనఁబఱుచుటకును లోకములో నాతనిని మించినవాఁడు మఱియొకఁ డుండఁడు. అతఁడు సహజముగా తన్నుఁగూర్చి యితరు లెంద ఱేమనుకొన్నను తన కేమికష్టములువచ్చినను లక్ష్యపెట్టని స్వభావము గలవాఁడు. అతఁడు గౌరీదేవిని వివాహ మాడినతరువాత తా నామెను వశపఱుచుకొని సాదుచేయుట కయి వేఱుమార్గము లేదని కనిపెట్టి యాకారవికారములచేతను చేష్టలచేతను మాటలచేతను దుర్వాసుని మించినకోపశీలునివలె నటింపసాగెను.

రుద్రమూర్తి మొట్టమొదట కాంచనవర్మయొద్దకుపోయి తన కులగోత్రనామములు తెలుపుకొని, ఆతనితో "నీకొమార్తె యైనగౌరీదేవియొక్క శాంతస్వభావమును వినయవిధేయతలను విని యామెను వరించుతలంపుతో మధురాపురమునుండి వచ్చితి" నని చెప్పెను. కాంచనవర్మ యాతనితండ్రి నెఱిఁగినవాఁడుగాన సత్కులప్రసూతుఁ డయినయుత్తమక్షత్రియుఁడు తన కల్లుఁడు కాఁగోరినందునకును తన కొమార్తెకు మంచిసంబంధము వచ్చినందునకును మిక్కిలి సంతోషించినవాఁ డయినను, ఆమెస్వభావమును తెలుపక దాఁచుట యుచితము కా దని భావించి రుద్రమూర్తివంకఁ దిరిగి "నాకొమార్తె

గుణములునీవు విన్న వానికంటె విరుద్ధగుణములయిన" వని చెప్ప నారంభించెను. ఇట్లు చెప్పుచుండఁగానే లోపలినుండి సంగీతాచార్యుఁడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి "అయ్యా! సంగీతము చెప్పునప్పుడు తోడిరాగములో స్వరము తప్పినదని చూపినతప్పిదమునకయి నీకొమార్తె వీణాదండముతో నానెత్తిమీఁద కొట్టినది" అని మొఱపెట్టుకొనెను. ఆమాటలు విన్నమీఁదట రుద్రమూర్తిముఖమునందు మఱింతవికాసమును గనఁబఱిచి. 'ఈమాటలు విన్నతరువాత నా కామెమీఁదప్రేమ మఱింత యధిక మగుచున్నది. ఆమెశరీరములో పిఱికికండ లేనిమహాక్షాత్రము గలరాచకూఁతు రయినందునకు నా కపరిమితానందము కలుగుచున్నది. ఆమె నామనసువచ్చినజాణ' అని యామెను మెచ్చి పొగడుచు, ఆమెతో నొక్కసారి సమావేశముకలుగఁజేయవలసిన దని యాతనిని వేఁడుకొనెను. అతఁ డందునకు సమ్మతించి, రుద్రమూర్తి యొక్క తండ్రి మృతుఁ డగుటయు తదనంతర మాతనిచరస్థిరరూప మయినసొత్తంతయు రుద్రమూర్తివశ మగుటయు నడిగి తెలిసికొని ఒకపరిచారికను పిలిచి నీ వీరాజకుమారునికి గౌరీదేవిని చూపు మని చెప్పెను. అప్పు డారుద్రమూర్తి కాంచనవర్మను జూచి, "అయ్యా! నేను నీకొమార్తెయొక్కసమ్మతిని పొంది యామెను వివాహమాడెడు పక్షమున నా కరణ మేమి యిచ్చెదనో యిప్పుడే చెప్పుము" అని యడిగెను. నీ వాచిన్నదానిమనసు వశపఱుచుకొని యామెనువివాహ మాడఁగలిగెడుపక్షమున, వివాహసమయమున దిరువది వేలరూపాయల నిచ్చి నాయనంతరమున నాసొత్తులలో సగము వ్రాసియిచ్చెద నని కాంచనవర్మ చెప్పెను. అందున కాతఁ డొడఁబడి మామయొద్ద సెలవుపొంది పరిచారికవెంట నడుచుచు త్రోవపొడుగునను తనలోతా నిట్లాలోచించుకొనసాగెను..."ఆమెతో నే నెట్లు మాటాడుదును?

ఆమెతో సంభాషణము చేయునప్పుడు నాశాంతస్వభావమునంతను గనఁబఱిచెదను. ఆమె నన్నుతిట్ట మొదలుపెట్టినను, ఆమెవాక్యములు కోకిలస్వరమువలె మృదుమధురగంభీరములుగా నున్న వని పొగడె దను. ఆమె నావంక కన్నులెఱ్ఱచేసి చూచినను, ఆమెచూపులు దయా రసమును వెదచల్లుచున్న వని శ్లాఘించెదను. ఆమెనాతో మాటాడక మౌనమును ధరించినను అటువంటిసరససల్లాప మెప్పుడును వినలే దని మెచ్చుకొనెదను. ఆమె నన్ను లేచిపొమ్మని చెప్పినను, తనయొద్దనే యెల్లకాలము నుండుమని చెప్పినంత కృతజ్ఞతను గనఁబఱచెదను''

ఈప్రకారముగా నాలోచించుకొనుచుపోయి పరిచారికచూపిన గది చేరి యొకపీఠముమీఁదఁ గొంతసేపు కూరుచుండియున్నమీఁదట తండ్రి బలవంతపెట్టి ప్రార్థించి పంపఁగా గౌరీదేవి యాతనితోమాటా డుటకయి మెల్లఁగా గదిలోనికి వచ్చెను. అప్పు డాకన్యావరుల కీప్రకా రముగా సంభాషణ మారంభ మయ్యెను.

రుద్ర—గౌరీ! నీకు క్షేమమా?

గౌరీ—(కోపము) న న్నందఱును గౌరీదేవియని పిలుతురు.

రుద్ర—కాదు. గౌరి యనియే పిలుతురు గయ్యాళిగౌరి యని కూడ పిలుతురు. దాని కేమిగాని నీవు సౌందర్యవతివనియు శాంత మూర్తివనియు విని నిన్నుభార్యనుగా వరింపవలె నని వచ్చినాను.

గౌరి—(కన్ను లెఱ్ఱచేసి బిగ్గరగా నన్ను గయ్యాళిగౌరి యని పిలుచు చున్నారా? ఎవ్వరు పిలుచుచున్నారో వారి నిటు రమ్మను.

రుద్ర—ఓ ప్రియురాలా! నీకంఠస్వర మెంత మధురముగా నున్నది! ఓహో! నీశాంతస్వభావము నెంతని కొనియాడఁగలను! మనహాస్యవచనము లింతటితో చాలును. నిన్నిచ్చి నాకు వివాహము చేయుటకు నీతండ్రి యొప్పుకొని యరణముసకుకూడ నిర్ధారణము చేసి

నాఁడు. ఇఁక నీవంగీకరించినను లేకపోయినను గూడ నిన్ను నేనుతప్పక వివాహ మాడెదను.

ఈమాటలు జరగుచుండఁగానే తనకొమార్తె కంఠము బిగ్గరగా వినఁబడ్డందున వారులోపల నేమికలహమాడుచున్నారో యని కాంచన వర్మ చూడవచ్చెను. అంతట రుద్రమూర్తి యాతనిని జూచి, "నీ కూఁతురు నన్నెంతో ప్రేమతో నాదరించి పయిదశమినాఁడు పెండ్లి చేసికొనుట కంగీకరించినది" అని చెప్పెను. 'ఇతనిని పెండ్లి చేసికొను టకుఁగాదు దశమినాఁ డితని పెండ్లిచేయుట కంగీకరించితి' నని గౌరీదేవి తండ్రి తో ననెను.

రుద్ర—దశమినాఁడు నన్నీమె తప్పక కరగ్రహణము చేసి చేపట్టును.

గౌరీ—కంఠగ్రహణము చేసి యురిపెట్టును.

రుద్ర—అయ్యా! మీరీచిన్నదానిమాటలు పాటిగాఁబట్టకుఁడు. మే మిద్దఱమును రహస్యములో పాణిగ్రహణమున కొప్పుకొన్నాము. పయికిమాత్రము మీయొద్ద తా నీలాగున ననుచుండెద నని యీమె నాతోఁ జెప్పినది. మేము మాటాడిన యీనిమిష కాలములోను నా మీఁదనీమెకుఁగుదిరిన యనురాగ మింతింత యని చెప్పశక్యముగాదు. ఓ గౌరీ! నాప్రాణేశ్వరీ! నాకొక్కముద్దిమ్ము. నేనుమధురాపురమునకుఁ బోయి నీవు కోరినయాభరణములును వస్త్రములును దీసికొని దశమి నాఁటికి వచ్చెదను—ఓమామా! వివాహసన్నాహముచేయించిబంధు వులకందఱకును శుభలేఖలను బంపుము—ఓప్రియురాలా! క్రొత్తపెండ్లి కూఁతురువలెఁ గనఁబడుటకయి నాహృదయేశ్వరికిమనసువచ్చినమంచి బట్టలను నగలను దెచ్చెదను. సెలవిమ్ము పోయివచ్చెదను. దశమినాఁడే సుముహూర్తము నిశ్చయమయినది గదా?

అని యాతఁడు నడిచెను. కాంచనవర్మయు తనకొమార్తెకు వివాహ మెట్లయినఁ గావలెనని యొడఁబడి యాతనిసుముహూర్తము నకు ముందేరమ్మని చెప్పి పంపివేసి, కొమార్తెమనసు మెత్తపడునట్లుగా నాకొత్తయల్లుని శ్లాఘింపఁజొచ్చెను. గౌరీదేవియుపయి కెట్లనుచున్నను లోపలమాత్రము వరించవచ్చిన యాతనిని వివాహమాడవలె నని యే యభిలషించుచుండెను. అప్పుడే శుభలేఖ లందఱికిని బంపఁబడినవి. వివాహదినమున కొక్కరొక్కరే బంధువులందఱును రాఁదొడఁగిరి కాని పెండ్లికొమారుఁడుమాత్రమురాలేదు. పెండ్లిపను లన్నియుఁ జేయఁ బడినవి; వీధికి తోరణములు కట్టఁబడినవి; పురోహితుఁడువచ్చిసిద్ధముగా నుండెను; వాద్యములు వాయించువారు సహితము వచ్చి వాకిట నిలిచియుండిరి; యెల్లవారును పెండ్లికొడుకునిమిత్త మెదురుచూచు చుండిరి. తన్ను పరిహసించుటకయి యాతఁ డిట్లు మాయచేసె నేమో యని పెండ్లికొమార్తెయు మనస్సులో వ్యథపడసాగెను. ఇట్లుండఁగా కట్టకడపట పెండ్లికుమారుఁ డక్కడకు వచ్చెను గాని యాతఁడు తెచ్చెద నన్నబట్టలనుగాని నగలనుగాని తీసికొనిరాలేదు. అతఁడు పెండ్లికొమారుని కర్హమగునట్లుగా నలంకరించుకొనియైనను రాక మాసినపాఁతబట్టలతో వచ్చెను; ఆతఁడెక్కివచ్చిన గుఱ్ఱమును వెంట గొనివచ్చినసేవకుఁడును గూడ యజమానుని వేషమునకుఁ దగినట్టుగానే యుండిరి.

అంతట లగ్నసమయము సమీపింపఁగా మామగా రల్లుని బిలిచి క్రొత్తబట్టలు తెప్పించి కట్టుకొమ్మని చెప్పెను. ఆతఁడు పెండ్లి కొమార్తెను తనకు వివాహము చేసెదరుగాని తనబట్టలకు కాదని చెప్పుచు, ఎంతచెప్పినను వినక యాబట్టలను ధరించుట కంగీకరింపక పోయెను. ఇఁకఁ జెప్పిన కార్యము లే దనుకొని యప్పు డతనిని వివా

హావేదికవద్దకుఁ దెచ్చి పెండ్లిపీఁటమీఁదఁ గూరుచుండఁబెట్టిరి. అప్పుడు పురోహితుఁడు దక్షిణతలపళ్లెమును చేతిలోఁ బట్టుకొని సంకల్పము చేయించుచు పెండ్లికొమారుని గోత్రనామము లడిగెను. తనదాత్రేయ గోత్ర మని యతఁడు బిగ్గరగా ఫురోహితుని మొగముమీఁద మొగము పెట్టి పెద్దకేక వేసెను. ఆధ్వని కక్కడనున్నవా రందఱును నులికి పడిరి. పురోహితుఁడును జడిసికొని చేతిలోని పళ్లెమును క్రింద వదలిపెట్టెను. అందుమీఁద నాఁడు గ్రుడ్డునెర్ర చేయుచు పటపట పండ్లు కొఱుకుచు, నేనెంతో వేడుకపడి వివాహము చేసికొనుచుండఁగా నడుమ నమంగళముగా పళ్లెమును క్రింద పడవేసెదవా యని వంగి క్రింద పడ్డపళ్లెమును దీసికొనుచున్నయాపురోహితుని నెత్తిమీఁద నొక్క చఱపు చఱచెను. ఆదెబ్బతో పురోహితుఁడును పురోహితుని చేతి లోని పళ్లెమునుగూడ మరల క్రిందఁ బడెను. ఈప్రకారముగా వివాహము పొడుగునను జరిగిన యాతనివిచ్చికోపమును విచిత్రచేష్టలును చూడఁగా మనస్సులో గౌరీదేవియంతటిదానికి సహితము భయము పుట్ట యామెదేహము కంపమెత్తసాగెను. పెండ్లి నాలుగుదినముల లోను పెండ్లికొమారుఁ డిటువంటివికారచేష్ట లెన్నెన్నో చేసెను. ఇది యంతయు గయ్యాళి యైనతనభార్యను సాదుచేసి వశపఱుచుకొనుట నిమిత్తమయి యతఁ డేర్పఱుచుకొన్నయుపాయమున కనుగుణముగా వేసిన వేషమేకాని రుద్రమూర్తియందు సహజముగా నిట్టివికార గుణము లేవియు లేవు.

వివాహ మయినమఱునాఁడే యతఁడు భార్య చేయిపట్టుకొని యిప్పుడే భార్యను తనయింటికిఁ దీసికొనిపోయెద నని ప్రయాణము చేసెను. అప్పుడు మామగారు చేసినప్రార్థనలుగాని భార్య యన్న కోపవాక్యములుగాని దృఢనిశ్చయుఁ డయి యున్నయాతనియొద్ద

నేమియు పనిచేయలేకపోయెను. ఆతఁ డెందఱెన్నివిధముల నయమున భయమునఁ జెప్పినను వినక తనపట్టును వదలక, వివాహముకాఁగానే భార్య తనసొత్తయినందున తనసొత్తును తనమనసువచ్చునట్లు చేసి కొనెద నని, చేయి పట్టుకొని గౌరీదేవిని బలవంతముగా వీధిలోని కీడ్చుకొనిపోయెను. అట్టిమూర్ఖునితో తగవులాడి వారింపఁబూనుట వలనఁ బ్రయోజనము లేదనుకొని తా మాజోలికి పోక యెల్లవారును మాటాడక చూచుచు నూరకుండిరి. ఇట్లామెను వీధిలోనికిఁ గొని పోయి యామెనిమిత్తమయి బుద్ధిపూర్వకముగా నేర్చి తెచ్చినబక్క గుఱ్ఱముమీఁద నామె నెక్కించి, తానును తనసేవకుఁడును వేఱువేఱు గుఱ్ఱములమీఁద నెక్కి నడిపించుచు నడువలేక భార్యయెక్కిన గుఱ్ఱము నిలువఁబడినప్పు డెల్లను దానిమీఁద తీవ్రకోపమును జూపి యింటికిఁ బోయినతరువాత దానిమాంసమును గోసి కాకులకును గ్రద్దలకును నగరవేసెద నని కేకలువేయుచు, ప్రపంచములోని కోపులలోనెల్లను పరమకోపి యని యామెకుఁ దోఁచునట్లుగా నతఁడు ప్రవర్తింపఁ సాగెను. కడపట నెంతోకష్టముమీఁద వారిల్లు చేరిరి. త్రోవపొడుగు నను గుఱ్ఱము మీఁదను సేవకునిమీఁద నతఁడు వేయుచువచ్చిన కేకలు తప్ప నామెకు మఱియేమియు వినఁబడలేదు. అతఁడు మంచి మాటలు చెప్పుచు లోపలి కామెను గొనిపోయెను గాని యతఁ డారాత్రి యామెకు విశ్రాంతిగాని భోజనముగాని దొరకునట్లు చేయ దలఁచుకోలేదు. అందుచే భోజనసమయ మయినప్పుడు బోనకత్తె వంటచేసి తెచ్చి పదార్థములను కంచములో వడ్డించఁగానే యతఁడు భార్యయం దతిదయగలవానివలె నటించుచు దగ్గఱకు పోయి యన్న మును కూరలును ముట్టిచూచి, అంత సుకుమారముగా పెరిగిన యీకోమలి యిటువంటి పనికిమాలినయన్నమును కూరలు నెట్లు

తినఁగలుగు నని వంటచేసెడువారిమీఁద కోపపడుచు, ఆ యన్నమును కూరలును నట్టింట వెదఁజల్లి వాని నెత్తిపాఱవేయవలసినదని పరిచారికల కాజ్ఞాపించెను. వా రాప్రకారముగాఁ జేసిరి. తిన్నఁగా పక్వము కానిపదార్థము లామె తినుట కిష్టములేక యామెయందుఁగల ప్రేమచేతను దయచేతను తా నిది యంతయుఁ జేయుచున్నట్లతఁడు నటించుచుండెను. ఇట్లారాత్రి భోజనములేకయు నలసియు నామె కొంత విశ్రాంతినిగోరి పరుండ నపేక్షింపఁగా, నతఁడు పడకగది లోనికిఁ బోయి దుప్పట్లను పఱుపును తడవిచూచి పయినిజెప్పినవిధముగానే యటువంటి పుష్టిభోగికొమార్తె కిటువంటిపాన్పొట్లు పనికివచ్చునని భృత్యులమీఁద కోపపడుచు దుప్పట్లను దిండ్లను పఱుపునుదీసిగదిలో తలయొకవైపున విసరివైచెను. అందుచేత నామె పరుండుటకు మంచమయినను లేక గోడకుఁజేరగిలఁబడి కూరుచుండియే కన్నుమోడ్ప మొదలుపెట్టెను. ఆమెకు కొంచెము కునుకువచ్చినసమయము చూచి యతఁడు క్రొత్తపెండ్లికూఁతున కటువంటిముతకపాన్పేల వేసితి రని సేవకులమీఁద నాగ్రహపడి కేకలు వేయుచు నామెకు నిద్రాభంగము కలుగఁజేయుచు వచ్చెను. ఆరాత్రియంతయునీప్రకారముగాఁగడచెను. పరిచారకులు మొదలయినవా రందఱు నావఱకే బోధింపఁబడినవారగుటచే నతఁడుపెట్టినపాట్లెల్లను పడుచు లోఁబడి మాటాడక యూరకుండిరి.

మఱునాఁడుకూడ కూర యుడుకలే దనియు, అన్నముచిమిడిన దనియు, పులుసుకాఁగ లేదనియు, పప్పు మాడిన దనియు వంకలుపెట్టి యతఁడు వెనుకటిదినమునవలెనే పాఱవేయుచు భార్యకనుగ్రహము చూపి మంచిమాటలాడ మొదలుపెట్టెను. వేఁడుకొనుటయన్నమాట స్వప్నావస్థయందు సహిత మెఱుఁగని గర్వభూయిష్ఠురా లయిన గౌరీ

దేవియంతటిమానవంతురాలుసహించి నూఁకలికి తాళలేక మలమల మాడుచు, భర్త యావలికిఁ బోయినప్పుడు తన కేదియైనకొంచెమాహారము రహస్యముగా తెచ్చి పెట్టవలసినదని పరిచారికలను వేఁడుకొనెను. అవలఁ కతనియుపదేశము తగిలినవారే యయినందున వారందఱును భయపడినట్లు నటించుచు, యజమానునకు తెలియకుండ తా మేదియైన పెట్టెదుమపక్షమున తమ్మతఁడు చంపివేయు నని చెప్పి, ఏమియుఁ బెట్టక దూరముగా తొలఁగిపోయిరి. అప్పు డామె యొంటిగానుండి తనలో "అయ్యో! న న్నితఁడు పస్తుపెట్టి చంపవలెననియే వివాహమాడెను కాఁబోలును! నాతండ్రియింటికివచ్చినబిచ్చగాండ్రు సహితము కావలసినంతయన్నము తిని పోవుచుందురు. ఏవస్తువువిషయమునను పరుల నెప్పుడును వేఁడుకొని యెఱుఁగనట్టి నాయట్టిదానను తిండిలేక మాడిపోవుచున్నాను; నిద్రలేక తలతిరిగి చచ్చిపోవుచున్నాను; ఈతని యఱపులే నా కాహారముగా నున్నవి; కేకలు వేసికన్నులుమూయనీయకుండుటయే నాకు నిద్రగానున్నది. సేవకులు తెచ్చినయన్నమును తిన్నను; పరిచారికలు వేసినపాన్పుమీఁద పరున్నను, నే నప్పుడేచచ్చి పోదునన్నట్లు నటించుచు, నాప్రాణములు నిలుపుటనిమిత్తమే తాను నా కీమహోపకారమును జేయుచున్నట్లభినయించుచుండుట చూడగా నాకుమరింతవిచారముకలుగుచున్నది" అని తలపోయ మొదలుపెట్టెను. ఇట్లింకను తలపోయుచుండఁగా నింతలోరుద్రమూర్తికొంచెము చిమిడిన యన్నమును రెండుమూడు ముప్పవేయనికూరలును పళ్ళెములోవేసి పట్టుకొనివచ్చి, 'ఓప్రియురాలా! నీ వెట్లున్నావు? ప్రాణాధికురాలవయిననీనిమిత్తము నేనెట్లుకష్టపడుచున్నానో చూచినావా? ఈయన్నమును కూరలును నేను స్వహస్తములతో పాకముచేసినాను. నేనుపడ్డశ్రమకు నీవునాయెడల కృతజ్ఞురాలవయి యుండవలెను" అని మెల్లఁగా

ముందు పెట్టెను. ఆమె దానిని పుచ్చుకొని తినవలె నని యుద్దేశించి
మాటాడక మెల్లఁగా ముందుకు జరుగుచుండెను. అదిచూచి యతఁడు
నోటినుండి మాటరా దేమి? నీకుగానముసుగాడఁగా నీకిప్పుడన్న
మక్కఱలేన ట్లున్నది. ఇంతసేపును నీనిమిత్తమయి నేనుపడినప్రయాస
మంతయు వ్యర్థమయిపోవుచున్నది'' అని పలుకుచు సేవకులనుబిలిచి
యాపళ్ళెమును లోపలికిఁదీసికొనిపొండని చెప్పెను. ఆమెలోపలనున్న
దుస్సహమయిన క్షుద్బాధ యామెగర్వమునంతను బోఁగొట్టి యామె
చేత 'నా కన్నము కావలె' ననిపించెను. కాని యతఁడామాటతోతృప్తి
నొందక యామెను మఱింత దీనత్వముతో వేఁడుకొనునట్లు చేయ
నుద్దేశించి, లోకములో నీచసేవకుఁడు కొంచె ముపచారము చేసిన
ప్పుడుకూడ యజమానులయినను కృతజ్ఞతను జూపుదురు. ఇంతకష్టపడి
పనిచేసినను భర్తనైన నే నింతమాత్రపుమాటకయినను నోచుకోక
పోతిని' అని సేవకులవంకఁ జూచెను. ఆ యన్నముకూడ లేకుండ సేవకు
లెక్కడ పళ్ళెమునుదీసికొనిపోదురోయని భయపడి బగబగమండు
చున్న కడుపుచిచ్చునకు సహింపలేక గర్వమునంతనువిడనాడి యిష్టము
లేకయే "నేను మీయెడల కావలసినంతకృతజ్ఞత కలిగియున్నాను.
మీకనేక వందనములు చేసెదను. నాకాయన్నము పెట్టించుఁడు"
అనెను. అందుమీఁద నతఁడా సేవకులను పళ్లెమును తీసికొనిపోకుండ
నాజ్ఞాపించి యామె భోజనముచేయుచుండఁగా 'ఓ మనోనాయికా!
నీవినయవచనములకు నాకెంతో సంతోషమగుచున్నది, నీవు కడుపు
నిండ భోజనము చేయుము. మనముసుఖపునిమిత్తమయి రేపు మనమిద్దఱ
మును నీపుట్టినింటికిఁబోయిహాయిగా సర్వసుఖములను అనుభవింతము.
ఈలోపలనీకునేను దెచ్చి పెట్టెదనన్నబట్టలను నగలను తెప్పించియిచ్చె
దను' అనితననమాటలయందామెకునమ్మకముపుట్టుటకై మంచిపట్టుగుడ్డలను

తెప్పించి కుట్టుపనివానినిబిలిపించి ఱవికలు కుట్టి తెమ్మనియామె యెదుటనే గుడ్డ వానిచేతి కిచ్చెను. వాఁడు కొంతసేపటి కొకఱవికను కుట్టి తీసికొని వచ్చెను. అది చేతఁబుచ్చుకొని వానిమీఁద కోపపడి కేకలు వేయుచు "ఇది పల్లెలయందుండుమోటుస్త్రీలకు తగియున్నదిగాని నాభార్యవంటి నాగరికము గలవారికి తగినదిగా నుండలేదు. ఇది నీ మొగమును వేసి కొట్టుకొమ్ము" అని యారవికను వానిమీఁద విసరివైచెను. ఆరవిక మిక్కిలి యందముగా నున్నందున దాని నేలాగుననైన ధరింపవలె నన్నయాశతో నామె "ఈపట్టణమునందలి మంచి స్త్రీలందఱును తా మిటువంటిరవికలనే తొడుగుకొందురు. నా కీరవిక కావలెను" అని యడిగెను. "అట్లయినపక్షమున వారివలెనే నీవును మంచిదాన వగుము. మంచివారు తొడుగుకొనెడునట్టి యారవికను నీకిప్పుడు తప్పక యిప్పించెదను" అని యతఁడు ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. ఈప్రసంగ మారంభ మగునప్పటికి తిన్నయన్నము దేహమునఁబట్టి కొంతబలము కలిగినందున, ఆమెకుఁ గలధైర్యమును గర్వమును మరల పురికొనఁగా నామె యతనినంకఁ జూచి "మీరు నన్నట్లనెద రేమి? నాకు తోఁచినయుత్తరమును నేను చెప్పవచ్చు ననుకొనెదను. నామనస్సులో నున్న దేమో చెప్పెదను. నేను శిశువును గాను, మీకంటె గొప్పవారిముందఱకూడ నాకుఁ దోఁచిన దేమో నిర్భయముగా చెప్పెడిదానను. వారు నాకడ్డమురాక నన్ను చెప్పనిచ్చెడు వారు. మీకు నామాటలు వినుట కిష్టము లేక పోయినయెడల మీ చెవులు మూసికొనుఁడు" అని యధికప్రసంగము చేయుట కారంభించెను. రుద్రమూర్తియటువంటికోపపుమాటలు వినుటకిష్టములేనివాఁడయి, ఆమెతో వాదులాడుటకన్న నెటువంటిసంభాషణచేసియామెను వంచవలెనో చక్కఁగా కనిపెట్టినవాఁడు గనుక "నీవు చెప్పినది

సత్యము. అరవిక వట్టిపనికిమాలినది. అది నీ కక్కఱలేదు. నీవది యక్కఱలేదన్నందునకే నాకెంతో సంతోష మగుచున్నది.'' అనెను. ''మీకు సంతోషమయినను కాకపోయినను సరే. నాకారవికమాత్రము కావలెను. నాకిదితప్ప మఱియొకటి యక్కఱలేదు'' అని యామె చెప్పెను. అతఁ డామెమాటలను గ్రహింపనట్లు నటించుచు ''నీకు పట్టుచీర కావలె ననుచున్నావా? నీకదియుఁ గొని పెట్టెదను.'' అని చెప్పుచుండఁగా నింతలో వర్తకుఁడు వెనుక నియమించినప్రకారముగా నొకమంచిపట్టుచీరను దెచ్చి చేతి కిచ్చెను. అతఁ డాపట్టుచీరను చేతఁ బట్టుకొని చూచి, నిజముగా నతఁ డప్పుడు భార్యకు పట్టుచీరనుగాని పట్టురవికనుగాని కొని యియ్యఁ దలచుకొననందున దానియందు దోషారోపణములు చేయుచు, అంచు వెడల్పుగా నున్నదనియు, ఎఱ్ఱ రంగందముగా నుండలే దనియు, వెడల్పు తక్కువనియు, పొడ వెక్కువనియు, కేకలువేసి యిటువంటిపాడుచీర తెచ్చినందున కయి యావర్తకునిమీఁద కోపపడి నిజముగా రుద్రమూర్తియయి బట్ట నలిపి వానిమీఁద పాఱవేసి వానిని కొట్టఁబోయెను. ''దేశమునం దిప్పుడు గొప్పయింటిస్త్రీ లందఱు నిటువంటిచీరలనే ధరించుకొను చున్నారు'' అని పలుకుచు బట్టనెత్తుకొని వర్తకుఁడువీధిలోనికి పాఱి పోయెను. అతఁ డాకుట్టుపనివానితోను వర్తకునితోను తా నావలనే మాటాడి వారి కియ్యవలసినసొమ్మునావలనే యిచ్చివేసినందున నతఁ డెంత కోపపడినను వారిలో నెవ్వరును మాఱుమాట పలుకక పరమ విధేయతను గనఁబఱుచుచు నావలికిఁబోయిరి. ఈవఱ కెప్పుడును తా నంతకంటె మంచిచీరనుజూచి యుండలే దని గౌరీదేవి యాచీరను మెచ్చుకొనెను. అతఁ డప్పటికంతేచాలుననుకొని వారి నావలికి తఱిమి వేసినతరువాత కోపము చల్లార్చుకొని భార్యవంకఁదిరిగి ''ఓప్రాణేశ్వరీ!

మన మిప్పుడు కట్టుకొన్న యీసామాన్యమయిన బట్టలతోనే నీ పుట్టి నింటికిఁ బోదము రమ్ము" అని గుఱ్ఱములను సిద్ధముచేసి తెచ్చుటకు నియమించి "యిప్పుడే సూర్యోదయమయినందున భోజనసమయము నకే మనము మీతండ్రిగారియింటికి పోదము" అని చెప్పెను. నిజ ముగా నది ప్రాతఃకాలము కాదు; అప్పటికిమిట్టమధ్యాహ్నమయినది. ఆతనియాకారవికారమునకును చేష్టలకును నిజముగాభయపడినదయి స్వభావగర్వమును విడిచి వినయముతో 'ఓప్రాణనాథా! ఇప్పుడు మధ్యాహ్నము రెండుజాము లయినది. మన మక్కడకువెళ్ళునప్పటికి రాత్రి నిద్రవేళ యగును" అని మెల్లఁగా సాహసముచేసి చెప్పెను. కాని యతఁడామెను పుట్టినింటికి తీసికొనిపోవులోపల నామెను పూర్ణ ముగా లోఁబఱుచుకొని తాను జెప్పినదానినెల్ల నామెయెదురుచెప్పక యొప్పుకొనుచుండునట్లు చేయవలె నని యుద్దేశించుకొని యుండెను. కాఁబట్టి యతఁడు తాను సూర్యునికికూడ ప్రభు వయి యాతనిని తన యిచ్ఛవచ్చినట్లు నడపఁగలిగినట్లుగా "నేను బయలు దేఱునప్పుడే వేళ కావలెనన్న నావేళయే యగును. నే నేమి చెప్పినను నీవు నామాట కెదురుచెప్పుచున్నావు. ఈదినమున నిన్ను నేనుపుట్టినింటికిఁ దీసికొని పోను. నేనుదీసికొనిపోవునప్పుడు నేనే కాలమని చెప్పెదనో యాకాలమే కావలెను" అని యప్పటికి ప్రయాణము నిలిపివేసెను. ఆమఱునాఁడు గౌరీదేవి యాతఁడు నేర్పమొదలుపెట్టిన విధేయతను నేర్చుకోవలసిన దయ్యెను. ఆమెతనవెనుకటి గర్వమునంతనువిడిచిపెట్టియెదురుచెప్పుట యన్నమాట మఱచిపోవువఱకును తా నామెను పుట్టినింటికిఁ దీసికొని పోనని యాతఁడు శపథముపట్టి కూర్చుండెను. అందుచేత నామెయతఁ డన్నదాని నెల్లనౌనని యొప్పుకొన నారంభించినందున మఱునాఁ డతఁడు ప్రయాణము చేసికొంతదూరము ప్రయాణముసాగినతరువాత

తీక్ష్ణముగా ప్రకాశించుచున్న సూర్యుని జూచి "ఈమిట్టమధ్యాహ్న
వేళను చంద్రుఁ డెంతచక్కఁగా వెలుఁగుచున్నాఁడో చూచితివా?"
అని భార్య నడిగెను. ఆవెలిఁగెడిది సూర్యబింబముకాని చంద్రబింబము
కా దని యామె ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. అందుమీఁద నతఁడు కోప
పడి "నీవుపుట్టినింటికివెళ్ళులోపల నే నది చంద్రబింబమన్నను నక్షత్ర
మన్నను నే నన్నప్రకారము మఱువలెను. నీవింకను నామాటకెదు
రాడుచున్నావుగాన నిన్ను నేను నీపుట్టినింటికిఁ దీసికొనిపోను" అని
చెప్పి గుఱ్ఱమును వెనుకకు మరలింపఁబోయెను. గౌరీదేవి వెనుకటివలె
గయ్యాళిగారిగాక సాధ్వియైనందున భర్తవంకఁ జూచుచు 'ఓ ప్రాణ
వల్లభా! మన మిప్పటికి చాలదూరము వచ్చితిమిగాన గుఱ్ఱమును వెనుక
త్రిప్పక ముందుకె నడిపింపుఁడు. అది సూర్యబింబమో చంద్రబింబమో
నక్షత్రమో మీ రేదిచెప్పిన నదే కానిండు. మీరు దానినిప్పుడాము
దపుదీపమని చెప్పినను నే నౌనని యొప్పుకొనెదను" అని దీనత్వముతోఁ
జెప్పెను. అతఁ డామె వాక్యముల సత్యమునుపరీక్షింపఁదలఁచి 'అది
చంద్రబింబము' అని మరల చెప్పెను. "అది నిస్సందేహముగా చంద్ర
బింబమే" అని గౌరీదేవియుఁ బలికెను. "నీ వబద్ధ మాడుచున్నావు.
ఆవెలిఁగెడిది ప్రకాశమానమైన సూర్యబింబము" అని యతఁడు తన
మాటను మార్చెను. "అట్లయిన పక్షమున నదితప్పక సూర్యబింబమే.
మీ రది సూర్యబింబము కాదని చెప్పెడు పక్షమున సూర్యబింబము
కాదు. మీరు దాని నేమనిపిలుతురో నాపాలిటికది యాపేరుకలదే
యగును. ఇఁకముందెప్పుడును మీగౌరీదేవి కేదియు మీకు తోఁచిన
దానికంటె వేఱువిధముగా తోఁచదు" అని యామె బదులుచెప్పెను.
ఆపయి నతఁడు కొంతదూరము ప్రయాణము సాగనిచ్చి యామెయొక్క
విధేయత స్థిరముగా నుండునో లేదో మఱియొకసారి పరీక్షించిచూడఁ

దలఁచి, ఆదారిని బోవుచున్న యొకవృద్ధుని జూచి కన్యయైనట్టుగా 'ఓసుందరీ! నీ వెందుఁ బోవుచున్నావు?'' అని పలికి భార్యవంకఁ దిరిగి ''నాప్రాణేశ్వరీ! సౌందర్యరాశియైన యిటువంటి యువతిని నీ వెప్పు డయినఁ జూచియున్నావా? ఆమెముఖము చంద్రబింబమువలెనున్నది. ఆమె చెక్కులద్దములను మించియున్నవి. ఆమె కన్నులు కెందామర రేకులను తిరస్కరించు చున్నవి. అటువంటి లావణ్యవతి యైన యామెవద్దకుఁబోయి కుశలప్రశ్నమడిగి యామెనొక్కసారియాదరించి రమ్ము'' అని చెప్పెను. తనగర్వమంతయుఁ బోఁగొట్టుకొని పరమవిధేయురా లయి యున్న యామె భర్త యాజ్ఞాపించిన ట్లామునలివానియొద్దకుఁ బోయి ''ఓ చెల్లెలా ! ఓసౌభాగ్యవతీ ! నీకు క్షేమమా? నీ వెక్కడకుఁ బోవుచున్నావు? నీగృహ మెక్కడ నీయంతటి సౌందర్యవతిని గన్నతల్లిదండ్రులభాగ్యమే భాగ్యము''అని యావృద్ధుని నాదరించెను. అంతట రుద్రమూర్తి మరల భార్యవంకఁ జూచి ''ఓ ప్రియురాలా! నీకు మతిపోయినదా యేమి? ఇతఁడు పురుషుఁడుకాని నీ వనుకొనునట్లు స్త్రీ కాదు. ముసలితనముచేత నీతని చప్పిడిదవడ లెండిపోయినవి; ముఖము ముడుతలు పడినది. నీవు కని పెట్టలేదా?'' అని పలికెను. అందుమీఁద నామె వెంటనే తెలివి తెచ్చు కొన్న ట్లభినయించుచు నావృద్ధునిజూచి ''అయ్యా! నన్ను క్షమింపుము. ఈయెండలో నడుచుటచేత నాకన్నులు మిఱుమిట్లుగొని నా కేవియు తిన్నఁగా కానరాకున్నవి. కన్నులు పచ్చపడి సర్వమును పచ్చఁగానే కానవచ్చుచున్నది. ఓ వృద్ధుఁడా! నీవు పూజార్హుఁడవుగాఁ గానఁబడు చున్నావు. నేను పొందినయాభ్రమకు నన్ను మన్నింపుము'' అని వేఁడుకొనెను. ''అయ్యా! ఈచిన్నది యెఱుఁగక చేసినయాతప్పిదము మన్నింపుము. నీవు మంచివాఁడవుగాఁ గానఁబడు చున్నావు. నీ

వెక్కడకుఁ బోవుచున్నావో మాయం దనుగ్రహించి చెప్పెదవా?
మేము పోయెడియూరికే నీవును బోవుచున్నపక్షమున, మాకు మంచి
సహవాసము దొరకినందుకు పరమానందభరితుల మగుచున్నాము''
అనిరుద్రమూర్తి యావృద్ధుని సంతోషపెట్టెను. ఆవృద్ధుడు 'అయ్యా!
వింతదైన మీయిరువురవర్తనమును నాకద్భుతమును సంతోషమును
గలిగించు చున్నది. నాపేరు చిత్రసేనుఁడు కాంచీనగరమం దున్ననా
కుమారుని జూచుటకయి నే నక్కడకుఁ బోవుచున్నాను''అని చెప్పెను.
ఆపేరు వినఁగానే యతఁ డావృద్ధుఁడు తనముఱఁదలిని వివాహము
చేసికొనఁ బోవుచున్నదృఢసేనునితండ్రి యగుట యెఱిఁగి "అయ్యా!
నీకొమారుఁడు కాంచనవర్మయొక్కద్వితీయపుత్రిక యైనపద్మావతిని
పెండ్లియాడఁ బోవుచున్నాఁడు కాఁడా'' యని యడిగి తెలిసికొని తన
బంధుత్వమునుకూడఁ దెలిపికొని యటువంటిభాగ్యవంతునితో సంబం
ధము చేయఁబోవుచున్నందున కాతని నభినందిచెను. అటుతరువాత
వారందఱును గలిసి సుఖముగా ప్రయాణముచేసి యుక్తసమయములో
కాంచనవర్మ గృహమునకుఁబోయి చేరిరి. అవఱ కేర్పఱుచుకొన్న
ప్రకారముగా విదియనాఁడు ముహూర్తనిశ్చయము చేయఁబడినందున
ఆదినమున పద్మావతిని దృఢసేనున కిచ్చి వివాహము చేసిరి. ఆదినము
ననే యాసుముహూర్తమునందే కాంచనవర్మ తనబంధువుల చిన్న
దాని నొకదానిని సత్యవర్ధనుఁ డనువాని కిప్పించి యావివాహమును
తనకొమార్తె వివాహముతోఁగూడ జరపించెను. ఆవివాహములనిమి
త్తము బంధువర్గమంతయు వచ్చియుండెను. ఇట్లందఱును జేరి కూరు
చుండి యుండఁగా పద్మావతిభర్తయైనదృఢసేనుఁడును రెండవపెండ్లి
కొమారుఁ డయినసత్యవర్ధనుఁడును రుద్రమూర్తినిజూచి యాతనికి
గయ్యాళిభార్య దొరకినదనియుఁ దమకు చెప్పినట్లు వినెడుమంచి

భార్యలు దొరకిరనియు భావించి యాతనినిపరిహసింప మొదలుపెట్టిరి. ఆమాటల కతఁడు సహింపక క్రొత్తగా వివాహ మయినయాముగ్గురు వధువులలోను తనభార్యయే మిక్కిలివిధేయతకలదని వారితోవాదింప దొడఁగెను. ఆవాదమును విని కాంచనవర్మసహిత మూరకుండలేక తన పెద్దయల్లుని జూచి యీయున్నముగ్గురిలోను నీభార్యయేగదాగయ్యాళి యని చెప్పెను. అందుమీఁద నతఁడు గంభీరస్వరముతో మామగారిని క్రొత్తపెండ్లికొడుకులనుబిలిచి, అందఱిభార్యలలోను నిశ్చయముగాతన భార్యయే మిక్కిలియడఁకువయును సద్వర్తనమును గలదనియు, ఆమె యోగ్యత తక్కినవారికంటె తనకే దృఢముగా తెలియు ననియు, భర్త యాజ్ఞ యైనదని నూతనబంధువుల నందఱిని పిలువనంపిన పక్షమున నెవ్వ రెక్కువవిధేయతను గనఁబఱిచి ముందుగావత్తురో వారినడతను బట్టి వారిసుగుణసంపద తెలియవచ్చుననియు, ఈపని కిష్టమయిన యెడల తాను పందెము వేయుటకుసిద్ధముగా నున్నాఁడననియు, దృఢ ముగాఁ జెప్పెను. తక్కినయిద్దఱును తలకెక్కుడయిన గారీదేవికంటెఁ తమభార్యలే యెక్కువ విధేయతగలవారని దృఢముగా నమ్మియుండిరి గాన వారు వెంటనే పందెమున కొప్పుకొని, గెలిచినవారి కోడినవారు నూఱేసిరూపాయ లిచ్చుట కొడంబడిరి. అప్పుడు రుద్రమూర్తి వారిని జూచి మీభార్యలు మీరుచెప్పినట్లు విందురో వినరో యన్నసంశ యముచేత తక్కువపందెము వేసితిరి కాని నేను నాభార్యయందున్న నమ్మకముచేత నూఱురెట్లధికధనము పందెము వేయుటకయినను సిద్ధముగా నున్నానని వారిని మఱింతపురికొల్పెను. అందుపయిన వారు రోషమెక్కినవారయి తాము విజయము పొందకపోయినయెడల చెఱి వేయేసి రూపాయలు నిచ్చెద మని పందెపుసొమ్మును హెచ్చించిరి. పందెము నిశ్చయమయినతరువాత వారిలోముందుగా దృఢసేనుఁడు

పరిచారిక నొకదానిని పిలిచి నీభర్తసెలవయినదని పద్మావతిని పిలుచుకొనిరమ్మని పంపెను. కొంతసేపటికాపరిచారిక మరలవచ్చి 'అయ్యా! మీభార్య లోపల పనిగానున్నందున తా నిప్పుడువచ్చుటకు వీలులేదని చెప్పుమన్నది'' అని చెప్పెను. అది చూచి రుద్రమూర్తి ''దృఢసేనా! నీభార్యయొక్కవిధేయత తేటపడినదా? లోపల పనిగా నున్నదట! వచ్చుటకు వీలులేదట! ఇదేకదా నీభార్యయొద్దనుండి వచ్చినప్రత్యుత్తరము!'' అని తొడియల్లుని కేరడములాడ మొదలు పెట్టెను. ఆమాటల కుడికి దృఢసేనుడు ''అన్నా! తొందరపడఁబోకు. నీభార్య యింతకంటెనవమానకరమయిన యుత్తరమును బంపకపోయినయెడల నీవప్పుడు సంతోషింపుము'' అని యూరకుండెను. అప్పుడు సత్యవర్ధనుఁ డాపరిచారికనుజూచి నీవీసారినాభార్యవద్దకుపోయి యెంతపనియున్నను విడిచి నీభర్తనిన్నొక్కసారి వచ్చి పొమ్మనుచున్నాఁడని వేఁడుమని పంపెను. ఆమాటవినిరుద్రమూర్తి ''ఓసత్యవర్ధనా! నీభార్యనుభర్తవద్దకు తోడితెచ్చుటకయి వేఁడుకోవలెనుగా! అట్లయిన నీదిదొడ్డభార్యయే'' అని యాతనినికూడ నగతాళి చేసెను. ఆపరిహాసమునకు రోషించి సత్యవర్ధనుఁడు ''బావా! నీవంతువచ్చినదాఁక నిమిష మోపిక పట్టుము. నీభార్య ప్రార్థింపకుండ నీవద్దకు వచ్చినప్పుడు చూతములే'' అనిపరిహాసముగా పలికెను. ఈమాటలనుచుండఁగానే లోపలికిఁబోయినపరిచారిక క్రొత్త పెండ్లికూఁతును దీసికొనిరాకయే తా నొంటిగావచ్చుచుండుట కంటఁబడఁగానే సత్యవర్ధనుని మొగము వెలవెలపోవ నారంభించెను. అంతట పరిచారిక ప్రవేశించి ''అయ్యా! మీభార్య లోపలనేదో వేడుకలోనున్నది. అందుచేతఁ దానువచ్చుట కవకాశములేక మిమ్మే వచ్చి మాటాడిపొమ్మన్నది'' అని చెప్పెను. ఆమాటలు పరిచారిక ముగింపఁగానే రుద్రమూర్తి పకపకనవ్వి 'నీభార్య నిన్నే రమ్మని

యాజ్ఞాపించినదిగా! సరిసరి! ఇది యంతకంటెను మేలుగా నున్నది. మీభార్యలు విధేయతయం దొకరిని మించినవా రొకరయినారు" అని తల యూఁచసాగెను. కొంతసేపటికి కాయుద్రేకము తగ్గినతరువాత రుద్రమూర్తి పరిచారికను పిలిచి 'నీవునాభార్యయొద్దకుఁబోయి నీభర్తగారు నిన్నిక్కడకు రమ్మని యాజ్ఞాపించినారు." అనిచెప్పుమని పంపెను. అప్పు డక్కడ నున్నవారందఱును గౌరీదేవి నిశ్చయముగా రాదని యొండొరులతో ననుకొనుచుండఁగానే యందఱును విస్మయపడునట్లుగా కాంచనవర్మ అదిగో నాపెద్దకొమార్తె వచ్చుచున్నది." యని యత్యాశ్చర్యముతో కేకవేసెను. ఇంతలో గౌరీదేవి పరిచారిక వెంటవచ్చి భర్తయెదుట నిలిచి "ప్రాణేశ్వరా! నన్ను పిలిపించిన పని యేమి?" అని వినయముతో నడిగెను. "నీ చెల్లెలునుసత్యవర్ధనునిభార్యయు నేమి చేయుచున్నారు." అని రుద్రమూర్తియడిగెను. "నడవలోఁ గూరుచుండి వినోదముగా కథలు చెప్పుకొనుచున్నారు." అని గౌరీదేవి యుత్తరము చెప్పెను. నీవు పోయి వారిద్దఱిని గూడఁ దీసికొనిరమ్ము" అని యతఁడు మరలఁ జెప్పెను. ఆమె మాఱుమా టాడక వారిని దెచ్చుటకయి వెంటనే కదలిపోయెను. అప్పుడు "ప్రపంచములో నే దయిన నద్భుత మున్నయెడల నిది మహాద్భుతముగా నున్నది" అని దృఢసేనుఁడనెను. నాకు నిది మహాద్భుతముగానే తోఁచుచున్నది. ఈవైపరీత్యమువలన నేమి పుట్టునో నాకు తెలియకున్నది" అని సత్యవర్ధనుఁడనెను. 'మఱేమియుపుట్టదు. దంపతులకు సుఖమును సంతోషమును పుట్టును' అని రుద్రమూర్తి మాఱుపలికెను. ఇదంతయు నాశ్చర్యపడి చూచుచున్న కాంచనవర్మ సంతోషమును పట్టఁజాలక పెద్దయల్లుని కౌఁగిలించుకొని "పుత్రకా! దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవయి మందువుగాక!

నీవు పందెమును గెలిచితివి. ఆమె మఱియొక కొమార్తె యనుకొని యరణముగా నీకు నేను మఱి పదివేలరూపాయల నిచ్చెదను. నిజముగా నిది గుణములచేత క్రొత్తకొమార్తెగా నే మాఱినది.'' అని సంతోషముతోఁ బలికెను. అతఁడు మామగారినిజూచి 'నీకొమార్తె క్రొత్తగా నేర్చుకొన్న యోగ్యతను విధేయతను మీయొద్దఁ జూపించి ధనరూపమయినదిగాక యంతకంటెమే లయినపందెమును గెలిచెదను.'' అని పలికి, గౌరీదేవి తక్కిన యిద్దఱువధువులతోను వచ్చుచుండుట దూరమునుండి కనిపెట్టి వారిభర్తలవంకఁ దిరిగి ''సోదరులారా! నాభార్య మీభార్యల నెట్లు తీసికొని వచ్చుచున్నదో చూచినారా? వారు భర్తలమాటలయందు లేనిగౌరవమును తమయక్కగారి ప్రియవచనములయందుఁ గనఁబఱచిరి'' అనెను. అంతలో వారందఱును సమీపమునకు వచ్చిరి. అప్పుడు రుద్రమూర్తి తనభార్యను జూచి ''ఓప్రాణేశ్వరీ! నీ కొప్పులోని యాపూలదండ సంసారిక స్త్రీలకు తగినదిగానుండ లేదు. దానిని తీసి యావల పాఱవేయుము'' అని యాజ్ఞాపించెను. ఆతనినోటినుండి యామాట రాఁగానే సంశయింపక యర్థనిమిషమయిన నాలస్యముచేయక యామె పువ్వులదండను దీసి భర్తనియమించినట్లు పాఱవేసెను. అదిచూచి పద్మావతి భర్తవంకఁ దిరిగి ''ఇది యేమి తెలివితక్కువ. ఆలోచనలేక భర్తయిచ్చినపిచ్చియాజ్ఞల నెల్ల చెల్లించుచున్నది'' అనెను. ఆమాటలు విని యొడలుమండ దృఢసేనుఁడు భార్యవైపునకుఁ దిరిగి ఇట్టి తెలివితక్కువ నీకుఁగూడ కుదరవలె నని నేను గోరెదను. భర్తమాటను మన్నింపని నీ తెలివియెక్కువయే యీ మధ్యాహ్నము నాకు వేయిరూపాయలనష్టము దెచ్చిపెట్టినది'' అని విచారముతో మొగము వంచుకొని యూరకుండెను. అప్పుడు రుద్రమూర్తి భార్యను బిలిచి ''ఈవధువులుకూడ సిగ్గుపడి తలవంచుకొను

నట్లుగా నీవు నేర్చుకొన్నవిధేయతను నీ విప్పుడు వీరి కుపదేశింపుము' అని యుత్తరవు చేసెను. అందుపయి నామె మృదుమధురస్వరముతో భార్యలు భర్తయెడఁ జూపవలసినవిధేయతను గూర్చియు పతివ్రతా ధర్మములను గూర్చియు కర్ణోత్సవముగా నుపన్యసించెను. అవఱకు కాంచీనగరములో గౌరీదేవి గయ్యాళియని యెంత పేరుపడినదో యంతకంటె శతగుణము లధికముగా నాఁటనుండియామె పాతివ్రత్యము నందును కళ్యాణగుణములయందును ప్రసిద్ధిఁ బొంది కళ్యాణగౌరీదేవి యనుసార్థకనామముతో వ్యవహరింపఁబడుచుండెను.

సంపూర్ణము.

విచిత్ర కేతు చరిత్రము

ఈ కథలోవచ్చు పాత్రములు.

చిత్రకేతుఁడు—కురుదేశపురాజు.

శుభ్రకీర్తి—చిత్రకేతుని మొదటియల్లుఁడు.

వీరవర్మ—చిత్రకేతుని రెండవయల్లుఁడు.

గుణరత్నాకరుఁడు—చిత్రకేతుని మూఁడవయల్లుఁడు.

విత్తకాముఁడు—లక్ష్మణపుర సంస్థానప్రభువు.

చిత్రాంగి—చిత్రకేతుని పెద్దకొమార్తె; శుభ్రకీర్తి భార్య.

మధువాణి—చిత్రకేతుని రెండవకొమార్తె; వీరవర్మభార్య.

కళావతి—చిత్రకేతుని మూఁడవకొమార్తె; గుణరత్నాకరునిభార్య.

సుమంత్రుఁడు—చిత్రకేతుని మంత్రి; ఇతఁడు విశ్వాసి యను మాఱు
పేరుతో రాజునకు సేవకుఁడుగా నుండెను.

మతిమంతుఁడు—చిత్రకేతుని యాస్థానమునందలి పరిహాసకుఁడు.

సుందరాంగుఁడు—అన్నకు ద్రోహముచేసిన మగధరాజు.

సత్యవిక్రముఁడు—మగధరాజు; సుందరాంగుని యన్న.

వీరుగాక భటులు, సేవకులు, మొదలగునవార నేకులు వత్తురు.

చిత్రకేతు చరిత్రము

పూర్వకాలమునందు చిత్రకేతుఁ డనురాజు కురు దేశమును పాలించుచుండెను. అతనికి శ్రుతకీర్తి యనురాజపుత్రుని భార్యయగు చిత్రాంగియు, వీరవర్మ యనురాజపుత్రునిభార్యయగు మధువాణియు, కన్య యైనకళావతియు, అని ముగ్గురుకొమార్తెలు గలరు. కన్యయైన యాముద్దులకూఁతును వివాహమాడవలె నన్నతలంపుతో కోసలదేశమునకు రాజయినగుణరత్నాకరుఁడును లక్ష్మణపురసంస్థానమునకు ప్రభు వయినవిత్తకాముఁ డనుసామంతరాజును వచ్చి చిత్రకేతునిరాజధానియం దప్పుడు వేచి యుండిరి.

అఱువదిసంవత్సరములు దాటి వార్ధకమువలనను రాజ్యభారనిర్వహణక్లేశమువలనను కృశుఁ డయి యున్నయావృద్ధరాజు రాజ్యభారమును శక్తిసంపన్నులయి యల్పవయస్కులయి యున్నవారిమీఁద పెట్టి తా నిఁక పారమార్థికచింతతో తత్త్వవిచారమును చేయుచు కాలము గడుపుట యుచిత మని తలఁచి, తనముగ్గురుకొమార్తెలను దగ్గఱకుఁ బిలిచి, వారికి తనమీఁద నెంతప్రేమయున్నదో వారినోళ్ళనుండియే తెలిసికొని వారివారికిఁ గలప్రేమకు తగినట్టుగా రాజ్యమును వారికి పంచియియ్యవలె నను నుద్దేశముతో, తనమీఁద నెవ రెవరి కెంతెంత యున్నదో చెప్పుఁ డని యడిగెను.

వారిలో పెద్దకూఁతు రయినచిత్రాంగి తనకు తండ్రిగారిమీఁద గలప్రేమను మాటలతో చెప్పుటకు శక్యము కా దనియు, తన దేహముకంటెను ప్రాణముకంటెను ప్రాణాధికము లయినసమస్తపదార్థములకంటెను తండ్రియే యధికుఁ డనియు, తీయనిమాటలను

కావలసినన్ని పలికెను. మనసులో నిజ మయినప్రేమ లేనప్పుడు పరులను నమ్మించి మోసపుచ్చుటకయి యిటువంటియిచ్చకముల నెన్నటినైన పలుకుట సులభమేకదా! తండ్రి కొమార్తెనోటినుండి వచ్చినయీ తేనెమాటలకు పొంగి, అవి యన్నియు తనమీఁదియవ్యాజ ప్రేమచేత వచ్చినహృదయపూర్వక మయినవాక్యములే యనుకొని, పితృవాత్సల్యముతో తనరాజ్యములో మూఁడవపాగ మామెకిచ్చెను.

తరువాత రెండవకొమార్తెను పిలిచి నీ వేమి చెప్పెద వని యడుగఁగా, ఆమెయు తనయప్పగారివంటిస్వభావము గలదియే గనుక, స్తోత్రపాఠములయం దప్పగారి కెంతమాత్రమును తీసిపోక తనకున్న ప్రేమను తెలుపుటకయి యప్పగారు చెప్పినమాటలు లఘుమాత్రమును చాల వనియు, తండ్రిగారియెడలఁ గలప్రేమవలనఁ దనకుఁ గలిగెడు సంతోషముతో పోల్చి చూడఁగా ప్రపంచమునందలి సమస్తసంతోషములును గలిసి దానిలో షోడశాంశమునైనను పోల వనియు, చెప్పెను. చిత్రకేతుఁడు తన కిటువంటి ప్రేమాధికురాండ్రయినకొమార్తెలను గన్నభాగ్యము లభించినందులకు పరమానందభరితుఁడయి, తనపెద్ద కొమార్తెకిచ్చినదానితో సమానముగా తనరాజ్యములో మూఁడవ వంతు రెండవకొమార్తె కిచ్చెను.

అటుతరువాత తా నెప్పుడును తనపాలిటి భాగ్యదేవతనుగా భావించుకొనుచున్నముద్దులకూఁతును జూచి, ఆమెకూడ తనయప్పల వలెనే తేనెలొలుకుమృదుమధురవచనములతో చెవులకు విందుచేయు ననియు, తాను కూఁతులందఱిలో కళావతినే మిక్కిలి గారాబముతో చూచుచు ప్రాణాధికురాలినిగా భావించి యుండుటచేత నామె తన యక్కలకంటె ప్రేమ నధికముగా కనఁబఱుచు ననియు, తలఁచుకొని నీ వేమి చెప్పెద వని మూఁడవపుత్రిక నడిగెను. కాని కళావతి, తన

యప్పులస్వభావ మెఱింగినది గనుక వారునోటపలికినది హృదయములో లేని దనియు తమతండ్రిరాజ్యము నపహరించి తాము భర్తలును యౌవనజీవమును సాంఖ్యగా రాజ్యసుఖ మనుభవింపవలె నన్నదురుద్దేశ ముతోనే వా రామాయమాట లన్నియు పలికిరనియు, తెలిసికొన్న దయి తా నట్టినీచము లయినస్తుతిపాఠములు చేయుట కిష్టము లేని దయి తండ్రియందు కొమార్తెల కెంతప్రేమ యుండవలెనో యంత ప్రేమయే తనకు తండ్రియం దున్నదిగాని యంతకంటె హెచ్చుగాని తక్కువకాని లే దనియు త్తరము చెప్పెను.

తనప్రియపుత్రిక తనదృష్టికికృతఘ్నురాలై యీప్రకారముగా పలికినందుకు మనస్సులో విస్మయపడి, రాజామెనుజూచి నీవుతిన్నగా నాలోచించుకొని మరల పలుకవలసిన దనియు, లేనియెడల నీభాగ్య మునకు భంగము కలుగుననియు, చెప్పెను. అందుమీఁద కళావతి తండ్రిని జూచి 'మీరు నాకు జనకులు ; నన్ను పెంచి పెద్దదానిని జేసి విద్యాబుద్ధులు చెప్పించి యెంతో ప్రేమతో చూచుచున్నారు ; ఈవిషయమున మీకు నేనెంతో కృతజ్ఞురాలనయి యుండి మీయెడల భయభక్తులుగలిగి, మీయాజ్ఞ యెన్నఁడునుమీఱక, మిమ్మెప్పుడును ప్రేమించుచు గౌరవించుచు, అర్హమయినవిధమున నడుచుకొను చున్నాను. అయినను నేను నాయక్కలవలె నంత పెద్దమాటలుచెప్పి మిమ్ముతప్ప ప్రపంచములో మఱి దేనిని ప్రేమింప నని చెప్పఁజాలను. వారికి తమతండ్రియందు తప్ప మఱి దేనిమీఁదను ప్రేమయే లేక పోయినపక్షమున, తాము భర్తల నేల చేసికోవలెను? నేనే యెప్పు డయిన వివాహము చేసికొనుట తటస్థించినయెడల, నన్ను పాణిగ్రహ ణము చేసికొన్నప్రాణనాథునియెడలకూడ నాప్రేమలో సగము విని యోగపఱిచి యాయన కుపచారము చేయుచు కష్టసుఖముల కగు

చుందునుగాని, నాయప్పలు చెప్పినట్లు తండ్రినొక్కనినే ప్రేమించి నేను భర్తను విడిచిపెట్టఁజాలను' అని చెప్పెను.

తనతోడఁబుట్టినపడుచులు నోటితో చెప్పినంతప్రేమ నిజముగానే కళావతిమనస్సులో నున్నను, ఆమె మఱియొకప్పు డయినపక్షమున తండ్రిమనస్సున కసూయ తోఁచకుండ పుత్రికాస్నేహముతో మనస్సులో నున్నది స్పష్టముగానే చెప్పివేసి యుండునుగాని, తన యప్పలు మనస్సులో లేనికల్లప్రేమను కనఁబఱిచి ముఖస్తుతులు చేసి యట్టివంటిలాభమును పొందినతరువాత కళావతి వారివలెఁ జేయుటకు తనకు మనసుకొలుపక మనస్సులో ప్రేమించి పైకి చెప్పకొనకుండుటయే సర్వోత్తమ మని తలఁచుకొనెను. ఈకార్యమువలన స్వప్రయోజనమునిమిత్తమయి తండ్రిని ప్రేమించినదని యితరులు సందేహపడుట కవకాశము కలుగకపోవుటయేకాక, ఆమెకు తండ్రియెడ నత్యంతప్రేమ కలిగి యున్నను ధనమునిమిత్తము కా దని తేటపడెను; ఆమె చెప్పినమాట లప్పలు చెప్పినంతగొప్పగా లేకపోయినను చెప్పిన దంతయు హృదయములోనుండి వచ్చినదియు సత్యమునునై యుండెను.

ఈప్రకారముగా మనస్సులోనున్నది స్పష్టముగా చెప్పివేయుటచేత రాజున కది గర్వముగా తోఁచి, సహజముగానే కోపస్వభావుఁడును తొందరపడువాఁడు నయినయాతని కిప్పుడు వార్ధకముకూడ తోడుపడినందున దురాగ్రహావేశముచేత వివేకము చెడి ముఖస్తుతికిని సత్యమునకును, హృదయములోనుండి వచ్చినమాటలకును నాలుక చివరనుండి వచ్చినమాటలకును, భేదము కనిపెట్టలేక, వేగిరపాటుతో తన కడపటికూఁతున కియ్యఁదలఁచుకొన్న తనరాజ్యములోని మూఁడవ భాగమును కళావతి కియ్యక తక్కిన యిద్దఱుకొమార్తెలకును దానిని సమానముగా పంచి యిచ్చివేసెను. అప్పు డారాజు దసయల్లుర నిద్ద

అను రప్పించి, మంత్రులు సభాసదులు మొదలయినవారియెదుట రాజ్యమును వారిద్దఱిపరము చేసి వారికి సర్వాధికారములు నిచ్చివేసి తాను రాజు నన్న పేరుమాత్ర ముంచుకొనెను. ఈప్రకారముగా రాజ్యభార మంతయు వారిమీఁద మోపి, తనయొద్ద నూఱుగురువీర భటులుమాత్రము సేవకులుగా నుండునట్లును వారిజీతములు వంతు వరుసను మాసమున కొక్కొక్కరూఁక రిచ్చునట్లును నియమము చేసెను.

కొంచె మయినను వివేకములేక క్రోధమే ప్రధానము చేసి కొని యీవిధముగా వేగిరపాటుతో రాజ్యమును పంచియిచ్చుటవలన సభాసదుల కందఱకును విస్మయమును వ్యసనమును కలిగెను. కాని యాతనిసభాస్తారులలో నొక్కఁడయిన యొక్కసుమంత్రునకుతప్ప మఱియెవ్వరికిని అతఁడు చేసినకార్యము మంచిదికాదని చెప్పునంతటి సాహసమును ధైర్యమును లేకపోయెను; సుమంత్రుఁడు ధైర్యము చేసి కళావతిపక్షమున నేమో చెప్పఁబోఁగా, దురాగ్రహాగ్రస్తుఁ డయియున్నరాజాతనిని వారించి, యానెపక్షమున మఱియొకమాట చెప్పినపక్షమున తల తీయించెద నని యాజ్ఞచేసెను; అయినను సుమంత్రుఁ డంతమాత్రముచేత భయపడి యూరకున్నవాఁడుకాఁడు. అతఁడు రాజునెడల సదా ప్రభుభక్తి కలవాఁడయి, ఆతని దేవుని వలె గౌరవించుచు, తండ్రినివలె ప్రేమించుచు, యజమానునివలె సేవించుచుండెను; అతఁడు తనప్రాణమును రాజుయొక్క శత్రువుల నిమిత్తమయి పూటపెట్టుచు వచ్చెనే కాని యొకప్పుడును స్వామిరక్షణార్థమయి ప్రాణములను త్యజించుటకు వెనుకతీసినవాఁడు కాఁడు. ఇప్పుడు రాజు తానే తనకు శత్రువయినందున, సుమంత్రుఁ డీశత్రువు నెదిరించుటకు భయపడక రాజుయొక్క క్షేమమునిమిత్తమయి ధైర్య

ముతో చెప్పవలసినది చెప్పెను. రాజవలకు సమస్తవిషయముల యందును తనయాలోచనప్రకారమే నడుచుచున్నందున, ఈవిషయ మునందు సహితము కర్తవ్యము తనదృష్టితో చూచి తన యాలోచ నను విని ప్రవర్తింపుమని యతఁడు రాజును మిక్కిలి వేఁడుకొనెను. అంతేకాక వచ్చినకోపమును మరలించుకొని మరల శాంతహృదయ ముతో నాలోచింపవలసిన దనియు, చిన్నకొమార్తె కందఱికంటెను తక్కువప్రేమ యున్న దని యూహించుట క్రమము కా దనియు, తక్కినకొమార్తెలు పలికిన దంతయు యథార్థమని విశ్వసించుట సరికా దనియు, అతఁడు బోధించెను. ముఖస్తుతులచేత యుక్తాయుక్త వివేకము చెడియున్నప్పుడు, సమబుద్ధికలవాఁడు నిజమును స్పష్టముగా మొగముముందు చెప్పవలసినదే కదా? ఈవఱకే రాజసేవనిమిత్త మయి ప్రాణము లర్పించియున్నవానికి రాజుబెదరింపు లిప్పు డేమిపని, చేయఁగలవు? బెదరించినమాత్రముచేత జడిసి, యతఁడు తనకు ధర్మ మనితోఁచినదానిని నిశ్శంకముగా నుపదేశింప వెనుకతీయలేదు.

సుమంత్రుఁడు నిర్భయముగా పలికిన మాటలవలన రాజునకు మఱింతకోప మధిక మయి, ప్రాణోపద్రవకర మయినరోగమును ప్రేమించి వైద్యునిఁ జంపఁదలచుకొన్న దేహము తెలియనిరోగి వలెనే, రాజును తనకు హితోపదేశము చేయవచ్చినసుమంత్రుని దేశమునుండి వెడలనడచుట కుత్తరువుచేసి, దేశము విడుచుట కైదుదినములుమాత్రము గడువిచ్చి, ఆఱవదినమున తనదేశములో కనఁబడినపక్షమున తత్క్షణమే శిరశ్ఛేదము చేయించెద నని యాజ్ఞ చేసెను. దేశాంతరము పోవుటకన్న నిటువంటి విమర్శలేనిరాజును కొలిచియుండుటయే తనకు ద్వీపాంతరవాస శిక్షగా నుండు నని చెప్పి చక్కఁగా విమర్శించి న్యాయముగా పలికినకళావతిని రక్షింపవలయు

నని దేవతలను ప్రార్థించి, తక్కినవారు చెప్పిన మాటలు కార్యము వలన కనఁబడవలె నని కోరుచు, అతఁడు కొలువు విడిచి పోయెను.

అప్పుడు కోసలదేశాధీశ్వరుఁడును, విత్తకాముఁడును, కళావతి తనతండ్రి యాగ్రహమునకు పాత్రురా లయిన దనియు, అందుచేత నామె సౌందర్యముతప్ప మఱి యేసొత్తును వెంటరా దనియు, తెలిసి కొని వారిలో విత్తకాముఁడు తనకాసంబంధ మక్కఱలే దని వెడలి పోయెను. గుణరత్నాకరుఁ డాచిన్నది చేసిన దోషముయొక్క స్వభా వమును తెలిసికొని, తండ్రియొక్క యనుగ్రహము చెడఁగొట్టుకొని రాజ్యలాభమును పోఁగొట్టుకొన్నందునకు కారణము తనయప్పవలె ముఖస్తుతి చేయలేకపోవుటయేకదా యని యెంచి రాజ్యలాభము కంటెను ధనముకంటెను తన కామెసుగుణసంపదయే గొప్పయరణ మనిచెప్పి తాను కళావతిని పాణిగ్రహణము చేసికొని, మామవద్దను వదినెలవద్దను సెలవు పుచ్చుకొని "నీవు కోసలదేశమునకు రాణివై నీయప్పలకంటెను మంచిదేశమును పాలింపవచ్చు" అని భార్యతో చెప్పి, ఆమెను వెంటఁబెట్టుకొని మహావైభవముతో స్వదేశమునకు ప్రయాణ మాయెను.

అప్పుడు కళావతి కన్నుల నీరుకాఱఁ దనయప్పలవద్ద సెలవు పుచ్చుకొని తండ్రిని మిక్కిలి యాదరముతో చూచుచు పలికినమాట లను చెల్లింపవలయునుజుండీ యని వారిని వేఁడుకొనెను. అందుమీఁద వారామెను కోపదృష్టితోచూచి నీవు మాకు ధర్మోపదేశము చేయ వలసినపనిలేదనియు, నీవు భాగ్యదేవతవులభించితివిగనుక నీభర్తనునీవు తిన్నగా నాదరించుచుండినం జాలు ననియు, పరిహాసము చేసిరి. అప్పలయొక్కదుస్స్వభావమును విచారించి తండ్రి యింతకంటె మంచి వారిచేతులలో నున్నపక్షమున నెంతో యనుకూలముగా నుండును

గదాయని చింతించుచు, దుర్భరహృదయముతో వారిని విడిచి పోయెను.

కళావతి దేశము విడిచి భర్తవెంట బయలుదేఱి పోఁగానే, ఆదుష్టురాండ్రు తమకుటిలస్వభావములను కనఁబఱుప నారంభించిరి. మొదటిమాస మయినను పూర్తిగాఁగడవకమునుపే మొదట చేసికొన్న నియమప్రకారముగా పెద్దకూఁతు రయినచిత్రాంగియింట నున్న యావృద్ధరాజు చెప్పుటకును చేయుటకును గలతారతమ్యమును తెలిసికొన నారంభించెను. తనతండ్రివలన పొందవలసిన దంతయు పొందియీదుర్మార్గురాలు తా నింకను రాజు నని సంతోషించుటకయి వృద్ధజనకుఁ డుంచుకొన్న యల్పము లయినరాజచిహ్నములను జూచి యోర్వలేక యసూయ కనఁబఱుప సాగెను; రాజును రాజువద్దనున్న నూఱుగురువీరభటులనుచూచినప్పుడెల్లను చిత్రాంగికి కన్ను మంటగా నుండుచు వచ్చెను. అప్పటినుండియు తండ్రిపొడ కనఁబడినప్పుడెల్లను మొగ మింత చేసికొని చిరచిరలాడుచు వచ్చెను; ఆవృద్ధుఁడామెతో మాటాడఁ దలఁచుకొన్నప్పు డెల్లను రోగ మని బొంకియో మఱియేదో మాయవేషము వేసియో తప్పించుకొనుచుండెను. ఇందువలన వృద్ధుఁ డయినయతఁడు తనకు వ్యర్థమయినభారముగా నున్నాఁడనియు, ఆతనియొద్ద నున్నవీరభటులను పోషించుట వృథావ్యయమనియు, ఆమె తలఁచియుండుట స్పష్టమే కదా? నానాటి కామెకు తండ్రియెడఁ గలయాదరమును గౌరవమును తగ్గిపోవుటయే కాక, ఆమెప్రవర్తనమునుబట్టి యామెపరిచారకులు సహితము రాజునెడల ననాదరమును చూపుచు, ఆతనియాజ్ఞలను చేయకయు చెప్పినమాట వినఁబడనట్టు నటించియు చులకన చేయ నారంభించిరి. ఇట్లు చేయుటకయి చిత్రాంగి తనసేవకులను రహస్యముగా ప్రోత్సాహపఱిచిన

దనియు కొందఱు చెప్పుదురు. తనకొమార్తెయొక్క ప్రవర్తనము దీవ్యత్యాసము రాజు కనిపెట్టకపోలేదు గాని సాధారణము జనులు స్వయంకృతాపరాధమువలనఁ గలిగినయనర్థములను బయ పుచ్చుట కిష్టములేనివారుగా నుందురుగనుక రాజు తనమన స్నె తోను జెప్పక తానాలాఘవమును సహింపఁగలిగినంతకాలముసహిం యుండెను.

సదాదరణమువలన దుష్టులహృదయములందు నిజ మయి భక్తివిశ్వాసాదు లెట్లు కలుగవో, అట్లే సాదులహృదయములయ దనాదరణచేత ప్రేమయు విశ్వాసమును తగ్గిపోవు. ఈసత్యము సుమ త్రునిచరిత్రమునందు సువ్యక్త మగుచున్నది. అతఁడు రాజుచే దేశమునుండి వెడల నడవఁబడినవాఁ డయినను, కురుదేశమునం మరల కనఁబడినపక్షమున ప్రాణము పోఁగొట్టుకోవలసినవాఁ డం నను, తనప్రభు వయినచిత్రకేతున కేవిధముగా నయిన తోడుప గలుగుటకు కించిదవకాశ మయిన నున్నంతవఱకును దేశమును వి కుండుటకు నిశ్చయించుకొని, యేయుపాయమున కయిన నొప్పుకొ యుండెను. ఆహా! స్వామిభక్తి యెటువంటి కష్టములకయినను సహి చునుగదా! ఈసుమంత్రుఁడు తనగొప్పతనమును వైభవము దా యొకబీదసేవకునివలె మాఱువేషము వేసికొని విశ్వాసి యు పేరుతో రాజువద్ద కొలువు కుదురుటకయి వచ్చెను. ఆబీదవే ములో రాజాతని నానవాలు పట్టలేని, తన కృతంతాప్తుఁడును ప్రి మంత్రియు నయినసుమంత్రుఁ డని లేశమాత్రమును సందేహింప ఆతనికిఁ గలబుజువర్తనమునకును నిష్కాపట్యమునకును సంతోషిం యాతనిని తనభృత్యునిగా స్వీకరించెను. ముఖస్తుతులవలన మో పోయి ప్రియవాక్యము లన్న కంటకించుచున్న యాతని చెవుల కీక్రొ

సేవకుని మొగమోటములేని కుంచితవచనము లమృత ప్రాయములుగా నుండెను. ఈవిశ్వాసికి తనప్రభుభక్తిని నమ్మకమును కనఁబఱుచుటకు శీఘ్రముగానే యవకాశమును దొరకెను. చిత్రాంగి యింట వెచ్చములు తీసికొనివచ్చునుద్యోగస్థుఁ డొకనాఁడు తనయజమానురాలి బోధచేత రాజువిషయమున మిక్కిలి యగౌరవముతో నడచుకొని కోపదృష్టితో చూచి కొన్ని తేలికమాట లాడఁగా, అతఁడు చూచి సహింపలేక వానిని తన్ని భూమిమీఁద పడఁగొట్టి బుద్ధివచ్చునట్లు చేసెను. అందుచేత రాజున కాతనియం దాతకంత కధికానురాగము కలుగ సాగెను.

రాజునెడల విశ్వాసము విడువకున్నవాఁ డొక్క సుమంత్రుఁడే కాఁడు. చిత్రకేతునియాస్థానమునందు పరిహాసకుఁడుగా నున్న మతిమంతుఁ డనువాఁడుకూడ రాజును విడువక సేవచేయుచు యథాశక్తిని తోడుపడుచు, రాజు వ్యసనముగా నున్నప్పు డెల్లనుహాస్యవచనములను జెప్పి నవ్వించి యుత్సాహము పుట్టించుచు, కొలుచుచుండెను. అతఁ డప్పుడప్పుడు భావిచింత లేక రాజ్యమును కూఁతుల కిచ్చివేసినయవివేకమునుగూర్చి రాజును మొగముముందఱనే పరిహాసము చేయుచు, చిత్రాంగియెదుటకూడ నామెకు తాఁకునట్లుగా నెగతాళి చేయుచు వినోదకర మయినకథలుచెప్పుచు, కోయిలగుడ్లను పిల్లలుచేసి పెంచి పెద్దవయినతరువాత వానిచేత తన్నులు తిన్నకాకి బ్రతుకు సంభవించిన దని రాజు నాక్షేపించుచు, సింహము ముసలి దయినందున కుక్కలు మీఁది కెక్కి స్వారిచేయ సంభవించిన దని కూఁతుల నెత్తిపొడుచుచు, పరిహాసకుఁడు గనుక స్వేచ్ఛగా విహరించుచుండెను.

మతిమాలినయీరాజున కయోగ్యురా లయినకోమార్తె వలనఁ గలిగిన మనస్తాపము, గౌరవము నానాటికి తగ్గుచువచ్చినందు వలనను అనాదరము కలిగినందువలనను మాత్రమే కలిగినదికాదు. ఒకనాఁడు చితాంగి తండ్రితో ప్రత్యక్షముగానే యేనూఱుగురు వీరభటులను విడిచిపెట్టకపోయినయెడల తన నగరునం దాతఁ డుండు టయే పొసఁగ దనియు, అంతమంది సేవకుల నుంచుకొనుట వృథా వ్యయమునకు కారణమగుటయే కాక నిరుపయోగము కూడననియు, వారుండుట రాజమందిరమునందు తిని త్రాగి యల్లరిచేయుటకు హేతు వగు ననియుఁ వారినందఱిని పనినుండి తొలఁగించి తనయీడుకు తగి నట్టుగా ముసలివాండ్రను కొందఱిని సేవకులనుగా నుంచుకొన్న చాలు ననియు, స్పష్టముగా చెప్పివేసెను. రాజునకు మొట్టమొదట తానుకన్నకూఁతురే యింతకూరముగా చెప్పుననినమ్మకముతోఁచక తనకన్నులయందును చెవులయందునే విశ్వాసములేకపోయెను. తన యొద్దనుండి సింహాసనము పొందినయీమెయే కృతజ్ఞతలేక తనయొద్ద నున్నయల్పసంఖ్యాకు లయినభటులపోషణము భారముగా నెంచు ననియు, తన పెద్దతనమునకు తగినగౌరవము నిలుపుట కసూయపడు ననియు, అతనిహృదయమునకు విశ్వాసము కలుగలేదు. కానియీమె తనపట్టును విడువక మరలమరల తనమూర్ఖవాక్యములనే పలుమాఱు పలికి నిర్బంధించుచు వచ్చుటవలన, అతఁ డత్యాగ్రహవ్యగ్రుఁ డయి దేహము తెలియక నోరికివచ్చినట్లెల్లను కొమార్తెను తిట్టి మోసకత్తె యనియు కల్లలకు పుట్టినిల్లనియు నామెనుబహువిధములదూషించెను. ఆమె కల్లలకు జన్మస్థాన మగుటయు వంచకురా లగుటయు సత్యమే. రాజునొద్ద నున్ననూఱుగురుసుభటులును యుక్తప్రవర్తనము గలవా రును, పెద్దమనుష్యులును, ప్రభుభక్తిగలవారును, సేవానిపుణులును

గాని వారియం దొక్కఁడును తిని తాగి యల్లరిచేయువారు లేరు. కోమార్తెయొక్క చెడునడతలవలన పుట్టినయాగ్రహమును రాజు వారించుకోలేక, తన నూఱుగురవీరభటులతోను తాను రెండవ కోమార్తెయింటికి పోవ నిశ్చయించుకొని తత్క్షణము తేరికి గుఱ్ఱము లనుకట్ట నియమించి, నోరికసి దీఱ కోమార్తెను కృతఘ్నురాలనియు రాతిగుండెరాకాసి యనియు, ఘాతుకమృగమనియు దూషించి, ఆమె కెప్పుడును సంతానము కలుగకుండునుగాక యనియు, ఒకవేళ కలిగిన యెడల తనకుఁ గలిగినపాట్లే బిడ్డలవలన నామెకును కలుగునుగాక యనియు, కృతజ్ఞతలేనిబిడ్డ విషసర్పమునకన్నను కౄరమయినదని యనుభవ మగుఁగాక యనియు, కర్ణకఠోరముగా శపించెను. ఈసంగతి విని చిత్రాంగిభర్త యైనశ్రుతకీర్తి వచ్చి తన కీసంగతి యేమియు తెలియ దనియు, తన్ను మన్నించి యిందు నిలువవలయు ననియు ప్రార్థించెనుగాని రాజాతనిమాటలను వినక గుఱ్ఱములు కట్టించి యప్పుడె తన నూఱుగురభటులతోను ద్వితీయపుత్రిక యైనమధు వాణియింటికి బయలు దేఱెను. ఇప్పుడు జరిగినదానినిబట్టి చూడఁగా కళావతిచేసినది యేమితప్పిదమని రాజప్పుడు తలఁచుకొనిదుఃఖపడెను.

మధువాణియు పెనిమిటియుమహావైభవముతో రాజ్యభోగము ననుభవించు చుండిరి. తానును తనభటులును వెళ్ళినప్పు డెదురుగా వచ్చి యర్హగౌరవముతో తీసికొనిపోవుట కవకాశము కలుగుటకయి జాబులు వ్రాసియిచ్చి రాజు ముందుగా విశ్వాసిని మధువాణియూరికిఁ బంపెను. చిత్రాంగి తానుకూడ ప్రయాణ మయి ముందుగా జాబు వ్రాసి మనుష్యులను బంపి, తండ్రియొక్కచిరాకును మతిమాలినతన మును నిందించుచు, అంతమందిసేవకులతో వచ్చుట కంగీకరింపవల దని చెల్లెలికి తెలియఁజేసెను. ఈలేఖ తెచ్చినవాఁడును విశ్వాసివచ్చి

నప్పుడే రాఁదటస్థించినందున వారిద్దఱును నొకచోటఁ గలిసికొనిరి. ఆకమ్మను తెచ్చినవాఁడు తనపూర్వశత్రు వయినవెచ్చములు తెచ్చెడి యుద్యోగస్థుఁడే యయినందున విశ్వాసి కోపము పట్టలేక వానిని దూషించి, పోట్లాటకు రమ్మనిపిలిచి యాతఁడు రానందున దుర్వా ర్తలు తెచ్చి మనస్తాపము పెంచవచ్చినయాదుష్టాత్ముని పట్టుకొని దిట్టముగా కొట్టెను. ఈసంగతి మధువాణికిని భర్తకును తెలిసి, అతఁడు రాజువద్దనుండి వచ్చినదూత యనియు అందుచేత గౌరవార్హుఁ డనియు విచారింపక వారావిశ్వాసిని బొండలో వేయించిరి. కాఁబట్టి రాజు కోటలో ప్రవేశింపఁగానే మొట్టమొదట తెలిసినసంగతి విశ్వాస పాత్రుఁ డయినతనప్రియభృత్యుఁ డవమానకర మయినదురవస్థలో నుండుట.

ఆతఁ డెదురుచూచుచున్నయాగమనోత్సవమునకు మొట్టమొద టనే యిది యొకయశుభసూచక మయ్యెను; కాని తరువాతజరిగినది యింతకంటెను విరుద్ధముగాఁ గనఁబడెను. రాజు తన యల్లుఁడును కూఁతురు నేమయినారని విచారింపఁగా వారు రాత్రియంతయు నిద్ర లేక బడలియున్నా రనియు, ఇప్పుడు వారిని చూచుటకు సమయము కాదనియు పరిచారకులు చెప్పిరి. అందుమీఁద రాజు మిక్కిలి కోప పడి వారిని తత్క్షణము తనవద్దకు తీసికొనిరావలసినదని కేకలు వేయఁగాఁ వారు తనకథనుచెప్పి తండ్రిమీఁద చెల్లెలిమనస్సు విరసముచేయుట కయి వచ్చినచిత్రాంగితోఁగూడ రాజును తోడుకొనిపోవుటకయి యెదురుగా వచ్చిరి. చిత్రాంగిమొగము చూడఁగానే రాజుమనస్సు నిప్పులేకయే దహించుకొనిపోవ మొదలుపెట్టెను. పెద్దకొమార్తె ముఖావలోకనమాత్రముననే కడుపుమంటగా నున్నరాజునకప్పుడు మధువాణి యప్పగారి నాదరముతో చెట్టఁబట్టుకొనివచ్చుటచూడఁగా

కన్నులకు మఱింత వేధ కలిగి, 'నా మొగము చూచుటకు నీ కింకను సిగ్గు కలుగలేదా?' యని చిత్రాంగితో ననెను. అప్పుడు మధువాణి తండ్రినిజూచి, చిత్రాంగితోఁ గూడ మరల నింటికిపోయి యిప్పుడున్న సేవకులలో సగముమందిని తగ్గించి నెమ్మదిగా నుండవలసిన దనియు, తనమాటవిని యప్పగారిక్షమను వేఁడుకొని పెద్దతన మగుటచేత మతి చెడియుండును గనుక చిన్నలయి మతిమంతులయి యున్నవారియాలోచన విని వారు చెప్పినప్రకారముగా బుద్ధి కలిగి నడుచుకోవలసిన దనియు, హితబోధ చేసెను. అతఁడు తనకొమార్తెకాళ్ళమీఁదఁబడి యన్నవస్త్రములకొఱకు వేఁడుకొనుట మానవంతున కెంతసిగ్గు పాటుగానుండునోఁ తెలిపి, తన నూఱుగురభటులతోను తానిక్కడనే యుండునుగాని మరల చిత్రాంగియింటికి పోయి స్వభావవిరుద్ధమయిన యటువంటినైచ్యమున కెన్నఁడును లోఁబడి యుండనని తన మనోనిశ్చయమును చెప్పెను. అంతేకాక యాతఁడు 'నాయర్ధరాజ్యమును పుచ్చుకొన్నమాట నీవు మఱచియుండ, వనియు, 'నీచూపు చిత్రాంగి దృష్టివలె క్రూరముగానుండక శాంతముగాను కరుణార్ద్రముగాను కనఁబడుచున్న' దనియు, అందుచేత నిక్కడనే యుండెద ననియు చెప్పి భృత్యవర్గములో నర్ధభాగమును విడిచి చిత్రాంగియింటికి మరలపోవుటకంటె కోసలదేశమునకు పోయి యరణములేకుండఁ దనచిన్నకొమార్తెను వివాహము చేసికొన్న చిన్నయల్లునిని జీవనార్థముగా మాసాశన మేర్పఱుపుమని వేఁడుకొనుటయైనను మహోత్తమముగాతోఁచుచున్న దనియు, చెప్పెను.

కాని యతఁడు తన్ను చిత్రాంగికంటె మధువాణి యధికాదరణ చేయునని తలఁచుకొనుటలో మాత్రము మిక్కిలి పొరపడినాఁడు. ఈమె పితృద్రోహమునం దప్పగారిని మించ ప్రయత్నించుచున్న

దేమో యనునట్లుగా, తన యభిప్రాయమునం దేఁబదిభటులయినను అత్యధికమేయనియు, సేవకిరువదియైదుగురే చాలుదురనియు, చెప్పెను. అప్పుడు రా జించుమించుగా మనసు విఱిగినవాఁడయి చిత్రాంగివంక తిరిగి యేఁబదిమంది యిరువదియైదుగురికంటె ద్విగుణమగుటనుబట్టి నీప్రేమ నీచెల్లెలిప్రేమకంటె ద్విగుణముగా నుండునుగాన నేను నీవెంటనే వచ్చెదనని పలికెను. "నీకుపచారము చేయుటకయినా సేవకు లుండఁగా, ఇరువదియైదుగురుగాని పదుగురుగాని తుద కయిదుగురు గాని ప్రత్యేకముగా నేలకావలెను," అని చిత్రాంగి యప్పుడు మాఱు పలికెను. ఈయిద్దఱు దుష్టపుత్రికలును తమ కంతటిమహోపకారము చేసినతండ్రివిషయమున క్రూరత్వముచే నొకరినొకరు మించవలెనని పంతముపట్టినట్టుగా, తాను పూర్వము గొప్పదేశమును పరిపాలించిన కిరీటాధిపతి యని సూచించుటకయి యుంచుకొన్న యాయల్పపరివార మును రాజచిహ్నములనుకూడ వలదని యొకరితరువాత నొకరు క్రమముగా నిరాకరించిరి. ఆయనసుఖమున కావీరభటు లావశ్యకము కాదు కాని, రాజయినవాఁడొక్కసారిగా బిచ్చగాఁడగుటయు, లక్షల కొలఁది జనులపయి నధికారము చెల్లింప నలవాటుపడినవాఁడు పిలిచిన నో యను నొక్కసేవకునినైన లేకయుండుటయు, ఎంతకష్టముగా నుండును! అట్టిసేవకులు లేకపోవుటయందలి ఖేదముకంటెను తనముద్దు కూఁతురే యామాటలు చెప్పుటవలనఁ గలిగినఖేదము దుర్వారమయి యదృష్టహీనుఁడయినయారాజుమనసున నాటుకొని శూలమువలె వేధింపసాగెను. ఈప్రకారముగా నిద్దఱివలనను అనాదరమును అగౌర వమును కలుగఁగా ముందు విచారింపక రాజ్యమును తెలివితక్కువచేత నిచ్చివేసినందుకు పశ్చాత్తప్తుఁడయి యేమిచేయుటకును తోఁచక మతి పోయి కొమార్తెలమీఁద పగసాధించి లోకమునందలి దుష్టురాండ్ర

కందఱికిని బుద్ధి వచ్చునట్లు చేసెద నని యతఁ డప్పుడు శపథములు పలుకసాగెను.

ఈప్రకారముగా నావృద్ధరాజు తనశక్తిలోలేని ప్రయోజనము మాలినబెదరింపులను బెదరింపుచుండఁగా నింతలో రాత్రి యయి యురుములతోను మెఱుములతోను గొప్పగాలివానపట్టి కుంభవృష్టిగా వర్షము కురియ నారంభించెను. ఆతనికొమార్తెలింకను సేవకులను తీసి వేయవలసినదన్న తమపట్టును విడువకున్నందున, కృతఘ్నురాండ్రయిన కూఁతులతో కూడి వారియింట నుండుటకన్న నటువంటి గాలివానలో నిల్లు విడిచి లేచిపోవుటయే యుచిత మని చెప్పి యతఁడు గుఱ్ఱములను కట్టించెను. కొమార్తెలును వారువారు బుద్ధిపూర్వకముగా తెచ్చిపెట్టు కొన్న దోషఫల మనుభవించినంగాని బుద్ధిరా దని చెప్పి వారింపక యూరకుండిరి.

అప్పుడ ఘోరుగాలి యపరిమితముగా వీచుచుండెను; వర్షము నంత కంతకు హెచ్చుకాసాగెను. అటువంటిఘోర మయినగాలివానలో నతఁడు క్రౌర్యమునందు తనకొమార్తెలతోసాటి రాఁజాలని యాజల వాయుభూతములతో పోరాడుచు బయలుదేఱెను. అతఁడు కొన్ని కోసులు నడుచువఱకును నొక్కపొదయయినను కంటి కగపడలేదు. అంధకారబంధుర మయినరాత్రియం దతఁ డొంటిగా గాలిదెబ్బకును వానదెబ్బకును లక్ష్యముచేయక బట్టబయలున సంచరించుచు, కృతజ్ఞత లేని మనుష్యజాతిపురుగుయొక్క యానవాలు భూమిమీఁద లేకుండు నట్లుగా భూమిని సముద్రములోముంచివేయవలసినదనియు లేనియెడల సముద్రమును తెచ్చి భూమిని జలమయముగా చేయవలసిన దనియు గాలిదేవుని ప్రార్థింపమొదలుపెట్టెను. ఈగాలివానలో సహితము పరిహాసకుఁ డయినవృత్తిమంతుఁ డొక్కఁడు మాత్రము గాఱుబా...

నుండి, చమత్కారవాక్యములాడి రాజునకు దుఃఖశాంతి చేయుటకయి ప్రయత్నించుచుండెను.

మహారాజుగా నుండినయాతఁడీప్రకారముగా దిక్కులేక తిరుగుచుండఁగా రాజు తా నెవరో తెలిసికోలేకపోయినను విశ్వాసిగా మాఱియున్న పరమవిశ్వాసి యైనియాసుమంత్రుఁడు రాజును చేరి, "అయ్యో! చీఁకటిలో నీకిట్లు తిరుగవలసినగతి పట్టినదా! రాత్రులయందు తిరుగ నలవాటుపడి చీఁకటిని ప్రేమించువారు సహితము మీవంటిరాత్రి నెప్పుడును గోరరు. భయంకర మయిన యీగాలివాన మృగములను సహితము మఱుఁగున దూఱి దాఁగునట్లు చేసినది. అటువంటిస్థితిలో మనుష్యుఁడిటువంటికష్టములకు సహింపఁగలుగునా?" అని చెప్పెను. చిత్రకేతుఁ డాతనిని దూషించి 'ఓయి వెఱ్ఱివాఁడా! గొప్పకష్టములు మనస్సును బాధించుచున్నప్పు డీయత్యల్పకష్టములు దానికి తోఁచునా? మనస్సు నెమ్మదిగా నున్నప్పుడు గదా దేహసౌఖ్యములనుగుఱించి యాలోచించుట కవకాశము కలుగును. మనస్సులోనే గాలివానపట్టియున్నప్పు డాయొక్క బాధమాత్రమే కాక యీపయిగాలివాన లన్నియు నింద్రియగోచరము లగునా ?' యని పలికి, అటుతరువాత కూఁతులకృతఘ్నతను గుఱించి మాటాడి, 'నోటి కన్నము నందిచ్చినపాపమున కయి చేతిని తెగఁగొఱుకవలసినదే; నేను కొమార్తెల కన్నము పెట్టి పోషించినందునకయి నాకీదుర్దశ పట్టవలసినదే' అని తన్ను తాను నిందించుకొనెను.

అప్పుడు విశ్వాసి బట్టబయలున గాలిలో తిరుగవల దని బహువిధములఁ బ్రార్థించి, చిట్టచివర కాసమీపమున నున్న యొక చిన్న సత్రములోనికి వచ్చునట్లు రాజు నొడఁబఱిచెను. మతిమంతుఁడు ముందుగా సత్రములో ప్రవేశించి చూచి లోపల దయ్యమున్న దని

యీవలికి పరుగెత్తుకొనివచ్చెను. తరువాత వారందఱును లోపలికి పోయి పరీక్షించి చూడఁగా, ఆదయ్య మొకబిచ్చగాఁ డయ్యెను. వాఁ డర్ధరాత్రమున గాలివానలో తనతల దాఁచుకొనుటకయి యీ సత్రములో దూరెను. ఇటువంటి బండవాండ్రు రోగమునుగాని పిచ్చితనమును గాని నటించుచు, మేకులతోను ముండ్లతోను గీఱుకొని దేహము రక్తము వచ్చునట్లు చేయుచు మూఢులయినజనులను భయపెట్టియు బతిమాలియు శపించియు బలవంతముగా బిచ్చములు గొనుచు, ఇల్లు వాకిలి లేక దేశ మంతటను తిరుగుచుందురు. కప్పుకొనుటకు మంచిబట్ట యయినను లేక గాలిలో వజవజ వడఁకుచున్న యీభిక్షుకుని దుస్థ్సితినిజూచి, రాజు వాఁడును తన కున్నసొత్తంతయు కొమార్తెలపాలుచేసి జోగియై యిటువంటి దురవస్థను తెచ్చిపెట్టుకొని యున్నవాఁడే యని తలఁచెను. కృతఘ్నురాండ్రయిన కొమార్తెలు కలిగియుండినంగాని మఱియొకవిధముగా మనుష్యున కిటువంటి కష్టదశ యెన్నఁడును సంప్రాప్తము కానేర దని రాజప్పు డభిప్రాయపడి యుండెను.

ఇటువంటి వెట్టిమాట లనేకములు రాజు పలుకుచుండుట చూచి, పుత్రికలయనాదరమువలన నాతనికిని మతిభ్రమణము కలిగిన దనియు స్థిరచిత్తుఁడయి యుండలే దనియు తెలిసికొని, ప్రభుభక్తి కలిగి తనయందు విశేషగౌరవముగల కొందఱు కాపులసాహాయ్యము చేత రాజును కోసలదేశపు సరిహద్దున నున్న రామపురమునకుఁ జేర్చి తగినవారి నుపచారమునకు నియమించి రాజు సురక్షితుఁడుగా నున్న తరువాత సుమంత్రుఁడు తాను బయలుదేఱి యీసంగతిని కళావతికి తెలుపుటకయి యయోధ్యానగరమునకు పోయెను. అతఁ డక్కడకు పోయి వృద్ధరాజునకు సంభవించిన దుర్దశను మనసు కరఁగునట్లు

విన్నపముచేయఁగా, కళావతియొక్కలిదుఃఖించి భర్తను వేఁడుకొని తాను సేనలతోఁబోయి యప్పలను వారిభర్తలను జయించి తండ్రికి మరల సింహాసనము నిప్పించి వచ్చునట్లు సమ్మతిపఱిచి, కురుదేశమును జయించుటకు చాలినంత చతురంగబలముతో సుమంత్రుని వెంట దండయాత్ర వెడలి యుక్తకాలములో రామపురమునకు వచ్చి చేరెను. ఈలోపల రాజు తన సంరక్షణార్థమయి సుమంత్రుఁ డప్పగించిపోయిన కావలివారి నేలాగుననో తప్పించుకొని పోయి, వెఱ్ఱిపాటలుపాడుచు, అడవిపువ్వులతో కిరీటము చేసికొని శిరస్సున ధరించి రాజు నని చెప్పుకొనుచు వరిపొలములలో తిరుగుచుండఁగా జూచి కళావతియొక్క సైనికు లాతనిని తమరాణిశిబిరమునకు తీసికొనివచ్చి సమర్పించిరి. కళావతి తండ్రిని దర్శింపవలె నని యెంతయభిలాష కల దయినను, అప్పుడు చూచుట శుభదాయకము కా దనియు నిద్రపోయి లేచి మందులబలముచేత కొంత మనస్స్థైర్యము పొందినతరువాత చూచుట యుచిత మనియు వైద్యులు చెప్పుటచేత తండ్రి నొకగదిలో పరుండఁబెట్టించి వైద్యులచేత తగినచికిత్సలు చేయించుచు, తండ్రిని మరల స్వస్థచిత్తునిగాఁ జేసినపక్షమున వారికి తనశరీరమున నున్నయాభరణముల నన్నిటి నిచ్చెద నని వాగ్దానముచేసెను. ఈప్రకారముగా కొంతసే పుపచారములు చేసినతరువాత రాజు కొంతవఱకు కొమార్తెను చూడఁదగిన యవస్థకువచ్చెను.

తండ్రిబిడ్డల సమావేశసమయమున జరిగిన సంభాషణము విన్నవారిహృదయములు నీరుగా కరఁగకమానవు. అతనికి తన ప్రియపుత్రికను కన్నులు చల్లగా మరల చూడఁగలిగినందుకు సంతోషమును, చిన్నతప్పిదమునిమిత్తమయి ముందు వెనుకలు విచారింపక నిష్ఠా

రణముగా తా నన్యాయముచేసి వెడలనడఁచిన కూఁతురే కష్టకాలమున నక్కఱకువచ్చి పుత్రికాస్నేహమును కనఁబఱుచు చున్నందునకు లజ్జయు, హృదయములోఁ పిరిగొనఁజొచ్చెను. ఈలజ్జాప్రమోదము లీవఱకున్న చిత్తచాంచల్యమునకు తోడుపడి కొంతసే పాతఁడు తానెప్పు డెక్కడ నున్నాఁడో, తన్నంతప్రేమతో కౌఁగిలించుకొని యాదరించుచున్నవా రెవ్వరో తెలిసికోలేనియవస్థలో నుండెను. అప్పు డతఁడు చెంతనున్నవారిని జూచి తానామెను కళావతినిగా భ్రమించు చున్నందునకు నవ్వవలదని చెప్పి, అమ్మా! నేను చేసినయపరాధమును క్షమింపుమని కొమార్తెపాదములమీఁద పడఁబోయెను. ఇంతసేపును మోకారించుకొని కూరుచుండి యుపచారములు చేయుచు తండ్రి యాశీర్వాదమునకయి నిరీక్షించి యున్నకళావతి యప్పుడు తండ్రిని పట్టుకొని లేవనెత్తి, ఆశీర్వాదమున కర్హురా లయిన తనకాళ్ళమీఁద పడఁబోవుట పెద్దవారి కుచితముకా దనియు, తాను ప్రేమాస్పదురా లయినకళావతియు ప్రియపుత్రికయు నగుటచేత మ్రొక్కుట తనకు ధర్మమనియు, బహువిధములఁ జెప్పి తండ్రిని శాంతిపఱుపఁజూచెను. అంతేకాక తన్ను కఱువవచ్చిన శత్రువులకుక్కైనను లోపలఁ జొచ్చినయెడల వెడలఁగొట్ట మనసుకొలుపరాని యటువంటికటిక రాత్రియందు వృద్ధుఁడయినకన్నతండ్రిని దయమాలి యిలు వెడలఁ గొట్టినందునకయి తనయప్పలు సిగ్గుపడవలసియుండుననియు, అటువంటి కఠినురాండ్రగర్వసంహారము చేసి పితృఋణమును బాపుకొనుటకయి సేనలతో కోసలదేశమునుండి వచ్చితిననియు, ఆమె తండ్రితో విన్న వించెను. అందుమీఁద నతఁడు తాను వృద్ధుఁడును మతిపోయినవాఁడు నగుటవలన నేమిచేయుచున్నదియు నెఱుఁగక చేసినయపకారము మఱచిపోయి క్షమింపవలయుననియు, నీవునన్ను ద్వేషించినను ద్వేషిం

చుటకు తగినహేతు వున్నదికాని నీ యప్పల కేదియులే దనియు చెప్పి దీనత్వముతో వేడుకొనెను. కళావతి తనయప్పలకు ద్వేషహేతు వెట్లులేదో యట్లే తనకును లేదనియు, తండ్రిని ప్రేమించుట పుత్రికా ధర్మ మనియు చెప్పి సర్వవిధముల నాతని శాంతాత్ముని జేయుచుండెను.

ఇక్కడ నీవిధముగా మంచిమాటలచేతను, ఔషధసేవచేతను పథ్యపానములచేతను, ఇతరోపచారముల చేతను కూఁతురు తండ్రికి సుఖాభివృద్ధి చేయుచుండఁగా, అక్కడ కృతఘ్నతకు జన్మస్థానము లయినయప్పలస్థితిగతులను కొంత విచారింతము. కన్నతండ్రి యెడలనే ద్రోహము తలఁచినవారు చేసికొన్న భర్తలయెడలమాత్రము ద్రోహము తలఁపరని యెట్లు తలఁపవచ్చును; వారు పతి శుశ్రూషను పతివ్రతాధర్మమును మఱచిపోయి కొంతకాలములోనే భర్తలయందలి యనురాగమును విడిచినవారయితమపాపిష్ఠహృదయముల నన్యులమీఁద వ్యాపింపఁజేసిరి. దైవికముగా నక్కచెల్లెం డ్రయిద్దఱిహృదయములును యౌవనగర్వముచేతను సౌందర్యగర్వము చేతను కన్నుగానక తనయన్న యైనసత్యవిక్రముని మోసముచేసి రాజ్యము నాక్రమించుకొనియున్న మగధరాజయినయొక్కసుంద రాంగునియందే తగిలియుండెను. ఆకాలమునందు మధువాణియొక్క భర్త వీరవర్మ యాకస్మికముగా మరణము నొందినందున, ఆమె తన యప్పగారియింటికి పోయియుండెను. ఇద్దఱిమనస్సులు నొక్కరి మీఁదనే తగిలియుండుటనుబట్టి యసూయచేత చిత్రాంగి చెల్లెలికి రహస్యముగా నన్నములోవిషము పెట్టింపఁగా మధువాణి మృతి నొందెను. ఈసంగతి యేలాగుననో బయలఁబడఁగా భర్తయైన శ్రుతకీర్తి యామెను చెఱసాలయందుఁ బెట్టించి, సుందరాంగునితో

నామెకుఁగలిగిన చెడుసంబంధము తెలియఁగాఁగా భార్యనుశిరశ్ఛేదము చేయించెను,

పాపాత్ము రాం డ్రయినయాయిరువురకును తగినట్టుగా దుర్మ రణము సంభవించె నని యెల్లవారును సంతోషించుచుండఁగా నింత లోనేవా రొకపాపపుమాటకూడ విని ఖేదపడవలసినవా రయిరి. ఈలోకములో మంచితనమే యెల్లప్పుడును విజయముఁగొందదు. కొన్నిసమయములయం దుత్తములును కష్టములను బొందుచుందురు. కళావతి సేనలతో వచ్చినదన్నసంగతి చారులవలనఁ దెలియఁగానే చిత్రాంగియు మధువాణియు సుందరాంగుని సేనాసమేతముగా చెల్లెలి మీఁదికిఁ బంపిరి. అప్పు డుభయ సైన్యములకును ఘోరయుద్ధము జరగఁగా కళావతి యబల యయ్యును మహాపౌరుషము కనఁబఱచి శత్రువులు వెఱఁగుపడునట్లుపోరి పితృకార్యార్థము ప్రాణముల నిచ్చి శత్రువులుసహితము వేయినోళ్ళ శ్లాఘింపఁ దుదకు వీరస్వర్గమును బొందవలసినదాయెను. ఆహా! ఎంతపుణ్యాంగన కిట్టియకాలమరణము సంప్రాప్తమయినది! జగత్తులో దేవునిచర్య లద్భుతములు గదా! కొమార్తె మరణవార్త విన్నతరువాత ముసలిరాజును చిరకాలము జీవింపలేదు. అతనిమరణమునకు ముందు సుమంత్రుఁడు వచ్చి తన పేరు చెప్పి తానే విశ్వాసి యనుపేర నింతకాల మాతనిని గొలిచి యుండుట మొదలయినసంగతులను జెప్పి యూరార్పఁ జూచెనుగాని యామాటలవలన నేమియుఁ గార్యములేక యతఁడు కళావతిని తలఁచు కొని విలపించుచు ప్రాణములు విడిచెను. అటుతరువాత ప్రభుభక్తి యుక్తుఁ డయినసుమంత్రుఁడును దీర్ఘవిచారముచేత తనస్వామిలోక మునే పొందెను,

అంతట సుందరాంగునియొక్క దౌర్జన్య మంతయు ప్రజలకు తెలిసి వారు తిరుగఁబడి చెఱలో నున్నసత్యవిక్రముని విడిపించి సాయము చేయఁగా వారిసాహాయ్యముచేత నతఁడు దండెత్తివచ్చి యుద్ధముచేసి సుందరాంగుని సంహరించెను. మామగారి విషయమయి కాని కళావతి విషయమయి కాని జరిగిన దౌర్జన్యములో నెంతమాత్ర మును చేరియుండనట్టియు వారియవస్థను విని మిక్కిలి పరితపించి నట్టియు శుత్రకీర్తి కురుదేశమునకు రాజయి పాలనము చేయసాగెను.

సంపూర్ణము.

ఈ కథయందు వచ్చుపాత్రములు

దానకేసరి—హస్తినాపురమునం దున్న యొకక్షత్రియప్రభువు.

సింహకేతుఁడు—దానకేసరివలన నుపకారముఁ బొందినమిత్రుఁడు.

మిత్రప్రియుఁడు—దానకేసరికి ప్రియమిత్రుఁడు.

మతిమంతుఁడు—దానకేసరికి మఱియొకమిత్రుఁడు.

ధనపతి—దానకేసరి కింకొకమిత్రుఁడు.

హితకాముఁడు—దానకేసరికి హితసేవకుఁడు.

విక్రమసింహుఁడు—ఒకసేనాధిపతి.

దానకేసరివిలాసము

హస్తినాపురమునందు దానకేసరియను మహాధనికుండైనరాజ
పుత్రుం డొకం డుండెను. తండ్రిమరణానంతరము గణనాతీత మయిన
ధనమంతయు నాతనిచేతిలోం బడినందున, కీర్తికాముండయి నడివయ
స్సులో నున్నయాతనికి దానపరుండు కావలె నన్నబుద్ధి పుట్టెను.
అపరిమిత మయినయాతనిధన మెంతదానము చేసినను తఱుఁగవలసి
నది కాదుగాని, అతండు సాధ్యమయినంతశీఘ్రముగా సమస్తమయిన
వారికిని నానావిధముల వ్యయపెట్ట నారంభించెను. ఆతని త్యాగశీలత
వలన లాభము పొందినవా రొక్క బీదలుమాత్రమే కారు; ధనవంతులు
సహిత మాతనికి భృత్యు లయి వెనువెంటం దిరుగుచు బహువిధముల
నాతనిసంపద ననుభవించిరి. అతనియింట బీదలకు సంతర్పణములును
భాగ్యవంతులకు విందులును ప్రతిదినమును జరుగుచునే యుండును.
దివారాత్రములయం దెప్పు డేవేళకు వచ్చినను, అభ్యాగతులకుంగాని
యతిథులకుంగాని యాతనిగృహమునం దన్నమున కేవిధమయిన
యాటంకములేదు. నిరుపమానమయిన యాతనియౌదార్యమువలనను
ధనాతిశయమువలనను ముఖస్తుతి వ్రతపరాయణు లయిన యాచక
శిఖామణులు మొదలుకొని మహాగంభీరు లయిన ప్రభురత్నములవఱ
కును గలపట్టణములోనివా రందఱు నాతనికి వశ్యులయి ప్రేమాను
బంధమును గనంబఱుచుచు, అనుసరించి; తిరుగుచుందురు. ప్రాపంచిక
సుఖముల నన్నిటిని విడిచిపెట్టి ధనాశ లేక విరాగు లయినట్టు సంచ
రించెడు సన్యాసులుసహిత మనాహూతులయివచ్చి యాతనియింట
యథేచ్ఛముగా పిండివంటలతోడ భిక్ష లారగించి పోవుచుందురు.

ఏకవీశ్వరుఁడయినను తనగ్రంథము లోకములో వ్యాపనము చెందవలెనని కోరికగలవాఁడయినపక్షమున, అతఁడు దానినాదానకేసరి కంకితము చేసి యాతనివలన బహుధనవస్తువాహనములను పొందుటయేకాక యందువలన ఆపుస్తకమును సర్వజనాదరణపాత్రమునుగాఁ జేసికొనుచుండును. ఏచిత్రకారుఁ డయిన తాను వ్రాసినపట మమ్ముడు పోనిపక్షమున, వాఁడు దానిని దానకేసరియొద్దకుఁ దెచ్చి పటముయొక్క యోగ్యతనుగ్రహించి యాదరింపఁగలిగినసరసులు లోకములో మఱియొకరు లేరనికొంచెము స్తుతించినచో నిస్సందేహముగా దాని కెంతవెలయైనను వచ్చును. ఏవర్తకుఁడయినను సామాన్యసంసారులు కొనలేనివస్త్రాభరణములుగాని వింతవస్తువులుగాని తనవద్దకు వచ్చినప్పుడు వాఁడు వానిని తిన్నగా దానకేసరిసన్నిధికిఁ గొనివచ్చి యట్టివంటియపరూప మయినయమూల్యవస్తువును ముందుగా నతనికిఁ జూపక యితరులకు విక్రయింపలేనివానివలె నటించి యావస్తువాతని కంటఁగట్టి యభీష్టలాభమును పొందుచుండును. ఇట్టివస్తువులవలన ప్రయోజన మేమియు లేకపోయినను, తెచ్చినదానినెల్ల కొనుచుండుటచేత నుపయుక్తములుకాని యిట్టివస్తువులతో గృహమంతయు మాత్రము నిండి కాలుపెట్టుట కెడము లేకుండెను. ఈప్రకారముగా ఇబ్బంది కలుగఁజేయుచుండిన విట్టియచేతనవస్తువులుమాత్రమే కావు. దర్శనార్థము నిత్యమును విజయముచేసెడుచేతను లయినసోమరిప్రభువులును, నిరక్షరకుక్షు లయిన మహాకవీశ్వరులును, చిత్రవిద్యాకుశలులుగాని యపూర్వచిత్రకారులును, పనిపాటులు లేనియిట్టివంటి పలుతెగల యితరమహానుభావులును, ముఖస్తుతులయందుఁ దమకుఁగల నిరుపమాన పాండిత్యమును గనఁబఱుచుచు, స్తోత్రపాఠములతో నాతనిని స్వర్గలోకమున కెక్కించుచు, అమ్మెడువస్తువులలో సారము

లేనందున తమమాటలనే యెక్కువవెలకు విక్రయించుచు బెల్లము నీఁగలు ముసరినట్లు ముసరి యాతని బాధించు చుందురు. వీరిలో స్వేచ్ఛగా తమపూర్వు లార్జించినధనమును దుర్వినియోగము చేసి యప్పులపాలై చేసినయప్పులు తీర్చలేకపోవుటచేత ఋణప్రదాతలచే చెఱసాలయందు పెట్టింపఁబడి దానకేసరిచే విడిపింపఁబడిన గొప్ప యింటిబిడ్డలును పలువు రున్నారు. అందుచేత వా రాతనియందు బద్ధానురాగము గలవా రయి యాతని నెప్పుడును విడువక సదా యనుసరించి తిరుగుచు, ధనసంపదయం దాతనితో సమానులు కాలేక పోయినను, అతివ్యయమునందుమాత్రము సమాను లగుచు, కష్టపడి సంపాదించినది గాక తేరగా వచ్చినదగుటచేత మిత్రునిధనమును స్వేచ్ఛగా వెచ్చపెట్టుచుందురు. ఈప్రకారముగాతమయాదాయమున కంటె నెక్కువగా వ్యయముచేయుమిత్రులలో నొక్కఁ డయినసింహకేతుఁడు ఋణములపా లయినందున, మొన్న నీనడుమనే యాతని ఋణవిముక్తుని జేయుటకయి దానకేసరి వేయిరూపాయల నప్పుల వారి కిచ్చెను.

ఇటువంటి మిత్రకోటిలో మఱియొక తెగవారుకూడఁ గలరు. వారు తమయొద్ద నున్నయొకకుక్కమీఁదఁగాని గుఱ్ఱముమీఁదఁగాని మఱియొకవస్తువుమీఁదఁగాని దానకేసరికి మనసుతగిలినట్టు కనఁబడఁ గానే యావస్తువుయొక్కయోగ్యతను సహస్రగుణములవర్ణించితత్క్షణ మాతఁడు మక్కువపడినవస్తువు నాతనికి కానుకగా పంపి తా మతని గొప్పతనమునకు తగినట్టుగా నంతకంటె మంచివస్తువును పంపలేక పోయినందున కయి తమకుఁ గలవ్యసనమును తెలుపుచు, కాలక్రమమున తా మాతనికిచ్చినవస్తువువెలకంటె నూఱురెట్లుధనమాతనివలన లాగుచుందురు. ఇటువంటివారు తాము గౌరవముగలవా రయినట్టును

తా మిచ్చినవస్తువులకు వెలపుచ్చుకొనివారయినట్టును పయికినటించుచున్నను, లోపల ధనాశ గలవారయి తా మొకచిన్నవస్తువు నాతని కిచ్చి యాతనివలన నమూల్యరత్నాభరణాదులను బహుమానము పొందుచుందురు. ఈవిధముగా నీనడుమనే మిత్రప్రియుఁ డనునతఁడు కామధేనుసంతతి యని పొగడుచు నాతని కొకకపిలగోవును బంపెను; మఱియొకమిత్రుఁ డయిన మతిమంతుఁ డనునాతఁడు సింహములనయినను వేఁటాడు నని పొగడుచు రెండుజాగిలపుపిల్లలను బంపెను; నిష్కపటస్వభావుఁ డయినదానకేసరి వారిదుస్స్వభావము గనిపెట్టలేక వారు తనకు నిజమయినమిత్రులనియు తనమీఁది నిర్వ్యాజప్రేమచేత తన కాజంతువులను బంపి రనియు విశ్వసించి వారుచేసిన బహుమానముల నంగీకరించి, ఏదోమిషమీఁద వారి కొకనాఁడు విందుచేసి వారిలో నొకనికి మంచివజ్రపు టుంగరమును మఱియొకని కాణిముత్యాలహారమును బహుమతులుచేసెను.

ఈమిత్రోత్తము లాయనవలన ధనాకర్షణమునకయి యనేకమార్గములు కనిపెట్టి యున్నారు. అందుఁ గొందఱు ముందుగాఁ దా మేమియుఁ బంపకయే తామొకన్ను వేసిన వస్తువును సంపాదించుటకయి సమయము వేచి యది మంచివస్తు వనియు, దానిని గలవాఁడు ధన్యాత్ముఁ డనియు పొగడుచు, తన కావస్తువు కావలె నని ప్రత్యక్షముగాఁ జెప్పక తమ కావస్తువునందు మక్కువయున్నట్లు దానకేసరి గ్రహించునట్లుమాత్రము చేయుచుందురు. మాయ తెలియఁగనియా దానకేసరి వారి యభిప్రాయమును గనిపెట్టి కావలసినయెడల వారావస్తువును దీసికొనవచ్చు నని చెప్పఁగా, తమకు దానిమీఁద నభిలాషము లేనట్టు నటించుచు తాము దానిని నిరాకరించినపక్షమున నాతని మనస్సు చిన్నపోవునేమోయని యాతనిమీఁదియనుగ్రహము

చేతనే తా మది నిర్బంధముమీఁద నంగీకరించి తాము కన్ను వేసిన వస్తువునుకడ తేర్చుచుందురు. ఇటువంటి మిత్రశిఖామణులవలన దానకేసరికి లభించెడుప్రతిఫల మంతయు వ్యయప్రయాసములేని స్తోత్రపాఠములే కాని యంతకంటె మఱి యేదియు లేదు.

ఈప్రకారముగా దానకేసరి సొమ్మంతయు ముఖస్తుతిపరాయణులవిషయమున మాత్రమే వినియోగపడుచుండలేదు. అతఁడు శ్లాఘనీయములైనయుత్తమకార్యముల ననేకములను జేసియున్నాఁడు. అతఁడు యోగ్యులయినవారి వివాహకార్యములకును; అన్నసత్రముల కును, విద్యాశాలలకును, కూడ విశేషధనమును వినియోగించెను. కాని యాతనివ్యయములో విశేషభాగము ముఖస్తోత్రములుచేయు వంచకులకును, కృత్రిమమిత్రులకును దుర్వినియోగమేయగుచుండెను. వారు వంచకు లనిమాత్ర మాతనికి తెలియదు. వారెప్పుడును అనుస రించి వెంటతిరుగుచుండుటచేత తనమీఁద వారికి నిజమయిన యను రాగమే కలదనియు వారు సదా స్తుతులు చేయుచుండుటచేత తన నడత మంచివారికి ప్రశంసనీయముగా నున్నందుననే వారు శ్లాఘించు చున్నారనియు, నమ్ముచు వచ్చెను. ఈస్తోత్రపాఠకులును మిత్రవేష ధారులును చుట్టును జేరి ప్రతిదినమును సహపంక్తిని విందు లారగిం చుచు శ్లాఘించుచుండఁగా జూచుచున్న సంతోషములో నతఁడు నిజ మయినమిత్రులకును ముఖస్తుతిపరాయణులకును గలవ్యత్యాస మును గనిపెట్టలేకపోయెను. అంతేకాక యింతమంది మనసుకలిసిన సఖులు సౌభ్రాత్రముతో తన్నెప్పుడును విడువక యనుసరించుచు తనసుఖదుఃఖములకు పాలివా రయి తన్ను ధన్యుని జేయుచుండఁగా కన్నులపండువుగాఁ జూచుచుండెడిభాగ్యమునకంటె లోకములో

మఱియేది కావలె నని భావించుకొని యతఁడు మనసులోపరమానంద భరితుఁ డగుచుండెను.

ధనలక్ష్మి తనయింట కాపురమున్న ట్లుండుటచేత నతఁడీ ప్రకారముగా దానధర్మములు చేయుచుముందుసంగతి యెంతమాత్ర మును విచారింపక తనధనము తఱుగక యెంతకాలముండునో యన్న యాలోచనయైనను లేక నిత్యమును విందులకొఱకును సంతర్పణముల కొఱకును దానములకొఱకును బహుమానములకొఱకును మితము తప్పి వ్యయము చేయుచు రాఁగా అక్షయములు కానందున క్రమక్ర మముగా పర్వతోపమానములైన యాతని ధనరాసులు సహితము క్షీణించి సన్నగిల్లసాగెను. ఈసమయములో నాతనిక్షేమమునుగోరి నిజమయినస్థితిని దెలిపి యాతని కన్నుదెఱపి, అతివ్యయమునుండి మరలింపఁ గలవా రెవ్వరును గానఁబడలేదు. అతని నంధునిగానే యుంచి యాతనిదానములవలననే తాము బాగుపడ నపేక్షించెడు స్వప్రయోజనపరు లయినస్తుతిపాఠకులు మొదలైనవారు తమలాభ మునకు భంగము కలుగునట్లుగా నాతని కెప్పుడును హితము చెప్పరు. అయినను హితకాముఁడ నెడు విశ్వాసియైనయొకభృత్యుఁడుమాత్రము సాహసముచేసి యాతని ప్రస్తుతస్థితిని దెలిపి వ్యయము తగ్గింపవలసిన దని బహువిధములఁ బ్రార్థించిచెప్పి తనయజమానుని దుర్వ్యయముల నుండి మరలింపఁ జూచెనుగాని, దానకేసరి తనసేవకుని హితబోధ యందు లక్ష్యముంచక యాతని మాటలను పెడచెవులఁ బెట్టెను. తుదకు హితకాముఁ డొంటిగానున్నప్పు డొకనాఁడు తనయజమానుని చెంతఁ జేరి యొక్కసారి యావ్యయములగూర్చినలెక్కల నైనను చూచుకోవలసిన దని బతిమాలి చెప్పెను. ఆహితోపదేశ మాతని చెవులకు రుచింపనందున మీరుం దెప్పు డయిన లెక్కలు చూచెద నని

ఎప్పటి కేదో చెప్పి యాప్రసంగమును చాలించెనే కాని యతఁడు స్థితి విచారించుట కెంతమాత్రమును ప్రయత్నించినవాఁడు కాఁడు. ఒకఁడు తాను నిర్ధనుఁ డగుచున్నా నని తెలిసికొనఁ గోరకుండుట కస్వభావ మయియే యున్నది. అట్టివాఁడు నిజముగా తాను ధన నుఁ డగువఱకును పరులు చెప్పెడు మాటలను నమ్మఁడు. స్వామి తార్థియైన యాహితకాముఁడు తనప్రభువు చెడిపోవుచున్నాఁ డన్న ఃఖము మనస్సును బాధింపఁగా సహింపలేక, లోపల విందులును, గీతములును మహావైభవముతో జరుగుచున్నప్పుడు తానొక్క చు దూరముగా నొక్కరహస్యస్థలమునకుఁబోయి తనయజమానుని స్థితియీావిని దలఁచుకొని కొంతసేపు దుఃఖించి వచ్చుచుండును. నములవలనను వెట్టిదానములవలనను వచ్చెడి మిన్నుముట్టుచున్న గాముఖస్తుతు లన్నియు ధన ముడిగి దానములు కట్టుపడఁగానే ఒకుగంటి మూలపడు ననియు, ఇప్పుడీఁగలవలె ముసరుచున్న యీా త్రపాఠకు లందఱును గాలి యెదురు తిరుగఁగానే నానాముఖముల దరిపోదు రనియు, అప్పుడు విందులతోఁ గూడిననిత్యోత్సవము నియు నిత్యోపవాసములుగా మాఱవలసి వచ్చు ననియు, పరిపరి ములు చింతించి హితకాముఁడు తనయజమానునినిమిత్తము కన్నుల పెట్టుకొనుచుండును.

ఇట్లుండఁగా నత్యల్పకాలములోనే దానకేసరికి హితకాముని ాటలను వినవలసినయవస్థయు సంభవించినది. ఇంట నున్నరొక్క తయు కడతేఱినది; భూములమీాఁద ముందు వచ్చెడుపంటలలో చ్చకొనెడిపద్ధతిని కాపులవద్ద పుచ్చుకొన్న సొమ్మును వ్యయపడి యునది; అఱవు తెప్పించిన వస్తువులకయి యంగళ్ళవాండ్ర కియ్య సిన ధనము తనకున్న చరస్థిరరూప మయిన సొత్తును మించిపోయి

నది. ఇంట నున్న వెండిబంగారపువస్తువులును విక్రయించినవి పోఁగా మిగిలినవి. తాకట్టు పడినవి అట్టిస్థితిలో దానకేసరి హితకాముని బిలిచి కొన్ని మాన్యములు విక్రయించి ధనము తేవలసినదని చెప్పగా అతఁడీవఱకుచేసిన ఋణములమొత్తమే మాన్యముల నన్నిటిని విక్ర యించివేసినను తీఱదని చెప్పినప్పుడు దానకేసరి యత్యాశ్చర్యపడి మనకు నూఱుపుట్ల పంటభూమియు లెక్కలేని తోఁటలును ఉన్నవి కావా యని పలికెను. "ప్రపంచమంతయు నున్నను, దానికి సహి తము పరిమితియున్నది కాని లేకపోలేదు. వెనుకముందులు చూడక దానము చేయ మొదలుపెట్టినపక్షమున కొంతకాలమునకు ప్రపంచ మంతయు తఱిగిపోవును. అట్టిస్థితిలో మీరుచేసెడు వ్యయములకు మీభూము లేమిలెక్క?" అని యతఁడు సమాధానము చెప్పెను.

అప్పుడును దానకేసరి విచారపడక తాను ధనమును దాన ధర్మములకొఱకును మిత్రసంతోషముకొఱకును వినియోగించితిని గాని తుచ్ఛములయిన యింద్రియసుఖములకొఱకును దుర్మార్గపుకార్యముల కొఱకును పాడుచేయలేదుగదా యని మనస్సులో నొకవిధమైన తృప్తిని గలుగఁజేసికొని ధైర్య మవలంబించి యుండెను అయినను హితకాముఁడుమాత్రము తనయజమానుని స్థితిని దలంచుకొని దుఃఖింపసాగెను. అది చూచి దానకేసరి తన కంతమంది మిత్రు లుండఁగా విచారింపవలసినపని లేదనియు, తనవలన నుపకారమును పొందిన గణనాతీత మయిన మిత్రసంఘము తనస్థితిని తెలుపుటయే తడవుగా తనకు వలసిన సహాయ్యమును బంపి తనగౌరవమును కాపా డుటకు సిద్ధముగా నుందురనియు, చెప్పి యాతని నోదార్చెను. ఇట్లు పయికిఁ జెప్పుటమాత్రమే కాక దానకేసరి మనస్సులోఁకూడఁ గలిగి యున్న కాలములో తనవలన లాభమును పొందినవా రందఱును

తప్పక తన కాపత్సమయములో నక్కఱకు వత్తురని దృఢముగా నమ్మినవాఁడయి వెనుకటికాలములో తనవలన విశేషలాభమును పొందినమిత్రప్రియుఁడు, మతిమంతుఁడు, ధనపతి మొదలయినవారి యొద్దకును, కొంచెముకాలముక్రిందటనే యాతని యప్పు లన్నియుతీర్చి యాతనిని చెఱసాలనుండి తప్పించినసింహకేతునకును, వర్తమానములు పంపెను. తక్కినవారివలెనే యిప్పుడు సింహకేతుఁడును తన పినతండ్రి మృతుఁడు కాఁగా నాతనిసొత్తంతయు తన్ను చేరినందున మహాధనికుఁడయి యుండెను. అందుచేత దానకేసరి యిప్పు డాతనిని తాను వెనుక ఋణవిముక్తునిగాఁ జేయుటకై యిచ్చినవేయిరూపాయలను మరల నిచ్చివేయుమని యడుగఁబంపి, తక్కినవారినితనకు చెరిరెండేసివందలరూపాయలును బదు లడిగెను. అతఁ డిప్పు డడిగినది రెండేసివందలరూపాయలఋణమే యయినను వా రొక్కొక్కరీతనివలన దానికి పదిరెట్లుధనము ననుభవించి యున్నారు.

దానకేసరి పంపినమనుష్యుఁడు మొట్టమొదట మతిమంతుని యింటికి వెళ్ళెను. అతఁ డావఱకు దానకేసరి యింటనున్న యొక విచిత్రమయిన వెండిపళ్ళెముమీఁద కన్ను వేసి తుదకు దానియందు తనకు మక్కువ గలదనికూడ తెలిపియున్నందున, అది యెప్పుడువచ్చి తనయిల్లుచేరునాయన్న చింతతో నిద్రలోసహితము దానినే పలవరింపుచుండెను. ఇట్లుండఁగా దానకేసరి పంపినమనుష్యుఁ డక్కడకు పోయినందున వెండిపళ్లెము వానిచేతకిచ్చి పంపెనేమోయని యులికిపడిలేచి వచ్చియేమిసమాచారమనియడిగెను. వాఁడుతనయజమానునియొక్క స్థితినిజెప్పి కొంతసొమ్ము బదు లడిగితెచ్చుటకయి యాతఁడు పంపఁగా వచ్చితి నని చెప్పఁగానే యతనికి ముఖమునందు మునుపున్నకళపోయి వెలవెలపోయి యుత్సాహము తగ్గినవాఁడయి యాప్రకారముగానీతి

బోధ కారంభించెను—"నీయజమానుఁడును చేయుచుండినయతివ్యయ మునుబట్టి యతఁడు చెడిపోవునని నేను చిరకాలముక్రిందటనే కని పెట్టి, ఈసంగతి యాతనితో చెప్పవలె నని యుద్దేశించుకొని భోజన మున కనేకమిషమీఁద తఱచుగా నే నాతనియింటికి వెళ్ళుచుండెడి వాఁడను. అయినను నీ విఁకముం దీయమితవ్యయమును గట్టిపెట్టి పోదువుగా వాడుకొనకపోయినపక్షమున శీఘ్రకాలములోనే చెడిపోదు వని చెప్పుటకు చూచినప్పుడెల్లను మాట నానాలుకచివరకు వచ్చు చుండెడిది కాని యామాటవల్ల నాతనిమనసు చిన్నపోవునేమోయని తలఁచి యాతనియందు నా కున్నగౌరవమునుబట్టి మరల మరలించు కొనుచుండెడివాఁడను. అంతేకాక నేను వృథాగా మాటచెఱుపు కొనుటయేకాని నాహితోపదేశము నతఁడు చెవినిబెట్టఁ డని కూడ తోఁచి నేను విరక్తి చేసికొని యూరకుండెడివాఁడను."—ఈమాట లలో మతిమంతుఁడు తఱచుగా విందు లారగించుటకు విజయం చేయుచు వచ్చినమాట సత్యమేకానిదానకేసరికిహితోపదేశముచేయ నుద్యుక్తుఁడనయి వెళ్ళితి నన్నమాటమాత్రముసత్యముకాదు.అతనికి హితోపదేశమును జేయుటకుమాఱుగా నితఁడును, ఈతనివంటిమహాను భావులు మఱికొందఱును సదా యాతనిని ముఖస్తుతులు చేయుచు, ఆతనియౌదార్యమును శ్లాఘించుచు, అతివ్యయము చేయుటకై యాతనిని మఱింత ప్రోత్సాహపఱచుచుండెడివారు. మిత్రునిక్షేమ మునం దింతయాసక్తిగల యీమహాపురుషుఁ డిప్పు డీవచ్చిన మను ష్యునిచేతిలో రెండురూపాయలుపెట్టి మతిమంతుఁ డింటలేఁ డని చెప్ప వలసిన దని చెప్పి వానిని బంపివేసెను.

ఈప్రకారముగానే మిత్రప్రియునియొద్దకు వెళ్ళినమనుష్యుఁ డును తనయజమానునివద్దకు వట్టిచేతులతో నేవచ్చెను. దానకేసరిచేసిన

విందులతోనే పెరిఁగి యాతఁడు చేసినబహుమానములతోనే మహా ధనికుఁడైనయీామిత్రప్రియుఁడు దానకేసరికి బదులుకావలసి వచ్చిన దన్నమాట మొట్టమొదట నమ్మలేదుగాని, ఆతనిస్థితి చెడిపోయిన మాట వచ్చినసేవకుఁడు నమ్మకము పుట్టునట్లు చెప్పినమీాఁదట తన కెంతోవ్యసనము కలిగినట్లు నటించి యిట్టికష్టసమయములో తనప్రాణ మిత్రునకు సహాయపడలేని దురవస్థ తనకు సంభవించిన దని చెప్పి నొచ్చుకొనసాగెను. "ఓయీా! దానకేసరికిని నాకును దేహములే వేఱు కాని ప్రాణ మొక్కటియేసుమా! నాసుఖము నయినమానుకొని నాప్రాణమిత్రుఁ డయినదానకేసరియొక్క సుఖమునిమిత్త మయి నేను నాసర్వస్వమ్మును వినియోగింపవలసినవాఁడను. అయినను నా కటువంటిమిత్రోత్తమునికి సహాయము చేయలేక కృతఘ్నుఁడను కావలసినదుర్దశ యిప్పుడు పట్టినందుకు నాకెంతో దుఃఖ మగుచున్నది. ఒకభూమిని కొనుటకయి మొన్నటిదినముననే నేను నావద్ద నున్నసొమ్మంతయుఁ బంపివేయుటయేకాక కొంతఋణముకూడ చేయవలసి వచ్చినది. అయ్యో! మిత్రకార్యము నింతమాత్రము చేయలేకపోవు చున్నానుగదా యని నామనస్సులో నాకేలజ్జపుట్టి జీవచ్ఛవము నయి యున్నాను. ధన మున్నపక్షమున కష్టసమయములో ప్రాణాధికుఁ డయినమిత్రోత్తమునకు సాహాయ్యము చేయఁగలుగుటకంటె సంతోషకర మయినకార్యము నాకు మఱియొకటి లేదు"అని క్రియలేనిపొడి మాట లనేకములు చెప్పి యతఁడు తాను నిజముగా వ్యసనపడుచున్న వానివలె నటింపసాగెను. అతఁడు క్రొత్తగా భూములు కొన్నందున కెంతమాత్రమును సందేహము లేదుగాని తనయొద్దఁ బ్రస్తుతము సొమ్ములే దన్నమాటమాత్ర మబద్ధము.

ఇటువంటివంచకుల నెవ్వరైన మిత్రులని చెప్పఁగలరా? ముఖస్తుతులుచేయువారందఱును సామాన్యముగానిట్టివారుగా నేయుందురు. దానకేసరి మిత్రప్రియునియందు పుత్రప్రేమ కలిగి యుండెడివాఁడనియు, మిత్రప్రియుని ఋణముల నన్నిటిని తీర్చె ననియు, మేడకట్టుకొనుటకు సహాయము చేసెననియు, ఇంచుమించుగా ప్రతిదినమును వస్త్రభూషణాదిరూపమున నేదో బహుమానము చేయుచుండెననియు ఎల్లవారును నెఱుఁగుదురు. ఇటువంటి మహోపకారములను పొందిన పరమనీచుఁడయిన మిత్రప్రియుఁడు కృతఘ్నుఁ డయి తా నాతనివలన నీవఱకు నూఱురెట్లధికధనమును పొందినవాఁ డయ్యును తా నిప్పుడు శక్తుఁడయి యుండియు తనయుపకర్తకు కష్టకాలమందు ముష్టిరూపాయ లిన్నూఱు బదులీయ లేకపోయెను. దానకేసరి మనుష్యులను పంపిన ధనపతి మొదలయిన తక్కినవారందఱునుగూడ సొమ్మియ్యక తప్పించుకొనుట కయి యేవో యిటువంటి ప్రత్యుత్తరములనే పంపిరి. దానకేసరియొక్క యౌదార్యమువలన కారాగృహమునుండి విముక్తుఁడయి యిప్పుడుమహాధనికుఁ డయి యున్నసింహకేతుఁడు సహితము తన కతఁడు ధర్మార్థముగా నిచ్చిన రెండువేలరూపాయలను బదులుగా నిచ్చుట కయిన మనసురాక నిరాకరించెను.

ధనికుఁడుగా నున్నప్పు డాతనియింటిచుట్టును తిరుగుచుండెడి పెద్ద లందఱును బీదతనమురాగానే యిప్పుడు సాధ్యమయినంతవఱకు నాతనియింటిసమీపమునకుఁ బోవుటకే మానుకొన మొదలుపెట్టిరి. మహాదాత యనియు వితరణశాలి యనియు దయార్ద్రహృదయుఁ డనియు పరోపకార శీలుఁ డనియు నాకాశ మంటునట్లుగా నిన్నటివఱకును దానకేసరిని స్తుతిచేయుచు వచ్చినపుణ్యపురుషులే యిప్పుడు సిగ్గుపడక నిన్న స్తుతిచేసిననోటితోనే నేఁడు దుర్వ్యయపరాయణుఁ

డనియు బుద్ధిహీనుఁ డనియు దూరాలోచన లేనివాఁ డనియు బహువిధముల నిందింపసాగిరి. ఆతనియం దొక్కలోపము మాత్రము నిజముగానే యున్నది. ఇట్టువంటివారిని తనమిత్రత్వమునకును దాతృత్వమునకును పాత్రభూతులనుగాఁ జేసికొనుటయే గొప్పబుద్ధిహీనత. ఇంతవఱకును నిరతాన్నప్రదానములతో నిండియుండిన దానకేసరిగృహ మిప్పుడు వేళకు వచ్చినయొక్కపరదేశికి పిలిచిపట్టెడన్నము పెట్టుటకు నోచుకొననిదయ్యెను. ఇప్పు డాగృహము మును పటివలె విందు లారగించెడివారితోను స్తోత్రపాఠములు చేయువారితోను నిండియుండక మాఋణములు తీర్చవలయు ననియు మావడ్డియియ్యవలయు ననియు కేకలువేసెడికఠినహృదయు లయినయప్పులవారితోను వెచ్చము లిచ్చినవారితోను సందడిగా నుండెను. అందుచేత నాతని యి ల్లిప్పుడు సుఖదాయకముగా నుండక యాతనిపాలిటికొకగొప్ప చెఱసాలవలె నుండెను. ఒకఁడు వచ్చి తన యేఁబదిరూపాయలను ఇచ్చినదాఁక కదల నని చెప్పెను; ఇంకొకఁడువచ్చి తననూఱురూపాయలును చేతిలో పడువఱకును అభోజనము కూరుచుండెద నని గుమ్మమున కడ్డముగా ప్రాణాచారము పడును; మఱియొకఁడు వచ్చి నాయిన్నూఱురూపాయలను ఇచ్చి మఱికదలు మని మెలలో చెయి వేసి నిలువఁ బెట్టును.

ఈప్రకారముగా నున్నస్థితిలో దానకేసరి మఱియొక్కగొప్ప విందు తలపెట్టి యూర నున్న పెద్దమనుష్యుల కందఱికిని తనయింటభోజనముచేసి తన్నాదరించి పోవలసిన దని యాహ్వానపత్రికలను బంపెను. అదిచూచి యెల్లవారును వింతపడి మరల నాతని కేదో రావలసినధనము వచ్చిన దని భావించి యుండిరి. ఆవిందునకు హస్తినాపురమునందుఁ గలప్రముఖు లందఱును విజయంచేసిరి. ఆవచ్చిన

వారిలో సింహకేతుఁడు మిత్రప్రియుఁడు, మతిమంతుఁడు, ధనపతి మొదలయినవా రందఱును నుండిరి. వారందఱును దానకేసరియొక్క బీదతనము నిజమయినది కా దనియు నెవ్వరెవ్వరికి తనమీఁద నెంతెంతప్రేమ యున్నదో కష్టసమయమునం దెవ్వరెవ్వ రేయేవిధముల సాహాయ్యము చేయుదురో పరీక్షించుటకయి యాతఁ డీవేషము వేసె ననియు భావించుకొని, తాము మొట్టమొదటనే యీసంగతిని దెలిసికొని కావలసినంతధనము నిచ్చెద మని బయలుదేఱలేకపోతిమి కదా యని విచారపడసాగిరి. అయినను వా రీవఱ కెండిపోయినదను కొన్నయూట యెండిపోకప్రవహించుచు మరలఁ దమ కుపయోగపడు చున్నందునకయి మనస్సులో నెంతోసంతోషపడిరి. కాఁబట్టి వా రొక్క రొక్కరే దానకేసరియొద్దకు వెళ్ళి తమదురదృష్టవశముచేత నాతఁ డడుగబంపినప్పుడే తమయొద్ద సొమ్ము లేకపోయినందునకును, అటువంటి ప్రాణమిత్రుని యభీష్టమును చెల్లింపలేక పోయినందునకును చింతాక్రాంతు లయియున్నవారివలెను సిగ్గుపడుచున్నవారివలెను నటించుచు క్షమార్పణముచేయ మొదలుపెట్టిరి. అప్పుడు దానకేసరి తా నావఱకే యావిషయమును మఱచిపోతి ననియు, అటువంటి యల్పాంశములను మరల తలపెట్టవల దనియు, చెప్పి వారిని సమాధానపఱిచెను. ముఖస్తుతులును నక్కవైచ్యములును చేసెడియీ ప్రభువు లందఱును మిత్రవంచకు లయి దారిద్ర్యదశలోసమయమున కొక్కరును అక్కఱకు రాకపోయినను భాగ్యదశలో భోజనమునకు మాత్రము తప్పక విజయంచేసిరి. ఇటువంటివారు బెల్లమున్నంతవఱ కును ముసరుకొని యది కాఁగానే లేచిపోయెడి యీఁగలవంటివారే కాని యీమనుష్యకీటకము లంతకంటె నధికులు గారు. ఒకమూల సంగీతములు జరగుచుండఁగా ప్రభువు లందఱును విస్తళ్ళముందు

కూరుచుండి లోపల నేదో యెత్తుగానుండి పయినిమఱియొక విస్తరి బోర్లించియుండుట చూచి విస్తరిలో నేదో యపూర్వపదార్థములు వడ్డింపఁబడి యున్న వని తలఁచి యింతమంది కిప్పు డట్టివిందుచేయుటకయి ద్రవ్య మెక్కడనుండి వచ్చెనా యని కొందఱును, తమ్ము పరాభవ పఱుచుటకయి యితఁ డేమయిన పన్నుగడ పన్నియుండునాయని కొందఱును, సావకాశముగా బహువిధముల నాలోచించుకొనుచుండిరి. అంతట దానకేసరి చేసినయేర్పాటుప్రకారముగా సేవకులు ముందుగా వేఁడినీళ్ళు దొన్నెలలోఁ బోసి దెచ్చి ప్రతిభోజనపాత్రముముందును బెట్టిరి. చేయవలసినయేర్పాటు లన్నియు ముగిసినతరువాత భోజనముల కారంభింపవచ్చు నని పరిచారకులు వచ్చి చెప్పిరి. అప్పుడు విస్తళ్ళముందు కూరుచున్న పెద్దలు వింతలయినయపూర్వభక్ష్యములను వేగముగా చవిచూడవలె ననెడి యభిలాషతో పైవిస్తరి తీయఁగానే, వారి కందఱికిని దానకేసరిచేసిన క్రొత్తయేర్పాటు చక్కఁగా బోధపడెను. ఆభోజనపాత్రములలో పూర్వానుభవమునుబట్టి వా రెదురుచూచుచున్న భక్ష్యములేవియు లేక దానకేసరియొక్క బీదతనమునకును విందులకు విజయంచేసిన వారి యోగ్యతకును తగినట్టుగా నొక్కొక్కవిస్తరిలో నొక్కొక్క వట్టిగడ్డియుండ కానఁబడెను. వారదిచూచి యేమియు తోఁచక యాశ్చర్యపడుచుండఁగా దానకేసరి "ఓపశువులారా! మీరు గడ్డి తినవలసినవారే తినుండి" అని కేకలు వేయుచు, పరిచారికలందిచ్చు చెంబులతో వారిమొగములమీఁద పేడనీళ్ళు చల్ల నారంభించెను. ఈయపూర్వమయినయాదరణకు వా రత్యద్భుతపడి విస్తళ్ళముందు చెంబులు విడిచియు పైబట్టలు పాఱవైచియు నానాముఖముల తొందరపడి పరుగులెత్తుట కారంభింపఁగా, దానకేసరి వారివెంటఁ బడి

"ఓసిగ్గుమాలినపశువులారా! ఓభోజనమిత్రులారా! ఓగోముఖ వ్యాఘ్రములారా! ఓకప్పఱెలుఁగుపాములారా! ఓముఖస్తోత్ర విద్వాంసులారా!" అని నానావిధము లయినవారివారి యర్థ్నానామములతోఁ బిలుచుచు తఱుమఁజొచ్చెను. అప్పు డాప్రభువు లందఱును వీధిలోఁ బడి మానములు దక్కించుకొని పరు గెత్తుచు, ఆపిచ్చిప్రభువు వచ్చి త మ్మెక్కడ కలిసికొనునో యని వెనుక తిరిగిచూడక తిన్నగా తమయిండ్లలో దూఱి లోపలతలుపులు వేసికొని, నాటిగండము గడచి తప్పించుకొని ప్రాణములతో నీవలఁ బడఁగలిగినందులకు సంతోష భరితు లయిరి.

దానకేసరి హస్తినాపురమువారికిఁ జేసినవిందులలో నెల్లనిదియే కడపటిది. ఈవిందుతోనే యతఁడు హస్తినాపురజనులవద్ద కడసారి సెలవు గైకొనెను. అపురూప మయినయీవిందు ముగిసినతరువాత గొప్పభూకంపము వచ్చి పట్టణ మంతయు భూమిలో మునిఁగిపోవలయు ననియు, మారి మొదలయినమహావ్యాధులు వచ్చి పురజను లందఱు నొక్కపెట్టున చావవలయు ననియు, పురజనులను శపించుచు దేవతలను బ్రార్థించుచు మిట్టమధ్యాహ్నసమయమునం దతఁ డొంటిగా పట్టణమునువిడిచి యరణ్యమునకు లేచిపోయెను. ఆపుర జనులయొక్క కృతఘ్నతవలన దానకేసరి యొక్కహస్తినాపురనివాసులమీఁదమాత్రమే కాక మానవకోటిమీఁద నెల్లను ద్వేషముగలిగినవాఁ డయి విశ్వాసఘాతుకు లయినమనుష్యమృగములలో గలిసి యుండుటకంటె వారికంటెఁ గొంతదయాదాక్షిణ్యములు గలిగిన యడవిమృగములలోనుండుట యుత్తమ మని భావించుకొనెను, అతఁ డరణ్యము చేరినతరువాత మానవకోటియం దాతనికిఁ గలిగినపరిపూర్ణద్వేషమునుబట్టి మానవకోటి ధరించుచిహ్నములు ధరించుటకూడ

తన కవమానకర మని భావించుకొని వస్త్రవిసర్జనముసహితము చేసి దిగంబరుఁడయి, అడవులలోనిదుంపలను ఫలములను తిని యేళ్ళలోని నీళ్ళు త్రాగి దేహధారణము చేయుచు, రాత్రులుగుహలలోశయనించుచు, మనుష్యముఖము కనఁబడినప్పుడెల్లను పెద్దపులిని జూచినప్పటి కంటె నెక్కువగా భయపడి పాఱిపోయి దూరముగా తొలఁగుచు, ఒక్కమనుష్యకోటితప్ప మఱియేజంతు వయినను తుదకు ఘాతుకమృగము లయినను సహవాసయోగ్యములే యని తలఁచి యతఁడు వన్యమృగములతోఁ గలిసి స్వేచ్ఛావిహారము చేయుచు, కాలము గడపుచుండెను.

అయ్యో! పాపము! ఎంతశీఘ్రముగా దానకేసరి కెటువంటి యవస్థనుండి యెటువంటి యవస్థ పట్టినదో! అటువంటి యమూల్యములయినదివ్యవస్త్రములను ధరించినవాఁ డిప్పుడు దిగంబరుఁడయ్యెను. నిత్యమును స్తోత్రపాఠములు వినెడిచెవులకిప్పుడు సింహవ్యాఘ్రాదుల భయంకరధ్వనులు వినుచుండవలసిన గతిపట్టెను. సదా నూఱుల కొలఁది పరిచారకులతో చుట్టఁబడియుండెడువాని కిప్పుడు వన్యమృగములమధ్య నుండవలసివచ్చెను. అయినను పూర్వమువలె నాతనికి ధనాశగల యిచ్చకాలమాడులకొలువు లేక యిప్పు డీశ్వరుఁడులోకోపకారముగా ననుగ్రహించిననోరు లేనిపరిచారకులసేవ లభించెను.— చముఱక్కఱలేకయే యిప్పుడాతనికి పెట్టనిదీపములయిసూర్యచంద్రులు వెలుతురునిచ్చుచున్నారు. వీవనలక్కఱలేకయేవాయు దేవుఁడుచల్లగాలి విసరి శ్రమ మడఁచుచున్నాఁడు; విలువగలపాత్రము లక్కఱలేకయే నదులు నిర్మల మైనమధురోదకము నిచ్చుచున్నవి; ప్రతిఫల మపేక్షింపకయే వృక్షములు స్వాదుఫలములను కానుకపట్టుచున్నవి. ఆహా!

ఇప్పుడు విన మనసయినను హృదయపూర్వకములుగానినీచములయిన స్తుతిపాఠము లెక్కడను వినఁబడవుగదా!

ఇట్టిస్థితిలో నొకనాఁడు దానకేసరి యాహారమునిమిత్త మొక చెట్టుమొదల దుంపలు త్రవ్వుకొనుచుండఁగా ధననిక్షేపము కానఁబడెను. సువర్ణపూర్ణ మయినయొకగొప్పకలశమును పూర్వ మెవ్వఁడో లుబ్ధుఁడు చోరులో రాజులో యపహరింతురన్న భయముచేత కావలసినప్పుడు కొనిపోవ నుద్దేశించి యక్కడ పాతిపెట్టి, తాను మరలవచ్చి పుచ్చుకొనులోపల నెవ్వరికిని జెప్పక మృతినొంది యుండును. అందుచేత నాధనరాశి యెవ్వరికిని మేలునుగాని హానిని జేయక యిప్పుడు దానకేసరి కాకస్మికముగా నేత్రగోచర మగువఱకును భూగర్భములో దాఁగి యడఁగి యుండెను. దానకేసరి మునుపటి మనస్సుతోనేయుండి యున్న పక్షమున, ఆధనము మరలముఖస్తుతిపరాయణులను కృత్రిమ మిత్రులను కావలసి నందఱిని సంపాదించుటకు చాలియున్నదిగాని యిప్పు డాతనికి ప్రపంచముమీఁద రోఁతపుట్టి ధనమన్న కాలకూటవిషమువలె నుండెను. మనుష్యులలో జరగుచుండెడు దొంగతనములకును, అన్యాయములకును, లంచములకును, కార్పణ్యములకును, హత్యలకును, అసత్యములకును, సమస్తపాపములకును ధనమే మూల మని యెంచి యతఁడు దానిని మరల భూమిలోఁ బాతిపెట్టఁ దలఁచుకొనెను గాని యింతలోనాదారి నొకసేనాసమూహము పోవుచున్నందునను వారిని చూడఁగానే వ్యర్థముగాపూడియున్న యీధనముతో కృతఘ్నులను పాపులను పరవంచకులను నాశనము చేసి లోకములో పుణ్యము వెలయింపవచ్చు నన్నబుద్ధి పుట్టినందునను వారిని తనయొద్దకు పిలిచి వారు దుర్మార్గులను శిక్షించుటకయి యుపయోగించెడుపక్షమున ధనమును వారి కియ్యవలెనని యుద్దేశించి "ఓశూరులారా! మీ రెక్కడకు

పోవుచున్నారు?" అని యడిగెను. ఆసైనికులు తమ ప్రభు వం
విక్రమసింహుఁడు మహాశూరుఁ డయితనప్రాణముల కాశపడక య
పర్యాయములు శత్రువులతో ఘోరయుద్ధము చేసి హస్తినాపురమ
కాపాడి పురజనులకు మహోపకారము చేసినను వారావగింజంత
నుపకారచింత లేక కృతఘ్నులయి యావిక్రమసింహుని నిష్కా
ముగా సేనాధిపత్యమునుండి తొలఁగించి యవమానింపవలయు
ప్రయత్నించినందున నతఁడు తమ్ము తోడుచేసికొని హస్తినాపుర
నాక్రమించుకొనుటకయి దండెత్తిపోవుచుండఁగా తా మాతనివెం
బోవుచున్నా మని చెప్పిరి. వారిపని యాతనికిహృద్యముగా నున్నంది
దానకేసరి యప్పుడే యాసేనాధిపతిని తనయొద్దకు రప్పించి, త
దొరకినధనమంతయు నాతని కిచ్చి "ఈధనముతో నీవు నీసైని
కాహారపదార్థములు తక్కువపడకుండ నిచ్చుచు, ఎంతకాలమయిన
యుద్ధముచేసి హస్తినాపురమును నేలమట్టముచేసి యాబాలవృద్ధము
నందలివారి నందఱిని జంపి భూభారమునుతగ్గింపుము. కృతఘ్నులం
పాపాత్ము లుండుట భూమికి భారముగాన నీవాదుష్టులయెడ లేశమ
నను దయచూపవలదు. నా కిదే మహోపకారము" అని ప్రార్థి
పంపివేసెను. ఎంతమంచివారికిని కృతఘ్నులయెడల నిట్టి ద్వేష
పుట్టునుగదా!

అతఁ డీప్రకారముగా మృగమధ్యమున మనుష్యరూపవ
నున్న వింతమృగమువలె కాలము గడపుచుండఁగా, ఒకనాఁ డ
మనుష్యుఁ డాకస్మికముగా వచ్చి యాతఁడు వసించియున్నగుహావా
నిలువఁబడెను. వానిని జూచి మనుష్యసంచారము లేని యీగుహామ
మున కొక్కమనుష్యుఁ డొంటిగా నేలవచ్చెనాయని దానకేసరి య
తపడసాగెను. అట్లొంటిగా మహారణ్యమునఁ బడివచ్చి గుహాముఁ

నిలిచినవాఁడు హితకాముఁడు. నిర్మలహృదయుఁడయిన యతఁడు తన యజమానునియందు నిజమయినప్రేమయును విశ్వాసమును గలవాఁడయి యాతనికి సంభవించినదుర్దశకు చింతిల్లుచు తనచేతనైన సాహాయ్యమును జేయవలె నన్నయుద్దేశముతో నాతనిని వెదకుకొనుచు తుదకక్కడఁ గనుఁగొనెను. పూర్వమటువంటి యింద్రవైభవమనుభవించిన దానకేసరి జోగివలెనయి దేహమున బట్టయయినను లేక తల్లి గర్భమునుండి వచ్చినప్పటివలె దిగంబరుఁడయి మృగసముదాయము లో తిరుగుచుండఁగానే హితకాముఁ డప్పుడు నిశ్చేష్టితుఁడై నోట మాటరాక కన్నులనీరు కాలువలుగట్ట చిత్రపుప్రతిమవలె నిలువఁబడెను. అట్లు కొంతసేపుండి తుదకు ధైర్యము తెచ్చుకొని దానకేసరి కాళ్ళమీఁదపడి కన్నులనీరుకార గద్గదస్వరముతో నతఁడు తాను యజమానునితోఁగూడ నరణ్యమునందే నివసించుచు పరిచర్య చేయ వచ్చితిననియు తనసేవ నంగీకరింపవలయుననియు బహువిధముల దీనముగా ప్రార్థించియడిగెను. కాని మనుష్యకోటియం దాతనికిఁ గలిగియున్న యాయపారద్వేషములో దానకేసరి కాతని నానవాలుపట్టుటయే దుర్ఘటమయ్యెను. ఆనవాలు పట్టినతరువాతకూడ దానకేసరి మనుష్యులలో కృతజ్ఞతగలవాఁ డుండునన్ననమ్మకము లేకపోవుట చేత మనుష్యదేహమును ధరించిన తప్పిదమునుబట్టి హితకాముని మాటలను నమ్మక యాతఁడును వంచకుఁడేయని తన్నే మోసము చేయుటకే వచ్చెననియు నాతనిది దొంగయేషమనియు భావించెను. కాని హితకాముఁడు తన ప్రవర్తనవలనను మాటలవలనను తుదకెంతోకష్టముమీఁద తాను తనయజమానునిమీఁదఁగల యవ్యాజమైన ప్రేమచేతనే యక్కడకు వచ్చినట్టు నమ్మకము గలిగింపఁగా దానకేసరి యప్పుడు చేసినమేలు మఱవనివాఁడు ప్రపంచములోనొక్క

మనుష్యుఁ డున్నాఁడని చెప్పుకొనెను. అయినను మనుష్యసామాన్య ముమీఁద నెల్లను గలిగిన ద్వేషమునుబట్టి యతఁడు మనుష్యుఁ డయిన హితకాముని మొగము చూచుటకును మాటలువినుటకును గూడియుం డుటకును సమాధానపడనందున, తుద కాహితకాముఁడు మహా దుఃఖముతో తనయజమానుని విడిచిపోవలసినవాఁ డయ్యెను.

హితకాముఁడు వెడలిపోయిన తరువాత దానకేసరిదర్శనార్థమై యాతనికంటె గొప్పవారైన ప్రముఖు లనేకులు కలిసి వచ్చిరి. ఈలోపల విక్రమసింహుఁడు తనసేనలతో వెళ్ళి సైన్యమును కోట చుట్టును బెట్టి హస్తినాపురమును ముట్టడించి, కొన్నిదినములలోపల పట్టణమునంతను మంటిలో కలుపునట్లు కానఁబడెను. అందుచేత పట్ట ణములోనివా రందఱును భయపడి విక్రమసింహునితో సమాన ముగా యుద్ధముచేసి గెలుపుగొనఁజాలిన ధైర్యసాహసములు గల రణశూరుఁడు బహుయుద్ధములయందు దాఁటి తేఱిన దానకేసరితప్ప మఱియొకఁడు లేకపోవుట విచారించి, ఆతనియెడల తాము చూపిన కృతఘ్నతకై పశ్చాత్తాపపడి పురజనులు దానకేసరిని ప్రార్థించి తెచ్చుటకొఱకు తమలోనిముఖ్యుల నాతనికడకుఁ బంపిరి. కష్ట సమయమునం దాతనికి సహాయము చూపలేని పెద్దమనుష్యు లిప్పుడు తమకష్టసమయమునం దాతనిపాలికి పోయి, తాము బుద్ధి లోపముచేతఁ జేసిన యపరాధములను క్షమించి పురరక్షణభారమును వహించి యీ యాపత్సమయమునందు తమ్ముద్ధరింపవలసిన దని బహువిధములఁ వేఁడుకొనిరి. అతఁడు వారిప్రార్థనము నంగీకరింప నందున వా రాతనిపాదములమీఁద బడియు, కన్నుల నీరు పెట్టు కొని బతిమాలుకొనియు, తాము వెనుకచేసిన యపచారమునకు ప్రాయశ్చిత్తముగా తమసంపదలను గౌరవాధికారములను ధనప్రాణ

ములను సమస్తమును సమర్పించెద మని వేఁడుకొనియు, పురసంరక్షణార్థ మాతని నేలాగుననైన మరల హస్తినాపురమునకుఁ గొనిపోవ బ్రయత్నించిరికాని వారియత్నము లేవిధముచేతను సఫలము లయినవి కావు. దానకర్ణుఁ డయి పట్టణమునం దున్నప్పటివలె దానకేసరి యొక్క హృదయ మిప్పుడు మృదువయి దయార్ద్రమై కరఁగఁ దగినదిగా నుండక యాతఁడు వసించియున్న పర్వతమువలెనే కఠినమయి దయాశూన్యమయి యుండెను. అతఁ డిప్పుడు విక్రమసింహుఁడు నిర్దయత్వమును వహించి పురజనులనందఱిని సంహరించినను నిర్వికారముగా నుండెడుస్థితిలో నున్నవాఁడు విక్రమసింహుని సైనికులు హస్తినాపురమునంతను దహించి పాడుచేసినను దానకేసరి కిప్పుడు పరమసంతోషముగా నుండునే కాని యణుమాత్రమును సంతాపము కలుగదు. అట్టిస్థితిలో వారిమొఱ్ఱ లిప్పుడు చెవిటివానిముందఱి శంఖధ్వనులు గాక యెట్లు ప్రయోజనకారు లగును?

వా రప్పటికిని లేచిపోవక దానకేసరి రానిపక్షమున తా మక్కడనే ప్రాణములు విడిచెద మని కాళ్ళమీఁదపడి లేవనందున వారినితప్పించుకొనుటకయి యతఁడు వారికి రెండుపాయములు చెప్పి పంపివేసెను. అందొకటి హస్తినాపురవాసు లందఱును జేరి దానకేసరిచేసిన విక్రమసింహునిదాసులమని చెప్పుకొనుచు విక్రమసింహుని పాలికిపోయి గడ్డికఱచి యాతనిశరణుచొచ్చి పురపరిపాలనమునాతనికి సమర్పించి యాతనినే తమప్రభువునుగా నమ్మి సేవించి బ్రదుకుట. రెండవది యాపురజను లీవఱకు పలువురయెడలనుజూపిన కృతఘ్నతా పాపపరిహారార్థముగా సంసారములనువిడిచి యీయరణ్యాశ్రమమును ప్రవేశించి యీశ్వరధ్యానము చేసికొనుచు నక్కడనే నిలిచి మరల సంతానరూపమున పాపులసంఖ్య వృద్ధిచేయక నశించి సుగతి పడ

యుట. ఈరెండాలోచనలును వారిమనస్సులకు రుచింపనందున, అతఁడు స్వపురరక్షణార్థము వచ్చుదారి గానక నిరాశు లయివారు తమవచ్చిన దారినే మరల స్వపురమును బ్రవేశించిరి.

అటుతరువాత దానకేసరి మరల నెప్పుడును మనుష్యునికంటఁ బడలేదు. హితకాముఁ డనేకపర్యాయములు తనయజమానుని వెదకు కొనుచు నతఁడు వసియించి యుండినయరణ్యమును పర్వతమునుతిరిగి చూచెనుగాని యాతనిరూపముమాత్ర మెక్కడను కానరాలేదు. అతఁ డుండెడుగుహాలోమాత్ర మొకమారిపలకమీఁద "దానకేసరిబ్రతికి యుండి కృతఘ్నస్వభావు లయినమనుష్యులను ద్వేషించి యున్నాఁడు. ఇప్పుడు వచ్చుచున్న కృతఘ్నులునుపరవంచకులునయినమనుష్యు లంద అును మహాప్రళయము వచ్చి యొక్కసారిగా నశింతురుగాక యని కోరుచున్నాఁడు" అని వ్రాయఁబడియుండెను. మనుష్యులకృతఘ్నత వలన మతిపోయినయాదానకేసరి బలవన్మరణమునే పొందెనో స్వచ్ఛందమరణమునే పొందెనో యెవ్వరికిని దెలిసినది కాదు. ఎట్లయి నను తనవలన నుపకారము పొందినమనుష్యకోటి చూపినకృతఘ్నత చేత మనస్సు వికల మయినందున తీఱనిచింతచేత మృతి నొందె నను టకు సందేహము లేదు. ఆపలకను జూచినవా రందఱును మహో దారపురుషుఁ డయి దానకేసరి యనుసార్థకనామమును వహించిన యాపుణ్యపురుషుఁడు మనుష్యులదుర్మార్గమువలన నడవులపా లయి యేకాకిగా దిక్కుమాలి మృతినొందినందునకై దుఃఖించుచు వచ్చిరి.

సం పూ ర్ణ ము.

ఇందువచ్చు పాత్రములు.

ధర్మపాలుఁడు—విదర్భదేశపురాజు; మనోహారిణితండ్రి.

దుర్జయుఁడు—ధర్మపాలుని తమ్ముఁడు; మిత్రరంజనితండ్రి.

మాధవసేనుఁడు—విజయపురపురాజు; మిత్రరంజనిభర్త.

విజయసేనుఁడు—మాధవసేనునితమ్ముఁడు; మనోహారిణిభర్త.

గోపాలదాసు—విజయసేనుని భృత్యుఁడు.

భద్రుఁడు—మనోహారిణికి గోపికావేషముతోనున్నప్పటిపేరు.

పార్వతి—మిత్రరంజనికి గోపికావేషముతోనున్నప్పటిపేరు.

మనోహారిణి—ధర్మపాలుని కూఁతురు· విజయసేనునిభార్య.

మిత్రరంజని—దుర్జయునికూఁతురు; మాధవసేనునిభార్య.

వైదర్భీవిలాసము

పూర్వకాలమునందు ధర్మపాలుఁ డనురాజు విదర్భదేశమును పాలించుచుండెను. అతఁడు మిక్కిలి సాధువయి రాజ్యభారమునంతను తనతమ్ముఁడయిన దుర్జయునిమీఁదపెట్టినందున, అతఁడు రాజ్యకాంక్ష గలవాఁడై భ్రాతృద్రోహముచేసి రాజ్యమునంతను తానేయాక్రమించుకొని యన్నగారిని పురమువెడల నడఁచెను. సింహాసనవిహీనుఁడయిన యారాజు పరిమితపరివారముతో రాజధాని వెడలి, పరమవిశ్వాసులయిన కొందఱుమిత్త్రులు వెంటరాఁగా దండకారణ్యమునకుఁ బోయి, అక్కడవానప్రస్థునివలె కాలముగడపుచుండెను. మిత్త్రానురాగముచేత గృహములను కుటుంబములను విడిచి రాజువెంట నడవులకు వచ్చిన యాయుత్తమపురుషులయొక్క భూములను ధనమునుకూడ కొల్లగొని ద్రోహియయిన దుర్జయుఁడు మఱింతధనవంతుఁడయ్యెను. అడవులలో నుండుట యలవాటుపడినకొలఁదిని దంభముతోను వంచనముతోను నిండి విశ్రాంతిలేని పురనివాసమునకంటె నిర్విచారమయిన వనవాసజీవనమే సుఖతరమయినదిగా వారికిగనఁబడఁజొచ్చెను. అంతేకాక యప్పుడప్పుడు బంధుమిత్త్రాదులుకూడవచ్చి వారినిచూచిపోవుచుండుట చేతను, అక్కడ మనస్సంతుష్టికి భంగము గలిగించెడు తొందరపాటులేవియు లేకుండుట చేతను, వారుపట్టణమును విడిచితిమన్న విచారమించుకయు లేనివారయి పూర్వకాలమునందలి ఋషులవలె నెమ్మదితో కాలక్షేపము చేయుచుం

డిరి. వేసవికాలమునందు హరువనవృక్షములయొక్క చల్లనినీడలయందు విశ్రమించి, లేళ్ళయొక్క యాటలను స్వేచ్ఛావిహారమునుజూచి వినోదించుచుందురు. అందుచేత వన్యములయిన యామృగములమీఁదసహితము వారత్యంతవాత్సల్యము కలవారయి ఆహారమునిమిత్తము వానిననివార్యముగా వేఁటాడవలసివచ్చెనుగదాయనిమనస్సులో ఖేదపడుచుందురు. అంతట మనోహరమైన వసంతకాలముపోయి వానలునుచలియు వచ్చి తన్ను బాధించుచున్నప్పుడు సహితము రాజు తనయప్పటిదురవస్థను గుర్తెఱిఁగిన వాఁడయ్యును విచారమునకు మనస్సులోఁ చోటియ్యక కష్టములనన్నిటిని ధైర్యముతో సహించుచు, ఈశీతవాతములు రాజాస్థానములయందుండు కొలువుడు కాండ్రవలె ముఖస్తుతులు చేసి లేనిపోనిభ్రమలు కలిగింపక నానిజమయిన స్థితిని తెలుపుచున్నవి;వీనివలని బాధయధికముగా నేయున్నను దయావిహీనులునుకృతఘ్నులునునయిన వారివలనఁ గలుగుచుండెడుబాధలో నిది సహస్రాంశమయినను లేదు; కష్టకాలమునుగూర్చి మనుష్యు లెంతభయపెట్టుచున్నను, విపత్తులవలన సహితమునేర్చుకోవలసినప్రయోజనములు నాకనేకములుకానఁబడుచున్నవి; విషసర్పముయొక్క శిరస్సునందున్నమణి విషనివారణముచేసిసుఖమునుకలిగించునట్లేయీకష్టములును జ్ఞానోపదేశముచేసి మనోవ్యాకులతనుతొలఁగించిసుఖదాయకములగుచున్నవి. అనియీవిధమయినతలంపులతోఁ చిత్తశాంతిచేసికొనుచు సంతుష్టుఁడయియుండెను.అందుచేతనాతని మనస్సునకు రాజ్యమునుబాసినదుఃఖముతోఁచక, వృక్షపత్రములే పుస్తకములుగాను, సెలయేళ్ళస్రోతలేయుపన్యాసములుగాను,వాయుశబ్దములేప్రసంగములుగాను, అయి యరణ్యములోనిప్రతివస్తువునుహితబోధచేయుచున్నట్లే కనఁబడుచుండెను.

రాజ్యపదభ్రష్టుఁడయినయీరాజునకుమనోహారిణియనుపేరుగల యొక్కకోమార్తెయుండెను. దురాశాపాశబద్ధుఁడయినదుర్జయుఁడన్న గారినిల్లువెడలనడఁచినను, తనకూఁతురయినమిత్రరంజని కీడుజోడుగా నుండి సహాయురాలుగానుండుటకయి మనోహారిణిని రాజాంతఃపురము నందే యుంచుకొనెను. తండ్రుల వైరమునుబట్టి యణుమాత్రమును వేఱుపాటుకలుగక యీరాజపుత్రికల కిరువురకునుపరస్పరానురాగము ప్రబలి ప్రాణస్నేహముకలిగెను. తండ్రివిషయమున జరగినయన్యాయ మునుబట్టి పుట్టినమనోవ్యథయంతయు పోవునట్లుగా మనోహారిణిమీఁద నత్యంత ప్రేమను గనఁబఱుచుచుతనచేతనైనసమస్తసాహాయ్యములను చేయుచుమిత్రరంజనియాచిన్నదానినిఏకగర్భమునఁబుట్టినయప్పగారికం టెను నధికాదరముతోఁ జూచుచునుపచరించుచుండెను. మనోహారిణి యెప్పుడయినను తండ్రిమీఁద తలఁపుపాటి తనయసహాయతకై దుఃఖము కలిగినప్పుడు, మిత్రరంజనిసమస్తవిధములనుదుఃఖశాంతిచేసియామెనో దార్చుచుండును. ఈవిధముగా నొకనాఁడు మిత్రరంజని దుఃఖోపశమ ముచేసి యప్పగారి కుత్సాహముపుట్టించుచున్నసమయములోరాజసే వకుఁడొకఁడువచ్చి రాజుగారివేడుకకొఱకు మల్లవినోదము జరగఁబోవు చున్నదనియు అట్టిపోరును జూచుటకయి రాజుగారు వారిని సభకుఁదీసి కొనిరమ్మనిసెలవిచ్చినారనియుఁజెప్పెను. ఆవేడుకవలనమనోహారిణిమన స్సునకుల్లాసము కలుగవచ్చునని యెంచి మిత్రరంజని యామెతోకొలువు కూటమునకుఁ బోవ ననుమతించెను.

ఆకాలమునందు రాజసభలలో జెట్టిపోరుసాధారణముగాజరగు చుండును, బహుసంస్థానములయందు బాహుబలమున ప్రసిద్ధికెక్కిబిరు

దులను పొందినజెట్లు జీతముల కుందుచువచ్చిరి. ఇతరదేశములనుండి ప్రఖ్యాతికెక్కిన మల్లులెవ్వరైన వచ్చినప్పుడు జరగెడుపోరును జూచి యానందించుటకయి రాణివాసపుస్త్రీలుకూడవచ్చుచుందురు. ఆయాచారమును బట్టియేయిప్పుడుమనోహారిణియు మిత్రరంజనియు వేడుకచూచుటకయి వెళ్ళిరి. వారక్కడకు వెళ్ళునప్పటికిఅవలి కనేకయుద్ధములయందు జయమునొందిగడిదేరియనేకమల్లులను చంపిబిరుదులుపొందియున్న బలిష్ఠుఁడైన యొకజెట్టికిని విశేషానుభవము లేకసుకుమారముగానున్న యొక పిన్నవయస్సువానికిని యుద్ధముసిద్ధమయి యుండెను. అప్పుడక్కడనున్న వారందఱును జెట్టిపట్లలోపిన్నవయసువాఁడుపరాజయమునొందితప్పక చంపఁబడునని నమ్మియుండిరి. అంతట రాజుతనయన్నకొమార్తెను కొమార్తెనుజూచి "ఓకన్యలారా! ఇప్పుడొక్కబలవంతునకును బలహీనునకునుపోరాటము జరగఁబోవుచున్నది. ఈయసమానమయిన పోరాటమువలదని నేనెంత చెప్పినను, ఈబాలుఁడు వినకున్నాఁడు. ఈబాలుని చూచిన నాకుజాలివేయుచున్నది. స్త్రీస్వాభావికముతైన మృదుమధుర వాక్యములతో మనసుకరఁగునట్లుగా బోధించినచో మీమాటవిని యితఁడు తనపూనికనువిడిచిమరలునేమో ప్రయత్నము చేసిచూడుఁడు" అని చెప్పెను.

ఆమాటలకు వారుసంతోషించి రాజుచెప్పినట్లుచేయుటకుపూనుకొనిరి. వారిలో మొట్టమొదట మిత్రరంజనియీూమజోడు కానివానితో పోరాటముతగదు మానుమని యాపిన్నవానికి బోధించిచెప్పెను; అటుతరువాత మనోహారిణియందుకొని తననేర్పంతయు నుపయోగించి రాతిగుండెనయినను కరఁగింపఁగల మృదువచనములతో దయారసముట్టిపడ

ప్రాణాపాయకరమైన యటువంటిపోరాటమును మానవలసినదని బహువిధములఁ జెప్పెనుగాని, ఆమాటలవలననాతనిపూనికి చెడుటకుమాఱుగా మఱింతప్రోత్సాహము కలిగి యాతని మనస్సులోశౌర్యమును బాహువీర్యమును కనఁబఱిచి తానేలాగునయినను విజయమునొంది యామెను మెప్పింపవలయునన్నబుద్ధి పుట్టెను. అందుచేత నాతఁడు వారిప్రార్థన నంగీకరింపక మహావినయముతో "ఈదయనేమీరెప్పుడును నాయెడల కలిగియుండవలెనని మిమ్ము మిక్కిలివినయముతోప్రార్థించుచున్నాను. ఈవిషయములో మీకోరికను చెల్లింపకపోయినందుకు నాలోనే నేలజ్జపడుచున్నాను. నన్ను మన్నింపుఁడు. ఈయుద్ధములో నేను చంపఁబడెడు పక్షమున, చావుకావలెనని కోరుకొనువాఁడేచచ్చెననుకొనుఁడు; ఈప్రపంచసుఖములయందు నాకేమియు నపేక్షలేదు. నేననుభవించిన కష్టములచేత నేనిప్పుడువిరక్తుఁడనయియున్నాఁడను. నాప్రార్థననంగీకరించి యీపోరాటమునకునాకనుజ్ఞయిచ్చిమనఃపూర్తిగానన్నాశీర్వదింపుఁడు" అని వేఁడుకొనెను.

అంతట జెట్టిపట్లారంభమయినవి మిత్రరంజనియాతనికపాయము కలుగకుండునుగాకయనికోరుచుండెనుమనోహారిణియామెకంటె నెక్కువపరితాపము కలదై యాతని యాపద తనదిగా భావించుకొనుచుండెను. అతఁడు తనకీప్రపంచముమీఁద రోఁతపుట్టినదనియుచావుపరమసమ్మతమే యనియు చెప్పుటచేత మనోహారిణి తనవలెనే యతఁడును నదృష్టహీనుఁడని తలపోసి జాలిపుట్టి యాతనిమీఁద నింతంతనరానిప్రేమగలదాయెను. ఈవిధముగానుత్తమకులీనురాండ్రయిన యాయువతులుచూపిన దయచేత నాపిన్నవానికి క్రొత్తబలమును క్రొత్తధైర్యమును గలిగి

యతఁడు మల్లయుద్ధములో చూచువారికెల్ల నాశ్చర్యమును కలిగింపఁ జొచ్చెను; ఇట్లాయిరువురును కొంతసేపు పెనఁగులాడినతరువాత క్రమ క్రమముగా మించి యాచిన్నవాఁడాజెట్టిని క్రిందపడఁద్రోసి పరాజయము నొందించెను. అప్పుడు తగిలిన దెబ్బచేత మల్లుఁడు కొంతసేపు మాటాడుటకును కదలుటకును శక్తుఁడుగాక మూర్ఛ పోయినట్లుండి యెంతోసేపటికి తెప్పిరిలెను.

రాజాచిన్నవానిబలపరాక్రమములకును కౌశలమునకును సంతోషించి, ఆతని, దనయాస్థానమునం దుంచుకొనఁదలఁచి యాతనిపేరును జననీజనకుల నామధేయములను అడిగెను. అతఁడు తనపేరువిజయసేనుఁడనియు దానుదృఢసేనునినాలవకుమారుఁడననియు చెప్పెను. విజయసేనునితండ్రియైన దృఢసేనుఁడు కొన్నిసంవత్సరములక్రిందటనే మృతుఁడయినను, అతఁడు బ్రతికియున్నకాలములో ధర్మపాలుని ప్రాణమిత్రుఁడును ప్రభుభక్తియుక్తుఁడునుఅయిన సామంతరాజుగానుండెను. అందుచేత రాజాచిన్నవాఁడుతనయన్నగారి మిత్రునిపుత్రుఁడన్నమాట చెవిని బడఁగానే మొగముచిట్లించుకొని, అతనియందావఱకుగలిగినయాదరమునంతను విడనాడి అన్నగారి యెడలను తన్మిత్రులయెడలనుగలద్వేషముచేత నాతని మొగమువంకనైనను తిన్నగాచూడనొల్లక పెడమొగము పెట్టుకొని, ఆతని యసమానపరాక్రమసందర్శనమువలనఁగలిగినయనురాగబంధమును మొదలంట కోసివేయఁజాలక "నీవు మఱియెవ్వరి పుత్రుఁడవైన నైనపక్షమున బాగుండును." అనుచు వెడలిపోయెను.

అతఁడు తనతండ్రియొక్క ప్రియసఖునిపుత్రుఁడయినట్టు వినఁగానే మనోహారిణి యపరిమితానందమునుబొంది మిత్రరంజనిని జూచి "చెలియా! విజయపురరాజయిన దృఢసేనుని మాతండ్రిగారు తమ

బహిఃప్రాణమువలెఁ జూచుకొనుచుండెడివారు; ఈతఁ డాతనిపుత్రుఁ డన్నసంగతి నాకు మొట్టమొదటనే తెలిసియుండినపక్షమున, అటు వంటిసాహసకార్యమునకు తెగింపవలదని నావాగ్ధారలతోఁగూడ నీతని పాదములమీఁద నాకన్నీటిధారలనుకూడ కురిపించియుందును.” అని చెప్పెను. అంతట నాయువతు లిరువురును విజయసేనునియొద్దకు పోయి రాజుగారి యనాదరమువలన నతఁడు చిన్నపోయియుండుట కనిపెట్టి, కొన్నిప్రియవచనములాడి యతని కుత్సాహము పుట్టించిరి. తరువాత వారిరువురును మరలునప్పుడు మనోహారిణి యాతనిని సమీపించి తనమెడలో నున్నహారమును దీసి యాతని కంఠమునవైచి “మిత్రుఁడా! నే నిప్పుడు మందభాగ్యురాలనయి దీనదశయం దున్న దానను; నేనే మంచిస్థితియం దుండినపక్షమున నీ కింతకంటె మంచి బహుమానమును జేసియుందును. ఇప్పుడు దీని నంగీకరింపుము” అని వెడలిపోయెను.

ఆకన్య లిద్దరును రహస్యముగా మాటాడుకొనునప్పుడును మనోహారిణి విజయసేనునిగూర్చియే సంభాషింప నారంభించినందున, ఆమెమనస్సు రూపయౌవనవంతుఁ డయిన యాతనిమీఁద తగిలి యున్నట్లుగ్రహించి, మిత్రరంజని “అప్పా! ఆకస్మికముగా చూచినూడఁ గానే పరునిమీఁద నింత ప్రేమపుట్టుట సాధ్యమగునా?” అనియడిగెను. “అమ్మాయీ! మాతండ్రిగారితనితండ్రియం దెంతో ప్రేమగలిగి యుండెడివారు. అందుచేత నే నీతనిపయి నెట్లు ప్రేమచూపకుండఁ గలుగుదును?” అని మనోహారిణి యుత్తరము చెప్పెను. “ఒకరితండ్రి మఱియొకరిని ప్రేమించినంతమాత్రముచేత నాతని కూఁతురుకూడ నాతనిపుత్రుని ప్రేమించుట సహజ మగునా? అట్లయిన పక్షమున మాతండ్రిగారితనితండ్రిని ద్వేషించిరి గనుక నేనుకూడ ఈతనిని

ద్వేషింపవలయును. అయినను నా కీవిజయసేనునియం దట్టిద్వేష మేమియుఁ గలుగలేదే?'' అని మిత్రరంజని మరల నడిగెను. అక్కయు చెల్లెలును తమలో తా మీప్రకారముగా సంభాషించుకొనుచున్న సమయములో దుర్జయుఁ డక్కడకు వచ్చెను. విజయసేనునిజూచి యాతనితండ్రిపేరు విన్నంతమాత్రముచేత తన సామంతరాజులలో ననేకులు తనయన్నగారికి మిత్రులుగా నున్నారన్నమాట స్మరణకు వచ్చి పట్టరానికోపముగలవాఁడయి, అంతేకాక ప్రజ లందఱును కొంతకాలమునుండి మనోహారిణియొక్క గుణసంపదకు సంతోషించి యామె తండ్రికిఁ గలిగినదురవస్థకు చింతిల్లి యాచిన్నదాని విషయమయి జాలిపడుచుండుటచేత లోలోపలనే రవులుచున్న కోపాగ్ని యిప్పు డాకస్మికముగా ప్రజ్వరిల్లిన వాఁడయి, దుర్జయుఁడు మనోహారిణిని కన్నులనిప్పులొలుక నెఱ్ఱఁజూచుచు, ఈర్ష్యాగ్రహగ్రస్తుఁడయి''మనోహారిణీ!నీవు తత్క్షణమే మారాచనగరు విడిచి నీతండ్రియున్నచోటికి పొమ్ము'' అని యుత్తరువుచేసి, మిత్రరంజనివంక తిరిగి ''అమ్మాయీ! ఈమె నింతకాలము నీనిమిత్తమయి యిక్కడ నుంచవలసినవాఁడ నయితిని'' అని చెప్పెను. అప్పుడు మిత్రరంజని తండ్రితో ''నాన్నగారూ! నే నప్పు డీమెను నాయొద్దనుంచుఁడని మిమ్ము ప్రార్థించి యుండలేదు. నే నాకాలమునందు మిక్కిలి పసిదాన నగుటచేత నాకప్పు డీమెయోగ్యత తెలియదు. ఈమె యోగ్యత నా కిప్పుడు పూర్ణముగా తెలిసినది కాఁబట్టి యీామె నిక్కడనుండి పంపివేయవలదని మిమ్మిప్పుడు వినయ పూర్వకముగా ప్రార్థించుచున్నాను. ఈమెయు నేనును చిన్నప్పటినుండియు కలిసి భోజనము చేయుచు, శయనించుచు, ఆడుకొనుచు, చదువుకొనుచు, ఒక్కచోట పెరిఁగినాము. ఈమె నెడఁబాసి నే నొక్కనిమిషమయినను వేఱుగా

నుండ లేను,'' అని బహువిధముల మనోహారిణివిషయమయి మాటాడఁ జొచ్చెను. కూఁతు రెంత చెప్పినను దుర్జయుఁ డామెమాట వినక "యుక్తాయుక్తము లెఱుఁగని బుద్ధిహీనురాలవు గనుక నీవీమెను పంపి వేయవలదని నన్ను వేఁడుచున్నావు. ఈమె తేనెమాటలుచూచి నీవు మోసపోవుచున్నావు గాని నిజ మెఱుఁగఁజాలకున్నావు. ఈమె వినయమును, శాంతస్వభావమును, మంచిమాటలునుజూచి భ్రమించి ప్రజలీమెవిషయమయి జాలిపడుచున్నారు. ఈమె యిక్కడనుండి వెడలినఁగాని నీగుణసంపద బయలఁపడదు. ఈమె నిక్కడనుండి పంపివేయుటకయి నేను నిశ్చయించుకొన్నాఁడను గనుక నాతో నీ వీమెవిషయమయి యేమి చెప్పినను వినఁగలవాఁడనుగాను. నీవిఁక మాటాడకుము'' అని చెప్పి లోపలికిఁబోయెను.

తా నెంతచెప్పినను తండ్రి తనమాటలు వినక పెడచెవిని బెట్టినందున, ఇఁక నాతనితో మాటాడినకార్యములేదని తెలిసికొని మిత్రరంజని యప్పగారితో తానుకూడపోవుటకు నిశ్చయము చేసికొనెను. అందుచేత చెలికత్తె లిద్దఱును ఆలోచించుకొని యారాత్రియే బయలుదేఱి ధర్మపాలుఁ డున్నదండకారణ్యమార్గమునఁ బోయిరి. వారు బయలుదేఱకముందు తా మట్టి రత్నాభరణములతోను విలువ వస్త్రములతోను వెళ్ళుట యుపాయకర మని తెలిసికొని సామాన్య వేషములతోఁ బోవ నిశ్చయించుకొనిరి. వారిలో మిత్రరంజని తా మిద్దఱమును కాపు కన్నెలవలె వేషము వేసికొన్న యెడల యుక్తముగా నుండు నని చెప్పెను గాని మనోహారిణి యిద్దఱును స్త్రీవేషములతో వెళ్ళుటకంటె నొక్కరు పురుష వేషమును ధరించుట యుక్తముగా నుండుననియు తాను మగవేషము వేసికొని యన్నగారివలె నుండెదననియుఁజెప్పి యామె నొడఁబఱిచెను. అప్పుడు వా రాప్రకారముగా

బీదవేషములు వేసికొని పేరుకూడ మార్చుకొని కొంతసొమ్మును నగలును పట్టుకొని మనోహారిణి భద్రుఁ డనునామముతో నన్నగారి వలెను, మిత్రరంజని పార్వతి యనునామముతో చెల్లెలివలెను బయలుదేఱిరి.

అప్పుడు మనోహారిణికి పురుషవేషముతో పురుషధైర్యము కూడ వచ్చినట్లు కానఁబడెను. ఈమాఱువేషముతో వారిరువురును సత్రములలో భోజనములుచేసి పల్లెలదారిని ప్రయాణములుచేయుచు కొన్నిదినములలో దండకారణ్యము ప్రవేశించిరి. అరణ్యములో ప్రవేశించినతరువాత వారికి మునుపటివలె భోజనములు చేయుటకు సత్రములుగాని పరుండుటకు చావళ్ళుగాని కనఁబడలేదు. నడుచుటకు మంచిమార్గము లయినను లేక యడవిలోఁ గలయిఱుకుదారు లెల్లను కఱుకురాళ్ళతోను ముండ్లతోను నిండియుండెను. అటువంటి దుర్గమారణ్యములో కొంతసేపు నడిచినతరువాత వారు రాఁకలిగొన్నవారయి మార్గాయాసముచేత మిక్కిలి బడలిరి; ఇంతవఱకును కథలును నవ్వుమాటలునుచెప్పి చెల్లెలి కుత్సాహము కలిగించుచున్న భద్రుఁడు సహితము క్షుత్పీడచేతను మార్గశ్రమముచేతను ధైర్యముచెడ్డవాఁడయిన యోఁడుదానివలె నేడ్చుచు తా నప్పుడు ధరించియున్న పురుషవేషమున కవమానము తెచ్చితినని యొప్పుకోవలసినవాఁ డయ్యెను. ఇఁక పార్వతియవస్థ చెప్పవలసిన పనియే లేదు. ఆమె యిఁక తా నడుగడు దూరమయినను నడవలేనని చెప్పి యొకరాతిబండమీఁద కూలఁబడెను. అప్పుడు స్త్రీలకు కష్టసమయములయందు ధైర్యముచెప్పి యుత్సాహముపుట్టించుట పురుషధర్మమని స్మరణకుఁదెచ్చుకొని పయికి మనస్సులో లేనిధైర్యము నవలంబించి చెల్లెలినిజూచి "చెల్లాయీ! అధైర్యపడఁబోకు, లేచి మెల్లగా ముందుకు రెండడుగులు వేయుము.

మనము శీఘ్రముగానే గమ్యస్థానమును చేరుదుము” అని భద్రుఁడుత్సాహవాక్యములు పలుకజొచ్చెను. కాని కృత్రిమపౌరుషమును తెచ్చిపెట్టుకొన్న ధైర్యమును వారిమనస్సుల కుల్లాసమును కలిగింపఁ గలిగినవి కావు. వా రిప్పుడు దండకారణ్యములోనే యున్నను రా జెక్కడ నున్నాఁడో వారికి తెలియదు; అడవిమృగములచేతఁగాని క్షుత్పిపాసలచేతగాని యడవిలోఁబడి దారిగానక చావవలసివచ్చునేమో యని వారిమనస్సులలో భీతిపుట్ట నారంభించెను. ఈసంగతులనే యాలోచించుకొనుచు వా రొకచెట్టునీడను కూరుచుండి యుండఁగా, ఆదారి నొకగొల్లపిల్లవాఁడు పోవుచుండుట తటస్థించెను. వానినిజూచి భద్రుఁడు “ఓగోపకా! నాచెల్లె లయిన యీచిన్నది దారినడచుటచేత బడలిన దయి తిండిలేక సొమ్మసిల్లుచున్నది. ఈయరణ్యమునందు భూతదయచేతఁగాని ధనాశచేతఁగాని మా కన్నపానము లిచ్చి విశ్రాంతి కలుగఁజేయఁగల తా వున్నయెడల మమ్మక్కడ జేర్చి మాప్రాణసంరక్షణను చేయుము” అని యడిగెను.

ఆగొల్లపిల్లవాఁడు తా నొకగొల్లవానిసేవకుఁడ ననియు, తన యజమానుఁడు తనయింటిని పశువులను అమ్ముకొని మఱియొకచోటికి లేచిపోఁబోవుచున్నాఁ డనియు, అక్కడకు సమీపములోనున్న యాతనియింటికి తనతోఁగూడ వచ్చెదుపక్షమున కలకొలఁదని భోజనము లభించుననియు చెప్పెను. ఇల్లు సమీపములో నున్నదని వినుటచేత క్రొత్తబలమువచ్చినవారయి వానివెంట వారిద్దఱును నడిచిపోయి గొల్లవాని యిల్లుచేరి వానియింట భోజనముచేసి, వానియింటిని పశువులను కొని తమ్మచ్చటకు తీసికొనివచ్చిన యాపిన్నవానిని తమకు సేవకునిగా నేర్పఱుచుకొని, వా రక్కడ నివాసముచేసిరి. ఇట్లు చేయుటవలన వారికి తలదాఁచుకొనుట కొకయిల్లును భోజనపదార్థ

ములునుకూడ లభించినందున, ధర్మపాలుఁ డాయరణ్యములో నెక్కడ నున్నాఁడో తెలుసుకొనువఱకును తా మక్కడనుండుటకు వారు నిశ్చయించుకొనిరి. వా రక్కడ మార్గాయాసమును తీర్చుకొని విశ్రాంతిని పొంది దినదినక్రమమున వా రాస్థలమున కలవాటు పడినకొలఁదిని వా రప్పుడు ధరించుకొనియున్న కాపువేషముల కనుకూలముగా వారి కాయడవి యింట నున్నట్టే సుఖదాయకము కానారంభించెను. అయినను భద్రుఁడు తా నొకప్పుడు మనోహారిణి యయియుండి విజయసేనుని కామించుట మొదలయిన సంగతులను తలపోయుచు, తనప్రియుఁ డయినవిజయసేనుఁ డెంతోదూరములో నున్నాఁ డని భావించుకొనుచుండును. కాని యతఁ డిప్పు డాయరణ్యములోనే యున్నందున కొన్నిదినములలోనే యొకవింత తటస్థ మయ్యెను.

విజయపురసామంతరా జయినదృఢసేనుఁడు తనమరణకాలము నందు పెద్దకుమారుఁ డయినమాధవసేనుని తనయొద్దకు బిలిచి, మిక్కిలి పసివాఁడయి కడగొట్టుకొడు కయినవిజయసేను నాతని కొప్పగించి, తమవంశమునకును స్థితికిని తగినట్లుగా నాబాలునకు విద్యాబుద్ధులు చెప్పించి బాగుచేయవలసినదని చెప్పెను. కాని పితృభక్తియు భాతృవాత్సల్యమును లేనియామాధవసేనుఁడు తనతండ్రి యాజ్ఞయందు గౌరవ ముంచి తమ్ముని విద్యావిషయమయి శ్రద్ధవహింపక, విజయసేనునియం దనాదరముచూపి యాతనియన్నపానాదుల విషయముననైనను తిన్నగా విచారింపకుండెను. ఇట్లున్నను విజయసేనుఁడు స్వభావముచేతనే తండ్రియొక్క సుగుణసంపదను పొందినవాఁడయి విద్యాలాభము లేనివాఁ డయినను బుద్ధిమంతుఁ డయి విశేషవిద్యావంతునివలె వినయవిధేయత్వాది సమస్తసద్గుణములను గలిగి ప్రవర్తించుచుండెను. తమ్మునియొక్క యుత్తమగుణములను జూచి మన

స్సులో నసూయగలవాఁ డయి మాధవసేనుఁ డాతనిచావు వేఁడి, తన కోరిక సిద్ధించునిమిత్తమే వెనుక జెట్టితోడి పోరాటమునకు తనతమ్ముని౯ బంపెను. అంతేకాక మాధవసేనుఁ డాతనికనేకవిధములయిన బాధలు కలిగించినందున విజయసేనుఁడు బ్రతుకుటకంటె మరణము నొందుటయే యుత్తమ మని యెంచుకొనియుండెను.

తా నొకటి తలఁచిన దైవ మొకటి తలఁచును. జెట్టితోపోరాడి చచ్చునన్నయుద్దేశముతో విజయసేనుని అన్నగారు మల్లయుద్ధమునకుఁ బంచినను, అతఁ డట్లు చావక విజయము నొందెను. అందుచేతవిఫల మనోరథుఁ డయినమాధవసేనునికి తమ్మునియెడల మఱింతయీర్ష్యయు ద్వేషమును ప్రబలి యేరాత్రియైనను విజయసేనుఁడు నిద్రించెడి యింటికి నిప్పుపెట్టించవలె నని యతఁ డొకయాప్తునితో నాలోచించెను. ఈసంగతి యేలాగుననో విజయసేనుని తండ్రినాటినుండియు విశ్వాసముతో సేవించుచున్న యొకముసలిసేవకునికి తెలిసినందున, అతఁడు దృఢసేనునియం దుండిన విశ్వాసముచేతను తండ్రియొక్క సుగుణముల నన్నిటిని వహించుటనుబట్టి విజయసేనునియందుఁ గలిగినప్రేమచేతను విజయసేనుఁడు విదర్భనుండి రాఁగానే యూరిబయలి కెదురుగావెళ్ళి కన్నీరునించుచు "ఓవిజయసేనా ! నీవెందు కింతమంచివాఁడ వయి నావు? నీ కింత బలధైర్యసాహసము లేలకలుగవలెను? నీవా జెట్టి నేల జయింపవలెను? ఇతరుల తేజోబలాదులనుజూచి లోకము సహింపదు గదా? నీకీర్తి నీకంటె ముందుగానే యీపట్టణమునకు వచ్చినది" అని ప్రలాపింప మొదలుపెట్టెను. వృద్ధసేవకుఁ డైనయాగోపాల దాసునిమాటలయర్థము తెలిసికోలేక విజయసేనుఁ డేమివిశేషము లని యడిగెను. దుష్టుఁ డయినదుర్జయుఁడు తమ్ముఁడు ప్రజానురాగము కలవాఁ డగుట కోర్వలేనివాఁడయి యిప్పుడు మల్లయుద్ధము

నందలి విజయమువలనఁ గలిగిన సీకీర్తి కసూయపొంది యీరాత్రినో శయనగృహమునకు నిప్పు ముట్టించి నిన్ను చంపింప నుద్దేశించు కొన్నాఁ డనియు, ఇప్పుడు పట్టణములోనికిఁబోవక తప్పించుకొని పాఱి పోవుట శ్రేయస్కర మనియు, చెప్పి యావృద్ధుఁడు తనకొంగునను్న రూపాయలమూటవిప్పి ముందు పెట్టి "ఓవిజయసేనా! నీయొద్ద ధనము లేదని యెఱిఁగి నీనిమిత్తమే యీనాలుగువందలరూపాయలును తెచ్చి నాఁడను. ఇవి నేను నీతండ్రియొద్ద కొలువున్న కాలములో సంపాదించిన యార్జనలోనుండి మిగుల్చుకొని ముసలితనములో శక్తియుడిగిపని చేయలేనికాలమున కక్కఱకువచ్చునని దాఁచుకొన్నాఁడను. ఈసొమ్ము నీ వంగీకంపుము. అడవిలోని పక్షుల కాహారము కల్పించినదయామయుఁ డయినయీశ్వరుఁడు నా కాహారము లేకుండఁ జేయఁడు. వృద్ధుఁడ నని సంశయింపక నన్నుకూడ నీ సేవ కంగీకరింపుము. నేను ముసలివాఁడ నయినను పడుచువానివలెపనిచేసి సమస్తవిధములచేతను నీకు సహాయుఁడ నయ్యెదను." అని సొమ్ము చేతి కిచ్చెను. అప్పుడు విజయసేనుఁడు సంతోషమును పట్టఁజాలక యద్భుతపడి కొంతతడవు నోటమాటరాక యూరకుండి తరువాత మెల్లఁగా "ఓగోపాలదాసా! నీ వెంతమంచివాఁడవు! నీ వీకాలమునకు తగినవాఁడవుకావు. ఈకాలమునం దెక్కడఁజూచినను స్వప్రయోజనపరత్వముతప్ప మఱియొకటి కానఁబడదు. ఇఁకముం దెల్లకాలమును మన మిద్దఱమును గలిసి యుందము. నీవు వయస్కాలములో కష్టపడి సంపాదించుకొన్న యీధనము వ్యయపడకుండ మనజీవనము నిర్వర్తమయి నేనేదో మార్గము నాలోచించెదను. పోదమురము." అని చెప్పెను.

ఇట్లు విశ్వాసి యయినసేవకుఁడును ప్రేమాస్పదుఁ డయిన చిన్నయజమానుఁడును బయలుదేఱి యెక్కడకుపోవలెనో తెలియక

నడిచినడిచి దండకారణ్యము ప్రవేశించి, అక్కడ భోజనము దొరకక భద్రుడును పార్వతియును చిక్కులు పడ్డన్నో చిక్కులు పడుచుండిరి. వారక్కడ నెక్కడనైన మనుష్యసంచారముగల ప్రదేశము దొరుకు నేమోయని యందందు తిరుగుచు నెక్కడను నరునిపొడగానక యాఁకలిచేత మిక్కిలి యలసిపోయిరి. అప్పుడు గోపాలదాసుఁడు తన యజమానునిజూచి "ఓతండ్రీ నేనిప్పుడాఁకలిచేత చచ్చిపోవుచున్నాను. ఇఁక నే నడుగుతీసి యడుగుపెట్టలేను. నామీఁద దయయుంచుము. నే నీయడవిలో ప్రాణములు విడిచెదను" అని యొకచోట చతికిలఁబడెను. అతఁడు బలహీనుఁడుగా నుండుట తెలిసికొని విజయసేనుఁడాతనికి ధైర్యము చెప్పి, ఆముసలిసేవకునిని తనమూపులమీఁద నెక్కించుకొని కొంతదూరము నడిచి యాతనిని సురక్షితమయిన యొక చెట్టునీడను దింపి, "ఓయీ! నీ వధైర్యపడఁబోకు, కొంతసేపు నీ వీచెట్టునీడను విశ్రాంతిపొందుచుండుము. నే నింతలోనెక్కడికైనను వెళ్ళి నీ కాహారము సంపాదించుకొని వచ్చెదను" అని చెప్పి తా నొక్కఁడును బయలుదేఱెను. అతఁ డాప్రకారముగా కొంతదూరము నడచునప్పటి కడవిలో ధర్మపాలుఁ డున్నచోటికివచ్చుట తటస్థించెను. ఆసమయమందు రాజును మిత్రులునుగలిసి భోజనమునకుఁ గూరు చుండిరి. వారిలో రాజు ముందువైపున మనోహరమయిన యొక చెట్టునీడను గడ్డిమీఁద కూర్చుండి యుండెను.

అప్పుడాఁకలిబాధచేత నన్నిటికిని తెగించినవాఁడయి యాతని యన్నమును బలాత్కారముగానైన దీసికొన నిశ్చయించుకొనివిజయ సేనుఁడు కత్తినిదూసికొని రాజును సమీపించి "ఆగు నామాటవిని యిఁకతినుట మానివేయుము. నాకు నీయన్నము కావలెను" అని గంభీరగంస్వరముతో కేకవేసెను. రా జాతనివంకఁజూచి "ఓయీ! నీ

వేయాపదమూలమున నైన నిట్లు చేయుటకు సాహసించినావా? లేక నీ వితరులగౌరవ మెఱుఁగని మోటుతనమువలన నిట్లు తెగించినావా?'' అని యడిగెను. అందుమీఁద విజయసేనుఁడు "అయ్యా! నే నాఁకలి చేత చచ్చిపోవుచున్నాను'' అని బదులుచెప్పెను. అంతయాఁకలి బాధించుచున్నపక్షమున తమతోఁ గలిసి యథేచ్ఛముగా సుఖభోజనము చేయవచ్చునని రాజు చెప్పెను. అప్పుడు రాజుయొక్క శాంత వచనములచేత చేతనున్నకత్తిని క్రిందపడవైచి, తా నంతమోటు తనముగా అన్న మడిగినందునకు సిగ్గుపడినవాఁ డయి "అయ్యా! మిమ్ము వేఁడుకొనుచున్నాను. నాయపరాధము క్షమింపుఁడు. ఈయడవిలోఁ గానఁబడుటచేత మీరును దయాశూన్యులైన యడవి మనుష్యులుగానే యుందు రని భావించి ముఖమున లేనికా్రర్యమును తెచ్చుకొని యాజ్ఞాపించినట్లు పలికినాను. మీ రెవ్వ రయినను నాయిప్పటిమాటలను పాటిగాఁ బట్టఁబోకుఁడు. మీ రెన్నఁడయిన మంచిదశయం దున్నవారై యుండి, పాత్రదానము చేయుట కెఱిఁగిన వారయి,ఇతరులకష్టములనుతొలఁగింపనేర్చినవారయి, కరుణయెట్టిదో యెఱిఁగినవా రయి యుండినపక్షమున, నామాట లిప్పుడు మీమనస్సులో నామీఁద జాలిపుట్టింపవచ్చును'' అని వినయపూర్వకముగా పలికెను. రా జామాటలు విని "ఓయీ! నీ వన్నట్టు మే మొకప్పుడు మంచిదశయం దుండినవారమే మే మనేకపాత్రదానములు చేసిన వారమును, పరులకష్టములను తొలఁగింపనేర్చినవారమును, అగుదుము: మే మిప్పుడు వనవాసముచేయుచున్నను కొంతకాలము పురములలోనుండి కరుణామహిమను తెలిసికొన్నవారమే. కాఁబట్టి యిప్పుడు నీవు మావలన నతిథిసత్కారమునుపొంది తృప్తిగా నిష్ట భోజనము చేయుము'' అనిచెప్పెను. ఆమాటలకు సంతోషించివిజయ

సేనుఁడు "అయ్యా! ఆఁకలిచేతను ముసలితనముచేతను బాధపడుచు నామీఁదఁ గలయవ్యాజప్రేమచేతనే కాళ్ళీడ్చుకొనుచు నావెంట నడిచివచ్చిన వృద్ధుఁ డొకఁడు వెనుక నిలిచియున్నాఁడు. అతనినితృప్తి పఱుచువఱకును నానోటి కొక్కమెతుకయినను పోదు." అని మరల చెప్పెను. అట్లయినపక్షమున నీవు వెంటనేపోయి యాతని నిక్కడకుఁ దీసికొనిరమ్ము. మీరువచ్చువఱకును మేము భోజనములుమాని వేచి యుండెదము. పొమ్ము" అని రాజు వేగిరించెను. అప్పుడు విజయ సేనుఁడు మేఁతనిమిత్తము తనపిల్లను గొనివచ్చుటకై పరుగెత్తు లేడివలె పరుగెత్తి, గోపాలదాసుని తనవీపుమీఁద నెక్కించుకొని క్షణకాల ములో మరలవచ్చెను. అంతట రాజు వారివంకఁజూచి "ఓయీ! నీ వీవృద్ధుని క్రిందదింపి మీ రిద్దఱును యథేష్టముగా భోజనములు చేయుఁడు" అని చెప్పి వారిద్దఱికిని కడుపునిండ భోజనము పెట్టించెను. ఆముసలివాఁ డన్నము తిని తేరుకొని మరల నెప్పటియుత్సాహమును బలమునుగలవాఁ డయ్యెను. భోజనము లయినతరువాత రాజువిజయ సేనుఁ డెవ్వఁడో యడిగి తెలిసికొని, అతఁడు తనబాల్యమిత్రుఁ డయిన దృఢసేనుని పుత్రుఁ డగుటకు సంతోషించి, బహువిధముల నాదరించి యప్పటినుండియు వృద్ధసేవకునితోఁగూడ విజయసేనుని తనయొద్దనే యుంచుకొనెను. భద్రుఁడును పార్వతియు దండకారణ్యమునకు వచ్చి గొల్లవాని యిల్లుకొని వాసము చేయనారంభించిన కాలములోనే విజయసేనుఁడు వచ్చి యిక్కడ ప్రవేశించెను.

అటుతరువాత భద్రుఁడును పార్వతియు వనములో సంచరిం చుచు నొకనాఁడు చెట్లయాకులమీఁదను లేతబెరళ్ళమీఁదను మనో హారిణి పేరును మనోహారిణిమీఁది పద్యములును వ్రాసియుండుట

చూచి మిక్కిలి యద్భుతపడిరి. ఇవెవ్వరు వ్రాసియుందురా యని యాశ్చర్యపడుచుండఁగా మనోహారిణి యిచ్చినహారము కంఠమున వేసికొని విజయసేనుఁ డాదారిని బోవుచు వారికంటఁబడెను. వా రాతనిని జూచి సమీపమునకువెళ్ళి పలుకరించిరి. కాని యతఁ డాభద్రుఁడే ప్రేమాస్పదము లగుమృదుమధుర వచనములచేతను నిరుపమానౌదార్యముచేతను తనహృదయము నాకర్షించి తన్నీవృక్షములమీఁదనెల్ల ప్రేమనుదెలుపు గీతములను పద్యములను వ్రాయునట్లు చేసినమనోహారిణి యని తెలిసికోలేకపోయెను. అయినను భద్రుని యొక్క సౌజన్యమునకును వాక్కౌశలమునకును సంతోషించి విజయసేనుఁ డాగొల్లపిల్లవానితో సంభాషణ కారంభించెను. ఇట్లు సంభాషించుచున్నసమయములో భద్రునియందు తనహృదయేశ్వరి యైన మనోహారిణిపోలిక కొంతయున్నట్లును ఆమెకుఁగల స్వాభావికలజ్జా సౌకుమార్యాదులుమాత్రము లేకున్నట్లును, అతని మనస్సునకుఁ దోఁచెను. అప్పుడు భద్రుఁడు పురుషధర్మము లయిన ధైర్యవాచాలత్వాదులను నటించుచు విజయసేనునితో ప్రసంగధోరణిని చమత్కారముగా కాముకజనప్రశంసను దెచ్చి, "ఎవ్వఁడో కానియొకకాముకుఁడు కొన్ని దినములనుండి మావనమునందు తిరుగుచు, చూచినచెట్లమీఁదనెల్లను మనోహారిణియని గోళ్ళతో చిత్రించుచు, లేఁతమొక్కల చక్కనియాకులమీఁద తనవలపు తేటపడున ట్లాసుందరిసౌందర్యమునే వర్ణించి పద్యములను వ్రాయుచు, మనోహరము లయిన యీవనవృక్షముల స్వాభావికసౌందర్యమును చెడఁగొట్టుచున్నాఁడు. అతఁ డెవ్వఁడై యుండును? అతఁడు నాకు కనఁబడినపక్షమున, తగినహితమును జెప్పి కొంచెముకాలములోనే నే నాతనిని పట్టుకొన్న వలపుపిచ్చిని వదలఁగొట్టి వేయుదును" అని పలికెను.

అప్పుడు విజయసేనుఁ డాకాముకుఁడు తానే యనియు, చెప్పఁ దలఁచుకొన్న హితమేదో చెప్పి వలపు వెఱ్ఱినికుదుర్చవలసిన దనియు భద్రుని నడిగెను. అందుమీఁద భద్రుఁడు ప్రతిదినమును నీ వొక్కసారి మాయింటికి వచ్చి చూచిపోవుచుండవలసిన దనియు, అప్పుడు తాను మనోహారిణివలె నటించెద ననియు, నేను నిజమయిన మనోహారిణినే యనుకొని యామె ననుసరించినట్లే నీవు నన్ననుసరించుచుండవలసిన దనియు, నే నప్పుడు స్త్రీలు కాముకులయెడ నటించు నటనలన్నియు నీయెడల నటించి నీయంతట నీవు సిగ్గుపడి నీవలపు పిచ్చిని వదల్చుకొనునట్లు చేసెద ననియు, ఈకామోన్మాదమడఁగుట కింతకంటె మంచిమందు లేదనియు, చెప్పెను. విజయసేనున కీమందు నందు విశ్వాసము లేకపోయినను, అతఁడు ప్రతిదినమును భద్రుఁ డున్నయింటికి వచ్చి వినోదార్థముగా వలపునటించి యనుసరణము చేయుచుండెద నని యొప్పుకొనెను. అతఁ డాప్రకారముగా నిత్యమును భద్రుఁ డున్నయింటికి వచ్చి యాతనిని చెల్లెలిని చూచుచు భద్రుని మనోహారిణీ యని పిలుచుచు, తమప్రియురాండ్ర యను గ్రహ సంపాదనమునకయి లేఁతవయస్సులో నున్న కాముకులు వారి యెడల చేయు ముఖస్తుతులు ప్రియవచనములు మొదలయినసమస్త నటనలను భద్రునియెడలఁ బ్రయోగించుచుండెను. కాని యిందు వలన విజయసేనునికి మనోహారిణిపయిని గలిగియున్న కామోన్మాదము మాత్ర మణుమాత్రమును తగ్గలేదు. భద్రుఁడే నిజమయినమనోహారిణి యన్నమాట తెలియనందున విజయసేనుఁ డిదియంతయు వేడుకకొఱకు జరవుచున్న యాటగానే భావించుకొనుచున్నను, ఇందుమూలమున నతఁడు తనమనస్సులో నున్నదంతయుఁ జెప్పివేసి తృప్తిపొందఁగలుగుట కవకాశము కలిగెను. అయినను భద్రునికి

మాత్రము వలపు తేటపఱచెడి యామాట లన్నియు నిజముగా తన్నుద్దేశించియే పలుకఁబడినట్లు తోఁచి యావినోదమువలన నిజమయిన యానందమే కలుగ సాగెను.

ఆబాలకాము లిద్దఱును కొన్నిదినము లీప్రకారముగా సంతోషముతోఁ గడపిరి. ఈవినోదమువలన భద్రునికి సంతోషము కలుగుచున్న దని తెలిసికొని మంచిస్వభావముగల యాపార్వతి యతని యానందమున కెంతమాత్రమును భంగము కలిగింపక యతనిని మనసువచ్చినట్లు వినోదింపనిచ్చుచు, తానుగూడ వారి కపటనాటకమువలన వినోదించుచు, రాజువసించెడుస్థలమును తా మావఱకే విజయసేనునివలన నెఱిఁగినవారయినను మనోహారిణి యింకను తన తండ్రి యయినరాజుగారిని సందర్శించి యతనికిఁ దన్ను తెలుపుకోలే దన్న సంగతినిగూడ భద్రునికి స్మరణకు లేకుండెను. కాని భద్రుఁ డొకనాఁ డాయరణ్యములో రాజును కలిసికొని సంభాషించుట తటస్థించెను. అప్పుడు రాజాతనిని నీతల్లిదండ్రు లెవ్వరని యడిగెను. భద్రుఁడు తాను గొప్పవంశమునందు పుట్టినాఁడ నని మాత్రము చెప్పి యూరకుండెను. చక్కనివారిలో నెల్ల మిక్కిలి చక్కనివాఁ డయిన యాగొల్లపిల్లవాఁడు రాజవంశపువాఁడని రాజున కప్పు డెంతమాత్రమును సందేహము కలుగనందున, రాజాతని మాటలకు నవ్వి మఱి యేమియు ప్రశ్నలు వేయకుండెను. రాజారోగ్యదశలోను సుఖస్థితిలోను ఉండుటకు సంతోషించి భద్రుఁడు తా నప్పుడు మఱేమియు ప్రసంగింపక యావత్సంగతులును కొన్నిదినములలోనే రాజునకు విన్నవింపఁ దలఁచుకొని యప్పటికి సెలవు గైకొని వెడలి పోయెను.

ఒకనాఁటిప్రాతఃకాలమున విజయసేనుఁడు భద్రునిఁ జూచుటకయి బయలుదేఱి వెళ్ళుచుండఁగా త్రోవలో నొక మనుష్యుఁడు పరుండి నిద్రపోవుచుండఁగా త్రాచుపా మొకటి వానిమెడకు చుట్టుకొని యుండెను. విజయసేనుఁడు సమీపింపఁగానే యాతనియడుగులచప్పుడు విని పాము పట్టు విడిచి మెల్లఁగా చేరువపొదలోనికి ప్రాఁకి పోయెను. అతఁడు మఱింత దగ్గఱగా పోయి పొదవంకచూచునప్పటికి వ్యాఘ్ర మొకటి కాళ్ళు చాచుకొని పిల్లివలె పొంచుండి యాపడుకొనియున్న మనుష్యునిమీఁదికి దుముకుటకు సిద్ధముగా నుండెను. అప్పు డామనుష్యుని పులివాతఁ బడకుండ రక్షించుటకయి భగవంతుఁ డచ్చటికి విజయసేనుని బంపినాఁడేమో యనునట్లు కానఁబడెను. అప్పు డొడ లెఱుఁగక నిద్రించుచున్న యామనుష్యుని మొగమువంక తేఱిపాఱ చూచునప్పటి కతఁడు క్రూరుఁ డయి యింటికి నిప్పు పెట్టించి తన్ను చంపింపఁ దలఁచుకొన్న తనయన్నయైన మాధవసేనుఁ డయినట్లు తెలియవచ్చెను. అప్పు డతని మనస్సులో మొట్టమొదట కోపమువచ్చి మాధవసేనుని పులినోటఁ బడుటకయి విడిచిపెట్టవలెనన్న బుద్ధిపుట్టెనుగాని యింతలో నతఁడు తన సత్స్వభావముచేతను భ్రాతృవాత్సల్యముచేతను కోపమును మరల్చుకొని వెంటనే కత్తిదూసికొని పులిమీఁది కుఱికి దానిని నఱికి యన్నగారిప్రాణములు కాపాడెను. కాని యావ్యాఘ్రము తన ప్రాణములు పోవులోపల విజయసేనునిమీఁద పడి యతనిని గాయపఱిచి మఱిచచ్చెను. ఈప్రకారముగా విజయసేనుఁడు పులితో పోరాడుచున్న సమయములో మాధవసేనుఁడు మేలుకొని, తాను నిర్దయుఁడయి యనేకవిధముల హింసపెట్టినసహోదరుఁడే తనప్రాణసంరక్షణార్థమయి ప్రాణముల కాశపడక క్రూరమయిన యాఘాతుక

మృగముతో పోరాడుచుండుట చూచి సిగ్గుపడి, తానాతని యెడల చేసిన క్రూరకృత్యము లప్పుడు తలఁపునకు వచ్చి మనస్సునకు బాధింపఁగా పశ్చాత్తప్తుఁడయి, కన్నులనీరు కాలువలుగట్ట నేడ్చుచు తమ్మునిపాదములమీఁద పడి తన వెనుకటి యయోగ్యతను మఱచిపోయి తన్ను క్షమింపుమని బహువిధముల దీనత్వముతో వేఁడుకొన మొదలుపెట్టెను. అన్నగారి కనుతాపము కలిగినందుకు సంతోషించి విజయసేనుఁ డాతని నప్పుడే క్షమించెను. అప్పుడు సోదరు లిద్దఱును అన్యోన్యప్రేమతో గాఢాలింగము చేసికొనిరి. మాధవసేనుఁడు తన తమ్మునిప్రాణములు గొనవలెనన్న యుద్దేశముతోనే యీయడవికి వచ్చినను, అతఁ డాక్షణమునుండియు నిజమైనభ్రాతృస్నేహము గలవాఁ డయి తన తమ్ముని తన ప్రాణతుల్యునిగాఁజూచుకొన మొదలు పెట్టెను.

విజయసేనుని చేతికి పులివలన తగిలిన గాయమునుండి రక్తము విస్తారముగా ప్రవహించినందున, బలహీనత చేత భద్రునియొద్దకు తాను స్వయముగా వెళ్ళుటకు శక్తిలేనివాఁ డయి, అన్నగారితో తాను నవ్వులాటలకయి మనోహారిణి యని భద్రుని పిలుచుచుండుట మొదలుగాఁగల వినోదకథనంతను జెప్పి యచ్చటికిఁబోయి యాతనితో తనకిప్పుడు సంభవించిన యవస్థను తెలిపిరమ్మని మాధవసేనుని ప్రార్థించెను. మాధవసేనుఁ డక్కడనుండి తిన్నగా భద్రునియింటికి నడిచి విజయసేనుఁడు తనప్రాణరక్షణము చేసినవిధము నంతను భద్రుని తోను పార్వతితోను జెప్పి, ఆతని ధైర్యశౌర్యములను కొంతసేపు పొగడిన తరువాత తానాతని యన్నగా రయినమాధవసేనుఁ డగుటయు చిన్నప్పటినుండియు తానాతని ననేకవిధముల కష్టపెట్టుటయు

తా నిప్పుడు పశ్చాత్తాపము కలవాఁడై తమ్ముని తనబహిఃప్రాణము నుగాఁ జూచుకొనుచుండుటయుకూడ జాలిపుట్టునట్లుగాఁ జెప్పెను.

తాను జేసినయపరాధములనిమిత్తమయి మాధవసేనుఁడు నిజమయినపరితాపమునుపొంది తమ్మునియెడల తన కిప్పుడు గలిగిన ప్రేమను తెలుపునప్పు డాతనిముఖమునందును మాటలయందును గనఁబడిన దైన్యమును సౌజన్యమును జూచి పార్వతి మనసు కరఁగినదయి యాతనియెడల మోహావేశము కల దాయెను. భ్రాతృవిషయమున తాను చేసిన నేరమును గూర్చి తనకుఁ కలిగినసంతాపమును దెలుపునప్పుడు పార్వతి జాలిపడుచుండుట చూచి యామెమీఁద మాధవసేనునకును ప్రేమ కలిగెను. కాముఁ డీప్రకారముగా మాధవసేనునియొక్కయు పార్వతియొక్కయు మనస్సుల నుఱ్ఱూఁత లూఁచుచుండఁగా, విజయసేనుఁడు పులిచేత గాయపడి కష్టదశయం దుండుట తలఁచుకొని ప్రేమాతిశయముచేత మనస్సుతల్లడిల్ల భద్రుఁడు మూర్ఛపోయెను. కొంతసేపటికి మూర్ఛ తెలిసినతరువాత భద్రుఁడు మాధవసేనుని జూచి తాను మనోహారిణి ననుకొను చుండుటచేత ప్రియులకాపత్తు వచ్చినప్పుడు ప్రియురాం డ్రెట్లుమూర్ఛిల్లుదురో చూపుటకయి యిట్లు మూర్ఛ నటించితి ననియు, తా నెంతసరిగా మూర్ఛ నటించెనో యావివరమును విజయసేనునితోఁ జెప్పవలయు ననియు, చెప్పెను. వెలవెలపాఱుట మొదలయిన ముఖలక్షణములనుబట్టి యది నిజమయినమూర్ఛయే కాని నటించుట కాదని తెలిసికొని, ఆచిన్నవాఁడు స్త్రీవలె నంత పిఱికివాఁ డగుట కాశ్చర్యపడుచు, మాధవసేనుఁడు భద్రుని జూచి "నీవిప్పుడు మూర్ఛపోవుటను నటించినపక్షమున నీవు ధైర్యము నవలంబించి మగవానివలె నుండుటకూడ చక్కఁగా నటింపుము" అని పలికెను. "నేనిప్పు డాలాగుననే నటించు

చున్నాను కాని నేను స్వభావముచేత స్త్రీనిగానే యుండఁదగి యున్నాను.'' అని భద్రుఁడు నిజ మయినయుత్తరమునే చెప్పెను.

అక్కడ చాలసేపు సంభాషించినతరువాత మాధవసేనుఁడు తనతమ్ముఁ డయినవిజయసేనుఁడున్నచోటికి పోయి, అతనితో భద్రుని యింటివద్ద జరిగినదంతయుఁ జెప్పెను. విజయసేనునికి గాయముతగిలినదన్నమాట విన్నతోడనే భద్రుఁడు మూర్ఛపోవుటయు, అటుతరువాత తనమనస్సు మహాసౌందర్యవతి యైనపార్వతి యనుగోపయువతిమీఁద తగులుటయు, తనయభిప్రాయమును తాను తెలిపినతోడనే మాఱుమాటాడక యాగొల్లపడుచు తనప్రార్థన నంగీకరించుటయు తెలిపి తనశరీరము వేఱుచోట నున్నను ప్రాణము లన్నియు పార్వతిమీఁదనే యున్నవనియు తా నాచిన్నదానిని వివాహము చేసికొని యామెతో నీయరణ్యములోనే గొల్లవానివలె నుండుటకును విజయపురరాజ్యమును సర్వసంపదలును తమ్ముఁ డైనయతనికే విడచిపెట్టుటకును నిశ్చయించుకొన్నాఁడ ననియు కూడఁ జెప్పెను. అందుమీఁద విజయసేనుఁడు "నీ వాచిన్నదానిని వివాహమాడుటకు నేనంగీకరించినాను. వివాహమహోత్సవము రేపే జరగవచ్చును. మిత్రబృందముతోఁగూడ రాజును నీవివాహమునకు విందుకు పిలిచెదను. ఈకార్యము నంగీకరింపవలసినదని నీ విప్పుడే పోయి యాగొల్లచిన్నదానిని వేఁడుకొని యొప్పింపుము. ఇప్పు డాచిన్నది యొంటిగా నుండును. అదిగో చూడు ఆచిన్నదానియన్న యిక్కడకే వచ్చుచున్నాఁడు'' అనిచెప్పెను. ఆప్రకారముగా మాధవసేనుఁడు పార్వతియొద్దకు వెళ్లెను. అంతట భద్రుఁడు పులిచేత గాయమునిన్నతనమిత్రుని యొక్క క్షేమమును విచారించుటకయి యక్కడకు వచ్చెను.

అప్పుడాకస్మికముగా మాధవసేనునికిని పార్వతికిని గలిగినపరస్పరమోహాతిశయమునుగూర్చి వారు కొంతసేపు సంభాషించినతరువాత విజయసేనుఁడు తా నన్నగారిని వెంటనే పార్వతియొద్దకి పోయి రేపటిదినముననే వివాహమునకు సమ్మతించుట కామెను సమాధానపఱచిరావలసిన దని పంపివై నని చెప్పి, ఈసంతోషసమయమునందే తానుగూడ తనసమ్మోహనదేవతయయిన మనోహారిణిని వివాహము చేసికొన్నచో నెంతో ధన్యుఁడనయ్యెదనని చెప్పెను. భద్రుఁడాయేర్పాటున కంగీకరించి పయికి నటించుచున్నంత ప్రేమయే విజయసేనునికి నిజముగా మనోహారిణిమీఁద నున్నపక్షమున నాతనికోరికయు ఫలించు ననియు, రేపటిదినమున మనోహారిణిని నిజస్వరూపముతో వచ్చునట్లుచేసి యామెను విజయసేనుని పెండ్లియాడుట కొప్పించెద ననియు, చెప్పెను. పయి కద్భుతకార్యమువలె కనఁబడుచున్న యీపనిని నిర్వహించుట తానే మనోహారిణి యగుటచేత నాతనిచేతిలోనే యున్నను, భద్రుఁ డప్పుడు మహామాంత్రికుఁ డయినతనపినతండ్రివలన నేర్చుకొన్నమంత్రశక్తిచేత సాధించెద నని నటింపనారంభించెను. ఆమాటలకు సగము నమ్మకమును సగము సందేహమును మనస్సును బాధింపఁగా విజయసేనుఁడు భద్రునిజూచి "నీవు నిజముగానే యీపని నిర్వహింపఁగలవా? నన్నూరక పరిహాసము చేయుచున్నావా?" అనియడిగెను. "ఈశ్వరసాక్షికముగా చెప్పుచున్నాను నేనాపనిని నిశ్చయముగా నిర్వహింపఁగలను; కాఁబట్టి నీవు రేపు వస్త్రాలంకారభూషితుఁడవయి రాజును మిత్రులనునీ పెండ్లికి పిలువుము. నీవు మనోహారిణిని రేపు వివాహమాడఁదలఁచుకొన్నయెడల, ఆమె సమయమున కక్కడ ప్రత్యక్షమగును" అని దృఢముగా భద్రుఁడు చెప్పెను.

మఱునటిదినము ప్రాతఃకాలమున మాధవసేనుఁడు పార్వతి యొక్క సమ్మతి పడసినందున వారుభయులును రాజుసన్నిధికివచ్చిరి; అప్పుడు వారితోఁగూడ విజయసేనుఁడును వచ్చెను. ఏకముహూర్తము నందే రెండువివాహములను జరిగించుటకు వారందఱును సమావేశ మయినందునను, పెండ్లికూఁతురొక్కతె మాత్రమే యక్కడకువచ్చి నందునను, సభవారొండొరులమొగములు చూచుకొని తమలోఁ దాము తలపోఁతకు మొదలు పెట్టిరి. వారిలో ననేకులు భద్రుఁడు విజయసేనుని పరిహాసించుటకయి యీవేషము వేసె నని తలఁచి యుండిరి.

ఈవింతమార్గమున తనకూఁతురే యచ్చటికి రప్పింపఁ బడునని విన్నమీఁదట రాజు విజయసేనునిజూచి, ఆగొల్లపిల్లవాఁడు తానుజెప్పి నట్లు చేయఁగలఁ డని నీకునమ్మకమున్నదా?" అనియడిగెను. తనకేమి చెప్పుటకును తోఁచకున్నదని విజయసేనుఁడు చెప్పుచుండఁగా, భద్రుఁ డాస్థలమునకువచ్చి రాజునుజూచి "మీకోమార్తెను నేనిక్కడకు రప్పించెదుపక్షమున విజయసేనుని కామెనిచ్చి వివాహము చేయుటకు మీరంగీకరించెదరా?" అని యడిగెను. "ఆమె కరణముగా నిచ్చు టకు నాకు రాజ్యము లున్నను నే నంగీకరించెదను" అని రాజు ప్రత్యు త్తరము చెప్పెను. అటుతరువాత భద్రుఁడు విజయునివంక తిరిగి 'ఇక్కడకు రప్పించినపక్షమున నీ వామెను వివాహమాడెదవా?" అని ప్రశ్న వేసెను. "అనేకరాజ్యములకు నేను రాజు నయినను తప్పక వివాహమాడెదను." అని యతఁడు చెప్పెను. అంతట భద్రుఁడును పార్వతియుఁ గలిసి దూరముగా చెట్లమఱుఁగునకు వెళ్ళిరి. అక్కడ భద్రుఁడు తాను కట్టుకొన్నబట్టలను తీసివేసి, తాము వచ్చి నప్పుడు తెచ్చుకొన్నవస్త్రాభరణములను ధరించుకొని, మంత్రిబల

మక్కుఅలేకయే క్షణకాలములో మనోహారిణిగా మారెను. పార్వ తియు గొల్ల వేషమును తీసివేసి తనయమూల్యాలంకారములను వస్త్ర ములను ధరించుకొని విశేషాయాస మక్కఅలేకనే మిత్రరంజనిగా మారెను.

వారు చాటునకు వెళ్ళియున్న కాలములో రాజు విజయసేనుని జూచి యాగొల్లవానియందు తనకూఁతు రయినమనోహారిణిపోలిక చాలవఱకున్నదని చెప్పెను. ఆపోలికను తానును కనిపెట్టితి నని విజయసేనుఁడు చెప్పెను. ఇదయంతయు నెట్లు ముగియునో యని వా రనుకొనుచుండఁగా, ఎల్లవారును నద్భుతపడునట్లుగా మనోహారిణియు మిత్రరంజనియు స్వాభావిక వేషములతో నక్కడకు వచ్చిరి. మంత్ర ప్రభావమువలన తా నచ్చుటికి వచ్చితి నని నటింపక మనోహారిణితండ్రి పాదములమీఁద పడి మ్రొక్కి త న్నాశీర్వదింపవలసిన దని ప్రార్థిం చెను. వా రట్లాకస్మికముగా వచ్చుట యచ్చట నున్నవారికందఱికిని నిజ మయినయింద్రజాలమువలెనే కానఁబడెను. అప్పుడు మనోహారిణి తండ్రిసమక్షమున వ్యర్థాలాపములు పలుకక, పినతండ్రి పురము వెడలి పోవ తన కుత్తరువిచ్చుటయు, తనపినతండ్రికొమార్తె యయినమిత్ర రంజని మిత్రవాత్సల్యముచేత తనవెంట ప్రయాణమయి వచ్చుటయు, తా మీయరణ్యములో గొల్ల వేషము వేసికొని యన్నయు చెల్లెలును వలె విహరించుటయు, లోనుగాఁగలకథ యంతయు నేకరువు పెట్టెను.

వారల వివాహమునకు రాజు మరల సమ్మతిని తెలుపఁగా, మనోహారిణి విజయసేనునికిని, మిత్రరంజని మాధవసేనునికిని, ఏక ముహూర్తమునందే వివాహముచేయఁబడిరి. ఈయరణ్యములో సాధా రణముగా వివాహదినములయందు పట్టణములలోచేయఁబడెడి యుత్స వములును వేడుకలును లేకపోయినను, ఇంతకంటె సంతోషకరము

లయిన వివాహము లెక్కడను జరిగియుండవు. అక్కడివా రందఱును బారులుతీరి చల్లనినీడలు గలచెట్లక్రిందఁ గూరుచుండి పెండ్లిభోజనములు చేయుచుండఁగా రాజుయొక్కయు మిత్రులయొక్కయుపరిజనముయొక్కయు సంతోషమును పరిపూర్తిచేయుటకో యన్నట్లుగా నొకదూత యాకస్మికముగా పరుగెత్తుకొనివచ్చి రాజునకు పూర్వరాజ్యము మరలవచ్చిన దన్నశుభవార్తను జెప్పెను.

దుర్జయుఁడు తనకూఁతు రయినమిత్రరంజని పాఱిపోవుటవలన పట్టరానియాగ్రహము కలవాఁ డయి, తా నన్నకొమార్తెను వెడలఁగొట్టుటవలన తనరాష్ట్రములోనియోగ్యు లనేకులు తనయందలి యసూయచేత రాజ్యమును విడిచి తనయన్నగారివద్దకు దండకారణ్యమునకుఁ బోవుచున్నారని విని కష్టదశలో నున్నరాజున కంతప్రజానురాగము కలుగుట సహింపలేక, ఆతని నేలాగున నయిన సంహరింపవలెనని గొప్పసైన్యముతో దండకాటవికి వచ్చెను. అరణ్యమునందుఁ బ్రవేశింపఁగానే యతని కక్కడ నొకయోగి కనఁబడెను. ఆయోగితో కొంచెముసేపు వైదికముగాభగవద్విషయమునుగూర్చి సంభాషింపఁగా నాతనికి ప్రాపంచిక విషయములయందు విరక్తియు, తాను జేసిన దుష్కృత్యములవిషయమయి యనుతాపమును, గలిగి మంత్రించినట్లుగా నిమిషకాలములో నతనిపూర్వహృదయము మాఱి క్రొత్తదయ్యెను. అప్పటినుండియు నతఁడు పశ్చాత్తప్తుఁడయి వైరాగ్యమును పొంది, తానక్రమముగా నన్నగారివలన పొందినరాజ్యమును మరల నతనికి సమర్పించి, తాను సాధువయి యరణ్యములోని మఠములో నీశ్వరధ్యానము చేయుచు కాలము గడపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. అందుచేత నతఁడు తనపరిజనులలో నొక్కనిఁ బిలిచి వెంటనేతనమనో నిశ్చయమును రాజున కెఱిఁగించిర మ్మని చెప్పెను. రాజుతో పోయిన

రాజ్యమును సంపదలును మరల వచ్చిన వని యిప్పుడు వచ్చి చెప్పిన దూత యితఁడే.

ఎవ్వరును ఎదురుచూడనియీసంతోషవార్త యుక్తసమయములో వచ్చినందున, ఆరాచకొమార్తెలయొక్కయు రాచకొమాళ్ళయొక్కయు వివాహమహోత్సవము మఱింత సంతోషదాయకమాయెను. అప్పుడు మిత్రరంజని యీయేర్పాటువలన రాజ్యమునకుత్తరాధికారిణి యగుట తప్పిపోయినను మనస్సులో నావగింజంతయు వ్యసనపడక మనోహారిణితండ్రికి రాజ్యమువచ్చినందునకయి యామెను హృదయపూర్వకముగా నభినందించెను. ఇఁకముందు మిత్రరంజనికి మాఱుగా రాజుయొక్కయనంతరమునందు రాజ్యము మనోహారిణికి వచ్చును. ఒక్కకడుపునఁబుట్టినయక్కచెల్లెండ్రకంటెనుసహస్రగుణములధికానురాగముగలయీరాజపుత్రికల కిరువురకును దానివలన వైషమ్యముగాని యసూయగాని యణుమాత్రమును గలుగలేదు. అంతేకాక వారిమైత్రియు పరస్పరప్రేమయు వయస్సుతోకూడ దినదినాభివృద్ధి పొందుచు వచ్చెను.

అప్పుడు రాజు సమస్తపరివారముతోను మిత్రవారముతోను రాజధానికిఁబోయి మరల రాజ్యభారమును వహించి,ప్రభుభక్తిగలవారయి కష్టములకోర్చి తనవెంట వనమునకు వచ్చినయుత్తమపురుషులకు రాష్ట్రములో తగినయధికారము లిచ్చి, చిరకాలము జనరంజకముగా రాజ్యపాలనము చేసెను. నూతనవధూవరులును పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి కలవారయి సంపదలతో తులఁదూఁగుచు చిరకాలము సుఖ మనుభవించిరి.

భానుమతీ కల్యాణము

ఈ కథలో వచ్చు పాత్రములు

పురుషులు.

వజ్రసేనుఁడు—కళ్యాణపురపరిపాలకుఁడు.

విజయవర్మ—చోళమండల రాజు; వజ్రసేనునిచుట్టము.

విక్రమబాహుఁడు—ఉదయగిరిదుర్గాధీశుఁడు; విజయవర్మమిత్రుఁడు.

ప్రతాపరుద్రుఁడు—చంద్రగిరిదుర్గాధీశుఁడు; విక్రమబాహుని చెలికాఁడు.

అరిష్టవర్మ—విజయవర్మసవతితమ్ముఁడు.

వక్రబుద్ధి—నిపుణికకు ప్రియుఁడు.

స్త్రీలు.

ఇందుమతి—వజ్రసేనునికూఁతురు; విక్రమబాహుని ప్రియురాలు.

భానుమతి—వజ్రసేనుని మేనకోడలు; ప్రతాపరుద్రునిప్రియురాలు.

చతురిక—ఇందుమతియొక్క చేటిక.

నిపుణిక—ఇందుమతియొక్క చేటిక.

భానుమతీ కల్యాణము

కళ్యాణపురరాజ్యాంతఃపురములో ఇందుమతి యనియు, భానుమతియనియు, ఇద్దఱు చక్కని రాచకన్నియలు గలరు. వారిలో నిందుమతి కళ్యాణపురాధీశ్వరుఁ డయిన వజ్రసేనునికూఁతురు ; భానుమతి యాతని మేనకోడలు. ఆయిరువురిలో భానుమతి యానందశీలురాలు ; ఇందుమతి గంభీరస్వభావము గలది. భానుమతి నవ్వుకథలు చెప్పి తనమఱుఁదలికి సదా వినోదము కలిగించు చుండును. చుట్టుపట్ల నేది జరగుచున్నను మహోల్లాసశీలురా లయినభానుమతి మనస్సున కదియెల్లను వినోదకరముగా నుండి నవ్వులాట కాస్పదమగుచుండును.

ఆకాలమునందు పాండ్యమండలము వారితో జరిగిన మహాయుద్ధమునందు తనశౌర్యమును బాహువీర్యమును గనఁబఱచి విజయము నొంది ప్రసిద్ధికెక్కినవిజయవర్మ తనకు సహాయులైనయిద్దఱు రాజపుత్రులతో మరల స్వదేశమునకుఁ బోవుచుఁ దన యాప్తబంధుఁడయినవజ్రసేనుని జూచిపోవుట కయివచ్చి కళ్యాణపురములోఁ గొంత కాలముండుట తటస్థించెను. అట్లువచ్చినయతిథులలో చోళమండలరాజయిన విజయవర్మ గాక యాతనిమిత్రుఁడయిన యుదయగిరి దుర్గాధీశుఁ డయిన విక్రమబాహువును, వారివెంట వచ్చినచంద్రగిరిదుర్గాధీశుఁ డయినవాక్చాతుర్యమును తీవ్రస్వభావమును గలప్రతాపరుద్రుఁడును ముఖ్యులు. తనయింటికి విందు కయి వచ్చినయారాజపుత్రులను దనపుత్రికకును మేనకోడలికిని జూపి, అతిథిసత్కారము చూపి వారి నాదరించుటకయి వజ్రసేనుఁడాకన్యలను నియమించెను,

వా రందఱు నొక్కచోటఁ జేరఁగానే ప్రతాపరుద్రుఁడు తన మిత్రులతోడ వినోదకరము లయిన సరససల్లాపముల కారంభించెను. తనవాక్చమత్కారము నితరులకు దెలుపక యడఁగియుండుట కిష్టము లేని దయి భానుమతి మధ్యను తానందుకొని యాతనిమాటల కడ్డము వచ్చి "అయ్యా! మీ రెంతో శ్రమపడి ప్రసంగము చేయు చున్నారుకాని యిచ్చట మీమాట లెవ్వరును వినుచుండలేదు" అని యాతని మాటలలోఁ దనమాట యొకటి కలిపెను. భానుమతి యెంత వదరఁబోతో ప్రతాపరుద్రుఁడు తా నంతవదరుబోతే యయినను తనయెడల నామె చూపినయీయతిఘనసత్కారము రుచియింపనివాఁ డయి గొప్పవంశమునందుఁ బుట్టి మర్యాదతోఁ బెరిఁగినకన్య కిట్టి యధికప్రసంగము యుక్తము కాదని యతఁడు తలచెను. అంతేకాక వెనుకటిసారి తా నిచ్చటకు వచ్చినప్పుడుకూడ భానుమతి చతురవచనములతో తన్నే యెగతాళి చేయుచువచ్చుట యాతని కప్పుడు స్మరణకు వచ్చెను. ఇతరులు తమ్ముఁ బరిహసించినప్పుడు తామితరులను బరిహాసము చేయుస్వభావము గలవారి కుండునంతకోపము మఱి యొకరి కుండదు. అలాగుననే యీభానుమతికిని ప్రతాపరుద్రునికిని కోప మెప్పుడును ముక్కుననే యుండును. కాఁబట్టి వాఙ్నిపుణులయిన యీయిద్దఱు నొక్కచోటఁ గూడినప్పు డెప్పుడును సరసత్వ మంతకంతకు ముదిరి వాక్కలహముగాఁ బరిణమించి నవ్వులు పువ్వులయి యొండొరులను దూషించుకొనుచు కోపముతో లేచిపోకుండుట తటస్థింపలేదు. అందుచేతఁ దనమాట లెవ్వరును వినుచుండలేదని పలికి తనసంభాషణము సాగనీయక యామె నడుమ నడ్డము వచ్చినప్పుడు ప్రతాపరుద్రుఁ డామె యక్కడ నుండుటయే యెఱుఁగనట్లు నటించుచు "నాపాలిటి తిరస్కార దేవతా! నీ కింకను

బ్రతికియున్నావా?' అని కుశలప్రశ్నము చేసెను. ఆమాటతో నప్పుడు వా రిద్దఱికిని క్రొత్తవాగ్యుద్ధ మారంభ మయినది. ఆపోరాటములో వాగ్రణశూరు లయినయాయిరువురును నర్మోక్తి బాణముల నొండొరులమీఁదఁ బ్రయోగించుకొను చున్నప్పుడు భానుమతి యతఁడు మహాపరాక్రమశాలి యని యెఱిఁగినదయ్యును సంగ్రామ భీరుఁ డని సూచించుచు నాతనిపిక్కబలమును శ్లాఘించి మనస్సు నొప్పించుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండెను గాక, విజయవర్మ యాతనియుక్తి నైపుణి కానందించుచుండుట కనిపెట్టి యతఁడు విజయవర్మయొక్క యాస్థాన పరిహాసకుఁ డని బ్రహ్మాస్త్రమువలె మధ్య నొకవాక్యప్రయోగముచేసి యాతని నెత్తిపొడిచెను. ఈవఱకు భానుమతి యాడినమాట లన్నిటికంటెను కడపటఁ బ్రయోగించినయీపరిహాసోక్తియొక్కటియే ప్రతాపరుద్రునిహృదయమధ్యమునం దమోఘబాణమయి నాటుకొని యెక్కువనొప్పి కలిగించెను. ఆమె తనపిక్కబలమును మెచ్చిరణభీరుఁ డని సూచనచేసినను దాను రణశూరుఁడ నని యెఱిఁగినవాఁ డగుట చేత నామాట నాతఁ డెంతమాత్రమును లక్ష్యము చేయలేదు. కాని 'విజయవర్మయొక్కయాస్థానపరిహాసకుఁడు' అన్నయెత్తిపొడుపుమాట మాత్రము సత్యమునకు మిక్కిలిచేరువయిన దగుటచేత వజ్రసదృశ మయినయాతనిహృదయమున నాటుకొని మర్మచ్ఛేదము చేసి, ఉన్న మాట యన్న నులుకువచ్చు నన్నసామెతను సత్యము చేసెను. తామే మాటనేర్పరుల మని యితరుల నెగతాళి చేయుచుండువారికి లోకులు తమ్ము పరిహాసకు లని పిలిచినప్పుడు వచ్చునంతరోషము మఱి యెప్పుడును రాదుగదా!

అప్పుడు వినయవతి యైనయిందుమతి యారాజనందనుల ముందుఁ దా నేమియు మాటాడక యూరక కూరుచుండెను; విక్రమ

బాహువు కాలమహిమచేత నాసుందరియొక్క సౌందర్యమునందుఁ గలిగినయాధిక్యమును సావధానముగాఁ బరీక్షించుచు ఆమెసుందర విగ్రహముయొక్కయద్భుతశృంగారమునుగూర్చి తలపోయు చుండెను. ప్రతాపరుద్రునికిని భానుమతికిని జరగుచున్నవినోదకర మయిన సరస సల్లాపమును విని వేడుక చూచుచు, విజయవర్మ వజ్రసేనునివంకఁదిరిగి చెవిలో మెల్లగా 'ఈచిన్నది మంచిపౌరుషము గలయువతి. ఈమె ప్రతాపరుద్రునికి తగినభార్య యగును.' అనిపలికెను. 'ఓ మహారాజా! ఒక్కవారముదినములు వీరిద్దఱును దంపతు లయినపక్షమున, కేకలతో పిచ్చివాండ్రయిపోవుదురు.' అని వజ్రసేను డాతనిమాటకు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. వజ్రసేనుఁడు వారి దనుకూలదాంపత్యము కాఁజాల దని తలఁచినను, విజయవర్మమాత్ర మీవాచానిపుణులనిద్దఱిని దంపతు లనుగాఁ గూర్చవలె నన్నతలఁపును విడిచిపెట్టలేదు.

అటుతరువాత నొకనాఁడు విజయవర్మ విక్రమబాహునితో మాటాడునప్పు డొక్కభానుమతీప్రతాపరుద్రులవివాహముమాత్రమే కాక మఱియొకవివాహముకూడ నుద్దేశింపఁబడినట్లు స్పష్టపడినది. మాటలధోరణిలో విక్రమబాహుఁ డిందుమతియొక్క గుణాతిశయ మును శ్లాఘించుటనుబట్టి యాతనిమనస్సామెమీఁదఁదగిలినట్లు విజయ వర్మ కనిపెట్టి, "మిత్రుఁడా! ఇందుమతిమీఁద నీకనురాగముగలదా?" అని యడిగెను. "క్రిందటిసారి యీకళ్యాణపురమునకు వచ్చినప్పుడు నే నామెను వీరదృష్టితోఁ జూచితిని. అప్పుడుసహితము నాకన్నామెను తగిలెనుగాని ప్రేమ నిలువుట కప్పుడు నామనస్సులో నవకాశము లేక పోయినది. యుద్ధ మంతమునొంది సంధి జరగిన యీకాలమునందు యుద్ధచింత లన్నియు నామనస్సును విడిచిపెట్టఁగా వానిస్థానమున నిప్పుడు హృద్యములైనమృదుచింతలు గుంపులుగుంపులుగా ప్రవే

శించి యిందుమతి యెంతసౌందర్యవతియో చూపి యుద్ధమునకుఁ బోకపూర్వమునందుఁగూడ నే నామెను కామించినట్లు స్మరణకుఁదెచ్చి నామనస్సు నాయువతీమణిమీఁదికిఁ బురికొల్పుచున్నవి" అని విక్రమ బాహుఁ డుత్తర మిచ్చెను. విక్రమబాహుఁ డిందుమతిమీఁదఁ దనకు గలవలపు దాచక యిట్లుగాఁగానే బయలుపఱుచుటచేత విజయవర్మ మనస్సు కరఁగినవాఁ డయి యాక్షణముననే తనచుట్టమును మిత్రుఁడు నయినవజ్రసేనునియొద్దకుఁ బోయి విక్రమసేను నల్లునిగాఁ జేకొనుట కంగీకరింపవలసిన దని ప్రార్థించెను. వజ్రసేనుఁ డాసంబంధమును సమ్మతించెను. విక్రమబాహుఁడు విద్యావయోరూప గుణసంపత్తి గలవాఁ డగుటచేత నాతనిని భర్తనుగా గ్రహించుట కిందుమతిని ఒప్పించుట విజయవర్మ కంతకష్టము లేకపోయెను. విజయవర్మయొక్క ప్రోత్సాహమువలన నిందుమతీవిక్రమబాహుల వివాహమహోత్సవము నకు శుభముహూర్తమును వెంటనే నిశ్చయింపఁబడెను.

వివాహదినమప్పటికిఁగొన్ని దినములేయుండినను విక్రమబాహు నకు దినమొకయేడుగాఁ గానఁబడి కాలముగడపుట దుర్భరమయ్యెను. తమకిష్టమయినకార్యముమీఁద దేనిమీఁదనైనను మనస్సు నిలిపి నప్పుడు పడుచువాండ్రు సామాన్యముగా నత్యాతురులయి యుందురు గాన, నిర్వ్యాపారముగా నున్నప్పుడు వారి కన్యచింత మనస్సులోఁ జొరక కాలవిలంబ మెంతయల్పమయినను దుస్సహమగును. కాఁబట్టి యీకాలములో శీఘ్రముగా నుబుసుపోవునిమిత్త మొకవిధమైనవేడు కగా ప్రతాపరుద్రుఁడును భానుమతియును నొండొరులను వలచునట్లు చేయుటకయి యేదోవింత యైనయుపాయ మొకటి యాలోచింప వలయునని విజయవర్మ విక్రమబాహునితోఁ బ్రస్తావించెను. అప్పుడు వారిలోవా రదిబాగున్నదని సంతోషించి, వెంటనేపోయి తమయోచ

ఈప్రసంగము జరుగుచున్నంతసేపును ప్రతాపరుద్రుఁడు లతాగృహములోనుండి యత్యాతురతతో చెవులొగ్గి వినుచు, భానుమతి తన్నుఁగామించినదన్నమాట చెవినిబడ్డప్పుడు "ఇంతటివింత పుట్టునా, ఈవైపరీత్యము సాధ్యమగునా?" అని తనలోఁ దలపోయుచుండెను. వారాస్థలము విడిచిపోయినతరువాత నతఁడు సావకాశముగాఁ గూరుచుండి తనకుఁదానే యాక్షేపసమాధానములు చెప్పుకొనుచులోలోపల నిట్లాలోచించుకొన మొదలుపెట్టెను. "ఇది వారు నన్నువంచించుటకయి పన్నినమాయవేష మయి యుండదుగదా! ఉండదు. నవ్వులాటమాటలుగాక వా రీవిషయమయి మిక్కిలి గంభీరముగా మాటలాడి ఇందుమతివలన సత్యము నంతను దెలిసికొని యాయువతినిగూర్చి పరితాపపడినట్టు కనఁబడినారు. నన్ను మోహించినదా! నే నామెను బదులు మోహింపవలెనా! నేనీవఱకెన్నఁడును వివాహమాడఁదలఁచుకోలేదు. వెనుక నేనొకసారి యావజ్జీవమును బ్రహ్మచారినిగానుండి చావవలెనని చెప్పినప్పుడు, వివాహమగునంతవఱకును బ్రతుకుదునని నేననుకోలేదు. వా రాయువతి గుణవతియనియు రూపవతి యనియుఁ జెప్పుచున్నారు. ఆమె యట్టిదే యగును. ఒక్కనన్ను మోహించిన విషయములోఁదక్క మిగిలినసమస్తవిషయములలోను ఆమె యెంతో బుద్ధిమంతురాలఁట! ఆమెబుద్ధిహీనతను స్థాపించుట కిది యొకగొప్ప హేతువు కాఁజాలదు. అదిగో భానుమతియే యిక్కడకువచ్చుచున్నది. నేఁడామె నాకంటి కత్యంతసౌందర్యవంతురాలుగాఁ గనుపట్టుచున్నది. ఆమెముఖమునం దిప్పుడు కొన్ని మోహచిహ్నములు నాదృష్టికి పొడకట్టుచున్నవి." అనునంతలో భానుమతి యతనిని సమీపించిస్వభావకటుమార్గమున "మనస్సులో నా కిష్టము లేకపోయినను వారు నిన్ను భోజనమునకు తోడుకొనిరమ్మని పంపఁగా వచ్చినాను" అని పిలిచెను.

ఆవఱకెన్నఁడును ప్రతాపరుద్రుఁ డిటువంటి మృదువచనము లామెవిష యమయి తననోట రానిచ్చిన పాపమునఁ బోనివాఁ డయినను ఇప్పుడు మాత్రము "ఓసుందరీ! నావిషయమై నీవింతశ్రమపడినందుకు మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడ నయి యున్నాను" అని యామెమాటలకుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెను. భానుమతి మఱిరెండుమూఁడు మోటుమాటలని వెడలి పోయి తరువాత నప్పు డాడిన యామృదుత్వము తప్పినమాటలలో వలపును దెలిపెడు గూఢార్థ మేదో లోపల దాఁగియున్నట్టు తాము గ్రహించితినని భావించుకొని "ఈ చిన్నదానియెడల నే నిప్పుడు దయ చూపకపోయినయెడల నేను మహాక్రూరుఁడ నగుదును. ఈమెయెడల నేను ప్రేమవహింపనిపక్షమున నేను రాక్షసుఁడను. ఇప్పుడు పోయి నే నీమెసందర్శనము చేసికొనెదను." అని యతఁడు మనసులోని యుద్రేక మాపుకోలేక బిగ్గరగా ననెను.

ఈప్రకారముగాఁ బ్రతాపరుద్రునినిమిత్తమై వారు పన్నిన వలలో నతఁడు పడినందున ఇఁక భానుమతివిషయమయి నిర్వహింప వలసిన యిందుమతివంతుమాత్రము మిగిలి యుండెను. అందుచేత నిందుమతి యీకపటనాటకప్రయోగమునకయి తనచేటిక లయినచతు రికానిపుణికలను పిలిపించి వారిలో నిపుణికనుజూచి "ఓచెలీ! నీవిప్పుడే పరుగెత్తుకొనిపోయి సల్లాపమందిరములో విజయవర్మతోను విక్రమ బాహునితోను సంభాషించుచున్న నావదినె భానుమతిని జేరి చెవిలో నేకాంతము నేనును చతురికయు తనవిషయమై యేదో చెప్పుకొనుచు శృంగారవనములో విహరించుచున్నామనియు, నీవిప్పుడు రహస్య ముగాఁ బోయి సూర్యకిరణములతోడ్పాటుచేతనే పరిపక్వఫలములను బొంది కృతఘ్నులవలె సూర్యకిరణములనే లోపలఁ జొరనీక వారించు చున్నద్రాక్షతీఁగ లల్లిబిల్లిగానల్లుకొన్న లతాగృహమునందుఁ బ్రవేశించి

మామాటలు వినవలసినదనియు, చెప్పుము'' అని యుపదేశించెను. ఇప్పు డామె భానుమతినాకర్షింప నుద్దేశించినతీఁగలయిల్లింతకుమును ప్రతాపరుద్రుఁడు సావధానముగాఁ దనమిత్రులసంభాషణ మాలకించుచుఁ గూరుచుండిన పొదరిల్లే. "ఇదెంతపని? ఇప్పుడొక్కనిమిషములోనే నామె నిక్కడకు వచ్చునట్లు చేసెదను'' అని చెప్పి నిపుణిక యప్పుడే వెడలిపోయెను.

తత్క్షణమే యిందుమతి చతురికను దనవెంట నుద్యానవనమునకుఁ గొనిపోయి, "ఓచతురికా! భానుమతి యిక్కడకు వచ్చినప్పుడు మనమీపొదరింటిదగ్గఱనుండి ముందుకును వెనుకకును నడచుచు, ప్రతాపరుద్రునిగుఱించిమాత్రమే మాటాడవలెను. నే నాతని పేరెత్తినప్పుడెల్లను నీ వాతనిని బట్టు పొగడినట్లు పొగడుచుండవలెను. నేను నీతోఁ బ్రతాపరుద్రుఁడు భానుమతిని వలచి యెట్లు కామపీడపాలగుచున్నాఁడో యావిషయమునుగూర్చి ముచ్చటించెదను. మనము శీఘ్రముగా పనికారంభించవలెను. అదిగో భానుమతి మనమాటలు వినవలెనని గబ్బిలమువలె చెట్లనంటిపట్టుకొని పొదలచాటుననుండి యెట్లు ప్రాఁకుచువచ్చుచున్నదో చూడు'' అని చెప్పిచూపెను. వారు తోడనే తమకథ వినిపించుటకారంభించి ఇందుమతి తన్నేమో చతురికయడుగఁగా నుత్తరము చెప్పుచున్న దానివలె "కాదు నిశ్చయముగా కాదు. ఓచతురికా! ఆబిడ యితరులయెడ మిక్కిలి తిరస్కారభావముకలది. ఆబిడ యెదుటివారిని మాటలచేత గడ్డిపఱకగా తీసివేసినను, ఆబిడ మనసుమాత్ర మడవిమృగమువలె బెదరుస్వభావము కలదేసుమా'' అనిపలికెను. "ఓయిందుమతీ! ప్రతాపరుద్రునికి భానుమతిమీఁద నంత యధికప్రేమ యుండుటనిశ్చయమేకదా! అని చతురిక మరల నడిగెను. "నిశ్చయమని విజయవర్మయు నాప్రాణనాయకుఁడయిన విక్రమ

బాహుని నాతోఁజెప్పి యేలాగునన్నైన భానుమతి కీసంగతి తెలుపు మని నన్నుబతిమాలుకొన్నారు; మీకుఁ బ్రతాపరుద్రునిపయి నిజమైన ప్రేమ యున్నపక్షమున మీరీసంగతి నెప్పుడును భానుమతికిఁ దెలియ నీయవలదని నేనువారికిహితబోధచేసినాను''అనియిందుమతి చెప్పెను. "అవును. ఆతనివల నామెకు తెలియనిచ్చుట యెంతమాత్రమును మంచిదికాదు. ఈవార్త కొంచె మామె చెవిని బడినపక్షమున,ఆతని నెగతాళిచేసి బ్రతుకనియ్యదు''అనిచతురిక మరలఁ బలికెను."ఓ చెలీ! నిజమునకు ప్రతాపరుద్రుని మించినబుద్ధిమంతుఁడును గుణవంతుఁడును రూపవంతుఁడును పడుచువాండ్రిలో నేనెఱిఁగినంతవఱకు నాదృష్టికి మఱియెవ్వరును గానరారు. అయినను భానుమతిమాత్ర మతనిని దూషించును'' అని యిందుమతి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. "అట్లు నిష్కారణముగా దూషించుట యామెకు నిశ్చయముగా యోగ్యమయినపని కాదు.'' అని చతురిక పలికెను. "కాదు అయినను సాహసముచేసి యీమాట యాబిడతో నెవ్వరు చెప్పఁగలరు? నేను చెప్పినపక్షమున నన్ను పరిహాసముచేసి నిలువనియ్యదు'' అని యిందుమతి మాఱుపలికెను. "ఓసఖీ! నీవు నీవదినెగారి స్వభావమును తిన్నగాఁ గనిపెట్ట లేదు. ప్రతాపరుద్రునివంటిధీమంతుని నిరాకరించుట కామె యంత బుద్ధిలేనిదనుకొన్నావా? కాదు'' అని చతురిక యనెను. "ప్రతాప రుద్రుఁడు మంచిఖ్యాతి సంపాదించినాఁడు. ఒక్కనాప్రియభర్తను విక్రమబాహుని విడిచిపెట్టినపక్షమున కర్ణాటకదేశములో నితఁడే యగ్రగణ్యుఁడు అని యిందుమతి యాతనిని మెచ్చుకొనెను. అంతటితో నాప్రసంగమును మార్పవలెనని యిందుమతి సూచనచేయఁగాఁ జతురిక "అమ్మా! నీవివాహమెన్ని దినములున్నది?'' అని యడిగెను. రేపటిదినమే వివాహమని చెప్పి, "నేనుపెండ్లికిమంచి చీరయురవికయుఁ

దెప్పించుకొన్నాను. అవి నీవుచూచి యేలాగుననున్నవో చెప్పుదువు గాని నాతోరా'' అనియిందుమతి చతురికను దనవెంటc దీసికొని యింటికిcబోయెను. భానుమతి వారిసంభాషణ మంతయు నత్యాదర ముతో వినుచుండి వారుదూరముగాc బోయినతరువాత తనలోదాను వారు నాచెవులలో నిప్పులుపోసి వెళ్ళినారు. ఇదియంతయు సత్యమే యగునా? ఓతిరస్కార భావమా!ఓగర్వమా!మిమ్ము నేటితోవిడిచిపెట్టు చున్నాను. నాకు సెలవిండు. ఓప్రతాపరుద్రా! నన్ను కామించు చున్నావా! ప్రేమాస్పద మయిననీపాణిగ్రహణమునకయి నాదుష్ట హృదయమును సాదుచేసి నీవిషయమున నేcజేసినయపరాధమునకిcకc బ్రతిక్రియ చేసెదను'' అని తలపోయుచు మనస్సమాధానము చేసి కొనుచుండెను.

ప్రతశత్రువు లిట్లాకస్మికముగా క్రొత్తమిత్రులయి యొం డొరులను వలచుటయు, సత్స్వభావము గలవిజయవర్మయొక్క వినోద కర మైనమాయోపాయమువలన పరస్పర మిత్రులుగావంచింపcబడిన కాముకీకాముకులు ప్రథమసమావేశము పొంది సల్లాపసౌఖ్య మనుభ వించుటయు, చూచువారిహృదయముల కెంతో వేడుకగా నుండక పోదు. కాని యీలోపల నిందుమతికి సంభవించిన శోచనీయమయిన దురదృష్టకథనుగూర్చి మన మిప్పుడు చింతిల్లవలసి యున్నది. వివాహ మహోత్సవము నడచి సంతోషకరము కావలసిన యామయుచటిదిన మిందుమతికిని సౌజన్యనిధి యైనతజ్జనకునికిని తీఱనిమనోవ్యధను తెచ్చి పెట్టినది.

విజయవర్మ కరిష్టవర్మ యనుసవతితమ్ముcడొకcడు కలcడు. అతc డన్నతోcగూడ యుద్ధభూమినుండి యిప్పుడుకళ్యాణనగరమునకు వచ్చి యుండెను. ఇతc డసంతుష్టుcడును దుస్స్వభావము గలవాcడు

నయి సదా పాపకార్యములు చేయుటకై యుపాయము లాలోచించు చుండును. ఈఖలుఁడన్నగారిని అన్నగారిమిత్రుఁడయినందున విక్రమబాహునిని, మనస్సులో ద్వేషించు చుండును. కాఁబట్టి యీ దుష్టుఁ డిప్పు డన్నగారికిని విక్రమబాహునకును మనోవ్యాకులత కలుగఁజేసి యందువలన తాను హీనమైనయానందమును పొందుట కయి యిందుమతియొక్క యీవివాహము నెట్లయిన చెడఁగొట్టవలెనని నిశ్చయించుకొనియుండెను. ఈవివాహకార్యమునందు విక్రమబాహున కెంత యుత్సాహము గలదో యంతయుత్సాహము విజయవర్మకును గలదని యరిష్టవర్మ దృఢముగా నెఱుఁగును. ఈదుష్టకార్యమును సాధించునిమిత్తము గొప్పబహుమాన మిచ్చెదనని యాశబెట్టి ప్రోత్సాహపఱిచి తనవలెనే దుర్మార్గవర్తనుఁ డయినవక్రబుద్ధియను వాని నొకనిని నియమించెను. ఈవక్రబుద్ధి యిందుమతి సేవకురా లయిననిపుణికను వివాహమాడవలె నన్నతలంపుతో దాని ననుస రించుచుండెను. ఈసంగతి కనిపెట్టి యరిష్టవర్మ వక్రబుద్ధిని రహస్య ముగా రప్పించి, ఇందుమతి నిద్రపోయినతరువాత నిపుణిక నేఁటిరాత్రి యిందుమతియొక్కబట్టలను ధరించుకొని విక్రమబాహుఁ డిందు మతియే యని నమ్మి మోసపోవునట్లుగాఁ దనయజమానురాలు శయ నించు మేడగదలోనిగవాక్షములోనుండి నీతో మాటాడునట్లు చేయ వలె నని చెప్పి వాని నొప్పించెను. ఆదుష్టుఁడు కార్యవిఘాతముచేయ నుద్యోగించినది యీకుత్సితోపాయముచేతనే. ఈయేర్పాటు చేసి యరిష్టవర్మ శీఘ్రముగా విజయవర్మయొద్దకును విక్రమబాహునియొద్ద కును బోయి యిందుమతి యవివేకురా లనియు, నిశీథవేళయందు తన గదికిటికీలోనుండి పరపురుషులతో మాటాడుచుండు ననియు, వారితో జెప్పెను. ఇదియంతయు నింక రేపు పెండ్లి యనఁగా జరిగినది. అతఁ

డారాత్రియే వారినిద్దఱిని దీసికొనిపోయి చూపెద ననియు, గవాక్ష ములోనుండి యిందుమతి యన్యపురుషునితో సంభాషించు చుండఁగా వారే చెవులార వినవచ్చు ననియు చెప్పెను. అప్పు డరిష్టవర్మ వెంట వారిద్దఱును వచ్చుటకు సమ్మతించిరి. అంతట విక్రమబాహుఁడు విజయవర్మను జూచి, 'ఇందుమతిని వివాహ మాడకుండుటకుఁ దగి నంతదోష మేదియైననేఁటిరాత్రి నా కిందుమతివద్ద కనఁబడినపక్షమున వివాహముహూర్తసమయమున బంధువు లందఱును జేరియున్నప్పుడు నేనామె నవమానపఱిచెదను' అని తనయుద్దేశము చెప్పెను.'ఆమెను పెండ్లికూఁతునుగా కుదుర్చుటలో నీకు నేను సహాయుఁడ నయినందున ఆమె నవమానపఱిచి చిన్నపుచ్చుటలోఁగూడ నీకు నేను తోడు పడెదను.' అని విజయవర్మయుఁ జెప్పెను.

అరిష్టవర్మ నాఁటిరాత్రి యిందుమతియొక్క పడకగది చెంతకు వారిని గొనిపోయినప్పుడు వక్రబుద్ధి వీధిలో మేడక్రిందగవాక్షమున కెదురుగా నిలుచుండి యుండుటయు నిపుణిక గవాక్షములోతలఁబెట్టి క్రిందనున్నవక్రబుద్ధితో మాటాడు చుండుటయు వారికంటఁ బడినవి. తా మావఱ కిందుమతి కట్టుకొని యుండఁగాఁ జూచినబట్టలనే యప్పుడు నిపుణిక ధరించుకొని యున్నందున, ఆమాటాడునది యిందు మతియే యని విజయవర్మయు విక్రమబాహుఁడును నమ్మిరి.

నేరమును తాను ప్రత్యక్షముగాఁ గనిపెట్టినా ననుకొన్నప్పుడు విక్రమబాహునికి వచ్చినకోపమునకు పరిమితి లేదు. నిర్దోషురా లయిన యిందుమతిమీఁద నాతనికిఁ గలప్రేమ యంతయు క్షణకాల ములో ద్వేషముగా మాఱిపోయినది. అతఁ డీవఱ కనుకొన్నప్రకా రముగా బంధువు లందఱిముందును దేవాలయములో నాయబల యపరాధము బయలఁబెట్టవలె నని నిశ్చయించుకొనెను; ఉత్తముఁ

డయిన విక్రమబాహుని వివాహ మాడఁబోవుచున్న దినమునకు ముందటిరాత్రియే మఱియొకపురుషునితో తనగదికిటికీలోనుండి సంభాషణ చేసినదుర్మార్గురాలి కెంతశిక్ష చేసినను అధికము కా దని యెంచుకొని విజయవర్మయు నాతనినిశ్చయము నామోదించెను.

మఱునాఁడు లగ్నసమయమునందు వివాహవేదికకు సమీపమున నందఱును జేరి కూరుచుండఁగా, పెండ్లికొడుకును పెండ్లికూఁతురును వచ్చి పురోహితునియెదుట నిలువఁబడిరి. అప్పుడు పురోహితుఁడు వివాహమంత్రముల నుపక్రమింపఁ బోవుచుండఁగా, విక్రమబాహువు మహారోషముతో దూషణభాషణము లాడుచు నందఱిముందఱను నిరపరాధిని యైనయిందుమతియొక్క దోషమును ఘోషించెను. అతఁ డప్పు డాడినవింతమాటల కద్భుతపడి నిశ్చేష్టురాలయి యిందుమతి నమ్రతతో 'ఇటువంటిమాట లనుట కిప్పుడు నాప్రాణనాయకుఁడు మతిస్థిమితము కలిగియే యున్నాఁడా?' అని మెల్లగా ననెను.

అప్పుడు వజ్రసేనుఁ డతిభయోద్రేకముచేత వడఁకుచు విజయవర్మవంకఁజూచి 'ఓ మిత్రుఁడా! నీవు మాటాడ వేమి?' అనెను. 'నే నే మని మాటాడను? నాప్రాణమిత్రుని నొకయయోగ్యురా లయిన కాంతతోఁ గూర్చుటకుఁ బ్రయత్నించుటచేత నేనుసహిత మవమానముపా లయినాను. ఓ వజ్రసేనా! ఈశ్వరసాక్షిగా చెప్పుచున్నాను. నేనును, నాతమ్ముఁడును, నొప్పినొందిన యీవిక్రమబాహుఁడును గతరాత్రి నట్టనడిరేయి యీమె తనగదికిటికీలోనుండి పరపురుషునితో మాటాడు చుండఁగాఁ గన్నులార చూచి చెవులార విన్నాము' అని విజయవర్మ పలికెను. ప్రతాపరుద్రుఁడు 'ఇది యంతయు చూడఁగా నాకిది పెండ్లికథలావున నే కనఁబడు చుండలేదు' అని యద్భుతపడఁ జొచ్చెను.

'ఓ యీశ్వరుఁడా! సత్యము నీ వెఱుఁగుదువు' అని నోట మాట రాక మందభాగ్యురాలయినయిందుమతి గుండెలు పగిలి మూర్ఛిల్లి శవమువలె నేలఁ బడిపోయెను. ఇందుమతి మూర్ఛ తేఱునో లేదో చూచినదాఁక నిలువక వజ్రసేనునకుఁ దాము తెచ్చిపెట్టిన యాపదనైన లేశమును గణింపక విజయవర్మయు విక్రమబాహుఁడును దామచ్చటినుండి చివాలున లేచిపోయిరి. అప్పుడు వచ్చినకోపావేశము వారి నంతటి కఠినహృదయులను గాఁ జేసినది. ప్రతాపరుద్రుఁడుమాత్ర మక్కడ నట్టె యుండి యిందుమతిని మూర్ఛ తేర్చుటలో భానుమతికి సాయము చేయుచు 'ఆమె కెట్లున్నది' అని యడిగెను. "ప్రాణము పోయినట్లున్నది" అని చెప్పి, భానుమతి తనకు మఱదలియందుఁ గలప్రేమాతిశయమునుబట్టి యెంతో ఖేదపడెను. ఆచిన్నదానియొక్క సౌశీల్య నీతివర్తనములను చక్కగా నెఱిగినదగుటచేత భానుమతి తానప్పు డామెవిషయమైనమాటల నెంతమాత్రమును నమ్మలేదు. అదృష్టహీనుఁడైనతండ్రిచర్య వేఱువిధముగా నుండెను. అతఁడు తనకూమార్తెయొక్కయపకీర్తికథను నమ్మినవాఁడయి, తన ముందాచిన్నది మృతినొందనట్లు పడియుండఁగాఁ జూచి తెచ్చుకొన్న తలవంపు తొలఁగునట్లు మోడ్చినకన్నులు విప్పక యింతటితో మృతినొందిన మేలుగా నుండునని కోరుచు నామెపయిని బడి విలపించుచుండుట యెంతయుఁ బరితాపకరముగా నుండెను.

వృద్ధుఁ డయినయాపురోహితుఁడు బుద్ధిశాలియు మానుషస్వభావమును చక్కగా గుర్తెఱిఁగినవాఁడు నయి యుండెను. తన మీఁద నితరులు దోషారోపణము చేయఁగా విన్నప్పుడు గలిగిన యిందుమతి ముఖలక్షణములను, అపరిమితలజ్జాభయము లామె మోమునఁ దోఁచుటయు, అంతలో వెలవెలపాటడరి యాచిహ్నము

లను కప్పివేయుటయు, తనకన్యాత్వదూషణమునుగూర్చి విజయవర్మ పలికినపలుకు లబద్ధము లని తెలుపుచుఁ గన్నులనుండి క్రోధాగ్ని బయలువెడలుటయు, అన్నియు నతఁడు జాగ్రత్తతోఁ గనిపెట్టి యిందుమతి యనపరాధిని యని నిశ్చయించి, చింతాక్రాంతుఁ డయి యున్న తండ్రినిఁ జూచి 'అయ్యా! ఈమె తప్పక నిర్దోషురాలు. తనపై మిథ్యాదోష మారోపించుటచేతనే యీమె యిట్లు మూర్ఛిల్లినది. నామాట సత్యము కానియెడల నీవు నన్నిఁక బుద్ధిహీనుఁడని పిలువ వచ్చును. ఇంతమాత్రము నే నీసుందరియొక్క నిష్కళంకతయే కని పెట్టలేకపోతినేని, నేను చదివినచదువును, నాలోకానుభవమును, నా వయస్సును, నాగౌరవమును, అన్నియు వ్యర్థములు కావలెను' అని దృఢముగాఁ జెప్పెను.

ఇంతలో నిందుమతి మూర్ఛ తెలియఁగాఁ బురోహితుఁడామెను జూచి 'అమ్మాయీ! వారు నీమీఁద నిందమోపినది నీ వేపురుషు నితో మాటాడు చుండఁగాఁ జూచితిమని?' అని యడిగెను. "నే నేపురుషుని నెఱుఁగను. ఆపురుషుఁ డెవఁడో నాకు నిందకట్టినవారికే తెలియవలెను' అని యుత్తరముచెప్పి తరువాతఁ దండ్రివంకఁ దిరిగి యిందుమతి 'ఓ తండ్రీ! అనర్హమైనవేళయందు నాతో నేపురుషుఁ డైన నెన్నఁడైన మాటాడినట్టుకాని నిన్నటిరాత్రి నే నెవ్వరితోనైన సంభాషించినట్టుగాని నీ కణుమాత్ర మైననిదర్శనము కనఁబడినపక్ష మున నన్ను నీవిఁక నింటికి రానియ్యక ద్వేషించి చంపివేయుము' అని పలికెను.

"ఇంతలో విజయవర్మయు విక్రమబాహుఁడును తప్పక యేదో భ్రమపడినారు" అని పలికి పురోహితుఁడు వజ్రసేనునితో నీపిచిన్నది మృతినొందిన దని ప్రవాదము వేయవలసినదనియు, వారు వెడలి

పోయినప్పు డీమె మరణసదృశ మైనమూర్ఛలో నుండినందున సులభముగా నమ్మెదరనియు, అతఁడు మయిలపట్టి యథావిధిగా నపరక్రియలు జరపి స్మరణార్థ మయినట్లుగా సమాధిపయి నొకవేదిక నిర్మింపవలయుననియు, ఆలోచన చెప్పెను, "అట్లు చేయుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఎవరి కేమిలాభము కలుగును?" అని వజ్రసేనుఁ డడిగెను. "ఈమరణవార్తలవలన నెల్లవారిహృదయములలోనునిందాస్మృతి పోయి యీమెవిషయమయి జాలిపుట్టును. కలుగవలసిన ప్రయోజన మంతయు నింతేకాదు. తానాడినమాటలనుబట్టి యీమె మృతినొందినదని విక్రమబాహుఁడు విన్నప్పుడు అతనిధ్యానమంతయు నీమెమరణముమీఁదికిఁ బోవును. అప్పు డాతనిమనస్సులో నిజమయినయనురాగలేశ మేమూలనయిననుండి యుండినపక్షమున, ఈమె యెడలఁ దాను జేసినదోషారోపణ మసత్యము కాదనియే యతఁడు భావించినను మనోవ్యాకులత నొంది యామాట లేల యనిపోతినా యని పశ్చాత్తాపపడకమానఁడు" అని పురోహితుఁడు చెప్పెను. "ఓ వజ్రసేనా! నీవు పురోహితుఁడు చేసినహితబోధ ననుసరింపుము. విజయవర్మమీఁదను విక్రమబాహునిమీఁదను నాకెంతప్రేమ యున్నదో నీకే తెలిసినను నే నీరహస్యమును వారికి వెల్లడిచేయ నని యిదిగో ప్రమాణపూర్వకముగాఁ జెప్పుచున్నాను." అని ప్రతాపరుద్రుఁడు చెప్పెను.

వజ్రసేనుఁ డప్పుడు వారు చేసినహితబోధ కొప్పుకొని, "నే నిప్పుడు దుఃఖసముద్రములో మునిఁగి యున్నందున గడ్డిపఱక చేతికి దొరకినను పట్టుకొనుచున్నాను." అని విచారగ్రస్తుఁ డయి పలికెను. దయార్ద్రహృదయుఁ డయిన యాపురోహితుఁ డప్పుడు వారి నోదార్చి ధైర్యము చెప్పుటకయి లోపలికిఁ దీసికొనిపోయెను. అనంతరం ప్రతాప

రుద్రుడును భానుమతియు నొంటిగా నుండిరి; వారిమిత్రు లటువంటి వినోదకరతంత్రమును పన్ని తాము వేడుక ననుభవించ దలచు కొన్నది యీసమావేశసమయమునందే. ఆమిత్రు లిప్పుడు చింతా క్రాంతు లయి యున్నందున వేడుక యన్నతలంపే మరల నెప్పటికిని రాకుండ వారిహృదయములను పూర్ణముగా విడిచిపెట్టి పోయిన ట్టున్నది.

వారిలో ప్రతాపరుద్రుడు ముందుగా మౌనముద్రను విడిచి పలుకరించి, "ఓభానుమతీ! నీ వింతతడవును దుఃఖపడుచునే యున్నావా?" అని యడిగెను. "ఇంతటితో తీఱలేదు. నే నింకను మఱికొంతసేపు దుఃఖపడియెదను" అని భానుమతి యుత్తర మిచ్చెను. "పాపము! నీమఱందలియెడ వారపరాధము చేసినారని నేను నిశ్చయముగా నమ్ముచున్నాను" అని ప్రతాపరుద్రుడు పలికెను. "నా మఱందలి విషయ మయి యిటువంటిన్యాయవచనము పలికినపురుషుం డెంతయయిన నాగౌరవమున కర్హుడు" అని భానుమతి మెచ్చెను. "అటువంటిగౌరవమును జూపుట కేదైనమార్గ మున్నదా? ఈప్రపంచ ములోని దేనిమీదను నాకు నీమీద నున్నదానికంటె నెక్కువ ప్రేమ లేదుసుమా. ఇది నీకు వింతగా తోచవచ్చును" అని ప్రతాప రుద్రుడనెను. "నీవునామాట నమ్ముదువో లేదోకాని యీప్రపంచ ములోని దేనిమీదను నాకు నీమీద నున్నదానికంటె నెక్కువ ప్రేమలేదని నేనును జెప్పగలను. నేనుజెప్పినది యసత్యముకాదు. నేనులేనిదియొప్పుకొనను; ఉన్నదలేదనను. నామఱందలినిగూర్చి నాకు విచారముగానున్నది" అని భానుమతి బదులుచెప్పెను. "నేనుధరించిన యీఖడ్గముతోడు! నామీద నీకనురాగముకలిగినట్లే నాకును నీమీద గాఢానురాగము కలిగియున్నది. ఇంక నీసేవకుని కేమిపని

నియమించెదవో నియమింపుము.'' అని ప్రతాపరుద్రుఁడు వచించెను. "విక్రమబాహుని వధింపుము'' అని భానుమతి విధించెను. ప్రతాప రుద్రుఁడు విక్రమ బాహునియెడల మిక్కిలి స్నేహము గలవాఁ డగుటచేతను, అతఁడేదో భ్రాంతిచేత నట్లుచేసియుండునని నమ్మినవాఁ డగుటచేతను, "ఈప్రపంచమంతయు నాకు లభించినను నేనాపని చేయను'' అని చెప్పెను. "నామఱఁదలి కట్టుపాపముకట్టితిరస్కారము జూపి ద్రోహముచేసిన యీవిక్రమబాహుఁడు వధ్యుఁడు కాఁడా? ఓహో! నేనేపురుషుఁడనైతినా?'' అని యూరకుండెను. "ఓభాను మతీ! నామాట విను'' అని యతఁ డేమో చెప్పవచ్చెను. భానుమతి యతనిమాట కడ్డమువచ్చి "విక్రమబాహునిపక్షమునఁ జెప్పెడుమాట యేదియు నేను వినను. నామఱఁదలు కిటికీలోనుండి పరపురుషునితో మాటాడిన దఁట! ఇది యెంతమాట! ఆ ఖలునిమూలమున నిష్కార ణముగా నిరపరాధిని యైనసుశీల దుర్భాషలకు లోనయినది ; అప ఖ్యాతిపాలైనది ; చెడిపోయినది. విక్రమబాహుని నిమిత్తమయినను నే నిప్పుడు పురుషుఁడనైతినా? లేదా నానిమిత్తమయి పౌరుషము చూపఁగలమగవాఁడు నాకిచ్చట మిత్రుఁడయ్యెనా ? కాఁడు. మగతన మంతయు వట్టితేనెమాటలలోను స్తుతిపాఠములలోను కరఁగిపోవు చున్నది. కోరికలవలన నే నిప్పుడు పురుషుఁడను కాఁజాలను. కాఁబట్టి నే నిఁక నాఁడుదాననై యుండి శోకములో మునిగి చావవలసినదే'' అని భానుమతి తనమఱఁదలిపగ తీర్చుకొనుటకయి పౌరుషమెక్కిం చెడు మాటలతో నాతనిని పురికొల్పసాగెను. "ఓభానుమతీ! నీవు దొడ్డదానవు. కొంచెము శాంతి పొందుము. ఇదిగో నీమీఁద నాకు ప్రేమగలదని నీచేతిలోచేయి వేసెదను.'' అని ప్రతాపరుద్రుఁడనెను. నిజముగా నే నీకు నామీఁద ప్రేమయున్నపక్షమున ప్రమాణముచేయు

టకుఁగాక నీచేతిని వేఱుపనికుపయోగింపుము'' అని యామె మాఱు పలికెను. 'నీమనఃపూర్తిగా నీవు విక్రమబాహుఁడిందుమతికపకారము చేసినాఁడనియే తలఁచుచున్నావా?' అని ప్రతాపరుద్రుఁడడిగెను. 'నామనఃపూర్తిగా ముమ్మాటికిని నేనాలాగుననే తలఁచుచున్నాను' అని భానుమతి యుత్తరమిచ్చెను. 'ఇఁకచాలును ఇదిగో నేను కృతప్రతిజ్ఞుఁడ నయినాను. ఇప్పుడే పోయి నేను విక్రమబాహుని పోరాటమునకుఁ బిలుచుచున్నాను. నీచేయి యొక్కసారి ముద్దుపెట్టుకొని వెడలి పోయి, కృపాణధారణప్రశస్త మయినయీహస్తముతో నాతనికి బుద్ధి కఱపెదను. నేను చెప్పినదందయుఁ జేసితీఱెడువాఁడ నని భావింపుము. నీవిఁక హాయిగాఁబోయి నీమఱఁదలి నోదార్చుము' అని ప్రతాపరుద్రుఁడు పీరాలాపములు పలికెను.

ఈప్రకారముగా నిచ్చట భానుమతి ప్రతాపరుద్రునితో బలముగా వాదించి తన కోపభాషణములతో నాతనికి శౌర్యావేశము పుట్టించి యిందుమతిపక్షమునఁ బోయి ప్రియమిత్రుఁడయిన విక్రమబాహునితోఁ బోరాడుట కాతనిని డీకొల్పుచుండఁగా, అచ్చట వజ్రసేనుఁడు విజయవర్మవిక్రమబాహులయొద్దకుఁ బోయి పరాభవదుఃఖముచేత దనకూఁతురు ప్రాణములువిడిచినదని చెప్పి తనబిడ్డయెడలఁ జేసినఁ యపచారమునకుఁగాఁ దనఖడ్గమున కుత్తరము చెప్పవలసినదని వారిని యుద్ధమునకుఁ బిలుచుచుండెను. కాని వా రాతనిముసలితనమునుశోకమును విచారించి యాతనియందుగౌరవముచూపి 'అయ్యా! ఈవార్ధకదశలో మీరు మాతో కయ్యము పెట్టుకొనకుఁడు' అని వారించుచుండిరి. ఈసమయమునందే ప్రతాపరుద్రుఁడుకూడ నక్కడకుఁబోయి ఖడ్గముదూసికొని నీ విందుమతికిఁ జేసినమహాపరాధమునకై యీఖడ్గమునకుత్తరవాదము చెల్లింపవలసియున్నదని విక్రమబాహుని తనతో

ద్వంద్వయుద్ధమునకుఁ బిలిచెను. "భానుమతి వీరావేశము తన కెక్కించి యీతని నీపనికిఁ బంపినది" అని విక్రమబాహుఁడును విజయవర్మయు దమలోఁ దా మనుకొనిరి. ద్వంద్వయుద్ధమునఁ గలిగెడియసందిగ్ధమైన పరీక్షకంటె నామెనిర్దోషత్వమును స్థాపింపఁగల ప్రబలతరమైన నిదర్శనము నాక్షణమం దీశ్వరుఁ డనుగ్రహింపక యుండినయెడల, ప్రతాపరుద్రునియొక్క యుద్ధాహ్వానము నంగీకరించిన విక్రమబాహున కాతనితో ఘోరయుద్ధము జరిగియుండును.

విజయవర్మయు విక్రమబాహుఁడును ప్రతాపరుద్రునియొక్క యుద్ధాహ్వానమును గూర్చి చెప్పుకొనుట ముగింపకమునుపే దండవిధాయకుఁ డొకఁడు వక్రబుద్ధిని బంధించి తెచ్చి యపరాధినిగా రాజయిన విజయవర్మముందుఁ బెట్టెను. అరిష్టవర్మచేతఁ దా నాదారుణకర్మము నందునియోగింపఁబడినవార్తను వక్రబుద్ధి తనమిత్రులతోఁ జెప్పుచుండఁగా దైవికముగా నొకరిచెవిని బడినందున నేరము బయలఁబడెను. విక్రమబాహుఁడు వినుచుండఁగా విజయవర్మయొక్కసన్నిధియందు వక్రబుద్ధి తనలో నారాత్రికిటికిలోనుండి మాటాడినది యిందుమతీవేషమును ధరించి వారి కిందుమతి యను భ్రమపుట్టించిననిపుణిక కాని యిందుమతి కాదని చెప్పి తన నేర మొప్పుకొని, ఉన్న సత్యమంతయుఁ జెప్పివేసెను. ఆమాటలతోనే వారికిందుమతియొక్కనిరపరాధత తేటపడి యావఱకువారిమనసులోనున్న యనుమానమంతయు నివారణమయ్యెను. ఇంకనుసంశయలేశ మేమూలనైనను వారిహృదయములలో నించుక దాఁగియున్నయెడల, అదియును తనదౌష్ట్యము వెల్లడియగుటచే నన్నగారికోపమునకు వెఱచి యాకస్మికముగా కళ్యాణనగరమును విడిచిపోయిన యరిష్టవర్మయొక్కపలాయనవార్త వలన నిర్మూలమయ్యెను.

ఇందుమతిమీఁద తాను నిర్హేతుకముగా నిందమోపితినని తెలిసి కొన్నప్పుడు విక్రమబాహుఁడు తన క్రూరవాక్యములవలననే యామె మృతినొందినదని యెంచుకొని మనస్సులో నింతంతనరాని పరితాపము నొందెను. అప్పు డామెగుణవిశేషము లన్నియు తలఁపునకు వచ్చి మొట్టమొదట నాతఁడు మోహించినట్టిరూపముతో నాయబలయొక్క సుందరవిగ్రహ మాతనికన్నులకుఁ గట్టినట్లగపడెను. 'నీవిప్పుడు విన్న మాటలు నీమనస్సునకు శూలములవలె నాటుకొనలేదా ?'' అని విజయవర్మయడుగఁగా, 'వక్రబుద్ధి నిజకథ చెప్పుచున్నప్పుడాతనిమాట లొక్కొక్కటియే విషశరప్రయోగమువలె నాహృదయమునఁబ్రవేశించి ప్రత్యవయవమును నొప్పించి యంతకంతకు మర్మచ్ఛేదము చేయుచున్నవి' అని యాతఁ డుత్తరముచెప్పెను. పశ్చాత్తప్తుఁడయి వేఁగుచున్న విక్రమబాహుఁ డప్పుడు వజ్రసేనునిపాదముల మీఁదబడి 'నిర్దోషురాలయిన నీకొమార్తెమీఁద నిష్కారణముగా దోషారోపణముచేసిన తప్పుమన్నింపు' మని వేఁడుకొని, తననూతనవధువుపై లేనిదోషమును నమ్మిన పాపమునకు శిక్షగాఁ దనకిప్పుడేమిప్రాయశ్చిత్తము విధించినను దనప్రియురాలినిమిత్తమైనసహించి దానికిలోఁబడెదనని చెప్పెను. రూపమునం దిందుమతిని బోలినట్టియు నిప్పుడు తనకుత్తరాధికారిణిగా నేర్పడినట్టియు: దనస్వీకృతపుత్రిక నొకదానిని మఱునాఁటియుదయముననే పెండ్లియాడ వలయునని వజ్రసేనుఁడతనికిఁ బాపపరిహారార్థముగాఁ బ్రాయశ్చిత్తమును విధించెను. తన్ను వివాహమాడుమన్న కన్యయెట్టిదో యెఱుఁగనివాఁ డయినను విక్రమబాహుఁడాడినమాట తప్పనివాఁడయినందునఁ దానాకన్య కుబ్జయైనను దప్పక పాణిగ్రహణము చేసికొనెదనని వాగ్దానముచేసెను. అతనిస్వాంతమంతయు దురంతచింతాక్రాంతమయి వేఁగుచున్నందున నిప్పుడలలోఁ

బారలించినట్లు బాధపడుచు నిద్రపట్టక లేచిపోయి యూతఁ డారాత్రి యంతయుఁ దనప్రియురాలికయి వజ్రసేనుఁడు కట్టించినసమాధియొద్దకు బోయి కన్నీటితో దానినభిషేకించుచు విలపించుచు నిమిష మొక్క-మహాయుగమువలె నక్కడఁ గడపెను.

మఱునాఁటి ప్రాతఃకాలమున నతఁడు తనమిత్రుఁడైన విజయవర్మతోడఁగూడ దేవాలయమునకుఁ బోవునప్పటికే పురోహితుఁడును వజ్రసేనుఁడును మేనకోడలును రెండవవివాహమును నడపుటకై యచ్చటఁ గూడియుండిరి. అప్పుడు వజ్రసేనుఁడు వాగ్దత్తయైన క్రొత్త పెండ్లికూఁతునుదెచ్చి విక్రమబాహునియెదుట నిలిపెను. విక్రమబాహునకు మొగము కనఁబడకుండునట్లుగా నావధు వప్పుడు మేలిముసుఁగు వేసికొనియుండెను. "ఓసుందరీ! పుణ్యాత్ముఁడైనయీపురోహితునిసమ్ముఖమందు నీహస్తము నాచేతికిమ్ము; నీకు నన్నువరింప నిష్టమున్నచో నీపాణిగ్రహణము చేసి యిదిగో నీభర్తనగుచున్నాను" అని తెరలోనున్నయువతినిగూర్చి విక్రమబాహుఁడుపలికెను. "వెనుక నేను బ్రతికియున్నప్పుడే నేను నీప్రథమభార్యను" అని ప్రచ్ఛన్నరాలైన యాయువతి పలికి, మొగమునుండి మేలిముసుఁగు తీసివేసి యీవలకు భ్రమగొల్పినరీతిగా వజ్రసేనుని పెంపుడుకూఁతురుగాక కన్నకూఁతురైన వెనుకటియిందుమతియే మరలనయ్యెను. ఇందుమతి మృతినొందిన దనుకొనుచుండిన విక్రమబాహున కీయింద్రజాలమద్భుత ప్రమోదజనక మయినందునఁ గొంతసేపతఁడుసంతోషపరవశత్వములో తనకన్నులనేతాను నమ్మలేకపోయెను. విక్రమబాహునివలెనేయద్భుత రసాక్రాంతుఁడయియున్న విజయవర్మ సంతోషమునుపట్టఁజాలక "ఇది మృతినొందిన యిందుమతిరూపము కాదా ?" అని యాశ్చర్యపడ సాగెను. అప్పుడు వజ్రసేనుఁ డాతనినిజూచి 'ఓరాజా! తనమీఁదియప

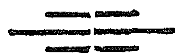
వాదము జీవించి యున్నంతవఱకును మృతురా లయియుండి, ఆయప వాదము చావఁగానే యిందుమతి పునర్జీవితురా లైనది' అనెను. ఈయద్భుతకథ యంతయు వివాహ మయినతరువాత సావకాశ ముగా వారికి విప్పి చెప్పెద నని వాగ్దానముచేసి పురోహితుఁడువివాహ తంత్రమును నడపుచుండఁగా, ప్రతాపరుద్రుఁడువచ్చి యీసమయము నందే తనకును భానుమతికిని గూడ వివాహము చేయవలసిన దని కోరెను. దాంపత్యమునకు భానుమతి కొంచెము సందేహించు చున్నట్లు కనఁబడగాఁ బ్రతాపరుద్రుఁడు నీగు ట్టంతయు నిందుమతి వలన నెఱిఁగినాఁడనని యామెకుఁ దనమీఁదఁ గలమోహాతిశయ మునుగూర్చి చెప్ప మొదలుపెట్టినపుడు వా రావిచిత్రనాటకప్రయో గము నంతను బయటఁబెట్టిరి. ఒండొరులమీఁద నెన్నఁడును లేనిప్రేమ మున్నట్లు చెప్పఁగా నమ్మి యిద్దఱును మోసపోవుటయు, అసత్య మయినవినోదక్రీడయొక్క ప్రభావమువలననే తా మిరువురును సత్య మయినయన్యోన్యానురాగము పొందినవా రగుటయు, వా రప్పుడు కనిపెట్టిరి. మోసపుతంత్రముచేతఁ గూర్పఁబడిన వారిపరస్పరప్రణయ పాశము వారిహృదయముల నినుపగొలుసువలె దృఢముగా బంధించి యిప్పు డీస్పష్టీకరణశాతహేతికిని దుశ్ఛేద్య మయ్యెను. ప్రతాప రుద్రుఁడు తా నామెను పరిణయ మయ్యెదనని చెప్పినందునఁ దన్ను గూర్చి లోక మేమనుకొనునో యనుచింత యేమంతయుఁ బొందక యితరులపరిహాసమును లెక్కగొనకుండుటకు నిశ్చయించుకొనెను. అందుచేత నతఁడు ముందు తమ్మితరులు చేయఁబోయెడుపరిహాసము నకుఁ దానే యిప్పు డుపక్రమించి నవ్వుచు "ఓ ప్రాణేశ్వరీ! నీవు నామీఁదవలపుచేతఁ బ్రాణములు విడుచుచున్నా వని విని నీమీఁది జాలిచేతనే నిశ్చయముగా నిన్నిప్పుడు వరించు చున్నాను సుమా!"

అని నవ్వెను. "ఓ ప్రాణేశ్వరా! నామీఁదిప్రేమచేత నీవు కృశించి ప్రాణత్యాగము చేసికొనఁబోవుచున్నా వన్నవార్త విని నీప్రాణము లను కాపాడుటకొరకే నేనును లోఁబడినాను సుమా!" అని భాను మతి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఈ ప్రకారముగా మనస్సమాధానముచేసి కొని యీపిచ్చిదంపతు లితరేతరప్రియు లయినందున నిందుమతీ విక్రమబాహులవివాహానంతరమున వారివివాహముకూడ యథా విధిగా జరపఁబడెను. ఈసంక్షోభమున కంతకును కారకుఁ డయిన యరిష్టవర్మ కల్యాణపురమును విడిచి పాఱిపోవుచుండఁగాఁ ద్రోవలో బట్టుకోఁబడి యీసమయమునందే యిక్కడకుఁ దీసికొని రాఁబడెను. కుతంత్రమువలన తాను భంగము చేయఁదలఁచుకొన్న యీవివాహ మహోత్సవము కన్నులలో నిసుక పోసినట్లుగాఁ దనకన్నులయెదుటనే మహావైభవముతో జరగినందున, అసూయాపరుడయి యాశా భంగము నొంది సగము చచ్చియున్నయరిష్టవర్మ కాపెండ్లి వేడుకలును విందులును సంతోషమునుజూచి పరితపించుటకంటె నెక్కువశిక్ష వేఱొక్కటి యప్పు డక్కఱలేకపోయెను.

సం పూ ర్ణ ము.

సరసజనమనోభిరామము.

ఈ కథయందువచ్చు పాత్రములు

పురుషులు

విక్రమసింహుఁడు—కళింగపట్టణనివాసుఁడైనయొక రాజపుత్రుఁడు; మోహినిభర్త.

వీరసేనుఁడు—ఉత్కలదేశపురాజు; చాతుర్యవతిభర్త.

జలధీశుఁడు—విక్రమసింహునిప్రాణము కాపాడిన యోడనాయకుఁడు

శూరవర్మ—చాతుర్యవతి పురుషవేషము వేసికొనియున్నప్పుడు పెట్టుకొన్న పేరు.

స్త్రీలు

చాతుర్యవతి—కళింగదేశపురాచకూఁతురు; విక్రమసింహునిచెల్లెలు, వీరసేనుని రాణి.

మోహిని—ఉత్కలదేశపురాజపుత్రి; వీరసేనుని నిరాకరించి విక్రమసింహుని వివాహము చేసికొన్నయువతి.

శ్రీ

సరసజనమనోభిరామము

కళింగదేశమునకు రాజధానియైనకళింగపట్టణమునందు విక్రమసింహుఁ డనుయౌవనపురుషుఁ డొకఁడును చాతుర్యవతియనుయౌవనస్త్రీయొకతెయును తోఁబుట్టువులుగలరు. క్షత్రియవంశమున కలంకారముగా జన్మించిన యాయిద్దఱును కవలవా రగుటచేత రూపమునందణుమాత్రమును భేదములేనివారయి యెఱిఁగినవారుసహిత మొకరిని జూచి యొకరని భ్రమపడునంత యాకారసామ్యము గలవారయి స్త్రీపురుషులగుటచేత వస్త్రధారణమునందుఁ గలిగినభేదమే లేకపోయినయెడల గృహమునఁ గలవారుసహితము వారిని వేఱువేఱు నానవాలుపట్టుట దుస్సాధ్యముగా నుండెను. వారిరువురును నిరుపమానసౌందర్యము గలవా రయి చూచువారికన్నుల కుత్సవము చేయుచుండిరి. వారు గంగాయాత్ర చేయవలెనని యొకయోడమీఁద వంగదేశమునకు సముద్రయానముచేయుచుండఁగా వారెక్కినయోడ పగిలిపోయి యేకకాలమునందు జననమొందినయాయిరువురు మరల నేకకాలమునందే మరణముఁబొందవలసినగతిపట్టినట్లు కనఁబడెను. వారెక్కినయోడ గాలివానచేత నొకపర్వతమునకుఁ దగిలి పగిలిపోఁగా నందున్నవారిలోఁ గొందఱుమాత్రమే ప్రాణములు దక్కించుకోఁగలిగిరి. ఆసమయమునం దానౌకాధికారి చావఁగా మిగిలినతనపడవవాండ్ర నొక్కచిన్నపడవలో నెక్కించుకొని వారితో చాతుర్యవతిని గూడఁ దీసికొనిపోయి యుత్కలదేశమున కప్పుడు రాజధానిగా నున్న పురుషోత్తమపురమునందు వారి నందఱిని సురక్షితముగ దింపెను.

అప్పుడు చాతుర్యవతి తాను బ్రతికినందుకు సంతోషపడుటకుమారుగాఁ దనసహోదరునికి సంభవించినవిపత్తును దలఁచుకొని దుఃఖపడసాగెను. ఆమెదుఃఖమును జూచి జాలిపడి యానౌకాధిపతి యోడ పగిలినప్పు డామెసోదరుఁ డొక తెరచాపకొయ్యను పట్టుకొని యీఁదుచు నీటి పయిని తేలి యొడ్డువంకఁ బోవుచుండఁగాఁ దాను జూచితి ననియు నాతనికిఁ బ్రాణభయము లే దనియుఁ జెప్పి ధైర్యము చెప్పి యామె నోదార్చెను. ఆతఁడు చెప్పినధైర్యపుమాటలవలనఁ జాతుర్యవతి కొంత యూఱట పొంది, ఈక్రొత్తదేశములో నాకస్మికముగా నేకాకిని యయిపోయిన తనగతి యిఁకముం దేమి కావలయునా యని యాలోచించుచు, ఆనౌకాధికారిని జూచి "అన్నా! ఈదేశమును గుఱించి నీకేమైనఁ దెలియునా?" అని యడిగెను. 'ఈరాజధానికిఁ గొన్నిదినముల ప్రయాణములోనే నేను పుట్టి పెరిఁగినవాఁడ నగుటచేత నాకీ దేశముసంగతి చక్కఁగాఁ దెలియును' అని యతఁ డుత్తరము చెప్పెను. 'ఈదేశము పాలించుప్రభు వెవ్వరు?' అని యామె మరల నడిగెను. ఉత్కలదేశమును వీరసేనుఁ డనురాజు పాలించు ననియు, అతఁడు మహాగుణపరాక్రమసంపన్నుఁడనియు, ఆనౌకాధిపతి చెప్పెను. 'అవును, వీరసేనునిపేరు నే నీవఱకే విన్నాను. అతఁడవివాహితుఁడనియు ననమానరూపగుణసంపన్నుఁ డనియు మాతండ్రిగారు చెప్పుచుండెడి వారు' అని చాతుర్యవతి పలికెను. "ఆతని కిప్పటికిని వివాహముకానే లేదు. నెలదినములక్రిందట నేనీపట్టణమునకు వచ్చినప్పు డతఁ డొక సామంతప్రభువుకూఁతు రయిన మోహిని యనుయువతీంత్నమును గామించియున్నాఁడనియు, సంవత్సరముక్రిందట నామెతండ్రియు దద నంతర మల్పకాలములోనే యామెప్రియసోదరుఁడును లోకాంతరగతు లయినందున నాసుందరి చింతాక్రాంత యయి పరులమొగముచూడక

పురుషులతోఁ సంభాషింపకున్నదనియు, జనులప్పుడు చెప్పుకొనుచుండిరి' అని యతఁడు తా నెఱిఁగినది చెప్పెను. తనవలెనే భ్రాతనుఁ బోఁగొట్టుకొని ప్రేమాతిశయముచేత నాతనినిమిత్తము శోకించుచున్న యాయుత్తము రాలినిజూచి సేవింపవలె నన్న యభిలాష తనకుఁ గలిగినదని చెప్పి, తన్నామెయొద్దకుఁ గొనిపోయి యొప్పగింత పెట్టఁగలవాయని యాతని నడిగెను. సహోదరమరణదినము మొదలుకొని మోహిని యితరుల నెవ్వరిని జూచి మాటాడకుండుటచేతను, అప్పటినుండియు నామె రాజు నకు సహితము దర్శన మీయకుండుట చేతను, ఆపని యసాధ్య మని యతఁడు చెప్పెను. అంతట చాతుర్యవతి యాప్రయత్నమును మాని వేసి పురుష వేషము వేసికొని రాజువద్దనే యొక సేవకుఁడుగా కొలువుకుదర వలె నని మనస్సులో నొకయాలోచన చేసెను. యౌవనవతియైన యొక చిన్నదానికి పురుష వేషము ధరించి పురుషునివలె నటింపవలె నన్నబుద్ధి పుట్టుట వింతయే యయినను, వింత దేశములో నేకాకినియు రూపవతియు యౌవనవతియునయియున్న తనయసహాయత్వమునుదలచు కొని చాతుర్యవతి యాపనికి నిశ్చయించుకొనెను. ఈయాలోచనను దన ప్రాణదాతయైన నౌకాధికారితోఁ జెప్పుటకు మొట్టమొదట కొంచెము సంకోచపడినను, ఆతని సత్స్వభావమును దనయెడలఁగల వాత్సల్యమును విచారించి తనయభిమతము నాతనికిఁ దెలుపఁగా నతఁడామెకు సాయము చేయుటకుఁ బూనుకొనెను. అప్పు డామె యాతనిచేతికిఁ గొంతసొ మ్మిచ్చి పరిమాణమునందును వర్ణమునందును సరిగాఁ దనసోదరుఁడు ధరించుకొనుకొలిబట్టలను తెచ్చిపెట్టుమని వేఁడుకొనెను. ఆమె నియ మించినరీతిగా నతఁడు వస్త్రములనుసిద్ధముచేయించి తీసికొని రాఁగా, ఆనూతనవస్త్రములను ధరించి యచ్చునఁబోడిచిన ట్లామె తనసోదరుని వలె నయ్యెను. దైవికముగా నామెసోదరుఁడయినవిక్రమసింహుఁడు

కూడ జలగండమును తప్పించుకొని బ్రతికి యీపట్టణమున కొకసారి వచ్చుట తటస్థించినందున, ఈనూతనవస్త్రధారణమునుబట్టి యప్పుడు కలిగినప్రభనులనుగూర్చి ముందు యుక్తసమయమున ముచ్చటింపఁ బడును.

చాతుర్యవతికి హితకాముఁడయినయానౌకాధికారి రాజాస్థానమునందుఁ గొందఱుప్రభులను గలవాఁడగుటచేత స్త్రీని పురుషునిగా మార్చివేసినతరువాత శూరవర్మ యని నూతననామకరణము చేసి యామెనుగొనిపోయి రాజసందర్శనము చేయించెను. ఆ యపూర్వసుందరపురుషునియొక్క వాక్యనైపుణికిని వినయవర్తనమునకును సంతోషించి రాజాతని తనయంతరంగభృత్యునిగాఁ జేకొనుట కంగీకరించెను. చాతుర్యవతియొక్కమనోరథ మంతయు నిండేయయినందున నామె కృతార్థురాలయి నాఁడుమొదలుకొని వినయభక్తులతో స్వకృత్యములను రాజుమనస్సున కెక్కునట్లుగా నిర్వహించుచు శీఘ్రకాలములోనే సమస్తభృత్యవర్గములోను దానొక్కతయే రాజునకు నమ్మినబంటయ్యెను. అందుచేత రాజు మనసు గలిసినపరిజనునియొద్దఁ దన రహస్యము నేమియు దాపురముచేయక తాను మోహినిని మోహించుటను గూర్చినచరిత్రమునంతను శూరవర్మతోఁ జెప్పెను. చిరకాలము నుండి తాను మోహినిని కామించి యామె యనుగ్రహసంపాదనమునకయి ప్రయత్నముచేయుచుండుటయు, సౌందర్యగర్వముకలదయి యామె తనప్రార్థనలను పెడచెవులనుబెట్టి తనకు దర్శనసుఖమయిన నియ్యనొల్లక నిరాకరించుచుండుటయు, ఏకాంతమునఁ దొకనాఁడు తనవలపుకథ యాద్యంతమును వీరసేనుఁడు శూరవర్మతో నేకరువు పెట్టెను. అవ్యాజానురాగము గలతనప్రార్థనలయం దనాదరముచూపి పసన్నురాలు కాకున్న యాసుందరిమీఁదివలపు మరలించుకోలేక

యతఁడు కామావేశవివశుఁ డయి ప్రపంచమంతయు మఱచి, తన కావలసిఁ ప్రాణతుల్యము లయి యుండినమృగయావినోదము మొద లయినవ్యాయామముల నెల్లవిడిచి యాఁడుదానివలె నింటఁగూరుచుండి శృంగారగీతములను వినుచు ప్రొద్దులుపుచ్చుచుండెను. అంతేకాక యతఁడు కొలువుచేయుటసహితము చాలించి, బుద్ధిమదగ్రగణ్యులును విద్వద్వరేణ్యులు నయినతనమంత్రులతో రాజకార్య తంత్రములను గూర్చియైన మాటాడనొల్లక యిష్టకథాగోష్ఠిని సర్వదాశూరవర్మతో నుబుసుపుచ్చుచుండెను. లోకో త్తరుఁ డయి యుండిన తమప్రభురత్న మున కిప్పుడు శూరవర్మ యనుతగనిమిత్రుఁ డొకఁడు దొరకెనని సభా సదులు విచారించుచుండిరి.

వయస్సులో నున్నకన్యలకు వయోరూపసంపన్ను లయినప్రభు వులవద్ద చనవరులుగానుండుట క్షేమకర మయినపనికాదు. ఈసంగతి కిప్పుడు చాతుర్యవతియే నిదర్శనభూతమైనది. ఇంతకుమును పాతఁడు మోహినిమీఁదివలపుచేతఁ దా నెట్టియవస్థపా లైతి నని చెప్పెనో యాయవస్థయే యిప్పుడు వీరసేనునిమీఁదివలపుచేత చాతుర్యవతికి సంప్రాప్త మయ్యెను. అసమానసౌందర్యనిధి యైనయాతనిరూపము నొక్కసారి కన్నులఁ గాంచనోచినయేసుందరియు కామబాణముల పాలు కాకుండ సంభవింపనేరదని భావించుకొని యింతటిరూపవంతుఁ డైన భూకాంతుని మోహిని యేలనిరాకరించెనాయనియద్భుతపడుచు, సౌందర్యగర్వముచేతఁ గన్నుగానక యటువంటి యోగ్యగుణములను గనిపెట్టఁజాలని చెలువపై వలపునిలుపుట శోచనీయమనిసూచించుచు 'ఓమహాప్రభూ! దేవరవా రిప్పుడు మోహినిని కామించినట్లే దేవర వారిని వేఱొకసుందరి కామించినదనుకొందు. దేవరయామెను బదులు కామింపఁజాలరేని, దేవర తా మామెను గామింపఁజాలమని సెలవిచ్చి

నప్పుడామెయాప్రత్యుత్తరముతో సంతుష్టిపొంది యూరకుండవలసినది కాదా?' అని యామె వినయముతో వీరసేనునిజూచి పలికెను. రా నిప్పుడు మోహినిని కామించినంతగాఢానురాగముతో లోకములోని జవ్వనియెవ్వతెయు నేపురుషునిని గామించుట యసాధ్యమగుటచేత నిప్పుడు చెప్పినయుక్తి సహేతుకముగా నుండలే దనియు, ఇటువంటి యపారప్రేమ పట్టఁగలిగినంతగొప్పమనస్సు భూలోకములో నేకాంతకు నుండఁజాలదుగాన మోహినిమీఁదఁ దనకుఁగలవలపును దనమీఁద నొకకాంతకుఁ గలుగఁగలవలపుతో నుపమించుట తగవుకా దనియు, రా జుత్తరమిచ్చెను. ఆతని మాటలయందుఁ జాతుర్యవతి కెంతగౌరవ మున్నను, రాజు మనస్సులో నున్నదానికంటె నెక్కువయనురాగరసముతో తనమనస్సు నిండియున్నదని నమ్మియున్నందున రా జప్పుడు పలికినపలుకులు సత్యములని యామె విశ్వసింపలేక, "ఓమహారాజా! నేను నిశ్చయముగా నెఱుఁగుదును——" అని సగముచెప్పి చాతుర్యవతి యూరకుండెను. 'ఓశూరవర్మా! నీవేమెఱుఁగుదువు?' అని రాజడిగెను. 'పురుషులయెడ స్త్రీల కెంతప్రేమ యుండవచ్చునో నేనెఱుఁగుదును. అనురాగవిషయమున మనమనస్సు లెంతయుదారములో స్త్రీల మనస్సులునంతయుదారములయినవే. నాతండ్రికొక్కకూఁతురుగలదు. నేనే స్త్రీ నయినపక్షమున దేవరవారియందు నాకెంతప్రేమ యుండవలెనో యామె కొకపురుషునిమీఁద నంతప్రేమగలదు.' అనిచాతుర్యవతీ యుత్తరము చెప్పెను. 'ఆమెవలపుకథ యేమి?' అనివీరసేనుఁడు మరల నడిగెను. "ఏమియు లేదు. ఆమెవలపంతయు నడవినిగాచిన వెన్నెలవలె నున్నది. ఆమె తనవలపును బరులతోఁ జెప్పక లోపలనే దిగమ్రింగుటచేత, తామరమొగ్గలోఁ జేరిన చీడపురుగువలె హృదయాంతరాళమునందే యుండి బాధించుచునామెవలపు లవలీదళముల

వంటిలేఁజెక్కులను వాఁడబాఱునట్లు చేయుచున్నది. ఆమె మనస్తాపమును బొందుచుండియు లోపలిశోకమును వెలిఁబోనీయకలోనివ్యథను ముఖమునందలిమందహాసముచే నడఁచుచుఁ బయికిఁ దాలిమియంతయుఁ జేరి మూర్తీభవించినట్లు కనఁబడుచున్నది" అనిచాతుర్యవతి పలికెను. ఆసుందరి మేరమీఱినవలపుచేతఁ బ్రాణములు విడువక నిలుపుకోఁగలిగినదా యని రాజడుగఁగా, ఆప్రశ్నకుసదుత్తరమియ్యక మనసులో రాజుపయిని దనకుఁ గలవలపును కామాగ్నిచేతఁ దాను బొందుచున్నదురంతతాపమును దెలుపుటకొఱకే యీకథనుగల్పించిన దగుటచేత నీళ్ళునమలుచు నేవేవో దూరసంబంధము గలకథలు చెప్పసాగెను.

ఈసంభాషణము జరుగుచుండఁగా రాజు మోహినికడకుఁ బంపినదూత యొకఁడు వచ్చి, "ఓమహారాజా! ఆమె నాకు దర్శనమే యనుగ్రహించినదికాదు. అయినను 'ఏడుసంవత్సరములవఱకును నేను బయలికి వచ్చి యెండమొగమయినను జూడఁగలదానను గాను. అకాలమరణము నొందినప్రాణాధికుఁడయిననాయన్నగారినిమిత్తమయి నిరంతధారఁగాఁ గాఱుచున్నకన్నీటివెల్లువతో నట్టిల్లుతడుపుచు మూల ముసుఁగువేసికొనియీగదిలోనే కూరుచుండెదను.' అని యామె దేవరవారితో మనవిచేయవలసినదని తనచెలికత్తెచేత సందేశము పంపినది" అని విన్నపము చేసెను. ఆమాటలు విని రాజు 'ఆహా! తనసోదరు నీలోకమునుండి యీడ్చుకొనిపోయిన కాలపాశముచేతనే యింతగా నాకర్షింపఁబడి వగలపాలగుచున్న యీమెమృదుహృదయము కామునిబాణములే నాటుకొన్నపక్షమున వీడనికూరిమిచే నిఁక నెంతటి సంతాపముపాలు కాఁగలుగునో!' అని యాశ్చర్యపడుచు జాతుర్యవతిని జూచి 'ఓశూరవర్మా! నామనస్సులోని గుట్టంతయు

నీకుఁ జెప్పి యున్నానుగదా ! నీ వొక్కసారి యిప్పుడు నాపాలిటి మోహినీదేవత యైనయామోహినియాలయమునకుఁ బోయి, ఆమె సుందరవిగ్రహమును దర్శించువఱకును గృహమున నాటిన స్తంభము వలె ముంగిట పాతుకొని యుండి, దర్శనము ప్రసాదించినదాఁక నీకా లక్కడనుండి కదలదని నీమనోనిశ్చయము నామెకుఁ దెలుపుము'అని వేఁడుకొనెను. 'ఆమె దర్శనమిచ్చి మాటాడ ననుగ్రహించినపక్షమున నే నప్పుడు చేయవలసినపని యేమి?' అని చాతుర్యవతి యడిగెను. 'ఓ మిత్రుఁడా ! తత్క్షణమే నాకామోద్రేకకథ యంతయు విప్పి చెప్పుము. నాకామెయెడఁ గలయనురాగాతిశయమునుగూర్చి సావకాశముగా దీర్ఘసంభాషణముచేసి సర్వము సవిస్తరముగా విన్నవింపుము. గంభీరస్వభావము గలమతియొకదూత చేసెడుబోధకంటె నితరులదుఃఖకథను బ్రత్యక్షముగా ననుభవించు చున్నట్టు నటించుచు వినిపింపఁగల నీదయనీయవాక్యము లామెచెవుల కధికరుచికరములయి నీయందత్యాదరమును బుట్టించు ననుటకు సందేహ ముండదు'అని యతఁడు మాఱుపలికెను.

తాను భర్తనుగా వరింపఁ దలఁచుకొన్నపురుషునికే భార్యవు కమ్మని మఱియొక కాంతను వేఁడఁబోవుట కయినందునలోపలనీసందేశము చాతుర్యవతి కెంత రుచింపనిదయినను, మాఱుమాటాడక యామె యప్పుడే వెడలిపోయెను. ఈదౌత్యము మనస్సున కింపయిన దయినను కాకపోయినను ప్రభునియోగమును శిరసావహించి బయలు దేఱినందునఁ దాను బూనినకార్యమును జాతుర్యవతి శక్తివంచనలేక మహాచాతుర్యముతో నిర్వహించెను. అప్పుడు మోహినిచెలికత్తె యొకతె లోపలికిఁబోయి తనయేలికసానితో "అమ్మా ! ఎవ్వఁడో చక్కనిపడుచుచిన్నవాఁ డొక్కఁడు నీదర్శనమునిమిత్తమయి వచ్చి

యిప్పుడు సమయము కాదని మేమెన్ని చెప్పినను మామాటలకన్నిటికి నన్ని సమాధానములు చెప్పి నీముఖదర్శనము చేయువఱకును గదలి పోనట్లు పట్టుపట్టి వాకిటఁ గూరుచుండి యున్నాఁడు. నేను నీదేహ మస్వస్థముగా నున్నదని చెప్పఁగాఁ దానాసంగతి యెఱిఁగియే నీతోడ మాటాడ వచ్చితినని చెప్పినాఁడు. నేను నీవు నిద్రపోవుచున్నా వని చెప్పఁగాఁ దానాసంగతి సహిత మెఱిఁగిన ట్లభినయించి యందు చేతనే తాను మాటాడవలసి యున్నదని చెప్పినాఁడు. ఆతని వదలించుకొనుమార్గము నాబుద్ధికి తోఁచలేదు. నీ వాతనితో మాటాడఁ దలఁచుకొన్నను దలఁచుకోక పోయినను నీతోడ మాటాడి మఱిపోవుటకుఁ గంకణము కట్టుకొని వచ్చినవానివలెఁ గనుపట్టు చున్నాఁడు. అమ్మా! అట్టివానితో నేనేమని చెప్పను?" అని యడి గెను. అటువంటిదిట్ట యెవ్వఁడో చూడవలె నన్నబుద్ధి పుట్టఁగా మోహిని యాతనిని లోపలికిఁ దీసికొనిరమ్మని చెలికత్తెను బంపి, అతఁడు వీరసేనునిచేఁ బంపఁబడినదూతయే యయి యుండు నని యూహించియు మేలిముసుఁగు తీసివేసి యాతనితో ముచ్చటించుటకు నిశ్చయించుకొని యుండెను. అంతటఁ జాతుర్యవతి యామెసన్నిధికి వచ్చి సాధ్యమయినంతవఱకు పురుషవర్తన మభినయించుచు, మేలి ముసుఁగు వేసికొని యున్నయామెవంకఁ జూచి రాజసన్నిధానవర్తులు పలుక నలవాటుపడిన స్తుతివచనములతో "ఓ త్రిలోక సుందరీ! నీసౌందర్యము నిరుపమానమైనది. నీలావణ్యమశ్రుతదృష్టపూర్వము. గృహయజమానురాలవు నీవపుడో కాదో యానతిమ్ము. నామధుర ప్రసంగమును మఱియొకరివిషయమున నుపయోగించి వ్యర్థపుచ్చుటకు నామన సొప్పదు. అంతేకాక నేనీప్రసంగము నెంతో శ్రమచేసిచక్కఁగా వ్రాసికష్టపడి వల్లించుకొన్నాను" అనిపలికెను. "నీవెక్కడనుండివచ్చి

నావు" అని మోహిని యడిగెను. "నేనువల్లించుకొని వచ్చినదాని కంటె నధికముగాఁ జెప్పలేను. ఈప్రశ్నకుత్తరము నేను పఠించిన భాగములో లేదు." అని చాతుర్యవతి యుత్తరము చెప్పెను. "నీవు పరిహాసకుఁడవా?" అని మోహిని యడిగెను. "నేను పరిహాసకుఁడనుగాను గాని నేనిప్పుడుధరించిన వేషముమాత్రము నాస్వాభావిక వేషము కాదు" అని చాతుర్యవతి తాను స్త్రీయయ్యును పురుషునివలె నటించుచున్నా నన్న భావమును మనస్సులో నుంచుకొని చమత్కారముగాఁ బలికి "గృహయజమానురాలవు నీవేకదా?" అనిమరల మోహిని నడిగెను. తానే గృహపత్నినని యామెయుత్తరమిచ్చెను. అప్పుడు చాతుర్యవతి తనప్రభువుయొక్క సందేశమును జెప్పుటకంటె ముందుగాఁ దనకు సపత్ని కా నుద్దేశింపఁబడినయువతియొక్క ముఖలక్షణములను జూడ వేడుకగలదయి అమ్మా! దయచేసి నీముఖ మొక్కసారి నన్నుఁజూడ నిమ్ము" అని వేఁడెను. ఆవింతపురుషునిముఖము చూడవలెనన్న కౌతూహలము లోపల మోహినికిని గలిగినందున, ఆమె తన మేలి ముసుఁగు తొలఁగించి మొగమును జూపుటకు సంశయింపలేదు. అట్లాయిరువురు నొండొరులముఖావలోకనము చేయఁదటస్థింప గానే యావల కెంతకాలమునుండియో వీరసేనుఁడు కామించి వేఁడుచున్నను మెత్తపడని యాసౌందర్యగర్వితురాలిమనస్సు క్షణకాలములోఁగామాగ్నిచేత వెన్నవలెఁ గరఁగి రాజదూతయైనశూరవర్మమీఁదతగిలెను.

చాతుర్యవతి మొట్టమొదట మొగముచూపుమని యడిగి నప్పుడు మోహిని "నీయజమానుఁ డేదైన సందేశమును నామొగములోనే వసుపుమని పంచెనా!" అని యడిగి, యేడుసంవత్సరముల వఱకును మేలిముసుఁగు తీయనని తాను పట్టిన ప్రతిజ్ఞను మఱచి మొగము తెరదీసి "ఇదిగో నాప్రతిమను జూపుచున్నాను. ఇదిచక్కఁ

గానే చేయబడినదికదా?'' అని పలికెను. నీచెక్కులమీఁదఁగానవచ్చుచున్న యెఱుపును తెలుపునుబెట్టియీశ్వరచిత్రకారుఁడీవిగ్రహమును బహుకౌశలముతో నిర్మించినాఁడు. ఇటువంటి సుందరవిగ్రహము యొక్క ప్రతిబింబము నొకదాని నీభూమిమీఁద నిలుపక యీసౌందర్యమునంతను నీతోనే పరలోకమునకుఁ గొనిపోఁదలఁచితివేని, లోకములో నీయంతటి క్రూరురా లుండదు.'' అని చాతుర్యవతి బదులు చెప్పెను. ''నే నంతటిక్రూరురాలను గాను. పలుకఁబాఱిన యెఱ్ఱని రెండు పెదవులును, ఱెప్పలమధ్యను వెలిదలుకుఁజూపులు గల రెండు కన్నులును, ఒక్కముక్కును, రెండు చెక్కులును, మొదలయిన యవయవములతోఁ గూడిననాప్రతిబింబములు కొఱఁతలేక యీప్రపంచమునిండఁ గావలసినన్నియున్నవి. ఓయీ! నన్నుముఖస్తుతిచేయుట కొఱకా నీవిక్కడకుఁ బంపబడినది?'' అని మోహిని యుత్తరము చెప్పెను. ''నీరూపమును నేను గన్నులార చూచినాను. నీ కెంతగర్వమున్నను నీచక్కదనమునకు కొఱఁతలేదు. నాప్రభువు నిన్నుకామించుచున్నాఁడు. సౌందర్యముచేత నీవీవఱకే రాణివయినను నీవు మారాజునకు రాణి వయ్యెడుపక్షమున, నీచక్కదనమునకుఁ దగినప్రతిఫలము లభించి వన్నెవచ్చుననుటకు సందేహము లేదు. వీరసేనుఁడు నిన్నుఁ దనపాలిటి భాగ్యదేవతనుగా భావించి కన్నీటితో నభిషేకించుచు, నీగుణవర్ణన మనుమదనమంత్రములను బఠించుచు, నిట్టూర్పులతో విసరుచు సదామానసికముగా నీసేవచేయుచున్నాఁడు.'' అనిచాతుర్యవతి పలికెను. ''నామనస్సు నీవఱకే మీ రాజెఱుఁగును. నే నాతనిని కామింపఁజాలను. అయినను నేనాతఁడుయోగ్యుఁడు కాఁడనిమాత్రము తలఁచను. అతఁడు గుణసంపన్నుఁడనియు, సువిశాలరాజరమాధురంధరుఁ డనియు, నిష్కలంకచరిత్రుఁ డనియు, నేనెఱుఁగనిదానను గాను.

అతఁడు విద్యానిధియనియు, వినయధౌరేయుఁడనియు పరాక్రమశాలి యనియు, ఎల్లవారు నేకవాక్యతతో ఘోషించుచున్నారు. అయినను నే నాతనిని గామింపఁజాలను. నాయొద్దనుండి యతఁ డీయుత్తరమును చిరకాలము క్రిందటనే పొందియున్నాఁడు.'' అని మోహిని చెప్పెను. ''మాప్రభువున కుండినంతవలపు నీమీఁద నాకే యుండినపక్షమున నేను నీవాకిట సదా కదలనికంబమునై నిలిచి నీనామమును సంతత స్మరణము చేయుచుండి యుందును. నీనిర్దాక్షిణ్యమును నిందించుచు నీమీఁద పద్యములును పదములునుగట్టి, అర్ధరాత్రమునందుసహితము వానిని పాడుచుందును. పర్వతములలో సహితమునీపేరు మ్రోఁగునట్లు చేసి, 'మోహిని' యనుశబ్ద మంకాశము మాఱుపలుకునట్లు చేయు దును. నిన్ను భూమిమీఁదను గాలిలోను నిలువనీయక, నామీఁద జాలిపడునట్లు చేయుదును'' అని చాతుర్యవతిపలుకసాగెను. ''నీవెంత పనియైనను జేయవచ్చును. నీవంశమెట్టిది?'' అని మోహినియడిగెను. ''నావంశము నాయిప్పటి భాగ్యదశకు మించినది. నాప్రస్తుతస్థితియు సుఖప్రదముగానే యున్నది. నేను మహాకులీనుఁడను'' అనిచాతుర్య వతి చెప్పెను. ''నీ విప్పుడె నీప్రభువువద్దకుఁ బోయి నే నాతనిని మోహింపఁజాలనని చెప్పుము. నాప్రత్యుత్తరము నాతఁడెట్లుగైకొనెనో చెప్పుటకయి నీవు వచ్చినందక్క మఱియొకదూతను నాకడకిఁకఁబంప వలదని యాతనితో నావాక్యములుగాఁ బలుకుము'' అని చెప్పి మోహిని యిష్టములేకయే చాతుర్యవతిని బంపివేసెను. ''ఓచక్కని నిష్కారుణ్యదేవతా! సెలవుగైకొనెదను'' అని చాతుర్యవతి వెడలి పోయెను. ఆమె వెడలిపోయినతరువాత మోహిని ''నావంశము నా యిప్పటిభాగ్యదశకు మించినది. నాప్రస్తుతస్థితియు సుఖప్రదముగానే యున్నది. నేనుమహాకులీనుఁడను'' అనుమాటలుమరలమరలస్మరించు

కొనుచు "నిశ్చయముగా నితఁడు మహాకులీనుఁడే. ఇతనిమాటలు, ముఖము, అవయవములు, చేష్టలు, మనస్సు, అన్నియు, నితనిమహాకులీనతను స్పష్టముగాఁ దెలుపుచున్నవి." అని బిగ్గరగాననెను. అటు తరువాతనామె యీశూరవర్మయే రాజయియుండిన నెంతో బాగుండు ననికోరుచు, ఇంతలోఁ దనమనస్సు ప్రేమపాశాకృష్ట మయి యాకస్మికముగా నాతనిమీఁదికి బోయినదోషమున కయి తనచంచల హృదయమును కొంత దూషించెను. స్వాపరాధముల నెంచి జనులు తమ్ముఁ దాము చేసికొనెడునింద యెప్పుడును మనస్సులో వేరూని దృఢముగా నాటుకొనదు. అందుచేత నామె యాత్మదోషమును వెంటనేమఱచి, మహైశ్వర్య సంపన్నురాలై నతనస్థితికిని రాజసేవకుఁడయియున్న యాతనిస్థితికిని గల తారతమ్యమును గణింపక, లజ్జాప్రధాన లయినకన్యలకు ముఖ్యాలంకార మయినభావగోపనమునైన విచారింపక, రూపయావనసంపన్నుఁడయినయాశూరవర్మనువరియింప వలెనని నిశ్చయముచేసికొని, వీరసేనుఁడు బహుమానముగాఁ బంపిన యాభరణము నతఁడిచ్చుటఁదిగఁ బెట్టిపోయెనన్నమిషకల్పించిరత్నఖచిత మైన యుంగరము నొకదానిని దనభృత్యునిచేతి కిచ్చి యతనివెంబడినే పంపెను. ఉపాయముచేసి యీయుంగరము నాతనికి బహుమానముగాఁ బంపుటనుబట్టి యాతనికిఁ దనమనోభావమును సూచన చేయవలెనని యామె యుద్దేశించుకొనెను. ఆమెయాలోచన వ్యర్థము కాలేదు. ఆయమూల్యాభరణమును బంపుటవలనఁ జాతుర్యవతిమనస్సునకు సందేహము తోఁచినది. రాజు తనచేత నంగుళీయకమును బంపకపోవుటయుఁ దాను మోహినిసమక్షమున నున్నప్పుడామెకుఁ గలిగినభావ వికారములును చూపులును దలపోసి, తనయజమానుని మనోవల్లభ తన్నుఁ గామించిన దని చాతుర్యవతి తత్క్షణమే యూహ

చేసెను. "పాపము ! ఆచిన్నదాని కొకస్వప్నగతుని మోహించుట వలన నెంతప్రయోజనమో నన్ను మోహించుటవలన నంతేప్రయోజనము. లేనివేషము వేయుట యెప్పుడును శుభావహము కాదు. ఈవేషమువలన వీరసేనునివిషయమయి నాకెట్లువ్యథకలిగెనో యట్లే నామూలమున మోహినికిని లేనిపోనివ్యథ సంప్రాప్త మయినది"అని చాతుర్యవతి తనలోఁదాను నొచ్చుకొనఁజొచ్చెను.

చాతుర్యవతి వీరసేనుని నగరునకు మరలవచ్చినతరువాత తన దౌత్యముయొక్క వైఫల్యము సర్వమును దనప్రభువునకు నివేదించి, ప్రభువువారిక సందేశములచేతఁ దనకు శ్రమ యియ్యవల దని మోహిని స్పష్టముగా విధించినసంగతికూడ మనవి చేసెను. అయినను బ్రియాలాపచతురుఁ డయినశూరవర్మ యింకొకసారి పోయి మాటాడినయెడల మోహినిని దనమీఁద గొంతదయ చూపునట్లు బోధింప గలుగు నని విశ్వసించి రాజాతఁడు మఱునాఁడు మరల నామెవద్దకుఁ బోవలె నని నియమించెను. ఈమధ్యకాలములో విషాదదీర్ఘతర మైన ప్రొద్దును గడపుట కయి తనకుఁ బ్రియ మయినయొకగీతమును పాడు మని నియమించి, "ఓ చెలికాఁడా! శూరవర్మా! ఆగీతమును నిన్న రాత్రి నేను విన్నప్పుడు నామనస్సులోని తాపము కొంతశాంతి పొందినట్లు కానఁబడినది. ఈపురాతనగీతమును సాలెపడుచులు తమప్రియులతోడ నెండలోఁ గూరుచుండి నూలు వడఁకుచు కర్ణరసాయనముగా గానము చేయుదురు. ఈశృంగారగీతము ప్రౌఢ మయినది కాకపోయినను పూర్వకాలమునందలికాముకజనులయొక్క నిర్వ్యాజానురాగమున్నదియున్నట్లు వర్ణింపఁబడుటచేత నాకింపుగా నున్నది." అని దానిని బ్రశంసించెను. ఆగీతమునందలి విరహతాపముయొక్క స్పష్టమైనస్వాభావికవర్ణనను దలఁచుకొనఁగానే చాతుర్యవతిహృదయములో

వివిధరసానుభావము లుత్పన్నము లయి వదనమునందుఁ బొడకట్టెను. విచారమును దెలిపెడి యామెమూఁపును గనిపెట్టి "ఓ శూరవర్మా! నీవు వయస్సునఁ బిన్నవయ్యును నీచూ పిప్పుడు ప్రియతము లయిన వారిమీఁద నెవ్వరిమీఁదనో వ్రాలుచున్నట్లు నాకు గోచర మగు చున్నది. నాయూహ సత్యముకాదా" అని వీరసేనుఁ డడిగెను. "ఒకరి మీఁద నాదృష్టి కొంచెము ప్రసరించినమాట సత్యమే' అని చాతుర్య వతి యొప్పుకొనెను. "ఎటువంటి సుందరిమీఁద? ఆమెప్రాయ మెంత:" అని వీరసేనుఁ డడిగెను. "మీపాియమే. రూపమును సరిగా మిమ్ముఁ బోలినదే" అని యామె బదులు చెప్పెను. ఆమాటలకు రాజు చిఱు నవ్వు నవ్వి యాచిన్నవాఁడు తనకంటె నధికవయస్సు గలిగినట్టియు చామనచాయ గలిగినట్టియు సుందరిని మోహించెనని భావించెను. కాని చాతుర్యవతిమాత్రము మనస్సులో రాజునే యుద్దేశించెనుగాని యాతనిఁబోలినజవ్వని నెవ్వతెను దా నుద్దేశింపలేదు.

చాతుర్యవతి రెండవసారి మోహినియింటికి వెళ్ళినప్పు డామె దర్శన మగుట దుర్లభము కాకపోయెను. తనయజమానురాలి కా కౌమారసుందరసందేశహరునితో ముచ్చటించుట యానందకర మని పరిచారికలు శీఘ్రముగానే కనిపెట్టినందున, వారనుకొన్నయారాజసేవ కునికి వచ్చినతోడనే తలుపులు తీసి మహాగౌరవముతో మోహినీ సన్నిధానమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి. తనప్రభువుపక్షమునఁ బ్రార్థించుటకై తాను మరల వచ్చితి నని చాతుర్యవతి చెప్పినప్పుడు మోహిని 'ఇఁక నీవు నాతో నీరాజుప్రశంస యెప్పుడును చేయవల దని నిన్ను వేఁడుకొను చున్నాను. నీవాతనిపక్షమునఁగాక మఱియొకరిపక్షమునఁ బ్రార్థించెదు పక్షమున నే నప్పుడు నీశ్రావ్యసంభాషణమును సంగీతముకంటె నెక్కువ యాసక్తితో వినియెదను' అని చెప్పెను. ఈమాటలయర్థ

మించుమించుగా స్పష్టమే యయినను, మోహిని యింతకంటెనుస్పష్టముగా మాటలాడి యాతనిమీఁదఁగల తనవలపును బయటఁబెట్టెను. ఆమాటలకు ససంభ్రమ యయి చాతుర్యవతి తనముఖమునందు కోపచిహ్నములు చూపి యనిష్టమును సూచింపఁగాఁ, 'ఓశూరవర్మా! కంపము నొందుచున్న నీయధరోష్ఠమునందును చూపులయందును కానఁబడుకోపమును దిరస్కారమునుగూడ నాదృష్టి కొకవింతసౌందర్యము కలవిగా తోఁచు చున్నవి. నిన్నుఁజూచి నేను నిశ్చయముగా క్రూరము లైన కామశరములపా లయి నీపయిఁ దగిలినమనస్సును ద్రిప్పుకొనఁజాలకున్నాను. నీవిప్పు డెంత సౌందర్యగర్వితుఁడ వయి యున్నను, నీమీఁదివలపును మఱుఁగుపఱుచుట కయి నాకు శక్తిగాని యుక్తిగాని లేకయున్నది.' అని మోహిని పలికెను. మోహినియీ మోహ మంతయు దప్పితీర్చుకొనుటకయి యెండమావుల కాశపడుట వంటి దయ్యెను. అప్పుడు చాతుర్యవతి తా నిఁకముం దెప్పుడును వీరసేనుని సందేశమును గొని యిక్కడకు రా నని కోపదృష్టితోఁ బలికి, మోహినినిమాత్రమేకాక తాను ముం దెప్పుడును లోకములోని యేస్త్రీనిగూడ వరింప నని ఖండితముగా శపథము చేసి యక్కడనుండి వెడలిపోయెను. మోహిని మందిరమును విడిచి వీధిలోనికి రాఁగానే శూరవర్మకుఁ దనపౌరుషమును బరీక్షకుఁ జూపవలసిన యవసరమొకటి తటస్థ మయ్యెను. ఈవఱకు మోహినిని కామించి యామెచే నిరాకరింపఁబడిన యొకరాజకుమారుఁడు వీరసేనుని పరిజనుఁ డొకఁ డామె ప్రేమ కాస్పదుఁ డయినాఁ డని విని మహారోషముతో వచ్చి తనతో ద్వంద్వయుద్ధము చేయవలసిన దని శూరవర్మను నడివీధిలో నిలిపెను. పాపము ! చాతుర్యవతి తా నప్పు డేమిచేయఁగలుగును? ఆమె పైకెంత పురుషవేషమును ధరించినను లోపల స్త్రీస్వభావమువిడఁవనిది

గానే యుండెను. కాఁబట్టి యాచిన్నదప్పుడుతనచేతిలో నున్నఖడ్గము వంకఁ జూచుటకే భయపడ మొదలు పెట్టెను.

అట్లు బలిష్ఠుఁడై నయాప్రతియోధుడు కత్తిదూసికొని తన మీఁదికి వచ్చి తారసించినప్పుడు శూరవర్మ తా నాఁడుదాన నని యొప్పుకోవలె నని యాలోచించు చుండెను. చాతుర్యవతి యిట్టి యువస్థలో నుండఁగా, అప్పు డాదారిని బోవుచున్నక్రొత్తవాఁ డొకఁడు వారిచేరువకు వచ్చి యావఱకు దన కామెతో చిరపరిచయమును కలిగియున్నట్టును దానామెకుఁ బ్రాణమిత్రుఁ డయినట్టును కనఁబడి ఆమె ప్రతిపక్షునితో 'ఈచిన్నవాఁడు నీ కేమైననపరాధమును జేసిన యెడల నేనాతప్పిదమును నాపైని వేసికొనెదను. ఈతఁడు నీతోఁ బోరాడవలసి యుండినపక్షమున, నే నీతనిపక్షమున నీతోఁ బోరాడెదను.' అని యదలించి పలికి, ఆమెను భయమునుండియు రహస్యప్రకటనమువలనియవమానమునుండియు తప్పించెను. అయాచితముగాఁ దనరక్షణభారమును వహించినందున కయి యాతనికి వందనము లర్పించుటకుఁగాని తనమీఁద నట్టినిర్హేతుకజాయమానకటాక్ష మేల రావలెనో విచారించుటకుఁగాని చాతుర్యవతి కవకాశము చిక్కకముందే యాక్రొత్తమిత్రునికి స్వీయధైర్యసాహసము లేమియుఁ బ్రయోజనపడఁజాలనిమఱియొకరీతిశత్రువులు దాపించిరి. ఆనిమిషమునందే కొందఱు రాజభటులు రాజముద్ర వహించిపరుగెత్తుకొనివచ్చి యాతఁ డెప్పుడో కొన్నిసంవత్సరములక్రిందటఁ జేసినయొకనేరమునిమిత్తమయి యాతనిని పట్టుకొనిరి. అప్పు డావింతపురుషుఁడు చాతుర్యవతిని జూచి, 'నిన్ను వెదకుకొనుచు వచ్చుటచేత నాకిప్పు డీగతిసంప్రాప్తమయినది. ఇప్పుడు నాకుఁ దటస్థించిన యావశ్యకమునుబట్టి నీయొద్ద నిచ్చినధనము నడుగవలసి వచ్చినది. నాకు సంభవించినయాపదను తప్పించుకోలేక

పోయినదానికంటె నీయాపదను దప్పింపలేకపోయినందుకు నా కెక్కువ దుఃఖము కలుగుచున్నది. నీ వూరక వ్యాకులపడి యేల నిలిచెదవు? ధైర్యము తెచ్చుకొమ్ము' అని తానుదాఁచనిచ్చినరొక్కమునడిగెను. ఆమాటల కామె యద్భుతరసావేశపరవశురాలయి యింతలోఁ దెలివి తెచ్చుకొని తా నాతని నావఱ కెన్నఁడు నెఱుఁగ ననియు, దాపటికమున కయి తా నాతనియొద్దనుండి ధన మెన్నఁడును పుచ్చుకొనలేదనియు, చెప్పి యాతఁ డింతకుమున్ను చూపినయుపకారమున కయి తనయొద్ద నున్నయల్పధన మంతయు నిచ్చెద ననియు తనవద్ద నంతకంటె నెక్కువరొక్కము లేకపోయినందుకుఁ జింతిల్లుచున్నాననియు, పలికి తన చెంతనున్న చిన్న మొత్తము నియ్యఁబోయెను. అప్పుడాక్రొత్త మనుష్యుఁ డామెయందు నిర్దయత్వమును కృతఘ్నతను ఆరోపించి యనేకపరుషభాషణము లాడి, మీకన్నులయెదుట నున్న యీచిన్న వానిని నేను మృత్యుముఖమునుండి రక్షించి, యీతనినిమిత్తమే నే నీపురుషోత్తమపురమునకు వచ్చి యీవిపత్తును దెచ్చుకొన్నాను.' అని మఱియు నేమేమో చదువఁ దొడఁగెను. రాజభటులు తమ యభియుక్తుఁ డితరులమీఁద మోపిన నేరములను వినుచుఁ గాలహరణము సహింపవలసినయక్కఱ లేనివారయి 'ఈసోదెంతో మా కేమిపని?' అని యాతని నక్కడనుండి యీడ్చుకొనిపోయిరి. వా రాతనిని దీసికొనిపోవుచున్నప్పుడు వాఁ డామెను 'విక్రమసింహా!' అని పిలిచి కష్టసమయమునందు మిత్రుని నొప్పుకొనక విడనాడినందులకై మాట వినఁబడినంతవఱకును దాను విక్రమసింహుఁ డని భ్రమగొన్నయామెను దూషించుచుఁ బోయెను. తన్నాతఁడు 'విక్రమసింహా!' అని పిలువఁగా విన్నప్పుడు రాజభటులాతనిని శీఘ్రముగా లాగుకొనిపోవుటచేత విక్రమసింహుఁడానివార్తనాతనినడిగి తెలిసికోలేకపోయినను తన్నాతఁడు తనయన్న గా

రని భ్రమపడనందున నీ యనుమానము పుట్టి యుండు నని చాతుర్యవతి యూహించి, ఆతఁడు కాపాడితి నన్నది తనయన్నగారి ప్రాణమే యని మరల సోదరునివిషయమయి యాశపెట్టుకొన నారంభించెను. ఆమె చేసినయూహ యసత్యముకాదు. అక్రొత్తవాఁడు జలధీశుఁ డనుపేరు గలయోడనాయకుఁడు. ఆగాలివానలోఁ దాను పట్టుకొన్నచాప కొయ్య యాధారముగా నీటిపయిని దేలి బడలి ప్రాణావశిష్టుఁడుగా సముద్రమునఁ బడి కొట్టుకొని పోవుచుండఁగాఁ జూచి కరుణార్ద్ర హృదయుఁ డయి జలధీశుఁడు తనయోడను దాపునకుఁ బట్టించి విక్రమసింహుని నందెక్కించుకొని ప్రాణములు నిలిపెను. అప్పటి నుండియు వారిరువురకు నపరిమితమైత్రి కలిసినందున, విక్రమసింహుఁడు పోఁదలఁచినచోటికెల్లను దానుబోవలె నని జలధీశుఁడు నిశ్చయించు కొనెను. విక్రమసింహుఁడు పురుషోత్తమక్షేత్రమును జూచి జగన్నాథ స్వామిని దర్శింపఁ గోరినప్పుడు పూర్వ మొకసముద్రయుద్ధమునందు దాను వీరసేనునిమేనల్లుని నొక్కని గాయపఱిచి యుండుటచేత నా పట్టణమునకుఁ బోవుట తన కపాయకరమని యెఱిఁగినవాఁడయ్యును దనమిత్రుని నెడఁబాసి యుండలేక యాతనితోడఁగూడ నతఁ డిప్పు డీపురుషోత్తమక్షేత్రమునకు వచ్చెను. ఇప్పుడు రాజభటు లాతనిని బట్టుకొనిపోయిన దీనేరమునిమిత్తమే.

చాతుర్యవతిని జలధీశుఁడు కలిసికొనకపూర్వము రెండుమూఁడు గంటలముందే జలధీశుఁడును విక్రమసింహుఁడును గలిసి యోడ దిగి యాపట్టణమునందుఁ బ్రవేశించిరి. జలధీశుఁడుతనసొమ్ము విక్రమసింహుని చేతి కిచ్చి దానితోఁ గావలసినవస్తువులను కొని తెచ్చుకొమ్మని చెప్పి, అతఁడు పట్టణము చూచి వచ్చువఱకును తాను సత్రమువద్ద నుండెద నని యాశ్లై యుండెను. కాని విక్రమసింహుఁడు మితిపెట్టిన వేళకు

రానందున జలధీశుఁ డాతనిని వెదకుట కయి బయలుదేఱె, చాతుర్య వతి యన్నగారివలెనే బట్టలుధరించి ముఖలక్షణములయం దాతని పోలి యున్నందునఁ దాను సముద్రమునుండి కాపాడితి ననుకొన్న యాచిన్నవానిప్రాణసంరక్షణార్థ మయి యారాజపుత్రునితోఁ బోర డుటకు సంసిద్ధుఁ డయి, తాననుకొన్నవిక్రమసింహుఁడు తన్నెటిఁ నట్టె యొప్పుకొనక తాను పుచ్చుకొన్నసొమ్మే లే దనుటచేతఁ గోప వేశము గలవాఁ డయి యాతని నట్లు కృతఘ్నుఁడ వని నిందించెను జలధీశుఁడు వెడలిపోయినతరువాత ముష్టియుద్ధము తనకు మరల నెక్కడ సంభవించునో యని భయపడుచు చాతుర్యవతి తన కాళ్ళక బుద్ధిచెప్పి భయదేవత వెడలనిచ్చినంత వేగముగా జాఱి యిల్లుచేరెను ఆమె చాలదూరము నడవకమునుపే యామెసోదరుఁ డచ్చటకువచ్చుట తటస్థించెను. ఆమెప్రతిపక్షుఁ డావచ్చినవాఁడు శూరవర్మయే యని భ్రమపడి "ఇదిగో నీవు నాకు మరల దొరకినావు. ఇప్పుడు కాచు కొమ్ము" అని పలికి యాతని నొకగుద్దు గుద్దెను. విక్రమసింహుఁడు పిఱికివాఁడు కానందునఁ దనమీఁదఁ బడినదెబ్బయప్పు వడ్డితోఁగూడఁ దీఱునట్లుగా వీసెగుద్దుకు మణుఁగుగుద్దు గుద్ది, యుద్ధమున కయి యొరలోనుండి తనకత్తిని దూసెను.

ఇంతలో మోహిని లోపలినుండి వచ్చి వారిమల్లయుద్ధమును మాన్పి, ఆమెకూడ నాతనిని శూరవర్మనుగా భ్రమించి గృహము లోనికిఁ దీసికొనిపోయి, ఆమూర్ఖునివలన నాతనికిఁ గలిగినశ్రమకు చింత నొంది యాతని నూఱడించెను. మొగ మెఱుఁగనియామూఢశిరో మణియొక్క మోటుతనమున కెంతయద్భుతపడెనో యాసుందరియొక్క యాదరణ కంత యద్భుతపడినను, విక్రమసింహుఁడు మాఱుమా టాడక పిలువఁగానే లోపలికిఁబోయెను. మోహినియు శూరవర్మ తన

యుపచారములయెడ నధికాదరము గలవాఁడయి యభిజ్ఞుఁ డయినాఁడని సంతోషించెను. ముఖలక్షణము వెనుకటివిధముగానే యున్నను మొట్టమొదట శూరవర్మతో తనకుఁ గలకూరిమిని ప్రకటించినప్పుడు కానఁబడినతిరస్కృతియుఁ గోపమును మోహినియొక్కదృష్టి కిప్పు డీముఖమునం దేమియుఁ గానఁబడలేదు.

ఆమె చూపినయత్యాదరమునకయి విక్రమసింహుఁ డనిష్టము నెంతమాత్రమును గనఁబఱుపలేదు. అతఁ డామెయం దనురాగముగల వాఁడై యామెచేసిన సత్కారమునకు సంతోషించెనుగాని యింతలోఁ దనయం దామె కింతప్రేమ యేలకలుగవలెనో కారణ మూహింపలేక యామెకు మతిస్థిరతలేదేమోయని సంశయింప మొదలుపెట్టెను. అయినను మోహిని గొప్పయిల్లును వాకిలియుఁ బరిజనమును సమస్తసంపదలును గలిగియుండుటయు, ఆమె సర్వవిషయములలోను తెలివిగలదయి దాసదాసీజనములచేత చక్కగా పనులుగొనుచుండుటయు, చూచి యామె మతిస్థైర్యముకలదిగా యని నిశ్చయించి, ఆమెసద్వర్తనమునకును తనమీఁద యవ్యాజానురాగమునకు పరమాహ్లాదము నొంది యామెను వరియించుట కొప్పుకొనెను. శూరవర్మ యప్పుడు మంచిమనస్సులో నున్నాఁడని కనిపెట్టి యిఁక గొంతసేపుండిన నాతని మతి మాఱునేమో యనుభయముచేత మోహిని తనయింటఁ బురోహితుఁ డున్నందునఁ దన్ను తత్క్షణమే వివాహ మాడవలసిన దని ప్రార్థించెను. అతఁ డామెప్రార్థననంగీకరింపఁగా నప్పుడే పాణిగ్రహణము జరగెను. పుస్తెముడిపడి పెండ్లితంతు నడచినతరువాత నతఁ డీసంతోషవార్తను దనమిత్రునితోఁ జెప్పుటకయి కొంచెమునే పిల్లువిడిచి బయటఁ బోయెను. ఈలోపల వీరసేనుఁడు తాను మోహినిని వేఁడుకొనుట

కయి స్వయముగానే బయలుదేఱి వచ్చెను. రాజు మోహినియొక్క-యింటిముంగిటికి వచ్చునప్పటికి రాజభటులు జలధీశుని నాతనియొద్దకు గొనివచ్చిరి. అప్పుడు శూరవర్మకూడ తనప్రభు నైనరాజుతోనే యుండెను. జలధీశుఁడు శూరవర్మను విక్రమసింహుఁడని భ్రమపడి, ఆతనిని దాను సముద్రమరణమునుండి రక్షించినక్రమమును తా నాతనివిషయమయి చూపుచుండినయాదరమును సమస్తమును రాజుతో నివేదించి మూఁడుమాసములనుండి రాత్రియుఁ బగలును క్షణకాలమయినఁ దన్నెడఁబాయకుండిన చిన్నవాఁడీపట్టణమునకు రాఁగానే నిమిషములోఁ గృతఘ్నుఁడయినాఁడని మొఱ్ఱపెట్టఁజొచ్చెను. ఈమాటలనుచుండఁగానే లోపలినుండి మోహినివచ్చుట తటస్థించినందున రా జాతనికథ వినుటమీఁద మనస్సు లేనివాఁడయి మోమటు త్రిప్పి 'ఇదిగో నాపాలిటిభాగ్యదేవత ప్రత్యక్షమయినది! నాపుణ్యఫలము నేఁడు మూర్తిభవించి వచ్చినది—ఓరీ! మూర్ఖా! నీవి పిచ్చిమాటలు ఈచిన్నవాఁడు మూఁడుమాసములనుండి నాయొద్దనే యున్నాఁడు' అని జలధీశు నచ్చటనుండి తీసికొనిపొండని భటుల కాజ్ఞయిచ్చెను. మఱి నిమిషమున కెల్లను వీరసేనునిపాలిటియాభాగ్యదేవత కృతఘ్నుఁడని శూరవర్మను జలధీశుఁ డెంతదూషించెనో యంతకంటె నినుమడిగా దూషించుటకు తన చర్యలవలన రాజునకు కారణమును గలుగఁ జేసెను. ఆమె మాటాడినంతసేపును శూరవర్మను 'ప్రాణనాథా' యని పిలుచుచు, మాటలవలనను చేష్టలవలనను దనకాతని మీఁదఁగల కూరిమి తేటపఱుపసాగెను. అందుమీఁద రాజు తనకుబదులుగాఁ దనపరిజనుఁడే తనప్రియురాలిహృదయమును లోఁగొని యామెవలపును దక్కించుకొన్నాఁడని తెలిసికొని మండిపడి యింటికి పోయినతరువాత పగ తీర్చుకొనెదనని బెదరించుచు, 'ఓప్రబుద్ధుఁడా! ఇఁక నావెంట

దయచేయుము. నీవుచేసిన యీద్రోహమునకై నీకుతగిన ప్రాయశ్చిత్తము చేయవలసినదని నామనస్సు నన్ను త్వరపెట్టుచున్నది' అని చాతుర్యవతినిబిలిచెను. దురాగ్రహాగ్రహావేశముచేత దేహము తెలియకున్నయారాజు తనప్రాణములు గొనఁదలఁచుకొని యున్నను, చాతుర్యవతి తనకాతనిపయినఁ గలమోహాతిశయముచేత స్త్రీస్వభావసామాన్యమయిన భీరుత్వమును మఱచి సాహసమునువహించి, ప్రాణాధికుఁడయిన తనప్రభువుయొక్క సుఖమునిమిత్తమయి యత్యంతసంతోషపూర్వకముగాఁ దనప్రాణముల నర్పింపఁగోరి యున్నానని చెప్పెను. అప్పుడు మోహిని వెక్కివెక్కియేడ్చుచు వారి కడ్డమువచ్చి శూరవర్మ తనభర్తయని ఘోషించి, తత్క్షణమే పురోహితుని బిలిపించి యాతనిచేత నీతఁడు మోహినిని వివాహమాడి తిన్నగా రెండు గడియలయినను కాలేదనిచెప్పించి, వారికాలు సాగనీయక రాతిగుండె యయినను కరఁగునట్లుగా విలపింపఁజొచ్చెను. తానావివాహకథయే యెఱుఁగనని చాతుర్యవతి మొఱ్ఱయిడెను గాని యామాట లెవ్వరును నమ్మలేదు. సుశీలయైనమోహినియు సత్యసంధుఁ డయినపురోహితుఁడును చెప్పిన సాక్ష్యమువలనఁ దనప్రాణాధికయైన యమూల్యలక్ష్మిని తనసేవకుఁడు తన్నువంచించి యపహరించెనని రాజునకు విశ్వాసముకలిగెను. అప్పుడు వీరసేనుఁడు మించినకార్య మేమిచేసినను కూడిరా దని తలఁచుకొని, తనచేయి జాఱి యన్యునిపా లయినసొమ్మువిషయమయి యాశవదలుకొని, విశ్వాసహీనురా లయినమోహినిని, వంచకాగ్రేసరచక్రవర్తియని తాను నూతనబిరుదాంక మనుగ్రహించినయామెభర్తను ముందెప్పుడును దనకంటఁబడవల దని యనుశాసించి వారినివిడిచి పోఁబోవుచుండఁగా, ఎల్లవారును నద్భుతపరవశు లగునట్లుగా మఱియొక్క శూరవర్మ యక్కడకు వచ్చి మోహినిని 'ప్రాణేశ్వరీ!' యనిపిలిచెను.

అప్పుడుట్టిపడినయాక్రొత్తశూరవర్మ మోహినియొక్క నిజమయిన భర్తయయిన విక్రమసింహుఁడు. ఏకరీతిముఖమును, ఏకరీతికంఠస్వరమును, ఏకరీతివేషమును గల యిద్దఱుపురుషులను జూచుటవలనఁ గలిగిన యచ్చటివారియాశ్చర్యము కొంత శాంతిపొందిన పిమ్మట అన్నయుచెల్లెలును ఒండొరులను ప్రశ్నలు వేసికొనుట కారంభించిరి. తనసోదరుఁడు సజీవుఁడయియున్నాఁడని చాతుర్యవతికి నిశ్చయముగా దెలియదు. సముద్రములో మునిఁగి పోయిన దనుకొన్నతనచెల్లెలు మరల బ్రతికివచ్చి పురుషుఁడుగా నెట్లుమాఱెనో విక్రమసింహుఁడును దానూహింపఁజాలకుండెను. అంతట చాతుర్యవతి తా నాతని చెల్లెలననియు మగవేషము వేసికొని యుంటి ననియు తత్క్షణమే యందఱి ముందఱ నొప్పుకొనెను.

సోదరిసోదరు లిద్దఱు నేకరూపము గలవారగుటచేసంభవించిన భ్రమలు నివారణ మయినతరువాత స్త్రీని కామించిన భ్రాంతికయి యచ్చటివారు మోహినినిజూచి నవ్విరి. చెల్లెలికి బదులుగాఁ దానన్నగారిని వివాహమాడితినని తెలిసికొన్నప్పు డామాఱ్పువలన మోహినికెంతమాత్రమునుచింతగలుగలేదు. మోహినియొక్కయీవివాహము చేతఁ దనయాశ లన్నియు పూర్ణముగా భంగమునొందఁగా నిష్ఫలములయినతనయాశలతోడఁగూడ మోహినిమీఁది పట్టరానివలపును సహితమువిడిచి, రాజు తనచిత్తమునంతను దన కత్యంతప్రియుఁడుగా నింతవఱకు నుండి యిప్పు డత్యంతరూపవంతురా లగుప్రియురాలుగా మాఱిన చాతుర్యవతిమీఁదికి త్రిప్పుకొనెను. అందుచేత రా జామెను ప్రసాదదృష్టితో వీక్షించి, శూరవర్మ మిక్కిలి చక్కనివాఁడని పలుమాఱు తనలోఁ దా ననుకొనుచుండుట స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని, ఆమె స్వభావసిద్ధమయిన స్త్రీవేషములోనే యున్నయెడల మఱెంత చక్క

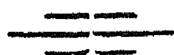
నిదిగా నగపడునని భావించుకొనెను. తనపయి నకృత్రిమానురాగము గలదని పలుమాఱా మె తనతోఁ బలుకుచుండుటయు, అప్పుడామాటల యర్థమును పూర్ణముగా గ్రహింపలేక విశ్వాసి యైనభృత్యునియొక్క సంతోషవాక్యము లని తా ననుకొనుచుండుటయు, తలఁపునఁబాఱఁగా వెనుక గూఢార్థములుగా నుండిన యామెసుందరవాక్యములకుఁ దా నప్పుడు గ్రహింపఁగలిగినదానికంటె నధికార్థమున్న ట్లిప్పుడు తెలిసికొని చాతుర్యవతిని తనధర్మపత్నిగాఁ జేసికొనవలె నని నిశ్చయించుకొనెను. అట్లు నిశ్చయము చేసికొని రాజు 'ఓశూరవర్మా! నీకు నామీఁదఁ గలిగినంతప్రేమ మఱి యేస్త్రీమీఁదను లేదని నీవు నాతో వేమాఱు చెప్పియుంటివి. నీవు నానిమిత్తమయి మృదుస్వభావముగల స్త్రీశక్తికిమించిన కార్యభారమును పైనివేసికొని శక్తివంచన లేక నిర్వహింపఁ బాటుపడితివి. కాఁబట్టి నీవింతవఱకు నన్ను నీప్రభువునుగా భావించుకొనుచుంటివిగాన, నీవిఁక నీప్రభువునకు ప్రభ్వివయి వీరసేననిరాణివి కమ్ము'' అని తనమనోరథమును దెలిపెను.

మోహిని తాను నిష్కారణముగా నైరాకరించిన హస్తమును రాజు చాతుర్యవతివశము చేయఁదలఁచుకొనుట యెఱిఁగి, లోపలికి వచ్చి తనగృహపావనము చేసి నాఁటిప్రాతఃకాలమునఁ దనకును విక్రమసింహునికిని వివాహము చేయించిన పురోహితునిచేతనే మధ్యాహ్నమున వివాహము చేయించుకొండని చాతుర్యవతీ వీరసేనులను ప్రార్థించెను. వా రాప్రార్థన నంగీకరించినందున యమళులైన యాసోదరీసోదరుల కిద్దఱికిని వివాహమహోత్సవము కూడ నేకదినముననే జరగెను. సముద్రమధ్యమున నోడ పగులునట్లు చేసి వారి నెడఁబాపి మొదటఁ గష్టపెట్టిన గాలివానయే తుదకు వారికి గొప్ప

సంబంధములను సమకూర్చి వారిని సుఖపెట్టుటకు హేతు వయినది. నడిసముద్రమున నోడపగులుటవలననే చాతుర్యవతి యుత్కలదేశపురాజయిన వీరసేనునికి భార్య యగుటయు, విక్రమసింహుఁడు మహాధనసంపన్నురా లయిన మోహినికి భర్తయగుటయు, సంభవించినవి.

ధర్మకవచోపాఖ్యానము

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు

పురుషులు

జనకుఁడు—మిథిలానగరపురాజు.

ధర్మకవచుఁడు— జనకమహారాజు కొంతకాలము రాజప్రతినిధిగా నేర్పఱిచిన ప్రభువు.

యుగంధరుఁడు—మిథిలానగరములోని యొకరాజపుత్రుఁడు.

సుమిత్రుఁడు—మదనదాసుని చెలికాఁడు.

వీరవర్మ—పద్మావతియొక్క తోడఁబుట్టినవాఁడు.

బ్రహ్మానందస్వామి—యతివేషముతో నున్నప్పటిరాజు పేరు.

స్త్రీలు

దయామతి—మదనదాసునితోఁడఁబుట్టినపడుచు.

మనోరంజని—మదనదాసునిప్రియురాలు.

పద్మావతి—ధర్మకవచునిభార్య.

ధర్మకవచోపాఖ్యానము.

మిథిలానగరమును పూర్వకాలమునందు జనకుఁ డనుమహారాజు పాలించు చుండెను. అతఁ డతిశాంతాత్ముఁ డయినందునఁ దన ప్రజలు రాజశాసనములను మీఱి నడిచినప్పుడుసహితము వారిని శిక్షింపనొల్లకుండెను. తనభార్యకాని స్త్రీతో సంసారము చేయుపురుషుని శిరశ్ఛేదము చేయవలయు నని యాదేశమునం దొకరాజశాసనము కలదుగాని రాజు దాని ననాదరము చేసి యట్టినేరము చేసిన వారిని శిక్షింపక యుపేక్షించుచు వచ్చుటచేత జనులట్టిశాసన మున్నమాటనే మఱచి యథేష్టముగా విహరింపఁ జొచ్చిరి. అందుచేత జనులనేకులు తమకూఁతు లిల్లువిడిచి బ్రహ్మచారులవెంట లేచిపోయి నిర్భయముగా వారితో స్వైరవృత్తిని విహరించుచున్నారని రాజుతో మొఱ్ఱపెట్టుకొనిరి. తనయతిదయాళుత్వమువలన నైనయుపేక్షచేత జనుల కిట్టియనర్థము మూఁడుచున్నదని తెలిసికొని రాజు మనస్సులో ఖేదపడి ఇంతవఱకును తనకరుణాళుత్వముచేత జనరంజకుఁ డయి దొడ్డవాఁ డనిపించుకొనుచున్నతా నిప్పు డాకస్మికముగా నిర్దయత్వమును బూని యవివేకు లయినకాముకులను మరణశిక్షల పాలుచేసి క్రూరుఁ డనిపించుకొన నిష్టములేనివాఁ డయి, కొంతకాలము తాను రాజధానిని విడిచి దేశాంతరసంచారము చేయుచుఁ దాను లేనికాలములో రాజకార్యములను నిర్వహించుటకు మంత్రులలో నొకనిని దనకుఁ బ్రతినిధిగా నేర్పఱచి యాతనిచేత నిర్దాక్షిణ్యముతో కామచోదితులయి పూర్వోక్తశాసనమును మీఱిన పడుచుకాముకులను శిక్షింపఁ జేయవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టి రాజు కాల

ములో ధర్మవర్తనముచేతను కర్మనిష్ఠతచేతను మిథిలానగరమునందు మహర్షి యని ప్రసిద్ధిగన్న ధర్మకవచునిఁ దనకు ప్రమాత్యుగా ధర్మాధికారమునందు నియోగింపఁ దలఁచుకొని తనయుద్దేశమును ప్రధాన మంత్రి యైన యుగంధరునికిఁ దెలుపఁగా నతఁడు "ఇట్టిరాజానుగ్రహమునకు గౌరవమునకును నర్హుఁ డైనవాఁ డీమిథిలానగరములో నెవ్వఁ డైననున్నపక్షమున ధర్మకవచుఁ డొక్కఁడే యనుటకు సందేహము లేదు" అని పలికెను. అంతట రాజు తనయాత్రాకాలములో రాజ్యపాలనము చేయుటకయి ధర్మకవచుని నియమించి తానొంటిగా పాదచారియై కాశీయాత్ర పోయెద నని బయలుదేఱి మిథిలానగరమును విడిచిపోయెను. అయినను రాజు కాశీయాత్ర మిష పెట్టిబయలుదేఱినను నిజముగాఁ బోవక తరువాత రహస్యముగా మరల మిథిలానగరమునందుఁ బ్రవేశించి పయికి మహర్షివలెఁ గనఁబడుచున్న ధర్మకవచునివర్తనమును గొంతకాలము పరీక్షించవలె నని సన్యాసివేషముతోఁ బ్రచ్ఛన్నుఁ డయి తిరుగుచుండెను.

ధర్మకవచుఁ డిట్లు క్రొత్త రాజ్యాధికారమును బూనిన కొన్నిదినములలోనే మదనదాస నెడియావనసంపన్నుఁ డొక్క సుందరయువతిని జననీజనకులయింటినుండి లేవఁదీసి తనయింటఁ బెట్టుకొనుట తటస్థించెను. ఈనేరమునకయి రాజభటులు మదనదాసుని బట్టుకొని నూతనరాజప్రతినిధిగారి సమక్షమునకుఁ దీసికొనిరాఁగాఁ జిరకాలమునుండి యనాదరణ చేయఁబడి యున్న యాపురాతనశాసనమునుబట్టి యతఁ డానుందభాగ్యుని చెఱసాలలోఁ బెట్టించి తల తీయించివేయుటకు త్తరవు చేసెను. ఇప్పు డీయపూర్వ దండనమువలనఁ బట్టణమునం దంతటను గొప్పసంక్షోభము కలిగెను. ఎల్లవారును మదనదాసుని యీప్రథమదోషమును క్షమించుట యుక్తమని తలఁచి

యుండిరి. అప్పుడు ప్రధానమంత్రియైనవృద్ధయుగంధరుఁడుసహితము జాలిపడినవాఁడయి మదనదాసునిప్రాణరక్షణార్థమయి చెప్పఁదలఁచుకొని ధర్మకవచునియొద్దకుఁ బోయి "అయ్యా! పడుచు నేరము చేసిన యీభాగ్యహీనునికి సజ్జనాగ్రగణ్యుఁ డయినముసలితండ్రి యొకఁడున్నాఁడు. పుత్రశోకమునఁ బరితపించు చున్నయీవృద్ధుని జూచియైనను మదనదాసుని యీమొదటితప్పిదమును మన్నింపుఁడు" అని దీనముగా వేఁడుకొనెను. "ఒక్కరివిషయమున మనము ధర్మశాస్త్రమును మీఱినపక్షమున జనులు ధర్మమునం దాదరము లేనివారై నిర్భయముగా యథేచ్ఛావిహారమును మఱిగి చెడుదురు. కాఁబట్టి మన మపరాధులయెడల దయ తలఁచఁగూడదు. ఇతఁడు తప్పక చావవలసినవాఁడే" అనిధర్మకవచుఁడు ఖండితముగాఁబలికి యాతనిప్రార్థన నంగీకరింప నిరాకరించెను.

మదనదాసుఁడు కారాగృహమునం దుంచఁబడినప్పుడు సుమిత్రుఁ డనుమిత్రుఁడాతనిజూచుటకయి యచ్చటికిఁబోఁగా నతఁడు "ఓ మిత్రరత్నమా! నాయందు దనుగ్రహించి నీవునాకొక్క యుపకారము చేయవలెను. ఈదినముననే యొకవిహారమునందు యోగినిగాఁ జేరఁదలఁచుకొన్న నాచెల్లె లయినదయామతి యొద్దకుఁబోయి, ఆమెతో నిప్పటి నాదుర్దశనుజెప్పి నానిమిత్తమయి యొకసారి శ్రమపడి ధర్మకవచుని సన్నిధికిఁబోయి సోదరుని ప్రాణదానముచేయ నాతనిని వేఁడుకొమ్మని చెప్పుము. ఆమెపోయి వేఁడుకొన్నయెడల ప్రాణరక్షణము గలుగునని నన్నొకయాశ బాధించుచున్నది. ఇతరులమనసున కెక్కునట్లుగా నేర్పుమాటలతో బోధించియెటువంటి వారినైన లోఁబఱుచుకొనఁగలసామర్థ్య మామెయందున్నది. అంతేకాక యౌవనవతియైన కన్య పోయి కాళ్లమీఁదఁబడి కన్నీరు కాలువలుగట్ట దీనముగా వేఁడు

కొన్నప్పుడెటువంటి రాతిగుండె గల కఠినపురుషునిహృదయ మైనను నిమిషములో నీరుగా కరఁగకమానదు'' అని వేఁడుకొనెను.

మదనదాసునిచెల్లె లయినదయామతి యాదినమునందే మిథిలానగరమునందలి యొకవిహారముతో శిష్యురాలుగాఁ బ్రవేశించి, శుశ్రూషాకాల మయినతరువాత గురూపదేశమును బొంది యోగిని యయి యాశ్రమస్వీకారము చేయవలెనన్నతలంపుతో నొకసన్యాసిని మఠముయొక్క విధులనుగూర్చి యడుగుచుండెను. ఇట్లడుగుచున్న సమయములో సుమిత్రుఁ డామఠద్వారము చేరి బిగ్గరగా "ఈమఠములో నున్నవారికి తపోవిఘ్నము కలుగకుండునుగాక!'' అని కేక వేసెను. "ఎవరిదో మాట వినఁబడు చున్నది'' అనిదయామతిమఠము లోనియోగినితోఁ జెప్పెను. "అది యెవ్వనిదో పురుషునిగొంతుక నీవావలికి పోయి యతఁ డేపనిమీఁద వచ్చెనో తెలిసికొని రా. పురుషునితో నీ విప్పుడు మాటాడవచ్చునుగాని నేను మాటాడరాదు. నావలెనే నీవును యోగినివిగా నభిషిక్తురాల వయినపిమ్మట మన మఠాధిపతిసమ్ముఖమునందుఁ దప్ప నీ వేపురుషునితోను మాటాడ గూడదు. ఆయనసన్నిధియందుసహితము మన మొకపురుషునితో మాటాడెడుపక్షమున మన మొగ మాతనికి కనఁబడనియ్యఁగూడదు. మొగము కనఁబడనిచ్చినపక్షమున మాటాడఁగూడదు'' అని యోగిని పలికెను. "యోగినులయినమీ కింతకంటె నెక్కువ స్వాతంత్ర్యములు లేవా?'' అని దయామతి యడిగెను. "ఇఁక చాలవా?'' అని యోగిని యుత్తరమిచ్చెను. "చాలును. ఇంతకంటె నెక్కువస్వాతంత్ర్యములు కావలెనని నాకోరిక కాదు. ఇక్కడియోగినుల పవిత్రతను కాపాడుట కయి తగినన్నినిబంధన లుండుటయే నాయభిమతము;'' అని దయా

మతి పలుకుచుండఁగా నింతలో మరల వెలుపలినుండి పిలుపు వినఁబడెను. అప్పు డాయోగిని దయామతినిజూచి "సోదరీ! అతఁడు మరల పిలుచుచున్నాఁడు. నీవు పోయి పలుకుము" అని చెప్పెను. అంతట దయామతి గుమ్మమువద్దకుఁ బోయి తన్నుఁజూచి నమస్కరించిన సుమిత్రు నాశీర్వదించి, యిప్పుడు పిలిచినవా రెవ్వరని యడిగెను. అప్పుడు సుమిత్రుఁడామెను గౌరవముతో సమీపించి" ఓకన్యామణీ! నీకు మేలగునుగాక! ఇక్కడకు క్రొత్తగా నాశ్రమస్వీకారమునిమిత్తము వచ్చినట్టియు మందభాగ్యుఁ డయినమదనదాసుని తోఁబుట్టువయినట్టియు దయామతి నొక్కసారి నాకంటికిఁ గనఁబఱిచి పుణ్యము కట్టుకొనఁగలవా?" అని వేఁడెను. "మదనదాసుఁడు మందభాగ్యుడా! అతని కేమితటస్థించినది? నేనే దయామతిని, ఆతనిచెల్లెలను." అని యామె విచారముతోఁబలికెను. "దయార్ద్రహృదయవైన యోసుందరాంగీ? నీసోదరుఁడు నీకు తనయాశీర్వచనములు చెప్పమన్నాఁడు. అతఁ డిప్పుడు చెఱసాలలో నున్నాఁడు." అని యతఁడు చెప్పెను. "హా! నాగుండెలు పగులుచున్నవి! అతని కాగతి యేలపట్టినది?" అని యామె యడిగెను. అతఁ డొకకన్య నింటినుండి లేవదీసినందునఁ జెఱసాలలోఁ బెట్టఁబడినాఁ డని సుమిత్రుఁడు చెప్పెను. "ఆకన్య నాప్రాణ మయినమనోరంజని కాదుగదా!" అని దయామతి వెచ్చనూర్చెను. మనోరంజనియు దయామతియు దగ్గఱబంధువులు కాకపోయినను చిరకాల మొక్కపాఠశాలలోఁ జదువుకొన్నచిన్ననాఁటి చెలికత్తె లగుటచేత వారొండొరులను ప్రాణతుల్యులనుగా భావించుకొనుచుండిరి. మనోరంజనిమనస్సు తనయన్నగారిమీఁదతగిలియుండుట దయామతి యెఱిఁగిన దయినందున తనచెలికత్తెయొక్కప్రార్థనచేత నాతఁ డాయవివేకకార్యమున కొడఁబడి యుండు నని యామెయూహ

చేసెను. "మనోరంజనియే" అని సుమిత్రుఁడు చెప్పెను. "అయినపక్షమున నాయన్నగారు చిన్నదానిని వివాహమాడవచ్చును." అని దయామతి పలికెను. "నీయన్నగారు కన్నెను సంతోషపూర్వకముగా వివాహము చేసికొనుటకు సిద్ధముగానే యున్నాఁడు. కాని క్రొత్తరాజప్రతినిధి యంగీకరింపక యాయపరాధమునకయి నీసహోదరునికి మరణదండనమును విధించినాఁడు. నీవుపోయి నీదయనీయవాక్యములచేతను ప్రార్థనలచేతను ధర్మకవచునిమనసు కరఁగించి మెత్తపఱిచినంగాని లేనియెడల నీసోదరుఁడు ప్రాణములు విడువవలసినవాఁడే. ఈకార్యమునందు నీవు నీసామర్థ్యమును జూపవలెను. ఈపనినిమిత్తమే నేను భాగ్యహీనుఁడయిననీయన్నగారియొద్దనుండి నీయొద్దకు సందేశమును గొనివచ్చినాను." అని సుమిత్రుఁడు జాలిపుట్టునట్లుగాఁ జెప్పెను. "అయ్యా! ఇటువంటియాపత్సమయములోఁ దోడఁబుట్టినవాని ప్రాణము నిలుపఁగలుగుటకు దగినసామర్థ్యము నాయొద్ద నేదియు లేకున్నదిగదా? ధర్మకవచునిమనసు కరఁగింపఁగలశక్తి నాకుఁ గలదని నేననుకోను." అని దయామతి నిట్టూర్పు విడిచెను. "నీశక్తినిగూర్చి నీవు సందేహపడఁగూడదు. లేనిపోనియధైర్యమువలన మనము ప్రయత్నము చేయుటకు భయపడి మనము పొందఁగలిగినమేలునే పోఁగొట్టుకొందుము. అమ్మా! నీవు తప్పక ధర్మకవచునియొద్దకుఁ బొమ్ము. కన్యకలు పాదములమీఁదఁబడి దుఃఖపడి దీనత్వముతో ప్రార్థించినప్పుడు దేవతలవలెనే మనుష్యులును వరప్రసాదులగుదురు." అని సుమిత్రుఁడు ప్రోత్సాహవాక్యములు పలికెను. "నేనిప్పుడే పోయి యీవార్త మఠాధికారులకు విన్నవించి సెలవుగైకొని తిన్నగాధర్మకవచునియొద్దకుఁ బోయెదను. నీవుపోయి నాయందు దయయుంచుమని నాయన్నగారితోఁ జెప్పుము. కార్యసాఫల్యమయినపక్షమున

నావినయవార్త నీరాత్రియే యాతనికిఁ జెప్పి పంపెదను.'' అని పలికి దయామతి సుమిత్రుని బంపివేసెను.

తరువాత వెంటనే బయలుదేఱి దయామతి రాజమందిరము నకుఁబోయి ధర్మకవచునియొక్క పాదములమీఁదఁ బడి 'ఓమహా ప్రభూ! నేను దుఃఖార్తనై దేవరవారితో మొఱ్ఱపెట్టుకొనుటకయి వచ్చినాను. దేవర యీదీనురాలిమొఱ్ఱ యాలకించి కటాక్షింపవల యును.' అనివిన్నపము చేసికొనెను. 'నీవుచేయఁదలఁచుకొన్న విన్నప మేమి?' అని ధర్మకవచుఁ డడిగెను. ఆమె తాను వచ్చినకార్యమును మహావినయముతో విన్నపముచేసి, యెట్టువంటి కఠినచిత్తునిహృదయ మయినను కరఁగునట్లు దీనాలాపములతోఁ దనసోదరునికి ప్రాణదా నము చేయు మని యాతనిని వేఁడుకొనెను. ''ఓ కన్యామణీ! నీవు వచ్చినకార్యమునకు ప్రతిక్రియ లేదు. నీసోదరుని కీవఱకే శిక్షవిధింపఁ బడినది. ఇఁక నతఁడు తప్పక చావవలసినవాఁడే.'' అనిధర్మకవచుడు చెప్పెను. ''అయ్యో! న్యాయమయిన దయినను నాపట్ల రాజశాసన మెంతక్రూరముగా నున్నది! ఇఁక నేను నాయన్నగారు మృతుఁడయిన ట్లెంచుకోవలసినదే. అయ్యా! మీకు దేవుఁడు మేలుచేయునుగాక!', అని యక్కడనుండి వెడలఁబోయెను. అప్పు డామెవెంట వచ్చిన సుమిత్రుఁడు ''అమ్మా! ఇంతవేగముగా నిస్పృహతో మరలుట నీతి గాదు. ఇంకొకసారి పోయి యాయనకాళ్ళమీఁదఁ బడి బ్రతిమాలు కొమ్ము''అని యామెను మరలఁ బురికొల్పెను. అంతట దయామతి మరలఁ బోయి ధర్మకవచునిపాదములఁ బడి లేవక దయచూపవలసిన దని ప్రార్థించెను. ''ఓకాంతా! లెమ్ము. కాళ్ళమీఁదినుండి లెమ్ము. శిక్ష యీవఱకే విధింపఁబడినందున కార్యము మించిపోయినది.'' అని ధర్మకవచుఁడు మరలఁ బలికెను. ''నాసోదరుని దేహములో ప్రాణము

లున్నంతవఱకును కార్యము మించిన దనరాదు. దేవరయనుగ్రహ మున్నపక్షమున నాప్రార్థనవలన చెడినకార్యమే మరల చక్కపడ వచ్చును. రాజులకుఁగాని రాజప్రతినిధులకుఁగాని ధర్మాధికారులకుఁ గాని దయను బోలఁదగినయలంకార మింకొకటి లేదు.'' అని యింకను జెప్ప మొదలు పెట్టెను. "నన్ను పీడింపక యిక్కడనుండి శీఘ్రముగా వెడలిపొమ్ము'' అని ధర్మకవచుఁడు తెగనాడెను. అయినను దయామతి మాత్ర మంతటితో విడువక మఱింత బ్రతిమాలుకొనుచు "అయ్యా! నీస్థితిలో నాయన్నగారును నాయన్నగారిస్థితిలో నీవును నుండినపక్ష మున, ఆతనివలె నీవును నింద్రియదౌర్బల్యముచేతఁ గామవికారము నకు లోఁబడి యుందువుగాని నీవలె నతఁడుమాత్ర మింతకఠినచిత్త తను వహించి యుండఁడు. ఇప్పుడు నీయధికారమును నాకిచ్చి నిన్ను దయామతినిగాఁ జేయవలె నని యీశ్వరుని ప్రార్థించు చున్నాను. అట్టిభాగ్య మెన్నఁడైన దటస్థించునా? తటస్థింపదు. అపరాధికిని ధర్మాధికారికిని గలభేదము నీకు బోధపడునట్లు చేయుటకై నేనీ నిదర్శ నము నూరక చెప్పినాను.'' అని నానావిధముల ప్రలపించు చుండెను. "ఓసుందరీ! నీ వింతటితోఁ దృప్తినొందుము. నీసోదరుని దండించు నది రాజశాసనముకాని నేను కాను. అతఁడు నాబంధువైనను సోదరుఁ డైనను కుమారుఁడైనను, ఈప్రకారముగా జరగితీరవలసినదే. అతఁడు ఱేపటిదినము చావక తప్పదు.'' అని యతఁడు ఖండితముగాఁబలికెను. 'ఱేపటిదినమా? ఇంతయాకస్మికముగా ప్రాణముతీయింపక యాతనిని రక్షింపుఁడు. ఇంత శీఘ్రముగా మృతినొందుట కతఁడు సంసిద్ధుఁడు కాలేదు. వంటయింట కోడిపిట్టను జంపవలసివచ్చినప్పుడు సహితము కొంతకాలము పెరుఁగనిచ్చి మఱి చంపుదురు. అటువంటిస్థితిలో తోడి మానవునిప్రాణములు కొనుటకై యింత వేగిరపడుట ధర్మమగునా?

నీలోనీవు చక్కగా నాలోచించుకొమ్ము. నాయన్నగారు చేసిన నేరమునే చేసియున్నవారు లోకములో ననేకు లున్నను వారిలో నొక్కరికిని మరణదండనము కలుగలేదు. కాఁబట్టి యిప్పు డిటువంటిక్రూరశిక్షను విధించుటకు నీవే మొదటివాఁడ వగుచున్నావు; అనుభవించుట కతఁడు మొదటివాఁ డగుచున్నాఁడు. నాసోదరుఁడుచేసినయపరాధము నకు లోనగుట పడుచుతనములో నున్నవారికందఱికిని సామాన్యగుణ మగునో కాదో నీహృదయము నడిగి తెలిసికొమ్ము. సర్వసామాన్యమయిన స్వాభావికగుణమని నీహృదయముచెప్పిన పక్షమున నాసోదరునిప్రాణము రక్షింపుము.'' అని యామె యాతని హృదయమును మధ్యవర్తినిగాఁ గోరిప్రార్థించెను. ఇప్పుడాతనిమనస్సు కూడ దయామతియొక్క యసమానసౌందర్యమునకు భ్రమించి మదనదాసుఁడు చేసినయపరాధమునే యామెవిషయమునఁ జేయఁ గోరుచున్నందున, దయామతిచేసిన సంభాషణములో నెల్లను కడపటివాక్యములు బాణములవలె ధర్మకవచునిమనస్సులో దృఢముగా నాటుకొనెను. అప్పు డాతనిమనస్సులో ధర్మకామములకు రెంటికిని పోరాటమారంభముకాఁగా నతఁడు దయామతినుండి తనముఖమును త్రిప్పుకొనెను. ''ఓసౌజన్యనిధీ! నన్నుఁజూచి మొగ మేల త్రిప్పుకొనెదవు? నీకొక్కలంచమును సమర్పించుచున్నాను. నాయెడ ప్రసన్నుఁడవయి యిటుచూడుము.'' అని యామె పలికెను. లంచమన్నమాటకద్భుతపడి యతఁడు ''ఏమీ! నాకే లంచమిచ్చెదవా?'' అని యడిగెను. ''ఓసుజనాగ్రగణ్యా! వేఱువిధముగా భావింపఁబోకు నేను నీకిచ్చెదనన్నలంచము భగవంతునికిఁగూడ ప్రీతికరమయినదే. అది ధనకనకరత్నమయ మయినలంచముకాదు. ఇప్పుడునీకు సమర్పింపఁబోవునది దయాళుఁ డయినప్రాణదాతయొక్కమేలు గోరి రక్షితుఁ డయినతన

జీవనము నీశ్వరసేవకయి ధారపోసిన విశుద్ధకన్యయు నీశ్వరుఁడు మెచ్చు నట్లుగా కృతజ్ఞతతోఁజేయుప్రార్థనారూప మయిన లంచము" అని యామె తనభావమును వివరించెను. ఆమాటలువిని యాతఁడు మఱే మియు పలుకక 'ఓకాంతా!. ఇప్పుడు పొమ్ము రేపు రమ్ము', అని చెప్పెను. రేపు రమ్మన్న చిన్నమాట కామె పరమానందభరితురా లయి యొక్కదినము గడు విచ్చుటచేతఁ దనభాతృవరుని ప్రాణరక్ష ణార్థము మరల వేఁడుకొనుట కవకాశము కలిగినదని కొంతయాశ పెట్టుకొని యామె యక్కడనుండి కదలి 'ఈశ్వరుఁడు నీగౌరవమును కాపాడునుగాక!' అనిపలుకుచు వెడలిపోయెను. ధర్మకవచుఁ డామా టలు విన్నప్పుడు తనహృదయములో "తథాస్తు! నేను నీసురూపసుగు ణములనుండి కాపాడఁబడుదునుగాక!" అనుకొనుచుండఁగా నింతలో దుర్వాంఛలు మరలవచ్చి యతనిమనస్సును బాధింపఁ జొచ్చినందున నతఁడు తనమనస్సులో "ఏమి యీవింత! నేనామెను కామించు చున్నాను; ఆమె మృదుమధురవాక్యములుమరల వినఁగోరుచున్నాను. ఆమె ముఖదర్శనమువలన నేత్రోత్సవము చేసికొనఁ గోరుచున్నాను; ఇది స్వప్నమయియుండునా యేమి? మనుష్యకోటికి ప్రియశత్రుఁడయిన మాయలమారి కాముఁడు మహాతపస్విని వలలోఁ బడవేయుటకయి తపస్వినినే మచ్చు పెట్టుచున్నాఁడు! ఎంతసౌందర్యముగల జారాంగ నయు నణుమాత్రమును నాహృదయమును నేఁటివఱకును చలింపఁ జేయఁగలిగినది కాదు, ఇప్పుడేమోకాని విశుద్ధచరిత్రయైన యీకాంత నాహృదయము సంచలింపఁజేసి 'నన్ను పరిపూర్ణదాసునిగాఁ జేయు చున్నది. ఇంతవఱకు నేను పురుషులుసుందరులనుగామించిరనివిన్నప్పు డెల్లను జెఱునవ్వునవ్వి యాశ్చర్యపడుచుంటిని. ఆహా! ఏమి యీమహా శ్చర్యము!" అని తలపోయుచుండెను.

పాపముతోడి పోరాటములో ధర్మకవచుఁడా రాత్రి తనచేఁ గ్రూరశిక్షపొంది జీవితాశ విడిచి చెఱసాలలో పరితాపపడుచున్న మదనదాసునికంటెను నధిక బాధను బొందెను. ఆరాత్రి యతివేష ముతోనున్న రాజు కారాగృహమునకుఁ బోయి పశ్చాత్తాపమును వైరాగ్యమును బోధించి యీశ్వరభక్తి యుదయింపఁజేసి మనశ్శాంతిని కలిగించినందున చెఱసాలలో మదనదాసుఁడు నిర్విచారముగానే యుండెను. కాని ధర్మకవచునిమనస్సుమాత్రము ముయ్యేలవలె నిటునటు నూఁగులాడుచు చంచలము లయినపాపచింతనలచే బాధపడు చుండెను—ఆతనిమన స్సొకసారి నిష్కళంకురా లయినదయామతిని సన్మార్గమునుండి తొలఁగించి మానధనము నపహరించి యామెను చెఱుపవలెనని యభిలషించుచుండెను; ఇంకొకసారి తాను బుద్ధిపూర్వకముగా చేయఁదలఁచుకొన్న పాపకృత్యమునకు భయపడి పరితాప పడుచుండెను. అయినను కట్టకడపట పుణ్యపాపముల కీప్రకారముగా నయిన పోరాటములో పాపచింతలకే గెలుపుకలిగెను. అందుచేత నిమిషకాలముక్రిందట లంచమన్న పేరు విన్నమాత్రముననే యులికి పడినయాతఁ డిప్పుడు సందేహింప యాకన్యను ప్రియసోదరుని యమూల్యప్రాణదాన మనుదుర్నిరోధన మయినపెద్దలంచముతో తప్పుత్రోవ కీడ్చుటకు నిశ్చయము చేసికొనెను.

మఱునాఁటియుదయమున దయామతి తన దర్శనమునకు వచ్చినప్పుడు ధర్మకవచుఁడామె నొంటిగాఁ దనయొద్దకు రప్పించుకొని ఆమెమీఁద తనకుఁ గలిగినవలపును తేటపఱిచి, "ఓదయామతీ! మనోరంజని మదనదాసునివిషయములో చేసినట్లుగా నీవు నీకన్యాత్వము నాపాలుచేసినయెడల, నేను నీసహోదరునికి ప్రాణదానము చేసెదను" అని చెప్పెను. "అయ్యో! ఇటువలెనే నాసోదరుఁడు మన్నో

రంజనిని కామించినాఁడు. ఇంతటితప్పిదమునకే మీరాతనిప్రాణములు తీసెదమని చెప్పుచున్నారు” అని దయామతిపలికెను. “ఓకాంతామణీ! మదనదాసునికొఱకై మనోరంజని రాత్రివేళ తనతండ్రిగృహము విడిచివచ్చినట్లుగా నీవును రహస్యముగా రాత్రివేళ నాయొద్దకువచ్చున ట్లొప్పుకొన్నపక్షమున, నీసోదరునిప్రాణము రక్షించెదను.” అని యతఁడు స్పష్టముగాఁ జెప్పెను. తనసహోదరుని కేనేరముచేసినందున కయి మరణదండనమును విధించెనోయా నేరము నేతానును జేయనెంచి యతఁ డిప్పుడు కన్యాత్వము దూష్యమగునట్లుగా తన్నుఁ బ్రేరేపించుచుండుటవలన దయామతి మనస్సులో కళవళపడి క్షణకాల మూరకుండి “నాసోదరవిషయమునఁగూడ నేనెప్పుడును నామానరక్షణమునకు భంగమువచ్చెడుసాయమును జేయఁజాలను. నన్నొరులు మెడమీఁద కత్తిపెట్టి బాధించి చంపఁబూనినను నేనామరణవేదననైన పుష్పహారమువలె వహించి సహించియుండఁగలుగుదునుగాని మానభంగమునకు సహింపను.” అని తెగనాడి మరల “మీరు నాగుణమును పరీక్షింపవలెనని యిట్లనుచున్నారుకాఁబోలును!” అని పలికెను. “పరీక్షనిమిత్తముగాదు. ఈశ్వరునితోడు! నాహృదయపూర్వకముగానే నే నీప్రార్థన చేయుచున్నాను.” అని యతఁడు చెప్పెను. అటువంటి యవమానకర మయినదుష్కార్యవిషయమై యతఁ డీశ్వరనామమునుచ్చరించినందునకయి కోపపరవశురాలయి “ఓకిరాతుఁడా! నీయీదుర్వృత్తమును నేను లోకమునకు వెల్లడించెదను. కాచుకో. తత్క్షణము నీవు నాసోదరుని క్షమించి విడిచిపెట్టితివా విడిచిపెట్టులేదా నే నిప్పుడే పోయి నీవెట్టివాఁడవో లోకమునకంతకుఁ జాటెదను” అని దయామతి పలికెను. ‘ఓసుందరీ! తొందరపడఁబోకుము. నీమాటలు లోకములో నెవ్వరు నమ్ముదురు? లోకములో పేరుమోసిననావంటి

గొప్పవానిమాటముందఱ నీమాట గవ్వకుగొఱగాదు. నీతోఁ బుట్టువు ప్రాణము రక్షింపఁ దలంపుగొంటివా, నాప్రార్థన చెల్లింపుము. లేదా రేపతనిచావు నిశ్చయము. నీవితరులతో నీ యిచ్చవచ్చినట్లు వదర వచ్చును. అయినను లోకమునకు మాత్రము నీనోటినుండవచ్చిన సత్యకథయందుకంటె నానోటినుండి వెడలినయసత్యవాక్యమునందే యెక్కువగౌరవముండును. కాఁబట్టి నీలోనీవు చక్కఁగా నాలోచించు కొని రేపు వచ్చి యుత్తరము చెప్పు" అని యతఁడు నిశ్శంకముగా మరలఁ బలికెను. "నే నీసంగతి యెవ్వరితో మొఱ్ఱపెట్టుకోను? నేను జెప్పినను నామాట యెవ్వరు నమ్మెదురు?" అని తనలో దా నను కొనుచు, ఆతనితో మాఱుమాట పలుకక దయామతి యక్కడనుండి గిరుక్కున మరలి తిన్నఁగా తనసోదరుఁ డున్నచెఱసాలవంక నడిచెను. ఆమె చెఱసాల చేరునప్పటికి యతివేషముతోవచ్చి రాజక్కడ మదన దాసునకు హితబోధచేసి యీశ్వరభక్తి నుపదేశించుచుండెను. అతఁ డాసన్యాసివేషముతోనే మనోరంజనియొద్దకు సహితము పోయి యామెతో సంభాషింపఁగా, ఆమె కన్నుల నీరుపెట్టుకొని తనతప్పి దము నొప్పుకొని నిజమయినపశ్చాత్తాపముతో కామవికారమునకు మనఃపూర్వకముగా లోఁబడుటలో మదనదాసునికంటెఁ దానేయధిక దోషము చేసితి నని చెప్పెను.

దయామతి చెఱసాలలోఁ బ్రవేశించి సోదరుఁడు కంట బడ గానే కన్నీరునించుచు "అన్నా! నీ కాత్మరక్షణము కలుగునుగాక నీవు సత్సంగమమునఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచున్నావు" అని పలికెను. ఆమాటవిని "ఎవరువారు?" అని రాజామెవంకఁజూచి "లోపలికిరమ్ము ఇటువంటిచల్లనిమాట పలికినవారి నాదరింపకుండరాదు." అని పిలిచెను. "అయ్యా! నేనీమదనదాసునితో లెక్కరెండుమాటలు

మాటాడి వెడలిపోయెదను. మీరు క్షణకాలము దూరముగా నుండవలెను'' అని దయామతి యతనిని తొలఁగ వేఁడుకొనెను. రాజు వెంటనే యాచోటు విడిచి, కావలివానిని బిలిచి తన్ను వారిసంభాషణము వినఁబడుస్థలమునందుఁ గూరుచుండఁ బెట్టుమని యడిగి, వాఁడుచూపిన రహస్యస్థలమునందుఁ గూరుచుండెను. అప్పుడు మదనదాసుఁడు తన చెల్లెలినిజూచి ''సోదరీ! ఏమిశుభవార్త?'' అని యడిగెను. ''నీవు రేపటిదినము దేహము విడుచుటకు సంసిద్ధుఁడవయి యుండవలెను'' అని యామె యుత్తరముచెప్పెను. ''ఓదయామతీ! దీని కేదియు ప్రతిక్రియ లేదా?'' అని యతఁడ త్యాతురముతో మరల నడిగెను. ''ఉన్నది దానికి నీ వొప్పుకున్న యెడల, గౌరవము పోఁగొట్టుకొని నీవు మానహీనుఁడ వగుదువు'' అని యామె గంభీరస్వరముతో బలికెను. ''ఓసహోదరీ! అదయేదో నన్నొకసారివిననైననువిననిమ్ము.'' అని నిస్పృహతోఁ బలికెను. ''మదనదాసా! నీవదివిన్న చో స్థిరమయిన కీర్తికాయమును బోఁగొట్టుకొని యస్థిర మయినయీ హేయకాయమును వ్యర్థముగాఁ గొంతకాలము నిలుపుకొనుట కాశపడుదు వేమో యని నాకు భయ మగుచున్నది. నీవు మృతికి సంసిద్ధుఁడ వయి యున్నావా? మరణమన్న భయపడుట యెట్టివారికిని సహజముగా నున్నది. మరణవేదన మనము నిత్యము కాలిక్రింద నలగఁద్రొక్కు చీమ కెంతయుండునో మనకు నంతేయుండును.'' అని దయామతి చెప్ప మొదలుపెట్టెను. ''ఇట్టి పిఱికిమందు వేసి నన్నేల వృథాగా చంపెదవు? నేను చావవలసి యున్నయెడల, చేతులు చాచుకొని యెదురుగాఁబోయిమృత్యుదేవతనుకౌఁగిలించుకొందునుగానిదుష్కీర్తికాంతను నేను వరింతునా?'' అని మదనదాసుఁడు విచారముతోఁ బలికెను. ''ఓమదనదాసా! నీవిప్పు డన్నమాట మనచనిపోయిన

పెద్దలు విన్నను మెచ్చుకోఁదగినదిగా నున్నది. నీవు చావవలసిన దే పయికి మేకవన్నె పులివలె సాధువర్తనుఁడుగాఁ గనఁబడుచున్న యీధర్మకవచుఁడు నేను నాకన్యాత్వమూడిచేసి తనపాలు చేసినపక్షమున నీకుప్రాణదానముచేయునఁట! అతఁడు నామానమును గోరక ప్రాణమును గోరియుండినయెడల నీనిమిత్తమయి నాప్రాణమునుగడ్డిపరకవలె విడిచిపెట్టియుందును", అనియామె చెప్పెను. "ఓదయామతీ", నామీఁద నీకుఁగల దయయొక్క ఋణమును నేను తీర్చుకోఁజాలను., అని యతఁడు పలుకుచుండెను. "బహు భాషలెందుకు? రేపటియుదయకాలమున నీవు చావు సిద్ధముచేసికొని యుండుము" అని చెల్లెలనెను. "చావు భయంకరమైనదికదా!" అని యన్నయనెను. "అవమానము చావుకంటెను నధికభయంకరమయినదిసుమా!" అని చెల్లెలు మరలఁ బలికెను. ఇప్పుడు మరణవిచారము బలపడి యాతనిహృదయమునాక్రమించి వివేకము నందుండి పోఁగొట్టినందున, పాపము చేసినవారికొక్కరికిఁదక్క నితరుల కూహింపనలవిగాని యనుభవైకవేద్యములయిన మరణవేదనలను మనస్సులో ననుభవింపుచు మదనదాసుఁడు "నాప్రియసోదరీ! నాప్రాణములెట్లయినను నిలుపుము. ప్రాణములెవ్వరికిని దీపికదా! సోదరప్రాణరక్షణార్థమై నీవు చేసెడి యీయల్పపాపము దేవునకసమ్మతముగాక పుణ్యకార్యమే యగును." అని దీనముగాఁ బలికెను. "ఓరిపిఱికిపందా! ఓరినీతిహీనపాపీ! నీచెల్లెలియవమానమువలన నీప్రాణములు కాపాడుకొనఁ జూచుచున్నావురా? ఛీ! ఛీ! ఛీ! ఒక్కటిగాక నీకు నూఱుశిరస్సులున్నను వానినెల్ల నీచెల్లెలి సిగ్గుపాటుమాడనోర్చుటకంటె ముందుగా నొక్కొక్కదానినే కోయుటకొగ్గఁగలమానవంశమున కుండవలసిననీతిగుణలేశము నీయందున్నదనుకొన్నాను." అని యామె యన్నగారిని దూఱినాఁడు

చుండఁగా నతఁడు 'నాప్రాణతుల్యవైన యోప్రియసోదరీ! నామాట విను—'' అని తన దౌర్బల్యమునుగూర్చి యేమో క్షమార్పణచేయఁ బోవుచున్న సమయములో రాజక్కడకువచ్చి "ఓ మదనదాసా! నీకును నీచెల్లెలికిని జరగినసంభాషణమును నేను గోడచాటుననుండివిన్నాను. ధర్మకవచుఁ డీచిన్నదానిని చెఱుపవలెనని యెంతమాత్రమునుద్దేశించి యుండఁడు. ఈమెమనశ్శుద్ధిని పరిశోధించవలెననియే యతఁడీమాట యనియుండును. ఈమె నిష్కళంక మయినమనఃపరిశుద్ధత కలదయి యాతనిప్రార్థనను నిరాకరించుచు శ్లాఘ్య మయినయుత్తరము చెప్పి నందునకయి యతఁడు మనస్సులో నపారప్రమోదము నొందియుండును. అతఁడునిన్ను క్షమించునన్నయాశ కవకాశము లేశమును లేదు. కాఁబట్టి నీవీశ్వరప్రార్థనములో గడియలు గడుపుచు, దేహావియోగమునకు సంసిద్ధుఁడ వయి యుండుము.'' అని యుపదేశించెను. అతని మాటలవలన మదనదాసుఁడు తెలివి తెచ్చుకొని పశ్చాత్తప్తుఁ డయి "ఓప్రియసోదరీ! నాయపరాధమును క్షమింపుము. నేను ప్రాణముల మీఁద నత్యాశనుబెట్టుకొని యున్నాఁడనుగాన, ఆయాశను దిగఁ గోయుటకయి నేను పనిచేసికోవలెను.''అని తాను చేసినయపచారమునకు సిగ్గును వ్యసనమును పొందినవాఁ డయి తనమొగము చెల్లెలికిఁ జూపఁజాలక లోపలికి లేచిపోయెను.

అప్పుడు రాజు దయామతితో నొంటిగా నున్నందున, "నిన్ను సౌందర్యవతినిగాఁ జేసినయీశ్వరుఁడు నిన్ను మహాగుణవతినిగాఁగూడ జేసి యున్నాఁడు'' అని పలికి యామె నీతివర్తనమును మనోదార్ఢ్యమును గొంత శ్లాఘించెను. "అయ్యో ! పాపము ! పరమదయాళుఁడయినరాజు ధర్మకవచుఁ డేమోమంచివాఁడని భ్రాంతిపడి మోసపోయినాఁడుగదా! ఆయన యెన్నటికైన మరలవచ్చి తనరాజ్యమును

వహించి నాకు దర్శనమిచ్చి మాటాడుట తటస్థించినపక్షమున, నే
నీరాజప్రతినిధియొక్క గుట్టంతయు బయలఁ బెట్టెదను.'' అని దయా
మతి పలికెను. తాను బయలఁబెట్టెద నని బెదరించుచున్న గుట్టు నిప్పుడే
బయలఁబెట్టుచున్నా నని దయామతి యెంతమాత్రము నెఱుఁగదు.
''నీవు చెప్పిన దంతయు నాదరణీయము కాదుగాన యిప్పు డున్నస్థితిని
బట్టి చూడఁగా ధర్మకవచుఁడు నీవు తనమీఁద మోపిననేరమును
తప్పించుకోవచ్చును. కాఁబట్టి నీకు నే నొక్క హితబోధ చేసెదను ;
నీవు దాని నాదరించి వినవలెను. నీ విప్పు డొక్క పుణ్యకార్యమును
జేసి నిష్కారణముగా బాధితురాలయి యున్ననిరపరాధిని యగు
నొకసుందరికి మహోపకారమును నీసహోదరునికి క్రూరశిక్షావిమో
చనమును నీవిశుద్ధచరిత్రమున కణుమాత్రమును కళంకమును కలుగ
కుండఁ జేయవచ్చును. ఈసంగతి విన్నపక్షమున రాజుపరమానంద
భరితుఁ డగును.''అని రాజుత్తరము చెప్పెను. పాపకార్య మొక్కటి
కాకపోయినపక్షమున, ఎటువంటిసాహసకృత్యమును జేయు మన్నను
జేయుటకు తాను సంసిద్ధురాలనై యున్నానని దయామతి మాఱు
పలికెను. సుకృతము సదా ధీరత్వము కలదిగానే యుండును గాని
యెప్పుడును భీరుత్వమును గలిగి యుండదని పలికి, కొంతకాలము
క్రిందట సముద్రములో నోడ మునిఁగినప్పుడు మృతుఁడైనమహావీరుఁ
డయినవీరవర్మయొక్క చెల్లెలు పద్మావతిపేరు నీ వెప్పుడైన విన్నావా
యని రాజడిగెను. ''విన్నాను. ఆమె మిక్కిలి దొడ్డయిల్లాలని యెల్ల
వారును జెప్పుకొందురు'' అని దయామతి చెప్పెను. ''ఆసాధ్వీమణి
ధర్మకవచునిభార్య. ఆమె కన్నగారు మహౌదార్యముతో నిచ్చిన
యమూల్య మయినయరణ మంతయు నతఁడు పోయినపడవతోనే
మునిఁగిపోయినది. పాపము! ఆమె కందువలన నెంతవిపత్తు వచ్చినదో

విన్నావా? ఆపతివ్రతాతిలకము ప్రాణతుల్యుఁ డయినయన్నగారిని పోఁగొట్టుకొనుటయే కాక యాధననాశమువలనఁ బయి కెంతో మంచి వాఁడుగాఁ గనఁబడుచుండెడు తనభర్తయొక్కయనుగ్రహమునుగూడ బోఁగొట్టుకొన్నది. నిర్మలచరిత్ర యైనయామెయం దేదో తాను దుష్ప్రవర్తనమును గనిపెట్టినట్టు నటించుచుచు సోదరమరణదుఃఖము చేత విలపించు చున్నయామెను విడిచిపెట్టి, ధర్మకవచుఁడు ధనము పోయిన దన్నవిచారముచేత భార్య నొల్లక మఱింత దుఃఖముపాలు చేసెను. ఇటువంటియన్యాయప్రవర్తనమువలన మఱియొకసుందరి కయినపక్షమున తనమనస్సులోఁ గలయనురాగరస మింకిపోవలసినదే కాని యీసాధ్వీమతల్లికిమాత్రము ప్రవాహమధ్యమున నేదైన నడ్డు పడినపక్షమున నది మఱింత యురువడితో పొరలి పారునట్లుగా మన సులోనివలపువెల్లువ తొంటికంటెను నధికోద్రేకముతో తన్ను నిరో ధించుకూరుఁ డయినభర్తమీఁదికి పరుగువాఱుచున్నది." అని చెప్పి దయావతి ధర్మకవచునియొద్దకుఁ బోయి పయి కాతఁడు కోరినపని కంగీకరించినట్టు నటించి నాఁటియర్ధరాత్రమున వచ్చెద నని చెప్పి నట్టును తన్మూలమున మదనదాసునియొక్క ప్రాణము రక్షించి తరు వాత పద్మావతికి దయావతివేషము వేసి చీఁకటిలోధర్మకవచునిగలిసి కొనుటకయి సంకేతస్థలమునకు దయావతికి మాఱుగా పద్మావతిని బంపునట్టును తానాలోచించిన యుపాయమును దెలిపి యాకపట సన్యాసి "ఓకుమారీ! పుణ్యశీలురాల వయిననీ వీపని చేయుట కెంత మాత్రమును సంశయింపవలసినపని లేదు. ధర్మకవచుఁ డామెభర్త భార్యాభర్తల నిద్దఱి నొకటిగాఁ గూర్చుటవలనఁ బుణ్యమే కాని పాపము రాదు" అని బోధించెను. దయావతి యీయుపాయమున కెంతయు సంతోషించి రాజుపదేశించినప్రకారముగా చేయుట కయి

యప్పుడే వెడలిపోఁగా, రాజును పద్మావతి కీసంగతిని దెలుపుట కయి యామెయొద్దకు పోయెను. ఇంతకు పూర్వమే యతఁడు సన్యాసివేష ముతో భాగ్యహీనురా లయినయాయిల్లాలియొద్దకుఁ బోయి పర మార్థోపదేశము చేసి దుఃఖోపశమనము చేయుటకయి రాకపోకలు చేయుచు, అట్టిసమయములయం దామెనోటినుండియే పయిసంగతి నంతను దెలిసికొనెను; అతఁడు పరిశుద్ధు డయినపుణ్యపురుషుఁడని యామెమనస్సులో దృఢముగా నమ్మియున్నందున అతఁడు తానేర్ప ఱిచిన యుపాయమునుగూర్చి చెప్పఁగానే యతఁ డాజ్ఞాపించినట్లు చేయుట కయి వెంటనే యొప్పుకొనెను.

రా జేర్పఱిచినప్రకారముగా ధర్మకవచునితో మాటాడిదయా మతి పద్మావతియింటికి వచ్చునప్పటి కామెనిమిత్తము రా జక్కడనే వేచియుండి "నీవు మంచిసమయమునకు వచ్చినావు. ఆమహానుభావుని వద్ద విశేషము లేమి" అని యడిగెను. దయామతి తాను కార్యసాఫ ల్యము చేసికొని వచ్చినక్రమము సర్వమును నివేదించి, ధర్మకవచుని గృహముతోఁ జేరి చుట్టును మంచియిటుకగోడ గలయుద్యానవన ములో పడమటివైపున నొకద్రాక్షతోఁట గల దనియు, ఆతోఁట లోనికిఁ బోవుట కొకగుమ్మ మున్నదనియు చెప్పి యతఁడు తనచేతి కిచ్చిన రెండుతాళముచెవులను రాజునకును పద్మావతికిని జూపి యందు పెద్దచెవితో తాళముతీసి ద్రాక్షతోఁటలోనికిఁ బోవచ్చు ననియు చిన్నచెవితోతాళముతీసి తోఁటలోనిదొడ్డిత్రోవనుండి గృహారామము నకుఁ బోవచ్చుననియు, నిశీథసమయమునం దతని నక్కడఁ గలసి కొనునట్లు తానుసంకేతముచేసి తనసోదరునికి ప్రాణదానము చేయున ట్లతనిచేత వాగ్దానముఁ బడసివచ్చితిననియు ఎవ్వరైన వెనుక వచ్చు చున్నా రేమో యని యడుగడుగున తిరిగితిరిగి చూచుచు తనకంథ

స్వర మెవరికైనఁ దెలియునేమో యన్న భయముచేత గుండెలు తటతటఁగొట్టుకొనఁ హీనస్వరముతో గుసగుసలాడుచు నతఁడు రెండు సారులు తనకు దారిచూపఁగఁ దాను పరిశీలనతో స్థలమునంతనుఁ జూచివచ్చితిననియు, అక్కడ నడచినకథ యాద్యంతము పూసగ్రుచ్చి నట్లు క్రమముగా వినిపించెను. "మీయుభయులకును జరగిన సంకేతము పద్మావతి తెలిసికొని యాచరింపవలసినవి మఱియే వయిన నున్నవా? అని రాజడిగెను. "మఱేవియు లేవు. ఇంతే ఈమె చీఁకటి పడినతరువాత వెళ్ళవలెను. అక్కడ నేనల్పకాలముమాత్రమే యతనితో నుండెద నని చెప్పి, నావెంట నొకసేవకుఁడు తోడువచ్చు ననియు నాసేవకుఁడు నాయన్నగారిపనిమీఁదనే నేనక్కడకుఁ బోవు చున్న ట్లనుకొను ననియు నతనికి బోధపడునట్లు చేసినాను." అని దయామతి చెప్పెను. ఆమె నిర్వహించుకొనివచ్చిన కార్యరీతియొక్క నిపుణతకు రాజామెను మెచ్చుకొనెను. అంతట దయామతి పద్మావతివంకఁ దిరిగి "ఓసోదరీ! నీవాతనియొద్ద సెలవుగైకొని మరలివచ్చునప్పుడు నీవుచేయవలసినపని కొంచె మున్నది. నీవప్పుడు సూక్ష్మస్వరముతో "నాసోదరునిమాట మఱవకుండవలెను అని మాత్రము చెప్పిరావలెను." అని చెప్పెను.

ఆరాత్రి పద్మావతిని సంకేతస్థలమునకు దయామతి వెంటఁబెట్టుకొనిపోయి తా నీయుపాయముచేత తనమానమును కాపాడుకొనుటయే కాక యన్నగారిప్రాణములనుగూడఁ గాపాడఁగలిగితి ననుకొని యపరిమితసంతోషము నొందెను. అయినను రాజుమాత్రము మదనదాసునిప్రాణరక్షణవిషయ మయి తృప్తినొందక యానడిరేయి తాను కారాగృహమునకుఁ బోయెను; అర్థరాత్రమప్పు డతఁ డక్కడకుఁ బోవుటయే క్షేమకరమయ్యెను; అతఁ డారాత్రి చెఱసాలకుఁ

బోయియుండని పక్షమున ఆరేయియే మదనదాసుని శిరశ్ఛేదము చేసియుందురు. రాజు కారాగృహమునకుఁ బోయిన కొంతసేపటికి క్రూరకర్మునకై నరాజప్రతినిధియొద్దనుండి యారాత్రియే మదనదాసుని శిరస్సునుఖండించి సూర్యోదయము కాకమునుపే తనకు తెచ్చి చూపవలసినదని యుత్తరువు వచ్చెను. కాని రాజు కారాగృహాధికారితో మాటాడి మదనదాసుని తలదీయుట నిలుపునట్లుచేసి నాఁటి ప్రాతఃకాలమున చెఱసాలలోమృతినొందిన యొకకారాబద్ధునియొక్క శిరస్సును గొనిపోయి చూపి ధర్మకవచుని వంచించునట్లు వాని నొడఁబఱిచెను. కారాగృహాధికారి యెంతమాత్రము ననుమానపడక రాజును నిజమయిన సన్యాసియనియే విశ్వసించినను, వాఁడు మదనదాసుని శిరశ్ఛేదము నాపుట కొకపట్టున నొప్పుకొననప్పుడు రాజావలికిఁబోయి మరలవచ్చి రాజుచేవ్రాలుతోను ముద్రతోను నున్న యొకయుత్తరమునుదెచ్చి వానికిఁ జూపెను. ఆయుత్తరము రాజు స్వహస్తముతో లిఖించినదగుటయు మదనదాసుని ప్రాణరక్షణము చేయుట రాజాభిమత మగుటయు నావ్రాతవలనఁ గనిపెట్టి, రాజు తన కాప్తుఁడుగా నున్నయీసన్యాసిచేత రహస్యముగా నీయాజ్ఞను పంపియుండునని నిశ్చయించుకొని, రాజాజ్ఞను మన్నించి మదనదాసుని ప్రాణత్రాణము చేయుట కొప్పుకొని, మఱునాఁటియుదయమున వాఁడామృతునియొక్క తలను నఱికి ధర్మకవచునియొద్దకుఁ గొనిపోయి చూపెను.

అంతట రాజు కొన్ని హేతువులచేత యాత్ర మాని తాను మరల రాజ్యభారము వహింపవలసి వచ్చినదని తనపేరుతోనే ధర్మకవచుని కొకయుత్తరము వ్రాసి, దానిలో నాతఁడు ప్రాతఃకాలముననే తన్ను పురబహిర్ద్వారమువద్దనే కలిసికొని యక్కడనే యథి

కారము నొప్పగించవలసినదని యాజ్ఞాపించెను. ఆయుత్తరములోనే తనప్రజలెవ్వరైనఁ దమకు జరిగినయన్యాయములనుగూర్చి మొఱ్ఱ పెట్టుకొనఁ దలఁచినపక్షమున పురములోఁ దాను ప్రథమప్రవేశము చేయునప్పుడే వీధిలోఁ దన్ను సందర్శించి విన్నపము చేసికొనవచ్చునని పురవీధులలో నెల్లఁ జాటింపవలసిన దని యుత్తరువు చేసెను.

తనసోదరుని గలిసికొనుట కయి దయామతి యక్కడకువచ్చునని యెఱిఁగి రాజు సన్యాసివేషముతోనే తెల్లవాఱుజామున చెఱసాలకుఁ బోయి యామె రాకకయి ప్రతీక్షించుచు, ఆమెవచ్చి తన్నడిగినప్పుడు కొన్ని రహస్య కారణములను బట్టిమదనదాసునిశిరస్సు ఖండింపఁబడినట్లు చెప్పుటయే యుచిత మని తలఁచుకొని యట్లు చేయుటకు నిశ్చయించుకొనియుండెను. ఇంతట దయామతి యచ్చటికివచ్చి తన యన్నగారిని విడుదలచేయుటకయి ధర్మకవచుఁడు పంపినప్రాణప్రదాన పత్రిక వచ్చిచేరినదా యని విచారింపఁగా అతఁడు "నీయన్నగారిని ధర్మకవచుఁ డీలోకమునుండి పంపి వేసినాఁడు. మొండెము నెడఁబాసిన మదనదాసుని శిరస్సు రాజప్రతినిధిగారియొద్దకుఁ బంపఁబడినది." అని చెప్పెను. పిడుగువంటి యావార్త చెవినిబడఁగా నే శోకసంతప్తురాలయి యాకాంత దేహముమఱచి "ఓదిక్కుమాలిన మదనదాసా! ఓదయామతీ! నీ వెంత నిర్భాగ్యురాలవై తివే! ఓక్రూరచిత్తుఁడా! ధర్మకవచా! నీ వెంత పాపాత్ముఁడవురా! ఓలోకమా! న్యాయమెక్కడనున్నది?" అని బహువిధముల ప్రలపింప మొదలుపెట్టెను. ఆమాయసన్యాసి యామె నూఱడించి ధైర్యము చెప్పి, ఆమె కొంతదుఃఖశాంతి పొంది స్వస్థచిత్తయైన పిమ్మట రాజునాఁటియుదయముననే రాజధానికి రాఁబోవుచున్నాఁడని చెప్పి ఆమె ధర్మకవచుఁడు చేసినయన్యాయమునుగూర్చి రాజుతో మొఱ్ఱపెట్టుకోవలసిన క్రమమంతయు నామె కుపదేశించి

విచారణలో మొట్టమొదట నిమిత్తము లామెకు వ్యతిరిక్తముగా నున్నట్లు కొంతవఱకు కనఁబడినను భయపడవలదని దిటవు చెప్పెను. రాజిట్లు దయామతికిఁ జేయవలసినబోధను జేసి యామెను విడిచిపోయి తిన్నగా పరిభావతిగృహమునకు నడిచి యామె యేప్రకారముగా వర్తింపవలయునో యావివరమంతయు నామెకు సవిస్తరముగా బోధపఱిచెను.

అటుతరువాత రాజుసన్యాసివేషముతో నున్నప్పటితన కాషాయ వస్త్రములను విడిచి రాజయోగ్యము లైనయమూల్యవస్త్రములను ధరించి యితరరాజచిహ్నములఁ దాల్చి, తనయాగమమునభినందించుటకయి వేచియున్న వేలకొలఁదిప్రజలు అవ్యాజభక్తి కలవారయి మంగళవాద్యములతో నెదుర్కొని జయజయధ్వనులు బోరు కలుగ నానందించుచుండఁగా, మిథిలానగరములోఁ బ్రవేశించెను. అప్పుడు ధర్మకవచుఁడు పురబహిర్ద్వారమువద్దకు రాజున కెదురుగాఁ బోయి, రాజాధికారసూచకములయినముద్రలు మొదలయినవానిని రాజునకు విధ్యుక్తముగా నొప్పగించెను. ఆసమయమునందు గుంపులోనుండి తన విన్నప మాలింపవలసినదని మొఱ్ఱయిడుచు ముందుకువచ్చి దయామతి యిట్లు మనవి చేసికొన నారంభించెను—'న్యాయకర్తవయినయో మహాప్రభూ! ఒకకన్య నింటినుండి లేవఁదీసినందునకయి మరణదండనము నొందిన మదనదాసనువాని తోఁబుట్టువును నేను. నాసోదరుని క్షమించి ప్రాణదానము చేయవలసినదని నేను దీనురాలనయి ప్రభువయిన ధర్మకవచునిపాదములమీఁదఁ బడినాను. నేనాతని నెంతదీనముగా ప్రార్థించితినో, మొదట నాప్రార్థన నాతఁడెట్లు నిరాకరించెనో, మరల నేనెట్లు వేఁడికొంటినో, దీర్ఘమయిన యాకథయంతయు నేనేలినవారికి నివేదింపవలసినయావశ్యకము లేదు. అవాచ్యమయిన దానిపర్యవసానము

మాత్రము దుస్సహదుఃఖముతోను లజ్జతోను దేవరవారికి మనవిచేసి కొనెదను. నేనెన్నివిధములఁ బ్రార్థించినను ధర్మకవచుఁడు దయార్ద్ర చిత్తుఁడుగాక, తన్ను కాముఁడు పేరేపించి పాపకార్యమునకు నేనంగీకరించి తనకు నామానమును సమర్పించినంగాని నాప్రార్థన చెల్లించి నాసోదరుని విడుదలచేయనని చెప్పెను. కొంతసేపు నాలోనేను త్రొక్కుటపడి పాపభీతిచేత పరితపించి, సోదర స్నేహము నామనోదార్ఢ్యము నడఁగఁద్రొక్కఁగా, తుట్టతుదకు నేనుమానభంగమునకుసహించిధర్మకవచుని ప్రార్థన నంగీకరించి లోఁబడినాను. అయినను ధర్మకవచుండు తానుచేసిన వాగ్దానముతప్పి, మఱునాఁటివేఁకువను నాసోదరునితల తఱుగుట కుత్తరవుపంపెను.'' అని చెప్పుచుండఁగా రాజుతానామాటలు నమ్మినట్టుగానటించెను. అప్పుడు ధర్మకవచుఁడు రాజశాసనమునుబట్టి మరణదండనము నొందిన సోదరునిమరణదుఃఖావేశమువలన మతిచెడినదయి యాచిన్నదట్లు వదరుచున్నదని మనవిచేసెను. ఇంతలోతనగోడవను మొఱ పెట్టుకొనుటకయి పద్మావతికూడ రాజసన్నిధికి వచ్చెను. పద్మావతి యాప్రకారముగా రాజునుసమీపించి ''ఓమహాప్రభూ!సత్యమున కెప్పుడును జయముకలుగవలెను. ఇప్పుడు దయామతి చెప్పిన మాటలు సత్యములుకావు. నే నీతఁడు విధ్యుక్తముగా వివాహమాడిన భార్యను. తాను ధర్మకవచునితోఁ గడపితి నన్నరాత్రి నే నీతనితో తోఁటలోఁగడిపినాను. ఇదిసత్యము. ఇందువిషయమయి నేనేమిబాస చేయుమన్ననుచేసెదను.'' అనిపలికెను. అంతట తనమాటల యొక్క సత్యమునుగూర్చి బ్రహ్మానందస్వామినడిగి తెలిసికొనవలసినదని దయామతి చెప్పెను. రాజు తాను సన్యాసివేషముతో ప్రచ్ఛన్నుఁడయి యున్నప్పుడు బ్రహ్మానందస్వామియను పేరు పెట్టుకొని పట్టణములో గూఢముగా తిరుగుచుండెను. దయామతియుపద్మావతియు నిద్దఱునుగూడ రాజుతమ

కుపదేశించినరీతిగా నొక్కయక్షరము నైనను మీఱక నడుచు కొనిరి. మిథిలానగరమునందు సర్వజనసమక్షమున దయామతియొక్క నిర్దోషిత్వమును స్థాపింపఁదలఁచి రాజీయంత్రము పన్నెను. అటువంటి హేతువుచేతనె వారిద్దఱును తమకథలో కొంత వ్యత్యాసము కలుగు నట్లుగా చెప్పిరన్నమాటను లేశమయినను చింతింపక ధర్మకవచుఁడు పరస్పరవిరుద్ధముగా నన్నవారిసాక్ష్యమువలననే దయామతి తన మీఁదమోపిన నేరమునుండి తప్పించుకొని తాను పరిశుద్ధుఁడయినట్లు లోకమునకుఁ గనఁబఱుపఁదలఁచుకొని, అకారణముగా నిరపరాధిని పరులుదూషించునప్పుడుకలిగెడుకోపమునునభినయించి క్రూరదృష్టితోఁ జూచుచు "ఓమహారాజా! ఇంతవఱకు నేను నవ్వుచు నూరకున్నాను. ఇప్పుడు నాకు శాంతత పోవుచున్నది. ప్రస్తుతస్థితినిబట్టి చూడఁగా నెవ్వఁడో ఘనుఁడొకఁడు తానుచాటున నాయకుఁడుగానుండి ప్రేరేపించి యీయిద్దఱు చెడుపడుచులచేతను పయికీయాట యాడించుచున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈదుర్నయమును బయికిఁ దీయుటకు దేవరవారు నాకనుజ్ఞయియ్యవలెను." అని వేఁడెను. "నీమాటలు నాకామోదకర ముగానున్నవి. నీ వన్నట్లీదుర్నయమును తప్పక పయికిఁదీసి దోషిని నీ మనస్సునకు తృప్తికలుగునట్లు కఠినముగా శిక్షింపవలసినదే. మంత్రియుగంధరా! కొంచెము శ్రమచేసి యీధర్మకవచునితోఁ గూరు చుండి యిందలిదోషమును వెలికిఁదీయుటకయి నీవితనికి తోడుపడుము; వీరిని ప్రేరేపించినసన్యాసిని నే నిప్పుడే పిలిపించెదను; అతఁడు వచ్చిన తరువాత విచారణచేసి సత్యమును కనుఁగొని చేసిననేరమునకు తగి నట్లుగా నీమనసు వచ్చినశిక్ష చేయుము. నేను కొంచెముసేపు మిమ్ము విడిచి యావలికిఁ బోయిరావలెను. ఓధర్మకవచా! ఈయుపతిష్ఠ వ్యవ హారములో దోషనిర్ధారణము చేయువఱకును నీవిక్కడనుండి కదలఁ

బోకు" మని చెప్పి, రాజకకుడనుండి వెడలిపోయెను. తనవ్యవహార
ములలో తన్నే మధ్యవర్తినిగాను ధర్మకర్తగాను నిర్ణయించినందునకయి
ధర్మకవచుఁ డెంతో సంతోషించెను. రాజు తనవేషమునుమార్చి
క్రొత్తవేషము వేసికొనుటకొఱకే యావలికిఁ బోవలసినవాఁ డయి
నందున, వెంటనే కాషాయవస్త్రధారణముచేసి నెత్తినిండ ముసుఁగు
వేసికొని సన్న్యాసివేషముతో మరల వచ్చి యుగంధర ధర్మకవచుల
యెదుట నిలువఁబడెను. వృద్ధుఁడయినయాయుగంధరుఁడు తనయుత్తమ
స్వభావమునుబట్టి ధర్మకవచునిమీఁద నిష్కారణముగా మిథ్యాదోషా
రోపణము చేసినారని నమ్మి యాకపటసన్న్యాసినిజూచి "ఓయతీంద్రా!
నీవీస్త్రీలను ధర్మకవచునిమీఁద మిథ్యాపవాదము వేయుఁడని బోధించి
పంపినావా?" అని యడిగెను. ఆమాయసన్న్యాసి తనకంఠముమార్చి
మాఱుగొంతుకతో "రాజెకకుడనున్నాఁడు?" నేనుచెప్పెడిది వినవల
సిన వాఁడు జనకమహారాజు" అని యుత్తరముచెప్పెను. "ఆరా
జిప్పుడు మాలోనేయున్నాఁడు. నీవు చెప్పఁబోవుదానిని మేమే యాత
నికి బదులుగా వినియెదము. చెప్పెడిదేమో న్యాయముగా జెప్పు" అని
యుగంధరుఁ డడిగెను. ఆయతి యప్పుడు దయామతియొక్క
వ్యవహారమును తీర్ప వలసిన భారము నామె యెవ్వరిమీఁద నింద
మోపెనో వారి మీఁదనే పెట్టినందునకయి నిర్భయముగా రాజును
దూషించి, తాను మిథిలానగరము నందె ప్రచ్ఛన్నుఁడుగా నుండి
యనేకకార్యములను కన్నులారఁ జూచుచు సహించి యూరకున్నం
దునకయి రాజు ననేకవిధముల యథేచ్ఛముగా నిందింపఁజొచ్చెను.
యుగంధరుఁ డాదూషణోక్తులకు సహింపలేక ప్రభుభక్తికొంచెమయి
నను లేక రాజనిందచేసినందునకయి యామాయయతిమీఁద కోపపడి;
రాజద్రోహము చేసిన యపరాధముక్రింద నతనిని దండించుటకయి

చెరసాలకుఁ గొనిపోవునట్లు రాజభటుల కాజ్ఞాపించెను. అప్పు డక్కడ నున్నవారందఱు నద్భుతపడునట్లుగా ముసుగుఁదీసివేసి యాకపటయతి తనముఖము చూపి, ధర్మకవచుఁడు తత్తఱపడి భయభ్రాంతుఁ డయి నిశ్చేష్టుఁడయి నిలువఁబడఁగా. ప్రత్యక్షముగా జనకమహారాజయ్యెను.

అప్పుడు రాజు మొట్టమొదట దయామతిని పేరుపెట్టి పిలిచి "ఓసాధ్వీమణీ! నీవెనుకటి సన్యాసినే యిప్పుడు రాజయినాఁడు. అయినను నేనిప్పుడు రాజచిహ్నములను దాల్చినమాత్రమున నాహృదయమును మార్చుకోలేదు. తొంటివలెనే నేనిప్పుడును నీసేవకు సంసిద్ధుఁడనయి యున్నాను" అని పలికెను. "ఓమహారాజా! ఏలినవారియొక్క ఘనత నెఱుఁగక శ్రమపెట్టి దేవరవారిచే పనిచేయించుకొన్నయీసేవకురాలియపరాధమును క్షమించవలెను"అని దయామతి మాఱుపలికెను. అంతట రాజామెమంచితనమును మఱికొంత శోధింపవలెనని యెంచి మదనదాసుఁడు బ్రతికియున్నవార్తనుజెప్పకదాచి "నీయన్నగారి ప్రాణరక్షణముచేయనందుకు నీకు నేనేక్షమార్పణము చేయవలసియున్నది" అని చెప్పెను. అప్పుడు ధర్మకవచుఁడు ప్రచ్ఛన్నవేషముతో నుండి రాజే తనదుష్టచేష్టలను కనిపెట్టినాఁడని తెలిసికొని, "ఓమహారాజా! ఈశ్వరునివలె దేవరవారే సాక్షులయి యుండి నాయకృత్యములనుప్రత్యక్షముగా చిత్తగించిరనియెఱిఁగినప్పుడుకూడనాదోషమును నేనొప్పుకొనిపక్షముననాపాపముశతగుణితమగును. కాఁబట్టి దయామయా!నాయవమానమును పొడిగింప వేఱుగ విమర్శపెట్టక నాయొప్పుదల మీఁదనే నన్నుదండింపుఁడు. దేవరవారిని నే నిప్పుడు జేసెడుప్రార్థన యంతయు శీఘ్రముగా మరణదండనమును విధించి యనుగ్రహింప వలయుననుట యొక్కటిదక్క వేఱేదియు లేదు." అని మ్రొక్కెను. "ధర్మకవచా! నీయపరాధములుప్రత్యక్షదృష్టములు. కాఁబట్టి యింతకుముందునుదన

దాసుఁడు తలయొగ్గినవధ్యశిలమీఁదనే నీ శిరస్సును ఖండించుటకు మేమిప్పు డుత్తరువుచేయుచున్నాము. నీవును వెంటనే యాతని గలిసికొనుటకయి ప్రయాణము కట్టియుండుము.' అనిపలికి రాజు పద్మావతివంకఁ దిరిగి "ఓపతివ్రతామణీ! నీవిఁక వైధవ్యమునుబొందకతీఱదు. మేమిప్పుడీతని సొత్తంతయు నీపాలు చేయుచున్నాము గాన దానితో నీవు మఱియొక మంచిభర్తను పునఃపరిణయముకమ్ము." అని చెప్పెను. "ఓమహాప్రభూ! యోగ్యతముఁడైనను నాకు వేఱొకభర్తయక్కఱలేదు. ఓకరుణానిధీ! ఈదీనురాలిని కరుణించి పతిభిక్షపెట్టి రక్షింపుము." అని రాజు పాదములమీఁదబడి సుశీలయైన యాపద్మావతి మదనదాసుని ప్రాణరక్షణార్థమయి దయామతి వేడుకొన్నట్లుగానే కృతఘ్నుఁడయిన తనభర్తయొక్క ప్రాణదానము నిమిత్తము వేఁడుకొని దయామతివంక మరలి "ఓదయామతీ! నీమధురవాక్కులను గొంతసేపు నాకెరువిచ్చి నీవు నా పక్షముపూని నాకు మాఱుగా రాజుపాదములమీఁదవ్రాలి ప్రార్థించి యాతని రాతిమనస్సును కరఁగింపుము. నీయుపకారము నాకిప్పుడుచేసి పుణ్యము కట్టుకొంటివా నేను కృతజ్ఞురాలనయి యావజ్జీవమును నీసేవ చేయుచు నీఋణముతీర్చుకొనెదను." అని ప్రార్థించెను. ఓపద్మావతీ! తెలివిమాలినదానవయియూరక యాచిన్నదానినిపీడించెదవేమి?దయామతి యిప్పుడునీపక్షమున నిలిచి తన భ్రాతృఘాతకునిప్రాణమునిలుపుమని ప్రార్థించిన పక్షమున చచ్చిపోయిన యన్నగారియొక్క యాత్మభూతమయివచ్చి యీమెను పట్టుకొని బాధింపదా?" అని రాజనెను. "ఓదయామతీ! ఇఁక జాగుచేయక శీఘ్రముగా రాజుగారి పాదముల మీఁదఁబడుము; చేతులెత్తి మ్రొక్కిప్రార్థింపుము. మౌనమువహించి యూరకున్నావేమి? నామనవి వినుము. లోకములోనుత్తమోత్తముల వద్ద సహితము లోపములుండక మానవు. ఆప్రకారముగానే నాభర్త

యొద్దను కొన్నితప్పులున్నవి. అయినను మొట్టమొదట తప్పిదములు చేసినవారేపిమ్మటపశ్చాత్తప్తులయి మఱింత యోగ్యులగుదురని పెద్దలు చెప్పుదురు. ఓదయామతీ! ఇంకను చెల్లెలిమీఁదనీకుదయపుట్టలేదా?" అని పద్మావతి దీనముగా నడిగెను. "మదనదాసునియొక్క ప్రాణమును గొన్నందునకే నీభర్తయిప్పుడు తనప్రాణము లిచ్చుచున్నాఁడు." అని రాజుపలికెను. ఇట్లు పలుకుచుండఁగానే సుగుణరాసియైన దయామతి ముందుకువచ్చి రాజద్భుతప్రమోదవివశుఁడగునట్లుగా నడుగులమీఁద వ్రాలి, తన సహజదయాదాక్షిణ్యబుద్ధి వ్యక్తమగునట్లుగా "ఓమహా ప్రభూ! ప్రలినవారనుగ్రహించి నాసోదరుఁడు మృతినొందనట్లు భావించి యీయపరాధియెడఁ గటాక్షింపుఁడు. నాముఖసందర్శనము చేయు వఱకును ధర్మకవచుఁడుపరిశుద్ధహృదయముతోనే స్వకృత్యమునునిర్వ హించెనని నేనిప్పుడు దృఢముగా నమ్ముచున్నాను. ఈతనిమృతికినేనే కారణభూత నగుటచేత నాయందనుగ్రహించి యీతనిని రక్షింపుఁడు. తా నెందు నిమిత్తమయి మరణదండనమును బొందెనోయానేరమును నిజముగాఁ జేసినవాఁడగుటచేత నాసోదరుని విషయములో న్యాయ విరుద్ధమేదియు జరగలేదు" అని విన్నవించెను.

తనశత్రువుయొక్క ప్రాణము రక్షింపవలసిన దని వేఁడుచున్న యాయుత్తమాంగనయొక్క యోగ్యతకు ప్రతిఫలము రాజప్పుడు చెఱసాలలో ప్రాణసంశయ స్థితిలోఁబడియున్న మదనదాసుని రప్పించి చచ్చినాడనుకొనుచున్నయాసోదరునిఁ బ్రాణముతోనేయామెకర్పించి, "ఓదయామతీ!నీచేయినాచేతికిమ్ము. నీనిమిత్తమయియీమదనదాసుని క్షమించినాను. ఇష్టమున్నయెడల నీవు నాయర్ధాంగివి కావచ్చును. అప్పుడు నీసోదరుఁడును నాకాప్తబంధుఁడగును." అని సెలవిచ్చెను. ఇంత లోపల ధర్మకవచుఁడు తనకుప్రాణభయములేదని ధైర్యము తెచ్చుకొని

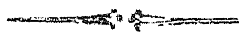
కొంత తేటమొగముతో ఆశగల చూపులతో నిలువఁబడఁగా, రా జాతని వంకఁజూచి "ఓధర్మకవచా! నీవిఁక నీభార్యను ప్రేమతో నేలుకొమ్ము" ఆమె యోగ్యతవలననే నీకిప్పుడు పాపిఁరక్షణము కలిగినది కాఁబట్టి యిఁకనైన నీవామె గుణోత్కర్షము నెఱిఁగి యుచితాదరముతోఁ బ్రవర్తింపుము," అని బుద్ధిచెప్పి పద్మావతిని 'ఓసాధ్వీ!నీవు నీభర్తతోఁ గూడి చిరకాలము సౌఖ్యమనుభవింపుము.'' అనియాశీర్వదించెను. ధర్మకవచుఁడు తనగతవర్తనమునకు సిగ్గుపడి, అల్పకాలమధికారము వచ్చినప్పుడుదయనుమఱచికఠినచిత్తతనువహించినందునకనుతాపపడి, దయాగుణముతో సమానమైన యుత్తమగుణము మఱేదియు లేదని తెలిసికొని, భార్యను కృతజ్ఞతతో స్వీకరించెను.

అప్పుడు రాజు మనోరంజనిని విధ్యుక్తముగా వివాహము చేసికోవలసినదని మదనదాసుని కాజ్ఞాపించి, దయామతియొక్కయుత్తమగుణములును యోగ్యవర్తనమును తనహృదయము నాకర్షించినందున నామెను పాణిగ్రహణము చేసికొనవలె ననియున్నతనయభిమతమును మరలఁ దెలిపెను. ఆమె గురూపదేశమునుబొందియుంకను మఠములో యోగినిగాఁ జేరక వివాహమాడుటకు యోగ్యమయిన స్వాతంత్రస్థితిలోనే యున్నందున, యతివేషముతో సకలసద్గుణసంపన్నుఁ డయిన యారాజు తనకుఁ జేసిన మహోపకారములవలనఁ గలిగిన కృతజ్ఞతాబుద్ధి తన్ను తనపూర్వపుస్థానికనుండి మరలింపఁగా యోగిని కావలె నన్నయుద్యమమును మానుకొని రాజు తన కనుగ్రహింపఁదలఁచుకొన్న గౌరవమును సంతోషపూర్వకముగా నంగీకరించి యాతని సహధర్మచారిణియగుట కొప్పుకొనెను. దయామతి యిట్లు మిథిలానగరమునకు రాణియయినది మొదలుకొని యా సద్వర్తనమునుబట్టియు దృష్టాంతమునుబట్టియు మిథిలానగరములోని

కన్యలందఱును యోగ్యవర్తనమును నేర్చుకొని యామె మార్గము నవలంబించి మరల నొక్కరును మనోరంజని మదనదాసునిఁ దీసికొని యిల్లు విడిచినట్లు ప్రియునితో పితృగృహమును విడిచి వెడలక జననీజనకులకును బంధువర్గమునకును సంతోషమును గలిగించుచుండిరి. దయాగుణగణనీయుఁ డయిన యారాజును సకల సద్గుణమణిఖని యగు దయామతి తనకు ప్రాణాధికయై ధర్మపత్నిగా లోకములోని యెల్ల భర్తలలోను ధన్యతముఁడయి చిరకాలము సుఖ మనుభవించుచు రాజ్యము చేసెను.

ఈ కథయందుఁ వచ్చు పాత్రములు

పురుషులు

సింహవిక్రముఁడు—అయోధ్యాపురవాసి యైన యొక రాజపుత్రుఁడు; కామోద్ధతుని మిత్రుఁడు; చారుమతిభర్త.

కామోద్ధతుఁడు—అయోధ్యాపురనివాసి యైన రాజపుత్రుఁడు; సింహవిక్రముని మిత్రుఁడు ; మనోరంజనిభర్త.

సుయోధనుఁడు—చారుమతిని వరింపఁ దలఁచుకొన్న రాజపుత్రుఁడు.

దీనవత్సలుఁడు—చారుమతి వెంట నడవికిఁబోయిన సేవకుఁడు.

కామదాసు—పురుష వేషముతో నున్నప్పటి మనోరంజని పేరు.

హస్తినాపురాధీశ్వరుఁడు మొదలయినవారు.

స్త్రీలు

మనోరంజని—అయోధ్యాపురనివాసి యైన యొక రాజపుత్రి; కామోద్ధతుని ప్రియురాలు.

చారుమతి—హస్తినాపురాధీశ్వరుని కూఁతురు ; సింహవిక్రముని ప్రియురాలు.

కలభాషిణి—మనోరంజని చేటిక.

శ్రీ

కుమారద్వయవిలాసము

అయోధ్యాపురమునందు సింహవిక్రముఁడును, కామోద్ధతుఁడును, అనురాజపుత్రు లిద్దఱు పరమమిత్రులు గలరు. ఆ బాలసఖులయినవారిరువురును గలిసి యేకస్థలమునందే చదువుకొనుచు, ఏకస్థలమునందే శయనించుచు, కామోద్ధతుఁడు తానుమోహించిన మనోరంజని యింటికిఁ బోయినప్పుడు తప్ప సర్వకాలసర్వావస్థలయందును దా మొక్కచోటనే కాలము గడపుచుండిరి. కామోద్ధతుఁడు తఱుచుగా మనోరంజనిగృహమునకుఁ బోయి యామెతో సంభాషించు చుండెడి యీయొక్కవిషయములోనుదక్క మఱి యేవిషయములోను నభిప్రాయభేద మెఱుఁగనివారయి యామిత్రు లత్యంతైకమత్యమును పరస్పరానురాగమును గలవారుగా నుండిరి. వారిలో సింహవిక్రముఁడు కాముకుఁడు కానందున, అతఁడు తనమిత్రుఁడు సదా మనోరంజనివిషయ మయియే మాటలాడుచుండుటచేత విసుగుచెంది తనమిత్రుని నెగతాళిచేసి, మనోహరములైనపలుకులతో కామోద్రేకమును పరిహసించుచు, పనికిమాలినకామచింత లెప్పుడును తన మనస్సునందుఁ జొరఁజాలవని తనమనస్స్థైర్యమును బ్రశంసించి కామోద్ధతునిదానివంటి చింతాభయసహితమైన కాముకజీవనముకంటెఁ దన దానివంటి భయవిచారరహితమైనవైరాగ్యజీవన మధికసుఖప్రద మని శ్లాఘించు చుండెను.

ఒకనాఁటిప్రాతఃకాలమున సింహవిక్రముఁడు కామోద్ధతుని యొద్దకుఁ బోయి తాను హస్తినాపురమునకుఁ బోదలఁచుకొన్నందున

మిత్రుని గొంతకాల మెడఁబాయవలసివచ్చిన దని విచారముతో జెప్పెను. కామోద్ధతుఁడు తనమిత్రుని విడిచియుండుట కోర్వలేనివాఁడయి యాతఁడు తన్ను విడిచిపోకుండుటకయి యనేకయుక్తులు చెప్పెను. కాని యతఁడు "ఓమిత్రుఁడా! నాప్రయాణమును మాన్పుటకయి ప్రయత్నింపకుము. అలసునివలె నే నింటికడ నుండి నాబాల్యమంతయు సోమరితనములో వ్యర్థపుచ్చఁజాలను. నీమనోరంజనిమీఁద ప్రేమానుబంధము నిన్నిల్లు కదలకుండ బంధించి యుండనిపక్షమున, నామాట విని నీవుకూడ నాతోడ రమ్ము. మనమిద్దరమును గలిసిపోయి యచ్చటివింతలెల్లను జూచి శీఘ్రకాలములోనే యింటికి మరల రావచ్చును. అయినను నీ వతికాముఁడ వయి యున్నందున నీమనోరథభంగము కలిగింప నాకిష్టము లేదు. కామదేవుఁడు నీ కభిమతార్థసిద్ధిని కలిగించునుగాక!" అని పలికెను.

అన్యోన్యసౌహార్దసూచకము లయినప్రియవచనము లనేకములు పలికి వారొండొరుల నెడఁబాయునప్పుడు కామోద్ధతుఁడు సింహవిక్రముని జూచి "ఓమిత్రరత్నమా! నీయాత్రయందు నీ వేదైన విచిత్రవస్తువును జూచినప్పుడు నన్నుమఱచిపోక తలఁచుకొని నన్నును నీసంతోషభాగయోగ్యునిఁగా సంభావింపుము." అని వేఁడుకొని వీడుకొనెను. సింహవిక్రముఁ డాదినముననే ప్రయాణమయి హస్తినాపురమునకుఁ బోవ బయలుదేఱెను. తనమిత్రుఁడు తన్ను విడిచిపోయినతరువాత కామోద్ధతుఁ డొంటిగాఁ గూరుచుండి తనప్రియురాలయినమనోరంజని కొకయుత్తరము వ్రాసి, దాని నామెచేటికయైన కలభాషిణిచేతి కిచ్చి పంపెను. కామోద్ధతునికి మనోరంజనిమీఁద నెంతయనురాగము గలదో మనస్సులో నాతనిమీఁదను మనోరంజని కంతయనురాగ మున్నను, ఆమె యుదారహృదయము గల దయి

నందున ననాయాసముగా మనసిచ్చినయెడలఁ దనకన్యాత్వగౌరవము చులకనగునని యెంచి యాతనిప్రార్థనలయం దాదరము లేనిదానివలె నటించి స్వయంవరప్రయత్నమునం దాతని కమితమయినశ్రమ కలుగఁజేయఁజొచ్చెను. ఆయుత్తరమును దెచ్చి కలభాషిణిచేతి కిచ్చి నప్పుడామె యాలేఖను గైకొననొల్లక, కామోద్ధతునివద్దనుండి రహస్యలేఖలను దెచ్చుచున్నందునకయి తనచేటికను కసరి తత్క్షణమే గది విడిచిపొమ్మని మందలించెను. కాని యాయుత్తరమును జూడవలెనని మనస్సులో నెంతోయభిలాషయున్నందున, నాలుగడుగులు నడవఁగానే కలభాషిణిని మరలలోపలికిఁబిలిచి మనోరంజని "ఇప్పు డెంత ప్రొద్దెక్కినది" అని యడిగెను. కాలమును దెలిసికొనుటకంటె నుత్తరమును జూడవలెనని తనయజమానురాలి కెక్కువ యభిలాష యున్నదని కనిపెట్టి యాచేటిక యడిగినప్రశ్న కుత్తరము చెప్పక యుత్తరమును జేతికియ్యఁబోయెను. భయభక్తులులేక ముందుగానే తాను యజమానురాలిమనస్సులోని యభిప్రాయమునుగనిపెట్టినట్టుగా నడుగనిదే యుత్తరమును జేతిలోఁబెట్ట సాహసించినందునకయి చేటికమీఁద కోపపడి, ఉత్తరమును చించి నట్టింట పాఱవైచి, దానిని తన యెదుటనుండి లేచిపొమ్మని యదలించెను. కలభాషిణి వెడలిపోవుచు నట్టింటఁ జెదరియున్న ముక్కలనేఱి తీయఁబోగా, అది చించినముక్కలను దీసికొనిపోవుట యిష్టములేనిదయి హృదయములో లేనియాగ్రహమును మోమునఁదెచ్చుకొని మండిపడి మనోరంజని "నీమొగము చూచిన నాయొడలు మండుచున్నది. నీవాముక్కలనేఱుచు మఱింత కోపమును దెప్పింపక యాముక్కల నక్కడనే విడిచితొలఁగిపొమ్ము" అని దానిని సాగనంపి, నానాముఖములఁ జెదరియున్న ముక్కలనేఱి యేకముక్కచేసి వానిలోనిమాటలను జదువఁదొడఁగెను. "కామశర

బాధితుఁడగు కామోద్ధతుఁడు" లోనుగాఁగల కొన్నిమాటలను చూచి జాలిపడి, "అయ్యో! కామశరములవలన నంతబాధ కలుగుచున్నదా! నాయనాదరమువలనఁ గలిగిన గాయములుమాని బాధపోవునట్లుగా వింమ్ము నాఱొమ్మున నొత్తి హృదయగతానురాగరసౌషధమును బూసెదను" అని యామొక్కలను వక్షముల జేర్చుకొనెను. అటు తరువాత నాప్రియలేఖ నంతయు జదువుకొననెంచి వరుసగా నాచీలికల నొండొంటితోఁ గలయఁజేర్చి యతికించి యభిమతమును బడయఁ జాలక యటువంటి మధురములయిన ప్రియవచనములుగల యుత్తరమును గన్నులపండువుగాఁజదువుకోక యవివేకిని యయి చించివేసినందునకయి పరితాపపడి, తన ప్రియునియెడ నావలె కెన్నఁడు నుపయోగింపని వలపుదెలిపెడు మధురప్రియవాక్యములతోఁ గామోద్ధతుని పేర నొక యుత్తరము వ్రాసెను.

తన యుత్తరమున కనుకూలమయిన ప్రత్యుత్తరము వచ్చినందునకయి యానందించుచు, కామోద్ధతుఁ డాయుత్తరమును జదువు నప్పుడు మధ్యమధ్య "ఏమి నాజన్మసాఫల్యము! ఏమి యీతేనె మాటలు! ఏమి యీభాగ్యాక్షరములు!" అని తనలోఁదాననుకొనుచుండెను. ఈయానందపారవశ్యములోనుండఁగా నాతనితండ్రి యచ్చటికివచ్చి "ఏమి చదువుచున్నావు? ఆయుత్తర మెవరువ్రాసినది?" అని యడిగెను. "ఇది హస్తినాపురమునుండి నామిత్రుఁ డయినసింహవిక్రముఁడు వ్రాసినలేఖ" యని యతఁ డుత్తరముచెప్పెను. "ఏదీ? ఆతఁ డేమివిశేషములువ్రాసెనో చూచెదను. ఉత్తరము నాచేతికిమ్ము." అని తండ్రి మరలనడిగెను. ఆమాటలకు దేహము కంపింపఁగా నతఁడు గద్గదస్వరముతో "ఇందులో విశేషములేవియు లేవు; హస్తినాపురాధీశ్వరుఁడు తన్నెంత ప్రేమతో నాదరించుచున్నాఁడో తెలిసి తనలోఁ

గలిసి సౌఖ్య మనుభవించుటకు నే నక్కడ నున్నచో దనకుఁ మఱింత సంతోషకరముగా నుండునని వ్రాసినాఁడు'' అని బొంకెను. ఆవిషయములో నీకోరికయేమి?'' అని తండ్రి కుమారుని యడిగెను. "నాకు వేఱేకోరిక లేదు. తమయిష్ట మేదో యదే నాకోరిక. నేను దమ చిత్తానుసారముగా నడచుకోవలసినవాఁడను'' అని కొడు కుత్తరము చెప్పెను.

ఈవిషయమయి యింతకుముందే కామోద్ధతుని తండ్రికిని ఒక మిత్రునికిని కొంతసంభాషణజరగెను. ఆమిత్రుఁ డాసంభాషణలో ధనికులయినవారనేకులు తమపుత్రులను దేశాంతరమునకుఁ బంపి లోకానుభవజ్ఞులఁగాను నాగరికులఁగాను జేయుచుండగా నతఁడు మాత్ర మెదిగినకుమారు నింటనుంచి యట్టిలాభ మేల కలుగఁజేయ లేదో యని యాశ్చర్యపడి "కొందఱాయుధవిద్యాభ్యాసముచేసి యుద్ధనైపుణ్యము గలవారయి వత్తురని తమపుత్రులను పరదేశమునకుఁ బంపుదురు; కొందఱు క్రొత్తభూములను గనిపెట్టుటకయి తమ పుత్రులను సముద్రయాత్రలకుఁ బంపుదురు; కొందఱు శాస్త్రాభ్యాసము చేసివచ్చుటకయి తమపుత్రులను దూరదేశములకుఁ బంపుదురు. మీవానిమిత్రుఁడు సింహవిక్రముఁడు హస్తినాపురమునకుఁ బోయియుండుట మీరు వినలేదా? మీకుమారుఁడు పయిని జెప్పిన పనులలో దేనికయిన నర్హుఁడగును. యుక్తసమయములో దేశాటన లాభము కలుగఁజేయక మీరిప్పుడు పేక్షచేసినపక్షమున మీయశ్రద్ధ కయి మీకుమారుఁడు ముందు పశ్చాత్తాపపడవలసివచ్చును'' అని చెప్పెను. తనమిత్రుఁడు చెప్పినవాక్యములు కామోద్ధతునితండ్రికి సహేతుకములుగాఁ దోఁచినందున తనకుమారుఁడు మిత్రుఁడయిన సింహవిక్రముఁడుతనతోఁగలిసిసుఖమనుభవించుటకయి హస్తినాపుర

మునకు రమ్మని వ్రాసినాఁడని చెప్పినతోడనే యతనిని తత్క్షణమే హస్తినాపురమునకుఁ బంపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టితన కుమారునిచేఁ జేయింపనుద్దేశించిన కార్యములకు హేతువులనుజెప్పక యాజ్ఞాపింప నలవాటుపడిన యావృద్ధుఁడు "ఇప్పుడు నీమిత్రుని యభీష్టమును నాయభిమతమును నొక్కటియైనది." అని చెప్పియామాటలకు కుమారుని ముఖము వెలవెలపాఱుట కనిపెట్టి "నీ విప్పుడు తెల్ల పోయిచూడకు. హస్తినాపురాధీశ్వరుని నగరమందు నిన్నుఁ గొంత కాల ముంచుటకు నిశ్చయించుకొన్నాను. నామాట జరిగితీఱవలెను. నానిశ్చయమున కెప్పుడును తిరుగులేదు. నీవేమియు నడ్డంకులుచెప్పక రేపటిదినముననే ప్రయాణమునకు సంసిద్ధుఁడవయి యుండుము." అని యాజ్ఞాపించెను.

తనమాటయే కాని యితరులమాటను తినతండ్రి సాగనిచ్చువాఁడుకాఁడని యెఱిఁగినవాఁడయినందున కామోద్ధతుఁ డాతనియాజ్ఞకెదురు చెప్పుటవలనఁ గార్యములేదని తలఁచుకొని, మనోరంజనివ్రాసిన యుత్తరము విషయమయి తండ్రితో నసత్యమాడుటవలన నీయనర్థమంతయుఁ బొసఁగియామెనువిడిచిపెట్టిపోవలసినగతి పట్టినదిగదాయని తన్ను తానే నిందించుకొనసాగెను. తన మనోవల్లభుఁడు తన్నువిడిచి పోయి మరలఁ జిరకాలమునకుఁగాని రాఁడని తెలిసికొని మనోరంజని మఱింత యాతురురాలు కాఁజొచ్చెను. అందుచేత నాకాముకీకాముకులొక్కచోట రహస్యముగాఁగూడియనోన్యవియోగము సంభవించినందునకై ఖేదపడి, తమకిప్పుడుగల పరస్పరానురాగము నెప్పుడును విడువకుండునట్లు పెక్కుబాసలు చేసికొని, ఒకరినొకరు మఱవకుండుటకయి తమదేహములలోఁ బ్రాణములున్నంతవఱకు కెడఁబాయకుండునట్లు శపథములుచేసి యొండొరులయుంగరములను మార్చుకొని

చింతాక్రాంతహృదయములతో నెడఁబాయవలసినవారయిరి. అప్పుడు కామోద్ధతుఁడు తన ప్రియురాలిసెలవు గైకొని వెడలి తనమిత్రుఁడు నివసించియున్న హస్తినాపురమునకుఁ బ్రయాణ మయ్యెను. కామోద్ధతుఁడు తనతండ్రిమాట కుత్తరముగా హస్తినాపురాధీశ్వరునిచేత సింహవిక్రముఁ డెంతో ప్రేమతో నాదరింపఁబడుచున్నాఁడని చెప్పిన మాట బొంకేయయినను, నిజముగానే సింహవిక్రముఁడు హస్తినాపురాధీశ్వరునివద్ద మిక్కిలి చనవరియై యాతనిప్రేమాదరముల కాస్పదుఁడై యుండెను. అంతేకాక కామోద్ధతుఁడు స్వప్నావస్థయందును నూహింపఁజాలని మఱియొకవింతకూడ దటస్థించినది. సింహవిక్రముఁడు తా నావఱకు భూషించుకొనుచు వచ్చిన స్వాతంత్ర్యమును నీతంత్ర్యమును విడిచిపెట్టి యిప్పుడు తానును గామోద్ధతునివలెఁ గాముకుఁడయ్యెను. అతనియం దీయద్భుత మయినమార్పును గలిగించినజాణ హస్తినాపురాధీశ్వరునికూఁతు రయినచారుమతి. చారుమతికిఁ గూడ సింహవిక్రమునియం దవ్యాజానురాగము కలిగెను. అయినను వారు తమ పరస్పరానురాగమునుమాత్రము రాజునకుఁ దెలియనీక దాఁచిరి. రాజు ప్రతిదినమును సింహవిక్రముని దనయింటికిఁ బిలిచి యాతనియం దెంతో దయచూపువాఁ డయినను, తనకొమార్తెను సుబోధుఁ డనురాజకుమారుని కిచ్చి వివాహముచేయ నుద్దేశించుకొని యుండెను. ఆచిన్నవానియందు సింహవిక్రమునియం దున్నసుగుణరసికత్వాదులు లేకపోవుటచే చారుమతి సుబోధునియందుఁ దిరస్కారభావము కలదిగా నుండెను.

ఒకనాఁడు కాముకుఁ లయినయీప్రతిపక్షు లిద్దఱును చారుమతియొద్ద కేకకాలమునం దేపోయినరసల్లాపము లాడుచుండఁగా, సుబోధునుఁ డన్నదానికెల్ల నన్యార్థము తీసి పరిహసించుచు సింహవిక్రముఁ

డామెకు వినోదము కలిగించు చుండెను. ఆసమయమునం దేరాజుకూడ నక్కడకుఁబోయి సింహావిక్రమునితో నతనిమిత్రుఁడైన కామోద్ధతుఁడు తదాస్థానమునకు శీఘ్రముగానే రాఁబోవుచున్నాఁడన్న శుభ వార్తను జెప్పెను. "ఓమహారాజా! నాకిప్పు డేమైనలోప మున్న యెడల, నామిత్రుని నెడఁబాసి యుండుట యొక్కటియే లోపము అని పలికి "నేను చారవలేనివాఁడ నయి నాకాలమును సద్వినియోగ మునకుఁ దెచ్చుకోలేనివాఁడ నయినను, నామిత్రుఁ డాలోపము లేకుండ దాను సాహసికుఁడయి తనకాలమును జక్కఁగా నుపయోగించుకొని రూపములోను మనస్సులోను రసికపురుషుని కుండవలసిన సమస్త లక్షణములలోను పూర్ణుఁడయినాఁడు." అని యాతనిని శ్లాఘించెను. "ఆతని యోగ్యతకుఁ దగినట్లు మన మాతని నాదరింతము. ఓచారుమతీ! ఓసుబోధనా! మీయిద్దఱితోను నేనీమాటలు చెప్పుచున్నాను. ఈవిషయ మయి సింహావిక్రమునితోఁ జెప్పవలసినయావశ్యకము లేదు." అని రాజు పలికెను. ఈమాటలు వారనుకొనుచుండఁగానే కామోద్ధతుఁ డక్కడకు వచ్చెను. అప్పుడు సింహావిక్రముఁడు తనమిత్రునిని చారుమతికిఁజూపి "ఓసుందరీమణీ! ఈనామిత్రుని నీసేవకు నాసహపరి చారకునిగా నంగీకరించి గౌరవింపుము" అని చెప్పి యాతని కామె దర్శనము చేయించెను.

ఆమెయొద్ద సెలవు గైకొని యింటికిఁ బోయి మిత్రు లిద్దఱు నొంటిగా నున్నప్పుడు సింహావిక్రముఁడు "ఓమిత్రుఁడా! నీవిప్పు డెక్కడనుండి వచ్చినావు? ఇంటికడ నందఱును సుఖు లయి యున్నారా? నీప్రియురా లెట్లున్నది? మీయిరువురవివాహప్రయత్న మెంతవఱకు సఫలము కావచ్చినది?" అని యడిగెను. "వెనుక నాకామకథను నేను విప్పినప్పు డెల్లను నీవు తల కంటగించుచు వచ్చెను. శృంగారసంభాష

ణము నీకు రుచింపదని నే నెఱుఁగుదును" అని కామోద్ధతుఁ డుత్త రము చెప్పెను. "ఓమిత్రుఁడా! అది నావెనుకటివార్త. ఇప్పుడు నా యవస్థయంతయు మాఱిపోయినది. కాముని దూషించినపాపమునకు పరిహారము కలుగునట్లుగా నా కిప్పుడు ప్రాయశ్చిత్తము జరిగినది. నే నప్పుడు ముందు తెలియక కాముని దిరస్కరించినపగ సాధించుటకయి కామదేవుఁడు న న్నిప్పుడు తనశరములకు గుఱిచేసి నాకన్నులనుండి నిద్రనుతఱిమి వేసినాఁడు. ఓమిత్రుఁడా! కామదేవునంతటిబలవంతుఁడు లోకములో నెవ్వఁడును లేఁడు. అతఁడు నన్నుఁ దనబాణములచే నొప్పించి తనకుఁ బరమవిధేయునిగాఁ జేసికొన్నందున, అతనినిగ్రహ మువలనఁ గలుగుఖేదముతో సమానమైనఖేదమును నాతనియనుగ్ర హమువలనఁ గలుగుమోదముతో సమానమైనమోదమును మఱి లే వని యొప్పుకొనుచున్నాను. శృంగారప్రసంగము తప్ప మఱియొక ప్రసంగ మిప్పుడు నాకు రుచింపదు. ఇప్పుడు నాకు కామగోష్ఠి కలిగి నచో భోజనముమీఁదగాని నిద్రమీఁదఁగాని యేయితరసుఖముల మీఁదఁగాని యపేక్ష యుండదు" అని సింహవిక్రముఁడు తెలియఁ బలికెను.

తనమిత్రునియందు కాముఁ డటువంటిమార్పును గలుగఁజేసిన సంగతి విన్నప్పుడు కామోద్ధతుని కెంతో సంతోషము కలిగెను. కాని యిఁకముందుమాత్రము కామోద్ధతుని సింహవిక్రమునిమిత్రుఁ డని పిలువఁ గూడదు. ఈవఱకు సింహవిక్రమునిహృదయమునందు ప్రవే శించి యాశ్చర్యకరమయినమార్పును గలుగఁజేసినయద్భుతశక్తుఁడైన కాముఁడే యిప్పుడు కామోద్ధతునిహృదయమునందును ప్రవేశించి యొకవింతమార్పును గలిగింప నారంభించెను. నేఁటివఱకును నిర్వ్యాజ మైత్రికిని సుస్థిరానురాగమునకును నునికిపట్టయి యుండినకామోద్ధ

తుఁడు చారుమతి కంటఁబడిననిమిషమునుండియుఁ గామదేవునిసమ్మో హనవిద్యామహిమచేత మాఱిపోయి యిప్పుడాకస్మికముగా కపట మిత్రుఁడును కృతిమానురాగుఁడు నయ్యెను. చారుమతియొక్క ముఖ దర్శన మాత్రముననే యాతనిమనస్సులోని మనోరంజనిమీఁది దృఢానురాగ మంతయు స్వప్నములోని పదార్థమువలె నదృశ్య మయ్యెను; సింహవిక్రమునియెడఁగలచిరకాలస్నేహముసహితమాతనిని దనమిత్రుఁనివంచించి పత్న్యాణవిత్తము నపహరింపవలె నన్నప్రయత్న మునుండి మరలింపఁగలిగినది కాదు. స్వభావముచేత మంచివైన హృదయములు క్రొత్తగా దుర్వృత్తియందుఁ బ్రవేశింపఁబూనినప్పుడు సాధారణముగా పరితాపపడునట్లుగానే మొట్టమొదటఁ గామోద్ధతుని హృదయమునకుఁ బ్రాణపదమయియుండిన మనోరంజనిని విడనాడు టకును దనమిత్రునకుఁ బ్రతిపక్షుఁడగుటకును గొంతసంశయము గలి గెనుగాని తుట్టతుదకుఁ దొంటిసద్వృత్తియంతయు నడుగంటి యను తాపలేశ మయినను లేక యాతనిమనస్సు కామపరాధీన మయ్యెను.

సింహవిక్రముఁడు తనకును చారుమతికినిగల పరస్పరానురా గాతిశయమును దామాసంగతి రాజునకునుఁ దెలియనీయక దాచినవిధ మును సర్వమును మిత్రునితోఁ జెప్పి, తమవివాహమునకు రాజనుమ తించు నన్నయాశవదలుకొని యింద్రప్రస్థపురమునకుఁ బోవుటకై యారాత్రితనతోఁగూడ రాజాంతఃపురమును విడిచి వచ్చునట్లుగా చారుమతి నొడఁబఱిచితి ననియు చీఁకటిపడినతరువాత నెవ్వరికిని దెలియకుండ నంతఃపురసౌధముయొక్క గవాక్షమునుండి దారపు నిచ్చెనయొక్క తోడ్పాటుచేత చారుమతిని వెలుపలికి దింపఁ దలఁచితి ననియుఁ దనగుట్టంతయుఁ దెలిపి త్రాళ్ళతోఁ గట్టిననిచ్చెన నాతనికిఁ జూపెను. ప్రాణమిత్రుఁడని నమ్మి యేమియు దాఁచక తనరహస్య

మంతయుఁ జెప్పి వేసినతరువాతఁ దాను వెంటనే పోయి యీరహస్య మును రాజునకు వెల్లడిచేయవలెనని కామోద్ధతుఁడు తనమనస్సులో నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టి యామిత్రద్రోహి రాజవద్దకుఁబోయి యెన్నో మాయనటనలు నటించుచుఁ దాను మిత్రధర్మమునుబట్టి తనకుఁ దెలిసినరహస్యమును గోప్యముగా నుంచుటకు బద్ధుఁడయి యున్నను రాజునెడలఁ దనకుఁగల ప్రేమాతిశయమును బట్టియు రాజు తనయెడఁ జూపిన యాదరవిశేషమును బట్టియు మిత్రరహస్యము నైన నివేదించుట యుత్కృష్టధర్మముగా భావించుచున్నాఁడ నని కొన్ని యిచ్చకపుమాటలాడి తరువాత త్రాళ్ళనిచ్చెన మూలమునఁ జారుమతి నంతఃపురమునుండి కొనిపోఁదలఁచుట లోనుగా మిత్రుఁడు తనతోఁ జెప్పినదంతయు రాజునకు విన్నవించి, యానిచ్చెనను చుట్టచుట్టి సింహ విక్రముఁడు తన బట్టలలోఁ బెట్టి తెచ్చునని యాతని గుట్టంతయు బయటఁబెట్టెను.

అకార్యకరణమును దాఁచుటకంటె మిత్రునిగుట్టు బయలఁ బెట్టుటయే యుత్తమధర్మ మని భావించియే యతఁ డట్లుచేసియున్న ట్టెంచి రాజు కామోద్ధతుని ధర్మపరాయణత్వమునకు సంతోషించి యాతనిని శ్లాఘించి, ఈరహస్య మెవ్వరివలనఁబయలుకుబ్బినదో సింహ విక్రమునకుఁ జెప్పక తానే యేదో మాయోపాయముచేత నాతని చేతనే చెప్పించెదనని వాగ్దానముచేసెను. తనపూనికను నిర్వహించుట కయి రాజు సాయంకాలమున సింహవిక్రముఁడుపోవుమార్గమున వేచి యుండి, అతఁడు బట్టలలో నేదో దాఁచుకొని రాచనగరుకేసి తొందర గా నడుచుచుండఁగాఁ జూచి బట్టలనెత్తుగాఁ గనఁబడునది త్రాటి నిచ్చెనయని నిశ్చయముచేసికొనెను. ఆతఁడు తలవంచుకొని తిన్నగాఁ బోవుచుండఁగా రాజాతనిఁ బిలిచి 'ఓసింహవిక్రమా! ఎక్కడ కింత

తొందరగాఁ బోవుచున్నావు?' అని యడిగెను. 'ఓమహారాజా! మా దేశమున కుత్తరములు తీసికొని పోవుటకయి యొక సందేశహారుఁడు నానిమిత్తమయి కాచుకొని యున్నాఁడు. అతనిచేత నామిత్రుల కుత్తరములు పంపుటకయి పోవుచున్నాను' అని సింహవిక్రముఁ డుత్తరము చెప్పెను. సింహవిక్రముఁ డిప్పుడు చెప్పినయసత్యము వెనుకఁ గామోద్ధతుఁడు తండ్రితోఁ జెప్పినయసత్యమునకంటె నెక్కువలాభకారి కాలేదు. 'ఆయుత్తరము లంతయావశ్యకములైనవా?' అని రాజడిగెను. 'కావు. ఏలినవారియాస్థానమునందు నేను సుఖుఁడనై యున్నవార్తను మా తండ్రిగారికిఁ జెప్పిపంపుటకంటె నందేమియు విశేషములు లేవు' అని సింహవిక్రముఁడు బదులుచెప్పెను. 'అంతకంటె విశేషమేమియు లేక పోయినపక్షమున, నీవు నావద్దఁ గొంచెము సేపుండుము. నాతో సంబంధించిన కొన్ని విషయములలో నీయాలోచన కావలెను' అని రాజు పలికి, ఆతని గుట్టు బయటికిఁ దీయుటకయి యొక యుపాయము పన్ని దాని కుపోద్ఘాతముగా 'నేను చారుమతిని సుయోధనున కిచ్చి వివాహము చేయనుద్దేశించినది నీ వెఱుఁగుదువు కదా! నాకూఁతురు నాయాజ్ఞ వినక యవిధేయురాలయి మూర్ఖపుపట్టు పట్టుచున్నది. ఆచిన్నదాని యిప్పటి ప్రవర్తనను బట్టి చూడఁగాఁ దాను నాకొమార్తె కానట్టును నేను తనతండ్రిని కానట్టును భావించుకొన్నట్టు తోఁచుచున్నది. నామనస్సులో నున్నసంగతి నీతోఁ జెప్పుచున్నాను. గర్వితురాలయి యున్నదానియవిధేయవర్తనను బట్టి చారుమతిమీఁద నామనస్సు విఱిగి పోయినది. నాకడుపునఁబుట్టిన యాచిన్నది నాకుఁ బరమవిధేయురాలయి వార్ధకదశలో నాముప్పు గడుపుననుకొన్నాను. ఆయాశ చెడిపోయినందున నేనిప్పుడు దానిని దానియిష్టము వచ్చినపురుషున కిచ్చి పంపివేసి మరల వివాహమాడవలెనని నిశ్చయించుకొన్నాను.

నాయందును సాధనమునందును దానికి గౌరవము లేనందున దాని సౌందర్యమొక్కటియే యిఁక దానివరున కరణము కానిమ్ము' అని చెప్పెను. సింహవిక్రముఁ డాసంభాషణకు నివ్వెఱపడి దాని పర్యవసానమెట్లగునో తెలిసికోలేక "ఈవిషయమున దేవరవారికి నావలనఁ గావలసినపని యేమి?" అని యడిగెను. "నేను వివాహమాడఁదలఁచుకొన్న చిన్నది మిక్కిలి చక్కనిది. ఆచిన్నదానికి నాతో మాటాడుటకే తగనిసిగ్గు. అంతేకాక యిప్పుడు నేను పెద్దవాఁడ నయి యుండుటచేత యౌవనస్త్రీలను లోఁబఱచుకొనువిధమే నాచేతఁ గాకున్నది. ఈవిషయములో నీవు నాకు గురువ వయి కర్తవ్యము నుపదేశింపవలెను." అని రాజు కోరెను. ఆకాలపు యౌవనపురుషులు తమ ప్రియురాండ్రను వశపఱచుకోఁ గోరినప్పుడు ప్రియవచనములు పలికియు బహుమానములు బంపియు నిరంతరదర్శనములచే నాశ్రయించుట మొదలుగాఁగల కామతంత్రప్రయోగములు చేయుక్రమమును సమర్థకముగాఁ దెలిపి, సింహవిక్రముఁడు తనకుఁ దెలిసిన కాముకజనైకవేద్యము లయినరహస్యములనెల్ల రాజునకుపదేశించెను. ఆమాటలువిని రాజు తాను బంపెడు బహుమానముల నాసుందరి నిరాకరించుచున్నదనియు, ఆమెను తండ్రి బహు జాగరూకతతోఁ గాచుచున్నందున పగటిపూట దూత కామెదర్శనము లభించుటయే దుర్ఘటముగానున్నదనియు, పలికెను. 'అట్లయిన పక్షమున రాత్రివేళ దేవరవారామెను సందర్శింపవచ్చును' అని సింహవిక్రముఁడు చెప్పెను. ఇప్పుడు వక్తవ్యాంశమునకు వచ్చుచున్నామని యెఱిఁగి రాజు "రాత్రులయందా మెయింటివీథితలుపులు వేసియుండును. ఏమి చేయుదును?" అని నేర్పుతో పలికెను. మందభాగ్యుఁ డయినసింహవిక్రముఁ డప్పుడు "చేయవలసిన దేమున్నది? మీఁదొక త్రాటిని వ్రేసను

సంపాదించి రెండవకంటివా రెఱుఁగకుండ రాత్రివేళ దానితోడ్పాటు చేత శయన గృహముయొక్క గవాక్షమున కెగఁబ్రాకి పడకగదిలో బ్రవేశింపవచ్చును'' అని యాలోచన చెప్పి, 'కావలసినయెడల దారపు నిచ్చెనను దేవరవారికి నేనొకటి సంపాదించి యిచ్చెదను. దానిని మీరిటువంటి దుప్పటిలో దాఁచుకొని పోవచ్చును'' అని తా నప్పుడు కప్పుకొన్నదుప్పటమును రాజునకుఁ జూపెను. ఏదో మిషకల్పించి పయిబట్టఁదీసి లోపల దాచుకొన్న నిచ్చెనను జూడ వలె నన్నతలంపుతోనే యీకథనంతను నడుపుచున్న రా జప్పుడు సమ యము దొరకఁగానే 'నీదుప్పటి నాకెరు విమ్ము' అని పలికి యాతని పయిబట్టను లాగెను. ఆతనిపయిబట్ట లాగఁగానే యాదుప్పటిలో నుండి తాటినిచ్చెనమాత్రమే కాక చారుమతి యాతనిపేర వ్రాసిన యుత్తర మొకటికూడ క్రిందఁబడెను. రాజు వెంటనే యాయుత్తర మును బుచ్చుకొని విప్పి చదివెను. ఆయుత్తరములో నాఁటిరాత్రి ముహూర్తముపెట్టి వారుద్దేశించుకొన్న కామయాత్రానిర్గమనవిధాన మంతయు వ్రాయఁబడి యుండెను. అప్పుడు రాజు తానాతనికిఁ జేసిన యుపకారమునకుఁ బ్రతిఫలముగా నతఁడు కృతఘ్నుఁడయి తన కొమార్తెను రహస్యముగా లేవదీసి యెత్తుకొని పోఁదలఁచుకొన్నం దునకయి దూషించి, ఆతడు తత్క్షణమే తనమందిరమును విడిచి పోవునట్లుత్తరువుచేసెను. కాఁబట్టి సింహావిక్రముఁడు తనహృదయ వల్లభయైన చారుమతి నొక్కసారిచూచి సెలవుపుచ్చుకొనుటకైన నోచుకోక యారాత్రియే పురమువిడిచి వెడలవలసినవాఁడయ్యెను.

ఈప్రకారముగా నిక్కడ హస్తినాపురములోఁగామోద్ధతుఁడు సింహావిక్రమునిఁ జెఱుపుటకయి ప్రయత్నించు చుండఁగా, అక్కడ నయోధ్యలో మనోరంజని కామోద్ధతునివిరహమున కోర్వఁజాలక

పరితపించుచుండెను. అందుచేత నామె కామోన్మత్తయయి కృత్యాకృత్య పరిజ్ఞానమును స్వగౌరవమును మఱచి యయోధ్యానగరమును విడిచి తన హృదయవల్లభునిఁ జేరుటకయి హస్తినాపురమునకుఁబోవ నిశ్చయించుకొని, త్రోవలో నేమియు నపాయము రాకుండఁ దానును దనపరిచారిక యైనకలభాషిణియుఁ బురుషవేషములు వేసికొని బయలుదేఱి కామోద్ధతుని మిత్రద్రోహమువలన సింహవిక్రముఁడు దేశమునుండి వెడలఁగొట్టబడిన తరువాత నల్పకాలములోనే హస్తినాపురమును జేరిరి. మనోరంజని మధ్యాహ్నవేళకు హస్తినాపురము చేరి యొకసత్రములోఁ బ్రవేశించి, తనమనస్సంతయు ప్రాణనాయకుఁడైన కామోద్ధతునిమీఁదనే యున్నందున వివిధాంశములనుగూర్చి మాటాడినయెడల నతనిఁ దనప్రియునివార్త యేమైనఁ దెలియునేమో యనుభ్రమచేత సత్రాధికారితోఁ బురమునందలి నానావిషయములను గూర్చి సంభాషింప నారంభించెను. స్వభావముచేత దయార్ద్రహృదయుఁడైన యాసత్రాధికారి బాహ్యవేషమునుజూచి సుందర పురుషుఁడని భ్రమించిన యామెయొక్క మనోరంజకములయినమృదు భాషణములకు సంతోషించి, అతఁడు మహావంశజాతుఁ డనియూహించి ముఖచిహ్నములవలన నాతనిమనస్సు విచారాయత్తమయి యున్నట్టు కనిపెట్టి యారాత్రి యాపట్టణములో జరగఁబోయెడి యొక సంగీత వినోదమున కాతనిని దనవెంట రమ్మని వేఁడుకొనెను. నాఁటిదినము మనోరంజని విచారముతో నున్నందుకు హేతువు తా నవివేకినియై చేసిన యీసాహసకార్యమును గుఱించి కామోద్ధతుఁ డేమనుకొనునో యన్నచింతయే కాని వేఱొకటి కాదు. తా నెప్పుడును స్వగౌరవమును నిలుపుకొను మానవంతురాలుగా నుండుటచేతఁ దనయం దతఁ డధికానురాగము గలవాఁ డయి యుండుటనుబట్టి యిప్పుడు చూపిన

తొందరపాటువలనఁ దా నాతనిదృష్టియందు చులుకనగునని భయపడఁ జొచ్చెను. ఆమెముఖ మిప్పుడు విచారగ్రస్తము గనఁబడుట కిదియే కారణము. గానవినోదమునకుఁ బోయినయెడలఁ దన ప్రియుఁ డక్కడ, గనఁబడునేమో యనునాశచేత మనోరంజని సత్రాధికారి పిలువఁగానే పాటవినుటకయి యాతనివెంటఁ బోవుట కొప్పుకొనెను.

అయినను సత్రాధికారితో నామె పాటవినుటకయి రాజగృహమునకుఁ బోయినప్పుడు దయాళుఁ డయిన యాసత్రాధికారి యుద్దేశించిన దానికంటె విరుద్ధఫలము కలుగుట సంభవించెను. ఆమె యక్కడకుఁ బోయి చూచునప్పటి కస్థిరుఁ డయిన తన హృదయవల్లభుఁడే యచ్చట చారుమతియొక్క వేడుకకొఱకు శృంగారగీతములను బాడుచుఁ దనవలపును దెలిపెడుమాట లామెనుగూర్చి పలుకుచుండుట కంటఁ బడి యామెకు దుస్సహ మయినమనోవేదనను గలిగించెను. ఆసమయమునందు చారుమతి తలుపు తెఱచిచూచి తన్ను నమ్మిన ప్రియురాలిని పరితాపము పాలుచేసి విడిచిపెట్టినందునకుమిత్రుఁడయిన సింహవిక్రమునియెడల ద్రోహము చేసినందునకు కామోద్ధతుని దూషించి, అతనిగీతసల్లాపములను విననొల్లక తలుపు మూసికొని సంగీతశాల విడిచి లేచిపోయెను. చారుమతి సింహవిక్రమునిమీఁద బద్ధానురాగము గలదయినందున, మిత్రవంచకుఁ డయినకామోద్ధతుని మాట యన్న నామెకు తల కంటగించుచుండెను. అప్పుడు తనకంటఁ బడినదానినిబట్టి మనోరంజని కామోద్ధతునిప్రేమకు నీళ్లు వదలుకొన్నను, ఆతనిమీఁద దనకుంగల ప్రేమపాశమును మాత్రము తెగఁగోయలేదు. తనప్రియునియొక్క సేవకుఁ డొక్కఁడు క్రొత్తగా నతని కొలువు విడిచినాఁడని తెలిసికొని, మిత్రుఁడయినసత్రాధికారి తోడ్పా

టుచేతఁ గామోద్ధతుని వద్ద భృత్యపదమునందుఁ గుదిరెను. కామోద్ధతుఁ డానూతనభృత్యుఁడు మనోరంజని యని తెలిసికోలేక, పురుష వేషములో నున్నయామెనే యుత్తరములును సూడిదలు నిచ్చి చారుమతియొద్దకుఁ బంపుచుఁ దుద కయోధ్యానగరమును విడుచునప్పు డామె తన సంస్మరణార్థముగా నిచ్చినయుంగరమును సహిత మామె చేతనే పంపెను.

ఆయుంగరమును బట్టుకొని మనోరంజని కామదా సనుపేరుతో చారుమతియొద్దకు వెళ్ళినప్పు డాయువతీరత్న మాతనిసందేశమును నిరాకరించుటచేత మనోరంజని కపరిమితానందము కలిగెను. అప్పుడు మనోరంజని చారుమతితోఁ గామోద్ధతునిగూర్చియుఁ నతఁడు విడిచి పెట్టిన ప్రియురా లయినమనోరంజనినిగూర్చియు ముచ్చటించుట కారంభించెను. సమయముచూచి యామెయాత్మస్తుతియం దిష్టములేనిదయినను మనోరంజని గుణసంపదను గొంచెము శ్లాఘించి యామెను దానెఱుఁగుదు ననియు, ఆమెకుఁ గామోద్ధతునిమీఁద నపరిమితానురాగము కల దనియు, దయమాలిన యాతనియనాదర మామెకు మనోవ్యథను గలిగించుననియుఁ జెప్పి, ఆమెయే తానయినట్లు సూచనగా “మనోరంజని నాయంతపొడుగుండును; ఆమె ముఖమును నామొగము వలెనే యుండును; ఆమె కన్నులతీరును కురులయొప్పిదమును నావాని వలె నుండును. వేయేల? ఆమెనుజూచినన్నుఁజూచినవారు నేనేయామె నని తలంచవచ్చును” అని దానాపురుషవేషములో సహితము మనోహరముగా నున్నందునఁ జారుమతియొక్క మనస్సున కెక్కునట్లుగాఁ దెలిపెను. మనోవల్లభుఁ డన్యాయముగా విడనాడినందునమనోరంజనిని గూర్చి జాలిపడినదయి చారుమతి యాయుంగర మామె తనచేతి కియ్యఁబోయినప్పుడుపుచ్చుకొనక “ప్రాణముబొందిలో నున్నంతవఱకు

విడువవలదని ప్రియురాలు తనచేతికిఁ బెట్టినప్రాణపదమయిన ముద్దుటుంగరమును నాకుఁబంపుట కామోద్ధతుని కెంతయు నవమానకరము. ఈయుంగరమును మనోరంజని తనకిచ్చిన దని యతఁడే నాతోఁ జెప్పినాఁడు. కాఁబట్టి యీయుంగరమును నేను నాచేతితో ముట్టుటకయిన నోడఁబడను. పాపము ! నీ వాచిన్నదానిని గూర్చి జాలిపడుచుండుటచేత నీమీఁద నాకుదయపుట్టుచున్నది. ఇదిగో వరాలమూట మనోరంజనిపేర దీనిని నీకిచ్చుచున్నాను. ఓబాలుఁడా! దీని నంగీకరింపుము.'' అని సువర్ణములతో నిండినయొకమూటను గామదాసున కిచ్చెను. ఈమంచిమాటలు తనకు సపత్నిగా భావింపఁబడిన సుందరి నోటినుండి వచ్చుటచేత, నిరాశ చెందుచున్న యామనోరంజని మనస్సునకుఁ గొంత ధైర్యోత్సాహములు కలిగెను.

ఇక్కడ సింహవిక్రముఁ డెక్కడకుఁ బోవుటకును తోఁచనివాఁడయి దేశమునుండి వెడలఁగొట్టఁబడి యిటువంటి యవమానముతోఁ దనతండ్రిగృహమునకుఁబోవుటకిష్టము లేక, తనప్రాణధనమయిన చారుమతిని విడిచివచ్చిన హస్తినాపురమునకు సమీపమున నున్నయరణ్యములో సంచరించుచుండఁగా నాతనిని దొంగలు చుట్టుకొని యాతని వద్ద నున్నధన మిమ్మని పట్టుకొనిరి. అప్పుడు సింహవిక్రముఁడు తాను కష్టములపాలయి యూరు విడచి యడవులఁ బడి తిరుగుచున్న భాగ్యహీనుఁడ ననియు, తాను గట్టుకొన్నవస్త్రములు దక్కఁ దనవద్ద నితర ధన మేదియు లేదనియు, వారితోఁ జెప్పెను. ఆదారిదోపుడుకాం డ్రతఁ డాపదలో నున్నవాఁడని తెలిసికొని, ఆతని సాహసవర్తనమునకును గంభీరాకారమునకును సంతోషించి, అతఁడు తమలోఁ గలిసినయెడలఁ దమ కాతని నాయకునిగా నేర్పఱుకొని యాతనియాజ్ఞకు లోఁబడి యుండెద మనియు, అతఁ డందు కొప్పుకొననిపక్షమునఁ దా మాతనిని

జంపెదమనియుఁ జెప్పిరి. అప్పుడు సింహవిక్రముఁడు మహావిరక్తుఁడయి తనస్థితి నేఁమయినను లక్ష్యముచేయనిస్థితిలో నున్నందున, స్త్రీలను బీదవాండ్రను వారు వధింపకుండెడుపద్ధతిమీఁద వారికి నాయకుఁడుగా నుండుట కొప్పుకొనెను. విధివశముచేత నీప్రకారముగా దొంగలకు నాయకుఁడుగా నున్నకాలములో సింహవిక్రముని చారుమతి కలిసికొనుట తటస్థించెను. సుయోధనుని వివాహము చేసికోవలసినదని తండ్రి నిర్బంధపఱుపఁజొచ్చినందునఁ దనప్రియుఁ డింద్రప్రస్థపురమును గూర్చి పోయినాఁడనివిని చారుమతి యాసింహవిక్రము నచ్చటఁగలిసికోవలెనని నిశ్చయముచేసికొనెను. అతఁడు మొట్టమొదట నింద్రప్రస్థమునకుఁబోవ నుద్దేశించుకొన్నను పోక దైవికముగా దొంగలకు నాయకుఁడయి వారి దౌర్జన్యములలోఁ దానుచేరక వారు తనకిచ్చిన యధికారమునుబట్టి వారుదోఁచుకొన్న పాంథులవిషయ మయి దయ చూపునట్లు వారిని నియమించుచు నీయరణ్యములోనే యుండెను. అప్పుడు చారుమతి తనతండ్రిగృహమునుండి యెట్లో తప్పించుకొని పాఱిపోయివచ్చి, త్రోవలోనాత్మసంరక్షణార్థముగా నుపయోగపడుటకయి దీనవత్సలుఁడను పేరుగల ముసలిసేవకుని దనకుసహాయునిగా జేసికొని, సింహవిక్రముఁడును దొంగలును నివసించుచున్న యీయరణ్యమార్గమునఁ బ్రయాణమయి పోవుచుండఁగా దొంగలలో నొకఁడు చారుమతిని పట్టుకొనెను. ఆ తస్కరుఁడు దీనవత్సలుని గూడఁ బట్టుకొనియుండెనుగాని యతఁడు వానికందక తప్పించుకొనిపాఱిపోయెను.

చారుమతిని పట్టుకొన్నదొంగవాఁ డామె భయముచేత వడ వడ వడఁకుచుండుటచూచి కొంచెము జాలిపడినవాఁడయి తా నామె కేమియు హానిచేయక తన యజమానుఁడున్న గుహావద్దకుఁ దీసికొని పోయెద ననియు, తమనాయకుఁ డుదారహృదయుఁ డయి స్త్రీలయెడ

దయఁజూపు స్వభావముగలవాఁ డగుటచేత భయపడవలసిన పని లేదనియుఁ జెప్పి యామె నూఱడించెను. దొంగలగురువు రక్షించు నని చెప్పినమాటలయందు విశ్వాసము లేనిదయి చారుమతి వాని వెంటఁ బోవుచు "ఓసింహవిక్రమా! నీనిమిత్తమయి నే నీశ్రమకంతయు సహించుచున్నాను" అని యేడువ మొదలుపెట్టెను. చారుమతితప్పించు కొని పాఱిపోయినవార్త విని కామోద్ధతుఁడు పురుషవేషముతోఁ దన్ను సేవించుచున్న మనోరంజని తనవెంట రాఁగా బయలుదేఱి చారుమతిని పట్టుకొనుటకయి యప్పుడే యీయరణ్యమునకు వచ్చెను. ఆమె యాతస్కరుని చేతఁ దననాయకుని నివాసమునకుఁ దీసికొనిపోఁబడుచుండఁగా గామోద్ధతుఁ డడ్డమువచ్చి చారుమతిని దొంగలయుపద్రవమునుండి విడిపించి, ఆమె జడుపుతీఱి దొంగలనుండి తన్ను రక్షించిన యుపకారమునకయి కృతజ్ఞతాసూచకము లయినమాట లాడుటకయి యవకాశము కలుగకమునుపే తన్ను వివాహమాడుమని నిర్బంధించి యామె మనస్సునకు వేదనకలిగింపనారంభించెను. ఈప్రకారముగా నతఁ డామెను బలవంతపెట్టుచున్నప్పుడు మనోరంజని యాతనిసరసనే నిలుచుండి, అతఁ డామెవిషయమయి యింతకు ముందుచేసినమహోపకారమువలననామెమనసుకరఁగి మెత్తపడునేమోయని సంశయగ్రస్తరాలయి గుండెలుతటతటఁ గొట్టుకొనఁగా నామెప్రత్యుత్తరము నెదురుచూచుచుండెను. వారందఱు నట్లుండఁగా దొంగ లెవ్వరో యొక స్త్రీని పట్టుకొన్నవార్తవిని యామెను విడిపించి యోదార్చవలెనన్న వేగిరపాటుతో సింహవిక్రముఁ డాకస్మికముగా నక్కడకుఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చెను ఆతఁడు వచ్చునప్పటికి తన్నేలుకొమ్మని కామోద్ధతుఁడు చారుమతిని దీనముగా వేఁడుకొనుచుండెను. తాను జేయుచున్న ద్రోహము ప్రత్యక్షముగా మిత్రునికంటఁ బడినందున, కామోద్ధతుఁడు లజ్జలో

మునిఁగిపోయి తలయెత్తుకోలేక తనయంతరాత్మ తన్ను శాధింప నారంభింపఁగాఁ బశ్చాత్తప్తుఁడయి యప్పుడే తన యుద్యమమును వద లుకొని కన్నులసీరు కాలువలుగట్ట నేప్చుచు సింహవిక్రముని పాద ములమీఁదఁ బడి తనయపరాధమును క్షమింపుమని వేఁడుకొనెను. సింహవిక్రమునిది దయాపూరిత మయిననిర్మలహృదయ మగుటచేతఁ దన కాతఁడు చేసినయపకారమును మన్నించుటయేకాక యతనిని దొంటియట్ల మరల తనమిత్రునిగానంగీకరించి, 'ఓమిత్రుఁడా? ప్రమా దముచేత నీవు నాయెడల జేసినద్రోహమును పూర్ణముగా మఱచి పోవుటయే కాక నీవు పశ్చాత్తప్తుఁడ వయి దుఃఖించుచుండుటచేత నీదుఃఖోపశమనార్థముగా చారుమతిని నీకు వదలివేయుటకు సహితము నిశ్చయించుకొన్నాఁడను'' అని మిత్రవాత్సల్యముయొక్క యుద్రేక ములో సింహవిక్రముఁడుపలికెను. ఆమాట చెవినిబడినతోడనే మిత్ర వాక్యము నూఁతచేసికొని కామోద్ధతుఁడు చారుమతిని స్వీకరించు నన్న భయముచేత నిలువెల్లను జెమర్చి దేహముకంపింపఁగా సేవక వేషముతోఁ బార్శ్వమున నిలువఁబడి యున్నమనోరంజని మూర్ఛిల్లి మొదలునఱికినకదళీతరువువలె నేలఁ గూలెను. అప్పుడక్కడనున్నవా రందఱును శైత్యోపచారములు చేసి మనోరంజనిని మూర్ఛ తేర్చుచుండిరి. ఆసమయమున కామూర్ఛయేరాకయుండిన పక్షమున తన మనోవల్లభుఁడు తన్ను మనఃపూర్వకముగా నొరులపాలు చేయు నని విశ్వసించుట దుర్ఘటమేయయినను చిరకాలము చిలుకను గాపాడి కడపట మార్జాలమువాత వేయఁజూచినట్లు తన్నుఁ దన హృదయేశ్వ రుఁడు కామోద్ధతుని కిచ్చెద నన్నవాక్యమునకు చారుమతి మన స్సెంతో ఖేదపడి యుండును. మనోరంజని యింతలో మూర్ఛతేఱి "నాయజమానుఁడు చారుమతి కిమ్మన్న యుంగరము నియ్య మఱచి

పోయినాను'' అని తనచేతియుంగరమును జూపెను. అప్పుడు కామోద్ధతుఁడు వెనుక మనోరంజని తనకిచ్చినట్టియుఁ దా నిప్పుడు చారుమతి కంపినట్టియు నుంగరమును మాత్రమేకాక తాను మనోరంజని కిచ్చి వచ్చినయుంగరమును గూడఁ దనభృత్యునివ్రేలియందుఁజూచి శోకసంతప్తుఁడయి గ్రుడ్లనీరు గ్రుక్కుకొనుచు "ఓకామదాసా! ఇది నేను మనోరంజని కిచ్చినయుంగరము. ఇది నీకెట్లు వచ్చినది?'' అని యడిగెను. "అది నాకు మనోరంజనియే యిచ్చినది. ఈయుంగరము పట్టుకొని మనోరంజనియే యిక్కడకు వచ్చినది'' అనియాకామదాసుఁడు త్తరమిచ్చెను. అప్పుడు కామోద్ధతుఁడు తెప్పవాల్పక కామదాసు మొగమువంకఁ గొంతసేపు తేఱిపాఱఁజూచి తనయాసేవకుఁడే మనోరంజని యగుట కనిపెట్టెను. అందుమీఁద నతఁడు తాను జేసిన యకృత్యమునకు సిగ్గును దననిమిత్తమయి యన్నిశ్రమల కోర్చి యింతదూరము మనోరంజని తన్ను వెదకుకొనుచువచ్చినందుకుసంతోషమును బొందినవాఁడయి తన కామెమీఁద నుండిన వెనుకటిప్రేమ యంతయు నిప్పుడు ద్విగుణమయి మనస్సునందు మరలఁ బ్రవేశింపఁగా, చారుమతిని సింహవిక్రమునకు విడిచిపెట్టి తాను మనోరంజనిని గ్రహించుటకు సంతోషపూర్వకముగా నంగీకరించెను. ఈప్రకారముగా సింహవిక్రముఁడును కామోద్ధతుఁడును తమ పునర్మైత్రికి సంతోషించి తమప్రియురాండ్రకుఁ దమమీఁదఁగల నిర్భరానురాగమును మెచ్చి యానందించు చుండఁగా నింతలో నాకస్మికముగా నచ్చటికి చారుమతిని వెదకుకొనుచు రాజును సుయోధనుఁడునువచ్చి వారికి మఱింత యద్భుతమును బుట్టించిరి. ఆయిరువురిలో సుయోధనుఁడు ముందుగా నచ్చటికి వచ్చి "ఈమె నాప్రాణధనము'' అని పలుకుచు చారుమతిహస్తమును గ్రహింపఁబోయెను. అప్పుడు సింహవిక్ర

ముందు ముందుకు వచ్చి గంభీరస్వరముతో "ఓయీసుయోధనా! దూరముగా నుండు. చారుమతి నీసొమ్మని యింకొకసారి పలికి నీ వీమెమీఁదఁ జెయివేసితివా, నీప్రాణములు నీవి కావు. కాలసర్పము వలె నీప్రాణవాయువులను పానముచేయుటకై తమకపడుచున్న నాచేతిలోనియీ ఖడ్గమును జూచి మఱి యీమెను దాఁకుటకు సాహసించు" మని యదలించెను. సుయోధనుఁడు పిఱికిగుండె కలవాఁడగుటచేత నాతనిశూరవాక్యములకు జడిసి వెనుకకు తొలఁగి "నాకీకాంత యక్కఱ లేదు. తనమీఁద వలపులేనికాంత నెవ్వఁడో బుద్ధిహీనుఁడుగాని యాసింపఁడు." అని పలుకుచు దూరముగాఁ బోయి నిలుచుండెను.

అదిచూచి ధైర్యశాలియైనరాజు మహాకోపముతో "నీవింత వఱకును చారుమతివిషయమయి యంతకృషిచేసి యిప్పుడు స్వల్పకారణమునఁగని భయపడి విడుచుట సిగ్గులచేటు" అని సుయోధనునితోఁ బలికి, తరువాత సింహవిక్రమునివంకఁదిరిగి "ఓసింహవిక్రమా! నీధైర్యసాహసములకు సంతోషించినాను. నీవు చక్రవర్తిని నైనను వరించుటకుఁ దగినవాఁడవు. నీవే చారుమతిని జేపట్టుట కర్హుఁడవయి నందున నేనిప్పుడు నీకు దీనిని కన్యాదానము చేయుచున్నాను" అని దయారస మొలుకఁ బలికెను. అప్పుడు సింహవిక్రముడు మహావినయముతో రాజుపాదములకు మ్రొక్కి, ప్రీతిపూర్వకముగా నతఁడిచ్చిన యమూల్యకన్యాదానమును మిక్కిలికృతజ్ఞతతోఁ బ్రతిగ్రహించెను. అంతట తరువాత మంచిసమయము చూచి సంతోషరసాక్రాంతస్వాంతుఁడై యున్నభూకాంతునితో సింహవిక్రముఁడరణ్యమునందుఁ దన సహవాసులుగా నున్నతస్కరులను క్షమించి మరలఁ బురమునందు వసింప ననుజ్ఞ యియ్యవలసిన దని చెప్పి వేడుకొనెను, వారందఱును

ఘోరపాతకములు చేసినవారుగాక సింహవిక్రమునివలెనే రాజాగ్రహమునకుఁ బాత్రుడగుటచేతనే పురము వెడలఁగొట్టబడిన వారగుటచేత రాజల్లునిప్రార్థన నంగీకరించి వారిని మన్నించి మరల యథాప్రకారముగాఁ బురమునందు వసించుట కుత్తరు విచ్చెను. కామప్రేరితుఁడయి మిత్రద్రోహమున కొడఁబడిన కామోద్ధతునిపాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముగా నతఁడాడినయసత్యములను కామప్రేరణచేతఁ బ్రియురాలివిషయమయి చేసినయకృత్యమును సర్వమును రాజు ముందఱ నేకరువుపెట్టునట్లుగా శిక్షవిధించి, అతఁడాప్రకారముగాఁ జేసి మనస్తాపమును లజ్జయుఁ బొందఁగా నతని కాశిక్ష చాలునని భావించి యందఱును గలిసి పురమునకుఁబోయిరి. అటుతరువాత హస్తినాపురమునందు సింహవిక్రమునికిని చారుమతికినిమాత్రమే కాక కామోద్ధతునికిని మనోరంజనికిని మహావైభవముతో వివాహమహోత్సవములు జరగెను.

పద్మినీ ప్రభాకరము

ఈ నాటకమునందువచ్చు పాత్రములు

పురుషులు

౧. వసుదేవుఁడు—పాండ్యదేశపురాజు మంత్రులలో నొకఁడు; పద్మిని తండ్రి.

౨. ప్రభాకరుఁడు—పాండ్యదేశ సేనాధిపతి; పద్మిని భర్త.

౩. మిత్రపాలుఁడు—ప్రభాకరుని మిత్రుఁడు.

౪. దుష్టబుద్ధి—పాండ్యదేశపుసేనలో నొకనాయకుఁడు.

౫. శూరవర్మ—పాండ్యదేశపు సేనానాయకులలో నొకఁడు.

స్త్రీలు

౬. పద్మిని—వసుదేవుని కూతురు; ప్రభాకరునిభార్య.

౭. రాధిక—దుష్టబుద్ధిభార్య.

పద్మినీప్రభాకరము

మధురాపురమునందలి మహాధనసంపన్నుఁ డయినవసుదేవుఁ డనుమంత్రిశిఖామణికి గుణవతియు రూపవతియు నైనయేకపుత్రి పద్మిని యను కన్యామణి కలదు. ఆచిన్నదానియొక్క సుగుణసంపదనుబట్టియు ధనసంపదనుబట్టియు రాజకుమారు లనేకు లాచిన్నదానిని పాణిగ్రహణముచేసికోవలె నని యాశవహించి వేచి యుండిరి. అయినను తన్నాశించియున్నరూపలావణ్య సంపన్నులయిన స్వదేశస్థులగు రాజపుత్రు లెవ్వరును పద్మినికి రుచింప లేదు. శరీరసౌందర్యమునకంటె మన స్సౌందర్యము నధికముగా గౌరవించెడి యాచిన్నది చిన్నప్పటి నుండియు తనతండ్రియింటికి వచ్చుచు బీదదశనుండి స్వశక్తిచేత క్రమ క్రమముగా గొప్పస్థితికి వచ్చి యున్నపరదేశస్థుఁ డగునొక నల్లని క్షత్రియవీరునిమీఁద తనమనసు నిలిపెను. ఆతనిపేరు ప్రభాకరుఁడు. అతఁడు తనసద్వర్తనముచేత వసుదేవుని యనుగ్రహమునకు పాత్రుఁ డయి యాతనిదయవలననే తా నిప్పు డున్న యున్నతస్థితికి వచ్చినవాఁ డగుటచేత పలుమా రాతనిగృహమునకు వచ్చుచుఁ బోవుచుండెను.

హీనదశనుండి వచ్చిన యటువంటిపురుషుని భర్తనుగా వరింప నపేక్షించినందున కయి పద్మినిని మనమంత నిందింపవలసినపని లేదు. ఒక్క నల్లరూపును దూరముగా నుంచినపక్షమున, లోకములోని యుత్తమోత్తమకన్యను చెట్టపట్టుటకుసహిత మర్హత నిచ్చెడుగుణ సంపదలో నాప్రభాకరునివద్ద లోప మణుమాత్రమును లేదు. అతఁడు మహాధైర్యశాలియైనవీరభటుఁడు; బౌద్ధులతో జరిగినఘోరయుద్ధము లలో నతఁడు పాండ్యదేశపుసేనలోఁ గొలువుండి తనధైర్యశౌర్యము

లను జూపి, నిరుపమానపౌరుషముచేత రాజానుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁ డయి సేనాధిపత్యమును బొందుటయేకాక జనులవిశ్వాసగౌరవముల కును స్థాన మయ్యెను.

అతఁడు బాల్యమున బహుదేశములు తిరిగినవాఁ డగుటచేత పద్మిని యాతనిదేశాటనవృత్తాంతములను వినుట కత్యంతాభిలాష కలదయి యాతని నడుగు చుండును. అతఁడు చిన్నతనములో తాను పడిన కష్టములను, తా నప్పుడప్పుడు చేయుచువచ్చిన యుద్ధములను మెట్టను సముద్రముమీఁదను తాను బొందినయాపదలను, తా నా యాపదలను తప్పించుకొన్న సూక్ష్మమార్గములను, శత్రువులు తన్ను చెఱఁబెట్టిబాధించిన విధమును, తాను తిరిగినదేశములయందు మేఘ మండలము నంటుపర్వతములలోను మహారణ్యములలోను దాను జూచినవింతలను, ఆయాదేశజనులవిచిత్రవర్తనములను, మృదుమధుర వాక్యములతో హృదయాకర్షకముగాఁ జెప్పుచుండఁగా నాచిన్నది యత్యాసక్తితో వినుచు నడుమ నెవ్వరైనఁ బిలిచినచో వేగిరపా టుతోఁబోయి లోపలగృహకృత్యములను నిర్వహించి యప్పుడే మహా వేగమున మరల వచ్చి యతనినివాక్యామృతపానముచేత తనచెవులను దనుపుకొను చుండును. ఆచిన్నది యొకనాఁడు సావకాశముగాఁ గూరు చుండి యాతనిని బిలిచి తా నావఱ కప్పుడప్పుడు భాగభాగములుగా వినుచు వచ్చిన యాతనిచరిత్రమునంతను మొదటినుండియు నొక్క సారిగా పూర్ణముగా వినిపింపు మని యడిగెను. అతఁ డది సంధుచేసి కొని తనకథనుచెప్ప మొదలుపెట్టి జాలిపుట్టునట్టుగా తనచిన్ననాఁటి కష్టకథలను నడుమనడుమ వర్ణించుచు పలుమా ఱామెకన్నులనుండి నీరు వచ్చునట్లు చేసెను. అతఁడు తనకథను ముగించునప్పటికి కాతని శ్రమకు జాలిపడినట్లుగాఁ గొన్నినిట్టూర్పులుపుచ్చి యాచిన్నది కథ

సంతాపకరముగాను వినోదకరముగానుగూడ నున్నదని పలికె. తనయం దనుగ్రహించి యావిచిత్రమును శ్రమపడి చెప్పినందునకయి తన కృతజ్ఞతను దెలిపి, ఆకథ దయారసలేశముగల రసికురా లయినకన్య విన్నపక్షమున తత్క్షణము వలచి వరింపఁగోరునంతయింపుగాఁ జెప్పఁబడిన దని యాతనినేర్పును శ్లాఘించెను. ఇట్లా చిన్నది లజ్జావినయ శృంగారచేష్టలతో తనవలపును సూచింపఁగా నతఁడు గూఢమయిన యామె మనోభావమును గ్రహించి, తన కామెమీఁదఁ గలిగిన గాఢానురాగమును తేటపఱిచి తండ్రియెఱుక లేకుండ రహస్యముగా గాంధర్వవివాహమునఁ దన్నుఁ వరించుట కాకన్యారత్నముయొక్క యంగీకారమును బొందెను.

తనరూపవిశేషముగాని ధనవిశేషముగాని తన్ను వసుదేవుఁ డల్లునిగా నంగీకరించునని యాశపెట్టుకొనుటకు తగినంత గొప్పవి కావని యతఁడు దృఢముగా నెఱుఁగును. అయినను వసుదేవుఁడు తనకొమార్తెకు తనయిచ్చవచ్చిన రాజపుత్రునివరించుటకు స్వాతంత్ర్యమిచ్చి యుండెను; ఆస్వాతంత్ర్యమునుబట్టి యాచిన్నది మంత్రిపదమున కర్హుఁ డయిన తనబంధువర్గములోని యొకరాజకుమారుని భర్తనుగాఁ గోరుకొనునని తలఁచియుండెనే కాని విదేశస్థుఁడైన యాకులముతక్కువ వానిని వరించునని యతఁడు స్వప్నావస్థయం దయినను దలఁచియుండ లేదు. ప్రభాకరుఁడు రూపమునందు నల్లనివాఁడే యయినను పద్మిని యాతనిచర్మమును జూచి మోహింపక శూరత్వాదిగుణములను కామించి తన హృదయము నాతనికర్పించి తన ధనప్రాణముల నాతని పాలుచేసెను. అనేకము లైన యాతనియుత్తమగుణములనుబట్టియే పద్మిని యాతనియందు బద్ధానురాగము గలదయినందున, తనతోడి రాచకన్నె లందఱును సామాన్యముగా విరసభావముతోఁ జూడఁదగిన

యాతనిశరీర నైర్మల్యమునుసహితము లఘుదృష్టితోఁ జూడక యా కాంతాతిలకము తన్నువరించి ధన్యులు కాఁదలఁచుకొనియున్న రూప లావణ్యసంపన్ను లయినస్వజాతిరాజకుమారులయెల్లశరీరముల కంటెను తనప్రియునికృష్ణదేహమునే శ్రేష్ఠమయినదానినిగా భావించుకొనెను.

వారివివాహ మెంత రహస్యముగా జరపఁబడినను చిరకాలము దాఁగియుండక యావృత్తాంత మల్పకాలములోనే వృద్ధుఁ డయిన యావసుదేవుని చెవిని బడెను. పిడుగువంటియావార్త చెవినిబడఁగానే యతఁడు దురాగ్రహావేశముచేత దేహము కంపింప, ఇంటఁ గాలు నిలువక వెంటనే రాజస్థానమునకు పరుగెత్తి కృతఘ్నుఁ డయినప్రభా కరుఁడు మాయలచేతను మంత్రములచేతను తన ప్రియపుత్రిక యైన పద్మినిని వశ్యురాలిని జేసికొని తనయనుమతి పొందకుండ వివాహ మాడుట కింటినుండి లేవఁదీసెనని సభవారితో మొఱపెట్టుకొనెను.

ఈసమయమునందే బౌద్ధులకును పాండ్యమండలప్రభుత్వము వారికిని యుద్ధము పొసఁగినందున, తామావఱకుఁ గోలుపోయిన సింహళద్వీపమును మరల జయించి స్వాధీనపఱచుకొనవలెనని యోడ సేనలు సముద్రముమీఁదఁ బంపుచున్నబౌద్ధయోధులతో యుద్ధము చేయుటకయి మహావీరుఁడయినప్రభాకరునికొలు వప్పుడవశ్యముగా రాజునకు వెంటనే కావలసి యుండెను. బౌద్ధులతో ఘోరయుద్ధము చేసి యమోఘవిజయము నొందఁగలిగిన మహాశూరుఁ డొక్కప్రభా కరుఁడే యని యెల్లవారును దృఢముగా నమ్మియున్నందున, ఎల్లవారి దృష్టియు నాతనిమీఁదనే యుండెను. ఆతనిశక్తియుక్తులను రాజెఱిఁ గినవాఁ డగుటచేత స్వదేశగౌరవమును నిలుపుట కతఁడుదక్క వే ఱొక్కఁడు సమర్థుఁడు లేఁడని నిశ్చయించి యాతని సభకు పిలిపించి సేనాధిపత్య మిచ్చి పంప సిద్ధముగా నున్నకాలములోనే వసుదేవుఁ

డాతనిని విమర్శించి దోషనిర్ధారణముచేసి శిక్షింపవలసినదని యభియోగము తెచ్చెను. ఆకాలమునం దాదేశపు రాజశాసనమునుబట్టి యట్టినేరము చేసినవాఁడు మరణశిక్షపాలు కావలసియుండెను.

ఇట్టిస్థితిలో నభియోగము వచ్చినప్పుడు సభికులు వసుదేవుఁడు వృద్ధుఁడును సత్యసంధుఁడు నగుటచేత నాతనిమాటలను సావధానముగావిని, కోపావేశముచేత నతఁడు తగిననిదర్శనములులేనిదే లేనిపోని దోషారోపణములు చేసినను సహించి విమర్శించి, ఏమిసమాధానము చెప్పెదవని ప్రభాకరునడుగఁగా నతఁడు తానాకన్యను లోఁగొనుటకయి యవలంబించిన మార్గమును తాను తనకథను జెప్పినవిధమును నేమియుఁ దాఁచక యున్నది యున్నట్టుగా సర్వమునునిష్కపటముగా సభవారిముం దేకరువుపెట్టెను. మధురగంభీరస్వరముతో హృదయరంజకముగా వినిపించిన కథ యాద్యంతము విని రాజు తలయూఁచి యీకథ నీతనినోట వినుట తటస్థించిన పక్షమున వసుదేవునికూఁతు రే కాక తన కూఁతురు సహితము వలచి పైఁబడక మానదనిపలికెను. పద్మినియొక్క చిత్తాకర్షణమునకయి యతఁడుప్రయోగించిన మాయలును మంత్రములును మాయయు మర్మమునులేని యతని ఋజువర్తనయొక్కటి దక్క వేఱేవియు లేవనియు, అతఁడు ప్రయోగించిన సమ్మోహనమంత్రమంతయు తన మృదుకథను తేనె లొలుకుమాటలతో మనసుకరఁగునట్లు కర్ణరసాయనముగా వచించుట యొక్కటియే యనియు సభికులందఱకుగూడవిస్పష్టపడెను. అంతట పద్మినినిగూడ సభకుఁ బిలిపించి యడిగినప్పు డాచిన్నదికూడ తన ప్రేమానుబంధమునకుఁ గలకారణ మాతఁడు వినిపించిన విచిత్రచరిత్ర మొక్కటియే యగుట తెలిపి, తన్ను చిన్నప్పటినుండియు విద్యాబుద్ధులుచెప్పి పెంచి పెద్దదానిని జేసినందుకయిన తండ్రియెడల తాను వినయగౌరవములు

చూపి కృతజ్ఞతతో నడుచుకోవలసినధర్మమునెప్పుకొని యుత్తమాంగ నలకు భర్తలయెడలఁ జూపవలన యధికతరమైన యుత్కృష్టధర్మ మునుబట్టి తాను తండ్రికంటె భర్త నెక్కువ గౌరవించవలసి వచ్చి నదని చెప్పెను.

అప్పుడు వసుదేవుఁడు తాను ప్రభాకరునిమీఁదఁ జేసిన దోషా రోపణములు నిరాధారములగునవని తెలిసికొని, అతనిని బావురుకుఁ బిలిచి నిష్కారణముగా తా నతనిమీఁద మిథ్యాదోషము మోపినందు నకువిచారపడి, నిజముగాతనకోమార్తెకతఁడుభర్తయగుట మనస్సులో నిష్టము లేకపోయినను చేయవలసిన కార్యము వేఱొకటి కానరానందున తానతనికిఁ గన్య నిచ్చితినని చెప్పి, "ప్రభాకరా! అల్లమీఁదికన్నతండ్రికి మనోవ్యథ వృద్ధిపొందించుటకయి నాకితరపుత్రికలు లేక యీపుత్రిక యొక్కతెయేయైనందుకు కొంత సంతోషించుచున్నాను" అని పలి కెను. ఈకష్టమీవిధముగా తీరినందున, ప్రభాకరుఁ డితరప్రతిబంధము లేవియు లేనివాఁడయి చిన్నప్పటినుండియు నలవాటుపడుటనుబట్టి కష్టములన్న నాహారనిద్రలవంటి సహజధర్మములని భావించు స్వభా వముగలవాఁడగుటచేత సేనాధిపత్యమును వహించి సింహళద్వీపము నందు యుద్ధము నడపి నూతనకష్టములను మీఁదవేసికొనుటకు త్సాహ పూర్వకముగా నంగీకరించెను. పద్మిని గూడ తానింటివద్దనుండి యొంటిగా సుఖమనుభవించుటకంటె భర్తతోడనుండి కష్టము లను భవించుటయే యోగ్యతరమునిభావించి మహోత్సవముతో నాతని వెంటఁ బ్రయాణమయ్యెను.

ఇట్లు భార్యను వెంటఁబెట్టుకొని సేనాసమేతుఁడయి యోడ నెక్కి సముద్రయాత్రచేసి యతఁడు సింహళద్వీపమునందు దిగఁగానే యొక గొప్పదుర్ఘటనా వృత్తాంతమువలన శత్రువులయోడలుపగిలి చెద

రినవనియు యుద్ధముచేయవలసిన యావశ్యకమణుమాత్రమును లేక లంక సురక్షితముగానున్నదనియు శుభవార్త తెలియవచ్చెను. అయినను ప్రభాకరుఁడు శ్రమపడవలసిన ఘోరతరమయినయుద్ధ మొకటి యిప్పుడు క్రొత్తగా నారంభమయ్యెను. నిరపరాధిని యైనయాతని భార్యయెడఁగల యసూయాద్వేషములవలన జైలుదేఱిన శత్రువులిప్పు డాతనిపాలికి గర్భశత్రువు లయిన బాంధవులకంటెను నధికభయంకరు లయిరి. సేనానాయకుఁడయిన ప్రభాకరుని మిత్రులలో మిత్రపాలుని కంటె నెక్కువచనవరియు నెక్కువనమ్మకమునకు పాత్రుఁ డయిన వాఁడును మఱియొకఁడు లేఁడు. మిత్రపాలుఁడు నిండుయౌవనమున నున్నవాఁడు; మహాసౌందర్యవంతుఁడు; నిరుపమానవాక్చాతుర్యము గలవాఁడు; ఎప్పుడును నవ్వుమొగము పూని యుల్లాసముతో నుండువాఁడు; మహావీరుఁడు; సరససల్లాపములచేత కామినులయుల్లములు రంజిల్లఁజేయు రసికత్వముగలవాఁడు. ఇటువంటివానిని జూచినప్పుడు వయసు ముదరినతరువాత చక్కఁదనము గల చిన్నకన్నెలను పెండ్లి చేసికొన్న ప్రభాకరునివంటివారి మనస్సులో ననుమానమును భయమును గలుగవలసినవే కాని ప్రభాకరుఁడు పరులమీఁద ననుమానపడుట యెట్టిదో యెఱుఁగని దొడ్డస్వభావము గలవాఁ డగుటచేత పరుఁడు తనయెడల ద్రోహము తలఁచు నన్నయనుమానమే యతని మనస్సున కెప్పుడును తట్టలేదు. ప్రభాకరుఁడు పద్మినితోడితనవివాహ వ్యవహారమునం దీమిత్రపాలునినే నియమించి, ఉభయులమధ్యను సందేశములు నడుపుట కీతనినే దూతనుగా నుపయోగించెను. సుందరులవద్ద హృదయరంజకముగా చమత్కృతితో సంభాషించుటలోఁ దనమిత్రునివద్ద నున్నంతసామర్థ్యము తనవద్ద లేదని తెలిసికొని, తన ప్రతినిధిగాఁ బోయి కన్యావరణముచేసి రావలసినదని నర్మగర్భముగాఁ

బలుకుచు ప్రభాకరుఁడు పలుమాఱు మిత్రపాలుని పద్మినియొద్దకుఁ బంపుచు వచ్చెను. కపట మెఱుఁగని యటువంటి యమాయికత్వ మాతనికిఁ గలగుణాలంకారములలో నొక్కటి యని చెప్పవలసినదే కాని దాని నొకదోషమునుగా పరిగణింపరాదు. అందుచేతపతివ్రతా శిరోమణియైన పద్మినికి తన ప్రాణేశ్వరుఁ డయిన ప్రభాకరునికి తరు వాత నామిత్రపాలునియందే యధికవిశ్వాసమును ప్రేమయునుండుట వింతగాదు. ఆదంపతులకు వివాహానంతరమునఁగూడ మిత్రపాలుని తోడి తమప్రవర్తనమునందేమియు వ్యత్యాసము కలుగలేదు. అతఁడు మునుపటివలెనే తఱుచుగా వారి యింటికిఁబోవుచు, ఆదంపతులతో యథేచ్ఛముగా సంభాషించుచుండెను. ప్రభాకరుఁడు గంభీరస్వభా వముగల మితభాషియైనను, మనసువచ్చినట్లుమితముగామాటాడు తన మిత్రునియొక్క సంభాషణను విని యానందించుచుండెను. పెండ్లికాక పూర్వము తాను సందేశము గొనివచ్చినప్పటి కాలమునందువలెనే యిప్పుడును మిత్రపాలుఁడును పద్మినియు నరమరికలేక కలిసి మాటా డుచు నానందించుచుందురు.

కొంతకాలముక్రిందట ప్రభాకరుఁడు మిత్రపాలునికి దండులో గొప్పయుద్యోగమిచ్చి విశ్వాసార్హునిగా నెంచి తనకు సహాయునిగా జేకొని యాతనిని సదా తనయొద్దనే యుంచుకొనియుండెను. ఆతని కట్లు గొప్పయుద్యోగమిచ్చుట సేనలో చిరకాలమునుండి కొలువు చేయుచుండుటచేత తానాయుద్యోగమున కెక్కువయర్హుఁడ నని భావించుకొనుచున్న దుష్టబుద్ధికి కడుపుమంటగానుండి కనఁబడినచోట నెల్ల నాక్షేపించుచు, స్త్రీలవద్దఁ గూరుచుండి తియ్యనికథలు చెప్పు టకుఁదక్క యుద్ధకార్యములకు వేనికిని బనికిరా వని యతఁడు మిత్ర పాలుని పరిహాసించుచుండెను అందుచేత దుష్టబుద్ధి మిత్రపాలుని

మాత్రమేకాక ప్రభాకరునిగూడ మనసులో ద్వేషించుచుండెను. ప్రభాకరుని ద్వేషించుట కతఁడుమిత్రపాలుని యెడ దయగలిగియుండు నన్న యొక్క కారణమేకాక ప్రభాకరుఁడు తనభార్యయైనరాధికయం దనురాగము గలవాఁడయి యున్నాఁడని నిష్కారణముగా దుష్ట బుద్ధి తనమనస్సులో పెట్టుకొన్న లేనిపోని యనుమానమొక్కటికూడ కారణముగానుండెను. ఇట్లుకారణవైరము వహించి దుష్టబుద్ధి పగ సాధింపవలెనని నిశ్చయించి యొక్కసారిగా మిత్రపాలుని ప్రభాకరుని పద్మినిని నాశనముచేయుటకయి యొకయుపాయ మాలోచించెను.

దుష్టబుద్ధి మాయలమారియు మనుష్యస్వభావమును జక్కగా నెఱిఁగినవాఁడు నగుటచేత లోకములో పురుషుఁడు పొందఁదగిన వేదన లలో నెల్ల భార్యయెడల జారత్వశంకవలనఁ గలిగెడుమనోవేదనయత్యధికమయిన దనియు దుర్భరమయిన దనియు తెలిసికొన్నవాఁడయి, తాను ప్రభాకరునిమనస్సులో మిత్రపాలుఁడు పద్మినివిషయ మయి ద్రోహవర్తనము కలవాఁడయినట్లు శంక కలిగింపఁగలిగినపక్షమున ప్రభాకరుఁడు గాని మిత్రపాలుఁడు గాని యుభయులు గాని ప్రాణములు పోఁగొట్టుకొందు రని తలఁచి, ఆమాయోపాయముచేత పగ తీర్చుకోవలెనని నిశ్చయము చేసికొనెను. జయశాలియైన తమసేనాధిపతి క్రొత్తగా వివాహమాడినభార్యతోడఁగూడ వచ్చుటయు, శత్రుసేన గాలివానచేత సముద్రములో చెల్లాచెద రయిపోయినదన్నశుభవార్త తెలియుటయు, సేనలో నెల్లవారికిని మహోల్లాసజనకముగా నుండుటచేత సింహళద్వీపములో నున్నసైనికు లెల్లరు జేరి నాఁటిదిన మొక్కగొప్పయుత్సవము చేసిరి. ఆయుత్సవములో నెల్లవారును సంతోషాతిశయముచేత మితముతప్పి త్రాగి యొక్కువగా భుజించిరి. సైనికు లతివిస్తారముగా త్రాగి యల్లరిచేసి జనుల కొత్తుడు కలిగింప

కుండఁ జూచుటకును, క్రొత్తగా వచ్చిదిగినసేనలవలనఁ దద్దేశవా సుల కేవిధమయినయాయాసమును కలుగకుండఁ గాచుటకును అధి కార మిచ్చి యారాత్రి ప్రభాకరుఁడు మిత్రపాలుని నియమించెను. ఆరాత్రియే దుష్టబుద్ధియు తాను వారినిగెలుపుట కయి పన్నినకుతంత్రో పాయమును ప్రయోగించుట కారంభించెను. కావలిగా నున్నయుద్యో గస్థుఁడు త్రాగుట గొప్పతప్పిదమేయయినను, దుష్టబుద్ధి తియ్యని మాటలు చెప్పి తనకు సేనాధిపతియం దున్నట్లు కల్లప్రేమను భక్తిని గనఁబఱిచి భ్రమింపఁజేసి మిత్రపాలు నధికముగా త్రాగునట్లు చేసెను. మిత్రపాలుఁడు మొట్టమొదట త్రాగుటకు సందేహించి కొంతసేపటి వఱకును మద్యమును నిరాకరించినను, కడపట దుష్టబుద్ధియొక్క యుత్సాహవచనములకును భ్రాంతిగొలుపుపాటలకును లోనయి సురను సేవించుట కారంభించి యొకపాత్రము తరువాత నొకపాత్ర ముగా మెల్లమెల్లఁగా సురతో గర్భమును పూరించెను. అతని ముఖ ద్వారమునుండి గర్భకుహరములోఁ బ్రవేశించిన గర్వశత్రువయిన యామద్యభూతము మించుకసేపటిలో నాతనిబుద్ధిని మ్రింగివేసినందున, మత్తెక్కి వివేకహీనుఁడయి యున్నయామిత్రపాలుఁడు దురాత్ముఁ డయినదుష్టబుద్ధియొక్క ప్రేరణముచేత నొకసేనానాయకునితో కల హము పెట్టుకొని కత్తిదూసికొని లేచి, నడుమ కలహము వారించుట కయి యడ్డము వచ్చినశూరవర్మ యనునుద్యోగిని గాయపఱిచెను. అప్పు డాకలహములో పలువురుచేరి పోట్లాడ నారంభించిరి. ఈకలహ మున కంతకును కారకుఁడయినదుష్టబుద్ధియే త్రాగుబోతులు కొందఱు చేరి పెట్టుకొన్న యీచిన్నకయ్యము భయంకరమయిన మహాయుద్ధ మయినట్టుగా కంటఁబడినవారితో నెల్లఁ జెప్పుట కారంభించి, దేశోపద్రవ కరమయినజనసంక్షోభము పుట్టినప్పుడు వాయించెడుభేరిని వాయించు

నట్లు చేసెను. ఆభేరీధ్వని విని నిద్రపోవుచున్న ప్రభాకరుఁడు ఉలికిపడి లేచి, వేగిరపాటుతో వస్త్రాదికము ధరించి తిన్నఁగా సేనాని వేశమునకు నడిచివచ్చి యాసంక్షోభమునకుఁ గారణ మేమని మిత్రపాలుని నడిగెను. అప్పటికి సురాపానమువలన తలకెక్కినమత్తు కొంత దిగినందున మిత్రపాలుఁడు తన యవివేకతను ప్రభాకరునిముందటఁ జెప్పుటకు సిగ్గుపడి సదుత్తరము చెప్పక యూరకుండెను. అంతట దుష్టబుద్ధి తనమిత్రుఁడయినమిత్రపాలుని నేరమును బయలఁబెట్టుట కిష్టము లేనివానివలె నటించుచు, సత్యము చెప్పవలసినదని ప్రభాకరుఁడు తొందర పెట్టఁగా విధిలేక చెప్పుచున్న వానివలె జరిగినకథ యంతయు నేకరువుపెట్టి, అందు తాను ప్రోత్సాహపఱిచి చేసినపనిమాత్రము మఱుఁగుపఱిచి మిత్రపాలుని తప్పిదమును దాచుచున్నట్లగపడుచు నుపాయముతో సేనాపతిదృష్టియం దాతని నేరము మఱింతహీనముగాఁ గనఁబడునట్లు చేసెను. తన సైనికులలో నెంతటి చనవరియైనను తనయాజ్ఞ నతిక్రమించి నడిచినప్పుడు దయాదాక్షిణ్యములు తలఁచి క్షమించి యూరకుండుస్వభావము కలవాఁడు కాకపోవుటచేత నతఁడు వెంటనే మిత్రపాలుని తానిచ్చినపనినుండి తొలఁగించెను. ఈప్రకారముగా దుష్టబుద్ధి నాటినయుపాయబీజము మొలకయెత్తి ప్రథమదినముననే ఫలింప నారంభించినందున, అతఁడు లోపల సంతోషించి తాను మనస్సులో ద్వేషించుచున్నశత్రువును తన మాయావాగురలోఁ బడవేసి జీవనము తీసివేయించుటలో తృప్తిపొంది యుండక యారాత్రి నడచినపనిని బట్టియే తనపగవానిని పూర్ణముగా చెఱుపవలె నని నిశ్చయించుకొనెను.

తనయజమానునియాగ్రహమువలనగర్వభంగముగలవాఁడయి మిత్రపాలుఁడు తనకు పరమాప్తునివలె నభినయించుచున్న దుష్టబుద్ధి

వద్దకుపోయి, నాటిరాత్రి తానాప్రకారముగా తప్పత్రాగి మృగము వలెంబ్రవర్తించి తన యజమానుని యనుగ్రహమును పోగొట్టు కొన్నందుకు ఖేదపడి, తన దుర్వర్తనమువలనం దాను పూర్ణముగా పాడయితిననియు, అట్టియపరాధము చేసినతరువాత మరల నేమొగ ముతోం బోయి తాగుంబోతునని యొప్పుకొని తనపని తన కిమ్మని వేఁడుకోఁగలుగుదుననియు, చెప్పుకొని తనబ్రతుకును రోయఁజొచ్చెను. ఆతని దీనాలాపములు విని జాలిపడువానివలె నటించి దుష్టబుద్ధి లోక ములో లోపములేనివాఁ డెవ్వఁ డుండు ననియు నెంతటి వివేకికైనను ప్రమాదముచేత నొకానొకప్పుడు తాగుట సంభవింపవచ్చుననియు నపాయము తప్పించుకొనుట కుపాయమాలోచింపవలెనుగాని యాపద వచ్చినప్పుడు దిగులుపడి కూరుచుండుట బుద్ధిమంతుని లక్షణము కాదనియుఁ జెప్పి యోదార్చి, ఇప్పుడు ప్రభాకరుఁడు భార్య యెంత చెప్పిన నంతచేయుచున్నవాఁడగుటచేత పోయి యామెకాళ్ళమీఁదఁ బడి భర్తతోఁజెప్పి క్షమించునట్లు చేయవలసినదని వేఁడుకొమ్మనియుఁ ఆమె దయార్ద్రహృదయముగల యుత్తమురాలగుటచేత నీమాట త్రోసి వేయక తన భర్తతోఁజెప్పి నిన్నాతనిదయకు మరలఁ బాత్రుని జేయుననియు, హితోపదేశముచేసెను. ఇది తనపగను సాధించుకొను టకయి దురుద్దేశముతో చేయకపోయినయెడల మంచి యుపదేశమే కాని దుష్టబుద్ధిమాత్ర మాతనిని పాడుచేయుటకు మార్గముగానుండు ననియే యీయాలోచనను జెప్పెను.

దుష్టబుద్ధియొక్క మాట విని మిత్రపాలుఁడు పద్మినియొద్దకుఁ బోయి యామెమనస్సు కరఁగునట్లుగా తనకు సంభవించినకష్ట మామెతోఁజెప్పుకొని, భర్తతోఁజెప్పి పోయినజీవనమును మరల నిలిపి దీనునిరక్షించిన పుణ్యము కట్టుకొమ్మని బహువిధములఁ బ్రార్థించెను.

దీనదయాళురా లయినయాకాంతామణి యాతని కభయహస్తమిచ్చి పంపివేసి, ప్రతిదినమును మిత్రపాలుఁడుచేసిన యల్పదోషము క్షమించి యాతనిపని యాతనికియ్య వలసినదని భర్తను వేఁడుకొన మొదలు పెట్టెను. అటువంటి నేరముచేసినవాని నంతశీఘ్రముగా క్షమించుట యుక్తముకాదనిచెప్పి యతఁడు భార్యమాటను తీసివేయలేక కాలహరణము చేయుచురాఁగా, ఆయిల్లా లంతటితో నూరకుండక మాపు చేసెదరా రేపుచేసెదరా యని భర్తను పలుమాఱు తొందరపెట్టుచు మిత్రపాలునియొక్క పక్షమవలంబించి యాతఁడు తనదోషమునకుఁ బశ్చాత్తాపపడి యెంత కుంగిపోయినాఁడో చెప్పి, అతఁడు చేసిన యాయల్పదోషమున కతనికంత క్రూరదండనము విధించిన ధర్మము కాదని న్యాయనిష్ఠురములాడి, ఆతనిని శీఘ్రముగాదయ చూడవలసిన దని నిర్బంధపెట్టుచుండెను. ప్రభాకరుఁడప్పటికిని దయచూపక యుపేక్షింపఁగా పద్మినిభర్తనుజూచి "ఓప్రాణనాథా! మీపాదసేవకురాలి యందు మీరింత దయ తప్పవచ్చునా? మీకు ప్రాణమిత్రుఁడయి నేను మీచెట్టఁబట్టుటలో సర్వవిధముల సహాయుఁ డయినమిత్రపాలుని విషయములోనే నేను మీతో నింతదూరము మనవిచేయవలసివచ్చు చున్నదిగదా? ఇంతదీనముగా ప్రార్థించుచున్నను మిత్రవిషయములో నింతమాత్రపు చిన్న యుపకారమును జేయ ననుగ్రహింపనివారు గొప్పవిషయములో నేమియుపకారము చేయఁగలరు?" అని బహు విధముల నొక్కిచెప్పెను. దయారసముట్టిపడునట్లుగా నంతమృదువుగా నడిగిన యామెప్రార్థనను నిరాకరింప నోరురాక ప్రభాకరుఁడు మిత్రపాలుని తప్పక క్షమియించెద నని భార్యచేతిలోఁ జేయివేసి వాగ్దానముచేసి కొంత కాలముమాత్ర మోర్చియుండవలసిన దని బతిమాలుకొనెను.

ఒకనాఁడు మిత్రపాలుఁడు తనపనినిమిత్తమయి పద్మినిని సందర్శించి వేఁడుకొని యొకదారిని వెడలిపోవుచుండఁగా నానిమిషమునందే మఱియొకదారిని ప్రభాకరుఁడును దుష్టబుద్ధియుఁగలిసి లోపలికివచ్చుట తటస్థించెను. అప్పుడుమాయోపాయములయందు మహానిపుణుఁడయిన దుష్టబుద్ధి తనలోఁదా ననుకొన్నట్లు "ఇటువంటిచేష్టలు నాకుసరిపడవు" అని హీనస్వరముతో పలికి తలపంకించెను. ప్రభాకరుఁ డామాటను వినినవాఁడయ్యును దాని నంతగాపాటింపక లోపలికిఁబోయి భార్యతోమాటాడి యాసందడిలో నప్పుడామాటనే మఱచిపోయెను గాని తరువాత నాతని కాసంగతిని మరల జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకోవలసిన యవసరమొకటిసంభవించినది. పద్మినియతనినివిడిచి లోపలికిఁబోయిన తరువాత తనకుఁ గలిగిన సందేహమును దేనినో తీర్చుకొనుటకయి యడిగినట్లుగా దుష్టబుద్ధిప్రభాకరునిజూచి మీరు పద్మినిని వరించుటకయి ప్రయత్నముచేయుచున్నకాలములో మీకామెమీఁద వలపుగల దన్నయంశము మిత్రపాలుఁ డెఱుఁగునా యని ప్రశ్నవేసెను. ఎఱుఁగునని చెప్పి యతఁడొక్క-యెఱుఁగుటమాత్రమేకాదు మాయిరువుర నడుమను సందేశములనుగూడఁ గొనిపోవుచువచ్చెనని ప్రభాకరుఁడు పలుకఁగా, ఆలాగుననా యని పలికి దుష్టబుద్ధి పెదవి విఱిచి యూరకుండెను. దుష్టబుద్ధి నిష్కపటియనియు మంచివాఁడనియు నతఁడు నమ్మియున్నందున, అతనికప్పుడు తాను దుష్టబుద్ధితోఁగూడి లోపల బ్రవేశించునప్పుడన్నమాటయు మిత్రపాలుఁడు పద్మినియొద్ద నుండుటయు స్మరణకురాఁగా దానికంతకు నేదోయర్థమున్నదని యతఁ డూహించి యతనికి దెలిసినదేమైన నున్నయెడలఁ దనకప్రియమయి నను సందేహింపక తనతోఁ జెప్పవలసినదని దుష్టబుద్ధిని వేఁడుకొనెను, తమ హృదయములో కాపట్యములేనివారు పరులనుగూడ

తమయ స్త్రీకి వించి వారిమాయలను మర్మములను దెలిసికోలేకవారు చెప్పునదియెల్లను పరిశుద్ధహృదయముతోనే చెప్పుదురని భ్రమించి మోసపోవుచుందురు. అందుమీఁదట దుష్టబుద్ధి "మిత్రుఁడా! మనస్సులోపుట్టిన పిచ్చియూహాలనెల్ల వెల్లడిచేయుట యెన్నఁడైన ధర్మమగునా? ఒకానొక సమయమునం దెంతమంచివారల హృదయముల యందును దుష్టచింత లుదయముకావచ్చును. కాఁబట్టి పదింబదిగ విచారించి సత్యమును దృఢముగా స్థిరపఱచుకొనువఱకును తోఁచిన దానినెల్లఁ బరులతోఁ జెప్పఁగూడదు." అని పలికి అనాలోచితములయిన తనమాటలవలన ప్రభాకరుని మనస్సునకు కొంచెము నొప్పి కలిగిన పక్షమున తరువాత తనమన స్సెంతో దుఃఖపడుననియు, తన మనస్సులోని దురూహాల నెఱుఁగఁ గోరుట ప్రభాకరునియొక్క మన శ్శాంతి కెంతమాత్రమును తగదనియు, అల్పములైన యనుమానములనుబట్టి మంచివారి పేరును భంగముకలిగించుట యుక్తముకాదనియు, నీతులను జెప్పఁజొచ్చెను. ఈమాటలవలన ప్రభాకరునియొక్క మనస్సు చెదరి యతని మనస్సులో నేదోయనుమానము పుట్టినదని దృఢముగా తెలిసికొన్న తరువాత నాదురాత్ముఁ డాతనిమనస్సంతుష్టిని చెడఁగొట్టుట కిష్టములేని వానివలె నటించి జారత్వశంక నెప్పుడును మనస్సులో పెట్టుకొనగూడదనియు నట్టిశంకయే యెల్లపాపములకును మూలమనియు బోధించి యాహితబోధవలననే జారత్వశంక యతనిహృదయమునందు మఱింత రవులు కొల్పెను. అప్పుడు ప్రభాకరుఁడు నిట్టూర్పుపుచ్చి "చెలికాఁడా! నాభార్యరూపవతియనియు వాక్చమత్కృతి కలదనియు సంగీతసాహిత్యముల యందు నిపుణురాలనియు నేనెఱుఁగుదును. అయినను గుణసంపదమాత్ర మొక్కటిలేకపోయినపక్షమున స్త్రీలయం దీచెప్పినగుణములన్నియు నవగుణములగును, తగినంత నిదర్శనములేని దే

మాత్రము నేనామె గుణము మంచిది కాదని నమ్మఁజాలను'' అనిపలికెను. ''లేని పాపము కట్టుకోరాదు. ఆమెయందు లేశమైనను దోషమున్నట్టు నాకునిదర్శన మేదియుఁ గనఁబడలేదు. నిదర్శనము లేక యూరకయొకరు చెప్పినమాటలు నమ్మనినీస్వభావమునకు నే నెంతో సంతోషించు చున్నాను. నీవు నీభార్యమీఁద నెప్పుడును నిష్కారణముగా నను మానపడఁగూడదు. మిత్రపాలుఁ డామెయొద్దకు వచ్చుచుఁ బోవుచున్న ప్పుడు నిపుణముగాఁ బరిశీలించి మఱియొకయభిప్రాయమును గుదురు కొనవలెనుగాని తొందరపడరాదు. స్త్రీలస్వభావము నాకు చక్కగా తెలియును. భర్తలవద్ద సిగ్గుచేత సాహసింపలేక కొన్నివిషయములలో నితరులవద్ద కొంతయెక్కువ స్వేచ్ఛతో ప్రవర్తించినంతమాత్రముచేత వారివిషయమయి యన్యథా భావింపఁగూడదు'' అనిహితోపదేశము చేసి, దుష్టబుద్ధి మెల్లఁగా వివాహప్రసంగము తెచ్చి పద్మిని తన్ను వరించుటలో ప్రభాకరుఁడు మాయలను మంత్రములను ప్రయోగించి లోఁబఱుచుకొన్నట్లు తండ్రికి నమ్మకము కలిగించి యావృద్ధుని వంచించిన దని తోఁచునట్లు సూచనగా నడుమనడుమ కొన్నిమాటలు జాఱ విడుచుచు వచ్చెను. తన్నుఁ గూర్చినవగుటచేత నామాటలు సూటిగా తత్క్షణమే ప్రభాకరునిహృదయాంతరాళమున నాటుకొనఁగా అతఁడు తండ్రిని మోసపుచ్చ సాహసించిన చిన్నది భర్తను మోసపుచ్చుటకు మాత్రము సందేహించునా యని భార్యవిషయమయి సందేహపడ నారంభించెను.

అప్పుడా దుష్టుఁడు తానేమియు నెఱుఁగనివానివలె నభినయించి యటువంటి యప్రశస్తప్రసంగము తెచ్చినందుకు క్షమింపుమని ప్రభాకరుని వేఁడుకొనెను. ప్రభాకరుఁడు నిజముగా మనస్సులో వ్యాకులత నొందినవాఁ డయ్యును పయికి తా నాప్రసంగమువలన

నేమియు చలింపకున్న ట్లగపడుచు మరికొన్నిసంగతు లడిగి నిర్భయ ముగాఁ జెప్పవలసిన దని దుష్టబుద్ధిని బలాత్కారపెట్టెను. ఆసంభాష ణము జరుగుచున్నంతవఱకును దుష్టబుద్ధి మిత్రపాలుని తనమిత్రుఁడని పిలుచుచు నతనిలోపములను గప్పిపుచ్చుటకయి ప్రయత్నించుచున్నట్టు మాటలవలన సూచించుచు, పద్మిని మిక్కిలి చక్కనివారయి లేఁబ్రా యములో నున్నస్వదేశపురాజకుమారుల నెల్ల నిరాకరించి రూపవంతుఁ డుకాని వయసుమీఱినప్రభాకరుని గోరుట స్వభావవిరుద్ధ మగుటయు, తొందరపడి యనాలోచితముగా నొకకార్యము చేసినవారు తరువాత తమయవివేకమును దలఁచుకొని పశ్చాత్తప్తులగుట సహజ మగు టయు నేర్పుతోఁ జెప్పి, కడపట మిత్రపాలునికి పని యిచ్చుట కొంత యాలస్యముచేసి యీలోపల నాతనివర్తన మెట్లుండునో యాతనికి పని యిప్పించువిషయమయి పద్మిని యేయేవిధములఁ బాటుపడునో కొంచెము కనుగలిగి చూచుచుండవలసిన దని యాలోచన చెప్పెను.

ఉపాయశాలియైనయాదుష్టాత్ముఁడు తనశక్తినంతను వినియోగించి యమోఘమయిన కుతంత్రమును పన్ని, పద్మినియొక్కసుగుణసంపత్తి నే యామెయొక్కవినాశమునకు మార్గముగాఁ జేయ నాలోచించి మొట్ట మొదట మిత్రపాలుని పిలిచి యిచ్చకములాడి తనపనినిమిత్తమయి పద్మినియొద్దకుఁబోయి వేఁడుకొనున ట్లాతని నొడఁబఱిచి సింగారించి పంపి, తరువాత ప్రభాకరునియొద్దకుఁ బోయిపరనూప్తనివలెమాటాడి యాతనిమనస్సులో శంకావిషబీజమును నాఁటి నిర్దోషురాలయిన యాపతివ్రతాతిలకమును స్వగుణరజ్జువులతోనే యురియొద్దకొని యం దనాయాసముగా కూలునట్లు పెద్దపన్నుగడ పన్నెను. వాక్ప్రసంగము చాలించి వెళ్ళఁబోవునప్పు డాదుష్టాత్ముఁడు దృఢమయినదృష్టాంతము కనఁబడువఱకును పద్మినిని నిరపరాధినినిగానే భావింపవలసిన దని

ప్రభాకరునితో మఱిమఱి చెప్పి ప్రార్థించెను. ప్రభాకరుఁడును తాను వేగిరపడక సావకాశముగా వేచియుండెద నని పలికెనుగాని నాఁటి నుండియు నతనిమనస్సుమాత్రము మునుపలె కుదుటఁబడక శాంతియన్న మాటయెఱుఁగనిదై యుండెను. గతదినమువఱకును నతఁడు హాయిగా పొందుచున్ననిద్రను నాఁటినుండియు మరల నతనికిఁ దెచ్చుటకు సల్లమందు మొదలయిన లోకములోని సమస్తవస్తువులకు వేనికిని సాధ్యము కాలేదు. ఆక్షణమునుండియు నాతనిమనస్సే యతనికిస్వాధీనము కాలేదు; అతనిశరీరమే యతనికి భారముగా కనఁబడఁజొచ్చెను; అతనికి యుద్ధము నందభిరుచి తప్పిపోయినది; సేనలనుగాని ధ్వజములనుగాని వ్యూహములనుగాని భేరులనుగాని జూచునప్పుడు వీరరసముతో నుప్పొంగి పరుగువాఱెడి యాతనియాత్మ నిరుత్సాహమయి సంతోషహీనమయ్యెను. అతఁడు మతిపోయినవాఁడయి యొకప్పుడు పద్మిని నిర్దోషురాలని తలఁచును; మఱియొకప్పుడామె దోషురాలని తలఁచును; ఒకప్పుడు దుష్టబుద్ధిమాటలు సత్యములు కావని యెంచును; మఱియొకప్పుడతనిమాటలు సత్యములని యెంచును; ఒకప్పుడుమిత్రపాలుని వర్తనము తనకుఁ దెలియకున్న బాగుండునని భావించును; మఱియొకప్పుడు తెలియుటయే మంచి పనియైనదని భావించును. ఈవిధముగా నతఁడు మతిస్థైర్యము చెడినవాఁడయి యొకనాఁడు కత్తి దూసికొని తిన్నఁగా దుష్టబుద్ధియొద్దకుఁ బోయి యాతనిజుట్టుపట్టుకొని తత్క్షణము పద్మినియొక్క యపరాధమును స్థాపించుటకుఁ దగిన నిదర్శనమును జూపకపోయిన పక్షమున నిష్కారణముగా యోగ్యురాలియందు మిథ్యాదోషమారోపించి కల్లలాడినందున కయి యాతని నాలుకను గోసెదనని బెదరించెను. అందుమీఁద దుష్టబుద్ధి తన నిష్కాపట్యమును మంచితనమునే తనకీగతి తెచ్చినట్లభినయించి లేనిదోషము

తెచ్చుకొని, జరీపువ్వులుగల యెఱ్ఱపట్టురుమాలె లెప్పుడయిన నీవు నీ భార్యవద్దఁ జూచినావా యని మొగ మింతచేసికొని యడిగెను. వివాహసమయమునం దట్టిరుమాలొకటి తానే తన భార్యకిచ్చితినని ప్రభాకరుఁడు పలికెను. "ఆరుమాలుతోనే మిత్రపాలుఁడు నేఁడు మొగము తుడుచుకొనుచుండఁగా నేను ప్రత్యక్షముగాఁ జూచినాను" అని యాదుష్టుఁడు మొగము జేవురింపఁ బలికెను. "నీవు చెప్పినదే సత్య మయినపక్షమున వారిప్రాణములుతీసి నాపగతీర్చుకొనువఱకును నేను నిద్రపోను; నేఁడు మొదలుకొని మూఁడు దినములలోపల తప్పక మిత్రపాలుఁడు యమలోకముచేరును; ఇఁకఁ భార్యారూపమైయున్న యారాక్షసియొక్క వధవిషయమయి నేను పోయి తరువాత నేదో యుపాయ మాలోచించెదను" అని ప్రభాకరుఁ డనెను.

జారత్వశంకను మనస్సులోఁ బెట్టుకొని యున్నవారికి గడ్డిపఱకచేయని విషయములు సహితము వేదవాక్యమువంటి ప్రబలప్రమాణములుగాఁ దోఁచునుగదా! మాయకప్పియున్న ప్రభాకరుని దృష్టికప్పుడు మిత్రపాలునిచేతిలోఁ బడిన రుమాలు మిత్రపాలుని కది యెట్లులభించినదో యను విచారమైన నక్కఱ లేకయే యిద్దఱిప్రాణములను గొనుటకు చాలినంత నిదర్శనముగాఁ గనఁబడినది. ఆరుమాలు నెప్పుడును పద్మిని మిత్రపాలుని కిచ్చియుండనులేదు, ఆమె ప్రియవల్లభుఁడు తనకు ప్రీతిపూర్వకముగా నిచ్చినవస్తువు నితరుల కిచ్చుటకంత యవివేకినియుఁ గాదు; ఈవిషయములో పద్మినియు మిత్రపాలుఁడును గూడ నుభయులును ప్రభాకరున కింతమాత్రమును ద్రోహముతలఁచి యెఱుఁగని నిర్దోషులే. దుర్మార్గములైన యాలోచనలుచేసి కపటోపాయములు పన్నుటలో నసమాన పాండిత్యముగల కుటిలవర్తనుఁడయిన యాదుష్టబుద్ధియే దూరాలోచనలేని యమాయి

కురాలయిన తనభార్యచేత రహస్యముగా నెవ్వరికిం జూపి యట్టినేత నేయించుకొనుటకుం గావలె నన్నమిషమీఁద దొంగతనముగా తానా రుమాలు తెప్పించి, మిత్రపాలుఁడు దానినిపుచ్చుకొనునట్లుచేసి యది యాధారముగాఁ జేసికొని పద్మిని తా నారుమాలును మిత్రపాలుని కిచ్చినట్లుగా తోఁపఁజేయవలె నన్నదురుద్దేశముతో దాని నతఁడు వచ్చుమార్గమునఁ బడవైచెను.

ప్రభాకరుఁడు కొంతసేపటికి భార్యయొద్దకుఁ బోయి తనకు తల నొప్పివచ్చినట్లు నటించి తనకణతలకు కట్టుకొనుటకయి యారుమాలు తెచ్చి యియ్యవలసినదని యడిగెను. ఆమెలోపలికిఁబోయి మఱియొక రుమాలు తెచ్చి చేతికిచ్చెను. అతఁడది క్రిందఁబడవైచి "నేనడిగిన దిది కాదు. నేను మనవివాహసమయమునందు నీకిచ్చిన జరీపువ్వుల పట్టు రుమాలు" అని కోపదృష్టితోఁ బలికెను. ఆమె లోపలికిఁ బోయి మరల వెదకెను గాని యామె కది యెక్కడను గనఁబడలేదు. ఒరులు దాని నానఁటికే దొంగిలియున్నప్పు డది యెట్లు దొరకును? ఆమె వట్టి చేతులతో మరల భర్తవద్దకు రాఁగా నతఁడు "నీవా రుమాలు పోఁగొట్టి గొప్పయపరాధము చేసినావు. పదిలముగా వద్ద నుంచు కొన్నంతకాలము భర్త యధికానురాగముతో వశ్యుఁడయి యుండు ననియు వద్ద నుంచుకొనక పాఱవేసినను పరుల కిచ్చినను భర్త ప్రతి కూలుఁడయి నాఁటినుండియు ద్వేషించుననియు దానిమహిమలు చెప్పి యొకసిద్ధుఁ డారుమాలును మాతల్లి కిచ్చెను. అదియామె బ్రతికి యున్నంతకాలమును ప్రాణపదముగా దాఁచుకొని తనయవసానకాల మునందు నాచేతికిచ్చి పెండ్లిసమయమునందు నాభార్య కిమ్మని చెప్పిపోయెను. ఆమె చెప్పినట్టుగా దానిని నేను నీకిచ్చినాను. అనాద రముచేసి నీవది పరులపాలు చేసినావు" అని పలికెను. ఆమాటల

కామె భయపడి తెల్లపోయి "దానిప్రభావ మట్టి దని నేనెఱుఁగను" అని యూరకుండెను. "దానిమహిమ లనిర్వచనీయములు. నీ వది తప్పక తీసికొని రావలెను." అని యతఁడు మరల నిర్బంధపఱుపఁగా నప్పు డామెరుమాలునుమాత్రమే కాక దానిమూలమున భర్తయొక్క యనురాగమునుకూడఁ బోఁగొట్టుకొనవలసివచ్చునేమో యని భీతిచేత వడఁకుచు నోట మాటరాక నిలువఁబడెను. అప్పు డతఁడు లేచి యేదోసాహసకార్యమునుచేయఁబోయినట్లుగా నలువంకలు చూచుచు తత్క్షణ మారుమాలు తెచ్చి కన బఱుపవలసినదని బిగ్గరగా కేక వేసెను. రుమా లెక్కడను కనఁబడకపోవుటచేత నేమి చేయుటకును తోఁచనిదయి నిరపరాధిని యైనయా కాంతాశిరోమణి పరియాచకమునకయి భర్తతనమీఁద లేనికోపమును వహించినాఁడేమో యని భ్రమపడి, "ప్రాణేశ్వరా! మీమనసు నాకిప్పుడు తెలిసినది. మిత్రపాలునికి శీఘ్రముగా పని యియ్యవలసినదని నేను మిమ్ము నిర్బంధపఱతునని నానిర్బంధమునుతప్పించుకొనుట కయి మీరిట్లు మనసులో లేనికోపమును కైకొఁజూపుచున్నారు" అని పలికి యాతని గుణములను కొంత శ్లాఘించెను. అంతట దుష్టబుద్ధి చెప్పినదానికి పద్మినియొక్క వర్తనము సరిపోఁగా నతఁడచ్చట సహించినిలువలేక చివాలున గదిలోనుండి లేచిపోయెను. అందుమీఁదట తనభర్త కేదో తనమీఁద ననుమానము పుట్టినదని పద్మినికప్పుడు మనస్సులో సందేహము కలిగెను.

అతని కట్టియనుమానము కలుగుటకు కారణమును తానేమి కలిగించితినాయని కొంతసేపు చింతించి దేనిని కనుఁగొనలేక నిష్కారణముగా భర్తయందే లేనిదోషము నారోపించితినేమోయని తన్ను తానే నిందించుకొని, మధురాపురమునుండి యేదో యశుభవార్త వచ్చినందువలననో రాజకార్యములలో నేదో తొందర వచ్చినందు

వలననో యాతని మనస్సు కొంచెము కలఁగియుండునని తలఁచికొని యామె మనస్సునఁ జింతించి యాలోచన చేసికొనెను. అయినను మనస్సంతటిలో శాంతిపొంది స్వస్థపడనందున పరిపరివిధముల నాలోచించి, "సర్వ కాల సర్వావస్థలయందు నేకరీతిగా మనస్సు నుంచుకొనుటకు పురుషులు దేవతలుగారు పెండ్లికి ముందు భార్యయందుండెడి యనురాగము మగవారికి వారిమీఁద పెండ్లియైనతరువాత నుండదు." అని యింతలో మరల మనస్సు సూర్చుకొని "అయ్యో! భర్తయందు లేనిపాపములు కట్టుచున్నాను గదా! ఆయన స్నేహదయావిహీనునిగా భావించుటచేత నేనే నిందార్హురాలను' అని యామె నొచ్చుకొనఁ జొచ్చెను.

అటుతరువాత ప్రభాకరుఁడు భార్యను కలిసికొన్నప్పుడతఁడు తనకు ద్రోహము తలఁచి యన్యునిమీఁద మనసు నిలిపితివని పద్మినిని స్పష్టముగానే దూషించెను గాని యాపురుషుఁ డెవరో పేరును మాత్రము చెప్పినవాఁడు కాఁడు. ఆమాట చెవిని బడఁగానే యామె విలువెల్లను చెమర్ప నోటనూటరాక నిశ్చేష్టితురాలయి వితాకుపడి చిత్రప్రతిమవలె నయ్యెను. అతఁడును పెద్దపెట్టున నేడ్వఁజొచ్చెను. మగనిరోదనము విని యామె కొంత తెలివి తెచ్చుకొని "అయ్యో! నాపాలిటి కిది మహాదుర్దినము. ఇట్లు మీరేల దుఃఖించెదరు?" అని పలికెను. "బీదతనము, రోగము, తిరస్కారము మొదలయిన సమస్త కష్టములను నేను ధైర్యముతో సహింపఁగలిగితిని గాని యిప్పుడు నాభార్య చేసినద్రోహము నన్ను ధైర్యహీనునిగాఁ జేసి నాహృదయమును పగిల్చివేసినది. నీ విప్పుడు నాపాలిటికి పయికి సురూపమును సువాసనయుఁగలిగి తాఁకిన శిరోవేదనము కలిగించెడువిషలత వయినావు. నాపాలిటి కాలసర్పమవయిన నీవీభూమిమీఁద జన్మింపకుండిన

పక్షమున నంత మేలుగ నుండును?'' అని యతఁ డామెను విడిచి లేచి పోయెను. అతఁడు లేచిపోయినతరువాతఁ గొంతసేపు పభాగ్యురాలయిన యాచిన్నది యేమిచేయుటకును తోఁచని దయి వ్యాకులపడుచు నిశ్చేష్టకముగా భర్త తనయం దనుమాన పడినందున కద్భుతపడి యింతలో మనోవ్యాకులతచేత కన్నులు మూఁతపడ నారంభింపఁగా తనపరిచారికను పిలిచి గదిలో పక్క వేయుమని చెప్పి, పెద్దలు తమబిడ్డలక్షేమమును గోరి వారిని శిక్షించునట్లే భర్త తన మేలుకొఱకే తనమీఁద కోపపడెనని తలఁచుచు గదిలోనికిఁబోయి భర్తయొక్క రాకను ప్రతీక్షించుచు మంచముమీఁద పరుండి యామె నిద్రపోయెను. ఆచిన్నది వయస్సుచేత పెద్దదేయయినను నిర్దోషిత్వముచేత నిజముగా పసిబిడ్డయే యగుటకు సందేహములేదు.

ఆమె మనోవైకల్యముచేత మేను మఱచి యలసి నిద్రపోయిన తరువాత ప్రభాకరుఁడు తన భార్యప్రాణములు తీయవలె నన్నపాప చింతతో దృఢనిశ్చయుఁడయి గదిలో ప్రవేశించెను. కాని యతఁడు పాన్పుచేరి సుఖనిద్ర పొందియున్న భార్యయొక్క మొగమును చూచి నప్పుడు పుష్పకోమలమయిన యామెసుందరకాయమును తన బాకుతో పొడిచి గాయపఱుప చేతులాడక, కొంతసేపు త్రొక్కటపడి, జారత్వశంక యాతనిగుండెను రాయిచేయఁగా పాపనిశ్చయుఁ డయి కడసారి యొక్కముద్దు పెట్టుకొనెద నని యామె చెక్కులు ముద్దుగొని చిరకాల స్నేహము చేసిన దోషముచేత మరల జాలిగుండె గలవాఁ డయి కన్నులనీరు జాలువాఱ పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. ఆయేడుపుతోను ముద్దుతోను పద్మిని మేలుకొని ప్రాణనాథుని మొగమువంకఁ జూడఁగా నతఁడామెను కన్నులెఱ్ఱచేసి చూచి పండ్లు పటపటఁ గొఱికెను. ఆచూపపాయకర మని యెఱిఁగి భయపడి యాయుత్తమాంగన తత్తరపడు

చుండఁగా, ఈశ్వరునిప్రార్థించి చావునకు సంసిద్ధురాల వయి యుండ వలసినదని యతఁడు భార్య కాజ్ఞాపించెను. ఏదోషము నెఱుఁగని యాయిల్లాలు కరుణింపవలసిన దని వేఁడుచు తనదోష మేమో తెలుప వలసిన దని భర్తన్ను ప్రార్థించెను. అంతట నతఁడు మిత్రపాలునిపేరు చెప్పి రుమాలు నతని కిచ్చినవార్త యెకరువుపెట్టి తననిర్దోషిత్వమును తెల్లముచేయుటకయి యామె యేమో పలుకఁబోవుచుండఁగా, ఆమాటలను విననోల్లక దురాగ్రహావేశముచేత నుచితానుచితవివేకము చెడినవాఁడయి యామెకంఠము రెండుచేతులతోను గట్టిగా పట్టుకొని నొడపిసికి చంపెను.

ఆనిమిషమునందే గాయమునుండి నెత్తురు కారుచుండఁగా మిత్రపాలుఁడు లోపలికి పరుగెత్తివచ్చెను. అతనినిపొడిచి చంపుటకయి దుష్టబుద్ధి తనసేవకుని నొక్కని నియమింపఁగా వాఁడాతని గాయపఱిచినను చంపుటకు శక్తుఁడు కాకపోయినందున తనదుర్నయము బయలఁబడునన్నభీతిచేత వానిని దుష్టబుద్ధి చంపివేసెను. ఘాతుకుఁడయినయాసేవకుఁడు మిత్రపాలుని పొడిచి పరుగెత్తుచుండఁగా తొందరలో కొన్నికాగితములు వానిబట్టలలోనుండి జాఱి పడిపోయెను. అట్లు పడిపోయినయుత్తరములను చదివిచూడఁగా దుష్టబుద్ధియే దోషి యగుటయు మిత్రపాలుఁడేపాపము నెఱుఁగని నిరపరాధి యగుటయు సందేహలేశ మయినను లేకుండునట్లు బట్టబయలయ్యెను; అప్పుడు ప్రభాకరునికి క్షమార్పణము చేయుటకొఱకును తన్ను చంపుమని దుష్టబుద్ధిని ప్రేరేపించుటకు తానేమి యపరాధము చేసెనో యడిగి తెలిసికొనుటకొఱకు మిత్రపాలుఁడక్కడకువచ్చెను. ఆయుత్తరములు బయలఁబడినవార్తప్రభాకరుని హృదయమునకు శూలమువలెనాటి దుర్భరవేదనను గలిగింపఁ జొచ్చెను.

అప్పు డతనిదృష్టికి తనభార్య యమమాత్రమునుద్రోహచింత యెఱుంగక పరమపతివ్రత యగుటయు తానే క్రూరచిత్తుఁడయిన స్త్రీహత్యాపాతకుఁడగుటయు స్పష్టముగా కానఁబడెను. అట్లు స్వదోష దర్శనము వలనవయిన దురంతసంతాపముచేత నాతనికి ప్రాణధారణము మహాభారమయినందున భార్యనుపొడువవలెనని తెచ్చుకొన్న బాకుతో తాను పొడుచుకొని చచ్చిపడియున్న భార్యమీఁద పడి మందభాగ్యుఁడయిన యతఁడు ప్రాణములు విడిచెను.

ఆదంపతుల మరణమును విన్నప్పుడాద్వీపములోనివారందఱును తమ కుటుంబములోనివారు మృతులయినట్లు దుఃఖించి, వారి గుణసంపదను సహస్రముఖముల ఘోషించుచు, వారలమృతికి కారకుఁడయిన దుష్టబుద్ధినిపట్టి యధికారులకొప్పగించి యతనిని చిత్రవధ చేయుఁడని వేఁడుకొనిరి. అధికారులును క్రూరకిరాతుఁడయిన యాదుష్టబుద్ధి కర్హమయిన మరణదండనము విధించి,. తమ సేనాధిపతి పరలోకగతుఁ డయినదుర్వార్తను దుష్టబుద్ధిశిరశ్ఛేదము చేయించిన వార్తను పాండ్యరాజునకు లేఖవ్రాసి మధురాపురమునకుఁ బంపిరి. దుష్టుల కుతంత్రములను నమ్మి యనాలోచితముగా చేయుసాహసిక కార్యములవలన నిట్టియనర్థములు ప్రాప్తము లగునని తెలిసికొని యెల్లవారును చింతిల్లిరి.

మాలతీమధుకరము

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు

పురుషులు

౧. ప్రతాపరుద్రుఁడు—రుద్రవరపువారి కుటుంబమునకు పెద్ద; మాలతికి తండ్రి.

౨. మధుకరుఁడు—గణపతిదేవుని కుమారుఁడు; మాలతి భర్త.

౩. మిత్రవిందుఁడు—మధుకరుని మిత్రుఁడగు రాజపుత్రుఁడు.

౪. కామపాలుఁడు—మధుకరుని చెలికాఁడగు రాచకొమారుఁడు.

౫. భీమవిక్రముఁడు—రుద్రవరపువారి కుటుంబములోఁ జేరిన రాజకుమారుఁడు.

౬. గణపతిదేవుఁడు—గణపవరపువారి కుటుంబమునకు పెద్ద; మధుకరుని తండ్రి.

౭. శంకరవర్మ—మాలతిని వివాహమాడఁదలఁచిన రాజకుమారుఁడు.

౮. బసవనారాధ్యుఁడు—మాలతికిని మధుకరునికిని రహస్యముగా వివాహము చేసిన యాచార్యుఁడు.

స్త్రీలు

౧. మాలతి—ప్రతాపరుద్రుని కూఁతురు, మధుకరుని భార్య.

౨. రతిసుందరి—మధుకరుఁడు మొదట కామించిన యువతి.

మాలతీమధుకరము

కాశికాపురమునందు రుద్రవరపువా రనియు గణపవరపు వా రనియు మహాధనికులయి శైవమతస్థులయిన రెండు క్షత్రియ కుటుంబములవారు గలరు. ఈరెండుకుటుంబములవారికిని చిరకాలమునుండి కుటుంబకలహమొకటి యుండెను. అది యంతకంతకు ముదిరినందున నుభయకుటుంబములవారును పరస్పర ద్వేషమును వహించి యాకస్మికముగా వీధిలోఁ గనఁబడినప్పుడు సహితము తిట్టుకొనుచు నొండొరులతోఁ బోరాడుచుండుటయే కాక యొకకుటుంబములోని వారిసేవకుఁ డింకొకకుటుంబములోని వారిసేవకునితో సమావేశమయి నప్పుడు వాండ్రును గర్భశత్రువులవలె కయ్యము లాడుచుందురు. ఈకయ్యములవలన తఱుచుగా నడివీధులలో సహిత మల్లరులుజరుగుచుండును.

ఇట్లుండఁగా రుద్రవరపువారియింట నొక మహేశ్వరవ్రతము తటస్థించినందున గృహయజమానుఁడయినవృద్ధప్రతాపరుద్రుఁడొక్క గణపవరపువారినిదక్క గ్రామములోని స్వజాతివారిని పిన్న పెద్దల నందఱిని విందుకు పిలువఁగా, ఆసమారాధనమునకు క్షత్రియశ్రేష్ఠులందఱును వచ్చిరి. రుద్రవరపువారియింట జరగిన యీయుత్సవమునకు గణపవరపువారికుటుంబమునకు పెద్దయైన గణపతిదేవునికుమారుఁడగు మధుకరునికి ప్రేమాస్పదురాలయిన రతిసుందరియను మహారూపవతియగు రాజకన్యకూడ వచ్చెను. ఆరాత్రి యావేడుకసమయమునం దాయింట మొగముచూపుట గణపవరపువారివంశమునఁబుట్టిన వాని కెవ్వనికయినను ప్రాణాపాయకరమైనను మధుకరుని ప్రియసఖుఁ

డయిన మిత్రవిందుఁడతనిని ప్రియురా లయినరతిసుందరిని సావకాశముగా నచ్చటచూడవచ్చునని బోధించి, అక్కడకుఁ బోయినపక్షమునఁ దానింతవఱకును రాజహంసయని భ్రమించుచున్న సుందరిని కాకినిగాఁ జేయఁజాలిన నిరుపమాన రూపవతులను నేత్రోత్సవముగా దర్శింపవచ్చునని చెప్పి మారువేషముతో నచ్చటికిఁ బోవునట్లు ప్రోత్సాహపఱిచెను. తనహృదయేశ్వరికంటెను లోకములో చక్కని వారుందురన్నవిషయములో మిత్రవాక్యమునం దంతగా విశ్వాసము లేనివాఁడయినను, రతిసుందరియందుఁగల ప్రేమాతిశయము చేత మధుకరుఁ డారాత్రి యాయుత్సవగృహమునకుఁ బోవ నిశ్చయించుకొనెను. మధుకరునకు రతిసుందరిమీఁదఁగల యనురాగ మవ్యాజమయినది; అతఁ డాకన్యమీఁది మోహాతిశయముచేత నిష్టపదార్థానుభవము సహితము మానివేసి కంటిమీఁద ఱెప్పవాల్పక రాత్రులు స్వప్నములో సహిత మామెనే పలవరించుచుండును. అయినను రతిసుందరిమాత్ర మతనియందు మోహములేనిదయి యాతని దీనవాక్యములు పెడచెవిని బెట్టి యాతనిప్రార్థన నంగీకరింపకుండెను. మిత్రవిందుఁడు తనచెలికాని తలకెక్కిన వలపునెట్టిని నాఁటిరాత్రి విందుకువచ్చిన యసమానలావణ్యవతు లయిన రాజయువతులముఖచంద్రదర్శనలాభముచేత మాన్పవలెనని తలఁచుకొనెను. భోజనములయిన తరువాత గంధతాంబూలాదులిచ్చుచున్న సమయమునందు మధుకరుఁడు తన మిత్రులయిన మిత్రవిందునితోను కామపాలునితోను గలిసి యచ్చటికిఁబోయి రాజబృందములోఁ గూరుచుండెను. వృద్ధుఁ డయిన ప్రతాపరుద్రుఁడు తక్కిన వారితోడఁగూడ వారిని సహితము గౌరవించి యతిథిసత్కారము చేసెను. తాంబూలాది సత్కారము లన్నియుముగిసిన తరువాత నుల్లాస పురుషుఁడయిన

యాగృహాయజమానుఁడు క్షత్రియులలో నాకాలమునందుఁగల దేశా చారమునుబట్టి వివాహములుకాని రాజకుమారులును రాజకుమారి కలును గలిసి నృత్యవినోదము జరుపవలసినదనికోరెను. పెద్దవాని మాట తీసివేయక యచ్చటికన్యలును బ్రహ్మచారులును గలిసి నృత్య మునకారంభించిరి. అప్పు డచ్చట నృత్యము చేయుచున్న సుందరీమణు లలో నొకలావణ్యవతీరత్నము సభాభవనమునందు దేదీప్యమానముగా వెలుఁగుచున్న దీపపుంజమునకెల్ల నూతనకాంతిని కలిగించుచున్నట్లు రాత్రియం దసమానప్రభాభాసమానముగా ప్రజ్వరిల్లుచున్నజ్యోతిర్లత యనునట్లును దృష్టిని మిఱుమిట్లుగొలుపుచు మధుకరునికి నేత్రోత్స వము చేయఁగా నతఁడు తనలో "మానవనేత్రముల కపూర్వపర్వ మొనర్చుచు భూలోకమునం దదృష్టశ్రుతపూర్వవిలాసవతిగాఁ గనఁ బడుచున్న సౌందర్యరాశియైన యీసుందరీమణియొక్కముఖచంద్ర బింబము చక్కనిచుక్క లనఁదగిన యీకాంతామణులమోముఁ దమ్ములెల్ల వెలవెలఁబాఱునట్లు చేయుచు బకబృందములోని హంసము వలె వీరిలో మెలఁగుచు నందఱిని మించుచున్నది!" అనుకొనుచు నాశ్చర్యపడఁజొచ్చెను. అప్పు డక్కడ నున్నప్రతాపరుద్రుని తమ్ముని కొమారుఁడయిన భీమవిక్రముఁ డాతనికంఠస్వరము నానవాలుపట్టి దగ్గఱవచ్చి మొగమువంకఁజూచెను. ఈభీమవిక్రముఁడాగ్రహస్వభావుఁ డగుటచేత శత్రుకోటిలోనివాఁడుగా పరిగణింపఁబడుచున్న మధు కరుఁడు తమయింటికి వచ్చుటచూచి సహింపలేక, "ఇటువంటిమహో త్సవసమయమునందు పరమపవిత్రమయిన మాగృహమునుదొంగవలెఁ జొచ్చి యీపాపాత్ముఁ డపవిత్రము చేయుచున్నాఁడు" అని కేకలు వేయుచు, మధుకరునిఁ గొట్టఁబోయెను. ఈలోపల వృద్ధుఁ డయిన ప్రతాపరుద్రుఁడు వచ్చి యడ్డుపడియుండనిపక్షమునదురాగ్రహవ్యగ్రుఁ

డయియున్న యాభీమవిక్రముఁ డాతనిప్రాణములు గొని పాపము కట్టు కొని యుండునుగాని, యుక్తసమయమున నావృద్ధగృహస్థుఁ డడ్డు వొచ్చి భీమవిక్రముని వారించి మధుకరుని కేమియునపాయముకలుగ కుండఁ జేసి యాతని నావలికిఁ బంపివేసెను. అటువంటి సంతోషసమయమునందు తనయింట దుష్టకృత్య మొకటి జరగుట మంగళప్రదము కాదని భావించినవాఁ డగుటచేతను, గ్రామమునం దెల్లవారును నేక గ్రీవముగా మధుకరుని గుణసంపదను వేయినోళ్ళ శ్లాఘించుచుండఁగా నిత్యమును వినుచుండుటనుబట్టి యట్టియుత్తమబాలుని కాపత్తు సంభవించుట యిష్టములేనివాఁ డగుటచేతను, ప్రతాపరుద్రుఁ డాపదుచు వానిసాహసకృత్యమును మాన్పెను. అయినను భీమవిక్రముఁడు మాత్రము తానప్పటికి కొంతశాంతసంరంభుఁడయ్యెను మనస్సులోని రోషావేశమును విడువక, "యింకొకసారి యీదుష్టుఁడు వీధిలో నాకంటఁ బడినప్పుడు వీనికండగర్వ మడంచి యనాహూతముగా శునకమువలె మాయిల్లుచొచ్చిన పాపఫల మనుభవించునట్లు చేసెదను" అని శపథములు పలుకుచు నాక్రోశించుచు నావలికిఁ బోయెను.

నాఁటిరాత్రి నృత్యోత్సవ మయినతరువాత మధుకరుఁడు లేచి యుండి యాసుందరీతిలక మొంటిగా మందమందగమనముతో లోనికిఁ బోవుచు నెవ్వరినో యెదురుచూచుచు నిలుచున్న సమయమునందు తడఁబాటుగల చరణములతో మెల్లమెల్లఁగా భయపడుచు నడిచి మార్గములో మధుకరుఁ డామెను తారసించి, మహాసాహసముతో నామెహస్తగ్రహణముచేసి, 'ఓభాగ్యదేవతా! నేను నీకు పరమభక్తుడను. నీదివ్యసుందరవిగ్రహము నాకరస్పర్శనముచేత మైలపడెనని నీవు భావించిన పక్షమున, పాపపరిహారార్థముగా దాసుఁడనైన నేనుమనః పూర్వకమైన సంపూర్ణప్రేమతో నీకరకమలము ముద్దుగొని పాప

విముక్తుఁడ నయి నీయనుగ్రహమువలన పావనుఁడ నయ్యెదను.'' అని మృదుమధురస్వరముతో దీనముగా పలికెను, "ఓభక్తాగ్రగణ్యుఁడా! నీవర్తనము చూడఁగా నీవు నాయెడల నవ్యాజప్రేమమును సంపూర్ణ విశ్వాసమును కలవాఁడవుగాఁ గనఁబడుచున్నావు. దేవతలకును హస్తములున్నవి; భక్తులు వానిని తాఁకవచ్చునుగాని ముద్దుపెట్టుకొనరాదు.'' అని యాకన్యారత్న ముత్తరమిచ్చెను. "దేవతలకు వలెనే భక్తులకును పెదవులు లేవా?'' అని మధుకరుఁడు ప్రశ్న వేసెను. 'ఉన్నను వా రాపెదవులను దేవతాప్రార్థనమునం దుపయోగించవలెను.' అని యామె యుత్తరము చెప్పెను. "అట్లయినపక్షమున, నాపాలిటి యోదేవతాతిలకమా! ఇదె నిన్ను నేనుప్రార్థించుచున్నాను. నాప్రార్థన మంగీకరించి యభీష్టవరప్రదానముచేసి యీ భక్తునిప్రాణరక్షణము చేయుము'' అని మధుకరుఁడు వేఁడుచుండెను. అతఁడీప్రకారముగా లోనియనురాగమును తేటపఱుచుమాటలను చుండఁగా నింతలో తల్లి వచ్చి యాచిన్నదానిని లోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. ఆచిన్నది తనదృష్టిపథము దాఁటియగోచరయయినతరువాత నతఁ డాయువతీమణి యెవ్వరని పరివారము నడిగి, మదనునిసమ్మోహనమంత్రాధిదేవతలవలెఁ దన హృదయము నపహరించి యవశము చేసిన యాకాంతామతల్లి గణపవరపువారివంశమునకంతకు గర్భశత్రువుగా నెంచఁబడుచున్న ప్రతాపరుద్రుని ముద్దులకూఁతురగు మాలతి యని తెలిసికొనెను. తనశత్రువుయొక్క పుత్రికమీఁద తనమనస్సు తగిలిన దన్నపిడుగువంటి యాదుర్వార్తవలన నాతనిమనస్సు సంక్షోభపడెనుగాని యాతని మనస్సులోని యనురాగమునుమాత్ర మావగింజంతయు తగ్గినదికాదు. దర్శనమాత్రముచేత మధుకరునికి మాలతి మీఁద ననురాగాతిశయమెట్లుకలిగినదో యట్లేమాలతికిని ప్రథమ

దర్శనమాత్రయచేతనే మధుకరునిమీఁద ననివార్యమైన దృఢానురాగము కలిగెను. తనమనస్సు నల్లాకర్షించిన సుందరపురుషుఁడు తన పుట్టినింటివారికి పగవారయిన గణపవరపువారి వంశపువాఁడయిన మధుకరుఁడని తన పరివారమువలన నెఱుఁగుట చేత, మాలతియు కలఁగఁబాఱిన మనస్సుతో మిక్కిలి పరితాపపడుచు నాఁటికి కన్నులకు నిద్రరాక వేఁగుచుండెను. ఆమె యట్లు వ్యాకులహృదయయయి మేడమీఁది గదిలోనికిఁబోయి తనజననదోషమునుబట్టి ద్వేషింపవలసినవానినే నిర్వ్యాజానురాగముతో తనమన స్సభిలషించి మరలకుండుట యీశ్వరఘటనముకదాయని తలపోయుచు, గవాక్షము తెఱచి తోఁటవంకఁజూచుచు చల్లగాలికి నిలువబడెను.

అప్పటికిరాత్రి రెండుయామములయినందున మధుకరుఁడు తన మిత్రులతోఁగూడ బైలుదేఱెనుగాని తనహృదయమును విడిచిపెట్టి వచ్చినగృహమునువిడిచి దూరము పోలేక వీథిలో కొన్ని యడుగులు నడిచిన తరువాత నాకస్మికముగా మనమిత్రుల నేమఱించి మాలతి మేడకు వెనుక నున్నతోఁటలోనికి చిన్నగోడమీఁదుఁగా దుమికి యదృశ్యుఁడయ్యెను. అతఁ డక్కడ తన నూతనప్రియురాలిని తలఁచుకొని చింతించుచు, కొంతసేపటికి తలయెత్తిచూచునప్పటికి మీఁదుగా గవాక్షములోనుండి తూర్పుకొండమీఁద నుదయించుచున్న బాలార్కబింబమువలె సంపూర్ణకాంతితో మాలతియొక్క ముఖబింబ మాతనిదృష్టికి గోచరమయ్యెను; అతిశయకళాపరిపూర్ణమైన మాలతి యొక్క ముఖబింబమునుజూచి సిగ్గుపడి తలఁదాచుకొనుటకు పాఱి పోవుచున్నాఁడేమో యనునట్లు కళావిహీనుఁడయి చంద్రుఁ డాసమయమునందు పశ్చిమమున నస్తమించుచుండెను. చెక్కిట చెయ్యి చేర్చుకొని యామె నిలువఁబడియుండగాఁ జూచి యతఁడప్పుడు తన

కామె ప్రేలిముద్దుగా నగరమయిన సయి జన్మించెడుభాగ్యములభించిన పక్షమున తానామె మెఱుంగు చెక్కులను చుంబించి ధన్యుఁడనగుదును గదాయని తన మందభాగ్యతకు నగుచుచు నిట్టూర్పులు విడుచుచుండెను. ఆసమయమునందు తానొంటిగా నున్నాననుకొని యాచిన్నది మిన్నుచూచి "హా! దైవమా" యని యొక వేఁడి నిట్టూర్పు పుచ్చెను. ఆమె కంఠమునుండి వెలువడిన హృదయరంజకమయిన మృదుమధుర స్వరము చెవినిబడఁగానే యతఁడు దేహము పులకింప సంతోషపరవశుఁడయి తన శ్రవణములకు సంగీతముకంటెను శ్రావ్యతరముగా నున్న యావాగమృతపానము నింకను జేయవలెనన్న యుత్కంఠతో "సౌభాగ్య దేవతా! ఇంకొకసారి తేనెకన్నను మధురముగానున్న నీవాగమృతధారను చిలికి యాఁకలికొనియున్న నావీనులకువిందు చేయుము. నీవాకాశమునుండి మేఘములలోని మెఱుపుదీఁగవలె తళుకుతళుక్కున వెలుఁగుచు నిజముగానే నాదృష్టికి భూమిని పవిత్రముచేయ నవతరించిన దేవకాకన్యవుగానే కనఁబడుచున్నావు" అని హీనస్వరముతో నామెకు వినఁబడకుండఁపలికెను. ఆమెయు తనమాటలన్నియు విను చున్నారని లేశమైన నెఱుఁగని దయి, ఆరాత్రి కామదేవుఁడు తన హృదయములో రవులుకొలిపి ప్రజ్వరిల్లఁ జేసిన కామాగ్ని యుద్రేకించి పూర్ణముగా వెలుఁగుచుండఁగా తన హృదయము నపహరించి స్వవశము చేసికొన్న పురుషుఁడు తన్నుఁబాసిపోయె నన్న విశ్వాసముతో "ఓమధుకరా! ఓమధుకరా!" అని పిలిచి "నీవు మధుకరుఁడ వేల నైతివి? నానిమిత్తమయి నీవా పేరు మార్చుకొని మఱియొక వంశమువాఁడవుకమ్ము. నీవాపని చేయలేకపోతివా నీవు నాయెడల బద్ధానురాగము కలవాఁడవుకమ్ము; నేనే నాపేరుమార్చుకొని నేను రుద్రవరవువారి చిన్నదానిని కాకుండెదను." అని కామోన్మత్తయై పలి

కెను. ఇట్లాశగలుగ పలుకుటవలన మధుకరుఁడు మహోత్సాహము గలవాఁడయి మాఱుపలుకఁ దలఁచెనుగాని కర్ణరసాయనముగానున్న యామె మధురవాక్యములవలన తనివి తీఱక యింకను వినవలెనన్న యాశ గలవాఁడయి యూరకుండెను. మాలతియు మరల వెనుకటి ధోరణినే వలపు తేటపడు పలుకులు పలుకుచు గణపవరపువారియింట బుట్టి మధుకరనామమును ధరించినందున కాంతని నిందించుచు, అతఁడా పేరు తీసివేసి వేఱొకపేరు పెట్టుకొన్న బాగుండునని వెడ కోరికలు కోరుచు పుట్టుకతో లేక నడుమవచ్చిన యాపేరొక్కటి లేకపోయిన పక్షమున తా నాతనిధనము నగుదునుగదా యని యుస్సురనుచు, కామోద్రేకముచేత పలువిధములఁ దనలోఁదానుప్రలపింపఁజొచ్చెను. ఈకడపటిమాట యమృతపాతమువలె చెవిసోఁకఁగానే యతఁడు మనసుపట్టలేక, తనలో తాననుకొన్నట్లుగాక యామాటలన్నియు తన్నుద్దేశించియే పలికినట్లు భావించుకొని, యుచ్చైఃస్వరముతో "ఓప్రాణేశ్వరీ! హృదయవల్లభాయని కాని నీయిష్టమువచ్చిన మఱియొక పేరుతోఁగాని నన్ను పిలువుము. ఇప్పటిపేరు నీకు రుచింపని పక్షమున, నేను నేఁటినుండి మధుకరుఁడనుకాను" అని పలికెను. క్రిందితోఁటలోనుండి యెవ్వనిదో పురుషుని కంఠస్వరము చెవిని బడఁగానే యులికిపడి మాలతి భయోత్కంపయయి, అర్ధరాత్రమప్పుడు పరులెవ్వరో చీఁకటిలో పొంచుండి తనగుట్టును తెలిసికొనిరని కొంతసేపు త్రొక్కటపడెనుగాని యింతలో నతఁడు మరల మాటాడనారంభింపఁగా గానరసమువలె నాహ్లాదకరముగా చెవులుసోఁకుచున్న పలుకులు పదియైనను పూర్ణముగా నాతనినోటినుండి వెలువడకమునుపే యతఁడు మధుకరుఁడని తెలిసికొని స్వక్షేమమును జూచుకొనక తోఁటగోడదుమికి యపాయకరమయిన సాహసకార్యము చేసినందున

కాతని మందలించి, నాదాయాదులెవ్వరయిన నిన్నిక్కడఁజూఁచి
స్థించినపక్షమున గణపవరపువంశసంజాతుఁడ వగుటచేత నీప్రాణ
మీఁదికి వచ్చునుగదాయని విచారపడెను. "ఓప్రాణేశ్వరీ! అట
వారి యిరువంశ్రయొక్క యసంఖ్యములైనవాఁడితూపులలోకం
నీయొక్కదానియొక్క రెండువేఁడిచూపులలో నాకెక్కువయు
మున్నది. నీవొక్కదానవు నన్ను చల్లనిచూపునఁ జూచితివా,
దటి వైరమును నేను లక్ష్యముచేయను. నీకటాక్షవీక్షణప్రసా
లభింపకపోవుటచేత దుర్భరముగా తోఁచెడు నాబ్రతుకు దీర్ఘవ
కంటె వారిద్వేషముచేత హ్రస్వమగుటయే మంచిది." అని య
పలికెను. "ఈస్థలమునకు నీవెట్లువచ్చితివి? నీకు దారిచూపినవారెవ
అని మాలతి యడిగెను. "నా కిక్కడకు దారిచూపినవాఁడు
దేవుఁడు. నేను కర్ణధారకృత్యము నెఱుఁగనివాఁడ నయినను
సముద్రాంతమంత దూరముననుండి దటస్థించినను నేను నీ
యమూల్యపదార్థ సంపాదననిమిత్త మోడనడుపుకొనుచు
సముద్రమును దాటుటకును సాహసించియుందును" అని మధు
సుత్తరము చెప్పెను. ఆమాటకెక్కడినుండియో క్రొత్తసిగ్గొకటి
యామెముఖమునాక్రమించి నిమిషకాలము చెక్కులయందు
పాటు కలిగించెను గాని చీఁకటియగుటచేత నాతనిదృష్టికి వ
మావింతసోయగము గోచరముకాలేదు. అప్పుడు తొందరపడి
మనస్సాతనికి తెలిపి చేలనైతినిగదాయని యామె మనస్సులో నొ
మైన యనుతాపము కలుగనారంభించెను. పనిమించినతరువాత
డేమి యాలోచించినను కార్యములేదు. ఒక్కసారి నోటినుండిజ
పిమ్మట తానన్నమాటలను మరలించుకోవలెనన్నను సాధ్యముక
రాజకన్యలలోఁగల యాచారానుసారముగా ప్రియున కొక్కం

మనసియ్యక తాను వేశ్యాపడు రాలయినట్లు నటించుచు, తనహృదయ ములో గాఢానురాగమున్నను తెలిపుచ్చక తాను సులభముగా లోఁ బడినచో విభుని మదికి చులుకన య్యెదనో యను భయమున ఏ స్త్రీ వెంత కష్టసాధ్యమయినదంతే యమూల్యమగు నన్న న్యాయమున నాతనినిష్ఫ లము చిక్కులు పెట్టవలెనన్నను, ఆశలఁ బెట్టి గాసిచేయుటకుఁగాని యాలస్య ము చేయుటకుఁగాని యిప్పు డవకాశము లేదు. తన నోటనుండి వచ్చిన మాటలను ప్రత్యక్షముగా చెవులార మధుకరుఁడు తానే వినెను; తా నెదుట నిలిచి ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నప్పుడు నీ మాటలను నిద్రయందు స్వప్నములో పలవరించుచున్నదని యతఁడు భ్రమింపఁ జాలఁడుగదా! ఈయాలోచనలన్నియుఁ జేసెను మాలతి మర్మము విడిచి నిష్కపటముగా తనమనస్సులోనున్నది యొప్పుకొని, వలపుగలిగినచో వినసొంపుగాని మాటయు శ్రావ్యమగుననుగాన "నాజీవితేశ్వరుఁడవైన యోమధుకరా!" అని పిలిచి, "నేనయత్నలభ్యురాలనయిన తప్పిద మునుబట్టి నన్ను చపలస్వభావురాలినిగా భావించెదవుసుమా! అది నిజమయినదోషమేయైన పక్షమున, ఆదోషము మనలనిద్దఱిని దైవ యోగముచేత నొక్కచోటఁ గూర్చి నాలో నే ననుకొన్న మాటలను నిన్ను విను నట్లుచేసిన యీ నిశాకాంతదిగాని నాది కాదు. మాగాచ కన్నియలలోఁగల యాచారమునుబట్టి యిప్పుడు నా వర్తన మొకవేళ నీదృష్టికి వివేకకార్యముగా కనఁబడకపోవచ్చినను పయికి వివేకమును నటించుచు హృదయములో లేని మాయవినయము లభినయించెడు సుందరులలో ననేకులకంటె నేనే యధికానురాగముగలదాన నని నా వర్తనమునుబట్టి ముందు తెలిసికోఁగలవు." అని పలికెను.

ఆమెకుఁగల యకృత్రిమానురాగము విషయ మయి యణు మాత్రమును తనమనస్సులో నేమూలను సందేహలేశ మయినను లే

దనియు తానిప్పుడు కని పెట్టిన నిష్కపట ప్రవర్తనముపలనఁ దనకామె మీఁద గౌరవాధిక్యమే కలిగినదికాని లాఘవచింత యావగింజంతయు కలుగలేదనియుఁ జెప్పి యతఁడేదో యొట్టుపెట్టుకొనఁబోవుచుండఁగా, ఆమె యాతని నొట్టుపెట్టుకోవల దని వారించెను. ఆమె కాతనియం దెంత దృఢానురాగము కలిగినను, నాఁటిరాత్రియే యొడఁబడిక చేసికొనుటమాత్ర మామెమనస్సున కంత సంతోషకరముగా లేదు. తొందరపడి వాగ్దానముచేయుట యనాలోచితముగాను, మహాసాహసిక కార్యముగాను, అత్యానస్త్రికముగాను, ఆమెబుద్ధికి స్ఫురించెను. అయినను మధుకరుఁడు తనమీఁద నామెకుఁగల ప్రేమాతిశయము మాఱునది కాదని శపథము పలుకవలసినదని ప్రార్థింపఁజొచ్చినందున, మాలతి యాతనిప్రార్థనను నిరాకరింపలేక తానతఁడు ప్రార్థింపక మునుపే తనమనస్సును స్పష్టముగా దెలిపితినని చెప్పి, తనప్రేమ సముద్రమువలె నపారమయినదగుటచే నాతనికి నూతనసంతోషమును కలిగించుటకయి తాను వెనుకనాడినమాటల నన్నిటిని త్రిప్పుకొని యనురాగరసమును తేటపఱిచెడి యామాటలనే యిప్పుడు మరల నుచ్చరించెదనని పలుకుచుండెను. ఇంతలో నెదురుగదిలో పరున్న దాది వచ్చి మాలతిని పిలిచి తెల్లవాఱుజాము కావచ్చుచున్నందున పోయి పరుండి నిద్రపొమ్మని చెప్పెను. మాలతి తనదాది కెదురుగాఁ బోయి యేదోమాట చెప్పి దానిని దానిగదిలోనికి సాగనంపి వేగిర పాటుతో మరలవచ్చి, రెండుమూడుమాటలతో నాతనిప్రేమ యకృత్రిమమయినదియు నాతనియుద్దేశము వివాహమును నయినపక్షమున వివాహముహూర్తనిశ్చయమునిమిత్తమయి రేపటిదిన మాతనియొద్ద కొకదూతను బంపెద ననియు, గాంధర్వవివాహమున నాతని చెట్టఁ బట్టిన తరువాత తానాతనికి పాదసేవకురాలయి తనధనదేహప్రాణ

ముల నాతని కర్పించి తనప్రాణేశ్వరుని వెంట ప్రపంచమంతయు తిరుగ వలసి వచ్చినను తిరిగెదననియు వేగముగా తనయభిమతమును దెలిపెను. మాలతి నిద్రపోక తనలో తానేదో మాటాడుకొనుచున్నట్లు కనిపెట్టి దాది యామె నింకను నిద్రపోలేదేమని పలుకరించి పిలువం బోచ్చెను; ఆమె యాతని నొకపట్టున విడిచిపోవుటకు మనసు గొలుపనిదయి చిత్తముట్టూతలూగ కామదేవునియుయ్యాలవలె తానును మంచమువద్దనుండి గవాక్షమువద్దకు గవాక్షమువద్దనుండి మంచము వద్దకును మరలమరలఁ దిరుగుచు నడుమ నొక్కొకపలుకు పలుకుచు ముందుకును వెనుకకును కొంతసేపు రాకపోకలు చేయుచుండెను. మధుకరుఁడును ప్రియురాలిని విడచిపెట్టలేక పరితపించుచుండెను. కాముకీకాముకులచెవులకు రాత్రివేళల నొండొరుల సంభాషణములు మంజులగానామృతరసప్రవాహములకన్నను మధురతరములయి హృదయరంజకముగా నుండునుగదా! అట్లయ్యును వా రిరువురును పరస్పర సుఖసంతోషములను గోరుచు తుద కొండొరుల నెడఁబాయవలసినవారయిరి.

వా ర ట్లెడఁబాయునప్పటికే తెల్లవాఱుజాము కావచ్చెను. మధుకరుని మనస్సంతయు రాత్రిజరిగినసమావేశమువిూఁదను మాలతి మీఁదను నున్నందున నింటికిఁబోయి పరుండుటకు మనసుగొల్పక పురోహితుఁడైన బసవనారాధ్యుని చూచుటకయి యతఁడు తిన్నగా మఠమునకు నడిచెను. భక్తాగ్రేసరుఁడైన యాబసవనారాధ్యుఁ డప్పటికే నిద్రలేచి స్కాందపురాణము పారాయణము చేసికొనుచుండెను. ఆసమయమునందు మధుకరుఁ డక్కడకుఁ బోయి యాతనిని పేరుపెట్టి పిలువఁగా మధుకరుఁ డంత వేకువజామున తనవద్దకువచ్చుటకాశ్చర్యపడి పడుచువాఁ డగుటచేత కామచింతచేత రాత్రియంతయునిద్రపట్టక

సంతాపించుచు తన్నేదో యాలోచన యనుగుటకయి వచ్చెనని యావృద్ధుం డనుకొనెను. ఆవృద్ధునియూహ కొంతవఱకు సత్యమే కాని యిప్పు డతనిప్రేమ కాస్పదమైనది బసవనారాధ్యుం డనుకొన్నట్లు రతిసుందరిమాత్రము కాదు. మధుకరుండు తనకు మాలతీమీందం గలిగినయనురాగాతిశయమును తేటపఱిచి యాదినముననే తమవివాహ కార్యమునకు తోడుపడవలయు నని ప్రార్థించినప్పు డావృద్ధాచార్యుండు తా నావఱకు కాతనిపక్షమున రతిసుందరినిమిత్తమయి కృషి చేసి యుండుటచేత రతిసుందరి తన్ను నిరాకరించుచున్నదని యతం డనేకపర్యాయములువచ్చి మొఱ్ఱపెట్టంగా వినుచున్నవాం డగుట చేతను నింతలోం గలిగినయీవింతమార్పున కత్యాశ్చర్యపడి "పడుచు వాండ్రవల పెప్పుడును కన్నులలో నుండునుగాని హృదయములో నుండదు." అని తలయూంచెను. అందుపైని మధుకరుండు "తన్ను కామింపనిదానిని కామించుట బుద్ధిహీనత యని సెలవిచ్చి రతిసుందరి మీందిమోహమును విడిచిపెట్టవలసిన దని యీవఱకే మీరు నన్ను మందలించియున్నారుకదా? ఇప్పు డీమాలతి తనమీంద నాకెంత యనురాగాధిక్యము కలిగియున్నదో నామీంద నంతయనురాగాధి క్యము కలదిగా నున్నది. కాంబట్టి కామతప్తులయి పరితపించుచున్న యీకాముకీకాముకుల నొక్కటిగాం జేర్చి మీరీపుణ్యము కట్టుకొనక తప్పదు." అని యాతనిని ప్రార్థించెను. అతండు చెప్పినహేతువునకు సమాధానపడి, మధుకరునకు మాలతితోడి వివాహమువలన చిరకాల మునుండి పరస్పరద్వేషమును వహించి గర్భశత్రువు లయి విడియున్న రుద్రవరపువారికుటుంబమును గణపవరపువారికుటుంబమును పూర్వ వైరమును మాని మిత్రు లయి యేకము కావచ్చునని మనస్సులో నాలోచించి తానుభయకుటుంబముల క్షేమమును గోరియున్నవాం

జగుటచేతను వారిలోవారికి పరస్పరవివాదములు పుట్టించినప్పుడు తా ననేకపర్యాయములు మధ్యవర్తిగా నుండి తగవులుతీర్చి వారి నేకముచేయుటకయి పలుమారులు కృషిచేసి విఫలమనోరథుండయి యున్నవాఁడగుటచేతను తా నీవిధముచేసినను మనోరథసిద్ధి పొందవచ్చునని యెంచి, కొంతవఱకు జాలిచేతను కొంతవఱకు మంచి వాఁడైనమధుకరునివంటి తీసివేయలేని మోహముచేతను వారి నిద్దఱిని వివాహబంధముచేత నొక్కటిగాఁ గూర్చుట కాచార్యుఁ డొప్పుకొనెను. అందుచేత నిప్పుడు మధుకరుండు ధన్యుఁ డయ్యెను. మాలతియు తానన్నమాటప్రకారముగా మఱునాఁటియుదయముననే యొకదూతను బంపి దానివలన స్వాదయవల్లభునియభిప్రాయ మెఱిఁగి నాఁటిరాత్రియే తిన్నఁగా బసవనారాన్యుఁ డున్నమఠమునకుఁ రాఁగా, ఈవధూవరులు చిరకాలము సౌఖ్య మనుభవించుచుండవలె ననియు నీవివాహసంబంధమువలనవియ్యాలవారు చిరకాలాగతమయిన కుటుంబ కలహములను విడిచి కలిసి సుఖింపవలయు ననియు నీశ్వరునిప్రార్థించి యావృద్ధుండు వారి కిరువురికిని తెనయింటు విస్పష్టముగా వివాహము జరపెను.

పెండ్లితంతు ముగియఁగానే మాలతి మహావేగముగా నింటికిఁ బోయి, ప్రొద్దుపోయినతరువాత వచ్చి గతరాత్రివలెనే తోఁటలోఁ గలిసికొనెద నని వాగ్దానముచేసిన భర్తయొక్కరాకను ప్రతీక్షించుచు మేడమీఁద నుండెను. ప్రియాగమనమును కాంక్షించి యెదురుచూచు చున్న యాకాల మెంతసేపటికిని జరగక మాలతిమనస్సునకు క్షణ మొకమహాయుగముగా తోఁచుచుండెను.

ఆదినముననే మధ్యాహ్నసమయమునందు మధుకరునిమిత్రు లయిన మిత్రవింద్రుఁడును కామపాలుఁడును పురవీథిలోఁ బోవు

చుండఁగా రుద్రవరపువారికుటుంబములోనివారు కొందఱు మహాగర్వి
ష్ఠుఁడైన భీమవిక్రముఁడు తమముందు నడువఁగా వారి కెదురుపడిరి.
ఆరాత్రి ప్రతాపరుద్రుని యింట జరిగినయుత్సవసమయమునందు మధు
కరుని కొట్టఁబోయినవాఁడు మహాకోపిష్ఠుఁడైనయాభీమవిక్రముఁడే.
అతఁడు కామపాలుని జూచి గణపవరపువారివంశములోనివాఁడైన
మధుకరునితో మైత్రి చేయుచున్నందునకై కొన్ని మోటుమాట
లాడెను. భీమవిక్రమునివలెనే కామపాలుఁడును వయసులోనుండి కండ
గర్వముగలకోపశీలుఁడయియుండున, వెనుకతీయక కొన్నికఠినోక్తులు
పలికి యాతనికి తగినట్టుగా నుత్తరము చెప్పెను. మిత్రవిందుఁడు నడుమ
వచ్చి మాటలు మించఁబోకుఁడని యుభయులను వారించుచున్నను
వారంతటితో నిలువక యొండొరుల మీఁది రోషముతో వాక్కలహ
మున కారంభించిరి. వీరిట్లు కలహమాడుచున్నసమయముననే మధు
కరుఁ డాత్రోవను బోవుట తటస్థించెను. అప్పుడు భీమవిక్రముఁడు
కామపాలుని విడిచి మధుకరునివంకఁ దిరిగి "ఓరి చండాలుఁడా!"
అని యవమానకరమైనపేరుతో నాతనిని పిలిచి తిట్టెను. మాలతికి
స్నేహితుఁడు యామె యాదరమునకు పాత్రుఁడై యున్నవాఁడను హేతు
వునుబట్టి మధుకరుఁడు సాధ్యమైనంతవఱకు భీమవిక్రమునితోడి జగడ
మును తప్పించుకొనుటకయి చూచెను. అంతేకాక తన మృదుస్వభావ
మునుబట్టి యీవఱకెన్నఁడును తానీకుటుంబకలహములలో ప్రవే
శించనివాఁడగుటచేతను మాలతితోడి సంబంధమునుబట్టి యిప్పుడు
రుద్రవరపువారన్న యిట్టిపేరు కోపము తెప్పించునది గాక ప్రేమను
పుట్టించునది యగుటచేతను మధుకరుఁడు "ప్రశాంతాత్ముఁడా!" అని
పిలిచి భీమవిక్రమునితో మంచిమాటలాడ నారంభించెను. గణపవరపు

ద్వేషించువాఁడగుటచేత భీమవిక్రముఁడాతని మాటలు గణన
సేయక కత్తి దూసికొని మీఁదికివచ్చి యుద్ధమునకు సిద్ధుఁడయ్యెను.
అప్పుడు కామపాలుని మిత్రుఁడు భీమవిక్రమునితో సంధిగోరుటకుఁ
గలరహస్యకారణమును దెలిసికోలేనివాఁడయి శత్రువు మీఁదికి వచ్చి
నప్పుడు సహనము వహించి యూరకుండుట యవమానకరమైన పౌరుష
హీనతగా భావించి తాను డీకొని తిట్టుచు ముందుకువచ్చి తనవెనుకటి
కలహమును మరల త్రివ్వి భీమవిక్రముని తనతో యుద్ధమునకు రమ్మని
పిలిచెను. మిత్రవిందుఁడును మధుకరుఁడును వలదని వారించుచున్నను
వారాగక యొండొరులను కలియఁబడి కత్తులతో నఱుకులాడఁగా
భీమవిక్రముని ఖడ్గఘాతముచేత కామపాలుఁడు నేలఁగూలి ప్రాణ
ములు విడిచెను. మిత్రుని పాటుచేత శాంతతయంతయు పోయినవాఁ
డయి మధుకరుఁడు రోషావేశముతో "చండాలుఁడా!" అని తన్నా
తఁడు మొదటపిలిచిన యవమానకరమైన పేరుతోనే మరల నాతనిని
పిలుచుచు కత్తిదూసికొని భీమవిక్రమునిమీఁదికి నడిచి పోరాటములో
నాతనితల యొక్క వ్రేటున నఱికి భూమికి బలిచేసెను. హత్యలకు
మూలమయిన యీ గుప్తకలహము పట్టపగలు నడివీధిలో జరిగినందున
కలహవార్త క్షణకాలములో నూరంతటను వ్యాపింపఁగా గుంపులు
గుంపులుగా చూడవచ్చెడు జనసంఘముతోఁ గలిసి వృద్ధులయిన
ప్రతాపరుద్రుఁడును గణపతిదేవుఁడును భార్యలతో గూడ తామా
స్థలమునకు వచ్చిరి. భీమవిక్రమునిచేత చంపఁబడిన కామపాలుఁడు
తనకు బంధుఁడగుటచేత రాజాతని మరణవార్త వినఁగానే బయలు
దేఱి రుద్రవరపువారికిని గణపవరపువారికినిగల కుటుంబకలహముచేత
తనప్రజలకు పలుమాఱొత్తుడుకలుగుచుండుట తలఁచి యీవిషయ
ములో దోషులుగా నేర్పడినవారిని మోమోటపడక రాజశాసనము

ననుసరించి క్రూరముగా శిక్షింపవలెనని నిశ్చయించుకొని యచ్చటకు వచ్చెను. అప్పుడు రాజు మొదటినుండియు నచ్చటనుండి జరిగినదెల్లను జూచుచుండిన మిత్రవిందునిఁ బిలిచి యీకలహకారణ మేమో తెలుపుమని యాజ్ఞాపించెను. అతఁడును సత్యమునుండి తొలఁగకుండ సాధ్యమైనంతవఱకు మధుకరుఁడు చేసినపని విశేషదోషయుక్తముగా కనఁబడకుండునట్లు జరిగినకథయంతయు రాజునకు విన్నవించెను. అప్పుడు ప్రతాపరుద్రునిభార్య దుఃఖార్ణవమగ్నురాలయి రాజుపాదములమీఁదఁ బడి, గణపవరపువారికి చుట్టమును మధుకరుని చెలికాఁడునయిన మిత్రవిందుని మాటలను పాటిగాఁబట్టక భీమవిక్రమునిఁ జంపినందునకయి మధుకరునికి తగినశిక్ష చేయవలసినదని దీనముగా వేఁడుకొనెను. ఆమె యాంతనినట్లు మిక్కిలిక్రూరముగా దండింపవలసినదని రాజును ప్రార్థించినప్పుడతఁడు తనయల్లుఁడనియు తన ముద్దులకూఁతురైన మాలతీయొక్క ప్రియవల్లభుఁడనియు నణుమాత్రమైన నెఱుఁగడు. ఆసమయమునందే గణపతిదేవుని భార్యయు రాజయొక్క సమ్ముఖమునకువచ్చి, కామపాలునిఁ జంపుటచేత రాజశాసనమునుబట్టియే చావ వలసినవాఁడయి యున్నభీమవిక్రముని చంపుటచే తనకొడుకు దోషి కానేరఁడని పలుకుచు కరుణించి యాతనికి ప్రాణదానము చేయవలసినదని రాజును దీనవాక్యములతో ప్రార్థింపఁజొచ్చెను. రాజావృద్ధాంగనల దీనాలాపములవలన లేశమును చలింపనివాఁడయి, నిష్పాక్షికబుద్ధితో సత్యమును పరిశీలించి మధుకరుఁడు కాశికాపురమునుండి వెడలిపోవునట్లు శిక్షవిధించెను.

ఈవార్త కొన్నిగడియల క్రిందటనే కోరిచేసుకొన్నభర్త నెప్పటికి నెడఁబాయవలసిన మాలతిచెవులకు శూలమువంటిదయ్యెను. ఈదుర్వార్త చెవిసోఁకినప్పుడు మొట్టమొదట మాలతి తనదాయా

దని చూపినందునకును భర్తమీఁద కోపమువహించి యాతనిని గోముఖవ్యాఘ్రము, పయోముఖవిషకుంభము, మధురస్వరసర్పము తేనెపూసినకత్తి, వెన్నమెత్తినశిల, మొదలగు నపేరులతోఁ బిలువఁ జొచ్చెనుగాని యంతకంతకు ప్రేమము కోపము రూపుమాపఁగా తొట్టుతోదకు మధుకరుఁడు శ్రీమవిక్రముని చంపినందునకును శోక శాపములు వినుచు నాలించి శ్రీమవిక్రమునిచే హత్యకుఁదగ్గవాఁడు కాఁడుగాక బ్రతికినందునకును నానావిధశాపములు విన నారంభించెను. అటుతరువాత నగరల నొకచిన్నదాని కన్నులనుండి కొన్నాళ్ళు కన్నీరు కాలువలుగట్టి పార నారంభించెను. ఇప్పు డాకన్నీటి ప్రవాహము తన ప్రాణవల్లభుఁడు దేశమునుండి వెడలఁగొట్టఁబడెనన్న దుఃఖము చేత వెలువడినది. దేశనిష్కాసితుఁడన్న పదమిప్పు డామె చెవులకు వేయిమంది శ్రీమవిక్రముల చావుకన్నను ఘోరతరమైన భయంకర మయ్యెను.

వీధిలో దొమ్మి జరిగినతరువాత మధుకరుఁడు తిన్నగా బసవ నారాధ్యునియింటికిఁబోయి యాతనిని శరణమొందియుండెను. అక్కడ నుండఁగానే యతనికి మొట్టమొదట రాజు విధించిన దండనవార్త తెలిసెను. అతనిదృష్టి కప్పుడు దేశము వెడలనడచుటకంటె మరణ దండనము విధించినచో నెంతో మేలుగా నున్నట్లు కనఁబడెను. ఆతని మనస్సున కప్పుడు కాశికాపురమునువిడచినచో తనకు ప్రపంచమే లేనట్లును మాలతియొక్క దృష్టిపథమును దాటినచో బ్రతుకే లేనట్లును తోఁచెను. అతనికి మాలతియున్నచోటనే స్వర్గమున్నట్లును మాలతిలేనిచోటనెల్ల నరకమును నరకబాధలునుదప్ప మఱియేమియు లేనట్లును కనఁబడఁజొచ్చెను. వేదాంతవేత్తయైన యాబసవనారాధ్యుఁ డాతనికి వైరాగ్యోపదేశముచేసి దుఃఖోపశమనము చేయఁ [illegible]

గాని యున్మత్తునివలె మతిహీనుఁడయియున్న యతఁడావృద్ధునిబోధ వినక వెఱ్ఱివానివలె తల విరియఁబోసికొని తనసమాధికయి భూమి పొడవు గొలుచుచున్నాఁడో యనునట్లు నేలమీఁద బడి పొరలుచు విలపింపఁజొచ్చెను. ఇట్లు విశ్వమునుమఱచి శోకసముద్రమున మునిఁగి వివశుఁడయియున్న యీసమయమునందాతని పాలిటికి దేవ్వవలె ప్రియురాలివద్దనుండి యొకసందేశమువచ్చి యతనికి కొంత తెలివివచ్చునట్లు చేసెను. అతఁడాప్రకారముగా కొంచెము తెలివిగలవాఁడగుట చూచి యది సందుచేసికొని మెల్లఁగా బసవనారాధ్యుఁ డతనికి మరల హితబోధచేయనారంభించెను. "ఓయీ! మధుకరా! నీవీవఱకే భీమవిక్రముని జంపితివి. అది చాలక యిప్పుడు నీవాత్మహత్య చేసికొని యందుమూలమున మాలతిప్రాణములుకూడఁగొని యింకొకపాపమునుగూడఁ గట్టుకొనెదవా? అదియేమోకాని సామాన్యముగా మానవహృదయము ధైర్యమవలంబించి వజ్రమువలె దృఢముగా నుండవలసినకాలమునం దధైర్యపడి లక్కవలె కరఁగి పాఱుచున్నది. నీవిషయమున రాజుకూడ మిక్కిలి దయదలఁచినాఁడు. నరహత్యచేసినందునకయి మరణదండనము విధింపక నిన్ను రాజిప్పుడు దేశమునుండి వెడలనడఁచుటతో విడిచిపెట్టినాఁడు. భీమవిక్రముఁడు నిన్ను చంపుటకు మాఱుగా నీవే భీమవిక్రముని జంపఁగలిగి బ్రదుకు గన్నావు. అంతేకాక మాలతి నీకుప్రియభార్యయగుటకూడ తటస్థించినది. ఇంతకంటెమేలు నీకు మఱియేమికావలెను? ఇట్టిమేలునువిడిచి యధైర్యపడి యల్పకారణమునుబట్టి చింతిల్లువాఁడు తప్పక దురంతము నొందును." అని ప్రోత్సాహవాక్యములు పలికి బసవనారాధ్యుఁడు మధుకరునిమనస్సును నూలుకొలిపి, అతఁడు కొంతశాంతచిత్తుఁడయినపిమ్మట "నీవీరాత్రి రహస్యముగాపోయి మాలతియొద్ద సెలవు

పుచ్చుకొని యుజ్జయినికిఁబోయి కొంతకాలమచ్చటనుండుము. తరువాత నేను యుక్తసమయముఁజూచి మీవివాహవార్త వెల్లడిచేసెదను. తత్కాలమున నుభయకుటుంబములవారును పూర్వవైరమును మఱచి సమాధానపడి ముందుసుఖముగా బ్రతుకవచ్చును. అటుపిమ్మట రాజుతో నీశుభవార్త తెలిపి వేఁడుకొని రాజును నిన్ను క్షమించున ట్లొప్పింప వచ్చును. ఇప్పుడు నీ వెంతదుఃఖముతో దేశమును విడిచి వెడలవలసినవాఁడ వగుచున్నావో యప్పుడు నీవంతకు పదిరెట్లు సంతోషముతో మరల దేశమునకు రావచ్చును'' అని హితబోధ చేసెను. అతఁడుచెప్పిన యాలోచన బాగున్నదనియొప్పుకొని మధుకరుఁడు తానప్పుడు మాలతియొద్దకుఁ బోయి యారాత్రియామెతోఁ గడపి తెల్లవాఱుజామునలేచి యొంటిగా నుజ్జయినీనగరమునకుఁ బోయెదనని చెప్పి యావృద్ధునియొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని ప్రయాణ మయ్యెను. ఈపురములోనివార్తల నెప్పటికప్పుడు వ్రాసి యుజ్జయినీ నగరమునకుఁ బంపుచుండెదనని బసవనారాయణుఁడు వానికి వాగ్దానము చేసెను.

తాను వెనుకటిరాత్రి పొంచుండి మాలతిపలికిన యనురాగ వాక్యములు విన్నతోఁటలోనుండి చీఁకటిపడినతరువాత రహస్య ముగాఁ బోయి యెవ్వరు నెరుఁగకుండ మాలతియొక్క గదిలోఁ బ్రవేశించి మధుకరుఁడు నాఁటి రేయియంతయు ప్రియురాలితో హాయిగాఁగడపెను. ఆరాత్రి వారి కపారసంతోషదాయకమయి మహోత్సాహప్రదమయి యుండెను. అయినను వారికాప్రమోదము తడవునిలిచినదికాదు. శీఘ్రముగానే యొండొరుల నెడఁబాయవలెనన్న చింతయు గతదినమున జరగిన దుఃఖకథయు వారికప్పుడుస్మరణకువచ్చి యాకాంక్షకుఁ గానుకు లొండొరుల సమ్ముఖమునఁ దనుభవించుచున్న

నాఁటిరాత్రి యుల్లాసమున కంతకును నపుడు భంగముకలిగించెను. వారికంటికి నాఁడు ప్రభాత సమయ మతివేగముగా వచ్చినట్లు కానఁబడెను. మాలతి ప్రభాతసమయమునందలి కోకిలరుతము వినఁబడి నప్పుడామె తానర్ధరాత్రమునందు కూసెడు చకోరపక్షియొక్క కూఁతను విని భ్రమపడితినని భావించుకొనెను. కాని యామెభ్రమ యిప్పుడే నివారణమయినది. అప్పుడు కూసినది కోయిలయే యని తెలిసికొని దాని మధురరుతము నామె తన చెవులకు వెగటైన కటు స్వరమునుగా గ్రహించి రోఁతపడఁజొచ్చెను. అంతట తూర్పునుండి ప్రభాతరేఖలు బయలువెడలి దంపతులెడఁబాయవలసిన సమయ మాసన్నమయినదని వారికి విస్పష్టముగాఁ జెప్పెను. ఉజ్జయినీ నగరము నుండి తాను ప్రతిదినమును ప్రతినిమిషమును క్షేమలేఖలు పంపు చుండెదనని చెప్పి సమాధాన పఱిచి యతఁడు దుర్భరచింతతో ప్రియు రాలివద్ద సెలవుగైకొని తడఁబడు పాదములతో బయలువెడలెను. మధుకరుఁడు ప్రియురాలియొక్క మేడమీఁది గదియొక్క గవాక్ష ములోనుండి క్రిందికిదిగి తోఁటలో నిలువబడినప్పుడు శోకవ్యాకులితయై యున్న యామెదృష్టి కతఁడు ప్రాణములు లేనివానివలె కనఁబడెను. క్రిందినుండి పయికి జూచినప్పు డతనిదృష్టికామెయు శవప్రాయు రాలుగ కనఁబడెను. అందుచేత నాతనికామెనువిడిచి సాగుటకు కాళ్ళాడకపోయినను, తెల్లవాఱిన తరువాతఁ దాను కాశికాపుర వీథులలోఁ గనఁబడినపక్షమున ప్రాణములు కోలుపోవలసినవాఁడనని యెఱిఁగినవాఁడగుటచేత మధుకరుఁడు తన మనస్సును వెనుకనే దిగ విడిచి దేహమును వేగిరపాటుతో ముందుకు గెంటుకొని పోవలసిన వాఁడయ్యెను.

మందభాగ్యులయిన యీదంపతులయొక్క కష్టకథ కిదియే

యారంభము. మఱి శంకరుఁడు దేశమునందు [illegible] కాలము కాక మునుపే ప్రతాపరుద్రుఁడు తనకొమార్తె నిచ్చి వివాహము చేయుటకయి శంకరవరుని నేర్పఱిచెను. ఇప్పుడు క్రొత్తగా [illegible] ఇచ్చినయిల్లును సుగుణసంపత్తిగలవాఁడును తరుణవయస్కుఁడు నయిన శంకరవర్మ; మాలతిముందుగా మన్మకరుని [illegible] యు [illegible], ఉన్నాను వరుఁడే మొదటదృష్టి కెత్తినమాత్రము మనస్సునకుఁగా నెనుబడెను. అందుచేత స్వప్నావస్థయందును మాలతి కావలెనే వివాహము చేసికొనిన యనుకొ లేదు.

తనకు వివాహసన్నాహము చేయుచున్నానని తండ్రి చెప్పగానే మాలతి గోమి చేయుటకును తోఁచనిదియు కొంతసేపు నివ్వెఱపడి యూరకుండి తరువాత తెలివి తెచ్చుకొని తనకింకను స్వాతంత్ర్యముగా భర్తతో కాపురము చేయుటకు తగినంత వయస్సు రాలేదనియు, భీమవిక్రముఁడు వృద్ధుఁడైనందున [illegible] తలను కట్టుదున తానాదుఃఖమువలన భర్తతో సుఖమనుభవింపఁ దగిన సంతోష స్థితిలో లేననియు, భీమవిక్రముని సాంవత్సరిక కర్మ తీరకమునుపే యింటవివాహోత్సవము జరిగినయెడల లోకులు నిందింతురనియు నానాకారణములను కల్పించి వివాహము తప్పించుకొనఁ జూచెనుగాని తనకావరుఁడే పరిణయమునకుదగిన నిజమైన కారణమును మాత్రము చెప్పినది కాదు. ఆమె యెన్ని యాక్షేపములు చెప్పినను వినక చెడచెవిని బెట్టి "నిన్ను బుధవారమునాఁడు శంకరవర్మకిచ్చి వివాహము చేయక మానను. నీవు పెండ్లికి సంసిద్ధురాలవయి యుండుము" అని ప్రతాపరుద్రుఁడు కంఠోక్తిగ చెప్పెను. అతఁడిట్లు కూఁతును నిర్బంధపెట్టుట ధనవంతుఁడును రూపవయోవంతుఁడును గుణవంతుఁడును నగువరుఁడు దొరకినప్పుడు పిల్లకారణము

లనుచుండి యామెను నిరాకరించినపక్షమున మరల నట్టివంటిసంబంధము మఱియొకటి దొరక దన్న హేతువుచేతనే కాని వేఱుకారణము చేతఁగాదు.

ఇట్టివంటి విషమదశ సంప్రాప్తమయినప్పు డామె యొక్క తాయి రహస్యముగా నాపద్బంధుఁడైన బసవనారాధ్యుని యింటికిఁ బోయి యాతనిని శరణుచొచ్చెను. అతఁ డప్పు డాచిన్నదానిని జూచి సాహసికకార్య మేదియైనఁ జెప్పినఁ జేసెదవాయని యడుగఁగా, తన భర్త్రప్రాణములతో నుండఁగా మఱియొకనివరియించుటకంటె జీవముతో సమాధిలోనికిఁ బొమ్మన్నను పోయెదనని యామె యుత్తర మిచ్చెను. అంతట నతఁ డామెనుజూచి "యిప్పుడు నీవు తిన్నగా మీయింటికిఁ బోయి సంతోషముతో నున్నట్లు కనఁబడి నీతండ్రికోరినప్రకారముగా శంకరవర్మను వివాహమాడుట కంగీకరింపుము. రేపటిరాత్రి వివాహమనఁగా నీవీబుడ్డిలోని ద్రావకమును త్రాగినపక్షమున, మఱునాఁటి సాయంకాలములోపల నీవు ప్రాణములు లేనిదానివలె పడిపోదువు. అప్పుడు నీ దేహమంతయు చల్లపడి కలువకాడవలె నగును. అంతట నీవారందఱును నీవు మృతినొందినట్లు భావించి నిన్ను ప్రేతభూమికిఁ గొనిపోయి మీకుటుంబమునిమిత్త మేర్పడియున్న సమాధిలో నిన్నుంచి దేశాచారప్రకారముగా రెండుదినములవఱకును నిన్ను పూడ్చక యట్టెయుంచుదురు. మూర్ఛపోయిన మఱునాఁటిరాత్రి మహౌషధపుసత్త్వము తప్పిపోఁగా మూర్ఛ తేరి నిద్రపోయి మేల్కొన్నదానివలె నీవు మరల కూర్చుండుదువు. ఈలోపల నేను నీభర్త కున్న యుజ్జయినీనగరమున కుత్తరమువ్రాసి యతఁడు రాత్రి వచ్చి నిన్ను వెంటఁబెట్టుకొని పోవునట్లుచేసెదను" అని మందుబుడ్డి చేతికిచ్చెను. మధుకరునిమీఁదఁగల యనురాగాతిశయము చేతను శంకరవర్మను

చెట్టుపట్టవలసివచ్చు నన్న భయముచేతను మాలతి యట్టి తొందరపని కొప్పుకొని, అతఁడు చెప్పినట్లు చేసెదనని మందుబుడ్డి చేతఁబట్టుకొని తిన్నగా నింటికి నడచెను.

ఇంటికిఁ బోయిన తరువాత వరణాము సమిత్తాను శంకరవర్మ రాఁగా మాలతి లోపలలేనిదయ నభినయించుచు తానాతనికి వధువు నయ్యెదనని చెప్పెను. ఈవార్త చెవినిబడఁగానే ప్రతాపరుద్రుఁడును భార్యయు సంతోషపరవశులయిరి. అప్పుడు వృద్ధుఁడయినయాప్రతాపరుద్రుఁడు తనకు బాల్యము మరలవచ్చిన ట్లుల్లాసముపొందె, తన యాజ్ఞనుల్లంఘించుటవలన కొమార్తెమీఁదవచ్చిన కోపమునంతను మఱచి విధేయురాలయినముద్దులకూఁతును ప్రేమతో గ్రుచ్చి కౌఁగిలించుకొనెను. తల్లిదండ్రులు సమీపించుచున్న వివాహమునకయి సమస్తసన్నాహములను జేయఁజొచ్చిరి. ఇంట నెక్కడఁజూచినను సందడిగానుండెను. వివాహమహోత్సవమును మహావైభవముతోఁ జేయుటకయి యెంతసొమ్మయినను వ్యయపెట్టుటకు నిశ్చయించుకొని కాశీకాపురమునం దట్టిమహోత్సవ మెప్పుడు జరగలేదని జనులకు తోఁచునట్లు చేయతలపెట్టిరి.

బసవనారాధ్యుఁ డాజ్ఞాపించినట్లు మంగళవారము రాత్రిగనో మాలతి యామత్తుమందు త్రాగెను. త్రాగుటకు బుడ్డిని చేతఁబట్టు కొన్నప్పుడామెమనస్సులో ననేకవిధములైన తలఁపులు పుట్ట నారంభించెను. తన్ను మధుకరునికి వివాహముచేసినతప్పు బయలఁబడకుండుట కయి బసవనారాధ్యుఁడు నిజముగా విషమునే పెట్టెనేమోయనియు, పాపభీతిగలవాఁడగుటచేత నతఁడట్టిపని చేసియుండఁడనియు, మధు కరుఁడు తననిమిత్తమై రాకమునుపే తనకు తెలివివచ్చునేమోయనియు పరిపరివిధములనాలోచించి యావఱకుతాను విన్నదయ్యపుకథ లన్నియు

స్మరణకురాఁగా భయపడియు మరల కొంతధైర్యము తెచ్చుకొని మధు
కరునిపైఁగల యనురాగముచేతను శంకరవర్మమీఁదఁగల విరాగము
చేతను సుదతి సాహసముచేసి యామత్తుమందు మ్రింగి మూర్ఛ
పోయెను.

మఱునాఁడు శంకరవర్మ వివాహమునిమిత్తమువాద్యములతో
తరలివచ్చి లోపలికిఁ బోవునప్పటికి లోపల ప్రాణములతో నున్న
భార్యకు మాఱుఁగా ప్రాణములులేని శవము కంటఁబడెను. ఇంట
నెక్కడఁజూచినను ఏడుపులును పెడబొబ్బలును మిన్నంటుచుండెను.
త్రిలోకసుందరిని వివాహమయి యామెతో నెంతో చిరసౌఖ్యమనుభ
వింపవలె నని కొండంతయాశ పెట్టుకొనివచ్చిన తనకాంత పెండ్లికి
ముందే లోకాంతరగతురా లగుటవలన శంకరవర్మకుఁ గలిగినసంతా
పమునకు మేరలేదు. అయినను వార్ధకదశలో తమకెంతో సంతోష
దాయకురా లగునని యెంచి తమకు పుత్రికతోడిదే లోకమనియుండిన
లోకపుత్రిక మంచివరుని చేపట్టి సుఖపడునని యెదురుచూచుచున్న
సమయమున నాకస్మికముగా తమ్మువిడిచి పరలోకగతురా లగుట
చేత వృద్ధులయిన తల్లిదండ్రులకుఁ గలిగిన దుఃఖమునుజూచినప్పు డాతని
దుఃఖము దానిలోషోడశాంశమయినను నుండునని చెప్పవలనుపడదు.
అప్పుడు కోరూరితో పెండ్లినిమిత్తము సమకూర్చిన యమూల్య
పదార్థములన్నియు శ్రాద్ధమునిమిత్తముపయోగింపవలసినగతి పట్టెను.
క్రూరమయిన మృత్యుదేవతయొక్క పనిచేత నిమిషకాలములో
వివాహమంత్రములు శ్రాద్ధమంత్రములుగాను, సంతోషవాదములు
రోదననాదములుగాను, పెండ్లివిందులు శ్రాద్ధభోజనములుగాను
మాఱిపోయెను. పీనుఁ గింటనుండఁగా తడవుచూచుట దుస్సహముగా
నున్నందున బంధువులప్పుడే శవమును గొనిపోయి పూడ్చుటకేరా...

చేసి ఖననము నిమిత్తము మాలతిని కుటుంబసమాధి యున్నస్థలము నకుఁ దీసికొనిపోయిరి.

అశుభవార్తలు సాధారణముగా శుభవార్తలకంటె శీఘ్రముగా దేశములవెంట పరుగెత్తునుగనుక, బసవనారాధ్యుఁడీయపరకర్మలును చావును కపటనాటకమనియు శీఘ్రముగావచ్చి మూర్ఛలోమునిఁగి గతప్రాణయట్లు సమాధిలోపడియున్న హృదయేశ్వరిని గొనిపోవలసిన దనియు లేఖవ్రాసిపంపినమనుష్యుఁ డుజ్జయినీనగరము చేరకమునుపే మధుకరుఁడామెమరణవార్తను వినెను. ఈవార్త యొక్క పూర్వమునాఁడే వచ్చుననఁగా నతఁడొకస్వప్నమునుగని లేచికొంతయుత్సాహవంతుఁ డయ్యెను. ఆకలలో నతఁడు తాను మృతుఁడయినట్లును, అప్పుడు తన ప్రాణవల్లభ దాపునకువచ్చి మరణావస్థలోనున్న తన్నుఁజూచి మీఁద చేయివేయఁగా పోయిన ప్రాణములు మరలవచ్చి తాను లేచికూర్చు న్నట్లును, తరువాత తాను చక్రవర్తియైనట్లును, చూచెను. ఈకల గనిలేచి సంతోషించుచుండఁగా నింతలో కాశికాపురమునుండి వచ్చిన మనుష్యుఁడొకఁడు కనఁబడి, అతఁడేమో తనభార్యనుగూర్చిశుభవార్త చెప్పునన్నసంతోషముతో చేరవచ్చినమధుకరునితో పిడుగువంటిమాలతి మరణవార్తను జెప్పెను. ఆదుర్వార్తనువినికొంతసేపతఁడు దుఃఖవివశుఁ డయియుండి తెప్పిరిల్లి, స్వప్నములోవచ్చిమృతుఁడయినతన్నుమాలతి బ్రతికించినట్లుగా తానామెను బ్రతికింపలేనిదురవస్థలో నున్నందునకయి విచారపడి, తత్క్షణమే బయలుదేఱిపోయి పాఁతిపెట్టకమునుపే సమాధిలో నున్నభార్యముఖ మొక్కసారి యారాత్రియే చూడవలెనని నిశ్చయించుకొని గుఱ్ఱమును కట్టించి యప్పుడె కాశికాపురమునకు ప్రయాణమయ్యెను. తెంపరులై యున్నమనుష్యులహృదయములలో దుర్యోచనలు శీఘ్రముగాప్రవేశించుటస్వభావమయినందునబయలు

యొకటి వెలిఁగించుకొని గునపమొకటి చేతఁబట్టుకొని క్రొత్తగాకట్టి యున్న సమాధిపయిని వేసియున్న రాతిని కదలింపఁబోవుచుండఁగా, "గణపవరపువారివంశమునఁ బుట్టిన యోరి దుష్టాత్ముఁడా! నింద్య మయిన యిట్టువంటి దుష్కార్యమును జేయకుము" అని యొకధ్వని వినఁబడెను. అప్పు డామాట లన్నవాఁడు తనకు భార్యగా నుద్దేశింపఁ బడిన మాలతియొక్క సమాధియొద్దకుఁ బోయి దుఃఖపడి యామెకు పుష్పములర్పింపవలె నన్నబుద్ధితో నర్ధరాత్రమునం దక్కడకువచ్చిన శంకరవర్మ. అతఁడు మధుకరుఁ డప్పుడక్కడ కేలవచ్చెనో యెంత మాత్రము నెఱుఁగఁడు; కాని యతఁడు గణపవరపువారి వంశములోఁ బుట్టినవాఁడని మాత్ర మెఱిఁగినవాఁడయి యాకుటుంబములోనివా రందఱును రుద్రవరపువారి కుటుంబమునకు గర్భశత్రువులగుటతలపోసి నడిరేయి యాకుటుంబమువారి సమాధుల కేదోయవమానకరమైన దుష్కార్యమును జేయుటకయి యతఁ డక్కడకు వచ్చెనని యూహ చేసెను. అందుచేత నే శంకరవర్మ మహాకోపముతో "అట్టి దుష్కా ర్యమును జేయవలదు" అని మధుకరుని నదలించి పలికెను. అంతే కాక రాజశాసనమునుబట్టి కాశికాపురములో కనఁబడినపక్షమున నతఁడు మరణదండనకు లోఁబడవలసినవాఁడని యెఱిఁగియున్నందున శంకరవర్మ యాతనిబట్టుకొని రాజభటుల కొప్పగింపవలయునని యు మనస్సులో నూహించెను. అప్పుడు మధుకరుఁడు తన్నువిడిచిపొలఁగు మని శంకరవర్మకు బోధించి, అక్కడనే పూడ్చిపెట్టఁబడియున్న భీమ విక్రముని సమాధినిజూపి యాతనికి సంభవించినగతిని స్మరణకుఁదెచ్చి, తనకుకోపము తెప్పించి మఱియొకహత్యనుగూడఁ జేయునట్లు చేసినూతన పాతకము కట్టవలదని యెచ్చరించెను. శంకరవర్మ యాయెచ్చరింతను లక్ష్యముచేయక యాతనిమీఁదబడి యతనిని పట్టుకొనఁబోఁగా, మధుఁ

కరుఁడు లోఁబడక యెదిరించినందున వారిద్దఱికిని ఘోరయుద్ధమారంభ మయ్యెను. ఆయుద్ధములో మధుకరుని చేతిఖడ్గప్రహారముచేత శంకర వర్మ శిరస్సు తెగి నేలమీఁదఁ బడెను. అప్పుడు మధుకరుఁడు తాను చంపినవాఁడెవ్వనినో చూడవలెనని దీపముచేరువకుఁ దెచ్చిచూచి యతఁడు శంకరవర్మయగుట కనిపెట్టి, అతఁడే మాలతిని నాఁడు వివాహమాడఁ దలఁచుకొన్న నూతనవరుఁ డని త్రోవలో విన్నవాఁడగుటచేతఁ దన వలెనే యభాగ్యుఁడయిన యాతనినిజూచి జాలిపడినవాఁడయి, దాపు నకుఁబోయి యతనిచేయి తనచేతఁ బట్టుకొని మరణానంతరమున నయిన నీకు మాలతితోడి పొత్తుగలిగించి నిన్ను ధన్యుని జేసెదనని పలుకుచు మాలతి సమాధిమీఁదిరాతిని పయి కెత్తెను. అతఁ డారాయియెత్తి దీపముల వెలుతురున సమాధిలో లోఁగిచూచు నప్పటికి దృష్టిని మిఱుమిట్లు కొలుపుచు మరణదశలో సహి తము నైజతేజమును విడువక నిరుపమానమైన స్వభావసౌందర్య ముతో మృత్యుదేవత యామెరూపమునుజూచి మోహించి స్థిరముగా తనయొద్ద నుంచుకొనుటకయి తెచ్చి వద్దబెట్టుకొన్న దేమోయన్న తలఁపును గలిగించుచు మాలతియందు తొలకరి మెఱుపువలె తళుక్కు మనెను. అప్పుడామె మత్తుమందు త్రాగుటకుముందు తానెట్టి యస మానశోభనుగలిగి యుండెనో యట్టి శోభనే కలదయి గాఢనిద్ర పొందుచున్నదానివలె కలకలలాడుచున్న నవ్వుమొగముతో సమాధి లోఁ బడియుండెను. ఆసమీపమునందే క్రొత్తఁగాఁ గట్టఁబడియున్న శ్రీమవిక్రమునిసమాధిని జూచి కన్నులనీరు పెట్టుకొని, మాలతిమీఁదఁ గల ప్రేమాతిశయము చేత నాతనిని 'బావా!, యనిపిలిచి 'ఇప్పుడు నీశత్రువునుగూడ కడతేర్చి నీకు నుపకారముచేసెదను' అని యూశవముతోఁబలికెను. అట్లుపలికి తనప్రియురాలి మొగమువంకఁ

జూచి యామె చెక్కులు పలుమారులు ముద్దుపెట్టుకొని యాలోకమును విడిచి తన్నుఁ జేరుట కామెను సెలవు వేఁడుకొని మధుకరుఁడు తాను వచ్చునప్పుడు కొని తెచ్చుకొన్న విషమును త్రాగి తనప్రియురాలి ప్రక్కను పరుండి యప్పుడే ప్రాణమును విడిచెను. ఇతఁడు త్రాగినవిషము మాలతి త్రాగినదానివలె మూర్ఛపుచ్చునది గాక నిజముగా ప్రాణములు తీయునది గానేయుండెను. అప్పటికి మాలతి త్రాగిన విషముయొక్క పటుత్వము తగ్గిపోయి యామెకు తెలివి రావలసిన సమయము సమీపించుచుండెను. బసవనారాధ్యుఁ డేర్పఱిచిన ప్రకారముగా సర్వమును నిర్విఘ్నముగా జరగినయెడల నిఁక మాలతి మేలుకొని సమాధినుండి లేచి యింకను దనప్రాణవల్లభుఁడు రాక జాగు చేయుచున్నాఁడని పరితపించుచుండుటకో పెట్టినమితికి ముందుగా నే వచ్చినాఁడని సంతోషించుచుండుటకో సమయ మాసన్నము కావలసి యుండెను.

ఇంతలో మాలతి మరణతుల్యమైన మూర్ఛనుండి తేరునని బసవనారాధ్యుఁ డేర్పఱచిన కాలము వచ్చెను. ఈలోపలనే యతఁడు తాను మధుకరుని నిమిత్తము వ్రాసి యుజ్జయినీనగరమునకుఁ బంపిన యుత్తరము వార్తాహరుఁడు మార్గములోఁ జేసినయాలస్యముచేత మధుకరుని కందలేదని తెలిసికొని చేత నొకదీపమును గడ్డపాఱయుఁ బట్టుకొని మాలతిని సమాధినిర్బంధమునుండి విముక్తురాలిని జేయవలెనన్న యుద్దేశముతో నొంటిగా నిశీథవేళ తానే యారుద్రభూమికి వచ్చెను. తానువచ్చునప్పటికే మాలతిసమాధివద్ద నొకదీపము వెలుఁగుచుండుట కాశ్చర్యపడి యతఁడు మెల్ల మెల్లగా చేరువకునడిచి త్రోవలో ముందుగా కత్తులను నెత్తురుమడుఁగులను నుఱికొంతదూరమున సమాధిప్రక్కను మధుకరుని యొక్కయు శంకరవర్మయొక్కయు శవములను జూచి యత్యన్నతపడఁ జొచ్చెను.

ఈమరణము లెట్లు సంభవించినవో యూహించి యతఁడు తెలిసికోకమునుపే మాలతి తన మూర్ఛనుండి తేరి, తన సమీపమందున్న బసవనారాధ్యుని జూచి తా నున్నస్థలమునకు తా నక్కడకు వచ్చుటకుఁగల కారణమును తెలిసికొని మధుకరుఁడెక్కడ నున్నాఁడని యడిగెను. ఈమాటలనుచుండఁగానే వెలుపల నేదో జనధ్వని వినఁబడినందున మనుష్యప్రయత్నమునకు సాధ్యముకాని యొక మహాశక్తి నన్నును తమ మనోరథములనెల్ల విఫలముచేసినదని పలుకుచు బసవనారాధ్యుఁడామెను మృతులకు వాసయోగ్య మయిన యీసమాధిలోనుండి శీఘ్రముగా వెడలిరమ్మని చెప్పి పరు లెవ్వరో సమీపించుచున్నా రని భయపడి యక్కడనుండి పాఱిపోయెను. అప్పుడు మాలతి తన ప్రాణవల్లభుని చేతిలో నేదో మందుబుడ్డి యుంచుటఁజూచి యతఁడు దానిలోనివిషము త్రాగి మృతినొందె నని గ్రహించి, ఆబుడ్డిలో విషము మిగిలియున్నచో దానిని త్రాగి ప్రాణత్యాగము చేసికొనెంచివిఫలమనోరథురాలయి, చచ్చిపడియున్న మధుకరునియొక్క చెక్కులుచుంబించి యింతలో జనకలకలము చేరువను వినరాఁగా భయాకులయయి తొందరపాటుతో ముందుఁజూచి యాతని సమీపమునఁబడియున్న కత్తితీసి దానితోఁ బొడుచుకొని తన ప్రాణేశ్వరుఁ డయినమధుకరునిపార్శ్వమునఁ బడి ప్రాణములు విడిచెను.

అంతట కావలివా రక్కడకువచ్చిరి. శంకరవర్మయొక్క సేవకుఁడొక్కఁడు తన యజమానుఁడును మధుకరుఁడు పోట్లాడుచుండఁగాఁ జూచి పరుగెత్తుకొనిపోయి గ్రామమునఁబడి యాయిరువురును నఱుకులాడుచున్నారని కేకలు వేసెను. ఆ కేకలువిని పురజనులు గుంపులు గుంపులుగా 'శంకరవర్మ!' 'మధుకరుఁడు!' 'మాలతి!' అని యఱచుచు వీథులవెంబడిఁ బరుగెత్తఁజొచ్చిరి. ఆయఱపులు వినిలేచి యాకలకలమునకుఁ గారణమేమో పూర్ణముగా తెలిసికోలేక తొందరపడి

ప్రతాపరుద్రుఁడును గణపతిదేవుఁడును వీథిలోనికిఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చి తమముందు భయకారణమేమో విచారింపవలెనని జనుల నడుగుచు నడుచుచున్నరాజుతోఁ గలిసికొని యాస్థలమునకు బయలుదేఱిరి. భయముచేత వడఁకుచు నిట్టూర్పులు పుచ్చుచు, రోదనముచేయుచు సందేహాస్పదముగా రుద్రభూమినుండి పరుగెత్తుకొనివచ్చుచున్న బసవనారాధ్యునిఁజూచి కావలివారు పట్టుకొనిరి. అప్పుడు జనులు మూఁకలు మూఁకలుగా వచ్చి రుద్రవరపువారి సమూహములచుట్టును మూఁగిరి. అంతట రాజును వారియొద్దకు వచ్చి బసవనారాధ్యునిజూచి యక్కడ నడచినయావింతసంగతులనుగూర్చి యతనికేమి తెలియునో సత్యము చెప్పవలసినదని యాజ్ఞాపించెను.

అప్పుడు వృద్ధులయిన గణపతిదేవునియొక్కయు ప్రతాపరుద్రునియొక్కయు సమక్షమందు బసవనారాధ్యుఁడు వారికుమారుఁడును కుమారికయు నొండొరులను కామించినవిధమును, వారి వివాహమువలన చిరకాలమునుండి యాగొప్ప కుటుంబములకు రెంటికిని పడిన కలహమడఁగిపోయి సుఖస్థితి కలుగు నన్నయాలోచనతోఁ దా నాబాలదంపతులవివాహకార్యములో తోడుపడుటయు, అక్కడ విగతప్రాణులయి పడియున్న మాలతియు మధుకరుఁడును భార్యాభర్తలగుటయు, వారివివాహవార్తను ప్రసిద్ధపఱుచుటకు తనకు తగిన యవకాశము చిక్కకమునుపే మాలతికి మఱియొకభర్తను గూర్చుటకు ప్రయత్నము జరిగినందున తానేమిచేయుటకు తోఁచనిదయి యన్యపురుష పరిగ్రహమును తప్పించుకొనుటకయి తన యాలోచనప్రకారముగా మాలతి మత్తుమందు త్రాగుటయు, మూర్ఛితురాలయియున్న యాచిన్నదానిని జూచి మృతురాలయ్యెనని యందఱును భ్రాంతిగొనియుండఁగా శీఘ్రముగావచ్చి సమాధిలో నున్న యామెను మూర్ఛ తేఱినపిమ్మట రాత్రివేళవచ్చి వెంటఁబెట్టుకొని

పొమ్మని తాను మధుకరునికి వ్రాయుటయు, ఆయుత్తరమును గొని పోవువానిలోపమువలన దైవికముగా తనలేఖ యతనికిఁ జేరక పోవుటయు, తనకుఁ దెలిసినది సర్వమును దెలిపి, అటుతరువాత నేమి జరిగినదో తనకుఁ దెలియదనియు, తానామెను సమాధిలోనుండి లేవదీసి రక్షింపవలెనని యక్కడకు వచ్చునప్పటికి మధుకరుఁడును శంకరవర్మయు నక్కడఁ జచ్చిపడియుండిరనియుఁ జెప్పెను. అటుతరువాత జరిగిన కథయంతయు తనయజమానుని వెంట వచ్చి యాతనికిని మధుకరునికి పోరాటము జరుగుచుండగాఁ జూచిపోయిన శంకరవర్మపరిచారకుఁడును, ఉజ్జయినీనగరమునుండి మధుకరునితోడఁ గూడవచ్చిన యాతని పరిచరుఁడును జెప్పిరి. అప్పుడు మధుకరుని భృత్యుఁడు తాను మృతుఁడయినపక్షమున తండ్రి కియ్యవలసినదని యజమానుఁడు తన చేతికిచ్చిన యుత్తరమును దెచ్చి గణపతిదేవుని చేతి కిచ్చెను. అతఁడాయుత్తరమును బుచ్చుకొని విప్పిచదువఁగా నందుబసవనారాధ్యుఁడు చెప్పినప్రకారముగా మధుకరుఁడు తాను మాలతిని వివాహమాడిన వృత్తాంతమును, తల్లిదండ్రులయనుమతి లేకుండ తాను పెండ్లిచేసికొన్న యపరాధమును క్షమింపవేఁడుచు వ్రాసిన దీనవాక్యములును, తాను విషపానము చేసి మాలతియొక్కసమాధివద్దఁ బడి చావవలెనన్న నిశ్చయముతో వైద్యునివద్ద విషముకొన్న కథయు ఉండెను. దానివలన బసవనారాధ్యుఁడాహత్యలలో సంబంధములేని నిరపరాధి యగుట స్పష్టపడెను. మంచియుద్దేశముతోఁ బ్రయోగింపఁబడిన యాతని యుపాయమువలన నంతమందికి ప్రాణోపద్రవము కలిగినను, బసవనారాధ్యుఁడు వారిమేలును గోరియే యాపనులు చేసినవాఁడగుటచేత రాజాతని మన్నించి విడిచిపెట్టెను.

అంతట రాజా ముసలిప్రభువులవంకఁ దిరిగి పసికిమాలినవైరమును వహించి యిట్టియనర్థమును దెచ్చినందునకయి వారిని దూషించి "ఓప్రతాపరుద్రా! ఓగణపతిదేవా! మృగప్రాయముగా

ప్రవర్తించిన దోషమునకయి యీశ్వరుఁడు మీకెట్టిశిక్ష కలుగఁజేసి నాఁడో చూచితిరిగదా! మీకడుపునఁబుట్టిన బిడ్డలకుఁ గలిగిన యన్యోన్యానురాగమునే కారణముచేసి మీవెనుకటిపగకుఁ దగిన శిక్షగా దేవుఁడు మీకు కలకాలము నుండెడుమనోవ్యథను గలిగించినాఁడు. ఇఁకనైనను మీరు మీవెనుకటిశత్రుత్వమును మఱచి మిత్రభావమును వహించి మీరు సుఖపడి మీపౌత్రులవలన మీసంతతివారిని గూడసుఖపెట్టుఁడు'' అని మందలించెను. అప్పుడా వృద్ధులు దైవసన్నిధియందే యొండొరులను కౌఁగిలించుకొని, తమపూర్వవైరమును కూడ తమబిడ్డల సమాధిలోనే పూడ్చివేసెదమని చెప్పి సంధిచేసికొని తమబిడ్డలు కలిపి పోయిన బాంధవ్యమును దృఢపఱచుకొని యిఁక ముందెప్పుడును పోరాటము లేక దృఢసఖ్యముతో నొండొరుల యింటికి వచ్చుచుఁబోవుచు భోజనప్రతిభోజనములు చేయుచు నేకకుటుంబము లోనివారివలెఁ గలిసిమెలసి సుఖజీవనము చేయునట్లు ప్రమాణములు చేసికొనిరి. అటుపిమ్మట గణపతిదేవుఁడు కోడలియొక్క గుణసంపదను రూపసంపదను దలఁచుకొని దుఃఖించి, ఆమె సమాధిపైని బంగారుగోపురముకట్టించి యామె పేరిటననేకదానధర్మములుచేసెదనని చెప్పెను. ఆప్రకారముగానే ప్రతాపరుద్రుఁడును తన యల్లునియొక్క గుణసౌందర్యమును రూపసౌందర్యమును స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని పరిపరి లాగులఁ బరితపించి, తా నాతనిసమాధిపైనికూడ బంగారుగోపురమును గట్టించెదననియు నాతని పేరుపెట్టి యన్నసత్రములను విద్యాశాలలను బెట్టించెదననియుఁ జెప్పెను. పనిమించినవెనుక నేమిచేసినను గతించినది కూడిరాదు. ఈవృద్ధులు తమకాలమంతయు కలహములలోఁ గడపి వార్ధకదశలో కడుపునఁ బుట్టిన బిడ్డలు కాలము చేసిన తరువాత పశ్చాత్తప్తులయి యవసానకాలమునందిప్పుడు బుద్ధిమంతులయి "పోరునష్టము పొందులాభము'' అను నీతిని నేర్చుకొనిరి.

[illegible]

కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి గ్రంథములు.

ప్రహసనములు

మొదటి సంపుటము

1 అపూర్వ బ్రహ్మచర్య ప్రహసనము
2 విచిత్ర వివాహ ప్రహసనము
3 మహాబధిర ప్రహసనము
4 పునర్మరణ ప్రహసనము
5 బాలాత్కారగానవినోద ప్రహసనము
6 కలహప్రియా ప్రహసనము
7 మహామహోపాధ్యాయ ప్రహసనము
8 యోగనిద్రా ప్రహసనము
9 మహావంచక ప్రహసనము
10 అసహాయశూర ప్రహసనము
11 కలిపురుషశనైశ్చర విలాసము
12 వేశ్యాప్రియా ప్రహసనము
13 కౌతుకవర్ధని
14 వినోదతరంగిణి
15 హాస్యసంజీవిని మొ॥భా॥
16 ,, రెం॥భా॥
17 ,, మూ॥భా॥

నాటకములు

రెండవ సంపుటము

1 బ్రాహ్మవివాహము
2 వ్యవహార ధర్మబోధిని
3 తిర్యగ్విద్వన్మహాసభ (మూషకాసుర విజయం)
4 మహారణ్య పురాధిపత్యము
5 ప్రహ్లాద నాటకము
6 సత్యహరిశ్చంద్ర నాటకము
7 దక్షిణ గోగ్రహణము
8 వివేకదీపిక

భాషాంతరీకృత నాటకములు

మూడవ సంపుటము

1 చమత్కార రత్నావళి
2 రాగమంజరి
3 కళ్యాణకల్పవల్లి
4 అభిజ్ఞాన శాకుంతలము
5 రత్నావళి
6 మాళవికాగ్నిమిత్రము
7 ప్రబోధచంద్రోదయము
8 వినిసు వర్తకచరిత్రము

వచనప్రబంధములు

పద్యకావ్యములు

నాల్గవ సంపుటము

1 సత్యరాజాపూర్వదేశ యాత్రలు మొ॥భా॥
2 ,, రెం॥భా॥
3 రాజశేఖర చరిత్రము
4 శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్యనిర్వచననైషధము

1 విద్యాపరీక్షల యర్హ్వా కృత్యములు
2 వర్ణము
3 హిందూమతములు
4 స్వయంకృషి
5 సహాయకష్టకర్మలు
6 వేశ్యాకాంతల ఉపన్యాసములు
ఏకమత్యము
దానములు
9 స్త్రీపునర్వివాహచరిత్రము
10 స్త్రీపునర్వివాహవిషయకోపన్యాసము
11 స్త్రీపునర్వివాహవిషయక ప్రథమవిజ్ఞాపనము
12 స్త్రీపునర్వివాహవిషయక ద్వితీయవిజ్ఞాపనము
13 స్త్రీపునర్వివాహశాస్త్ర సంగ్రహము
14 స్త్రీపునర్వివాహభూతవర్తమానస్థితులు

ఉపన్యాసములు-జీవచరిత్రలు

ఎనిమిదవ సంపుటము

1 దేశీయమహాసభ,- దానియుద్దేశము
2 స్వదేశసంస్థాన చరిత్రాదులు
3 విగ్రహతంత్రవిమర్శనము
4 ఉపన్యాసమంజరి
5 వివేకవర్ధని మొదటిభాగము
6 ,, రెండవభాగము
7 ,, మూడవభాగము
8 శంకరాచార్యులు
9 బసవరాజు గవర్రాజుగారిజీవ చరిత్రము

సాహిత్యగ్రంథములు

తొమ్మిదవ సంపుటము

1 సంగ్రహ వ్యాకరణము
2 కావ్యసంగ్రహము
3 అలంకార సంగ్రహము
4 నీతిచంద్రిక-విగ్రహము
5 నీతిచంద్రిక-సంధి
6 తర్కసంగ్రహము
7 సత్యవాదిని
8 ఉత్తమస్త్రీచరిత్రములు
9 జీసస్ చరిత్రము

పూర్వాంధ్రకవులు

పదియవ సంపుటము

ఆధునికాంధ్రకవులు

పదకొండవ సంపుటము

స్వీయచరిత్ర

పుస్తకములు వలయువారు:—

కార్యదర్శి, హితకారిణీ సమాజము, రాజమహేంద్రవరము.

[illegible]

కీ॥ శే॥ కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి గ్రంథములు

మొదటి సంపుటము—ప్రహసనములు 17.

రెండవ సంపుటము—నాటకములు 8.

మూడవ సంపుటము—నా షాంతరీకృత నాటకములు 8.

నాల్గవ సంపుటము—వచన ప్రబంధములు, పద్యకావ్యములు 10.

అయిదవ సంపుటము—స్త్రీలకుపయోగించు కథలు 19.

ఆఱవ సంపుటము—స్త్రీలకుపయోగించు పుస్తకములు 8.

ఏడవ సంపుటము—ఉపన్యాసములు 24.

ఎనిమిదవ సంపుటము—ఉపన్యాసములు, జీవచరిత్రలు 9.

తొమ్మిదవ సంపుటము—సాహిత్యగ్రంథములు 9.

పదియవ సంపుటము—ఆంధ్రకవుల చరిత్ర 1, 2, 3, భాగములు

పదకొండవ సంపుటము—స్వీయచరిత్రము 1, 2 భాగములు.

షరా:—పైన ఉదహరించిన పదకొండు సంపుటములు వాల్యూములు గాను, విడిపుస్తకములుగాను దొరకును. పుస్తక వ్యాపారస్థులకు, గ్రంథాలయములకు కమీషను యివ్వబడును. నేరుగ ధరలపట్టికకు వ్రాసి, కావలసిన పుస్తకములకు ఆర్డరు యిప్పింపుడు.

వలయువారు :

హితకారిణీ సమాజము
రాజమహేంద్రవరము
అని వ్రాసిన బడయగలరు.

బొమ్మ ముద్రాక్షరశాల, రాజమహేంద్రవరము—1950.